ZEYTİNBURNU KÜLTÜR VADİSİ 2

Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları
Kitap No: 54

Yayın Koordinatörü:
Erdem Zekeriya İskenderoğlu
Nurullah Yaldız

Zeytinburnu Kültür Vadisi
2. Cilt

Editör:
Murat D. Çekin

Yayına Hazırlık:
Murat Öztabak

Redaktör:
Nihal Boztekin

Sanat Yönetmeni:
Ömer Onay

Fotoğraf Editörü:
Murat Gür

ISBN 978-975-2485-26-6
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 40688

1. Baskı
İstanbul, Aralık 2018

Baskı-Cilt: Seçil Ofset
100. Yıl Mahallesi Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 12068

444 1984

zeytinburnu.istanbul

ZEYTİNBURNU KÜLTÜR VADİSİ 2

içindekiler / cilt 2

2004

Seyyid Nizâm Hazretleri: Hayatı ve Dergâhı

AHMED NEZİH GALİTEKİN

Halk arasındaki yaygın ismiyle Seyyid Nizâm olarak tanınan zat, Yavuz Sultan Selim döneminde (1512-1520) Bağdat'tan gelip ömrünü Dersaadet'te tamamlayan ulema ve meşayih zümresine mensup, İstanbul'un ünlü arif ve evliyalarından bir zat-ı şeriftir.

SEYYİD NİZÂM EFENDİ'NİN TARİKATI

Hüseyin Vassaf Efendi'nin tespitine göre Seyyid Nizâmeddin Efendi aklî ve naklî ilimleri hakkıyla tahsil eyledikten sonra, incizab-ı ezelî tesiriyle [Cenâb-ı Hakk'ın ezelî cazibesiyle] bir şeyhe bağlanma arzusuna düşmüş ve Şeyh Muhammed Mecnûn-ı Bağdâdî hazretlerine intisap etmişlerdir.[1]

Oğlu Seyyid Seyfullah Efendi ise *Câmi'ü'l-Ma'ârif* adlı risalesinde, zamanındaki zühd ve takva ile şöhret bulan meşayih-i kiram-ı zevi'l-ihtiram efendilerin velâyetleri ve her birinin kerametlerini yazarken öncelikle babasının hayatını kaleme almış ve burada babasının pîrinin Şeyh Kâsım Zülfikâr Mâzenderânî, onun pîrinin Şeyh Mecnûn-ı Bağdâdî ve onun pîrinin de Tebriz şehrinde medfun bulunan Şeyh Mîr Haydar Tûnî[2]-i Şirvânî olduğunu belirtmiştir.

Görüldüğü üzere Hüseyin Vassaf Efendi yanlışlıkla, Seyyid Nizam hazretlerinin şeyhini, şeyhinin şeyhi olan Muhammed Mecnûn-ı Bağdâdî'yi göstermiştir.

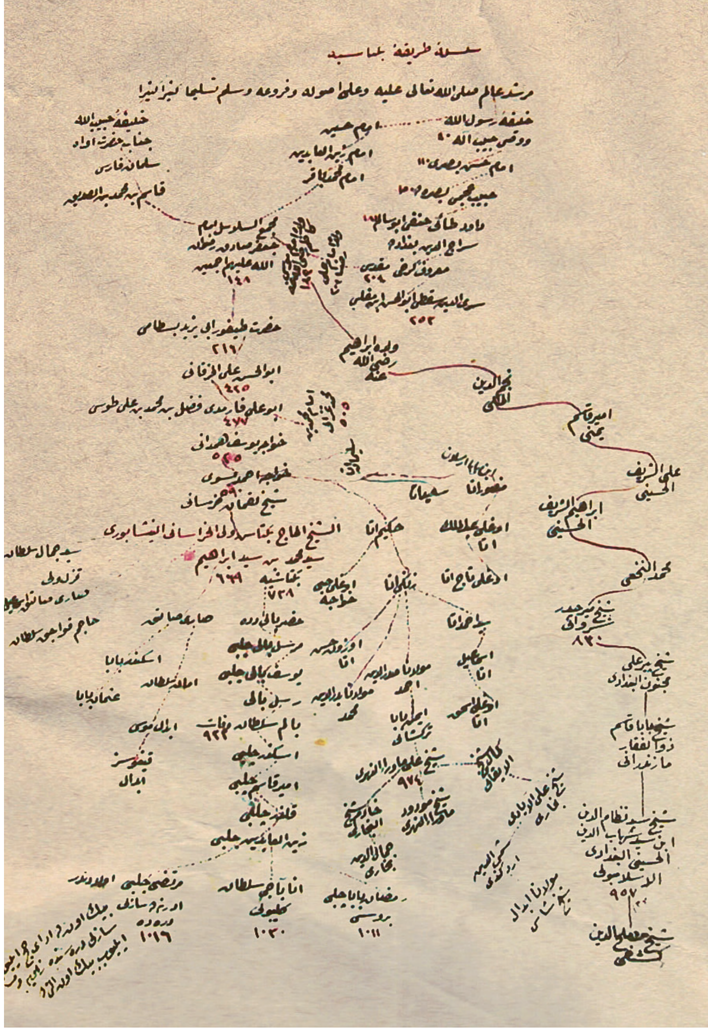
Seyyid Nizâmeddin hazretlerinin tarikat silsilesi, Maliye kâtiplerinden Tabîbzâde Mehmed Şükrî Efendi tarafından 1874 yılında yazılan, *Silsilenâme-i Aliyye-i Meşâyih-i Sûfiyye* isimli eserde şöyledir:[3]

> *Mürşîd-i Âlem sallallahu te'âlâ aleyhi ve alâ usûlihî ve fürûihî ve sellem teslimen kesîren kesîra ve vasî-i Habîbullah > İmam Hasan Basrî > Habib-i Acemî > Dâvud-ı Tâ'î Hanefî Ebû Sâlim Sirâceddin > Ma'ruf-ı Kerhî Makdîsî > Seriyyüddin-i Sakâtî Ebû'l-Hasan ibn-i Müflî > Veleduhû İbrahim > Necmeddin el-Mekkî > Emîr Kâsım Yemenî > Ali eş-Şerîf el-Hüseynî > İbrahim eş-Şerîf el-Hüseynî > Muhammed en-Nah'î > Şeyh Mîr Haydar Şirvânî 830 > Şeyh Pîr Ali Mecnûn el-Bağdâdî > Şeyh Baba Kâsım Zülfikâr Mâzen-*

1 Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, İstanbul, 2015, c. 3, s. 309.

2 Kullandığımız yazmada "Tûfî" olarak yazılı ise de bunun müstensih hatası olduğu anlaşılıyor. Zira az aşağıda "tûnî"nin külhana girip yanmadıkları için kendilerine nisbe olduğu belirtilmektedir ki, Mütercim Âsım Efendi lügatinde "tûn"un külhan anlamına geldiği görülüyor (*Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, c. 6, İstanbul, 2014, s. 5301).

3 Kitap, müellif tarafından 22 Za 1334'te (21 Eylül 1916) Hüdâyî Kütüphanesi'ne vakfedilmiş, daha sonra Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ne intikal etmiş olup 1908 numara ile kayıtlıdır.

derânî > Şeyh Seyyid Nizâmeddin ibn-i Seyyid Şihâbeddin el-Hüseynî el-Bâğdâdî el-İslâmbolî > Şeyh Muslihüddin Keşfî.[4]

Seyyid Nizâm hazretlerinin şeyhleri her iki listede de bir iki cüzi fark dışında esasta aynıdır.

Şeyhlerin nisbelerinden bu zatların Şirvan, Mazenderan gibi Hazar Denizi'nin güney bölgelerinden oldukları anlaşılmaktadır. Bu bölgenin halkı Safevî hakimiyeti öncesinde, ehl-i Sünnet ve Hanefî mezhebinden idi. Hatta Evliya Çelebi eserini vücuda getirdiği 17. yüzyılda bile halkın ekserisinin Sünnî ve Hanefî mezhebine mensup olduklarını yazar.[5]

Safevîlerden önce bölgede Sünnî tarikatlar etkiliydi ki, Seyyid Nizâm hazretlerinin mürşidlerinin de bu çizgide olduğunda şüphe yoktur. Nitekim eserlerinden inanç sistemi hakkında bilgi sahibi olduğumuz oğlu Seyyid Seyfullah Efendi'nin ve neslinden gelen tüm zevatın bu Sünnî çizgide sabit kadem oldukları bilinmektedir.

Hüseyin Vassaf, Seyyid Nizam'ın şeyhi olarak gösterdiği Şeyh Muhammed Mecnûn-ı Bağdâdî'nin Hemedanlı olduğunu, Bağdat'ta tahsil ettikten sonra Mısır'a gidip tarik-i Gülşenî'den hakikat şarabı içtiğini; seyrü sülukunu tamamladıktan sonra Bağdat'ta neşr-i feyze memur olunca Mısır'dan döndüğünü ve Seyyid Nizâm hazretlerinin bu dönemde kendisine intisap ettiğini, kaynak göstermeden kaydeder. Hâfız Hüseyin Ayvansarayî, Seyyid Nizâm'dan bahsederken "Seyyîd Nizâmeddin-i Nakşıbendî Balıklı'da medfundur" der.[6] M. Baha Tanman,[7] Süheyl Ünver[8] gibi zevat da aynı kaynaktan naklen onu Nakşibendî olarak gösterirler.

Hayatı hakkında çok az bilgi sahibi olduğumuz Seyyid Nizâm hazretlerinin iki oğlu vardır. Biri Seyyid Seyfullah, diğeri Seyyid Şerefeddin'dir.[9] Ümmî Sinan hazretlerinin terbiyesine verdiği Seyyid Seyfullah Efendi, Emirler nam-ı diğer Seyyid Seyfullah Tekkesi'nde postnişin olmuştur. Diğer oğlu Seyyid Şerefeddin, sur haricindeki Seyyid Nizâm Dergâhı'nda şeyhlik etmiş ve kendisinden sonra burada meşihat kesilmiştir.

Hüseyin Vassaf, Seyyid Nizâmeddin'in irşad ile meşgul olmadığını söylemekte ise de, Seyyid Seyfullah Efendi'nin *Câmi'ü'l-Ma'ârif* risalesinde babasının bir kerametini anlatırken zikrettiği bir olay, dervişlerinin terbiyesiyle meşgul olduğunu göstermektedir.[10]

4 Tabîbzâde, *age.,* v. 21/B.

5 *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi,* haz. Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, c. 2, İstanbul, 1999, s. 149.

6 *Mecmuâ-i Tevârih,* haz. Fahri Ç. Derin, Vahid Çabuk, İstanbul, 1985, s. 230.

7 "Seyyid Nizam Tekkesi", *DBİA,* c. 6, İstanbul, 1994, s. 544.

8 Süheyl Ünver, *Defter* No: 371 (Süleymaniye Kütüphanesi), imaj: 13.

9 Vassaf, *age.*, c. 3, s. 312.

10 Bkz. Atatürk Kitaplığı, BEL. K. 075.

Şeyh Seyyid Şerefeddin Efendi'den sonra silsile-i tarikat yürümemiştir.[11] Bu hususta aşağıda bilgi verilecektir.

Yukarıda ifade edildiği gibi, Seyyid Nizâm hazretleri Yavuz Sultan Selim döneminde (1512-1520) İstanbul'a gelmiştir. Tam geliş tarihi ve sebebini gösterir bir kayda rastlanamamıştır. Ancak şu iki sebep, şehre gelişine gerekçe olarak düşünülebilir.

1- Şah İsmail'in (1501-1524) Safevî Devleti'ni kurup bölgeyi hakimiyeti altına alınca "çoğu seyyidlerin ve şeyhlerin şecerelerinin kökünü kurutmuş, bütün silsileleri parça parça etmiş" olması;[12] 1508'de Bağdat ele geçirilince başta İmam-ı

Yavuz Sultan Selim

11 Vassaf, *age.*, c. 3, s. 312.

12 Hamid Algar, *Nakşibendîlik*, İstanbul, 2007, s. 199.

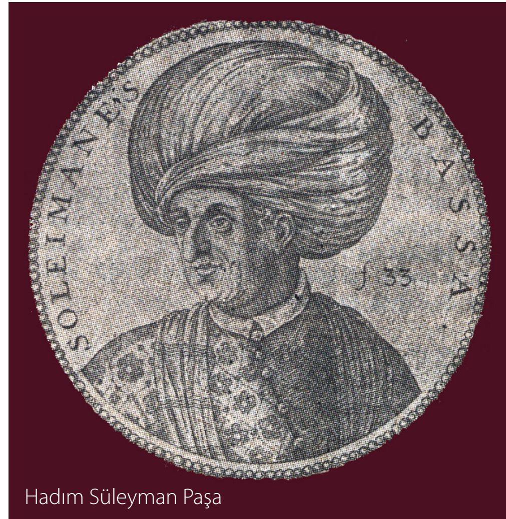
Âzam Ebû Hanife, Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri gibi zevatın türbeleri olmak üzere birçok türbenin tahrip edilmesi ve birçok Sünnî önderin öldürülmesi neticesinde burada hayatlarının tehlikede olması.[13]

2- Osmanlı Devleti'nin başında "Pâdişâh-ı âlem olmak bir kuru kavga imiş / Bir velîye bende olmak cümleden a'lâ imiş" diyerek insan hayatına yol gösterici bir velinin lüzumuna inanan, birçok şeyh ile yakın ilişkiler kuran ve o çevreler tarafından da hürmet ve muhabbet gören Yavuz Sultan Selim gibi bir büyük sultanın mevcudiyeti;[14] ayrıca Osmanlı payitahtı olan İstanbul'da münbit bir tasavvufî zeminin bulunması.

Seyyid Nizâm'ın İstanbul'a gelmesi muhtemelen Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethedip İslâm âleminin büyük bölümünün lideri hâline geldiği saltanatının son yıllarına tekabül etmektedir.

İbrahim Paşa

Hadım Süleyman Paşa

Oğlunun yazdıklarından, Hazret'in İstanbul'a geldikten sonra Kasımpaşa'da İbrahim Paşa Bahçesi yakınında yaptırdığı tekkenin birileri tarafından yıkılması ve bu vesile ile İbrahim Paşa ile görüşmesine dair[15] aşağıdaki bilgilere ulaşıldı.

Öncelikle şunu belirtelim ki, Osmanlı döneminde saray, köşk ve kasırların birer bahçeleri olduğundan, tarihlerde ve vesikalarda binalar bahçe ismi etrafında zikredilirdi.[16]

Evliya Çelebi, Sütlüce'yi anlatırken İbrahim Paşa Bahçesi hakkında şu bilgileri verir:

Saray-ı vüzerâdan Karaağaç yalısı leb-i deryâda [deniz kıyısında] dıraht-ı karaağaç ile hıyâbân olmuş [yolunun iki tarafı karaağaç dikili] bir yalıdır. Mukaddemâ Defterdarzâde İbrahim Paşa Bahçesi idi.

Sultan Murad Hân-ı Râbi'nin hatırına bu bahçenin âb u havası hoş gelüp dâimâ bu iremde ayş u nûş edüp nice bin kayık ve peremeler ile Kağıdhâne teferrücüne [Kağıthane gezintisine] giden kimesneleri seyr ü temaşa edüp ihsan ü in'amlar ederdi. Hâlâ

13 Abdülaziz ed-Dûrî, Abdülkerim Özaydın, "Bağdat", *DİA*, c. 4, İstanbul, 1991, s. 433; M. Cavid Baysun, "Bağdad", *İA*, c. 2, İstanbul, 1961, s. 203-211. Algar, *age*, s. 312; Dr. Vecih Kevserânî, *Osmanlı ve Safevilerde Din-Devlet İlişkisi*, çev. Muhlis Canyürek, İstanbul, 1992, s. 59. Daha Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında, Osman, Orhan ve Murad Gaziler bir yandan memleketlerini genişletirken, diğer yandan da ilim ve irfan hayatını yüceltmek için âlimleri, arifleri ve seyyidleri celbetmek için onlara iyi davranmışlar, atiyyeler vermişler, devlet makamlarında yer vermişlerdir (Murat Sarıcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakîbü'l-eşrâflık Maüessesesi*, Ankara, 2003, s. 41, 44).

14 Himmet Konur, *İbrâhîm Gülşenî Hayatı, Eserleri, Tarikatı*, İstanbul, 2000, s. 66-70; Hasan Alakese, *Mutasavvıf Hükümdarlar*, İstanbul, 2004, s. 127-137. Himmet Konur, Sultan Selim'in Mısır Bektaşileri arasında da güzel kabul gördüğünü, sıradan bir seyyah gibi Mısır'daki Kasrü'l-Ayn tekkesine gelerek birkaç gece burada misafir olduğunu, giderken tekrar geleceğini soylediğini ve fetihten sonra sözünde durarak bütün Hasodalılarla birlikte gelip yedi gece misafir olduğunu; onun hatırasına hürmeten, yattığı maksurede bugüne dek kimse oturmadığını ve odaya tekkeye vakfedilen kitaplar koyulduğunu Fuad Köprülü'den naklen anlatır.

15 Tekkenin yıkılma olayını Seyyid Seyfullah *Câmi'ü'l-Ma'ârif* isimli risalesinde zikreder. Bkz. Atatürk Kitaplığı, BEL. K. 075.

16 Muzaffer Erdoğan, "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri", *VD*, c. 4, Ankara, 1958, s. 152.

> *ol bağ-ı irem Sultan Mehemmed Hân-ı Râbi'nin mülkü olup padişahlara mahsus bağçe oldu.*[17]

Ancak bahçe, Defterdarzâde İbrahim Paşa tarafından yaptırılmamıştır. Zira bu zat Sultan III. Murad'dan Sultan İbrahim'e kadar yedi padişah görmüş, tersane eminliği, Kastamonu valiliği, başdefterdarlık, ortadefterdarlık görevlerinde bulunarak H. 4 L 1053 (M. 16 Aralık 1643) tarihinde vefat etmiştir ki,[18] bu tarihlerde Seyyid Nizâm Efendi hayatta değildi. Defterdar İbrahim Paşa muhtemelen bahçenin ikinci sahibidir.

Atâ Bey, çok değerli beş ciltlik enderun tarihinde İbrahim Paşa Bahçesi'nin Kanûnî'nin ünlü sadazamı Pargalı, Frenk, Makbul, Maktul lakaplarıyla tanınan İbrahim Paşa'ya ait olduğunu söyler.[19] Buna göre Seyyid Nizâm hazretlerinin görüştüğü İbrahim Paşa bu zattır.

Tarihlerde Pargalı, Makbul, Maktul unvanlarıyla halk arasında da İbrahim Sultan diye anılan İbrahim Paşa, Yavuz Sultan Selim'in kızı Hatice Sultan ile 1524 yılında evlenmiş ve bir yıl sonra, Mehmed Şah adını verdikleri oğulları dünyaya gelmiştir.[20]

Bu durumda tekke 1525'te yıkılmış demektir. Bahsedilen yıkılma ve İbrahim Paşa ile görüşme *Câmi'ü'l-Ma'ârif*'te şöyle anlatılır:

> *Hikmet-i İlâhî, ol gün İbrahim Paşa'nın bir oğlu doğar. Nizâmeddin Efendi varup eyder 'Resûl-i Ekrem aleyhi's-salâtü ve's-selâm dünyâyı teşrif buyurduklarında bin kilisanın kubbesi vîrân oldu. Senin oğlun dünyâya geldi, benim gibi sahîhü'n-neseb Âl-i Rasûl'ün tekkesi vîrân oldu. Bu sana alâmet-i hayr mıdır yoksa şer midir?' deyince, paşa mütehayyir olup, cevâba kâdir olamayıp kalır. Âhir nice ihsânlar edüp hâtırını teselli kılar.*[21]

Yıkılma sebebi hususunda Arzu Meral, "Hazret'in Câferî olmasının payı olduğu rivayet ediliyorsa da bununla ilgili elimizde kesin bir kanıt yoktur" der.[22] Gerçekten Seyyid Nizâm ve oğlu Seyyid Seyfullah'ın Caferî meşrep olmaları sebebiyle Yavuz Sultan Selim zamanındaki Sünnî-Şiî gerginliğinden dolayı yıkılmış olabileceği düşüncesi doğru görünmüyor. Zira yukarıda belirtildiği gibi tekkenin yıkılma hadisesi 1525 yılında Yavuz'un vefatından sonra vuku bulmuştur. Seyyid Nizâm ve Seyyid Seyfullah hazeratının mensubu oldukları Ehl-i Beyt'e coşkun muhabbetleri onların gayr-i Sünnî olduklarını göstermez; çünkü herkesçe bilindiği üzere Kur'an-ı Azimüşşan'da Cenab-ı Hakk'ın Ehl-i Beyt'e meveddeti emreden ayeti ve aziz dinimizin mübelliği Habibullah olan Muhammed (A.S.M.) efendimize ve âline Müslümanların, hele ehl-i tarikin ve bilhassa cehrî tarik mensuplarında görülen derin muhabbet herkesce müsellemdir. Nitekim Seyyid Nizâm hazretleri oğlunu Sünnî bir şeyh olan Ümmî Sinan hazretlerinin terbiyesine vermesinin ve Merkez Efendi (k.s.) ile derin dostluklarının Hazret'in Sünnî çizgide bir zat olduğunun en bariz şahidi olduğu düşünülebilir.

Bir müddet sonra Seyyid Nizâmeddin Efendi yine bir tekke yapmak istemiş ve izin almak için Süleyman Paşa'ya[23] gitmiştir. Bu husus *Câmi'ü'l-Ma'ârif*'te şöyle anlatılır:

17 *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, c. I, s. 201-202. Prof. Dr. Nurhan Atasoy da bahçe hakkında şu bilgileri verir: "Birçok sultan sarayının yapılmış olduğu Haliç'teki Karaağaç Bahçesi 18. yüzyılda; Sultan III. Ahmed zamanında da çok sevilmiş ve buradaki bahçe ve yalı 1116-1120/1704-1708 tarihleri arasında çeşitli onarımlar görmüş, 1120/1708 yılında İzmit'ten ıhlamur, karağaç, meşe, dışbudak, gürgen, çınar gibi ağaç fidanlarının gönderilmesi istenmiş, aralarında Sultan I. Mahmud'un da bulunduğu birçok padişahın sık sık gittikleri bir yer olmuştur (*Hasbahçe Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek*, İstanbul, 2002, s. 285). Ayrıca bkz. Eremya Çelebi Kömürciyan, *İstanbul Tarihi*, tercüme ve tahşiye eden: Hrand D. Andreasyan, İstanbul, 1952, s. 210-212.

18 Mehmet Zeki Pakalın, *Maliye Teşkilâtı Tarihi*, c. 1, Ankara, 1977, s. 312-313; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c. 1, İstanbul, 1308, s. 102.

19 *Târih-i Atâ*, c. 1, İstanbul, 1293, s. 111. Aynı eserin Prof. Dr. Mehmet Arslan tarafından hazırlanan Latin harfli yayını, c. 1, İstanbul, 2010, s. 208. Merhum Prof. Dr. Tayyib Gökbilgin de buradan naklen aynı bilgiyi paylaşır (*İA*, c. 5, İstanbul, 1968, s. 914).

20 Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar Türkiye* (1074-1990), c. 2, Ankara, 1990, s. 158; Gökbilgin, agm, s. 916; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara, 1980, s. 32.

21 Seyyid Seyfullah, *age.*, v. 3/A.

22 Arzu Meral, *Seyyid Seyfullah Külliyâtı I Manzum Eserler*, İstanbul, 2014, s. i.

23 Süleyman Paşa'nın 1541-1544 yıllarında sadrazamlık yapan akağalardan Hadım Süleyman Paşa olduğu anlaşılıyor. Süleyman Paşa hk. bkz. İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. 5, İstanbul, 1971,

Bir gün Süleyman Paşa'dan bir hânkâh binâsına bir emr rica ider.

Paşa eyder: Akçeyi kendin bulup yapasın. Ve dervişlerde hod dünya olmaz ve cem'-i heves dahi kılınmaz.

Şeyh eyder: Sizin sâye-i sa'âdetinizde yaparım ve hazretinizden muâvenet umarım.

Paşa eyder ki: Bana aldanup yapma ve kendüni vartaya atma.

Seyyid Nizâmeddin eyder: Gerçek söylersin. Senin babanı ve deden Anter'i ve Salsal'i benim babam Aliyyü'l-Murtezâ radıyallahu te'âlâ anh zülfikâr ile iki bölmüşdür. Sen ol kâfirin neslisin. Baban babama düşman, deden dedeme düşman. Sen bana kaçan dost olasın ve Âl-i Resûl'e muhabbet kılasın deyüp gider. Paşa'ya küllî vehm eder.

Anlaşılan bu teşebbüs gerçekleşemediğinden, Silivrikapı haricinde bulunan ve vefatından sonra defnolunacağı zaviyeye gelmiştir.[24]

Bağdat'tan hicretlerinden sonra İstanbul'da halkın fevkalade hürmetine mazhar olan Seyyid Nizâm Efendi burada dervişlerinin irşadıyla meşgul olmuş, oğlu ile birlikte hacca gitmiştir.

Seyyid Seyfullah Efendi babasından bahsederken şöyle bir olay nakleder: Bir gün Bağdat'tan iki arslan hediye olarak getirilip asitanesine teslim edilir. O günlerde seyyidlerin nikabeti (nakîbü'l-eşraflık) sahipsiz kalmış. Tüm seyyidler padişahtan nakîbü'l-eşraflığa Seyyid Nizâmeddin hazretlerinin getirilmesini rica ederler. Meğer münafıklar daha önce padişahı bu hususda doldurduklarından, padişah cevaben "Ona arslancılık kifayet etmez mi?" der. Seyyid Nizâmeddin hazretleri derhal gönderdiği pusulada "Seyyidler zamanında öyle bir hâle gelmişler ki, yoksulluktan maymunculuk yapmak caizdir. Arslancılık ise arslanca bir rençperliktir" der. Bunun üzerine padişah son derece müteessir olarak Âl-i Resûl'e nice ihsanlarda bulunur. O bozuk inanış kendisinden gider. Bu olayın Yavuz Sultan Selim devrinde cereyan ettiği iddiası doğru değildir. Zira tarihen sabittir ki, Yavuz Selim Han döneminde nakîbü'l-eşraflık[25] makamında Seyyid Mahmud b. Abdullah el-Hüseynî bulunmuş ve H. 943 (1536/1537) yılında vefat etmesiyle boşalmıştır.[26] Seyyid Seyfullah Efendi'nin bahsettiği olay bu sırada vuku bulmuştur.

Seyyid Nizâm hazretleri İstanbul'dan oğlu Seyyid Seyfullah ile hacca gitmiştir. Seyyid Seyfullah bu yolculuğu şöyle anlatır:

Merhum ile birlikte hacc-ı şerife giderken Mahfenin [devenin üstüne koyulan, bir nevi oturulacak sepet] bir tarafında ben, diğer tarafında babam bulundu. Beytullah'a on günlük mesafeda babam şöyle dedi: "Oğul, aç gözünü seyret. Allah'ın Beytullah'ı bizi karşılamaya göndermiş. Hacılar içinde ne makbul kullar varmış." Gökyüzüne baktım, gördüm ki, Beytullah aynıyla duruyor. Biz yürüdükçe o da yürüyordu. Resûl-i Ekrem aleyhisselâmın ravzasına geldik. Çadırlarımızı kurup konduk. Gece yarısında şeyh abdest alıp gitti. Ben de aziz ne yapıyor diye arkasına düştüm. Ravza-i şerîfde yetişdim. Hazret-i Habîbullah'ın hücresi kapısına yanaşıp şöyle dedi: "Ey ceddim dilerim ki kilit açılarak içeri

s. 17; *Hadîkatü'l-Vüzerâ ve Zeylleri Osmanlı Sadrazamları,* haz. Prof. Dr. Mehmet Arslan, İstanbul, 2013, s. 73-74; Erhan Afyoncu, "Hadım Süleyman Paşa", *DİA,* c. 38, İstanbul, 2010, s. 96-98; Şerafettin Turan, "Süleyman Paşa (Hadım)", *İA,* c. 11, İstanbul, 1970, s. 94-197.

24 *Silivrikapı'daki Seyyid Nizâm Tekkesi'nin vakfiye tarihi* Evâsıt-ı Zilhicce sene 948 [28.03-06.04. 1542] olduğuna göre, Süleyman Paşa ile görüşmesi, sadaretinin ilk yılında (1541) olmalıdır.

25 *Nakîbü'l-eşrâf,* Resûl-i Ekrem efendimizin neslinden gelen seyyid ve şerifler ile ilgili işlere bakan müessesenin âmiridir. Geniş bilgi için bkz. Şit Tufan Buzpınar, "Nakîbüleşrâf", *DİA,* c. 32, İstanbul, 2006, s. 322-324; Murat Sarıcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakîbü'l-eşrâflık Maüessesesi,* Ankara, 2003; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerreme Emirleri,* Ankara, 1972; Rüya Kılıç, *Osmanlı'da Seyyidler ve Şerifler,* İstanbul, 2003.

26 Sarıcık, *age.*, s. 68; Ahmet Rıf'at, *Devhatü'n-Nukabâ,* haz. Doç. Dr. Hasan Yüksel, M. Fatih Köksal, Sivas, 1998, s. 28, 61-62.

gireyim. Bizzat şerefli sandukanıza yüzümü süreyim." Hemen ravza-i şerîfden "Gel oğlum"diye hitap geldi ve kilit açıldı. Ravza'dan nur saçılıyordu. Benim aklım başımdan gitti. Azizin ne yapıp ettiğini bilemedim. Bir zaman sonra şeyh dışarı çıktı. Beni kendimden geçmiş olarak buldu. Bana, "Küstah niçin ben sana demeden ardım sıra geldin? Sakın bu hâli açığa vurma ve bu sırrı kimseye söyleme" dedi. Nitekim kendileri hayatta olduğu müddetce kimseye söylemedim.[27]

Merkez Efendi gençliğinde Hızır Bey oğlu Ahmed Paşa'dan ders alırken

Seyyid Nizâm Efendi, H. 957'nin Muharrem ayında (Ocak-Şubat 1550) bir cuma gecesi vefat etmiştir. Oğlu Seyfullah Efendi'nin nakline göre vefat anında burnundan çok kan gelir. Ellerini kana bulaştırıp, yüzüne sürerek "Bi-hamdillah, bugün Hz. Hüseyin'in kana bulandığı gibi, ben de kana battım" der. "Yâ Allah" sayhasıyla ruhunu teslim eder. Cenazesi Fatih Camii'nde on binden fazla İstanbullunun katılımıyla kaldırılmış, namazı Merkez Efendi tarafından kıldırılmıştır. Daha sonra kabrine götürülüp defnolunduktan sonra Merkez Efendi telkin vermiş, bu sırada "Biz cevabımızı verdik. Var sen de cevabını hazırla" dediği, Merkez Efendi'nin hakikati duyan kulağına gelmiştir.[28] Rivayete göre sağ tarafına bakıp "Ceddim Rasûlullah aleyhi's-selâm teşrif buyurup, 'Gidelim, dünyayı bırak cennete uçalım' dedi" demiştir.[29] Vefatına "Fevt-i âşık 957" ve Seyyid Seyfullah Efendi tarafından "Çıkub ortadan ecel bozdı nizâm-ı âlemi" mısraıyla musanna tarihler düşürülmüştür. Yaşı 63 idi.

Abdülbaki Gölpınarlı, Hazret'in vefatı anında burnundan kan gelmesi, elini kana bulaştırıp yüzüne sürmesini ve "Bi-hamdillah, bugün Hazret-i Hüseyin'in kana bulandığı gibi ben de kana battım" demesinden dolayı eski Bektaşîlerin Seyyid Nizâm'ı Yavuz Sultan Selim'in şehit ettirdiğini, hatta şehadeti sırasında Yavuz'a "Önünde bir ayna, ardına bir ayna koydurup ciğerini görmeden can verme" diye ilendiğini, şirpençeye tutulan ve bir türlü can veremeyen Yavuz'un bu ilenmeyi hatırlayıp önüne ardına ayna koydurarak ciğerini gördükten sonra öldüğünü rivayet ettiklerini naklettikten sonra, tarihlerde ve *Seyyid Seyfullah Divanı*'nda, risalelerinde buna dair bir kayıt ve işaretin bulunmayışından dolayı aslının olmadığını söyler.[30] Diğer taraftan Seyyid Nizâm Efendi'nin H. 957 (1550) yılında Kanunî döneminde vefat etmiş olması bu iddianın ne kadar geçersiz olduğunu gösterir.

27 Metnin aslı için bkz. Seyyid Seyfullah Külliyâtı II *Risaleler,* İstanbul, 2014, s. 41.

28 Vassaf, *age.,* s. 310.

29 Metnin aslı için bkz. *Seyyid Seyfullah Külliyâtı II,* s. 163.

30 Abdülbaki Gölpınarlı, "Seyyid Seyfullah (Nizamoğlu)", *Türk Dili,* c. 19, sayı 207, Ankara, 1968, s. 406.

Âdab-ı Menâzil adlı mensur eserin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüshasının (Hacı Mahmud Efendi, nr. 4525) başında yer alan iki kaydın birinde eser Seyyid

Nizâmoğlu'na, diğerinde Seyyid Nizâm'a nispet edilmekte, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüshada ise (TY. nr. 4176) Seyyid Nizâm'a ait gösterilmektedir. Eser muhtemelen Seyyid Nizâm'a aittir.[31] Abdülbaki Gölpınarlı, babası Seyyid Nizâm'ın da Nizâmî mahlesiyle şiirleri olduğunun, *Seyyid Seyfullah Divanı*'nın sonuna alınan bir şiirinden öğrenildiğini söyler.[32]

SEYYİDNİZÂM TEKKESİ

Bulmak istersen eğer sülûkün intizam
Sana besdir Tekye-i Seyyid Nizâm (Dergehnâme)

İsmi: Dergâhın ismi çeşitli kitap, makale ve arşiv kayıtlarında Seyyid Nizâm Tekkesi, Seyyid Nizâmeddin Hankâhı, Seyyidnizâm Dergâhı, Seyyid Nizâmeddin Dergâhı, Seyyid Nizâm Şabanî Dergâhı,[33] Asitane-i Seyyid Nizâm,[34] Âdile Sultan Tekkesi[35] olarak geçer. Bunlardan farklı olarak bir eserde Balıklı Tekke[36] ve Mahi Zaviyesi[37] olarak da zikredilir.

31 Necdet Tosun, "Seyyid Nizamoğlu", *DİA*, c. 37, İstanbul, 2009, s. 73-74.

32 Gölpınarlı, agm, s. 406.

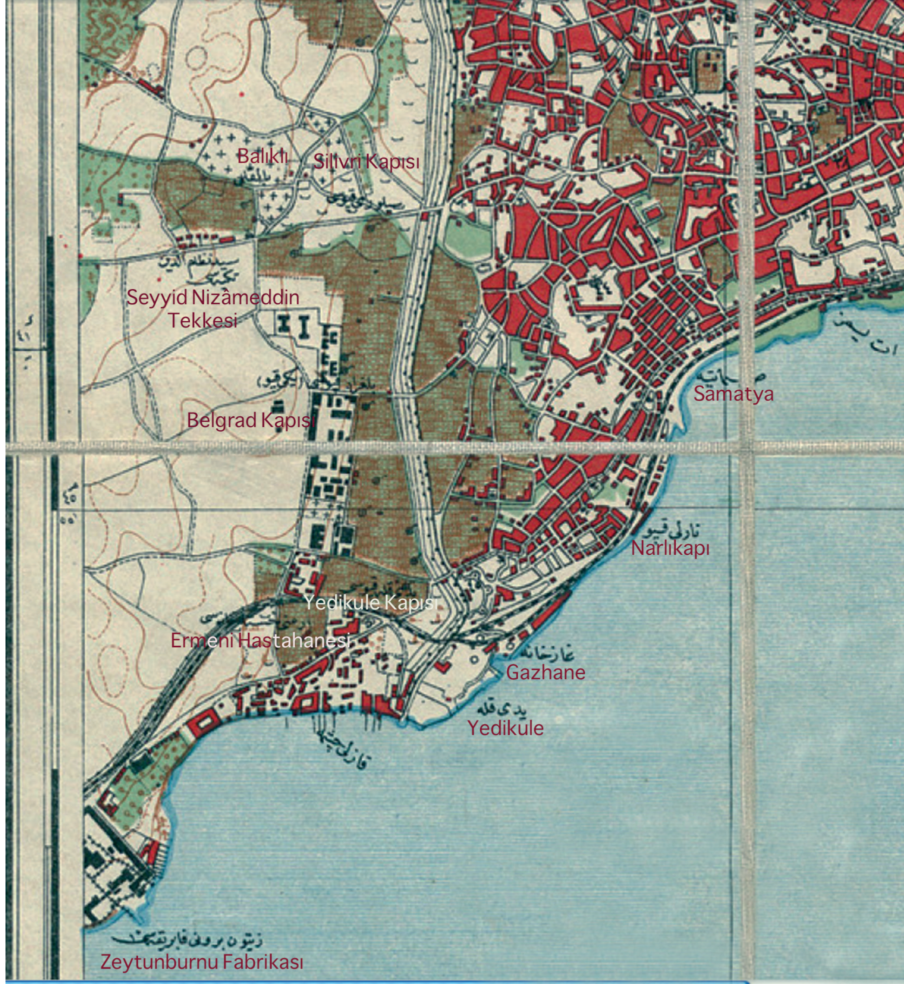
33 Mustafa Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları,* İstanbul, 2007, s. 226.

34 CDA. Y.PRK.AZJ, No: 15/30.

35 M. Şefik Korkusuz, İstanbul *Tekkeleri ve Postnişinleri,* İstanbul, 2016, s. 737.

36 Esin Demirel İşli, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu,* yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul, 1998, s. 116.

37 İşli, *age.*, s. 116. Balıklı Tekke veya Mâhî Zâviyesi, Seyyid Nizâm Dergâhı'nın nam-ı diğeri olmayıp ayrı bir zaviyedir. Daha doğrusu -aşağıda vesikalar kısmında yayımlanan 30-37 numaralı vesikalardan anlaşılacağı üzere- gerçek bir zaviye olmayıp, nakîbü'l-eşrâf başçavuşlarının* ücretleri olmak üzere, 17. yüzyılda Balıklı Rum Kilisesi** vakfından Mâhî Zâviyesi Vakfı adıyla ihdas edilmiş, itibarî bir zaviye olduğu anlaşılıyor. Diğer bir ifadeyle Balıklı Kilisesi Vakfı, avâidini*** (Bkz. Vesika No: 6) Mâhî Zâviyesi Vakfı nâmına nakîbü'l-eşrâf ser/başçavuşlarına her yıl ödemekte idiler.
* Nakîbü'l-eşrâf çavuşları: Hz. Peygamber'in soyundan gelen seyyid ve şerifler ile ilgili işlere bakan kurumun amiri olan nakîbü'l-eşrâfın maiyet memurlarından biridir. En önemli vazifesi, bir seyyidin seyyidliğinden şüphelenildiği vakit veya seyyidliği şikâyet konusu olunca, teftiş ve kontrolda nakîbü'l-eşrâfa yardımcı olmaktı (Sarıcak, *age.*, s. 148)
** Balıklı Rum Kilisesi hk. bkz. Reşad Ekrem Koçu, "Balıklı (Zoodohos Piyi) Ayazması ve Rum Ortodoks Kilisesi", *KİA*, c. 4, İstanbul, 1960, s. 2016-2021; Zafer Karaca, "Zoodohos Piyi Kilisesi", *DBİA*, c. 7, İstanbul, 1994, s. 565-566 ve *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri,* İstanbul, 1995, s. 249-254.

Sol sahifedeki harita: 1845 tarihli Mühendishâne Haritası'nda Zeytinburnu bölgesi

Yandaki harita: Atatürk Kitaplığı Hrt.005'de Seyyid Nizam ve civarı

Mevkii: Bulunduğu yer Osmanlı arşiv vesikalarında, Silivrikapusı hâricinde,[38] "Silivrikapı civarında",[39] "Silivrikapusı hâricinde Balıklı kurbünde"[40] olarak ifade edilir. Bugün ise Zeytinburnu ilçesinde, Silivrikapı dışında, Kazlıçeşme mahallesinde, Seyyidnizam caddesi ile Seyyidnizam Balıklı Yolu kavşağında, 2980 ada, 6 parseldedir.[41]

Tekkenin yapılış tarihi bilinmediği gibi, banîsi hususunda da ihtilaf vardır. Oğlu Seyyid Seyfullah *Câmi'ü'l-Ma'ârif* isimli eserinde, "Silivrikapusı haricinde binâ eyledikleri hânkâhları ..."[42] dediğine göre, tekke Seyyid Nizâm hazretleri tarafından yaptırılmıştır. Diğer taraftan Hacı Bayram Dede isimli bir zat tarafından yaptırıldığı da ileri sürülmektedir. Şeyh Bayram Dede'nin H. evasıt-ı Z sene 948 (28 Mart - 6 Nisan 1642) tarihli vakfiyesinde, vâkıf gerek bu tekkeyi ve gerekse sur içindeki Emirler Tekkesi nam-ı diğer Seyyid Seyfullah Tekkesi diye ünlü tekkenin vefatına kadar kendi uhdesinde, vefatından sonra evladına ve neslinin kesilmesinden sonra Seyyid Nizâm evladına şart koşulduğu görülmektedir.[43] Arşiv vesikalarında görüldüğü üzere, bu konu başka bir meseleden dolayı mahkemeye intikal ederek araştırma konusu olmuş ve ilgili resmî kayıtlar derinlemesine

*** Avaid-i vakf: Vakfın nemasından ve vakfa ait gelirden ibaret aylıklar. İki kısma ayrılır. Avaid-i şer'iye, vakfın meşru şekilde hasıl olan gelirinden oluşur ve vakfın şer'î masraflarına harcanır. Avaid-i örfiyye, ilgililerin vakıf adına verdikleri atiyye, bahşiş ve maddî yardımlardan ibarettir (Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul, 2010, s. 44).

38 CDA. EV, 9776, v. 79b; EV, 12336, v. 61b; İ.DH, No: 466/31144; ŞD, No: 3157/44; DH.MB.HPS, No: 133/64; Meşihat Arşivi, Defter No: 1736, s. 101, 138; 1740, s. 83.

39 Meşihat Arşivi, Defter No: 1740, s. 1.

40 Seyyid Ahmed Münib Üsküdârî, *Mecmû'a-i Tekâyâ*'dan naklen Ahmed Nezih Galitekin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul*, İstanbul, 2003, s. 193.

41 Fatih Köse, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*, İstanbul, 2012, s. 302; Baha Tanman, "Seyyid Nizam Tekkesi", *DBİA*, c. 6, İstanbul, 1994, s. 544.

42 *Seyyid Seyfullah Külliyâtı II*, s. 163. 133/64; Meşihat Arşivi Defter, No: 1736, s. 101, 138; 1740, s. 83;

43 Doç. Dr. Mehmet Canatar, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri 1009 (1600) Târîhli*, İstanbul, 2004, s. 627.

Süheyl Ünver fırçasından
Seyyidnizâm Dergâhı

araştırılmıştır.

Genel kabul her iki tekkenin yani Seyyid Nizam ve Seyyid Seyfullah tekkelerinin de Hacı Bayram Dede tarafından yaptırıldığı şeklindedir.

Hüseyin Vassaf, Seyyid Seyfullah'ın hal tercümesinde şöyle demektedir:

> *Hamzavîler bahsinde tercüme-i hâlini yazdığım Hacı Kabâyî –ki Hacı Bayram nâmıyla meşhûrdur– bu zât Seyyid Nizâm'ın kabri civârında bir hânkâh inşâ eylediği gibi Silivrikapı dâhilinde de bir dergâh-ı şerîf binâ eylemiş idi. Seyyid Nizâm'ın oğlu Seyyid Şerefeddin hâric-i sûrdaki, diğer oğlu Seyyid Seyfullah dâhil-i sûrdaki dergâhta seccade-nişîn olmuşlardır.*[44]

Seyyid Nizâmeddin Hazretleri'nin hal tercümesinde de şunlar yazılır:

> *Türbe-i şerîfin olduğu yerdeki dergâhı inşa eden, Hacı Bayram Dede nâm zât imiş. Bu civârda bir de çeşmesi vardır. Burasını Seyyid Nizâmzâde Seyyid Şerefeddin'e ve Silivrikapı dâhilinde, yine müşârünileyh Bayram Dede'nin yaptığı dergâhı Seyyid Seyfullah'a tahsîs buyurmuşlar. Bu Hacı Bayram, ricâl-i Hamzaviyye'den Hacı Kabâyî hazretleri olmak kuvvetle muhtemeldir.*[45]

Dr. Fatih Köse de şu bilgiyi verir:

> *Rivayete göre Seyyid Nizam Tekkesi ilk başta Seyyid Nizam Efendi için Hacı Bayram Dede tarafından inşa ettirilmiş, Seyyid Nizam'ın vefatından sonra ise oğlu Seyyid Şerefüddin Efendi'ye tahsis edilmişti.*[46]

Meseleyi vuzuha kavuşturan Bayram Dede'ye ait Türkçe evkaf kaydı şöyledir:

44 Vassaf, *age.*, c . 4, s. 258.

45 Vassaf, *age.*, c. 3, s. 312-313.

46 Köse, *age.*, s. 302.

Vakf-ı Bayram Dede

Vakfiyye bulunmayup mahalleden sikat haberiyle yazıldı.

Asl-ı vakf

Zâviye muhavvatateyn-i dâhiliyyede beyteyn-i fevkani ve tahtani ve matbah-ı fevkani ve bi'r-i mâ ve zulle ve kenîf ve furun ve bağçe hâriciyyede hânkâh-ı 'azim ve türbe-i sâhib-i vakf ve ıstabl ve beş bâb hücre der mahalle-i mezbûre mahdûd tarafeynden tarîk-i 'âm ve Keyvân Beğ ibn-i Abdullah es-Sipâhî ve Muslihüddin Beğ ibn-i Abdullah mülkleri ile

Zâviye-i diğer ve bi'r-i mâ' der-hâric-i Bâb-ı Silivri mahdud etrâf-ı selâseden kubûr-ı müslimîn ve tarîk-i 'âm ile

Şart-ı vâkıf zikr olunan zâviyelerün ikisi bile nefsinden sonra evlâdına ve evlâd evlâdına sümme ve sümme ba'de'l-inkırâz Seyyid Nizâm'a be'dehu Seyyid Nizâm'ın evlâdına ve evlâd-ı evlâdına sümme ve sümme ba'de'l-inkırâz fukarâ-i müslimîne ola hâlen Seyyid Nizâm'ın oğlu Seyyid Şerefeddin tasarrufundadur ikisi harâb olmağın ta'mir ve termîm idüp on beş bin akçe harc itmiş elinde hücceti vardur.[47]

Bu vakfiyeye göre tekke, Seyyid Nizâm hazretlerinin sağlığında Bayram Dede tarafından yaptırılmıştır. Tahrir defterindeki vakfiyenin aslı olmadığından tahriri yapan zat, mahallenin güvenilir kimselerinin anlatımıyla vakfiyeyi kaleme almış, vakfiye tarihi belirtilmemiştir. Ancak Davudpaşa Mahkemesi'ne ait 95 numaralı kadı sicil defterinin v. 58/B'de kayıtlı Arapça vakfiyesinde, tarihi H. evasıt-ı Z sene 948 (23 Mart - 6 Nisan 1542) olarak kaydedilmiştir. Şuhudü'l-hal şu zatlardan müteşekkildir:

Es-Seyyid İsmail Efendi ibn-i Abdullah; Seyyid Mustafa Efendi b. Halil; Muslihiddin Efendi ibn-i Ahmed; İzzeddin Efendi ibn-i Ali; Zıyâeddin ibn-i Mehmed;

Seyyid Nizâm Türbesi'nin içi

47 Canatar, *age.*, s. 627.

48 Arapça metin ve tercümesi için bkz. Vesika No: 1. Arapça vakfiyeyi Bilgin Aydın, İlhami Yurdakul, Ayhan Işık, İsmail Kurt, Esra Yıldız, *İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu*, İstanbul, 2015, s. 354'ten tespit ettik ve İSAM Kütüphanesi Müdürü M. Birol Ülker Bey'in himmetiyle dijitaline ulaştık. Burada kendilerine bir kez daha teşekkür ediyorum.

Rızâeddin Efendi ibn-i Ali; Hasan b. Hüseyin; Ahmed b. Veli; Seyyid Nureddin b. Hasan; Seyyid Abdülkadir ibn-i Mahmud; Şeyh Hasan ibn-i Ali ; Seyyid Musa b. Ali; Molla Nusretüddin ibn-i Abdullah; Seyyid Mehmed Valid ibn-i Ca'fer; Seyyid Ali b. Ali; Zülfikâr Dede, Koca Mustafa Paşa Şeyhi Merkez Muslihiddin.[48]

Yüz yıl kadar önce Şeyh Şuâeddin Efendi'nin erkek evlatsız olarak vefatından sonra boş kalan her iki tekkenin şeyhliğine Koca Mustafa Paşa şeyhinin inhası üzerine atanan Şeyh Hasan Adlî (Seyyidnizâm Tekkesi'ne) ve Şeyh Hafız Mustafa Nûri (Seyyid Seyfullah Tekkesi'ne) Efendiler ile Seyyid Nizâm evlatları arasında cereyan eden muhakemeler sırasında, zaviye meşihatinin Seyyid Nizâm evladına meşruta olmadığını ileri süren atanmış şeyhler Hasan Adlî ve Hafız Mustafa Nuri Efendiler, Bayram Dede zaviyesi ile Seyyid Nizâm zaviyesinin ayrı ayrı olduğunu, Bayram Dede'nin kabrinin çeşmenin[49] karşısındaki bostan içinde olduğunu, ancak mezar taşı olmadığından vefat tarihi bilinemediğini, tekkesinin de orada bulunup sonradan yok olduğunu mahalle halkı rivayetine istinadan mahkemede ileri sürmüşlerse de iddialarını ispatlayacak delilleri ortaya koyamamışlardır. Zaten Evkaf İdaresi de Hacı Bayram tarafından yaptırılan iki zaviyenin Seyyidnizâm ve Seyyid Seyfullah tekkeleri olarak kabul etmektedir.[50]

Bayram Dede vakfiyesi H. 948 (1542) tarihli olduğuna göre, o yılda veya az bir süre önce yapılmış olmalıdır. Buna göre Bayram Dede vakfını kurduktan iki yıl sonra H. 950'de (1543-1544) vefat ettiğinden, kısa bir süre tekkelerin şeyhliğini yürütmüştür. Vakfiyede vefatından sonra evladına şart ettiğine göre bir oğlu olduğu anlaşılıyor; ancak bu zat hakkında bilgi sahibi değiliz. Seyyid Nizâm hazretlerinin anılan tekkede şeyhlik yaptığı ve H. 957 (1550) yılında vefatı bilindiğine göre, birkaç yıl şeyhlik yapmış olmalıdır.

Hüseyin Vassaf merhum, Hacı Bayram'ın Hacı Kabâyî[51] olmasını kuvvetle muhtemel görüyorsa da bunun doğru olmayacağı aşikârdır. Zira vefatından 85-90 yıl önce iki tekke ve çeşme yaptırabilmesi imkânsız gibidir. Osmanlı Arşivi'ndeki bir vesikada H. 950 (1543) yılında vefat ettiği belirtilmektedir (CDA. BEO, No: 4658/349339). Bu tarih doğru ise çeşme vefatından sonra vârisleri tarafından adına yaptırılmış olmalıdır.

Seyyid Nizâm hazretlerinin vefatından sonra oğlu Seyyid Şerefeddin Efendi babasının yerine şeyh olmuştur. H. 1009 (1600) yılında şeyhliği devam etmekteydi.[52] Vakfiye kaydından anlaşıldığı üzere, Seyyid Şerefeddin Efendi, harap durumdaki iki tekkeyi 15 bin guruş harcayarak tamir ettirmiştir. Şerefeddin Efendi'nin vefat tarihi tespit edilemedi.

Şeyh Seyyid Şerefeddin Efendi'den sonra, 19. yüzyıl sonlarına kadar bir şeyh kaydına rastlanmadığından, bu durum şöyle izah olunabilir: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Şûrâ-yı Devlet tasnifinde 3157/44-10 numarada kayıtlı bir vesikadaki "Seyyid Nizâmeddin türbesinde esasen meşihat olmayıp bilâhare Âdile Sultan tarafından ihdas edilmiş ...";[53] diğer bir vesikadaki "Seyyid Nizâmeddin'in meşihatine gelince müşârün-ileyhin vakfı türbedârlarına mukayyed olup türbedâr ve haffar-ı kabr ünvânıyla mahfuz olan cihatı da evlâd-ı mumâ-ileyhim uh-

49 İbrahim Hilmi Tanışık, çeşmenin kitabesini "Çeşme-i Hacı Bayram Can, sene 955 [1548]" olarak nakleder ve bu zâtın kim olduğunu tesbit edemediğini söyler *(İstanbul Çeşmeleri,* c. 1, İstanbul, 1943, s. 6-8). Merhum Süheyl Ünver, çeşmeden bahsederken karşısında bostan içinde bir kabir bulunduğunu, taşlarının olmadığını, üzerini incirler kapladığını teessürle anlatır. Süheyl Bey, her gittiği yerde bölgenin yaşlılarıyla görüşüp bilgi almak âdeti olduğundan, o kabrin Hacı Bayram Can'a ait olduğuna dair bir rivayet duysaydı onu da notlarına kaydederdi.

50 Vesikalar bölümünde 3, 19 numaralı vesikalara bakılmalı. 18 Ş 1145 [31.01.1733] tarihli iki ilamda Bayram Dede zaviyelerinin Seyyid Nizam ve Seyyid Seyfullah zaviyeleri olduğu tasrih edilmiştir.

51 Hacı Kabâyî'nin adı Keyvân'dır. Melamîler arasında Hacı Kabâyî, Hacı Efendi, Hacı Bayram diye anılır ve İdris-i Muhtefî'den sonra gavsiyetin kendisine geçtiğine inanılır. Topkapı Takkeci Camii'nin banisi Arakiyeci İbrahim Çavuş'un azatlı kölesi idi. Gürcü asıllıdır. Meşrebi takva ve azimet üzere olduğundan halkın içine karışmaktan çekinirdi. Sandal Bedesteni'nde abacı olduğunda kinayeten 'Kabâyî' denilmiştir. 1037 tarihinde vefat edip Takkeci Camii'nin karşısında, caddeye yakın bir yerde defnedilmiştir. Baş taşında sülüs yazı ile şöyle yazılıdır:

Lâ İlâhe İllallah Muhammedün Resûlullah
El-merhûm ve'l-mağfûr el-Hâc Bayram
Terk idüp bu fânîyi eyledi azm-i bekâ
Acıyup idüp azâsın ehl-i diller cem' olup
Didiler târîhini rûhuna rahmet dâ'imâ
1037 [1628]

(Abdülbakî [Gölpınarlı], *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul, 1931, s. 156-157; Hüseyin Vassaf,*age,* C. 2, s. 529-530; Lâlizade Abdülbaki, Sergüzeşt *Aşka ve Âşıklara Dair*, haz. Tahir Hafızalioğlu, İstanbul, 2001, s. 53).

52 Canatar, *age.,* s. 627.

53 Bkz. Meşihat Arşivi, Defter No: 1759, v. 1/B.

Süheyl Ünver fırçasından
Elekli Dede Türbesi

delerinde tedavül eylediği ve Seyyid Nizâm türbesini tekke şekline ifrağ eyleyen merhûme Âdile Sultân'ın...";[54] bir diğerindeki "...türbelerin vakfı ve muin-i revgan-ı zeyt ve türbedâr mâhiyesi olmayarak nüzûrât ile idare olunduğundan"[55] ve Şeyh Ahmed Muhyiddin Efendi'nin *Tomar-ı Tekâyâ*'sındaki[56] "mine'l-kadîm meşihati olmadan yalnız türbedârlık olarak" idare olunduğu şeklindeki ifadelerden, tekke ve mescit işlevi de bulunan Seyyid Nizâm türbesinde meşihat ciheti, yani şeyhlik, türbedarlık ücreti ve aydınlatma için zeytinyağı tahsisi olmadığı ve nezirler (adaklar) ile idare olunduğu anlaşılır.

1009 (1600) Tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nde kayıtlı Hacı Bayram vakfiyesinde, vakfın akarları bulunmadığı, eski tabirle bî-kudret (güçsüz) bir vakıf olduğu görülür. Nitekim H. 1252 (1836) tarihli bir vesikada Seyyid Nizâm ev-

54 Bkz. Vesika No: 2.

55 Bkz. CDA. EV, No: 9776, v. 79/B.

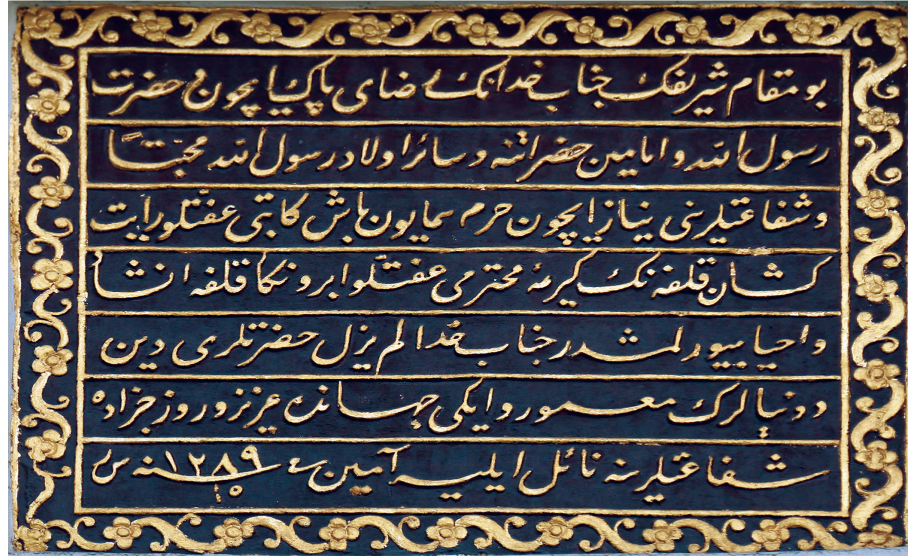
56 Tomar-ı Tekâyâ, iki dönem Meclis-i Meşâyih reisliği yapan ve Tophane'daki Kâdirîhane'nin 16. postnişini Şeyh Ahmed Muhyiddin Efendi tarafından hazırlanmıştır. 252 tekke ve postnişinlerini ihtiva etmektedir. Basılmamış olan bu eserin fotokopisini temin eden Muzaffer Şahin Bey'e müteşekkirim. Tomar-ı Tekâyâ'daki Seyyid Nizam kaydı, 2 No'lu vesikadadır.

ladına meşruta olan Seyyid Nizâm, Seyyid Seyfullah ve Elekli Baba türbelerinin kandil için zeytinyağı ve türbedar aylığı olmadığı ve tamire muhtaç oldukları padişaha arz olununca Sultan II. Mahmud vakfından üç türbeye yılda yirmi dörder vukiyye zeytinyağı, Seyyid Nizâm türbesine 12 vukiyye mum ve türbedara 60 guruş maaş bağlanmıştır.[57]

Görüldüğü üzere Seyyid Seyfullah tekkesi şeyhleri aynı zamanda Seyyid Nizâm ve Elekli Baba türbelerine de türbedarlık yapmıştır. Bu durum 19. yüzyıl sonlarında Âdile Sultan'ın harap vaziyette olan Seyyidnizâm dergâhını büyük meblâğlar harcayarak ihya etmesi[58] ve buraya meşihat, imamet, hitabet cihetleri koymasına kadar devam etmiştir.[59]

Tekkenin ilk onarımının Seyyid Nizamoğlu Şeyh Seyyid Şerefeddin zamanında yapıldığı yukarıda nakledilmişti. Daha sonra tamire muhtaç olunca Sultan II. Mahmud tarafından H. 1252'de (M. 1836) imar ve ihya edilmiş, ayrıca türbeye yılda 24 okka (30.792 kg) revgan-ı zeyt (zeytinyağı), 12 okka (15. 396 kg) mum ile türbedara aylık 60 guruş tahsis edilmiştir.[60] H. 1277'de (M. 1861) Seyyid Nizâm türbesinin bazı mahallerinin tamiri ve yeni bir oda yapılması için 5942 guruş harcanmıştır.[61]

Türbenin dış duvarında bulunan bir mermer kitabede belirtildiği üzere, H. 1289'da (1872) dergâh Harem-i Hümâyûn başkâtibi Râyet-keşân Kalfa'nın kızı Ebrû-nigâr Kalfa tarafından inşa ve ihya edilmiştir. Kitabenin metni şöyledir:

Ebrû-nigâr Kalfa ihyasını gösterir kitâbe

Bu mâkâm-ı şerîfin cenâb-ı Hudâ'nın rızâ-yı pâki içün ve hazret-i Resûlullah ve İmâmeyn hazerâtına ve sâir evlâd-ı Resûlllah'a muhabbeten Ve şefâ'atlerini niyâz içün Harem-i Hümâyûn başkâtibi iffetlü Râyet-Keşân Kalfa'nın kerîme-i muhteremi iffetlü Ebrû-nigâr Kalfa inşâ Ve ihyâ buyurmuşlardır. Cenâb-ı Hudâ-i Lemyezel hazretleri din ve Devletlerin ma'mûr ve iki cihânda azîz ve rûz-ı cezâda Şefâ'atlerine nâil eylesin. Âmin. Fî 15 Ş sene 1289 [18.10.1872]

57 Bkz. Meşihat Arşivi, Defter No: 1736, s. 138.

58 Ferda Mazak, *Ölümünün 100. Yılında Sultan II. Mahmud'un Kızı Âdile Sultan Hayatı, Vakıfları ve Hayratı*, İstanbul, 2000, s. 118.

58 Bkz. CDA. ŞD, No: 3157-44/74.

60 Bkz. CDA. EV, No: 9776, v. 79/B; Meşihat Arşivi, Defter No: 1736, s. 138; CDA. Y. RK. AZJ, No: 15/30-2.

61 Bkz. CDA. İ.DH, No: 466/31144 (Vesika No: 2).

Bu tamirden kısa bir müddet sonra, H. 1290'da binanın Sulumanastır yangınında yanarak[62] yeniden harap bir duruma düşmesi üzerine, Sultan II. Mahmud'un kızı Âdile Sultan –1294 tarihli vakfiyesinde[63] belirtildiği üzere– büyük meblağlar harcayarak yeniden yaptırmış, ayrıca yeni vazifeler de ihdas etmiştir. Bu husus bir vesikada, vakfiyeden naklen şöyle anlatılır:

> *... sultan-ı müşârün-ileyha hazretlerinin bin iki yüz doksan dört tarihli vakfiye-i mukayyedesinde yüz elli aded kavâim-i nakdiyenin vakfiyetin beyandan sonra meblâğ-ı mezkûr usûl-ı câriyesi vechile mahkeme-i temyiz ma'rifetiyle istirbah ve istiglâl olunarak hâsıl olan nemâsından bundan akdem mebaliğ-i külliye sarfıyla mücedded sûretde ta'mir ve bina ve ihyasına muvaffak olduğum Silivrikapusı haricinde vâki' kutbü'l-ârifîn gavsü'l-vâsılîn hazret-i Seyyid Nizâmeddin kuddise sirruhü'l-metîn nâm-ı âlîlerine mensub dergâh-ı şerîfde âyende ve revendeye it'âm-ı ta'am olunmak üzre beher şehr yüz guruş verile ve hânkâh-ı mezkûr derûnunda vâki' câmi'-i şerîfin imamet cihetine şehrî on guruş ve türbedârlık cihetine şehriye kezalik on guruş ve meşihat ciheti şehriye yirmi guruş verilüp cihet-i tevliyet içün dahi şehriye on guruş verilir. Zikr olunan imamet ve türbedârlık ve tevliyet ve meşihat cihetleri aziz-i müşârün-ileyh evlâd evlâdından hâlen hânkâh-ı mezkûrede seccadenişîn-i irşad olan es-Seyyid eş-Şeyh İbrahim Şuâeddin el-Halvetî Efendi ibn-i el-merhûm es-Seyyid eş-Şeyh Ali Efendi'ye hayatda oldukca meşruta olup beher hafta mukabele günleri esna-yı duâda pederim cennetmekân Sultan Mahmud Hân-ı Gâzi hazretleri ve validem merhûme Zernigâr Kadın ve zevcim merhûm Mehmed Ali Paşa ve vasıl-ı civar-ı rahmet olan kerîmem Hayriye Hanım Sultan ervâh-ı 26) şeriflerine fâtiha-hân olup ve lâbis-i libâs-ı hayat oldukca selâmet-i dâreyn ve vâsıl-ı huld-berîn olduğumda rahmete hisse-mend etmek üzre hayr duâ buyura ve şeyh-i mumâ-ileyhin vefatından sonra mecmû' cihat-ı mezkûre şeyh-i mumâ-ileyhin isrine salik olan evlâdına ve evlâd ve evlâd evlâdına ve evlâd ve evlâd ve evlâd evlâdının batnen ba'de batnin müstakimü'l-etvâr ve salih ve zâhid ve âbid olanlarına tevcih oluna ve ba'de'l-inkırazi'l-küll şeyh-i mumâ-ileyhin biraderleri es-Seyyid Yunus Tal'at ve es-Seyyid Lûtfullah ve es-Seyyid Nizâmeddin efendilerin ve evlâd ve evlâd ve evlâd ve evlâd evlâdının kezalik tarikat-i aliyye-i Halvetiyyeye mensub irşâda kâdir ehl ve erbâb ve pederleri [silkine] salik âbid ve zâhid evlâdlarına batnen ba'de batnin meşruta ola ve neuzübillah min gadabi'l-feyyâz anlar dahi külliyen inkıraz bulur ise fukarâ-yı aziz-i müşârün-ileyh Seyyid Nizâmeddin ve hulefâ-yı Halvetiyyeden müstehak bir zâta mecmû'-ı cihat-ı mezkûr meşrut ola ve ancak işbu vakıfca hâlâ Koca Mustafa Paşa dergâh-ı şerîfine postnişîn-i irşad olan reşadetlü es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Rızâeddin Efendi hazretleri hasbîce nâzır nasb ve ta'yin olunarak cihat-ı mezkûrenin tevcihâtı anın inhâsıyla icra olunup her halde nezaret-i aliyyelerini bî-diriğ buyuralar ve ba'de'l-vefat zikr olunan 30) Koca Mustafa Paşa dergâhında her kim postnişîn olur ise işbu vakfıma nezaret buyuralar deyü mestûr bulunduğu ...*[64]

Daha sonra 1894 depreminde zarar gören dergâh ve türbe, Sultan II. Abdülhamid Han tarafından 49.530 guruş harcanarak yeniden tamir ettirilmiştir.[65]

62 Osman Nuri [Ergin], *Mecelle-i Umûr-ı Belediye,* c. 1, İstanbul, 1922-1338, s. 1322.

63 Âdile Sultan'ın 14 farklı vakfiyesi bir cilt halinde İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. 4993'te kayıtlıdır.

64 Metnin tamamı için bkz. CDA. ŞD, No: 3157-44/40; CDA. ŞD, No: 3157-44/74.

65 Ebul Faruk Önal, *Sabit Bekçi, Sultan İkinci Abdülhamîd Hân'ın Hayır Eserleri,* İstanbul, 2006, s. 13.

1925 yılında çıkarılan tekke, zaviye ve türbelerin seddi kanunuyla tekkeler kapatılınca bu dergâhın da kapısına zincir vurulmuştur. 1955 yılında bina mescit olarak ibadete açılmış, meşruta da cami görevlilerine tahsis edilmiştir.[66]

1974'te cami cemaatinden Ahmed Eren, tüm masraflarını kendisi karşılıyarak camiin tamiratını, tezyinini yaptırmış, bahçeye şadırvan ve duvar inşa ettirmiştir.[67]

Seyyid Nizâm hazretleri ve oğlu döneminde rivayet olunduğu üzere Nakşî veya Gülşenî ayini icra olunmuş olmalıdır. Daha sonra Seyyid Seyfullah ve evlatlarının mensup oldukları Sinanîlik üzre icra-yı tarikat icra edilmiş, Şuâeddin Efendi'den itibaren de Şa'bânî ayini icra olunmuştur.

Her yıl Seyyidnizâm dergâhına 30 guruş Muharremiye;[68] 7 kurbanlık koyun, 41 kıyye nân-ı aziz (ekmek);[69] Hamidiye Anbarı'ndan 115 kıyye zeytinyağı, 12 kıyye mum;[70] 1885 yılında 800 guruş ihsan-ı şâhâne[71] verilmekte idi. Seyyid Nizâm sülalesinden olup Hancı Karagöz mahallesinde oturan Şerife Cemile Hanım'a ömür boyu 200 guruş maaş bağlanmıştır.[72] Seyyidnizâm ve Merkezefendi dergâhları cabisi müderrisinden Mehmed Arif Efendi'nin maaşı 1903 yılında 500 guruşa yükseltilmiştir.[73]

Burada zikretmemiz gereken bir husus da şudur: 1907 yılında padişah yaverlerinden Süvari Feriki Mehmed imzasıyla Sultan Abdülhamid'e sunulan bir rapordan öğrendiğimize göre, Seyyidnizâm dergâhı civarında, dergâhın vakfından olan 18 dönüm bir bostan, uzun yıllar önce bir bahçıvana satılmıştır. On beş yıl önce de başka bir isimle Balıklı Kilisesi tarafından satın alınmış ve kiliseye akar olmak üzere kiraya verilmiştir. Kilise papazlarından biri Seyyid Nizâm şeyhine müracaat ederek, o bostana bitişik tahminen bir dönüm dergâha ait kabristanın

66 Ahmet Özcan, *Peygamber Efendimizin Torunlarından Seyyid Nizam Hazretleri¸* İstanbul, 2000, s. 39; M. Baha Tanman, *Surların Öte Yanı Zeytinburnu¸* haz. Burçak Evren, İstanbul, 20114, s. 107.

67 Özcan, *age.¸* s. 34.

68 CDA. EV, No: 12138, v. 4/A.

69 CDA. Y. PRK.AZJ, No: 15/30-2.

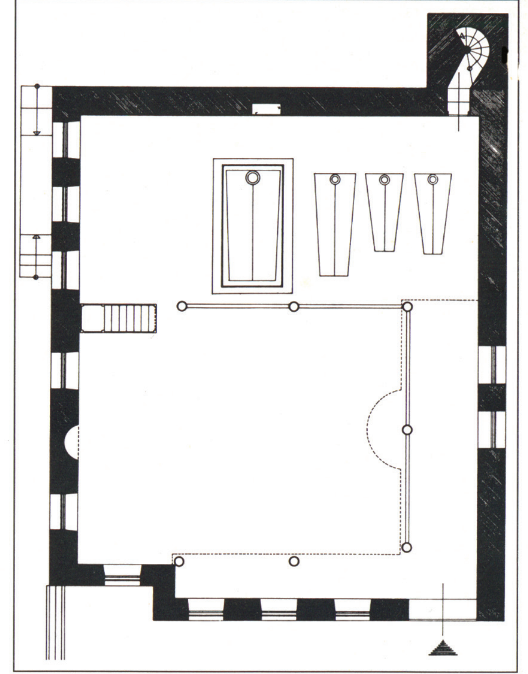
70 Bkz. CDA. EV, No: 23157, v. 31/B.

71 Bkz. Y. PRK.MŞ, No: 1/60.

72 Bkz. Vesika No: 27.

73 Bkz. CDA. İ.EV, No: 38/48.

Seyyidnizâm Camii, Türbesi ve planı

içinde ve kenarına yakın bir yerde, Rus meselesinde iki üç Fransızın cesedinin gömüldüğünü söyleyerek buranın kiliseye satılmasını teklif etmiş, Şeyh Efendi teklifi hemen reddetmiştir. Ancak kabristanın Balıklı Kilisesi duvarının köşesine rastlayan yerden birkaç yıl önce tahminen kırk-elli arşın mahalline duvar çekilirken tecavüz edilerek içine baraka yapılmıştır.[74]

TEKKE-MESCİD-TÜRBENİN MİMARÎ ÖZELLİKLERİ

Baha Tanman, İstanbul tekkelerinin mimari tarihiyle ilgili değerli doktora tezinde Seyyidnizâm Tekkesi'ni şöyle tavsif eder:

> *14.2x12 m boyutlarında bir alana yayılmış olan bina 75 cm. kalınlığında, moloz taş ve tuğla ile örülmüş duvarlara sahiptir. Sonradan eklenmiş olan minarenin kaidesinde kesme köfeki taşı tercih edilmiş, ahşap çatı Marsilya tipi kiremitlerle kaplanmıştır. Bütün pencereler basık kemerlidir.*
>
> *Yapının doğu kesimini işgal eden ve 10.75x7.75 m. boyutlarında bir alanı kaplayan harim kuzeydoğu köşesinde 8x0.9 m. lik bir çıkıntı yapar. Giriş de buradadır. Önündeki rüzgârlık muhdestir. Doğu cephesinin caddeye yakın olan güney kesiminde Seyyidnizam Tekkesi'nin 1872'de ihya edildiğini belgeleyen mensur bir kitabe bulunur. Söz konusu kitabenin altında, şadırvan avlusunun güneybatı köşesinde tekke şeyhlerinden 1666'da (Rebiyülevvel 1077) vefat etmiş olan Seyyid Nizamzade Ahmed Mürtaza Efendi'nin kabri yer alır.[75] Yine aynı caddenin çıkıntı yapan kesiminde, pencereler arasında Adile Sultan'ın 1307'de (1890) tekkeye su getirdiğini belgeleyen kitabe yerleştirilmiştir. Beyzî bir madalyon üzerine bozuk bir ta'likle yazılmış olan metin oldukça üslupsuzdur.*

74 Bkz. Vesika No: 39-40.

75 Ahmed Mürteza Efendi'nin mezar taşı şöyledir: "El-Bâkî Hû / Lâ İlâhe İllallah / Muhammedun Resûlullah / Küllü men aleyha fânin ve yebkâ vechü / Rabbike zü'l-celâli ve'l-ikrâm / Seyyid Nizâmîzâde es-Seyyid / Eş-Şeyh Ahmed Mürteza / Kuddise sırrahu / Fî 15 Rebîülevvel sene 1077 / Tâmîrâtı 1289" Süleyman Berk, *Zamanı Aşan Taşlar,* İstanbul, 2016.

Doğu duvarında, üçü çıkıntı olmak üzere dört, güney cephesinde mihrabın yanlarında iki, kuzey cephesinde de iki adet pencere bulunur. Kuzeye bakanlar sonradan örülerek kapatılmıştır. Mihrab nişi yarım daire planlıdır ve basık bir kemerle son bulur. 8.75x6.5 m. boyutlarındaki esas âyin alanı doğu, kuzey ve batı yönlerinde toplam yedi adet daire kesitli ahşap sütunla çevrilidir. Aşıklıkları torna işi ahşap parmaklıklar ile donatılmış olan bu sütun dizileri âyin alanına doğru ve kuzey yönlerinde erkek seyirci mahfillerinden, batıda ise türbeden ayırırlar. Doğudaki mahfil evvelce sözü edilen girintinin içine yerleştirilmiştir. Söz konusu mahfillerin üstünde, ahşap sütunlarla taşınan, kadınlara mahsus fevkânî mahfiller bulunmaktadır. Kuzey kanadındaki kadınlar mahfili tam ortada 89 cm. çapında yarım daire planlı bir çıkma ile genişletilmiştir. Harimin aslında çubuklu ve göbekli tavanla örtülü olduğu tahmin edilebilir. Muhtemelen son onarımda bunun yerinde dümdüz, alelâde bir ahşap kaplama çakılmıştır.

Seyyid Nizâmeddin ile tekke şeyhlerinden üçünün ahşap sandukalarını barındıran türbenin güneye, caddeye açılan üç adet penceresi vardır. Ortadaki dışardan basamaklı bir sahanlık ile donatılarak niyaz penceresi haline getirilmiştir. Söz konusu pencerede, niyaz pencerelerinin çoğunda görülen ve bunları cephelerdeki diğer pencerelerden farklı kılan boyut ve tasarım farklılıkları bulunmaz. Kuzey ve batı duvarları sağırdır. Doğu yönünde türbe ile harimin sınırında ahşap sütun/parmaklık dizisi uzanır. Kuzeybatı köşesinde minare girişi yer alır. Güneye, niyaz penceresinin hizasında bulunan, Seyyid Nizameddin'e ait sanduka diğerlerinde daha büyük tutulmuş ve demir parmaklıklarla kuşatılmıştır. Türbenin çubuklu tavanı içine, tam banînin sandukası üzerine gelen yere küçük bir ahşap

kubbe oturtularak altında gömülü olanın ayrıcalığı vurgulanmıştır. Yapının kuzeybatı köşesinde yer alan minare dışa taşkın, kare planlı bir kaide üzerinde yükselir. Silindir biçimindeki gövdesi ile iddiasız bir görünüme sahiptir.

Cami-tevhidhane ile türbeyi bünyesinde kaynaştıran bu yapının cephelerine ve iç mekânına sadelik hâkimdir. Basık kemerli pencereleri ve ahşap çatısı ile dışardan geç devire ait alelade bir mescidi andıran binanın içinde yegâne süsleme mihrapta ve türbedeki ufak ahşap kubbede görülür. mihrap nişinin yüzeyi, yanlarda kordonlarla tuturulmuş perde, ortada kandil motifleri ile süslenmiş, kubbenin içine eklektik zevke uygun kalem işleri yapılmıştır. Ahşep minber hiç bir özellik göstermez.

Harem

İki katlı kâgir bir yapıdır. Sıva ile örtüolan duvarları herhalde batı normunda tuğlalar ile örülüdür. Ahşap çatı Marsiltipi kiremitlerle kaplıdır. Biri avluya, diğeri caddeye dahil olmak üzere iki girivardır. Hareketsiz cephelerinde dikdörtgen açıklıklı pencereler sıralanır. Son yıllarda taksimatı değişikliğe uğramış olan bina, sıdan bir mesken niteliğindedir.[76]

Duvardaki Beyzî Kitabe:

(Minel mâ'i külle şey'in Hayy)
Susuzlukdan bırakmaz ba'd-zâ renc
Nizâmeddin Seyyid'de bu sahrınc
Hudâyâ dergehinde eyle makbûl
Şu hayr-ı Âdile Sultân'ı meczûl
O âlîşânın âdâtı kerâmât
Tolu bünyân-ı lûtfundan müberrât
Bihâr-ı himmeti hayrâta mahsûr
Bu bâlâ katre-çîni dürr-i mensûr
Okunsun haşre tek nâm-ı necâbet
Su hayrât oldı târih-i inâyet
Fî 7 Zilka'de sene 1307 [24.06.1890][77]

Anlaşılacağı üzere Âdile Sultan, Seyyid Nizâm'ın su meselesini çözmek için bir sarnıç yaptırmıştır. İSKİ tarafından yayımlanan 27 ciltlik *İstanbul Su Külliyatı*'nı taradıksa da, Adile Sultan'ın buraya su getirdiğine dair bir kayda rastlayamadık. Silivrikapı bölgesinde çeşitli çeşmelere Sultan II. Mahmud'un annesi Nakşıdil Valide Sultan'ın su getirdiği görülüyor.[78] Ayrıca Ahmed Özcan'ın belirttiği üzere, 20 ton kapasiteli sarnıca, yağmur sularını toplamak üzere kanalları bulunuyormuş. Halen şadırvan altında bulunan sarnıçtan su tulumbayla çekilip mermer abdest teknelerine dolduruluyormuş.[79]

76 M. Baha Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri*, yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul, 1990, s. 337-338

77 Revnakoğlu Arşivi, Dosya No: 282-5'te kitabe ile ilgili not vardır. Kitabenin günümüz diliyle anlamı: Susuzluktan bırakmaz bundan sonra zahmet, meşakkat / Seyyid Nizâm'da bu sarnıç / Allahım kapında makbul eyle / Şu hayrı bol Adile Sultan / O şanı yüce adetleri kerametler / Lütuf binasından dolu hayır, hasenatlar / Himmet deryası hayrâta hasrolunmuş, tahsis edilmiş / Bu yüce dağılmış inci damlalarını toplayan sarnıç / Haşre kadar Adile Sultan'ın asil nâmı okunsun / Su iyilik hususunda 1307 tarihinde hayrat oldu.

78 Heyet, *Vakıf Su Defterleri Hatt-ı Hümâyûn*, İstanbul, 1997, s. 3, 288.

79 Özcan, *age.*, s. 38.

Türbedeki yerinden alınarak Türk-İslam Eserleri Müzesi'ne, oradan da Divan Edebiyatı Müzesi'ne nakledilen Adile Sultan'a ait bir levha şöyledir:

Seyyid Nizâm Türbesi önündeki mermer kitabe

Bâbına Seyyid Nizâmeddin'in itdim ilticâ
Cedd-i pâkine tavassutdur ümîdim mutlakâ
Çün yiğirmi dokuzuncu batnda bulur vusûl
Fahr-i Âlem Hazret-i Ahmed Muhammed Mustafâ
Merkad-i pür-nûrunun pervânesidir âşıkân
Dergeh-i iclâlin hep bendesi ehl-i safâ
Âl ü evlâda muhabbet farzdır ümmet içün
Duymayan bu bûy-ı pâki bulamaz fevz ü rehâ
İlticâdan maksadım ancak budur kim Âdile
Rûz-ı mahşerde şefâ'at ide ol cedd-i alâ

En alt satırda "Cennet-mekân Sultan Mahmud Hân-ı Sânî Hazretlerinin kerimeleri Âdile işbu dergâh-ı şerîfi tecdid ve bu levhayı dahî bi't-tanzim ta'lik eylemişdir" yazılıdır. (Levha Ferda Mazak, s. 22'den alınmıştır. Bu levhanın bir kopyası Süheyl Ünver notları arasında da bulunmaktadır. Dosya No: 304.)

Âdile Sultan'a ait olup önceleri tekkede asılı bulunan diğer bir levhayı Hüseyin Vassaf Efendi nakleder:

Pâyine Seyyid Nizâmeddin'in itdim ilticâ
Cedd-i pâkine tavassutdur ümîdim mutlakâ
Çün yiğirmidokuzuncu batında bulur vusûl
Fahr-i âlem Hazret-i Ahmed Muhammed Mustafâ
Merkad-i pür-nûrının pervânesidir âşıkân

Dergeh-i iclâlinin hep bendesi ehl-i safâ
Âl ü evlâda muhabbet farzdır ümmet içün
Duymayan bu bû-yı pâki bulamaz fevz ü rehâ
İlticâdan maksadım ancak budur kim Âdile
Rûz-ı mahşerde şefâat ide ol cedd-i alâ

Yine Hüseyin Vassaf Efendi'nin naklettiği diğer bir levha şöyledir:

İtmek istersen eğer tanzîm-i emvâl-i umûr
Hânkâh-ı Hazret-i Seyyid Nizâmeddin'e gel
Mâ-sivâyı dilden ihrâc it dâhil-i Hazret ol
Bâb-ı ehlullahdır dâim açıkdır bu mahal
Mazhar-ı nazm-ı celîl-i Yezkürûnallah'dır
Ehl-i tevhîdin nızâmı Sa'diyâ bulmaz halel

Diğer bir levhada şunlar yazılıdır:

Nûr ile olmuş münevver kâmilen işbu makâm
Kutb-ı âlem kavs-ı a'zam Hazret-i Seyyid Nizâm[80]

Seyyid Nizâm sandukasının yanındaki kabirlerde, Şeyh Seyyid Şuâeddin, Şeyh Seyyid Ali ve Şeyh Seyyid Mahmud Celâleddin Efendiler medfundur.[81]

Âdile Sultan mührü

TEKKENİN İKİNCİ BANÎSİ

İkinci banî, Sultan II. Mahmud'un kızı Âdile Sultan'dır. Dergâh harap olduktan sonra büyük meblağlar harcayarak ihya etmiş[82] ve dergâha imamet, meşihat, türbedarlık ve tevliyet cihetleri koymuştur. Yaptığı hayırlar için 14 bölümden oluşan, güzel bir cilt içinde altın varaklı süslemeli, şaheser denebilecek tarzda hazırlanan vakfiyesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T: 4993 numarada kayıtlıdır. Seyyid Nizâm ile alakalı vakfiye, bu cildin içindeki 6. vakfiyedir.[83]

Âdile Sultan Sultan II. Mahmud'un kızıdır. H. 22 Şevval 1241'de (M. 29 Mayıs 1826) İstanbul'da doğdu. Annesi Zernigâr Kadın'dır. Küçük yaşta annesini kaybetti. Babası onu zevcelerinden Hâce Nevfidan'ın eğitimine aldı. Tophane Müşiri Mehmed Ali Paşa ile evlendi. Sıdıka, Aliye, İsmail Bey ve Hayriye Sultan adında çocukları dünyaya geldi. İlk üçü pek küçük yaşta vefat etti. En çok yaşayan Hayriye Sultan da genç yaşında vefat etti.

Cömert, iyiliksever, fukarası çok, dürüst bir insan olan, çok sevdiği kocası Mehmed Ali Paşa'nın ve ardından kızının vefatları Âdile Sultan'ı çok üzdü. Her ikisi için mersiyeler yazdı. Bunlardan kızı için yazdıklarından biri şöyledir:

Gerçi dünyaya gelen ma'lûmdur elbet göçer
Âh kıldı ol civân ü ol melek Adn'e sefer
Sabrını lûtf et İlâhî çün budur hükm-i kader
Gitdi Hayriyem kerîmem derdi geçdi câna âh
Çâre yok bu yolda emr-i Hak ezelde bu ona

80 Vassaf, *age.,* c. 3, s. 312.

81 Vassaf, *age.,* c. 3, s. 312.

82 Mehmed Zıyâ Bey bu ihya hususunda şunları kaydeder: "1300 tarihinde, işbu zâviye, tâcü'l-muhaddarât Âdile Sultan merhûme tarafından sakfı (tavanı) iğretiye alınarak müceddeden inşa ve ihya etdirilmişdir. Hatta ba'de'l-itmam resm-i küşâdında (açılış merasiminde) merhûme-i müşârün-ileyha hazır bulunmuşdur. Taraf-ı ismet penâhîlerinden inşa etdirilen mahfilde, aziz-i müşârün-ileyhe kemal-i hürmetlerinden nâşi, isti'mal-i mu'tadları olan (daima kullandıkları) imamesi murassa' gümüş (tirkeş) çubuğu mahfil merdiveninin sahanlığında oturarak içmişler, ba'de icra edilen mukabele-i şerîfede bulunmuşlardır *(İstanbul ve Boğaziçi,* İstanbul, 1336, s. 106).

83 Hikmet Özdemir, *Âdile Sultan Divânı,* Ankara, 1996, s. 99.

Damad Mehmed Ali Paşa

Hayriye Sultan

Ağla çeşmim ağla feryâd eyle rahm etsin Hudâ
Rahmetin vâsı‘ İlâhî aşk-ı Fahr-i enbiyâ
Şâd olup bulsun kerîmem Hayriyem rûhu ferâh
Hulku hüsnü ve'ş cemîl ü dehr'de yektâ idi
İsmi gibi hayırlı hayrı sever ra‘nâ idi
Vâlideynine muti‘a her cihet zîbâ idi
Cennetü'l-Firdevsi yâ Rabbi ona kıl cây-gâh
Hastalandı nice çekdi derdi bir âh etmedi
Şükr ü zikri koymadı dilden hatâya gitmedi
Emr-i Hakka razı oldu kimseyi incitmedi
Âkıl olan onun ahvâlinden eyler intibah
Gülmedi ömründe hiç görmedi zevk u râhatı
Gül gibi açılmadan soldu vücudu devleti
Bulmayıp derdine dermân etdi âhir rıhleti
Âdile Firdevs'i Me'vâ eylesin ona İlâh[84]

Kardeşlerini, çocuklarını, kocasını, daha sonra da tek teselli kaynağı olan kızı Hayriye Sultan'ı kaybeden, çok acılar çeken merhume Âdile Sultan, Bâlâ Tekkesi şeyhi Ali Efendi'ye intisap ederek kalan ömrünü ibadet ve taat ve hayır hasenatla geçirdi. H. 1 Şevval 1316'da (12 Şubat 1899) bayram sabahı vefat etti. Cenazesi Eyüp Camii'ne getirildi ve namazı kılındıktan sonra Bostaniskelesi mevkiinde bulunan kocasının türbesinde, evvelce kendisi tarafından hazırlanan kabre gömüldü. Cenaze merasimine çok kalabalık bir halk kitlesi, şehzadeler, damatlar, Enderun-ı Hümayun mensupları, resmî erkân, patrikler, hahambaşı, ecnebi konsoloslar, ulema, meşayih, dervişler ve müezzinler katıldı. Vefatına birçok mersiyeler yazılıp tarihler düşürüldü.

Ehl-i sünnet inancında iyi bir Müslüman olan Âdile Sultan, şiirlerinde genellikle dünyanın faniliğini, değersizliğini ve aldatıcı olduğunu; Allah'ın rızası dairesinde hareket edilmesi gerektiğini; hayır duası alarak, iyi eserler bırakarak gitmenin akıl kârı olduğunu işler. Bunlardan biri şöyledir:

Ârif isen etme bu fâni cihâna itibâr
Görmedi kimse vefâsın olmadı hiç pâyidâr
Kimseye bu dâr-ı mihnet olmadı dârü'l-emân
Sen emin olma gönül bend etme zinhâr zinhâr
Niceler geldi bu dehre bulmadı bir dem huzûr
Zevkine aldanma üç beş gündür ancak rüzgâr
Kimseye bâki değildir bil sana da olmaz
Saltanat devletle ey gâfil ne lâzım iftihâr
Çün misâfir-hânedir konan göçer bî-iştibâh
Anladınsa ona göre et tedârik kalma hâr
Devlet-i bâki vü dâim ister isen Âdile
Cânını kıl râh-ı aşk-ı yâre takdîm ü nisâr

Sultan II. Abdülhamid Han'ın kızı Ayşe Osmanoğlu'nun hatıratında Âdile Sultan hakkında verdiği bilgileri burada aynen naklediyoruz:

84 Özdemir, *age.*, s. 99.

İkinci Sultan Mahmud'un kızı olup hayır ve hasenatıyla, fukaraperverliğiyle ma'ruf, Sadrazam M. Ali Paşa'nın zevcesi, şair, ilim ve irfan sahibi, dindar bir sultandı. Kocasının ölümüne güzel mersiyeler yazmıştır. Bendegânı ve hususiyetinde bulunanlar kendisinden, nezaketinden daima hoşnutlukla bahsederlerdi. Ölümünden sonra saraya gelen cariyeleri ve ağaları, efendilerinin hikâyelerini, iyiliğini bize anlatırken gözyaşlarını zaptedemezlerdi.Babamla görüşmek istediği zaman haber gönderir, sarayda hususî hazırlıklar yapılır, bu suretle saraya gelirdi. Diğer sultanlar gibi bayramlarda falan gelmez, arîza yazmaz, arzularını baş ağası ile bildirir, istediği derhal yapılırdı. Hala Sultan gelmek isteyince babam hususî dairesinde kendisini bekler, karşısına Hazinedar Usta ile rütbeli hazinedar ve kâtiblerden başka kimse çıkmaz, huzurunda musahipler ve hazinedarlar hizmet ederdi. Arabası Hünkâr Dairesi'ne yanaşır, başmusahip koluna girerek arabadan indirir, kapıdan girerken babamla Valide Sultan tarafından karşılanırdı. Doğruca salona alınırdı. Babam hürmet ve tazimle halasının elini öper, büyük kanepeye halasını oturtup kendisi de karşısına otururdu. Hazinedarlar, askılar içinde kahvesini getirirler, babam eliyle tepsiden alıp halasına verirdi. Âdile Sultan'ın nargile içmek mutadı olduğundan, mücevherli billur nargile evvelden hazırlanır, odaya getirilir, babam kalkıp halasının önüne koyar, marpucu da eline verirdi. Bizler içeriye girip elini öper, yerden bir temenna ederek Padişah'a yaptığımız resmi tazimi ifa eder, çıkardık. Babama 'oğlum' hitabında bulunur, babam da kendisine 'Emredersiniz halacığım' cevabını verirdi. Konuşma bir iki saat kadar devam eder, yine geldiği gibi arabasına biner, babam da kapıya kadar kendisine refakat ederdi.

Yüzünün eskiden pek güzel olduğu belliydi. Narin, orta boylu, kumral, mavi-ela gözlü, nûrânî, asaletini gösteren hâl, hareket ve terbiyeye malik bir sultandı. Giyinmesi tamamiyle alaturka olup, ağır kumaşlardan dört etekli entari, ayağına güderiden papuç giyer, beline şaldan kuşak bağlar, bu entari üzerine 'salta' dedikleri bol kollu bir ceket geçirir, başına fes gibi bir şey giyip etrafına oyalı ipekli yemeni sarar, üzerine zümrüt ve lallerle yapılmış, ortadaki daha büyük, iki yandakiler küçük, gül şeklinde kıymetli iğneler takardı. Başka hiçbir mücevher, nişan takmazdı. Son geldiğinde parmağında taşıdığı gayet değerli bir lal yüzüğü çıkarıp babamın parmağına takmış ve şunları söylemiş: 'Dedem Sultan Abdülhamid bu yüzüğü babam 2. Sultan Mahmud'a yadigâr olarak vermişti. Babam da bir gün parmağıma takarak, babasının yâdigârı olduğunu söylemiş; 'Ben de sana yâdi-

Ayşe Osmanoğlu ve annesi Sultan Abdülhamid'in en sevdiği karısı dördüncü kadınefendi Müşfika Hanım

Süheyl Ünver Seyyidnizamlı yaşlı bir zatla görüşürken

gâr ediyorum' demişti. İşte o gün bugün, bu yüzüğü parmağımda taşıdım. Ama şimdi bize artık ahiret yolculuğunun yakın olduğunu hissediyorum. Kimseye vermeğe kıyamadığım bu yüzüğü, ben de sana yâdigâr ediyorum oğlum.' Babam da hemen kalkıp halasının elini öpmüş ve bu tarihî yüzüğü verdiği için teşekkür etmiştir. Babamın yüzük takmak âdeti olmadığından, halasının yâdigârı olan bu hatırayı altın, küçük bir kâse içinde saklamış, daima yattığı odada bulundurduğu küçük camlı dolaba koymuştu. Baş ucunda duran bu dolapta babasına ait bir çok aile yadigârı dururdu. Hallinde bunların hepsi kaybolmuştur.[85]

Âdile Sultan'ın divanı Prof. Dr. Hikmet Özdemir tarafından hazırlanarak 1996 yılında Ankara'da Kültür Bakanlığı Yayınları arasında basılmıştır. Pek çok hayır eserleri bulunan merhumenin hayır eserleri için sayın Ferda Mazak'ın eserine bakılmalıdır.[86]

Dergâhın duvarında bulunan ve üzerinde Ya'kub ibn-i Hüseyin yazılı kitabedeki şahsın kimliğini tespit edemedim. Arka bahçede bulunan mermerden yontulmuş, dikdörtgen prizma biçiminde iki abdest teknesinin birinde: "Sâhibetü'l-hayr Şerife Cemile Hanım. Fî 5 N sene 1289 [16.11.1872]; diğerinde: Sâhibü'l-hayrât Seyyid Ebûbekir Şâmî. Fî gurre-i Muharrem sene 1267 [06.11.1850] Ketebehu ... Celâleddin" yazılıdır.

Merhum A. Süheyl Ünver'in daha 12 yaşında bir çocukken eniştesi ile cuma günleri gittikleri Seyyidnizâm Tekkesi hatıralarından şunları okuyoruz:

> *31 Eylül 1949. Silivrikapı haricinde Muhyiddin Bey biraderimizle bir dolaşma. Anneciğimi ziyaretten dönüşte otobüsten indik, dolaşmaya başladık. Elekli Dede'den hiçbir hatıra kalmamış. Merhum hocam Emin Bey'in söylediğine göre, vaktiyle Silivrikapı mahallesinde bayram namazlarından sonra burada İstanbul fatihlerine dua ve Fatiha okunurmuş. Topçubaşı Esad Ağa'nın kabrinin yanı çöplükmüş. Kokuyordu. Seyyidnizâm Tekkesi'nin perişanlığı insanı ağlatacak gibi. Muharrem ayında aşuresiyle meşhurdu. Bâlâ Tekkesi de öyle. Büyük 4-5 kazan getirirlermiş. Bâlâ Tekkesi'nde yemek de verilirmiş, burası vermezmiş. Küçükken eniştem Nail Efendi beni oraya götürürdü. Cuma namazından sonra güzel zikirler yapılırdı. Güzel ve rabıtalı konuşmalar olurdu. Bu ruhanî tekkenin havası beni pek cezbederdi. Hâlâ tesiri altındayım. Şeyh Şüca Efendi iyi sevk ve idare eden İstanbul efendisi, haluk, güzel sözleriyle meclisi şenlendiren muhterem bir zattı. Tekkeye gidenler arasında Arapça hocam Nazmi Efendi, eniştem, Sefine-i Sâfi yazarı Ahmed Sâfi Efendi vardı. Bir zamanlar Bosnalı*

---

85 Ayşe Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid, İstanbul,* 1986, s. 98-99'dan naklen Özdemir, *age.*, s. 81-82.

86 Özdemir, *age*; Ferda Mazak, *Ölümünün 100. Yılında Sultan II. Mahmud'un Kızı Âdile Sultan Hayatı, Vakıfları ve Hayratı,* İstanbul, 2000; Nihat Azamat, "Âdile Sultan", *DİA*, c. 1, İstanbul, 1988, s. 383-383; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları,* Ankara, 1980, s. 135-138; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* İstanbul, 1959, Cüz: 1, s. 14-15; Reşad Ekrem Koçu, "Adile Sultan", *KİA,* c. 1, İstanbul, 1941, s. 216-217; Elif Naci, "Türk Sarayında Müstesna Bir Prenses Âdile Sultan", *Hayat Tarih Mecmuası,* sayı 10, Kasım 1965, s. 27-33; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi,* c. 1, 1982, s. 274-276; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* İstanbul, 1936, s. 6-8; Olcay Kolçak, *Adile Sultan,* İstanbul, 2005.

Hacı Tevfik Efendi müridlerinden Orta Asya'dan sefaretle gelen Yakub Han[87] *buraya fahrî şeyh olarak devam eder, Kuşadalı İbrahim Halvetî hazretleri yolunda güzel sohbetleriyle irşadda bulunurmuş."*[88]

Haziredeki taşlar, fotoğraf ve çevrimyazılarıyla Zeytinburnu Belediyesi yayınları arasında iki cilt halinde iki kez basılmış olan *Zamanı Aşan Taşlar* isimli eserin ikinci cildi içinde yayımlanmıştır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Seyyidnizâm Dergâhı vakfının geliri olmadığı için Seyyid Nizâm hazretlerinin oğlu Seyyid Şerefeddin Efendi'den sonra şeyhlik ciheti kalkmış ve yerine türbedarlık ikame edilmiştir. Bu türbedarlık görevini de Seyyid Seyfullah dergâhı şeyhleri yürütmüşlerdir. Burada konunun mütemmimi olması hasebiyle kısaca tespit edebildiğimiz Seyyid Seyfullah nam-ı diğer Emirler Tekkesi şeyhleri listelerini ve ardından da Seyyid Seyfullah hazretleri ile bu tekkeyle ilişkili bazı zevat hakkında kısa bilgiler sunmaya çalışalım:

Silivrikapısı Kurbünde Emîrler Tekkesi Şeyhleri

1- Eş-Şeyh es-Seyyid Seyfullah Kâsım Efendi ibn-i Şeyh Seyyid Nizâmeddin el-Hüseynî (Halîfe-i Hazret-i Şeyh Ümmî Sinan el-Halvetî (Rıhleti: 1010)

2- Eş-Şeyh es-Seyyid Cüneyd Efendi ibn-i Şeyh Seyfullah Efendi (Rıhleti: 1013)

3- Eş-Şeyh es-Seyyid Ahmed Ali Murtaza Efendi ibn-i Şeyh Seyyid Cüneyd Efendi (Rıhleti: 1077)

4- Eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed Efendi ibn-i Şerîfe Fatma binti Şerîfe İsmihan binti Seyfullah Efendi (Velâdet: 1030-Rıhlet: 1114)

5- Eş-Şeyh es-Seyyid Ali Efendi ibn-i Şeyh Seyyid Mehmed Efendi (Velâdet: 1090 -Rıhlet: 1128)

6- Eş-Şeyh İsmail Zühdî Efendi ibn-i Şeyh Ali Murtaza Efendi (Rıhlet: 1180)

7- Eş-Şeyh es-Seyyid Abdüssamed Rüşdî Efendi ibn-i Şeyh Seyyid İsmail Efendi (Rıhlet: 1203)

8- Eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed Necib Efendi ibn-i Şeyh Abdüssamed Efendi (Fevt: 1264)[89]

87 Yakub Han hakkında geniş bilgi için bkz. Vassaf, *age*, c. 4, s. 134-137; Yaşar Nuri Öztürk, *Büyük Türk Mutasavvıfı Muhammed Tevfik Bosnevî (Hayatı, Mektupları, Halîfeleri)*, İstanbul, 1981, s. 28-30.

88 Süheyl Ünver Arşivi, *Defter* No: 304.

89 Atatürk Kitaplığı Bel_Yz_K00075.

GÖREBİLDİĞİM VESİKALARDAKİ VERİLERE GÖRE SEYYİD SEYFULLAH TEKKESİ MEŞAYİHİ

1- Şeyh Seyyid Seyfullah Kâsım; 2- oğlu Şeyh Seyyid Hasan Cüneydî; 3- oğlu Şeyh Seyyid Ahmed Murtaza; 4- oğlu Şeyh Seyyid Mehmed Nuri; 5- oğlu Şeyh Seyyid Abdüşşekûr; 6- Şeyh Seyyid Abdüssamed; 7- oğlu Şeyh Seyyid Mehmed Necib (ö. H. 1264/1848); 8- yarı hisse oğlu Seyyid Ali, diğer yarı hisse torunu Molla Hasan'a. Molla Hasan'ın H. 11 Ş 1266'da (22 Haziran 1850) vefatıyla hissesi Seyyid Ali'ye ilhak (ö. H. 21 L 1292/20.11.1875); 9- oğlu Şeyh Seyyid İbrahim Şuâeddin (ö. H. 11 N 1334/29.IV.1332 [12 Temmuz 1916]). Şuâeddin Efendi, Âdile Sultan'ın Seyyid Nizâm dergâhına meşihat ciheti koyduktan sonra merhume Sultan'ın isteğiyle her iki tekkenin şeyhliğine getirilmiştir. 10- Şuâeddin Efendi'nin vafatından sonra, Seyyid Nizâm Tekkesi'ne Şeyh Hasan Adlî Efendi; Seyyid Seyfullah Efendi Tekkesi şeyhliğine Hafız Mustafa Nuri Efendiler – Koca Mustafa Paşa şeyhinin inhasıyla– şeyhliğe getirilmişlerdir.

Seyyid Seyfullah Kâsım Efendi

Seyyid Seyfullah Kâsım Efendi'nin hayatı hakkında elde fazla bilgi bulunmamaktadır. Hatta doğum tarihi dahi bilinmemektedir. Babası tarafından terbiyesi için onu Ümmî Sinan hazretlerine teslim edilerek maiyetinde gerekli ilmî ve manevî tahsili yaptıktan sonra adab-ı tarikatı tamamlayarak hilafete nail oldular. Ümmî Sinan hazretleri kendisine babası Seyyid Nizâm hazretlerini tebcilen Nizamiye tacı giydirdi. Babasıyla birlikte hacca gitti. Babasının vefatından sonra 53, Ümmî Sinan'ın vefatından sonra 34 yıl daha yaşayıp H. 1010 (M. 1601)

yılında vefat ettiler. Türbesi Silivrikapısı'na giden caddenin sağ tarafında set üstündededir. Ziyaretgâhdır. Üstü açık ve etrafı parmaklıklarla çevrili olup mezar taşında "Kutbü'l-ârifîn es-Seyyid eş-Şeyh Seyfullah Efendi b. eş-Şeyh es-Seyyid Nizâm Kuddise sırruhû 1010" yazılıdır. Hüseyin Vassaf Efendi kendisi hakkında "Seyfullah, medâric-i ulyâ-yı kemâlâta ittisal etmiş [yüce kemalat yollarına ulaşmış] bir allâme-i zaman ve mağbut-ı cihân [cihanın kıskandığı bir kimse] idi" der. Eserleri şunlardır: *Mi'racu'l-Mü'mîn*, *Âdabü'l-Menâzil*, *Atvâr-ı Seb'a*, *Câmi'u'l-Avârif Ma'denü'l-Ma'ârif*, *Silsile-i Tarikat*, *Miftâh-ı Vahdet-i Vücud*, *Tâc-nâme*, *Şeref-i Siyâdet*, *Silsile-i Nesebiyye*, *Hurde-i Halvetiyye*, *Esrârü'l-Ârifîn*, *Seyr-i Sülûk*, *Dîvân*.

Dîvân ve diğer eserleri eski ve yeni yazılarla birçok kez basılmıştır. Biz bu çalışmada Arzu Meral tarafından iki cilt halinde hazırlanıp *Seyyid Seyfullah Külliyâtı* adıyla Revak Yayınevi tarafından 2014 yılında İstanbul'da basılan nüshayı kullandık. Teberrüken burada mensur eserlerinden bir paragraf ile bir şiirini nakledelim:

> *Pek çok mecliste bulundum, nice âlim ve faziletli kimse ile sohbet ettim ve aklımın erdiği kadarıyla şunu anladım ki, kelime-i tevhidden (lâ ilâhe illâllah) daha yüce bir söz, Kur'an gibi imâm, mârifet meyvesinin zuhûru için gözyaşı gibi yoldaş, Hakk'ın yolunda yürümeye şeyh gibi yâr olmaz. Dünya sevgisinden geçmeden gönülde nur olmaz. Ölümü anmadan, iki âlemde selâmet bulunmaz. Rasûlullah'ın adı geçtiğinde salavât vermeyen, iki âlemde de nasipsiz olur. İtikâdı olmayan kurtuluşu bulamaz.*[90]

Günahkârım günâhım bî-nihâyet
Bulunmaz rahmetine hadd ü gâyet

Gulâm u âsîyim kârım hatâdır
Hâcem sensin yine sen kıl inâyet

Esîr-i nefs-i şûm oldum meded kıl
Beni dûr eyledi senden be-gâyet

Murâdım rûz u şeb hazretden ey Dost
Edesin ben günâhkâre hidâyet

Nizâmoğlu eğerçi âsî kuldur
Ümîdim bu ede ceddim şefâ'at[91]

Meşhur bir ilahîsi:

Mevlâm, ver aşkını bana, hayranın olayım senin!
Bülbül gibi, cemâline nalânın olayım senin

Yandır beni, yandır beni! Aşk meyine kandır beni!
Sarhoş edip döndür beni, mestanın olayım senin

Al bende benlik kalması, kimseler halim bilmesin
Nâm ü nişânım olmasın, pinhânın olayım senin

Seyyid Nizâmoğlu'm hocam, ayırma kendinden, yücem!
Eğer gündüz, eğer gecem mihmanın olayım senin[92]

90 Arzu Meral, *Seyyid Seyfullah Külliyâtı II Risaleler,* İstanbul, 2014, s. 39.

91 Arzu Meral, *Seyyid Seyfullah Külliyâtı,* İstanbul, 2014; Vassaf, *age.,* c. 4, 257-261.

92 Necdet Tosun, "Seyyid Nizamoğlu", *DİA,* İstanbul, 2009; Necdet Tosun, "Seyyid Nizâmoğlu Seyfullah Hayatı Ve Eserleri", *İLAM Araştırma Dergisi,* c. 2, sayı 1 (Ocak-Haziran 1997), s. 153-164; c. 37, s. 73-74; Meral, *age*; Vassaf, *age.,* c. 3, s. 257-261; Abdülbaki Gölpınarlı, Seyyid Seyfullah (Nizamoğlu), *Türk Dili*, c. 19, sayı 207, Ankara, 1968, s. 405-413.

Seyyid Ali Efendi

H. 1091 (1680) yılında doğdu. Seyyid Nizâm evladından Seyyid Mustafa'nın oğludur. Şeyh Mehmed Necib Efendi'den sonra yarı hisse şeyh olmuştur. Diğer yarı hisse Hasan Molla'ya aitti. Hasan Molla'nın vefatı üzerine hissesi de Seyyid Ali'ye geçti. H. 21 L 1292'de (22 Haziran 1850) vefat etti. Gayet kalender meşrep, harabatî tavırlı idi.[93]

İbrahim Şuâeddin Efendi

Seyyid Ali Efendi'nin oğludur. Kendisini yakinen tanıyan Hüseyin Vassaf Efendi, merhum Şuâeddin Efendi hakkında özetle şunları söylemektedir: Seyyid Nizâm dergâhı, zamanlarında mamur bir hâle gelmiştir. Meşayih-i izam-ı Şa'baniye'den Mustafa Bey ve Yakub ve Kâmil Efendi hazeratına mülaki olmuş, Mustafa Bey'e arz-ı nisbet eylemişdir. Mustafa Bey'e şiddet-i rabıtası ve ziyade muhabbeti vardır. Gayet güzel yemek, hususuyla aşure pişirir, bağ ve bahçe âleminden anlardı. Beyaz arakıye üzerine yeşil sarar, entari ve şalvar ve cübbe giyerdi. Mesleğine son derece sadık, güler yüzlü, gönül ehli, güzel sohbet ederdi. Her hafta cuma günleri Şeyh Mahmud Efendi ve cümle ihvan Seyyid Nizâm dergâhında toplanırlar ve usul-i Şa'baniye üzere zikr-i şerifte bulunurlar, şaşkınlık verici haller ile zevkyab olurlardı. Zikirden evvel ve sonra cereyan eden irfan sohbetinden herkes hisse alırdı.

93 Arzu Meral, *Seyyid Seyfullah Külliyâtı I Manzum Eserler,* s. 190.

Şuâeddin Efendi güzel tanbur çalardı. Musiki ilmine aşina idi. Uzuna yakın boylu, kumral sakallı, endamı mütenasip, güler yüzlü, güzel, iltifatkâr, pek muhterem edip, cazibedar bir şeyh idi. Yaşı 67 sınırında iken 29 Nisan 1332/11 Ramazan 1334 (12 Temmuz 1916) tarihinde vefat edip Seyyid Nizâm hazretleri türbesi yanında defnolundu.

Âdile Sultan'ın Seyyidnizâm tekkesini ihya edip meşihat ve diğer cihetler koymasından sonra Seyyidnizâm Dergâhı şeyhliği kendisine verilmişti.

Erkek evladı olmadı. Kızları vardı. Bu sebepten vefatından sonra Seyyid Nizâm tekkesi şeyhliğine Koca Mustafa Paşa şeyhinin inhasıyla, Merkezefendi tekkesi şeyhinin kardeşi Hasan Adlî Efendi getirildi. Vesikalar kısmındaki birçok belgede görüldüğü üzere yıllarca mahkemelerde uğraşıldı. Hasan Adlî Efendi, Şuâ Efendi'nin kızının oğluna vekil addolundu. Fakat "Bülbül yuvadan uçtu, gülistânı gam aldı" denildiği gibi o irfan bezmi dağıldı. Orada ne zikir ne fikir kaldı. Halen orası erbab-ı zikre kapalıdır.[94]

Seyyid Mahmud Celâleddin Efendi

Fatih Sultan Mehmed'in damadı Şah Melik Paşa neslindendir. Ceddinin evkafının mütevellisi idi. Babası gümrük memuru Süleyman Efendi'dir. H. 1258 (1842) yılında Silivrikapı civarında Bağdadlı dergâhı karşısıdaki evde doğdu.

94 Vassaf, *age.*, c. 4, s. 143-144.

İbtidai ve rüşdiye mekteplerinden okuduktan sonra Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nde Beyaz Osman Efendi'de, vefatı üzerine Cerrah Paşa Camii'nde allame Osman Efendi'de, vefatıyla Bayezid dersiâmlarından Tokadî Hacı Ahmed Efendi'de okuyarak icazet aldı. Ayrıca birçok değerli hocanın derslerine devam ederek onlardan istifade etti. Geçimini temin için memuriyete girdi.

Gençliğini pek afifane bir surette geçirmiş; arkadaşlarına, akranına daima hak ve hakikat tavsiye edermiş. Seyyid Nizâm şeyhi Hacı Ali Efendi vefat edince dergâha Bektaşiler ârız olarak Şuâ Efendi'yi idlale başlayınca, büyük bir azim ve celadetle dergâhı ve Şuâ Efendi'yi onlardan kurtarmış, bundan sonra her hafta cuma günleri Seyyidnizâm Dergâhı'na devama başlayıp, sohbetleriyle istidatlı kimseleri zevkyab ve Şuâ Efendi'yi muhabbetleriyle bahtiyar ederlerdi.

Mahmud Efendi, on dört veya on altı yaşında iken Hamâmî Tevfik Efendi'ye intisap etmiştir. Yakub Han ve Mustafa Bey ve Hacı Kâmil Efendi meclislerine uzun müddet devam etti. Yakub Han, kendisine "Muhammedî" lakabını vermiş ve pek çok teveccüh göstermiş olduğu gibi "pîş kadem" derlermiş. Mustafa Bey "Ehlullah Çavuş", Kâmil Efendi "Şeyh" unvanını vermişlerdir.

Mahmud Efendi önceleri resmen şeyhlik yoluna gitmemiş iken, mutlaka birinden tac ve hırka giymek, hilafet almak gerektiğinde, o sırada İstanbul'da bulunan Kastamonu Hacı Şaban-ı Veli şeyhi Mehmed Atâullah Efendi, kendisine Nalçacı Dergâhı'nda tac ve hırka giydirerek hilafet verdiler. Bunun üzerine Üsküdar'da Valide-i Atik Dergâhı'na şeyh oldu. H. 15 Zilhicce 1337 (M. 11 Eylül 1335) tarihine rastlayan bir perşembe gecesi vefat ettiler. İhvan toplandı, naaşı deniz yoluyla Samatya'ya, oradan Sünbül Efendi'ye götürülüp namazı kılındı. Seyyid Nizâmeddin'e götürüldü. Türbe haricine gömülmesi kararlaştırılmış iken, zuhur eden bir manevî hal üzerine Seyyid Nizâm sandukası yanında, Şuâ Efendi'nin koynuna defnolundu. Oraya kırk-elli yıl devamın mükâfatını gördü. İhvan derhal yetmiş bin kelime-i tevhid çektiler; dualar ettiler. Kırkıncı gecesi, Bakırköyü'ndeki hanede ayin-i tarikat icra olundu. Sabaha kadar zikrullah yapıldı. Mevlid-i şerif okundu.

Seyyid Mahmud Efendi, uzunca boylu, beyaz orta sakallı, mütenasibü'l-endam, halim, selim bir zat-ı kerim idi. Beyaz arakiye üzerine beyaz sarık sarardı. Daima sufî kisvesiyle gezerdi. Misafirperverdi. İltifatkâr idi. Adaba fevkalade riayet eder, büyüklenmek, kibirlenmek nedir bilmezdi. Son zamanlarda çok okumaktan gözleri ağrır idi.[95]

SEYYİD NİZÂM ZAKİRLERİ

Hacı Nâfiz Bey

19. yüzyılda Seyyid Nizâm Dergâhı'na muntazaman devam eden Hacı Nafiz Bey, mahalle mektebinde okuduktan sonra hıfza başladı. Harikulade bir sese sahipti. Bir gün evinde yüksek sesle Kuran okurken oradan geçen bir harem ağası dinlemiş, Hünkâr'a arz etmişti. Sultan Abdülaziz küçük Nâfiz'i huzuruna çağırdı, bir aşır okuttu. Çok beğendi ve onu H. 12 Receb 1279 (2 Ocak 1863)

95 Vassaf, *age.,* c. 4, s. 144-147.

tarihinde "Enderun-ı Hümâyûn hademeliği mesleğine" dahil etti. İki ay sonra Mabeyn-i Hümayun hademeliğine alındı. Aynı yıl Sultan Abdülaziz ile Mısır'a gitti. Bunlar arasında Neyzen Yusuf Paşa gibi değerli musikişinaslar da vardı. Nâfiz Bey'i ise bilhassa ezan okutmak ve Türklerin bu sahadaki maharetlerini Mısırlılara göstermek maksadıyla götürmüştü.

H. 1283 Ramazanı'nda (M. 1866) birtakım kıskançlar ona güvercin tersi yedirerek sesinin kısılmasına sebep oldular. Sultan Aziz bunu haber alınca çok üzülmüş ve "Ona da mı kıydınız!" diye ağlamıştır. Aynı yıl Enderun-ı Hümayun'a iade edildi. Bundan müteessir olan Nâzif Bey istifa etti. H. 1285 (1868) yılında Maliye Hazinesi Masarifat Muhasebesi'de kâtipliğe başladı. H. 1296'da (1878) Dahiliye Muhasebesi'ne nakledildi. H. 23 L 1297'de (31 Temmuz 1880) hacca gitti. H. 1299'da (1881) evlendi. H. 1311'de (1893) mümeyyiz oldu. H. 1312'de (1894) saniye rütbesine terfi etti. H. 1315 Şaban'ında (1897) hastalandı. Üç beş gün yattıktan sonra bir pazar gecesi vefat etti. Seyyidnizâm Dergâhı civarına defnedildi. Mezar taşı yoktur.

Evvelce kısılmış olan sesi on-on beş yıl sonra açılarak, eskisi gibi olmamakla beraber yeni bir çeşni hasıl etti. H. 7 Receb 1288'de (21 Eylül 1871) Şabanî tarikatına intisap etti. Şeyhi Üsküdar'da Nalçacı tekkesi postnişini Mustafa Enver Efendi'dir. H. 1288'de (1871) bir cuma günü Sünbül Efendi dergâhında ilk olarak bir durak (kaside) okudu. Bu hal devam etti. Sünbül Efendi, Ramazan Efendi, Seyyid Nizam, Hüdâyî, Nasuhî ve Nalçacı dergâlarına muntazam gider zakirlik ederdi. H. 1306 Ramazan'ında (1888) Zekiye Sultan dairesine müezzin tayin edildi.

Gayet tiz ve güzel bir sese malik olan Hacı Nâfiz Bey, binlerce dinî esere vâkıftı. Yüzden fazla durak bilirdi. Esasen bilhassa durak okumakla şöhret bulmuştur. Bir hayli talebesi de vardır. Çok mütedeyyin olan ve maaşının yarısını her ay tanıdığı bazı fakirlere dağıtmak suretiyle büyüklük gösteren bu değerli şahsiyet ilahiler de bestelemiştir.

Onun vücuda getirdiği bir *Hâtırat Defteri* de vardır. Oğlu İstanbul Asliye Mahkeme başkâtipiğinden emekli Ahmed Macid Berker'in yanında bulunan bu mecmuada birçok hadiselerle, doğum ve ölüm vakalarının tarihleri tespit edilmiştir.[96]

Fehmi Hoca

Seyyidnizâm hankâhı zakirbaşısı olan Fehmi Hoca ezberindeki eserlerin çokluğuyla tanınmış değerli bir şahsiyetti. Hacı Nâfiz Bey'den epeyce ilahi ve durak öğrenmiş, isteyenlere de meşk etmiştir. H. 19 L 1353'te (24 Ocak 1935) vefat etti. Seyyid Nizâm Türbesi karşısındaki kabristanda medfundur. Kuşadalı Rıza Bey şu ölüm tarihini vücuda getirmiştir.

İrticâlen söyledim târihini
Mûsikî üstâdı cerrâh-ı şehîr
Duyduk olmuş vâsıl-ı kurb-ı İlâh
Hazret-i Fehmî-i dânâ göçdi âh 1353

96 Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi Dinî Eserler,* c. 1, İstanbul, 1943, s. 446. Bu eserin Dr. Yasin Beyaz tarafından hazırlanan yeni baskısı 2017'de Kapı Yayınları arasında çıkmıştır.

Hekimoğlu Ali Paşa Camii müezzini olan ve cerrahlıkla da şöhret bulmuş bulunan bu zat, bazı ilahiler de bestelemiştir.[97]

KAYNAKÇA

- Aydın, Bilgin, İlhami Yurdakul, Ayhan Işık, İsmail Kurt, Esra Yıldız, *İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu,* İstanbul, 2015.
- Berk, Süleyman, *Zamanı Aşan Taşlar,* İstanbul, 2016.
- Canatar, Mehmet, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri 1009 (1600) Târîhli,* İstanbul, 2004.
- Eremya Çelebi Kömürciyan, *İstanbul Tarihi,* tercüme ve tahşiye eden: Hrand D. Andreasyan, İstanbul, 1952.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet, *Türk Musikisi Antolojisi Dinî Eserler,* İstanbul, 2 c., 1942-1943.
- *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi,* haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul, 2006.
- Galitekin, Ahmed Nezih, *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul,* İstanbul, 2003.
- Gelibolulu Mustafa 'Âlî, *Nusret-nâme,* haz. Prof. Dr. H. Mustafa Eravcı, Ankara, 2014.
- [Gölpınarlı], Abdülbakî, *Melâmîlik ve Melâmîler,* İstanbul, 1931.
- Göncüoğlu, Süleyman Faruk, *Yollar ve Kapılar,* İstanbul, 2013.
- *Hadîkatü'l-Vüzerâ ve Zeylleri Osmanlı Sadrazamları,* haz. Prof. Dr. Mehmet Arslan, İstanbul, 2013.
- Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmuâ-i Tevârih,* haz. Fahri Ç. Derin, Vahid Çabuk, İstanbul, 1985.
- İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* c. 5, İstanbul, 1971.
- İşli, Esin Demirel, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu,* yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul, 1998.
- Karaca, Zafer, "Zoodohos Piyi Kilisesi" maddesi, *DBİA,* c. 7, İstanbul, 1994, s. 565-566.
- Karaca, Zafer, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri,* İstanbul, 1995.
- Kılıç, Mahmut Erol, "Yedi Tepeli Şehrin Tekkeleri Ve Muhyiddîn Efendi'nin "Tomâr-ı Tekâyâ"sı", *İstanbul Armağanı 3,* haz. Mustafa Armağan, İstanbul, 1997, s. 259-274.
- Kolçak, Olcay, *Adile Sultan,* İstanbul, 2005.
- Konur, Himmet, *İbrahim Gülşenî Hayatı, Eserleri, Tarikatı,* İstanbul, 2000.
- Korkmaz, M. Şefik, *İstanbul Tekkeleri Ve Postnişinleri,* İstanbul, 2016.
- Köse, Fatih, *İstanbul Halvetî Tekkeleri,* İstanbul, 2012.
- Kutay Cemal, "Makbûl İbrahim Paşa, Nasıl Maktûl İbrahim Paşa Olmuştu?", *Tarih Konuşuyor dergisi,* c. 3, sayı 15, Nisan 1965, s. 1181-1186.
- Lâlizade Abdülbaki, *Sergüzeşt Aşka ve Âşıklara Dair,* haz. Tahir Hafızalioğlu, İstanbul, 2001.
- Mazak, Ferda, *Ölümünün 100. Yılında Sultan II. Mahmud'un Kızı Âdile Sultan Hayatı, Vakıfları ve Hayratı,* İstanbul, 2000.
- Mehmed Ziya, *İstanbul ve Boğaziçi,* İstanbul, 1336, s. 101.

97 Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi Birinci Cild Dinî Eserler,* İstanbul, 1942, s. 445-446.

- Meral, Arzu, *Seyyid Seyfullah Külliyâtı,* 2 c., İstanbul, 2014.

- Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ,* haz. Prof. Dr. Mehmet Akkuş, Prof. Dr. Ali Yılmaz, 5 c., İstanbul, 2015.

- Ökçesiz, Mahmut, http://www.turizmhaberleri.com/KoseYazisi.asp?ID=3661.

- Önal, Ebul Faruk ve Sabit Bekçi, *Sultan İkinci Abdülhamîd Hân'ın Hayır Eserleri,* İstanbul, 2006.

- Özcan, Ahmed, *Peygamber Efendimizin Torunlarından Seyyid Nizam Hazretleri,* İstanbul, 2000.

- Özdamar, Mustafa, *Dersaâdet Dergâhları,* İstanbul, 2007.

- Özdemir, Hikmet, *Âdile Sultan Divânı*, Ankara, 1996.

- P. Ğ. İncicyan, *18. Asırda İstanbul,* İstanbul, 1976.

- Pakalın, Mehmet Zeki, *Maliye Teşkilâtı Tarihi,* c. 1, Ankara, 1977.

- Sarıcık, Murat, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi,* Ankara, 2003.

- Tabîbzâde Mehmed Şükrî, *Silsilenâme-i Sûfîye Silsilenâmetü'l-Aliyyeti's-Sâdâti's-Sûfiyye.*

- Tanışık, İbrahim, *İstanbul Çeşmeleri,* 2 c., İstanbul, 1943.

- Tanman, M. Baha, "Seyyid Nizam Tekkesi" maddesi, *DBİA,* c. 6, İstanbul, 1994, s. 544-545.

- Tanman, Mehmet Baha, "Zeytinburnu İlçesi'ndeki Tekkeler", *Surların Öte Yanı Zeytinburnu,* haz. Burçak Evren, İstanbul, 2014.

- Tanman, Mehmet Baha, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri,* yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul, 1990.

- Tosun, Necdet, "Seyyid Nizamoğlu", *DİA,* c. 37, İstanbul, 2009, s. 73-74.

- Ünal, Mehmet Ali, *Osmanlı Tarih Sözlüğü,* İstanbul, 2011.

- Yahyâ Âgâh Efendi, *Mecmû'âtü'z-Zarâif Sandûkatü'l-Ma'ârif,* haz. Mehmed Serhan Tayşi, İstanbul, 2014.

- Yılmaz, Fehmi, *Osmanlı Tarih Sözlüğü,* İstanbul, 2010.

- Yılmaz, Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf,* İstanbul, 2001.

- Yücer, Hür Mahmut, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 19. Yüzyıl,* İstanbul, 2003.

VESİKALAR

Vesika No: 1 (Davud Paşa Mahkemesi Sicilleri, No: 95, v. 58/B)

Muhammed Saîd ve Muhammed tarafından Davud Paşa Mahkemesi'nde yazılmıştır

Vakıf Sâhibi: İstanbul'da Arabacı Beyazıt Mahallesindeki Zâviye'de sâkin Bayram Dede b. Abdu's-Selâm

Aynı mahallede bulunan Zâviye'nin İçerisindeki Müştemilât:

1-Altlı üstlü iki ev, 2-Üstte Mutfak, 3-Su Kuyusu, 4-Gölgelik, 5-Fırın, 6-Tuvalet,
7-Meyveli Ağaçları Olan Bahçe

Zâviye'nin Dışarısındaki Müştemilât:

1-Büyük bir Hangâh, 2-Vakıf Sâhibi'ne ait bir Türbe, 3-Meyveli Ağaçlarla birlikte Müslüman kabirleri; 4-Taşlar, 5-Beş Hücre, 6-Su Kuyusu, 7-Tuvalet, 8-Altta Mutfak

Keyvân Bey b. Abdullah el-Cündî ve Muslihiddin b. Abdullah'ın mülküdür.

Silivri Kapı Dışındaki İkinci Zâviye'nin Müştemilatı ise

1-Bir Ev, 2-Türbe, 3-Su Kuyusu, 4-Sofa, 5-Tuvalet, 6-Mutfak, 7-Bahçe

Bir tarafında Ahmet Efendi Çiftliği, diğer tarafında Seyyid Ali Bostânî mülkü ve diğer iki tarafı genel yolla sınırlıdır.

Müslümanların kabristanı ise, üç tarafıyla Silivri Kapı dışına kadar sınırlı olarak vakıf sâhibi tarafından vakfedilmiştir.

Seyyid Ahmed Nizâmeddin b. Seyyid Şihâbeddin b. Seyyid Cüneyd el-Bağdâdî el-Hüseynî

Tescil için mütevelli el-Hâc Ali b. İbrahim'dir.

948 senesinin Zilhicce'sinin ortalarında [28.03-06.04.1542] yazılmıştır.

Şahitler:

Seyyid İsmail Efendi b. Abdullah
Seyyid Mustafa Efendi b. Halil
Muslihiddin Efendi b. Ahmed
İzzeddin Efendi b. Hasan
Şihâbeddin Efendi b. Ali
Ziyâeddin b. Muhammed
Rizâeddin Efendi b. Ali
Hasan b. Hüseyin
Ahmed b. Veli
Seyyid Nureddin b. Hasan

Seyyid Abdu'l-Kâdir b. Mahmûd
Şeyh Hasan b. Ali
Seyyid Mevlâ b. Ali
Molla Nusreteddin b. Şa'bân
Muhammed Sâbit Efendi b. Abdullah
Seyyid Muhammed Vâlid b. Ca'fer
Seyyid Ali b. Ali
Zülfikâr Dede
Koca Mustafa Paşa Şeyhi
Merkez Muslihiddin

Vesika No: 2 (VGMA, Defter No: 109, s. 17)

Hüve

Atûfetlü efendim hazretleri

Silivrikapusı haricinde kâin Seyyid Nizâm hazretleri türbe-i şerîfesinin ta'mir ve tesviyesi sırada bir bâb odanın müceddeden ilâve ve inşasından ve sâir mahallerinin tecdidinden dolayı masârifi keşf-i evvelini tecavüz ederek beş bin dokuz yüz kırk üç guruşa resîde olduğundan meblâğ-ı mezbûrun hazine-i evkâf-ı hümâyûndan tesviye ve i'tası husûsuna dair Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesinin bir kıt'a takriri manzûr-ı âlî buyurulmak içün arz ü takdim kılınmış olmağla icra-yı iktizasının nezâret-i müşârün-ileyhaya havalesi hakkında her ne vechile irade-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî müte'allik ve şeref-sudûr buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkim

Ma'ruz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Hâme-pîrâ-yı tevkir olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle mezkûr takrir manzûr-ı şevket-mevfûr-ı hazret-i mülûkâne buyurulmuş ve ber-vech-i istizan meblâğ-ı mezbûrun hazine-i merkûmeden tesviye ve i'tâsı zımnında icra-yı iktizâsının nezâret-i müşârün-ileyhaya havalesi şeref-sünûh ve sudûr buyurulan emr ve irade-i seniyye-i cenâb-ı şehriyârî muktezâ-yı münîfinden olarak mârrü'l-beyân takririne savb-ı sâmî-i sadâretpenâhîlerine i'âde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 22 C sene 77 [05.01.1861]

Vesika No: 3 (Meşihat Arşivi, Defter No: 1736, s. 101)

Hüve

1) Seyyid Nizâmeddin hazretlerinin Silivrikapusı hariçinde vâki' nâm-ı âlîlerine mensub dergâh-ı şerîfde imamet ve türbedârlık ve meşihat 2) ve tevliyet cihetlerinin müşârün-ileyh Seyyid Nizâmeddin hazretlerinin evlâd evlâdlarından hâlâ hânkâh-ı mezkûrda seccade-nişîn-i irşâd olan 3) Şeyh İbrahim Şuâeddin Efendi el-Halvetî ibni'l-merhûm es-Seyyid eş-Şeyh Ali Efendi'ye ve ba'de'l-vefat mecmû' cihat-ı mezkûr şeyh-i mumâ-ileyhin 4) isrine sâlik olan evlâdına ve evlâd-ı evlâdına ve evlâd-ı evlâd olanların batnen ba'de batnin müstakimü'l-etvâr salih ve zâhid 5) ve âbid olanlarına ve ba'de'l-inkırazü'l-küll şeyh-i mumâ-ileyhin birâderleri es-Seyyid Yunus Tal'at ve es-Seyyid Lûtfullah ve es-Seyyid Nizâmeddin 6) efendilerin ve evlâd evlâd-i evlâd-ı evlâd-ı evlâd-ı evlâdının kezalik tarikat-ı aliyye-i Halvetiyeye müntesib 7) irşâda kâdir ve pederleri mesleğine sâlik âbid ve zahid olanlarına batnen ba'de batnin ve anlar dahi külliyen inkıraz 8) bulursa fukarâ-yı aziz-i müşârün-ileyh Seyyid Nizâmeddin ve hulefâ-yı Halvetiyeden müstehak bir zâta meşrûta olduğu ve cihat-ı 9) mezkûrenin tevcihini Koca Mustafa Paşa hânkâhı postnişînlerinin inhâsıyla icra olunmasının meşrût bulunduğu merhûm 10) ve mağfûrun leha Âdile Sultan hazretlerinin bin iki yüz doksan dört tarihli vakfiyesinin kuyûd-ı vakfiyeden muhrec cihat-ı 11) mezkûrenin tevcihi hakkındaki fıkrasından müsteban oldukdan sonra Avretpazarı'nda Keçi Hâtun mahallesinde Bekci Hasan Ağa 12) sokağında altı numerolu hânede sâkin Maliye Vâridat Müdîriyeti Evrak Kalemi'nde tezkire mukayyidi Mehmed Seyfullah Efendi 13) ibn-i Mehmed Tevfik bin Mahmud meclis-i şer'-i şerîf-i enverde vakf-ı müşârün-ileyhaya taraf-ı şer'den kâimmakâm mütevellî ta'yin ve husûs-ı 14) re'y olunan Nezâret-i Ekâf-ı Hümâyûn da'va vekillerinden Mehmed Âsaf Bey ibn-i Mustafa muvacehesinde cihat-ı mezkûrenin 15) ber-mûceb-i vakfiye mutasarrıfı mumâ-ileyh Şeyh Şuâeddin Efendi'nin bu def'a bilâ veled-i zükûr vefatları vukû' bulduğundan 16) ve evlâd evlâdından kimseleri olmadığından yedimde bulunan şecere mûcebince ben aziz-i müşârün-ileyhin sulbî oğlu Seyyid Seyfullah 17) Efendi hazretlerinin mahdûm-ı mükerremleri Şeyh Hasan Cüneydî hazretlerinin mahdûm-ı âlîleri Şeyh Ahmed Murtaza Efendi hazretlerinin 18) mahdûm-ı âlîleri eş-Şeyh Mehmed Nûri Efendi hazretlerinin Mahdûm-ı âlîleri Şeyh Abdüşşekûr Efendi hazretlerinin mahdûm-ı âlîleri Şeyh Abdüssamed Efendi hazretlerinin mahdûm-ı âlîleri 19) Seyyid Mustafa Efendi hazretlerinin mahdûm-ı âlîleri Seyyid Ali Efendi hazretlerinin mahdûm-ı âlîleri Seyyid Mahmud Efendi hazretlerinin kerîmeleri Fatma Zehra Hanım'ın 20) mahdûm-ı âlîleri Şeyh Mahmud Efendi hazretlerinin mahdûm-ı âlîleri Şerif Tevfik Efendi'nin sulbî oğlu ve bu sûretle aziz-i müşârün-ileyhin evlâd evlâd-ı evlâdından 21) olarak meşihat-ı mezkûre ile cihat-ı sâirenin ber-mûceb-i vakfiye-i mezkûre hasren meşrûtun lehi olduğum halde uhdeme tevcihine 22) kâimmakâm-ı mumâ-ileyh mümana'at eder olmağla cihat-ı mezkûrenin ber-mûceb-i vakfiye uhdeme tevcihi muradımdır deyü fıkra-i muhrece-i 23) mezkûre mazmûnunu bi't-tasdik ber-vech-i muharrer

müdde'âsını kâimmakâm-ı mumâ-ileyh Mehmed Âsaf Bey'in inkârına mukarin da'va etmiş ve vakfiye-i 24) mezkûrede musarrah ve mestûr olduğu vechile cihat-ı mezkûre aziz-i müşârün-ileyh Seyyid Nizâmeddin hazretlerinin evlâd evlâdından mumâ-ileyn Şeyh 25) Şuâeddin Efendi ba'de evlâd-ı evlâd-ı evlâd evlâdına ba'dehüm şeyh-i mumâ-ileyhin birâderleri mumâ-ileyhim ve ba'dehüm evlâd evlâd-ı evlâdına 26) evlâd-ı evlâd olanlarına ve ba'de'l-inkırazü'l-küll Koca Mustafa Paşa dergâhında postnişîn olan zâtın inhâsıyla fukara-yı aziz-i müşârün-ileyhden 27) ve hulefa-yı Halvetiyeden bir zâta meşrût olmasına ve müdde'î-i mumâ-ileyh Mehmed Seyfullah Efendi mecmû' cihat-ı mezkûrenin evlâd-ı meşrutun lehi olup 28) bilâ veled-i zükûr vefat etmiş olan merhûm Şeyh Şuâeddin Efendi'nin ve birâderleri mumâ-ileyhim es-Seyyid Yunus Tal'at ve es-Seyyid Lûtfullah 29) ve es-Seyyid Nizâmeddin efendilerin evlâdlarından ve evlâd-ı evlâdlarından olmayup binâen alâ hâzâ cihat-ı mezkûrenin meşrutun lehi değil iken 30) takrir-i meşrûhu üzre tasaddî eyleyen da'vasının iltifâta şâyan olmadığı müdde'î-i mumâ-ileyhim takdim eylemiş ve zikr olunduğu üzre 31) mumâ-ileyhim Şeyh Şuâeddin Efendi ve birâderlerinin bilâ veled-i zükûr vefatları vukû' bulmuş olmağla cihat-ı mezkûrenin fıkra-i vakfiye-i mezkûre 32) mantûkunca fukara-yı aziz-i müşârün-ileyh Seyyid Nizâmeddin ve hulefa-yı Halvetiye müstehak bir zâta usûl-i meşrû'asına ve mevdû'asına tevfikan 33) tevcihi iktiza edeceği Evkâf-ı Hümâyûn kâdılığından bâ-derkenar beyan edilmiş olmağla icra-yı icabı lede't-te'emmal vâkıf-ı müşârün-ileyhin şart-ı âhiri mûcebince 34) Sünbül Efendi hânkâh-ı şerîfi şeyh vekîli Mehmed Vahyi Efendi'nin inha-kerdesi olan kudemâ-yı meşâyih-ı Halvetiyeden evsâf-ı güzîdeyi hâiz ve mesbûkü'l-imtihan Edirne'de kâin Saçlı İbrahim Efendi 35) dergâh-ı şerîfi postnişîni eş-Şeyh es-Seyyid Hasan Adlî Efendi ibn-i el-merhûm Şeyh Nûreddin Efendi'nin uhdesinde olan Saçlı İbrahim Efendi dergâhı meşihati nez'iyle ya'ni mumâ-ileyh Hasan Adlî Efendi'ye meclisimizce 36) tensib görülmüş olmağla ol bâbda Şeyh Nizâmeddin Efendi dergâh-ı şerîfi meşihatinin ber-mûceb-i şart-ı vakfiye meclis-i dâ'iyânemizce tevcihi.

Ca 1333 [Mart 1915]

Vesika No: 4 (Meşihat Arşivi, Defter No: 1740, s. 83-87)

BÂB-I FETVÂ-YI MECLİS-İ MEŞÂYİH

Umûmî Numero: 18

Tarih-i tebyiz: Arabî selh-i Ramazan sene 337 [29.06.1919] Rûmî 1 Temmuz sene 335

MAZBATA

1) Silivrikapusı haricinde kâin kutbü'l-ârifîn Seyyid Nizâmeddin kuddise sırrıhü'l-metîn hazretleri hânkâh-ı şerifleri 2) meşihat ve cihat-ı sâiresiyle bâb-ı mezkûr dahilinde kâin Emirler Tekkesi denilmekle ma'rûf Seyyid Seyfullah Efendi 3) dergâh-ı şerîfi meşihat cihetinin bâ-berât-ı âlî mutasarrıfı seyyid-i müşârün-ileyh evlâdından Şeyh İbrahim Şuâeddin Efendi'nin bin üç yüz 4) otuz iki senesinde bilâ veled-i zükûr vukû'-ı vefatıyla münhal addolunan Seyyid Nizâmeddin hânkâhının meşihat ve cihat-ı 5) sâiresi tarikat-ı aliyye-i Halvetiyeden Şeyh Hasan Adlî ve Seyyid Seyfullah Efendi dergâh-ı şerîfi meşihati 6) tarikat-i mezkûreden Şeyh Mustafa Nûri efendiler uhdelerine asaleten tevcih olunduk-dan sonra cihat-ı mezkûrenin 7) Seyyid Nizâmeddin hazretleri evlâdına meşrûtu iddi'â olunması üzerine keyfiyet Şûrâ-yı Evkâfca tedkik olunarak kuyûd-ı vakfiye 8) idaresinin derkenarlarında mahki Bayram Dede ve mu'ahharan yapılan merhûme Âdile Sultan vak-fiyeleriyle te'âmüle istinâden 9) cihat-ı mezkûre Seyyid Nizâmeddin ve Seyyid Seyfullah evlâd ve sülâlesine batnen ba'de batnin meşrûta olduğu ve sülâle-i 10) müşârün-ileyhima-dan müteveffa Şeyh Şuâeddin Efendi'nin biraderleri ve Âdile Sultan vakfiyesinde mahsus-ı bi'z-zikr Tal'at ve 11) Lûtfullah efendiler ahfâdından sabitü'n-neseb sagir Ken'an ve Seyyid Turhan mevcud bulunduğu anlaşıldığından 12) evrâkın i'âde olunmasına ve Meclis-i Meşâyih'den verilen ikinci bir mazbataya binâen ber-vech-i meşrutiyet Seyyid Nizâmeddin hânkâhı 13) meşihat ve cihat-ı sâiresinin mumâ-ileyh Hasan Adlî Efendi uhdesinden ref'i ve mumâ-ileyhin niyâbetiyle evlâd-ı müşârün-ileyhden 14) olduğu hükmen sabit olan sa-gir Ken'an'a ve Seyfullah Efendi dergâhı meşihatinin Mustafa Nuri Efendi uhdesinden ref'i 15) ve yine mumâ-ileyhin niyâbetiyle keza evlâd-ı müşârün-ileyhden sagir Turhan'a tevcih ve beratları i'tâ olunmuşdur.

16) Mumâ-ileyhima Hasan Adlî ve Mustafa Nûri efendiler mahkeme-i evkâfda ikame eyledikleri da'vada Âdile Sultan vakfiyesindeki 17) cihat-ı mezkûre Seyyid Nizâmeddin evlâdından Şuâeddin Efendi'ye ve evlâdına ve inde'l-inkıraz biraderlerinin 18) batnen ba'de batnin evlâdlarından babalarının tarikine sâlik âbid ve zahid ve irşâda kâdir olmak şurûtunu sagiran-ı 19) mezbûrân hâiz olmadıklarından inde'l-bülûğ kesb-i ehliyet ve ta-leb eyledikleri halde icabına bakılmak üzre cihat-ı mezkûrenin 20) asaleten uhdelerinde ibkâsı iddi'â ve ol vechile i'lâm istihsal ederek Seyyid Seyfullah Efendi dergâhı meşihati hakkındaki 21) Fetvahâne-i âlî ve Meclis-i Tedkikat-ı Şer'iyye'ce i'lâm 22) görüldükden sonra Şûrâ-yı Evkaf'a lede'l-havale olunduğu cihetle 23) mahkemece istinad olunan nukat

başlıca Seyyid Seyfullah Efendi'nin vakfiyesi mukayyed olmadığından şart-ı tevcih 24) bilinemediği gibi cihet-i mezkûrenin te'âmülen Seyyid Nizâmeddin evlâdına tevcih olunageldiğine dair mürafa'a-i şer'iye 25) cereyan etmesinden ve sagir merhûm Turhan'ın mütevef-fa Şuâeddin Efendi'nin mahdûmu olmayup biraderinin hafîdi 26) bulunmasından ibaret olduğu anlaşılmış ve halbuki kuyûd-ı vakfiye idaresinden muhrec kaydda merhûm Seyyid Seyfullah Efendi'nin 27) İstanbul'da Silivrikapusı dahilinde Arabacı Bâyezid mahallesinde Emirler Tekkesi demekle şehîr tekkesinin Seyyid Nizâmeddin evlâdına 28) meşrût meşihat ciheti Seyyid Nizâmeddin evlâdından Mehmed Necib Efendi uhdesinde iken 1264 tarihinde 29) biraderzâdesi evlâd-ı seyyid-i müşârün-ileyhden Seyyid Ali ve hafîdi sagir Hasan'a ve anın vefâtıyla nısf hissesi 1266 30) tarihinde uhdesindeki hisseye ilhâken mumâ-ileyh Seyyid Ali'ye ve anın vefâtıyla 1292 târihinde Seyyid Şuâeddin Efendi'ye 31) tevcih olunduğu gösterilmekle beraber Şeyh Bayram Dede vakfından ihbâra müsteniden 987 tarihinde tanzim edilmiş 32) olup kuyûd-ı vakfiyece vakfiye makâmında müseccel bulunan hüccet-i şer'iyyede İstanbul'da mahalle-i mezkûrede bina eylediği 33) zaviyesiyle Silivrikapusı haricinde bina eylediği zaviyesini hayatda oldukca kendisine ba'de neslen ba'de neslin evlâdına 34) ve inkırazlarında es-Seyyid Nizâmeddin Efendi'ye ve ba'de neslen ba'de neslin bunun evlâdına vakf eylediği musarrah bulunduğu anlaşılmış olup 35) ber-vech-i muharrer vakfiye kaydı evlâd-ı müşârün-ileyh yekdiğerini müte'âkib üç tevcihi ihtiva ederek mertebe-i te'âmüle 36) çıkdığı gibi sâlifü'z-zikr hüccet mündericâtı te'âmül ile te'yid etmek bulunmasına ve sagir-i mumâ-ileyhin Seyyid Nizâmeddin evlâdından 37) olduğu mahkeme-i evkâfın kaziyye-i muhkeme halini iktisab eden i'lâmı mündericâtıyla rehin-i rütbe-i sübût olmasına binâen dergâh-ı mezkûr 38) meşihat cihetinin Mustafa Nûri Efendi'den ref'iyle mumâ-ileyh niyabetiyle seyyid-i müşârün-ileyh evlâdından sagir Turhan'a tevcihi hakkında 39) kararın ittihâzına Şûrâ'ca zaruret görüldüğü ve aynı sûretle mu'âmeleye ma'ruz kalmış olan Seyyid Nizâmeddin 40) dergâhı meşihatı hakkındaki evrak üzerine dahi ittihaz olunan kararda mu'âmelât-ı ma'rûza tevcihat nizâmnâmesiyle 41) münhasıran Şûrâ-yı Evkaf'a mevdû' bulunan salâhiyete istinâden ve Bayram Dede vakfı hakkında mevzu'-ı bahs olan 42) cihet mündericâtıyla meşihat-ı mezkûrenin seyyid-i müşârün-ileyh evlâdı uhdesinde te'âmül mertebesine varan tedavülünü müsbet 43) kuyûd-ı vakfiye kaydına tebe'an ifa eylemiş olmasına ve hükkâmın münferiden tevcih-i cihat emrindeki salâhiyetleri ol bâbdaki 44) nizamnâme mûcebince mürtefi' olunduğundan dolayı bahs olan i'lâm-ı âhirde hilâf-ı salâhiyet i'tâ eylemiş olmağla 45) beraber esasen bir hükmü tazmin edemiyeceği tabi'i olup inha mahiyetinde olmasıyla mahkeme-i temyiz-i şer'iyye dâiresince görülmüş olması da 46) bu mahiyeti tağyir ve tebdil etmeyeceği cihetle vâcibü'l-tenfiz bir kat'iyet-i hükmiyeyi ifade edemeyeceği fî 16 Mayıs sene 333 tarihli 47) ve 814 numerolu müzekkirede beyân ve tevcih-i cihat nizamnâmesinin gayr-i meşrût cihete mutasarrıf iken vefat 48) edenlerin bırakdıkları evlâd-ı sıgârın muhafaza-i hukûku zımnında 49) ahval-i niyâbeti kabul ve te'yid ve şimdiye kadar da muâmele o yolda cereyan etdiği halde evlâdiyet vechile meşrûta 50) cihatda henüz isbat-ı ehliyete mükellef tutulacak sinn-i nizâmiye vasıl olmamış sıgar içün nizâmnâme-i mezkûrun 51) bu usûlü adem-i tatbike âmir te-

lakki edilmiş ahkâm-ı umûmiyeden müstenbit rûh-ı nizâma külliyen münafi olduğundan 52) bahisle iki kıt'a derkenarla i'lâm-ı mezkûr ve evrak-ı sâire mü'eddalarına nazaran imametden ma'da meşihat ve tevliyet 53) ve cihât-ı sâire ez kadîm Seyyid Nizâmeddin evlâdına tevcih edilegeldiği ve o hayatda sagir de bulunduğu 54) müstefad olmağla Âdile Sultan vakfiyesinin şurûtu ancak kendi vakfı ve ihdas eylediği cihâtın tevcihi hakkında 55) a'mâliyle dergâh-ı mezkûr meşihati mine'l-kadîm evlâd-ı müşârün-ileyhe müteâmmil olduğu münfehim olan 56) cihat-ı sâirenin tevcihinde teâmül-i kadîmin muhafazası muktazi bulunduğundan istinafen 57) tedkik ve faslı zımnında kâdıaskerlik mahkemesine tevdi'ine mahkeme-i temyiz-i şer'îden 21 Kânun-ı sâni 334 58) tarihinde karar verildiği dosyasında mahfuz i'lâm-ı mezkûr zahrında muharrer derkenardan anlaşılmışdır.

59) Mumâ-ileyh Mustafa Nûri Efendi'nin meşihat-i mezkûrenin uhdesinden ref'i muhalif-i nizam tahakkuk ederek uhdesinde ibkâsı lüzûmuna dâir verilen i'lâm mahkeme-i temyiz-i şer'iye dairesince tasdik edildiğinden bahis ile istid'â-yı ma'delet zımnında Şûrâ-yı Devlet'e müraca'atı üzerine 60) Şûrâ-yı Evkaf ve Meclis-i Meşâyih'in bu bâbdaki mütâla'aları lede'l-istifsar Şûrâ-yı Evkaf'ın 61) sâlifü'l-arz müzekkire derkenarlarından bahisle evlâd-ı sıgâra meşrut olduğunu beyân etmiş ve Meclis-i Meşâyih'de Şûrâ-yı Evkaf'ca 62) istinad olunan Bayram Dede vakfiyesinin gerek Seyyid Nizâmeddîn ve gerek Seyyid Seyfullah zaviyelerine ta'alluku olmayup 63) Bayram Dede zaviyesi ile mevzu'-ı bahs olan Seyyid Nizâm ve Seyyid Seyfullah efendiler zaviyelerinin başka başka olduğunun 64) inde't-tahkik nümâyân olduğunu bâ müzekkire arz eylemişdir.

65) Ber-vech-i ma'rûza cereyan etmiş olan muâmelât neticesinde Şûrâ-yı Devlet'den tanzim kılınan mazbatada sâlifü'z-zikr 66) mahkeme-i teftiş-i evkafdan i'tâ olunan i'lâmın mahkeme-i temyiz-i şer'iye dairesince nakz edildiği anlaşılmasına binâen 67) âhiren neşr olunan Meclis-i Meşâyih Nizâmnâmesi mûcebince işin merci'-i tedkiki olan meclis-i mezkûrda yeniden tedkiki ile 68) hâsıl olacak neticeye göre bir karar ittihâzı lüzumu beyan kılındığından evrak dosyasının leffiyle vârid olup 69) Meclis-i Meşâyih'e havale buyurulan fî 11 Rebîülâhir sene 337 ve fî 14 Kânun-ı sâni sene 335 tarihli ve husûsî yirmi numerolu 70) tezkire-i sâmiye üzerine kemâ fi's-sâbık 71) Bayram Dede vakfiyesi Seyyid Seyfullah Efendi dergâhı için medar-ı istinad olamayacağından cihet-i mezkûre için dahi 72) cihat-ı gayr-i meşruta hakkındaki ahkâmın tatbikiyle tevcih ol vechile meşihatin asaleten Mustafa Efendi uhdesinde ibkâsı 73) lüzumuna dair üçüncü def'a olarak tanzim ve takdim kılınan 19 Rebîülâhir sene 337 tarihli ve üç numerolu mazbata makâm-ı sâmî-i cenâb-ı 74) meşîhatpenâhilerinden mûceb-i âlîye iktiran etmeyüp husus-ı mebhûs hakkındaki te'âmül ve merbûtat miyânında bulunan kuyûd-ı kadîme-i vakfiyenin 75) kuyûd-ı resmiyesi nazar-ı dikkate alınarak icabı beyan buyurulmak üzre Fetvâhâne-i âlîye havale buyurulması üzerine «bu gibi 76) cihâtın tevcihi ve ana müte'allik husûsâtın tedkiki Meclis-i Meşâyih'e aid olmağla işaret buyurulan te'âmül ciheti tedkik 77) ve icab eden karar ittihaz olunmak üzre» 28 Cemâziyelâhire sene 337 tarihli ve 26 numerolu derkenarla mezkûr mazbata 78) ve evrak-ı müteferri'a takımıyla meclise tevdi' edilmişdir.

79) icab-ı maslahat lede't-te'emmül işaret-i aliyye-i cenâb-ı fetvâpenâhîleri Fetvahâne-i âliyenin kararı mûcebince mahsus mebhûsü'n-anh hakkındaki 80) te'âmül ve kuyûd-ı resmiye nokta-i nazarından bu husûsa dair olan dosya be-tekrar tedkik ve mütâla'a olun-

dukda Şûrâ-yı Devlet'ce dahi 81) hükmü fesh edilmeyen Şûrâ-yı Evkaf'ın sâlifü'l-arz 16 Mayıs sene 333 tarihli müzekkiresinde bast ü beyan edilmiş olduğu 82) üzre Seyyid Nizâmeddin ve oğlu Seyyid Seyfullah efendiler hazerâtı dergâhları meşihat ve cihat-ı sâiresinin mine'l-kadîm 83) aziz-i müşârün-ileyh evlâdına meşrut ve ol vechile tevcihi müte'âmil olduğu Kuyûd-ı Vakfiye İdaresi'nin kuyûd-ı resmiyesiyle sabit 84) ve mütehakkık olmasına ve âhiren sagir Ken'an ve Turhan'ın vasileri tarafından ibraz olunup mütala'a ve birer kıt'a sûret-i musaddakaları 85) dosyaya vaz' olunan birisi Seyyid Seyfullah Efendi'nin sulbî sığar evlâdı aleyhine dergâhın mebni bulunduğu havali bâ-berat 86) uhdesine tefviz olunan Bekir Paşa tarafından ikame edilen da'va üzerine evâsıt-ı Cümâdelûlâ sene 998 tarihinde 87) bi'z-zât Seyyid Seyfullah Efendi huzûr-ı mahkemede isbat etdiği vakfiyeyi nâtık i'lâmı hâki olmağla tedkikat-ı lâzıme 88) bi'l-icra hükm-i mezkûru te'kiden verilmiş ve diğeri Seyyid-i müşârün-ileyh evlâdı beyninde zuhur eden cihet münaza'ası üzerine 89) 18 Şa'ban sene 145 «1145 tarihinden muhtasar olacak» [31.01.1733] tarihinde sâdır olmuş hükmü hâvi iki kıt'a i'lâm-ı şer'îde 90) Silivrikapusı dahilinde Arabacı Bâyezid mahallesinde ve bâb-ı mezkûr haricinde Bayram Dede tarafından bina edilüp 91) kendüsine ve ba'de evlâdına ve inkırâzında Seyyid Nizâmeddin Efendi'ye ve ba'de neslen ba'de neslin müşârün-ileyh evlâdına 92) meşrûta olduğu beyân olunan zaviyeler el-yevm Seyyid Nizâmeddin hazretlerinin medfun bulunduğu bâb-ı mezkûr haricindeki 93) hânkâh ile dahilinde bulunan ve Emirler Tekkesi denilmekle ma'ruf olan Seyyid Seyfullah dergâhı olduğu 94) tasrih ve tavzih edilmiş olduğundan bu sûretle de mes'ele bir kat daha tenevvür etmiş ve Şûrâ-yı Devlet ile Fetvâhâne-i âliyenin kararlarında tasrih edilmiş olduğu vechile tekâyâya müte'allik bi'l-cümle cihatın tevcih ve ref'i salâhiyeti fî 6 Şevval sene 336 tarihli Meclis-i Meşâyih nizâmnâmesi ahkâmıyla meclis-i dâ'iyânemizde mevdû' bulunmasına binâen 95) Seyyid Nizâmeddin hânkâh-ı şerîfi meşihat cihetiyle imamet ve hitabet ve türbedârlık ve haffar-ı kabr cihetlerinin mumâ-ileyh Şeyh Hasan Adlî Efendi niyabetiyle 96) ve şart-ı vâkıf ve te'âmül-i kadîm vechile bâ-berât-ı âlî mutasarrıfı 97) olan müşârün-ileyh sagir Seyyid Ken'an bin Servet'in ve Seyyid Seyfullah Efendi dergâh-ı şerîfi 98) meşihatinin mumâ-ileyh Şeyh Mustafa Nûri Efendi niyabetiyle ve keza şart-ı vâkıf ve te'âmül-i kadîm vechile bâ-berât-ı âlî mutasarrıfı 99) bulunan evlâd-ı müşârün-ileyhden sagir Turhan bin Servet'in 100) uhdelerinde kemâkân ibkâlarına bir re'y-i muhalifine 101) karşı ekseriyet-i ârâ ile karar verilmekle sûret-i ma'rûza rehin-i tasvib-i sâmî-i cenâb-ı meşihatpenâhîleri 102) buyurulduğu takdirde muamele-i kaydiye ibka ve tecdiden icab eden berâtları tastir ve i'tâ olunmak üzre 103) mazbata-i dâ'iyânemizin ve matviyyen takdim kılınan dosyanın leffiyle Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine 104) tezkire-i aliyye tastir buyurulması bâbında.

İMZA (Tevfik)   İMZA (Mustafa)   İMZA   İMZA (Mustafa Hâki)   İMZA (Vahyi)

Muhâlif re'yim esbab-ı muhalefem merbut varakada muharrerdir İMZA (Ali)

Vesika No: 5 (CDA. ŞD, No: 3157/44-65-66)

Hüve

MECLİS-İ MEŞÂYİH
Aded
45

1) Meclis-i dâ'iyânemizin mütaa'ası alınmak üzre Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i celîlesinin 35623 numerolu ve 9 Zilhicce sene 336 ve 15 Eylül sene 334 tarihli 2) tezkiresiyle havale buyurulan ve Seyyid Seyfullah ve Seyyid Nizâmeddin dergâhları meşihatlerine aid bulunan evrak meclis-i dâ'iyânemizce bi'l-mütala'a tedkikat-ı 3) lâzıme ifa olundu.

4) Silivrikapusı haricinde Seyyid Nizâmeddin ve dahilinde Seyyid Seyfullah dergâhları meşihatleri ayrı ayrı şurût ve ahkâma tâbi' oldukları halde her iki 5) dergâhın meşihat cihetlerinin Seyyid İbrahim Şuâeddin Efendi uhdesinde ictima' etmiş olması ve Bayram Dede zaviyeleri Seyyid Nizâmeddin ve Seyyid Seyfullah 6) dergâhları olmayup başka başka zaviyeler olduğu halde Bayram Dede vakfiyesinde Seyyid Nizâmeddin evlâdına meşruta görülmesi 7) dolayısıyla mezkûr dergâhlar ile zaviyelerinin şurût ve ahkâm ve a'yânı arasında telfik ve tedahül vukû' bulmuş olduğundan eşkâlât-ı vâki'anın izâlesi 8) içün bunların ayrı ayrı tedkikine lüzum görülmüşdür. Seyyid Nizâmeddin dergâhı meşihati muhdes olup merhûme Âdile Sultan'ın şerâit-i vakfiyesine tâbi'dir. 9) Şerâit-i mezkûre ise meşihat cihetinin Seyyid Nizâmeddin evlâdından olan İbrahim Şuâeddin Efendi'ye ba'de'l-vefat mumâ-ileyhin isrine salik olan evlâdına ve evlâd-ı 10) evlâd olanlarının batnen ba'de batnin müstakimü'l-etvâr salih âbid ve zâhid olanlarına ba'de'l-inkıraz cihat-ı mezkûre şeyh-i mumâ-ileyhin biraderleri es-Seyyid Yunus Tal'at 11) ve es-Seyyid Lûtfullah ve es-Seyyid Nizâmeddin Efendi'nin evlâd-ı evlâd evlâdlarının kezalik tarikat-ı aliyye-i Halvetiyeye mensup irşâda kâdir ehil ve erbâb ve pederleri mesleğine 12) salik âbid ve zâhid olanlarına batnen ba'de batnin meşruta olup ba'de'l-inkırazü'l-küll cihat-ı mezkûre fıkrası seyyid-i müşârün-ileyhden ve hulefâ-yı Halvetiyeden müstehak bir zâta 13) Koca Mustafa Paşa dergâhında postnişîn-i irşad olan eş-Şeyh Mehmed Rızâeddin Efendi'nin inhasıyla tevcihi meşrut idüği vâkıfe-i müşârün-ileyhanın bin iki yüz 14) doksan dört tarihli vakfiyesinde musarrahdır. Meşihat-i mezkûre ber-mûceb-i vakfiye İbrahim Şuâeddin Efendi uhdesinde iken vukû'-ı vefatıyla inhilâl etmesi 15) üzerine Seyyid Nizâmeddin sülâlesinden Maliye Vâridât Müdîriyeti Evrak Kalemi ketebesinden Mehmed Seyfullah nâmında bir zât İbrahim Şuâeddin Efendi ile 16) biraderlerinin nesilleri münkarız olduğunu ve kendisi cihet-i mezkûrenin meşrûtun lehi bulunduğunu iddi'â ederek Evkaf-ı Hümâyûn Mahkemesinde Seyyid Nizâmeddin 17) sülâlesinden olduğunu isbat etmiş ise de ancak cihet-i mezkûre sûret-i mutlakada Seyyid Nizâmeddin evlâdına meşruta olmayup seyyid-i müşârün-ileyh sülâlesinden merkum 18) İbrahim Şuâeddin Efendi'yle biraderlerinin evlâdına meşruta olup sülâle-i mezkûre dahi münkarız olduğundan vakfiyesinin fıkra-i âhiresi mûcebiyle usûlü 19) dairesinde bir zâta tevcihi Meclis-i Meşâyih'e iş'âr olunmağla fıkra-i âhire-i mezkûreye tevfikan Koca Mustafa Paşa dergâhı postnişinliğinin inhâsıyla bi'l-asâle Hasan

20) Adlî Efendi'ye tevcih edilmiş ve Şûrâ-yı Evkaf'dan tasdik edilerek berâtı verilmişdir. Usûl-ı şer'iye ve ahkâm-ı nizâmiye dairesinde cereyan eden işbu muâmele-i 21) resmiyeden sonra müteveffa es-Seyyid Yunus Tal'at Efendi'nin oğlu müteveffa Servet Efendi'nin sagir oğulları Ken'an ve Turhan efendilerin meşrutün leh olmak üzre 22) müraca'atları üzerine Şûrâ-yı Evkaf'dan isbat-ı neseb zımnında Evkâf-ı Hümâyûn Mahkemesi'ne lede'l-havale mumâ-ileyhimanın es-Seyyid Yunus Tal'at Efendi'nin evlâd evlâdından 23) oldukları şer'an sabit olmağla Şûrâ-yı Evkaf tarafından Seyyid Nizâmeddin dergâhı meşihatı evvelce asaleten ta'yin edilmiş olan Hasan Adlî Efendi niyâbetiyle 24) sagir Ken'an'a tevcih edilmesi üzerine tevcih-i mezkûrun vakfiyedeki kuyûd ve şurûta nazaran hilâf-ı şer'-i şerîf olduğundan bahisle asalet-i sabıkanın uhdesine 25) ibkâsı istid'âsıyla Hasan Adlî Efendi tarafından Mahkeme-i Evkâf'a vukû' bulan müracaat ve murâfa'a neticesinde mahkeme-i mezkûrece Fetvâhâne-i âlî'den lede'l-istifta vakfiyede 26) irşâda kâdir olmak kuyûd ve evsâfının fi'len tahakkuku lüzum-ı şer'isine binâen Hasan Adlî Efendi uhdesinde asaleten ibkâsının muktazi bulunduğu ifta 27) buyurulmakla mûcebiyle hükm-i şer'î sâdır olmuşdur. İşbu fetva ve hükm-i şer'î üzerine Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti Kuyûd-ı Vakfiye İdaresi'nce tashih-i kayd içün 28) mumâ-ileyh Hasan Adlî Efendi'nin müracaatına karşı Şûrâ-yı Evkaf: tevcih-i cihâtın münhasıran Şûrâ-yı Evkâf'a aidiyet-i nizâmiyesine istinaden Mehkeme-i Evkâf'ın hükme iktiran 29) eyleyen iktiza-ı şer'îsi mahkemenin salâhiyeti haricinde ve masadak-ı i'lâm-ı şer'îyi bir inha-yı mücerred makâmında telâkki ederek karar-ı sâbıkında ısrar eylemişdir. Şûrâ-yı mezkûr 30) 29 numerolu ve 23 Rebîülevvel sene 336 ve Kânun-ı sânî sene 334 tarihli mütâla'anâmesinin fıkra-i âhiresinde «mes'ele tevcih-i cihat nizâmnâmesinin sûret-i tatbikinden 31) tevellüd edeceğine göre Şûrâ-yı Devlet'e müracaat edilebilmesi tabi'idir» diye beyan-ı mütâla'a eylemiş olmasına binâen tevcih-i cihat nizâmnâmesinin altıncı maddesinde 32) zikr edilen usûl-i şer'iye kaydından tevellüd eden mesâil dahi Evkâf-ı Hümâyûn Mahkeme-i Şer'iyesiyle Fetvâhâne-i âli'ye aidiyetini kabul etmesi zaruridir. İ'lâm-ı şer'î 33) Şûrâ-yı Evkâf'a aid bulunan tevcih-i cihat şerâitinden olan usûl-ı şer'iyeye dair iktiza-yı şer'îyi mutazammın vâcibü't-tenfiz bir hükmü muhtevi bulunmağla Şûrâ-yı Evkâf'ın 34) ana göre ifa-yı muâmele etmesi lüzûmu kanaatindeyiz binâenaleyh mütâla'a-i dâ'iyânemize göre Seyyid Nizâmeddin dergâh-ı şerîfi meşihatinin evvelce asâleten ta'yin edilmiş 35) olan Hasan Adlî Efendi uhdesinde kemâkân bi'l-asâle ibkâsı bir emr-i zaruridir.

36) Seyyid Seyfullah dergâhına gelince bu dergâhın meşihati dahi Seyyid Nizâmeddin meşihatiyle beraber müteveffa İbrahim Şuâeddin Efendi uhdesinde iken vukû'-ı vefatıyla inhilâl 37) etmesi üzerine ale'l-usûl Meclis-i Meşâyih'den i'lân edildiği halde Hafız Mustafa Nûri Efendi'den başka bir kimse müracaat etmediği ve cihat-ı meşrutadan olduğuna dair 38) bir kayda zaferyâb olunamadığı cihetle nizâmı dairesinde bi'l-imtihan mumâ-ileyh Hafız Mustafa Efendi'ye tevcih kılınmış ve Şûrâ-yı Evkâf'ca tasdik edilerek berâtı verilmişdir. 39) Bi'l-âhire sagiran-ı merkûmân Ken'an ve Turhan'ın müracaat-ı mezkûreleri üzerine Şûrâ-yı Evkaf tarafından Hafız Mustafa Efendi'ye asaleten tevcihin Âdile Sultan 40) vakfiyesine

kıyasen hilâf-ı şart-ı vâkıf olduğundan bahisle mumâ-ileyhin asaletini ref‘ ederek niyabetle sagir Turhan'a tevcih edilmesi üzerine Hafız Mustafa Efendi'nin 41) asaleten uhdesinde ibkâsı lüzumuna dair Evkâf Mehkemesi'nden istihsal eylediği 9 Cemaziyelevvel sene 335 ve 3 Mart sene 333 tarihli i'lâm-ı şer'iye karşı Şûrâ-yı 42) Evkâf tarafından yegâne medâr-ı istinad olan Bayram Dede vakfiyesi mûcebiyle dergâh-ı mezkûr meşihatinin Seyyid Nizâmeddin evlâdına meşrut olduğu ve bi'l-asâle 43) tevcih-i sâbıkın hilâf-ı şert-ı vâkıf bulunduğu bi'l-beyan kezalik ısrar edilmişdir. Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin 110508 ve husûsi 5 numerolu 16 Cumâdelâhire sene 336 44) ve 28 Şubat sene 334 tarihli tahrirâtında ihbâra istinaden dokuz yüz seksen yedi tarihinde tanzim olunup kuyûd-ı vakfiyece müseccel bulunduğu beyan edilen Bayram Dede vakfiyesinin 45) Defterhâne-i Âmire kuyûd-ı hâkânîsinden muhrec sûreti musaddakası lede't-tedkik Silivrikapusı haric ve dahilinde gösterilen iki zaviyenin ne haricde Seyyid Nizâmeddin 46) ne dahilde Seyyid Seyfullah dergâhları olmadığı tahakkuk etmişdir. Meclis-i dâ'iyânemiz a'zâsından Vahyi Efendi'nin merbut raporundan dahi müsteban olacağı üzre 47) ayrıca mahallinde de icra edilen tahkikat neticesinde haricindeki Bayram Dede zaviyesi Silivrikapusı haricinde kendi tarafından dokuz yüz elli beş tarihinde inşa 48) edilüp el-yevm mevcud ve ma'mur olan çeşmenin karşısındaki bostan içerisinde kâin kabrinin bulunduğu mahalde olduğu anlaşılmışdır. Binâenaleyh Silivrikapusı haricinde Seyyid Nizâm 49) dergâhıyla beraber Bayram Dede zaviyesi yekdiğerinin aynı olmayup başka başka zaviyelerdir. Silivrikapusı dahilindeki Bayram Dede zâviyesi ise kuyûd-ı hâkânîden muhrec 50) sûret-i musaddakada müştemilâtı ta'dad sırasında «Hânkâh-ı azim ve türbe-i sâhib-i vakf» diye derûnda vakıfın kabri gösterilmiş olup halbuki Seyyid Seyfullah 51) dergâhında yalnız müşârün-i-leyhin kabri mevcud ve mezar taşında tarih-i vefâtı bin on senesi olarak meşhud bulunmakdadır. Bayram Dede vakfiyesi denilen 52) ihbarnâmeye müstenid hüccet dokuz seksen yedi tarihinde tanzim edilmiş olmasına ve Seyyid Seyfullah'ın bir on tarihinde vefat etmesine nazaran «Türbe-i sâhib-i vakf» 53) ta'birinin Seyyid Seyfullah'a aid olamayacağı zaruri bulunmakla dahil-i surda gösterilen bu zaviyenin dahi haricdeki zaviye misillü harâb ve nâyâb olduğu 54) anlaşılmaktadır. Esbâb-ı meşrûhaya binâen Bayram Dede vakfiyesi medar-ı istinad ve ihticac olamayacağından meşihat-ı mezkûre hakkında cihat-ı gayr-i meşrutaya aid ahkâmın 55) tatbiki muktazi olup Hafız Mustafa Nûri Efendi'ye asaleten tevcihi ise ahkâm-ı mezkûre dairesinde cereyan etmiş olduğundan gerek dergâh-ı mezkûr ve 56) gerek kuyûd-ı vakfiyelerinin tashihi lüzûmu mütâla'a-i dâ'iyânemizden bulunmağla Şûrâ-yı Devlet Riyaset-i celîlesine iş'âr buyurulması bâbında emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 14 Muharrem sene 1337 ve fî 21 Teşrin-i evvel sene 1334 [21.10.1918]

MÜHÜR (Meclis-i Meşâyih)

Vesika No: 6 (CDA. A.MKT. MHM, No: 345/6)

Mâliye Nezâret-i Celîlesine

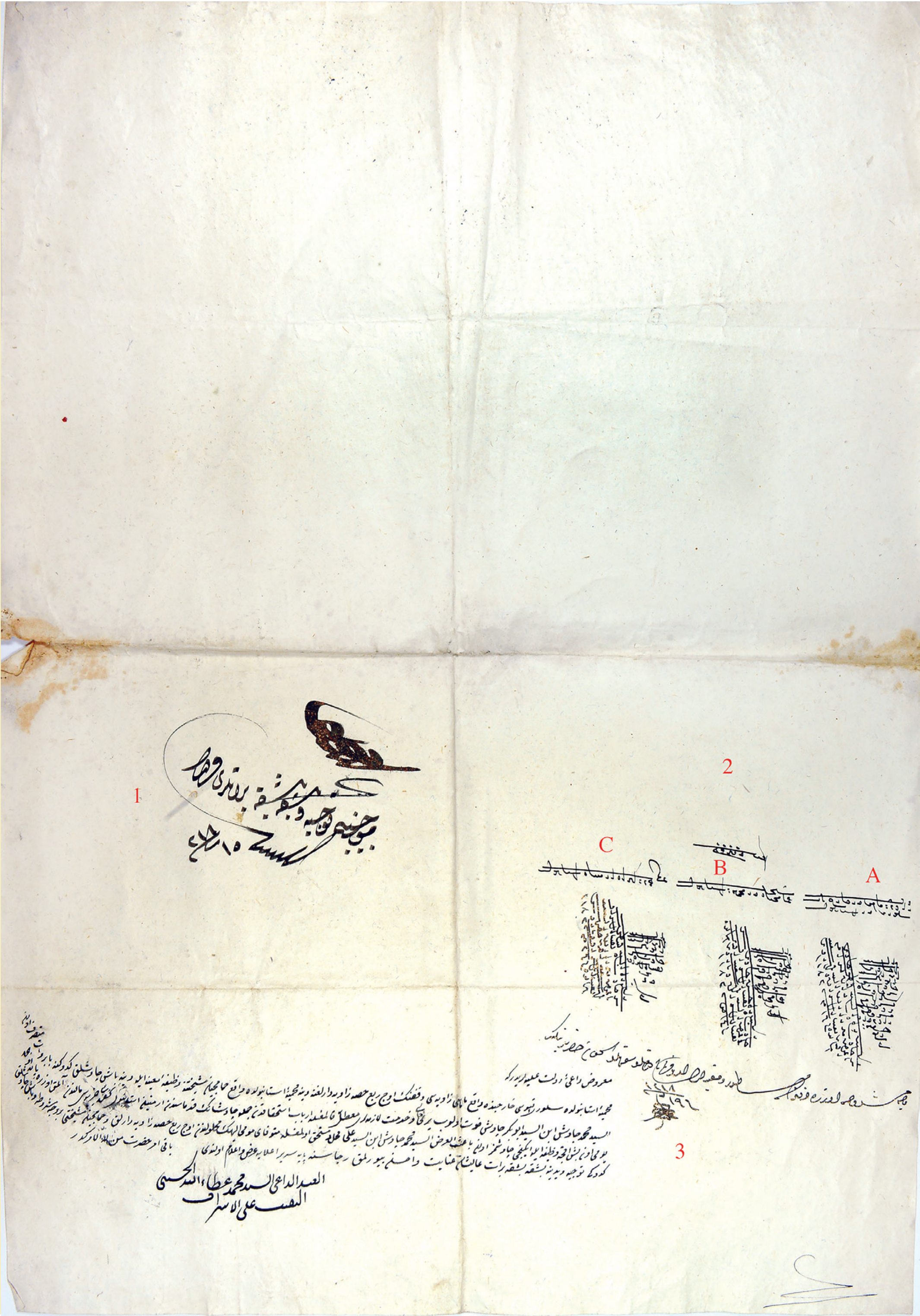
1) Silivrikapusı hâricinde kâin Rum milletine mahsus bulunan Balıklı Kilisesi'nin senede bir def'a olan yevm-i mahsûsunda nakîbü'l-eşrâf 2) bulunan zât tarafından biri gönderilüp ol gün kilisa kapusında ikâmetle mahsûs olan avâidini Patrikhâne'den ahz eylemek usûl-i kadîmeden 3) olduğu bi'l-istihbâr bu keyfiyet yakışıksız bir şey idüğinden men' olunmuş ise de avâid-i mezkûreye es-Seyyid Süleyman ve Ahmed Nâilî efendiler kadûmden berü 4) bâ-berât-ı âlîşân mutasarrıf oldukları zâviyedârlıkdan dolayı ahz eylemekde bulundukları tahakkuk etmiş ve yedlerinde olan berevât ve evrâk-ı atîkaya 5) nazaran cedlerinden müntakil olmak üzre Mâhî Zâviyesi nâmıyla Balıklı Kilisası'nın bir zâviyedârlığı şehriye iki yüz elli guruşdan 6) senevî üç bin ve mâliyeden beş yüz guruşla mutasarrıf bulundukları ve mezkûr zâviyedârlığın rub' hissesi Süleyman Efendi ve rub' hissesi 7) Ahmed Nâilî Efendi uhdesinde idüği anlaşılmağla ve bu cihet iki yüz sene mukaddem tahsis olunmuş olmasıyla şimdi medâr-ı inti'âşlarından 8) mahrûmiyetleri muvafık-ı merhamet-i seniyye olamayacağına binâen zikr olunan üç bin beş yüz guruşun hazîne-i celîleden usûl-i kadîmine nazaran 9) ifa olunmak üzre berâtlarının tanzim ve i'tâsı husûsuna bi'l-istizan irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî müte'allik ve şeref-sudûr 10) buyurulmuş ve mezkûr baratlar ile evrâk-ı sâire gönderilmiş olmağla iktizâsının ifasına himmet buyurulsun deyü.

(Son satırın üstünde kırmızı mürekkeple "siyle tanzim edilecek beratların Bâb-ı Âlî'ye isra" yazılıdır.

Bende

H. 13.06.1282 [02.11.1865]

Vesika No: 7 (CDA. A.MKT. MHM, No: 345/6)

SAH

Mûcebince tevcih ve başka başka berâtları kaydı
Buyruldu

15 R sene 218 [04.08.1803]

Vakf—————————ı	*Meşihat—————————ı*	*An mâl—————————ı*
Zâviye-i Mâhîder hâric-i Bâb-ı Silivri der İstanbul	*hamamcıyân der mahmiye-i İstanbul*	*cizye-i gebrân-ı Ermeniyân-ı İstanbul*
es-Seyyid Mehmed Çavuş ibn-i es-Seyyid Ebubekir Çavuş serçavuşân-ı sâdât-ı kirâm ber-vech-i meşrûta zâviyedâr hisse-i rub‘ 3	*es-Seyyid Mehmed Çavuş nakîbü'l eşrâf ber-vech-i meşrûta şeyh-i hamamcıyân yevm mu‘ayyene*	*es-Seyyid Mehmed ibn-i es-Seyyid Ebubekir Çavuş nakîbü'l-eşrâf yevm 15*
Berât — sitâde an mahlûl-i es-Seyyid Mustafa Çavuş serçavuşân-ı sâdât-ı kirâm bâ-arz-ı Mirzazâde es-Seyyid Mehmed Said Efendi Nakîbü'l-eşrâf ve bâ ru'us-ı hümâyûn fî 16 M sene 1182 [02.06.1768]	*Berât — sitâde an mahlûl-i Hasan Çavuş ser çavuşân-ı nakîbü'l-eşrâf bâ-aürz-ı es-Seyyid Mehmed Said Efendi Nakîbü'l-eşrâf ve bâ-ru'us-ı hümâyûn fî 14 S sene 1182 [30.06.1768]*	*Berât — sitâde an mahlûl-i es-Seyyid Mustafa serçavuşân-ı nakîbü'l-eşrâf bâ-arz-ı Mirzazâde es-Seyyid Mehmed Said Efendi hazret-i nakîbü'l-eşrâf efendi ve bâ-ru'us-ı hümâyûn fî 26 M sene 1182 [02.06.1768]*

Vech-i meşrûh üzre defterde mestûr ve mukayyeddir emr ü femân devletlü sultânım hazretlerinindir
Fî 19 Z sene 1218 [31.03.1804]

1) Ma‘rûz-ı dâ‘î-i Devlet-i Aliyyeleridir ki
2) Mahmiye-i İstanbul'da Silivrikapusı hâricinde vâki‘ Mâhî Zâviyesi vakfının üç rub‘ hisse zâviyedârlığına ve yine mahmiye-i İstanbul'da vâki‘ hamamcıyân meşihatine vazife-i mu‘ayyene ile ve yine başçavuşluk gediğine bâ-berât mutasarrıf olan 3) es-Seyyid Mehmed Çavuş ibn-i es-Seyyid Ebubekir Çavuş fevt olup yeri hâlî ve hizmet-i lâzımesi mu‘attal kalmağla erbâb-ı istihkakdan cümle çavuşânın kudemâsından Ermeniyân-ı İstanbul keferesi cizyesi malından almak üzre pâre üçer (?) 4) yevmî on beş akçe vazife ile ikinci çavuşumuz olan bâisü'l-arz es-Seyyid Mehmed çavuş ibn-i es-Seyyid Ali mahall ve müstahik ol- mağla müteveffa-yı mumâ-ileyhin mahlûlünden üç rub‘ hisse-i zâviyedârlık ve hamamcıyân meşihati ber- vech-i meşrûta ve başçavuşluk 5) gedüği tevcih ve yedine başka başka berât-ı âlîşân inâyet ve ihsan buyurulmak recâsına pâye-i serîr-i a‘lâya arz ve i‘‘lâm olundu. Bâkî emr hazret-i men lehül emrindir.

El-abdü'd-dâ‘î es-Seyyid Mehmed Atâullah el-Hüseynî el-nakîbü'l-eşrâf

Vesika No: 8 (CDA. C. EV, No: 368/18666)

Kaydı

Ber-mûceb ____ i Defter-i Hazîne

Vakf ________________________ ı
Zâviye-i Mâhî der hâric-i Bâb-ı Silivri der İstanbul

Seyyid
Mehmed Çavuş
ibn-i
es-Seyyid Ali
ber-vech-i
meşrûta zâviye
dâr hisse-i rub'
3
yevm
3

Berât ________
Sıtâde an mahlûl-i es-Seyyid Mehmed Çavuş
ibn-i es-Seyyid Ali Çavuş arz-ı Mehmed
Efendi nakîbü'l-eşrâf ve bâ-ru'ûs-ı hümâyûn
fî 15 Z sene 1218 [27.03.1804]

Muktezâsı ru'us-ı hümâyûndan
Üç rub' zâviye-i mezbûre ber-mûceb-i arz mahlûlünden şurût-ı vâkıf üzre merkûma tev- cih buyurulmak bâbında fermân-ı âlî-leri buyurulur ise ol bâbda emr ü fermân devletlü sultânım hazretlerinindir.
İMZA

SAH
Mûcebince tevcih olunmak Buyruldu
25 Ra sene 229 [17.03.1814]

Vech-i meşrutiyet üzre üç rub' hisse-i zâviyedârlık ber vech-i meşrûta mezkûrun üzerinde mestûr ve mukayyed emr ü fermân devletlü sa'âdetlü sultânım hazretlerinindir
Fî 25 Za sene 1249 [05.04.1834] İMZA

Der-i devlet-i mekîne arz-ı dâ'î-i kemîneleridir ki zîr-i nezâret-i dâ'îlerinde âsûde evkâfdan İs- tanbul'da Silivrikapusı hâricinde Mâhi Zâviyesi vakfının üç rub' hisse-i zâviyedârlığına yevmî üç akçe vazife ile ber-vech-i meşrûta mutasarrıf olan serçavuşân-ı nakîbü'l-eşraf es-Seyyid Mehmed Çavuş ibn-i es-Seyyid Ali fevt olmağla merkûmun mahlûlünden yerine başçavuş olan işbu bâ'is-i arz-ı ubûdiyet es-Seyyid Os- man Çavuş ibn-i es-Seyyid Osman bendelerine ber- mûceb-i şart-ı vâkıf tevcih ve yedine berât-ı şerif-ı âlîşân sadaka ve ihsân buyurulmak bâbında bi'l-iltimas pâye-i serîr-i a'lâya arz olundu. Bâkî emr haz- ret-i veliyyü'l-emrindir. Fi'l-yevmi'l-hâmis aşer min şehr-i Rebîülevvel li-sene tis'a ve işrîn ve mieteyn ve elf [07.03.1814]

El-abdü'd-dâ'î li'd-Devleti'l-Aliyyeti'l-Osmâniyye
Abdullah Efendizâde es-Seyyid Mehmed Emin nakîbü'l-eşrâf bi-Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye

Vesika No: 9 (CDA. C. EV, No: 324/16463)

SAH
Mûcebince tevcih ve berâtı i'tâ olunmak
Buyruldu
Fî 17 Za sene 59 [10.12.1843]

1) Ma'rûz-ı bendeleridir ki
2) İşbu inhâ derkenarları ile Evkâf-ı Hümâyûn müfettişi fazîletlü efendi dâ'îlerinin i'lâmında muharrer ber-vech-i meşrûta üç rub' hisse zâviyedârlık ciheti mutasarrıfı 3) nakîbü'l-eşrâf başçavuş Mustafa bin Osman Halîfe'nin vefâtı vukû'uyla mahlûlünden zâviyedârlık-ı mezkûrun hisse-i meşrutun lehi idüği bi'l-ihbâr 4) inde'ş-şer' mütehakkik olan nakîb-i müşârün-ileyh başçavuş Seyyid İsmail bin el-Hâc Ali Halîfe'ye ba-ru'us-ı hümâyûn bi't-tevcih yedine kaleminden şurûtu derciyle 5) iktizâ eden berâtı ve mülhakât zimmeti defterlerine ilmühaberleri i'tâ olunmak bâbında emr ü fermân hazret-i men lehül emrindir.

Fî 16 Za sene 59 [09.12.1843]
MÜHÜR (Mustafa)

2) İşbu inha ve hâmişinde muharrer derkenara nazar olundukda hazine-i evkâf-ı celîleye mülhâk evkâfdan İstanbul'da Silivrikapusı hâricinde vâki' Mâhî Zâviyesi vakfının yevmî üç akçe vazife ile üç rub' hisse zâviyedârlığı nakîbü'l-eşrâf başçavuşu es-Seyyid Mustafa 3) Halîfe ibn-i Osman'ın vech-i meşrûta bâ-berât-ı âlî el-yevm üzerinde olduğu derkenardan ve merkûm es- Seyyid Mustafa bundan akdem fevt ve hisse-i mezkûre mahlûl ve hizmet-i lâzımesi mu'attal kalup ve derûn-ı inhâda ismi mezkûruna nakîb-i müşârün-ileyh Başçavuş es-Seyyid Mustafa 4) el-Hâc Ali hisse-i mezkûrenin hisse-i meşrûtun lehi ve her vechile ehl ve elyâk ve mahall ve müstahik ve şâyân-ı âtıfet olduğundan bahisle hisse-i mezkûrun müteveffa-yı merkûmun mahlûlünden merkûm es-Seyyid İsmail Halîfe'ye meşrûtiyet üzre tevcihi müsted'a ve müster- ham idüği hâlâ revnak-efzâ-yı 5) sadr-i vâlâ-yı Rumeli nakîbü'l-eşrâf devletlü semâhatlü es- Seyyid Mehmed Es'ad Efendi hazretlerinin işbu bir kıt'a inhâsı me'âlinden müstefâd ve hakikat-i hâl vech-i meşrûh üzre olduğu cerîdede mazbûtü'l-esâmî sıkât-ı muvahhidîn ihbârlarıyla zâhir olmağla 6) bu sûretde ber-vech-i müsted'î hisse-i mezkûre müteveffa-yı merkûmun mahlûlün- den merkûm es-Seyyid İsmail Halîfe'ye meşrutiyet üzre tevcihi emr-i sevâb Evkâf Nâzırı sa'âdetlü atûfetlü Beyefendi bendelerinin i'lâm-i buyruldu iktizâ-yı nizâmîsinden idüği huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu 7) el-emrü li-men lehül emr fî gurre-i Zilhicceti'ş-şerîfe li-sene tis'a ve ham- sîn ve mi'eteyn ve elf [1 Za 1259/ 24.11.1843]

MÜHÜR (Mehmed Rüşdî)
Tevcihi i'lâm ola İMZA

SEYYİDNİZAM KIRAATHANESİ

Seyyidnizam Millet Kıraathanesi

Seyyidnizam Külliyesi içinde bulunan Seyyidnizam Millet Kıraathanesi, Zeytinburnu Belediyesi tarafından kurulan on kütüphaneden biridir. Resmî açılışı 30 Mart 2018 tarihinde gerçekleşen kıraathane iki katlı bir yapı hüviyetindedir. Aynı anda 210 kişinin çalışmasını sağlayacak 10 ayrı salon ve bir de konferans salonu bulunan kıraathanede yedi gün yirmi dört saat hizmet verilmektedir. Açık raf usulü ile işleyen kıraathanenin raf kapasitesi 20.000'in üzerindedir. Kıraathanede internet ve fotokopi hizmeti ile çay, kahve ve çorba ikramı ücretsizdir. Haftalık ziyaretçi sayısı 3.000'in üzerindedir.

114

Zeytinburnu’nun Tarihî Çeşmeleri

GÜL SARIDİKMEN

Zeytinburnu, Fatih Sultan Mehmed zamanından beri, dericilik ve sanayi merkezi olarak gelişme göstermiştir. Su kaynakları açısından zengin olan ve geniş çayırlıkların, bostanların bulunduğu bu bölgede, esnaf ve halkın su ihtiyacını karşılayacak birçok çeşme yapılmıştır.

Zeytinburnu’nda günümüze ulaşan çeşmeler, kitabeli olan örneklerinden anlaşıldığına göre, 16. yüzyıl ve 19. yüzyıl yapılarıdır. Mimarî özellikleri bakımından klasik ve ampir üslupta gruplanabilir olsalar da genellikle sadelikleri ve cephelerindeki sivri kemerli nişleriyle klasik dönemin sanat anlayışını yansıtırlar.

KAZLI ÇEŞME

Zeytinburnu’nda Kazlıçeşme mahallesi Abay caddesinde yer alan Kazlı Çeşme, klasik üslupta yapılmış Osmanlı çeşmelerindendir. Aynasındaki kaz kabartmasından dolayı “Kazlıçeşme” olarak bölgeye adını vermiştir ve tek yüzlü meydan çeşmesi niteliğindedir. Arkasında bulunan namazgâh uzun yıllar kahvehane olarak da kullanılmıştır. Kazlı Çeşme’nin sülüs hatla yazılmış olan kitabesinde, H. 953 (1546) tarihi ve Mehmed Bey adı geçer. İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri* adlı kitabında, kitabede birinci beyit ile tarih beyti arasındaki “Mehemmet Bey ki yapdı hayr-i âli / Getürdi âleme bir mâ-i câri” bilgisine dayanarak, adı geçen Mehmed Bey’in 979 yılında Üsküp’te vefat eden müderris ve kadı Âşık Pir Mehmed Çelebi olması gerektiğini bildirmiş ve kitabe ile kaz kabartmasını da gösteren bir fotoğraf yayımlamıştır.[1]

Kazlı Çeşme’nin kitabesi

Çeşmenin kitabesi şöyledir:

Kim nazar etdi bu âb-ı sâfiye
Dedi buna Kevser olmaz kâfiye
Mehmed Bey ki yapdı hayr-i âlî
Getürdü âleme bir mâ-i cârî
Gördü bir âşık dedi târîhini
Nûş iden yârâne sahhan âfiye. Sene 953

1 İ.H. Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri I-İstanbul Ciheti*, Maarif Vekilliği Antikite ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1943, s. 6-7.

Haznesiyle birlikte kesme taştan yapılmış olan çeşme tek cephelidir ve silmelerle belirlenen bu dikdörtgen cephede, basık sivri kemerli bir niş vardır. Sivri kemerin kilit taşına kabartma olarak küçük bir rozet işlenmiştir. Kemerin alt kısmında, çeşme aynasında dikdörtgen mermer kitabe yer alır. Dilimli beş kartuşa yazılmış olan kitabenin alt kısmında, önünde yıldız biçiminde yaprak olan bir dal ile kaz kabartması bulunur. Bizans kabartması olduğu düşünülen orijinal beyaz mermer kaz kabartması 2002'de yerinden sökülerek çalınmış ve 2010 yılında Zeytinburnu Belediyesi tarafından yapılan restorasyon sırasında yerine yenisi koyulmuştur. Kaz kabartmasının alt kısmında düz mermer levha devam eder; musluk tablası olan yer, basık sivri kemer biçimindedir. İki yanda kesme taş yüzeyde yuvarlak kemerli birer tas nişine sahip olan çeşmenin önünde, sivri kemerli niş derinliğinde tekne yer alır. Günümüzdeki tekne yenilenmiştir ve musluk yoktur. Çeşmenin sağında biraz geride duran iki lüleli ayrı tekne, 1930'lara ait fotoğraflarda görülmektedir. Bu teknenin yanında bir de sadaka taşı vardır.

Nicholas V. Artamonoff tarafından Aralık 1935'te çekilen bir fotoğrafta, çeşme başında su içmek üzere olan üç çocuk vardır ve kullanılır durumda olan çeşmenin teknesinin yüzeyinin kırık olduğu görülür. Yandaki sütun parçası günümüzde de mevcuttur. Ayrıca, kemerde derzlere denk gelen ve kemerli niş içinde kalan tüm yüzeyin boyanmış olduğu dikkati çeker.

Kazlı Çeşme'de yer alan bitki ve kaz kabartmalı mermer levha, Bizans devşirme malzemesi olarak kullanılmıştır. Bozdoğan/Valens Kemeri yakınında, 1942'de Atatürk Bulvarı açılırken yıktırıldığından günümüze ulaşmayan Kırkçeşmeler'de de benzer şekilde üzerinde karşılıklı simetrik olarak bir vazodan çıkan bitkiler ile iki tavus bulunan ve milattan önce 7. yüzyıla tarihlendirilen Bizans mermer panosu, yuvarlak kemerli nişe sahip çeşmenin ayna taşına yapıştırılmıştır.

Eremya Çelebi Kömürciyan (1637-1695), *İstanbul Tarihi* adlı kitabında Yedikule'den bahsederken burada dükkânlar, hanlar, meyhaneler ve Kazçeşme'nin (Kazlı Çeşme) bulunduğunu bildirir; meşin yapan debbağların burada var olduğunu, hallaç ve sazlar için kirişlerin de yine burada yapıldığını belirtir. Kazlı Çeşme'ye verilen adın ise otlarken yeri eşeleyen bir kazın eşelediği yerden su çıkması üzerine, halkın burayı kazarak bir memba bulup bir çeşme yapmasına bağlar.[2] Kömürciyan'ın kitabının çevirisini yapan Hrand D. Andreasyan, Kazlı Çeşme için ek bilgi olarak Evliya Çelebi'nin H. 1314 (1896) baskısı olan *Seyahatnâme*'sinden alıntı yapar ve verdiği bilgileri aktarır: "Yedikule kasabasının hâricinde bir çeşm-i canfezânın kemeri altında çârköşe bir beyaz mermer üzere üstâd-ı mermer bir kaz tasvîr etmiştir ki dillerle tâbiri imkânsızdır. Gören, zîruh zanneder. Buna binâen o çeşme Kazlıçeşme nâmı ile şöhretyâb olmuştur."[3] Çelebi, çeşmedeki dörtgen beyaz mermerde bulunan kaz kabartmasının gayet gerçekçi olduğunu belirtmiştir.

Kazlı Çeşme, Zeytinburnu Kültür Vadisi Projesi kapsamında restorasyona alınmıştır. 2007 yılında çeşmenin rölöve-restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmış ve 2010'da restorasyon tamamlanmıştır. Restorasyon sırasında kaz kabartmasının yerine yenisi koyulmuştur ve sivri kemerin üst kısmına da "Ve

2 E.Ç. Kömürciyan, *İstanbul Târihi-XVII. Asırda İstanbul*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 191.

3 Aynı yerde.

ce'alnâ mine'l-mâi külli şey'in hayy" ayetinin yazılı olduğu tek satırlık bir kitabe eklenmiştir.

HACI BAYRAM ÇEŞMESİ

Telsiz mahallesi Seyyidnizam caddesinde yer alan Hacı Bayram Çeşmesi (H. 955/1548), sade cephe tasarımıyla klasik üsluptadır ve sivri kemerli bir nişe sahiptir. Haznesiyle birlikte kesme taştan yapılmış olup, kemer iç kısmında, aynasındaki kitabede *"Çeşme-i Hacı Bayram bin Hacı, sene 955"* yazılıdır. Sadece sol tarafında kemerli küçük bir tas nişi bulunan çeşmenin aynası oldukça sadedir. Suyu oluktan akıtılmış, uzun yıllar içinde teknesiyle birlikte yol seviyesinin oldukça altında kalmıştır.

Hacı Bayram Çeşmesi ve Namazgâhı

Çeşmenin banîsi Hacı Bayram Can'ın kim olduğunun bilinmediğini bildiren İbrahim Hilmi Tanışık, teknenin kırık olduğunu ve lüleden devamlı akan suyun aşağı gittiğini kaydetmiştir.[4] Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri* adlı kitabında, Tanışık'ın verdiği bilgileri aktarır ve "Silivrikapı dışında mezarlıklar ortasından geçen yol üzerindedir" bilgisinden hareketle çeşmenin yerinin bulunamadığını bildirir.[5]

Hacı Bayram Çeşmesi esas olarak bir namazgâh çeşmesidir. Restorasyon için yapılan kazı çalışmalarıyla etrafı açılmış ve arka duvarında bir mihrap ve namaz sofası olduğu anlaşılmıştır. İbrahim Hakkı Konyalı Vakıf Kütüphanesi ve Arşivi'nde numara 5340'a kayıtlı Namazgâhlar Dosyası'nda İ. Fâzıl Ayanoğlu'nun İstanbul Namazgâhları'ndaki Silivrikapı Namazgâhı bilgilerinde, Silivrikapı dışında Seyyidnizam yolu üzerinde, kahvehane olarak kullanılan namazgâh hakkında yazılan satırlarda yukarıdaki kitabe bilgisiyle birlikte çeşmenin namazgâha ait olduğu belirtilmiştir.

4 Tanışık, *age.*, s. 6.

5 A. Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri (Resimleri ve Kitâbeleri ile 1165 Çeşme ve Sebil)*, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 177.

Zeytinburnu Kültür Vadisi Projesi kapsamında restorasyona alınan Hacı Bayram Çeşmesi'nin rölöve-restitüsyon ve restorasyon projeleri 2007'de hazırlanmış, temel kazısı 2010'da yapılmış ve 2014'te de restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır. Yol seviyesinin altında kalmış olan çeşmenin etrafı açılarak çevre düzenlemesi yapılmıştır. Restorasyon öncesinde, mezarlık duvarı önünde kesme taştan yapılmış bir duvar çeşmesi görünümü sergileyen sivri kemerli çeşme, kesme taştan yapılmış haznesiyle birlikte, küçük bir meydan çeşmesi görünümüne kavuşmuştur. Sağ tarafında üç tekne daha vardır ve bu teknelerin gerisindeki alan namazgâh olarak düzenlenmiştir.

TAKKECİ/TAKYECİ ÇEŞMESİ

Maltepe mahallesi Londra Asfaltı'nda yer alan çeşme, burada bulunan Takyeci İbrahim Ağa (Takkeci/Takkeci İbrahim Çavuş) Camii yakınındaki Takkeci/Takyeci Sebili'nin cephesindedir. Sebilin eski Edirne yolu üzerindeki cephesindeki çeşme, içerideki su haznesine bağlıdır. Dikdörtgen açıklıklı ve demir parmaklıklı sebil penceresi yanında, kesme taş ve düz mermer levhayla belirlenen cephesi düzdür. Yatay dikdörtgen cepheli olup, önünde teknesi vardır. İ. Aydın Yüksel, çeşme üzerindeki üç beyitlik kitabede, İbrahim Ağa ve H. 986 (M. 1578) tarihinin yazılı olduğunu ve sebilin diğer köşesinde de pencere üst başlığındaki kitabede su ayeti ve bir hadis yazılı olduğunu bildirir.[6]

Gûyâ bu bir çeşme-i sakkadürür
Her tarafda teşne eyler cüst u cû
İbrahim
Önüne gelene ben deyüb târîh
Mâ ile Hüseyin Hasan aşkına sû
Ağa
Tamâm oldukta irişmişdi târîh
Dokuzyüzseksenin altıncısına, 986/1578[7]

Tanışık, Takyeci İbrahim Ağa Camii'nin berisinde köşedeki sebile bitişik olan bu çeşmeyi kimin yaptırdığının bilinmediğini, çeşmenin hâlen muattal olduğunu ve tarih kitabesini kaydetmiştir.[8] Egemen de kitabında bu bilgileri ve kitabeyi aktarmış, sebile bitişik çeşmenin görülemediğini yazmıştır.[9]

SEYYİDNİZAM ÇEŞMESİ

Telsiz mahallesi Seyyidnizam caddesinde yer alan Seyyidnizam Çeşmesi, tek yüzlü meydan çeşmesi niteliğindedir. Kitabesizdir; sivri kemerli cephesi ve sade tasarımı klasik üsluba uygundur. Haznesiyle birlikte kesme taştan yapılmış olan çeşmenin gayet sade olan dikdörtgen cephesinde sivri kemerli bir nişi vardır. Kemerin kilit taşına kabartma bir rozet motifi işlenmiş, hemen üst kısmında kitabe olması gereken yere yazısız düz mermer bir levha yerleştirilmiştir. En üstte cepheyi profilli korniş belirlerken, iki yan köşe pahlı olup buralara da kitabe yerine sonradan yerleştirilen mermer levha gibi, silindir gövdeli ince birer mermer sütun yerleştirilmiştir. Çeşme aynasındaki mermer levhaya kaş kemer

6 İ.A. Yüksel, "Takkeci İbrahim Ağa Câmii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* c. 7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1994, s. 195.

7 Yüksel, "Takkeci İbrahim Çavuş Câmii", *Lâle,* sayı 3, Kasım 1985, s. 9.

8 Tanışık, *age.,* s. 30, 32.

9 Tanışık, *age.,* s. 792.

Seyyidnizam Çeşmesi

motifi ve bir kabara işlenmiştir. Ön tarafta niş genişliğince tekne ve teknenin iki yanında seki taşı/testi seti yer alır. Sekilerin üst kısmına doğru niş dışında kalan kesme taştan çeşme yüzeyine iki yanda simetrik birer tas nişi açılmıştır. Genellikle tas nişleri çeşme aynasında yer alır, ancak burada mermer pano kaplı olup tas nişleri bu alan dışına yerleştirilmiştir. Çeşmede günümüzde lüle ya da musluk yoktur. Tekne cephesi mermer, testi setleri kesme taştır. İki yanda birer tekne daha vardır.

Seyyidnizam Çeşmesi, Zeytinburnu Kültür Vadisi Projesi kapsamında restorasyona tabi tutulmuştur. 2009'un Haziran ayında rölöve-restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmış ve kurul onayı alınmıştır. 2011 yılında onarımın gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Restorasyon gerçekleştirilmiş, iki yanda uçta bulunan kırık tekneler tamamlanmış ve kesme taş olan seki/testi setlerinin üzerine de birer mermer levha yerleştirilmiştir. Çevre düzenlemesi de yapılan çeşme, iki caddenin ortasında kalmaktadır.

ÇÖREKÇİ ÇEŞMESİ

Veliefendi mahallesi Seyyidnizam caddesinde yer alan Çörekçi Çeşmesi, tek yüzlü bir meydan çeşmesidir. Haznesiyle birlikte kesme taştan yapılmıştır; geniş dörtgen cephesinde, basık sivri kemerli bir niş yer alır. Kitabesiz çeşmenin sivri kemerli cephesi ve sade tasarımı, klasik üsluba uygundur. Sivri kemerli niş içinde iki yanda simetrik olarak basık sivri kemerli küçük tas nişi vardır. Çeşmede, günümüzde musluk yoktur. Üst kısmı saçak kornişle belirlenir ve haznesinin üzeri kesme taştan kırma çatı ile örtülüdür.

Çörekçi Çeşmesi uzun yıllar bakımsız durumda kaldıktan sonra, Zeytinburnu Kültür Vadisi Projesi kapsamında restorasyona alınarak günümüzdeki görünümüne kavuşmuştur. Restorasyon çalışmaları 2014 yılında tamamlanmıştır.

MEVLEVÎHANE ÇEŞMESİ

Merkezefendi mahallesi Mevlevîhane caddesinde yer alan Mevlevîhane Çeşmesi, Yenikapı Mevlevîhanesi'nin Hâmûşan Mezarlığı duvarı cephesindedir; duvarın arka kısmında bir su terazisi bulunur. Kitabesi olmayan çeşme, hazire duvarı boyunca yükselir. Kesme taştan dikdörtgen cephesi sivri kemerlidir; tek cepheli bir duvar çeşmesidir. Sade tasarımıyla klasik üsluba uygundur. Üstte profilli bir saçak ve iki yanda silmelerle belirlenen dikdörtgen cephede sivri kemerli bir nişe sahiptir. Kemerin oturduğu üzengi taşları profillidir. Nişte simetrik olarak sivri kemerli küçük birer tas nişi, altta yüzeyinde kabartma kaş kemer ve bir

Mevlevîhane Çeşmesi

rozet motifi olan dikdörtgen mermer levha hâlinde ayna taşı, önünde niş genişliğince teknesi ile iki yanda seki taşları vardır. Günümüzde musluk ya da lülesi yoktur. Sol tarafına, hazire duvarı önüne çeşme teknesinden daha yüksekte kalan bir tekne daha yerleştirilmiştir.

Zeytinburnu Kültür Vadisi Projesi kapsamında, Mevlevîliğin önemli merkezi olan yapı, Hâmûşan Mezarlığı ve su terazisi ile birlikte restorasyona alınmıştır. 2009'da rölöve-restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmış, 2014'te çalışmalara başlanarak mezarlık duvarı, çeşme ve su terazisinde kapsamlı bir restorasyon gerçekleştirilmiştir. Çeşmenin bağlı olduğu taş mezarlık duvarı tamamen yıkılıp yerine yeni kesme taşlarla yeniden duvar örülmüştür. Son onarımla çeşme ve su terazisi iyi durumda olup çeşmenin suyu akmamaktadır.

DAVUTPAŞA-HASEKİ SULTAN MEYDAN ÇEŞMESİ

Maltepe mahallesi Yılanlı Ayazma sokakta bulunan Davutpaşa-Haseki Sultan Meydan Çeşmesi (H. 1054/1644), klasik üslupta, mermerden sivri kemerli tek yüzlü bir meydan çeşmesidir. Arkasında bulunan Haseki Sultan Namazgâhı (Yılanlı Ayazma Namazgâhı ve Burmalı Çeşme Namazgâhı olarak da bilinir) uzun yıllar kahvehane olarak kullanılmıştır.

Davutpaşa Haseki Sultan Meydan Çeşmesi

Kesme taştan olan çeşme haznesinin üzeri, yine kesme taştan beşik çatı biçiminde üst örtüye sahiptir. İki yandan silmeler ve kum saati biçimli burgu gövdeli dekoratif birer sütunçe ve üstte halka motifli kabartmalı bordürle belirlenen dikdörtgen mermer cephede, saçak altında silmelerle belirlenen dikdörtgen alanda kitabe vardır. Kitabe, dikdörtgen mermer levha üzerine beş satır, altı sütun hâlinde uçları dilimli kemer biçimindeki dekoratif kartuşlara sülüs hatla yazılmıştır. 22 kartuşta kitabe yer alırken alttan iki uçtaki birer kartuş rumî ve palmet motifleriyle doldurulmuştur. Sivri kemerli çeşme nişinde, kemer aynasında rumî motifleriyle kıvrık dallardan oluşan yoğun süslemeler görülür. Mermer ayna taşında, dikdörtgen içinde kaş kemer motifi belirgindir. İ. Fâzıl Ayanoğlu'nun İstanbul Namazgâhları'ndaki Haseki-Sultan Namazgâhı (Yılanlı Ayazma Namazgâhı) bilgilerinde, müsenna kabartma besmele yazıları ile maşrapa resmi olduğu aktarılmaktadır.

Tanışık, Topkapı dışında Davutpaşa Kışlası alt tarafında, Genç Osman Köprüsü berisindeki çeşmenin kitabesindeki müderris ve kadı olan şair Yümnî Mehmed Efendi'nin on bir beyitlik manzumesinin tarih mısrasını, "Çeşmede âb-ı revân olmak meğer, 1054 (1644)" olarak kaydetmiştir.[10] Egemen, Tanışık'ın bilgilerini aktarır ve belirtilen yerde çeşmenin görülemediğini bildirir.[11]

SADRAZAM ALİ PAŞA ÇEŞMESİ

Tanışık, H. 1132 (M. 1719) tarihli çeşmenin Mevlevîhânekapı kurbunda olduğunu ve Yeni Çeşme adıyla anıldığını belirtir:

> *Büyük haznesinin duvarları kesme taştandır. İlk banîsi sadrazam Çorlulu Ali Paşa'dır. Evliyâ Câmii'ni yaptıran Tevfik Efendi'nin zevcesi Hanife Hatun 1320 (1902 M.) tarihinde tecdit ve ihya etmiştir. Baltacızâde Fehmi Abdullah Efendi'nin beş beyitlik kitabesinin târih mısraları şudur:*
>
> *Bir su içtim Fehmi âmin-han olup târîhini*
> *Nâilî Kevser ola ervâhı pâk-i müslimîn, 1320 (1902)*

10 Tanışık, *age*, s. 78.

11 Egemen, *age*, s. 358.

İki satırlık eski kitâbesi de:

> *Sâhibü'l-hayrât Sadrâzâm-ı esbak merhûm ve mağfûr*
> *Çorlulu Ali Paşa hazretleri 1132* (1719)[12]

Yazar bir fotoğrafını da yayımlamış olmasına karşın, anıtsal çeşmenin ayrıntıları seçilememektedir. Abidevî kesme taş çeşmenin dörtgen haznesi, hazne örtüsü ve önde dışa çıkıntı yapan teknesi belirgindir.

VELİEFENDİ ÇEŞMESİ

Veliefendi mahallesi Turan Güneş caddesinde yer alan Veliefendi Çeşmesi, tek yüzlü olup namazgâhlı çeşmelerdendir. Haznesiyle birlikte kesme taştan yapılmıştır. Dikdörtgen ön cephesinde sivri kemerli bir nişi ve arkasında namazgâh alanı vardır.

Banîsinin Şeyhülislam Veliyyüddîn Efendi olduğu kabul edilir. 1760'ta şeyhülislam olan Veliyyüddîn Efendi, 1761'de azledilerek Bursa'ya gönderilmiş ve 1767'de görevine iade edilerek tekrar şeyhülislam olmuştur. İade-i itibar olarak aynı yıl kendisine tahsis edilen büyük Çırpıcı Çayırı'na bir çiftlik kurdurmuş, bu bereketli ve geniş arazide botanik bahçesi oluşturmaya başlamıştır. Çiftliğinin giriş kısmına namazgâh ile bir çeşme inşa ettirmiştir. 25 Ekim 1768'de vefat eden Veliyyüddîn Efendi, iyi bir hattat olup talik yazıda usta olarak üne sahiptir. Hayır sahibi olarak bu çeşme ile birlikte günümüzde Veliefendi Hipodromu'nun da olduğu mesire alanı, Bayezid Camii'nde bir kütüphane gibi hayratları vardır. İyi bir hattat olan Veliyyüddîn Efendi, Fatih'teki Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Çeşmesi kitabesini yazmıştır.[13]

İbrahim Hakkı Konyalı Vakıf Kütüphanesi'ndeki arşivde, arkasında "Veliefendi Çayırı Yeşiltepe Namazgâhı" yazılı olan fotoğrafta, ağaçlar arasında duvarla çevrili alanda, kesme taştan dikdörtgen cepheli, sivri kemerli tek yüzlü bir çeşme görülür.

1980'lerde namazgâh çevresinde çoğalan gecekonduların arasında, yarısına kadar toprağa gömülmüş vaziyette olan Veliefendi Çeşmesi, 2011 yılına kadar bakımsız, harap hâlde kalmıştır. Zeytinburnu Belediyesi tarafından 2007'de restorasyon projesi başlatılarak etrafı açılmıştır. Kazı çalışmalarının sonunda, çeşmenin önündeki üç teknesi ve testi setleri ile arkasındaki namazgâh alanının duvarları ortaya çıkarılmıştır. Arkadaki namazgâh alanıyla birlikte 2011'de projeler hazırlanarak restorasyon süreci başlatılmıştır.

MERKEZEFENDİ CAMİİ ÇEŞMESİ

Merkezefendi mahallesi Mevlevîhane caddesinde yer alan çeşme (H. 1227/M. 1812), Merkezefendi Camii avlu cümle kapısının sağında, duvara bitişik olarak cadde üzerindedir. Düşey eksende dikdörtgen mermer cephesi, iki yandan derinliği fazla olmayan iki sütunçe ve üstte saçak oluşturan korniş ile belirlenir. Korniş altında basık sepet kulpu kemer görünümü vardır ve düz mermer ayna taşında iki satır hâlinde kitabe yer alır. Günümüzde musluğu olmayıp suyu

12 Tanışık, *age.*, s. 118.

13 *Age.*, s. 138.

akmayan çeşmenin önündeki teknesi yol seviyesinin altında kalmış ve teknenin içi doldurulmuştur. Tanışık'ın, Merkezefendi Camii ve Tekkesi'nin avlu kapısı dışında metruk olarak kaydettiği çeşme[14] için Egemen'in kitabında da aynı bilgiler aktarılmıştır.[15] Ayna taşında tek süsleme öğesi olarak yer alan iki satırlık kitabeden ebced hesabıyla çeşmenin H. 1227 (M. 1812) yılında yaptırıldığı anlaşılır. Sade bir tasarıma sahip olan çeşme, ampir üslupta değerlendirilebilir. Kitabesi şöyledir:

> *Yazsa âşık n'ola Vâsıfda bir a'la târîh*
> *Eyle nûş âb-ı zülâli Hasaneyn aşkına mâ*
> *(1227)*

Merkezefendi Çeşmesi

Merkezefendi Külliyesi'nin ilk banîsi olan ve Merkez Efendi olarak tanınan Şeyh Musa Musliheddin Efendi (?-1552), Halvetî tarikatının Sünbüliye kolu şeyhlerindendir. Vefat ettiğinde türbesi de buraya yaptırılmıştır. Bir tarikat külliyesi niteliğindeki yapıya zaman içinde yeni yapılar eklenmiş ve çeşitli onarımlar gerçekleştirilmiştir. H. 1227'de (1812) cümle kapısının yanına bu çeşme yaptırılmıştır. Sultan II. Mahmud, H. 1252'de (1836) tekkede büyük bir yenileme ve onarım gerçekleştirmiştir. Cami-tevhithane ve türbeler yenilenmiştir. Merkez Efendi türbesi genişletilerek yeniden inşa edilmiş, avluya kuyu bileziği ve şadırvan eklenmiştir. Sultan II. Mahmud dönemi, ampir üslubun revaçta olduğu bir dönemdir ve buradaki yapılarda da ampir üslup özellikleri görülür. Merkezefendi Külliyesi cümle kapısı, çeşme, küçük türbe; cami-tevhithane, çilehane, kuyu ve şadırvan; mutfak, taamhane, derviş hücreleri, selamlık ve hünkâr köşkü, harem, darülkurra, hamam ve hazirelerden oluşur.[16]

MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA ÇEŞMESİ

Kazlıçeşme mahallesi Abay caddesinde yer alan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii'nin duvarına bitişik bir duvar çeşmesidir. Moloz taş-tuğla duvarlı, kiremit kaplı çatı örtülü olan caminin çokgen kaideli silindirik gövdeli minaresinin yanındaki duvarda, adeta yuvarlak kemerli bir kapı açıklığı gibi görünen çeşme, moloz taş duvarlı cami duvarı bütünlüğündedir. Tek cephelidir ve yuvarlak kemerli bir nişe sahiptir. Yuvarlak kemeri kesme taştandır, cephesi de kesme taş olarak devam eder; önündeki teknesi ve iki yanındaki seki taşları da yine kesme taştır. Niş içinde kalan çeşme aynası gayet sade olup düz devam eder. Çeşmede günümüzde musluk yoktur. Caminin pencere

14 *Age.*, s. 232.

15 Egemen, *age*, s. 1993.

16 M.B. Tanman, "Merkez Efendi Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1994, s. 396-400.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi

açıklıklarının bazıları dikdörtgen söveli ve tuğladan yuvarlak kemer alınlıklı olup, bazıları sadece tuğladan yuvarlak kemerlidir. Çeşmenin kesme taştan yuvarlak kemer formu, pencerelerdeki bu tuğla yuvarlak kemer formuyla uyumludur.

Tanışık, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi adıyla Yedikule dışında Kazlıçeşme ilerisinde Kasaplar İskele Mescidi duvarına bitişik olarak yerini belirttiği çeşmenin kitabesini H. 1329 (1823) tarihli olarak kaydetmiştir.[17] "Vedûda ihsân eyle cennet-i firdevsi / Sâhibü'l-hayrât Mustafa Paşa Merzifonî, 1239 (1823)" bilgisini verir ve bu tarihin tamir tarihi olduğunu belirtir.[18]

Bu bölge, Fatih Sultan Mehmed zamanından beri tabakhane merkezi olarak gelişmiştir. Dericilik sanayii merkezi ve kasaplarıyla meşhur bölgede camiye de genellikle kasaplar geldiğinden, yapı Kasaplar veya İskele Mescidi adıyla da tanınmıştır.

Çeşmede var olan yuvarlak kemer genellikle ampir üsluptaki yapılarda kullanılmıştır. H. 1329 (1823) yılında yenilenmiştir; bu yenilenme sırasında da dönem üslubu olarak ampir üsluba da en yalın hâliyle uydurulmuş olmalıdır. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii, 17. yüzyıl yapısı olup sonrasında çeşitli onarımlar geçirmiştir. Son olarak Zeytinburnu Kültür Vadisi Projesi kapsamında, 2011 yılında başlatılan onarımla günümüzdeki görünüme kavuşmuş, 2015'te yeniden ibadete açılmıştır. Cami duvarındaki yuvarlak kemerli çeşme için de gerekli bakımlar bu restorasyon esnasında gerçekleştirilmiştir.

DERVİŞ PAŞA (TAKKECİ CAMİİ) ÇEŞMESİ

Maltepe mahallesinde Topkapı Maltepe yolundaki Topkapı Kültür Parkı içinde yer alan Takkeci İbrahim Ağa (Takkeci/Takkeci İbrahim Çavuş) Camii'nin köşesinde, yol seviyesinden aşağıda kalan ve basamaklarla inilen Derviş Paşa Çeşmesi (H. 1235/M. 1819), ampir üslupta tek yüzlü bir duvar çeşmesidir. Sadrazam Derviş Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Çukur çeşme konumunda yol seviyesinden aşağıda yer alır ve sekiz-dokuz basamakla inilir. Bir köşe çeşmesi olarak bağlı olduğu duvarda, yolun iki tarafına doğru iki yanda kesme taştan açılı olarak duvarlar devam eder. Kesme taş cephelerin birleştiği köşede yer alan cephesi mermerdir. İki yandan pilastırlarla belirlenen dikdörtgen cephesinde, üstte dikdörtgen alınlık kısmında küçük bir kabara motifi üzerine oturan kabartma yapraklardan oluşan oval madalyon içinde Sultan II. Mahmud'un tuğrası vardır.

17 Tanışık, *age.*, s. 248.

18 Aynı yerde.

Derviş Paşa Çeşmesi

Çeşmenin önünde mermer teknesi ve iki yanda seki taşları yer alır.

Tarih beyti şöyledir:

Erenler himmetiyle söyledim târîhini Hayrî
Zülâli cûdunu Dervîş Paşa eyledi icrâ, Fî Câ 1235

Çeşmenin banîsi sadrazam Derviş Mehmed Paşa, H. 1233'te (1817) sadrazam olup H. 1235'te (1819) Şam ve Kudüs valiliğinde bulunmuştur. Ayrıca, Zeyrek'te Şah Huban sokağı köşesinde yaptırdığı bir çeşme daha vardır.

BEZMİÂLEM VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

Topkapı TEAŞ Trafo Merkezi yanındadır. H. 1259 (1843) yılında Sultan Abdülmecid tarafından annesi Bezmiâlem Valide Sultan için yaptırılmıştır; tek yüzlü duvar çeşmelerine güzel bir örnektir. Abidevî yapıdaki çeşme ilk inşa edildiğinde, Beşiktaş'ta Yıldız Saat Kulesi karşısındaki sokağın başındaydı. Buradan sökülerek 1943-1945'te Topkapı dışına nakledildiği bilinmektedir.

Reşad Ekrem Koçu, 1961'de yayımlanan *İstanbul Ansiklopedisi*'nde, Beşiktaş'ta Yıldız'da saat kulesinin karşısında yer alan ve uzun zamandan beri suyu kesik ve

muattal durumda olan çeşmenin 1943-1945'te Topkapı dışına nakledilerek suya kavuşturulduğunu ve 1957-1959'da tekrar sökülerek Davutpaşa ve Maltepe yollarının çatal kavşağına götürüldüğünü, nakiller sırasında çok hırpalandığını ve tekrar susuz kaldığını yazmaktadır.[19] Çeşme günümüzde, Topkapı Mezarlığı 10. Yıl caddesi üzerindedir.

Ampir üsluptaki çeşmede günümüzde musluk yoktur. Önündeki mermer teknesi düz mermer panolardan oluşur. Orijinal teknesinin dış yüzeyinde çiçek ve yapraklardan oluşan kabartmalar vardı.

Zîver tarafından yazılmış beş kıtalık kitabesinin tarih beyti şöyledir:

Cevherîn târîhini Zîver dedim içüp suyun
Kevser olsun rûhuna Mâhmud Hân'ın bu zülâl, 1259.

HÜSEYİN BEY ÇEŞMESİ

Beşiktaş'tan sökülerek getirilen Bezmiâlem Valide Çeşmesi'nin kurulduğu yerde, daha önceden Hüseyin Bey Çeşmesi vardı. H. 1267 (M. 1850) tarihli Hüseyin Bey Çeşmesi, Tanışık'ın kitabında 283 numarada yer alır. Topkapı dışında kapının tam karşısında olduğu belirtilen çeşme için kitapta şu bilgiler verilir:

"Sâde bir çerçeve ve başlıklı düz iki sütun üstündeki kitâbesi üçer mısralı dört satırla iki tam târih gösteren şu bir beyitten ibârettı: Topkapıda çeşme inşâ eyledi mîri Hüseyn, 1267 (1850). İç bu dilcû çeşmeden mâü'l-hayât oldu revân, 1267 (1850 M). Bu çeşmenin yerine Yıldız'dan nakledilmiş ve kitabımız lâhikasına konmuş olan Bezmiâlem Vâlide Sultan çeşmesi tanzim edilirken Hüseyin Bey Çeşmesi'ne âit kitâbe buradan kaldırılmış ise de nereye götürüldüğü öğrenilememiştir."[20]

Kitapta yayımlanan fotoğrafa[21] göre çeşme, dikdörtgen bir duvar çeşmesidir. Ampir üsluptadır; iki yandan Dor başlıklı pilastrlarla belirlenen nişi dikdörtgen olup, ayna taşı düzdür. Üst kısımda kornişlerle belirlenen dikdörtgen levhada kartuşlar içindeki uzun kitabe ve iki uçta dekoratif kabartmalar görülür.

KAPICI İSMAİL AĞA ÇEŞMESİ

Tanışık'ın H. 1321 (M. 1903) tarihli olarak Zeytinburnu yakınlarında cadde üzerinde olduğunu kaydettiği Kapıcı İsmail Ağa Çeşmesi hakkındaki bilgiler, yazarın aktardığı şu bilgilerden ibarettir:

Bakırköy'ün berisinde Zeytinburnu kurbunda cadde üzerindedir. Kitabesi şudur:

Kapıcı İsmail Ağa yaptı bir çeşme-i rânâ
Gelen geçen suyun içüp sâhib-i hayra etsün duâ, 1321 (1903)[22]

Kitapta mimarî özellikler hakkında bilgi ve fotoğraf yoktur. Egemen de çeşmenin bulunamadığını belirtmiştir.[23]

19 R.E. Koçu, "Bezmiâlem Vâlide Sultan Çeşmesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul, 1961, s. 2736-2737.

20 Tanışık, *age.*, s. 266.

21 Tanışık, *age.*, s. 267.

22 Tanışık, *age.*, s. 302.

23 Egemen, *age.*, s. 442.

KAYNAKÇA

- Egemen, A., *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri (Resimleri ve Kitâbeleri ile 1165 Çeşme ve Sebil),* Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1993.
- Koçu, R.E., "Bezmiâlem Vâlide Sultan Çeşmesi", *İstanbul Ansiklopedisi,* c. 5, İstanbul, 1961, s. 2736-2737.
- Kömürciyan, E.Ç., *İstanbul Târihi XVII. Asırda İstanbul,* Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- Kumbaracılar, İ., *İstanbul Sebilleri,* Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.
- Sarıdikmen, G., *İstanbul'un 100 Çeşmesi ve Sebîli,* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2013.
- Tanışık, İ.H., *İstanbul Çeşmeleri I-İstanbul Ciheti,* Maarif Vekilliği Antikite ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1943.
- Tanman, M.B., "Merkez Efendi Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* c. 5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1994, s. 396-400.
- Yüksel, İ.A., "Takkeci İbrahim Çavuş Câmii", *Lâle,* sayı 3, Kasım 1985, s. 2-11.
- _________, "Takkeci İbrahim Ağa Câmii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* c. 7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1994, s. 194-195.

Zeytinburnu Sebilleri

GÜL SARIDİKMEN

Zeytinburnu'nda insanların içme suyu ihtiyacını gidermek üzere hayrat yapıları olarak çeşmeler gibi sebiller de inşa edilmiştir. Günümüze ulaşabilen sebiller, bu bölgedeki çeşmeler gibi mimarî ve süslemeleri açısından klasik veya ampir üsluptadır. Bugün hâlâ varlığını koruyan iki sebil, Takkeci İbrahim Ağa (Arakiyeci İbrahim Ağa/Takkeci) Camii yakınındadır. İstanbul'un en erken tarihli sebil örneklerinden olan bu yapılar, 16. yüzyılda inşa edilmiştir.

TAKYECİ (TAKKECİ İBRAHİM AĞA) SEBİLİ

Topkapı'da sur dışında, günümüzde Topkapı Kültür Park içindeki Arakiyeci İbrahim Efendi'nin H. 1000 (M. 1592) yılında yaptırdığı Takkeci İbrahim Ağa (Arakiyeci İbrahim Ağa) Camii'nin doğusunda, Takyeci Camii Sokağı girişinde, yol seviyesinden aşağıda kalan ve basamaklarla inilen Derviş Paşa Çeşmesi'nin karşı köşesindedir. İstanbul sebilleri ile ilgili ilk araştırmaları yapan İzzet Kumbaracılar, bu sebilin Mimar Sinan'ın mimarbaşılığı zamanında yapılmış olduğunu bildirir.[1]

Takkeci İbrahim Ağa Camii

H. 986 (1578) tarihli olan sebil, klasik üsluptadır. Dörtgen planlı, düz taş söveli dikdörtgen açıklıklı pencerelere sahiptir ve bu açıklıkları, her birinde altışar su verme aralığı olan lokmalı demir parmaklıklarla örtülüdür. Sokağa bakan cephesinde üç pencere açıklığı, caddeye bakan cephesinde bir pencere açıklığı ve duvar yüzeyinde sade bir çeşme vardır. Eski fotoğraflarda ahşap olarak görülen ve 2000'li yıllarda beton sıvalı olan yapının üzerinde yer alan ikinci kat sonradan eklenmiştir. Günümüzde sebil ve çevresinde yapılan çevre düzenleme çalışmaları ile üzerindeki ikinci kat ve yanındaki eklentileri yıktırılmıştır. Yıktırılan yan bölüm duvarında da dikdörtgen açıklıklı iki pencere ve basık kemerli kapı açıklığı ortaya çıkmıştır. Yapının arkasında H. 1004'te (1595) vefat

1 İ. Kumbaracılar, *İstanbul Sebilleri*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s. 9.

eden Takyeci/Takkeci İbrahim Ağa ve H. 995'te (1587) vefat eden oğlu Halil Çavuş'un da defnedildiği bir hazire vardır ve sebilin bu taraftaki cephesinde de dikdörtgen açıklıklı pencereleri bulunur.

Edirne yolu üzerindeki cephede, içerideki su haznesine bağlı bir çeşme yer alır. İ. Aydın Yüksel, çeşmenin üzerindeki üç beyitlik kitabede İbrahim Ağa ve H. 986 (1578) tarihinin, diğer köşesinde pencere üst başlığındaki kitabede de su ayeti ve bir hadis yazılı olduğunu bildirir ve H. 986 (1578) tarihiyle, buranın camiden 14 yıl önce yapıldığını belirtir.[2] Eski fotoğraflarında seçilebilen kitabeler günümüzde yerinde yoktur. Sebilin penceresinin yanında kesme taş ve düz mermer levhayla belirlenen çeşme cephesi düzdür. Yatay dikdörtgen cepheli çeşmenin önünde teknesi vardır.

Yapının caddeye bakan cephesindeki çeşmedeki kitabe şöyledir:[3]

Gûyâ bu bir çeşme-i sakkadürür
Her tarafda teşne eyler cüst u cû
İbrahim
Önüne gelene ben deyüb târîh
Mâ ile Hüseyin Hasan aşkına sû
Ağa
Tamam oldukta irişmişdi târîh
Dokuz yüz seksenin altıncısına. 986 1578

Sebilin Takyeci sokağına bakan cephesindeki iki kartuş içinde ikişer satır hâlinde ayet ve hadis yazılı kitabe şöyledir:[4]

"Ve (cealnâ) mine'l mâi küllü şey'in hayy" [Enbiyâ Suresi, 30. Âyet]

"Ve enzelnâ mine's-semâi mâ(en) tahûrâ" [Furkan Suresi, 48. Âyet]

"Fîhâ aynen tüsemmâ selsebîlâ ve sekahum rabbühüm şerâben tahûrâ" [İnsan Suresi, 18. Âyet]

"Kâle'n-nebiyyü sallallâhü aleyhi vesellem men seka kâfiran fekeennemâ sâme savme senetin ve men seka

Behîmaten fekeennemâ sâme ışrîne seneten ve men seka şeceraten fekeennemâ sâme erbâine seneten ve men seka mü'minen fekeennemâ sâme seb'ine seneten"

İstanbul çeşmeleri ile ilgili kapsamlı bir kitap hazırlayan İbrahim Hilmi Tanışık, H. 986 (1578) tarihli olarak Takyeci Çeşmesi için Topkapı dışında, Takyeci İbrahim Ağa Camii berisindeki köşedeki sebile bitişik olan çeşmeyi kimin yaptırdığının bilinmediğini ve kullanım dışı olduğunu belirterek kitabedeki tarih beytini vermiştir.[5]

TAKYECİ İBRAHİM AĞA (TAKYECİ / TAKKECİ) SEBİLİ

Maltepe mahallesinde Topkapı Maltepe yolundaki Topkapı Kültür Parkı içinde yer alan Takyeci İbrahim Ağa Camii'nin kıble tarafında, Takyeci Camii sokağın-

2 İ.A. Yüksel, "Takkeci İbrahim Çavuş Câmii", *Lâle*, sayı 3, Kasım 1985, s. 9-10 ve "Takkeci İbrahim Ağa Câmii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1994, s. 195.

3 Yüksel, "Takkeci İbrahim Çavuş Câmii", s. 9.

4 Yüksel, agm., s. 9-10.

5 İ.H. Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri I-İstanbul Ciheti*, Maarif Vekilliği Antikite ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1943, s. 32.

Takkeci İbrahim Ağa
Sebili ve Kuyusu

daki avlu kapısı girişinde sağdadır. Banîsi Takyeci/Takkeci İbrahim Ağa, sebili Takkeci İbrahim Ağa Camii ve sıbyan mektebi ile birlikte yaptırmıştır. Cami avlusunun kıble tarafındaki kapının sağına bitişik olarak sebil, su kuyusu ve haznesi ile bitişiğinde küçük bir mektep yer alır. Üstü açık (yazlık) sebiller grubunda değerlendirilebilecek sebile ve bitişiğindeki mektebe giriş, Takyeci Camii sokağındaki ayrı bir kapıyla sağlanır. Sebilin avluya bakan penceresinin yanında kartuşlar içinde iki sütun dokuz satır olarak celî sülüsle kitabe yazılmıştır. Caminin kitabesini de yazan Nûşî tarafından yazılan sebil kitabesinde, H. 1002 (1593) tarihi vardır.[6]

Mermer kitabedeki metin şöyledir:[7]

Yâ İlâhî neccinâ mimmâ nihâf iş bu çeşme sâhibine(i) kıl belâlardan muaf
Hem ana ilm ü amel nasîb eylesün habîbin hörmetiyçün yâ mucîb
Hediyye sundı sun'undan sana lütfeyleyüb Allah
Sebilhânesin yapdun ki suyun kıldın sebîlullah
Ola âb-ı hayât her kim gelüb içerse bu sudan
Şerâb-ı havz-ı kevserden suna yarın Habîbullah
Hüdâ bâ hubb-i hayr-i visâl-i cûdan eyle müstedâm
Ki yapdı bir sebîlhâne dahi bir âli beytullah
Dem-i âhirde yâ Râb ana iymânı yoldaş it
Çün adın sen kodın yâ Râb İbrâhim Halîlullah
Didi târîhini Nûşî içüb âb-ı sebîlinden
Hasan Hüseyn'in aşkına açılsun bu sebîlullah, sene 1002.
Kâle'n-nebiyyü sallallâhü aleyhi vesellem
Men sekâ kâfiran fekeennemâ sâme savme senetin
Ve men sekâ behîme(ten) fekeennemâ sâme işrîne seneten
Ve men sekâ şecereten fekeennemâ sâme
Erbâîne seneten ve men sekâ mü'minen fekeennemâ
Sâme seb'ine seneten sadaka Resûlallah

Kitabede geçen hadis-i şerif, "Bir kâfire su veren, bir yıl oruç tutmuş gibidir. Bir hayvanı sulayan, yirmi yıl oruç tutmuş gibidir. Bir ağacı sulayan, kırk yıl oruç tutmuş gibidir. Bir mümine su veren, yetmiş yıl oruç tutmuş gibidir" anlamını içerir.[8]

İzzet Kumbaracılar, H. 1000 (1593) yılında Takkeci İbrahim Ağa'nın yaptırdığı klasik üsluptaki sebilin, mimarbaşı Davud zamanında inşa edildiğini belirtir.[9]

Genellikle, yağışsız ve sıcak yaz mevsimlerinde kullanılabilen üstü açık (yazlık) sebiller külliye, cami veya hazirelerin duvarlarına açılmış pencerelerden oluşur. Bu tür sebillerde, parmaklıklı pencereler arkasındaki bahçe ya da avluda günün belirli zamanlarında görev yapan sebilci, su isteyenlere yanındaki tekneden taslarla su servisi yapardı. Takyeci dışında, yazlık sebillere Şehzadebaşı'ndaki Rüstempaşa Sebili (1562) ve Fatih'teki Nişancı Mehmet Paşa Sebili (1589) örnek gösterilebilir.

6 Yüksel, "Takkeci İbrahim Ağa Câmii", s. 195.

7 Yüksel, "Takkeci İbrahim Çavuş Câmii", s. 7-10.

8 Yüksel, agm., s. 8, 10.

9 Kumbaracılar, *age.,* s. 13.

SAKİNE HATUN (İLYASZADE) SEBİLİ

Topkapı surları dışında, İlyaszade Şücaüttin Camii'nin sol tarafında bulunuyordu. İlyaszâde Şücâüttin Camii'nin banîsi İlyaszade'nin kızı Sakine Hatun tarafından 16. yüzyılda yaptırılmıştır.[10] Fazıl Ayanoğlu, *Tezkiretü'l-Bünyan*'da İlyaszade Camii'nin Mimar Sinan tarafından yapıldığını yazdığından, sebilin de Mimar Sinan tarafından yapıldığını düşünür ve İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü sicil defterinde cami ile birlikte imam meşrutası, sebil ile sebil meşrutası ve türbenin İlyaszade'nin kızı Sakine Hatun adına tescil edilmiş olduğu bilgisini verir.[11]

İlyaszade Camii

Sebil günümüzde mevcut değildir. 13 Haziran 1956 tarihinde, Topkapı yolu açılırken yanındaki cami ile birlikte belediye tarafından yıktırılmıştır.[12] Affan Egemen de İzzet Kumbaracılar'ın verdiği bilgileri aktarır ve sebilin görülemediğini belirtir.[13]

Klasik üsluptaki sebil, sade bir görünümdeydi:

> *...Bir yanında Kırklar Sofrası demekle maruf sofra; mermer ve etrafı murabba şekilde somaki taşlarla müzeyyendir. Ve kenarında tuzluk şeklinde bir alamet vardır.*[14]

Sakine Hatun vakfına göre, sebilde mermer su kuyusundan tatlı su ile birlikte, her gün o yoldan geçenlere yedi sofra yemek de veriliyordu. Bu yüzden "Yedi Sofralı Sakine Hatun" adıyla meşhur olmuş ve yıktırılana kadar su ve yemek

10 Kumbaracılar, *age.*, s. 63, 65; F. Ayanoğlu, "İstanbul'da Yola Kalbedilen Câmi Vesâire", *Vakıflar Dergisi*, sayı 8, Ankara, 1969, s. 330.

11 Ayanoğlu, agm., s. 330.

12 Ayanoğlu, agm., s. 329-334; T. Öz, *İstanbul Câmileri*, c. 1-2, üçüncü baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 76; Ö.F. Şerifoğlu, *Su Güzeli İstanbul Sebilleri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 125.

13 A. Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri (Resimleri ve Kitâbeleri ile 1165 Çeşme ve Sebil)*, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 719.

14 Kumbaracılar, *age.*, s. 65.

servisi kesintisiz sürmüştür.[15] Sebil ile birlikte Topkapı yolu açılırken 1956'da yıktırılan İlyaszade/Sakine Hatun Camii'nin yerine, Topkapı meydan düzenlemesi sırasında yenisi yaptırılmış olmasına karşılık, sebile ait hiçbir iz yoktur.

NAFİZ EFENDİ (YENİKAPI MEVLEVÎHANESİ) SEBİLİ

Yenikapı Mevlevîhanesi'nin kapısından girilince sağ taraftadır. Sultan Abdülmecid döneminde Maliye Nazırı Abdurrahman Nafiz Paşa tarafından H. 1265 (1848) yılında, Yenikapı Mevlevîhanesi'nin kuzey yönündeki Mevlevîhane caddesi üzerindeki cümle kapısının sağına sebil ve simetrik olarak kapının sol tarafına muvakkithane yaptırılmıştır. Abdurrahman Nafiz Paşa, H. 1268'de (1850) bir kütüphane de yaptırmış ve vefat edince buranın bitişiğindeki türbeye gömülmüştür. Ampir üsluptaki muvakkithane hâlen ayakta olmasına karşılık, sebil günümüze özgün hâliyle ulaşamamıştır.

Yenikapı Mevlevîhanesi, selamlık binası, semahane-türbe, muvakkithane-sebil, ahşap harem konağı, kütüphane yapılarına sahiptir. 1925'te tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra uzun süre bakımsız kalmıştır. Süheyl Ünver, Yenikapı Mevlevîhanesi kapatılıp mektebe çevrilince okul müdürünün odasının manzarasını kapattığı düşüncesiyle sebilin yıktırılmış olduğunu bildirir.[16] Sebil yeri uzun yıllar boş kalmıştır. Zeytinburnu Belediyesi tarafından Mevlevîhane ve çevresinde yapılan restorasyon ve çevre düzenleme çalışmaları kapsamında, sebilin olduğu yere muvakkithanenin tam simetriği niteliğinde yeniden bina inşa edilmiştir. İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü denetiminde, Yenikapı Mevlevîhanesi'nde restorasyon çalışmaları 2005'te başlayıp 2009'da tamamlanmıştır.

Her iki yapı da ampir üsluptadır. Sebil, mimari olarak muvakkithanenin ikizidir. İki binanın da dışarıdan 2 metre uzunluğunda, tuğla örgülü küçük kubbelerle örtülü sekizgen mekânı vardır. Sebilin arkasında dikdörtgen planlı bir su haznesi mevcuttur.[17] Girişi güneydoğuya bakan sebilin, biri cümle kapısını izleyen üstü açık geçide, diğeri de caddeye bakan pencerelerinin olduğu bilinir. Yuvarlak kemer üzerindeki dikdörtgen mermer panoda herhangi bir kitabe yoktur.

Encümen Arşivi, 436 Yenikapı Mevlevîhanesi Dosyası'ndaki 1940 yılından kalan fotoğraflarda, sebilin yola bakan cephesinin ve yuvarlak kemerli pencere açıklığı ile demir şebekesinin sağlam olduğu ortaya çıkar, ancak geri kalan kısımları yıkılmıştır.

İzzet Kumbaracılar, sebilin H. 1265/1854 yılında Nafiz Efendi tarafından yaptırıldığı ve Yenikapı Mevlevîhanesi'nin kapısına girilince sağ tarafta olduğu bilgisi ile sebilin bir penceresinin 1930'lardaki hâlini gösteren bir fotoğrafa yer vermiştir.[18] Bu eski fotoğrafta, pencerelerde demir şebeke olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı fotoğrafta arka cephedeki ikinci pencere de seçilebilmektedir. Ampir üsluptaki profilli yuvarlak kemerli pencere açıklıkları ve açıklıklarda aynı tarz demir şebekeler olduğu görülmektedir.

15 Ayanoğlu, agm, s. 330.

16 A.S. Ünver, "Osmanlı Türkleri İlim Târihinde Muvakkithâneler", *Atatürk Konferansları V (1971-1972),* Ankara, 1991, s. 232.

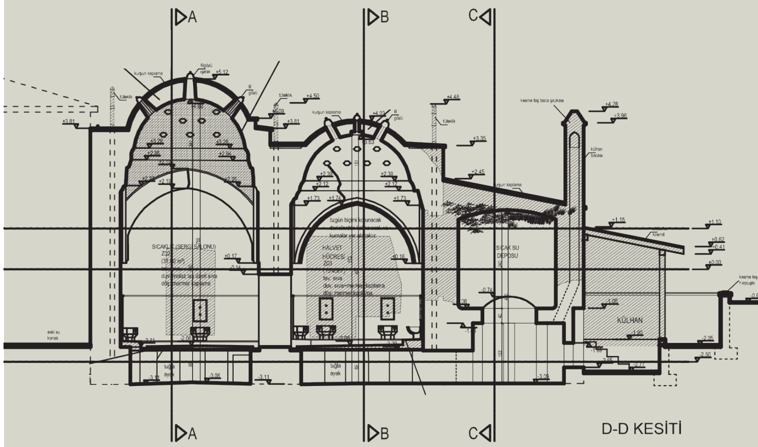
17 M.B. Tanman, "Yenikapı Mevlevîhânesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* c. 7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1994, s. 482.

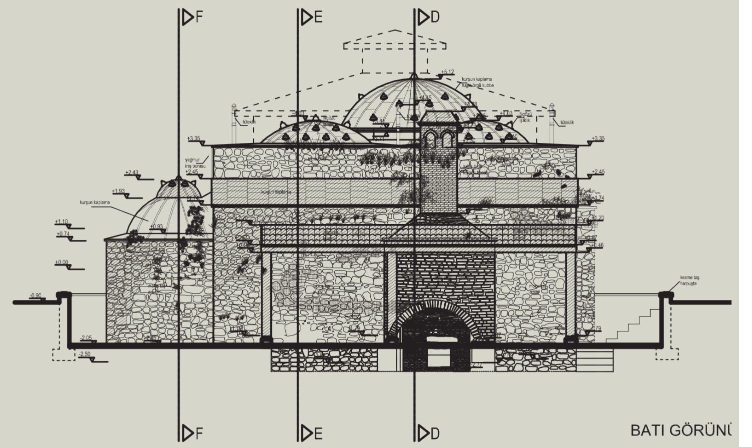
18 Kumbaracılar, *age.,* s. 54-55.

KAYNAKÇA

- Akbatu, Ş., "Çırpıcı Caddesi", *İstanbul Ansiklopedisi,* c. 7, İstanbul, 1965, s. 3950-3951.
- Ayanoğlu, F., "İstanbul'da Yola Kalbedilen Câmi Vesâire", *Vakıflar Dergisi,* sayı 8, Ankara, 1969, s. 329-345.
- Egemen, A., *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri (Resimleri ve Kitâbeleri ile 1165 Çeşme ve Sebil),* Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1993.
- Sarıdikmen, G., 1*7.-19. Yüzyıl İstanbul Sebillerindeki Mâdenî Şebekeler,* yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Çanakkale, 2001.
- Sarıdikmen, G., *İstanbul'un 100 Çeşmesi ve Sebîli,* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2013.
- Öz, T., *İstanbul Câmileri I.-II. Cilt,* üçüncü baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- Şerifoğlu, Ö.F., *Su Güzeli İstanbul Sebilleri,* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1995.
- Tanışık, İ.H., *İstanbul Çeşmeleri I-İstanbul Ciheti,* Maârif Vekilliği Antikite ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1943.
- Tanman, M.B., "Yenikapı Mevlevîhânesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* c. 7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1994, s. 476-485.
- Ünver, A.S., "Osmanlı Türkleri İlim Târihinde Muvakkithâneler", *Atatürk Konferansları V (1971-1972),* Ankara 1991, s. 217-257.
- Yüksel, İ. A., "Takkeci İbrahim Çavuş Câmii", *Lâle,* sayı 3, Kasım 1985, s. 2-11.
- ___________, "Takkeci İbrahim Ağa Câmii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* c. 7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1994, s. 194-195.

Kazlıçeşme Hamamı,
Zeytinburnu Şehir Atölyesi (ZEŞAT)

Kazlıçeşme Hamamı

1452 yılında Kazlıçeşme Fetih Camii'nin yanına inşa edilen Kazlıçeşme Hamamı ya da diğer adıyla Kazlıçeşme Fatih Hamamı, İstanbul'un en eski Türk-İslam eserlerinden biridir. İnşa edildiği tarihte mahalle ortasında yer alan yapı, Cumhuriyet yıllarında bölgedeki hızlı sanayileşmeye dayalı olarak sayıları artan imalathane ve sanayi tesisleriyle çevrelenmiştir.

Yapının çevresine ilişkin bulunabilen en eski harita olan 1939 tarihli Pervititch haritalarında, hamam ile cami arasında bir duvar bulunduğu ve etrafta ahşap ve kâgir yapıların var olduğu dikkati çekmektedir. Yine söz konusu haritadan, günümüze ulaşamayan ahşap soyunmalık bölümünün ılıklık duvarına bitişik olduğu anlaşılmakta, doğu yönünden bugünkü Hacı Hasan sokağı tarafından yapılan girişten başka, soyunmalık bölümüne bitişik bir ahşap yapının daha var olduğu görülmektedir. Bu yapıların hangi tarihler arasında ve ne şekilde inşa edildiğine dair bir bilgiye erişmek mümkün olmamıştır.

Gerçekleştirilen arkeolojik kazı neticesinde, eserin altında sıcak hava dolaşımına yarayan ayaklar, yapının özgün kotları, dericiler tarafından kullanıldığı devre ait deri kaynatma bölümleri ve farklı dönemlerde yapılan su kanalları ortaya çıkartılmıştır.

Dış duvarları küfeki moloz taşla örülen yapının üzerinde zaman içerisinde gördüğü tamirata dair yer yer izler görülmektedir. Üst örtüyü oluşturan kemer, kubbe ve tonozlar farklı farklı boyutlarda tuğlalardan oluşmaktadır.

Yapılan araştırmalarda, ahşaptan iki katlı bir soyunmalık bölümü bulunan hamamın özgün halinin üst taraf yapısı belirlenememiştir. Gözlemler neticesinde soyunmalık bölümünün alaturka kiremitle kaplı olduğu; ılıklık, sıcaklık ve su depolarının üzerinin taşla kaplı olduğu anlaşılmıştır. Hipokaust ayağı olarak tanımlanan bir unsurun mevcut olduğu hamamda, sıcak havanın duvar içlerinde dolaşımının sağlanmasına ve yukarıdan tüteklik bacaları aracılığıyla çıkmasına imkân veren bir yapı bulunmaktadır. Bunların dışında iç mekân detaylarına ilişkin pek çok bilgi günümüze ulaşamamıştır.

Kazlıçeşme Hamamı ortası kubbeli, enine sıcaklıklı ve çift halvetli olarak tanımlanan tipin bir örneğidir. Bunun yanı sıra plan düzeni, 15. ve 16. yüzyılda inşa edilen Bursa Reyhan Hamamı, Bursa Yeşil Hamam, İstanbul Azapkapı Hamamı ve Eyüp Çömlekçiler Hamamı'yla benzerlikler göstermektedir.

1990'larda çevresi adeta sanayi tesisleriyle kuşatılmış olan Kazlıçeşme Hamamı ciddi tahribata uğramıştır. Bu tahribatta evsizlerin içerisinde yaktığı ateşin ve bilinçsiz bir şekilde etrafına eklenen yapıların da payı vardır. Bütün bunlardan bağımsız olarak yapının üst örtüsünün işlevini yitirmesi de doğal koşullardan daha fazla etkilenip hasar almasına neden olmuştur.

Mevlevihane

Zeytinburnu Tekkeleri

HAYRİ NECDET İŞLİ

İstanbul dendiğinde akla ilk gelen birkaç imajdan birisi de İstanbul'un fethi ve surlarıdır. Zeytinburnu ilçesinin doğu sınırını İstanbul surları teşkil eder; yani ilçenin doğu arazisi İstanbul surlarına dayanır. Bu, Fatih'in ordusu ile İstanbul önlerine geldiğinde konuşlandığı ve denizdeki donanmasını da idare ettiği büyük arazidir ve ilçenin çok önemli yapıları Fatih'in ve fethin hatırasını günümüze taşımaktadır.

Osmanlı İstanbul'unun dört yüz tekkesinden dokuzu Zeytinburnu sınırları dâhilinde tesis olunmuştur. Bunlardan Merkezefendi Dergâhı, Yenikapı Mevlevîhanesi, Seyyidnizam Tekkesi ve Takyeci Halvetî/Melamî dergâhı büyük teşekküllü tarikat merkezleri olup, diğerleri küçük tekkelerdir. Hacı Bayram Dede Tekkesi ise tek şeyhli bir tekkedir.

Tekkeler musiki ve beslenme yani taamiyenin ve zikrin icra edildiği ibadethanelerdir. Önce şeriat şartları yerine getirilir, sonra tarikat gereği zikrullah yahut sema icra edilir. Bu açıdan tekkelerin tevhidhaneleri ve Mevlevîhanelerin semahaneleri ibadet mekânları olarak kutsal yerlerdir; cami iç mekânıyla aynı değerdedirler ve aynı manaya hizmet ederler. Bu mekânların diğer bir adı da "meydan"dır. Zeytinburnu ilçesinde Osmanlı devrinde var olan dokuz ibadethaneden günümüzde sadece altısı mevcuttur. Orijinal mihrabıyla günümüze gelen ise sadece Arakiyeci Camii'dir.

Zeytinburnu tekkelerine tarikatları yönünden bakıldığında Halvetiyye'nin etkin olduğu görülür. Bu da fetih ordusu etkisiyle oluşmuş kadim geleneği vurgular.

MERKEZEFENDİ TEKKESİ

Zeytinburnu ilçesindeki en meşhur ve en eski tekkedir. Merkez Efendi, H. 959 (1552) yılında vefatı üzerine tekkesine defnedilmiştir. Şeyh Muslihiddin Musa Efendi tekkenin ilk şeyh ve müessisidir. Bunu takiben mütevellilik ve postnişinlik aynı şahısta olmak üzere yirmi postnişin, tekkelerin kapatıldığı 1924 yılına kadar Merkezefendi Tekkesi'nde görev ifa etmiştir. Son şeyh Ahmed Mesud Efendizâde Mehmed Nureddin Efendi'dir. Tekke Halvetî ve Sümbülî tekkesi olarak İstanbul'a ve dünyaya ün salmıştır.

Merkez Efendi Çilehanesi

Merkezefendi Tekkesi'nin hünkâr köşkü, derviş hücreleri, taamhanesi ve meşrutaları günümüzde mevcut değildir. Üç katlı ahşap bir yapı olan şeyh harem köşkü, Zeytinburnu Belediyesi'nce yakın tarihte restore ettirilerek şehre kazandırılmıştır. Tekke tevhidhanesi günümüzde cami olarak kullanılmaktadır. Türbe yanındaki kadim bir ayazma havuzu ve su yüzeyine yakın inşa edilmiş Merkezefendi çilehanesi bugüne değin korunagelmiş yapılardandır.

Merkezefendi Külliyesi, Yavuz Sultan Selim'in kızı Şah Sultan Vakfı'ndandır ve Şah Sultan'la (vefatı 1572) evlenmiş olan Merkez Efendi'nin Sultan'dan olan Ahmed adlı oğlu 1562 yılında vefat etmiştir. Mimarîsi birkaç kez değiştirilmiş olan külliyeye Halil Rıfad Paşa bir de şadırvan inşa ettirmiştir.

Külliyenin günümüzdeki mimarî yapısı Sultan II. Mahmud'un H. 1252 (1836) yılında gerçekleştirdiği onarımın neticesidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında geniş mezarlık sahası belediyeye intikal ettirilerek tekke haziresi tefriki yapılıp araya duvar çekilmiş ve külliyenin hamamı da vakfın dışına çıkarılmıştır. Hamam günümüzde de mevcuttur.

Merkezefendi şeyhleri genellikle Merkez Efendi sulbünü devam ettirebilmiş ve Merkezzâde, Kılıç ve Suudoğlu soyadlarını almışlardır. Bu tekke Koca Mustafa Paşa (Sümbül Efendi) Tekkesi ve Kadirihane ile akrabalık tesis etmiş çok ünlü üç tekkeden biri olarak tarihe geçmiştir. Merkez Efendi ve ailesi ile şeyhlerinin gömülü olduğu türbe, Bizans ayazması üzerine inşa edilmiştir.

Türbe kubbesinin aleminin Halvetî tac-ı şerifi olması, yıllar sonra tekkelerin yasaklı hâle gelmesini müteakip Damad Nurullah Kılıç Hoca'nın dikkatine mucip olmuş ve bu tac-ı şerif yerinden çıkartılarak karşıdaki konağa kaldırılmış, yerine bir hilal taktırılmıştır. Bilahare Nurullah Bey'in 1977'de ölümü sonrası konaktan alınarak bu sefer Merkezefendi hacet penceresi önünde yer alan sundurmanın saçağının kenarına eğreti olarak takılmıştır. Geçen zaman zarfında 1988 yılında Merkezefendi Konağı'nı bekleyen Kâmil Sanağa adlı kişinin vefatıyla Vakıflar İdaresi tarafından konak boşaltılmış, Merkezefendi Tekkesi'ne ait birçok değerli eşya teberrükat ambarına taşıtılmıştır.

Meclis-i Meşayih Reisi Ahmed Muhyiddin El Kadiri Efendi'nin *Tomar-ı Tekaya*'sında[1] düzenlediği silsilenamede Merkezefendi Tekkesi'nin üçüncü şeyhi olarak görünen ve dış kapının kenarındaki müstakil türbede gömülü olan Şeyh Abdi Efendi'nin H. 890 yılında doğup H. 1000 yılında 110 yaşında vefat ettiği, ayrıca bu zatın torunu Hasan Efendi'nin de H. 1017 yılında vefat ettiği ve Merkezefendi Tekkesi'nin beşinci şeyhi olduğu bildirilir.

1 *Tomar-ı Tekaya*, Sultan II. Abdülhamid dönemi, dergâhların işleriyle uğraşan Meclis-i Meşayih Reisi Muhyiddin Efendi'nin kaleme almış olduğu, İstanbul tekkeleri ile ilgili isimlerini, yerlerini, şeyhlerini ve hangi tarikata bağlı olduklarını gösteren eserdir.

Merkezefendi Camii ve Türbesi

Tekkenin yedinci şeyhi Veliyeddin Efendi'den sonra Adlî Efendi halifesi Şeyh Ali ibn Nasuh Efendi'nin şeyh olduğu ve H. 1066'da vefat ettiğinde minare dibinde Köse Muhiddin kabri kurbunda gömülü olduğu; bu zatın mahdumu Çelebi Mehmed Efendi'nin de iki yıl şeyhlikten sonra H. 1069'da vefat ettiği, bundan sonra H. 1095 yılında vefat eden Abdullah Efendi'nin onuncu şeyh olduğu kaydedilmiştir. Merkez Efendi Tekkesi'ne damat olan bu zatın (Ahmed Muhiddin Efendi) hazırladığı silsilede yanlışa düşmesi uzak ihtimaldir.

TAKKECİ CAMİİ (MELAMÎ TEKKESİ)

Zeytinburnu'nda tevhidhanesi asırlardır hiç değişmemiş ve bozulmadan özgün mimarîsiyle gelmiş olan yegâne tekke, Takkeci Camii'dir. Bir Melamî tekkesi olup, arakiye-keçe imalathaneleri sahibi tüccar İbrahim Efendi (vefatı H. 1004) tarafından evinin ve imalathanelerinin de yer aldığı bölgede yaptırılmış, en son 2004'te onarılmıştır.

Mektep, çifte sebil, şadırvan açık türbe, hazire ve mezarlıktan kurulu tesisin birkaç meşrutası vardı. Topkapı'da sur dışında gayrimüslim mahallesinde yaptırılmış olan bu mabet iç tezyinatı, çinileri, kalem işleriyle müzeyyen mahfeli ve ahşap iç kubbesiyle ünlüdür. 16. yüzyıl sonu eserlerimizden günümüze bozulmadan gelen nadir iki üç örnekten biridir.

Takkeci Camii'nin iç ve dış görünümü

Arakiyeci İbrahim Ağa tarafından H. 1000 (1592) yılında inşa ettirilmiş olan yapı hakkında Hüseyin Ayvansarayî'nin *Hadikatü'l-Cevami* adlı eserinde "Banî-i mezbûrun vakfından tarîk-i Halvetiyye'ye meşrut şeyh vazîfesi olup hâlâ meşâyihden mutasarrıf olanlar cumâ günleri zikr ve tevhîd ederler" denmektedir.[2]

Bu mabet Balkan Harbi sonrası içinde ikamet etmeleri için izin verilen muhacirler tarafından uzun süre barınak olarak kullanılmış, bu esnada kalem işi tezyinatı tahrip olunmuş ve ibadet de yapılamamıştır. Daha sonra işgalciler çıkarılıp cami olarak kullanılma devam edilmiştir. Şeyhlerden Ali Efendi (vefatı H. 1173) cami haziresinde gömülüdür. Banî İbrahim Ağa ise sebilin haziresinde defnedilmiştir.

Bu cami tarik olarak Halvetî dergâhıdır. Cami imameti görevini üstlenen şahısların ehl-i tarik olmaları ve şeyhlik vasfı taşımaları vakfiye ve tesis şartı gereği idi. Bu husus 1924 sonrası yürürlükten kaldırılmıştır.

2006 yılında yapılan son restorasyonda son cemaat mahallini örten ahşap saçak sistemi iptal edilerek klasik hâle getirilmiştir. Günümüzde meşrutaları da yok edilmiştir.

YENİKAPI MEVLEVÎHANESİ

Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde bahsedilen ilk İstanbul dergâhlarından biri olan bu Mevlevîhane, yeniçeri başhalifesi Malkoç Mehmed Efendi (vefatı H. 1056/1646) tarafından vakfolunmuş büyük bir tesistir.

Banîsi tekke dâhilinde gömülmüş, kabri Mumu Sönmez Dede diye ünlenmiştir.

2 Hüseyin Ayvansarayi, *Hadikatü'l-Cevami*, c. 1, 1281, s. 233.

Yenikapı Mevlevîhanesi'nde şeb-i arus töreni

Mevlevîhane'nin ilk olarak, H. 1006 (1598) yılında yapıldığı, muteber mehaz *Hadikatü'l-Cevami* adlı eserde kaydedilmiştir. Bu tarihten zamanımıza aradan geçen 419 yıl içinde birçok mimari müdahale ile yapısı değiştirilmiş olan Yenikapı namı diğeri ile Bab-ı Cedid Mevlevîhanesi en son 2010'da tüm organlarıyla tamamlanan restorasyonu ile günümüzdeki hâlini almış bulunmaktadır.

Tarihi boyunca birkaç görünüm değiştirmiş olan yapıyla ilgili olarak, Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinde, 16. yüzyılda Mevlevîhane'nin dış yüzeyinde Asarî adlı bir nakkaşın yaptığı, kükreyen aslan tasvirine dikkat çekilmiştir. Yine Evliya Çelebi binadaki yetmiş derviş hücresinden bahseder.

Mevlevîhane'ye 1913 yılında, bir Mevlevî olan Sultan V. Mehmed Reşad'ın Mîmâr Kemâleddin Bey'e yaptırdığı ve ikinci bir kubbeli mescidi de ihtiva eden, neoklasik mimarî üslubundaki derviş hücrelerini kapsayan yapı ilave edilmiştir. Günümüzde yapıların tamamı restore edilmiş hâldedir.

Mevlevîhane'nin ilk şeyhi, 1601 yılında vefat eden Kemâl Ahmed Dede'dir. Mevlevîhane yapıldığında 66 yaşında olan bu ulu zat, vefatında semahane dâhilinde defnedilmiştir. Mevlevîhane'nin kapatıldığı tarihteki son şeyhi ise Şair-Şeyh Abdülbaki Dede'dir. Baykara soyadını almış bu zat, tenzili rütbe öğretmen yapılmış ve 1935 yılında vefat etmiştir. Tekkedeki postnişinliği on yedi yıldır.

326 yıllık Mevlevîhane'nin ulvî sürecinde on dokuz şeyh sırayla görev yapmıştır. Bunlardan yedisinin ismi Ahmed'dir ve Mevlevîlik tarihinde Yedi Ahmedler olarak meşhurdurlar.

Esas ahşap Mevlevîhane (semâhane) Sultan II. Mahmud Han tarafından H.

Yenikapı Mevlevîhanesi

1232 (1817) yılında yaptırılmıştır. Hünkâr mahfili, mihrap, sarnıç, şerbethane gibi bölümlerden oluşan iki katlı yapının güneyine daha sonra şeyh ailesinin ikameti için 1865 yılında geniş bir harem dairesi inşa edilmiştir. Semahane mihrap duvarı ile harem dairesi arasında kalan alanda özellikle tam mihrap önü de mezarlık sahasıdır. Günümüzde böyle bir durum yoktur. Bu saha Mevlevîhane kimsesiz çocukları yetiştirme yurdu olarak kullanıldığı zaman tahrip edilmiştir.

1912 yılından önce postnişin dairesinin ve derviş hücrelerinin bulunduğu üçüncü kısım tek katlı ve avluludur. Mescidi yoktur. Bu kısım neoklasik tarzda Sultan Reşad emriyle yeniden iki katlı olarak inşa ettirildiğinde, H. 1331 (1913) tarihli kitabe ve tuğra Selçuklu eserlerinden esinlenerek yapılmış yüksek saçaklı kapı üzerine koyulmuştur.

Semahane-harem ve neoklasik yapı olarak üç bölüm olan Mevlevîhane'nin ahşap semahanesi harap hâlde iken 3 Eylül 1961 günü hünkâr mahfeli altında kuş pişirmek için ateş yakan çocuklar yüzünden tamamen yanmıştır. Uzun yıllar açık harabeler ve arsa hâlinde kalan bu semahane 2010'da yeniden yapılmıştır. 1988 yılında teberrükat deposu hâline getirilen neoklasik binanın toprak altındaki bodrumları da odalar hâline sokulmuş ve kısmî restorasyon yapılmış hâlde iken 7 Mayıs 1997'de içindeki 4157 adet tarihî değeri haiz eski eserle (teberrükat eşyası ile) yanmıştır. Bu kısım da 2009'da tamamen restore edilmiş bulunmaktadır. İstanbul'da Mevlevîliğin asitanesi sayılan bu mübarek yer günümüzde Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir.

Mevlevîhane'ye birçok ilave vakıflar yapılmıştır. Bunlardan en meşhuru, H. 1267 (1851) yılında eski nazırlardan Abdurrahman Nafiz Paşa'nın yaptırdığı kütüphane ve türbe vakfıdır. 1335 adet kitabı 1928 yılında Süleymaniye Kütüphanesi'ne kaldırılmış olan kütüphane binasının yanında Paşa'nın açık türbesi de yer almaktadır. Bu kütüphanede en son Yenikapı Mevlevîhanesi son mensubu, "Polis" lakaplı Burhan Öcal (v. 30 Ocak 2009) ikamet etmiştir.

Yenikapı Mevlevîhanesi mensupları Ramazan ve Kurban Bayramı sabahı, sabah namazından sonra topluca ilahi okuyarak ve yer yer sema ederek Merkez Efendi Tekkesi'ne bayramlaşmaya giderlerdi. Bu ritüel asırlarca devam ettirilmiştir. Diğer tekkelerin böylesi bir usulünün olup olmadığı bilinmemektedir.

SEYYİDNİZAM TEKKESİ

Bir diğer adı Mahî yani Balıklı Zaviyesi'dir. Banîsi Seyyid Nizameddin Ahmed'in vefat tarihi H. 976'dır (M. 1568). Bu Tekke, Adile Sultan'ın 25 Şevval 1294 (2 Kasım l877) tarihli vakfiyesi ile yeni baştan tamir ve inşa edilmiştir. Günümüzde cami olarak kullanılan yapı, şeklini bu son Osmanlı devri tamirinde almıştır. Tevhidhanesi dâhilinde şeyhleri Seyyid Nizameddin, Şeyh Mustafa Efendi, Şeyh Ali Efendi, Şeyh Şuaeddin Efendi defnedilmişlerdir. Tekkeye Şamlı Ebubekir Efendi H. 1267 yılında bir abdest teknesi ve gelir vakfetmiştir.

H. 1289 tarihli kitabede, Yıldız Sarayı Harem-i Hümayunu Başkâtibi Râyet-keşân

Kalfa 'nın kızı Ebrunigâr Kalfa'nın bu tekkeyi ihya ettirdiği yazdırılmış, bir başka kitabede de Adile Sultan'ın H. 1307 (1889) yılında bu tekkeye su getirterek sarnıç inşa ettirdiği belirtilmiştir. Minare tekkeye sonradan ilavedir.

Seyyidnizam Dergâhı tariken Halvetî dergâhıdır. İlk kuruluştan itibaren son şeyh Hasan Adlî Efendi'ye kadar Merkezefendi Tekkesi'yle rabıtası hiç kesilmeksizin devam etmiştir. Nitekim Hasan Adlî Efendi de Merkezefendi şeyhi Nureddin Efendi'den müstahleftir (icazetlidir). Vefat ettiğinde Seyyid Nizam Hazretleri'nin cenaze namazını zamanın kutbu olan Merkez Efendi kıldırmış idi.

Seyyidnizam Tekkesi için Ahmed Muhyiddin Efendi şunları yazmaktadır:

> *Müşarünileyh hazretlerinin minelkadim meşihati olmayarak, yalnız türbedarlık olarak Silivrikapısı dahilinde Ali Kadirleri Seyyid Seyfulllah Efendi Hazretleri'nin sülalesine meşrut olduğu hâlde hem Seyyid Nizam türbesi hem de Seyfullah Efendi türbesi sülaleden bulunan bir zat uhdesinde olduğu hâlde teamül hükmünde idare olunmakta iken, bu kere işbu Seyyid Nizam Hazretleri türbe-i şerifinin tamiri Adile Sultan Hazretleri tarafından himmet ve hicrî 1306 senesi hatt vaaz olunduğu gibi bilahare taraf-ı padişahîden dahi etrafına mücerreden harem ve hücarat bina ve inşa olunmuştur. Sülaleden bulunan ve Seyfullah Efendi türbesi türbedarı olup hem orası hem burası uhdesinde bulunan Sücaeddin meşihat eylemektedir.*
>
> *Es-seyyid Sücaeddin mezbur tarik-i Şabaniye'dendir. 1301 senesi Muharrem'inde Adile Sultan tarafından türbe-i şerif ile tevhidhane-i müceddeda*

Seyyidnizam Tekkesi ve Külliyesi

bine ve tevsii ederek sene-i mezkûr muharreminde bilcümle fukara dervişan ve meşayih itamı taam olunarak atiyyeleri verilerek umum fukarayı memnun ve dilpezir ederek resm-i küşadı icra olunmuştur.

Seyyidnizam Tekkesi civarında, vaktiyle var olan meşruta ahşap yapı karakol ve mektep binaları günümüzde mevcut değildir. Yol açma faaliyetleri bu civarı değiştirmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde, 748 no'lu defterin 1. sahifesinde kayıtlı 25 Şevval 1294 (2 Kasım 1877) tarihli Adile Sultan Vakfiyesi'nde şu ifadeler görülür:

Bundan akdem Mebagılı külliye sarfiyle mücedded suretinde tamir ve bina ve ihyasına muvaffak olduğum Silivrikapusu haricinde vaki kutbülarifiyn gavsilvasıliyn Hazret-i Seyyid Nizameddin kaddesallahü sırrehül-metin nam-ı âlilerine mensup dergâh-ı şerifte ayende ve revendeye itam-ı taam olunmak üzere beher şehir yüz kuruş verile ve hankâh-ı mezkûr derununda vaki cami-i şerifte imamet ve türbedarlık ve tevliyet ve meşihat cihetleri aziz-i müşarünileyh evladı evladından hâlen hankâh-ı mezkûrede seccadenişini irşad olunan reşadetlü es-seyyid eş-şeyh İbrahim Şuauddin el Halvetî Efendi ibn merhum es-seyyid eş-şeyh Ali Efendi'ye hayatta oldukça meşrut olup beher hafta mukabele günleri esna-yı duada pederim cennetmekân Sultan Mahmud Han-ı Gazi ve validem merhume Zernigâr Kadın ve zevcim Mehmed Ali Paşa ve vasılı civarı rahmet olan kerimem Hayriye Hanım Sultan ervah-ı şeriflerine Fatiha Han olup ruhumu hissemed etmek üzere hayır dua buyura

ve …

BAYRAK DEDE (SANCAKTAR) TEKKESİ (ALEMDAR ZAVİYESİ)

Zeytinburnu ve surlar ilişkisinin çok önemli bir noktası olan bu tekke, şehrin en önemli ikinci çıkış kapısı konumundaki Mevlânâkapı'ya bitişik şekilde tesis olunmuştur. 1924 yılında tekkeler kapatılırken tutturulmuş olan Vakıflar Tekaya ve Zevayaya Mahsus Defter'in (1341 Defteri) 267. sırasında kayıtlı bulunmaktadır. O tarihte şeyhi Mehmed Cemal Efendi olarak kaydedilmiştir.

Bu tekke, 2963 ada 6 parselde iki katlı ve ahşap çatılı bir yapı olarak görülmektedir. Bitişiği üzere, 7 parselde, Bayrak Mehmed Dede türbesi ve mezarlıktır. Vâkıf olarak Mehmed Kethüda gösterilmektedir.

Tekkenin şeyhinin mezar taşı kitabesi şu şekildedir:

1- La ilâheillallah-Muhammed resûllullah
2- Kutbü'l-ârifiyn Hazret-i Merkez
3- Kaddesesırrrahülaziz
4- Hazretleri'nin dergâh-ı şerîfi
5- İmamı ve Bayrakdar Mehmed Dede
6- Efendi Türbedarı Hafız
7- Abdülcelil Efendi'nin
8- Ruhiyçün Fatiha
9- Sene 1315 Safer (M. 1897)

Türbe kitabesi şöyledir:

1- Cennetmekân Gazi Sultan Mahmud Han Hazretleri'nin
2- Harem-i ismetlerinden sahibetü'l-hayrat dördüncü Nurbab Kadın
3- Efendi Hazretleri'nin tecdiden ihyasına muvaffak oldukları ebdal-ı
4- Hûda'dan Alemdar Dede Hazretleri'nin merkadi şerifleridir. Sene 1265

Vâkıf Kethüda Mehmed Ağa'ya ait kitabede de şunlar yazmaktadır:

1- Kethüda-yı asaf âlempenah
2- Gördü Bayrakdar nâm meczubu Hak
3- Hurûf-ı cevher yazdı tarihin necib
4- İttiği hayr aldığı hayr dua
5- Tekkesin-bünyâdın eyler ilticâ
6- Bu makamı yapdı Mehmed Ağa 1124 (1712 M)

Şeyh Ahmed bin Abdülcelil Efendi'nin mezar taşındaki serpuş, Halvetiyye'nin Sünbülî koluna ait tac-ı şeriftir. Ahmed Muhyiddin Efendi'nin *Tekaya*'sında bu tekke için şunlar kaydedilmiştir:

Mevlevîhane Kapusu İttisalinde Bayrakdar Mehmed Dede Zaviyesi Merkezefendi mahallesinde pazartesi gecesi zikir icraası.

Mumaileyh mecazib-i ilahiyeden Bayrakdar Mehmed Dede Mevlevîhane Ka-

pusu dâhilinde Karaağaç nam mahalde bir kimsenin hanesinde biltutet ve akşamları ashab-ı kalubdan bazı abdalin ile cem olup, sabaha değin sohbet üzere olurlarmış. İstanbul'a Celal-i İlahiyye'nin vüruduna göğüs veren mecazibtendir. Keşf ü keramatına nihayet yoktur. Aksakallı Kasirülkad başında külah arkasında aba imrar-ı vakit eyler imiş. 1134 senesinde vefat edip Kel kapısına muttasıl mahalle defn olunmuştur.

Kethüda Sadrıali Mehmed Ağa Türbe Bina Eylemiştir. Ziyaretgâhtır. Bilahare Abdülcelil Efendi'ye meşihat tevcih olunmuştur.

Harameyn Evkafı'ndan Ortaköy'de İbrahim Paşa Kethüdası Mehmed Kethüda Cami-i Şerifi vakfından İstanbul'da Yenikapı haricinde Bayrakdar nam mecazib türbesinin ber-vech-i hasbi zaviyedarlık cihetleri olduğu.

Eyyid Abdülcelil Efendi bin Ahmed fevti 6 Cemaziyelahir 1315. Fil asl türbedarlık iken bilahare Mevlevî şeyhi Osman Efendi'nin riyaseti ve merkez şeyhi Nureddin Efendi'nin Meclis-i Meşayih azalığı esnasında mumaileyh Abdülcelil Efendi dahi Merkezefendi mahallesi imam vekili ve müstakim hafız-ı kuran sülehadan olmağla türbe-yi meşküra Sünbüliye'den ber-vech-i hasbî meşihad 1285 tarihinde tevcih olunmuştur. Vefatında mezkûr türbeye defn olunmuştur. Mahdumu Mehmed Emin Efendi 1321 senesi Şaban-ı Şerifi'nde Merkez Şeyhi Ahmed Efendi'den inabe etmişdir.

Günümüzde tekkeden sadece mezar yeri bulunmaktadır. Mevlânâkapı'dan çıkartılan tüm cenazeler sur kapısı ve tekkenin tam önü olan yere gelindiğinde cenaze alayı durur ve Reis İmam "el-Fatiha" deyip Fatiha okunduktan sonra devam edilip yol aşılır idi. Bu, bu yere has eski bir ritüel idi.

HACI BAYRAM DEDE TEKKESİ

Zeytinburnu'nda bir zamanlar varlığı bilinip, hakkında fazla bilgi olmayan bir tekkedir. Yerinin mezarlıklar arasında Seyyidnizam Tekkesi'ne giden yol üzerinde olduğu belirtilmiştir. Kanunî Sultan Süleyman devri sonlarına kadar faaliyetini sürdürmüş bir Halvetî dergâhıdır.

Merhum tekkeler ve kitabeler mütehassısı Cemalettin Server Revnakoğlu'nun bildirdiğine göre, tekkenin karşısında yer aldığını ifade ettiği Hacı Bayram Can Çeşmesi ve ardındaki namazgâh halen mamurdur.

H. 955 (1548) tarihli çeşmenin karşısındaki bu tekke, diğer tekke kaynaklarında da yer almamaktadır.[3]

HACI MAHMUD AĞA TEKKESİ

Sultan II. Bayezid devrindeki hayır sahiplerinden Hacı Mahmud Efendi'nin inşa ettirdiği, ufak mescide, H. 1291 (1874) yılında Mudurnulu Şeyh Salih Selahaddin Efendi'nin Şabaniye'den olmak üzere meşihat koyarak meydana getirdiği tekkedir. Selahaddin Efendi divanı olan şair bir şeyhtir. 1924 tarihli Vakıf Defteri'ne göre, tekkenin son şeyhi Ali Hüsameddin Efendi'dir. Sulbiyyet ve mütevelli-

3 Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Cemalettin Server Revnakoğlu 197 no'lu arşiv dosyası.

Erikli Baba Tekkesi

lik üzere bir vakıf kurulmuş olup bunun devam etmediği, son şeyhin Selahaddin Efendi'nin sulbünden olmadığı kaydından anlaşılmaktadır.

Mescidin esas kâgir yapısına bitişik iki katlı ahşap bir tekke binası ilave olunmuştur ve bu yapının 1874 yılının eseri olduğu eski fotoğraflardan da görülmektedir. Minaresiz tarzda inşa edilmiş kesme taş duvarlı mescidin son cemaat mahalli tamamen ahşap olarak daha sonra kapatılmış ve içeriye ahşap hanımlar mahfeli de yapılmıştır. Ahşap çatılı olan mekân, 1924 sonrası kapatılarak depo olarak kiraya verilmiştir. Ön kısımdaki ahşap yapı ikametgâh olarak kullandırılmıştır.

İlk şeyh olan Salih Efendi, H. 1310 Zilkade'sinde vefat etmiş ve tekkesinde cadde kenarındaki küçük bir hazirede defnedilmiştir. Oğlu Şemseddin Efendi'nin ise nerede defnedildiği bilinmemektedir.

2931 ada 12 parseldeki bu tekkenin vakfını Meclis-i Meşayih Reisi Ahmed Muhyiddin Efendi *Tomar-ı Tekaya*'sında Cemile Hanım olarak göstermektedir.

1987'de çöken tekke bilahare sadece kâgir kısmıyla restore edilmiştir. Hazirede dört adet mezar taşı dikili haldedir. Birisi Bani Mahmud Efendi için Melami taşına benzer şekilde dikilmiş tarihsiz taştır, diğeri de Yenikapılı Elhac İsmail Ağa'ya ait H. 1186 tarihli taştır. Bu zatın iki oğluna ait taşlar da yanında bulunmaktadır. İlkin vefat eden oğlu Mehmed Emin Ağa'nın vefat tarihi H. 1162'dir. Diğer oğlu

Erikli Baba Tekkesi

ise H. 1192 yılında vefat eden Mustafa Ağa'dır. Tekkenin kıble yönündeki ahşap şeyh dairesi günümüzde sembolik büyüklükte inşa edilmiştir.

PERİŞAN BABA (ERİKLİ BABA-ZAKİRBAŞI) TEKKESİ (KAZLI DERGÂHI)

Bu tekkenin esas mazisi, İstanbul'un fethine dâhil olan Erenler-Abdalan ve Bektaşiyan zümresine dayanır. Nitekim *Oruç Bey Tarihi*'nde[4] "Hicretin 856 yılında gaza-yı ekberdir deyüp şeyhlerden, âlimlerden, tekye-nişinlerden, abdallardan hazır olup, İstanbul üzerine yürüdü" denmektedir. Halen hazirede ve büyük mezarlıkta görülen Bizans döneminden kalma mermer sütun ve eski kabirler surlara pek yakın bu yerin geçmişini hatırlatmaktadır. Tekkeye münhasır bir kitabe yoktur.

Tekke, üzerinde kaz kabartması olan meşhur Kazlı Çeşme'nin gerisinde yer almıştır. Mezar kitabeleri yönünden, haziresi yegâne kaynaktır. 15. ve 16. yüzyıllarda tekkenin karşısında yer alan büyük mezarlığın da bu tesisle bir anıldığı hatırlanırsa, mezarlıkta bulunan 16. yüzyıldan kalma küfeki taşların buraya defnedilmiş ünlülere ait şahideler olduğu anlaşılır.

Bir Fütüvvet Ocağı halinde, debbağ-mumcu-yeniçeri ve Bektaşî mensuplarınca devam edilmiş olan bu dergâhın haziresine Topkapı'daki Büyük Abdullah Baba Dergâhı'ndan 1956'da kabirler naklen getirilmiştir. H. 953 (M. 1546) tarihli Kazlı Çeşme arkasındaki eski Bektaşi Namazgâhı'na ait mihrap taşı da tahrip

4 Edirneli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi,* yay.haz. Atsız, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1972, s. 123-124.

Erikli Baba Tekkesi haziresi

edilip tekkenin haziresine atılmıştır.

Yüksek namazgâh sofasını çevreleyen demir parmaklık sökülmüş ve namazgâh uzun yıllar kahvehane olarak kiraya verilmiştir. Hacı Mehmed Perişan Baba (vefatı H. 1283) tekkesi, iki katlı ve surlara doğru arka tarafında üst katta derviş odaları bulunan bir yapı idi. Üst katta mihrapsız büyük meydan odası çerağ uyandırılan mekândı ve günümüze intikal etmiştir.

1924 tarihli Vakıf Defteri'nin 105. sırasında vakfedeni Hafız Mustafa Baba olarak gösterilen tekkenin bu tarihteki şeyhi Abdullah Baba bin İskender bin Salih Efendi'dir. Mustafa Baba'nın vakfiyesi tekkenin üçüncü devresidir.

Abdullah Baba bin İskender, H. 1290 (1873) yılında doğmuştur. Ehl-i sünnet akaidinde ve Hacı Bektaş-ı Velî sülalesinden olup, H. 1328 (1910) tarihinde tayin olmuştur. Bu zatın ifadesiyle, dergâh Hacı Mehmed Perişan Baba tarafından, H. 1270 (1853) yılında kurulmuştur.

Tekkede her sabah şafaktan evvel toplanılıp meydanda zikir icra edilir ve her tarikatta olduğu gibi, tarikata müntesip olmayanlar zikirde bulundurulmazmış. Bu tekkeye, H. 1284 (1867) yılında gelir sağlayan bir vakfiye daha düzenlenmiştir. Perişan Baba'nın vefatı da H. 1292'dir (1875).

BÜYÜK ABDULLAH BABA TEKKESİ

Abdullah Baba Dergâhı, Topkapı Bektaşî Dergâhı adlarıyla tanınmıştır. Hacı Bektaş-ı Velî Dergâhı postnişini şair Filibeli Turabî Hacı Ali Dede Baba'dan irşada mezuniyet icazeti alan Yanya-Avlonyalı Hacı Abdullah Baba'nın H. 1324 yılında kendi imkânlarıyla yaptırdığı ahşap ve çatılı hanesini Bektaşî tekkesi olarak kullanmaya başlamasıyla oluşmuş bir İstanbul tekkesidir.

Ümmî olan Abdullah Baba bu ahşap Bektaşî dergâhında, tekkelerin kapatıldığı 1924 yılına kadar kendisine mensup olanlar 100 civarında zatla faaliyette bulunmuştur. Pazar ve perşembe akşamları zikir icra edilmiştir.

Topkapı dışında Takkeci İbrahim Ağa Tekkesi'nin karşısında, Haliç cihetinde ve mezarlığın arkasındaki Fazlıpaşa caddesi ile Davutpaşa caddesi üzerindeki tekke ve yanındaki namazgâh 1956'da tamamen istimlak edilmiş, küfeki namazgâh taşı Edirnekapı'da Emin Baba Dergâhı önüne nakledilmiştir.[5] Bu kadim eserlerin bulunduğu yer, 2944 ada 7 ve 9 parsellerde idiler. Bu işlemden sonra, bu yerde General Elektrik Fabrikası faaliyet göstermiştir. Abdullah Baba (v. H. 1339) ve ailesinin mezarları da Perişan Baba Tekkesi'ne nakledilmiştir.

Zeytinburnu tekkelerinin teşekkülünde hep İstanbul'un fethi ve İslamlaştırılması faaliyetinin dikkate alınmış olduğu görülür. Bir bakıma bugün de bu etki geçerliliğini korumaktadır. Zira Merkezefendi Tekkesi'nin gerek civar tekkeleri ve gerekse İstanbul halkı üzerindeki kuvvetli gücü günümüzde dahi tesirini sürdürmektedir.

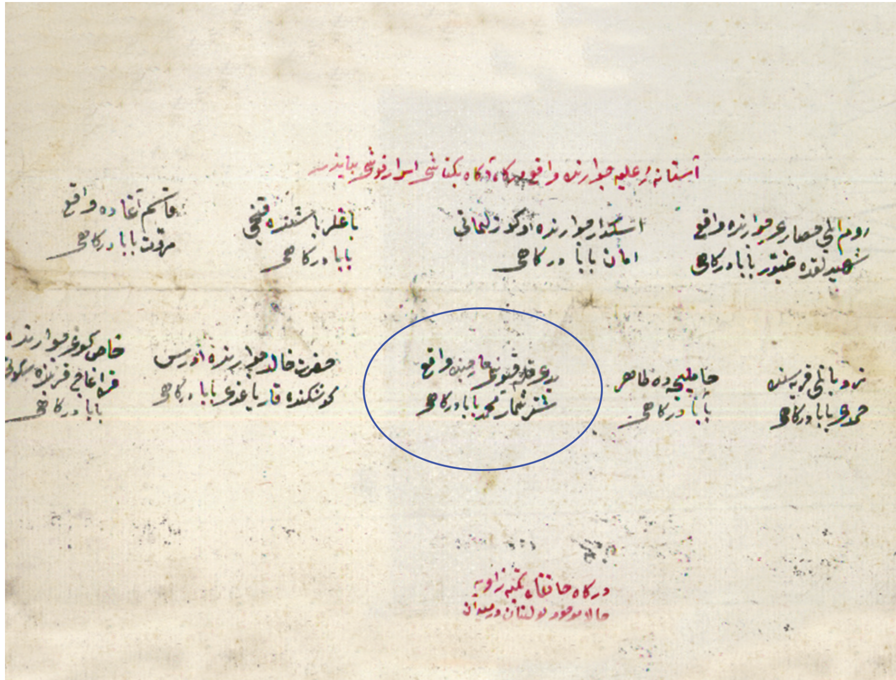
5 Süleyman Faruk Göncüoğlu, *Zeytinburnu Yollar ve Kapılar,* İstanbul, 2013, s. 144-145.

ERİKLİ BABA
EĞİTİM VE KÜLTÜR
VAKFI

Kazlıçeşme Bektaşi Dergâhı

AHMED NEZİH GALİTEKİN

Dergâhın İsmi: Çeşitli arşiv vesikalarında, kitap ve makalelerde dergâhın ismi Kazlı Tekkesi,[1] Kazlıçeşme Tekkesi,[2] Perişan Baba Tekkesi/Dergâhı,[3] Mehmed Efendi Tekkesi,[4] Hâfız Mustafa Baba Zâviyesi,[5] Zâkirbaşı Dergâhı,[6] Perişan Ali Baba Zakirbaşı Tekkesi,[7] Şütürşümar Mehmed Baba Dergâhı,[8] Seyyid Mehmed Baba Tekkesi,[9] Perişan Ali Baba Bektaşi Tekkesi,[10] Eryek/Eyrek Baba Tekkesi,[11] Erik/Erikli Baba Tekkesi,[12] Zakirbaşı Bektaşi Tekkesi,[13] Mehmed Baba Tekkesi,[14] Yedikule Bektaşi Tekkesi/Dergâhı,[15] Şeyh Abdullah Tekkesi,[16] Perişan Mehmed Ali Baba Tekkesi[17] olarak geçer.

Atatürk Kitaplığı OE Yz. 1825'de " Yedikulekapusı haricinde vâki Şüturşümar Mehmed Baba Dergâhı"

Bu çalışmada yardımlarını gördüğüm Fahri Maden, Erdem Z. İskenderoğlu, Seyit Ali Kahraman, Fatih Dalgalı, Muzaffer Şahin, Ali Aktaş, Ali Vasfi Kurt, Mustafa Birol Ülker, Murat Öztabak ve Erikli Baba Kültür ve Eğitim Vakfı görevlilerine teşekkür ederim.

1 M. Şefik Korkusuz, *İstanbul Tekkeleri ve Postnişinleri*, İstanbul, 2016, s. 733; Hülya Küçük, *Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler*, İstanbul, 2002, s. 113.

2 CDA. MAD, No: 9766, s. 339; MAD, 9731, s. 407; Hülya Küçük, *age*, s. 113; Fahri Maden, *Bektaşi Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları*, Ankara, 2013, s. 225-26; Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevîlik*, Ankara, 2002, c. 5, s. 192; Esin Demirel İşli, *İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu*, yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul, 1998, s. 106.

3 Meşihat Arşivi, Defter No: 1764, s. 175, 196; Esin Demirel İşli, *age*, s. 106 (Basılmamış doktora tezi); Gülay Yılmaz, *Bektaşilik ve İstanbul'daki Bektaşi Tekkeleri*, OA, İstanbul, 2015, Sayı: 45, s. 113; Fahri Maden, *age*, s. 48; Fahri Maden, *Kazlıçeşme Bektaşi Tekkesi ve Vakfiyesi*, VD, C. 40, Ankara, 2013, s. 122; Yılmaz Soyyer, *19. Yüzyılda Bektaşilik*, İzmir, 2005, s. 28; A. Rıfkı, *Bektaşi Sırrı*, Dersaadet, 1328, s. 123.

4 Fahri Maden, *age*, s. 48, 110;

5 Meşihat Arşivi, Defter No: 1764, s. 177

6 https://www.alevibektasi.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=680:kazl-ceme-eryekerikli-baba-bektai-tekkesi&catid=38:2014-11-29-00-06-44&Itemid=54

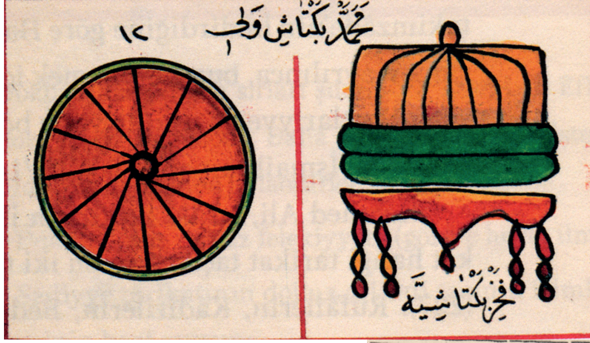
7 Mustafa Özdamar, *Dersaâdet Dergâhları*, İstanbul, 2007, s. 279.

8 Atatürk Kitaplığı OE_Yz_161 ve 1825; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf [19. Yüzyıl]*, İstanbul, 2003, s. 497; M. Baha Tanman, "Perişan Baba Tekkesi", *DBİA*, İstanbul, 1994, C. 6,

9 Topkapı Sarayı Arşivi yazmaları, E. 1772/1; E 3333; VGMA, Defter No: 109, s. 19; M. Baha Tanman, *agm.*, s. 242

Bektaşî şeyhi

Bektaşî fahri

10 M. Şefik Korkusuz, *age.,* s. 773;

11 Meşihat Arşivi, Defter No: 1763, s. 196M. Şefik Korkusuz, *age.*, s. 773; Gülay Yılmaz, *agm*, s. 113; M. Baha Tanman, s. 242; Yılmaz Soyyer, *age.,* s. 28; A. Rıfkı, *age.*, s. 123.

12 M. Şefik Korkusuz, *age.*, s. 773; Hür Mahmut Yücer, *age.*, s. 497; Yılmaz Soyyer, *age.*, s. 29

13 M. Şefik Korkusuz, *age.*, s. 773; Gülay Yılmaz, *agm.*, s. 113; M. Baha Tanman, *agm.*, s. 242; Esin Demirel İşli, *age.*, s. 106).

14 14- M. Baha Tanman, *agm.*, s. 242; Fahri Mader, *age.*, s. 93

15 Hür Mahmut Yücer, *age,* s. 497; Fahri Maden, *age.*, s. 122; https://www.alevibektasi.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=680:kazl-ceme- eryekerikli-baba-bektai-tekkesi&catid=38:2014-11-29-00-06-44&Itemid=54

16 Hür Mahmut Yücer, *age.*, s. 497; Bedri Noyan, *age.*, s. 192; https://www.alevibektasi.eu/ index.php?option=com_content&view=article&id=680:kazl-ceme-eryekerikli-baba-bektai-tekkesi&catid=38:2014-11-29-00-06-44&Itemid=54

17 - https://www.alevibektasi.eu/index.php? option=com_content&view=article&id=680:kazl-ceme-eryekerikli-baba-bektai-tekkesi&catid= 38:2014-11-29- 00-06-44&Itemid=54

Bu isimler içinde efradını cami ağyarını mâni olanı kanaatimce "Kazlıçeşme Bektaşi Tekkesi"dir. Zira diğerleri, mesela "Zâkirbaşı Tekkesi", yakınında bulunan bir sokağın ismi dolayısıyla verilmiştir. Sokağa bu ismin verilme sebebini kesin olarak tesbit edemedim. Ancak, Sadeddin Nüzhet Bey'in verdiği bilgiden öğrendiğimize göre, özellikle devran zikrini idarede gösterdiği başarıyla ünlü bir zakir olan, Silivrikapı Bâlâ Mektebi'nde kalfalık yapmış bulunan ve kuvvetle muhtemelen o civarda yaşamış olan ve H. 1334 (M. 1915) yılında vefat edince Silivrikapı mezarlığında defnolunan Hafız Mehmed Efendi'den dolayı verilmiş olması ihtimal dâhilindedir.[18] Şeyh Abdullah Baba tekkenin son şeyhidir. Perişan Baba, Birinci Meşrutiyet dönemi babalarından biridir. Eryek Baba ise hakkında çeşitli rivayetler bulunan bir zattır.

Eryek Baba, bir rivayete göre, Orhan Gazi döneminde Horasan'dan Anadolu'ya gelen ve Bursa'nın fethinden sonra Maltepe'deki Osmanlı-Bizans savaşına katılan gazi erenlerdendir. İkinci rivayete göre asıl ismi Seyyid Muhammed Sinâneddin olup, İstanbul fethine katılmış ve fetihten sonra Kazlıçeşmede tekkesini kurmuştur. Üçüncü rivayete göre Hacı Bektaş-ı Velî'nin ilk halifelerindendir ve İmam Musa Kâzım hazretlerinin soyundan gelmektedir.[19]

Erikli Baba'nın kaynağı ise halk muhayyilesinin ortaya koyduğu bir rivayet gibi gözüküyor. Şöyle ki, Arap harfleriyle yazılan ve "Eryek", "Erik" şeklinde okunabilen bu kelime, bazılarınca اريك "Erik" olarak okunmuş, sonra bunu teyit eden bir keramet yakıştırılmış olmalıdır. Anılan keramet şöyledir:

> *"Bir kış mevsiminde canı erik isteyen hamile bir kadının 'Bana erik bulun" diye tutturduğu; Bektaşi babasının kadına, yemyeşil yapraklı ve pıtrak gibi erik dolu bir dal uzattığı, kadının eriği yer yemez kolaylıkla doğum yaptığı, o yüzden bu zâta Erikli Baba dendiği söylenir."*[20]

Çeşitli isimler etrafından, bu gibi yakıştırmaları Kocaeli araştırmalarım sırasında defalarca görmüştüm. Bu hususta merhum Yahya Kemal, Üsküp'teki Sultan Bayezid-i Velî'nin kızı Beyhan Sultan türbesinin Arnabut Baba türbesine nasıl dönüştüğünü nefis üslubuyla anlatır. Benzer konular hakkında Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'ın araştırmalarına bakılmalıdır.[21]

16. ve daha sonraki yüzyıl belgelerinde Er-sinan, Er-gâib, Er-korkut, Er-can gibi "Er-" ile başlayan bileşik isimlere rastlanmaktadır. Lugatte "er" kelimesinin 1- Koca, zevç 2- Erkek, kişi 3- Yiğit, kahraman 4- Bektaşi şeyhi, mürşit, erenler 5- Sahip anlamlarına geldiği belirtilmektedir.[22] Az önce örneklerini verdiğimiz isimlerden, bu kelimenin yiğit, kahraman anlamında kullanıldığı anlaşılıyor.

Erikli Baba Tekkesi'nde yapılmış bir sözlü tarih çalışmasında, orada kabri bulunan Eryek Baba'nın İstanbul'un fethine katılmış olan Ahi, Kalenderî veya Abdalan zümrelerinden olduğunun kabul edildiği tespit edilmiştir.[23] Merhum Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver de, Eryek Baba'nın Horasan'dan İstanbul kuşatmasında bulunmak için gelmiş cihad erlerinden olduğunu, bu cihad erlerinin sonraları erenlerden sayıldığını, çoğunun da Bektaşî efsanelerine geçtiğini belirtir.[24]

18 Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi,* Dinî Eserler, c. 2, İstanbul, 1943, s. 658.

19 Fahri Maden, agm., s. 122

20 Hasan Yelmen, "Kazlıçeşme", *DBİA*, c. 4, İstanbul, 1994, s. 514.

21 Yahya Kemal Beyatlı, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsî ve Edebî Hâtıralarım*, İstanbul, 1973 , s. 22-23 ve Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri,* Ankara, 1984.

22 Heyet, *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü,* c. 3, Ankara, 1967, s. 1483-1488; Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü,* Ankara, 2009.

23 Nicolas Vatin ve Thierry Zarcone, "Le tekke bektachi de Kazlıçeşme: I. Étude historique et épigrahique", *AnaAnatolia Moderna-Yeni Anadolu*, c. 7, 1997, s. 79-109'dan naklen Gülay Yılmaz, agm, s. 113.

24 A. Süheyl Ünver, *İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar,* Ankara, 1976, s. 21.

Bektaşî meydanı

Aşağıda fotokopisi ve çevrimyazısı görülecek olan Hafız Mustafa Baba vakfiyesi ile diğer arşiv vesikalarında Eryek Baba'nın İslamî isminin "Ahmed" olduğu belirtilmektedir. (Bu hususta bkz. aşağıda 4, 7, 9 no'lu vesikalar)

Dergâhın Yeri: Osmanlı Arşivi kaynaklarında dergâhın yeri "Yedikule'de Kazlıçeşme nâm mevkide vâki",[25] "Kazlıçeşme'de Bektaşi dergâhı",[26] "Yedikule hâricinde Kazlı-çeşme nâm mahalde",[27] "Yedikulekapısı hâricinde Kazlıçeşme nâm mahalde Otakçılar mahallinde",[28] "Der mahall-i Otakçılar der mahall-i Kazlıçeşme der hâric-i Bâb-ı Yedikule der İstanbul"[29] şeklinde tarif edilir. Bugün Kazlıçeşme mahallesi, Demirhane caddesi, Zakirbaşı sokağı, 2578 ada, 31 parseldedi bulunmaktadır.

Dergâhın Kuruluşu: 17. yüzyılın en önemli kaynaklarından birini bırakmış olan Evliya Çelebi, Kazlıçeşme'yi anlatırken, bir camii, yedi mescidi, bir hanı, bir hamamı, yedi sebili ve üç tekkesi bulunduğunu söyler; ancak tekkelerin isimlerini zikretmez.[30] Görebildiğim en eski tarihli İstanbul tekkeleri listesi H. 1119 (1708) tarihli olup, BOA. D.BŞM, No: 120'de kayıtlıdır[31] ki, burada bahis konusu olan tekkenin ismi geçmez. Kesbî Mustafa'nın *İbretnümâ-yı Devlet* isimli eserinde[32] yayımladığı 1181 tarihli Muharremiye defterinde ve merhum Prof. Dr. Atillâ Çetin tarafından yayımlanan H. 1191 (1784) tarihli bir vesikada[33] da tekkenin ismine rastlanmaz. Diğer cihetten İstanbul camileri, tekkeleri ve diğer dinî eserler hakkında önemli bir kaynak olan Ayvansarâyî'nin H. 1193'te (1838) temize çekilen eseri *Hadîkatü'l-Cevâmi*'de[34] ve Ali Sâtı Efendi tarafından hazırlanıp temize çekilmesi H. 1253'te (1838) tamamlanıp H. 1281'de (1865) basılan zeylde tekkeden bahsedilmemiş iken, Ali Sâtı nüshasına da bir zeyl yazan ve eserini H. 1276'da (1859-1860) bitiren Süleyman Besim Efendi, "Debbağlar

25 Meşihat Arşivi, Defter No: 1764, s. 173.

26 Meşihat Arşivi, Defter No: 1764, s. 175.

27 Meşihat Arşivi, Defter No: 1764, s. 196.

28 BOA. AV. MKT, 3350/100; EV. MKT, 2404/60'dan naklen Fahri Maden, agm, s. 122.

29 VGMA, Defter No: 988, s. 139.

30 Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul, 2003, s. 192.

31 Bu defter tarafımızdan yayımlanmıştır. Bkz. Ahmed Nezih Galitekin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul Câmi, Tekke, Medrese, Mekteb, Türbe, Hamam, Kütüphâne, Matbaa, Mahalle ve Selâtin İmâretleri,* İstanbul, 2003.

32 Ahmet Öğreten tarafından hazırlanan bu eser 2002 yılında Türk Tarih Kurumu yayınları arasında basılmıştır.

Mescidi"nde Kazlı Çeşme'den bahsettikten sonra "Çeşme-i mezbûre kurbünde bir Bektâşî zâviyesi var idi. Bin iki yüz kırk üç (1827) yılı bâ-hatt-ı hümâyûn hedm olundu" der.[35] İlk iki müellifin eserlerinde tekkeden bahsetmemesi, Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması ardından Bektaşî tekkelerinin kadîmeleri bırakılıp muhdeslerinin yıktırıldığı sırada bunun da yıkılması ve diğer gerekçeler Kazlıçeşme Tekkesi'nin muhdes yani sonradan yapılmış bir dergâh olduğunu göstermektedir.

Tekke haziresinde mevcut bir mezar taşından, tekkenin banisinin Şem'î Ebûbekir Ağa olduğunu öğrenmekteyiz. Şahidenin çevrimyazısı şöyledir:

Sâlik-i şehrâh-ı Bektâşiyyeden
Şem'î Bû Bekir Ağa-yı hayr imtinâ
Yapdı bu dergâhı evvel ba'de-zin
Eyledi bir dâr-ı bâkî iştirâ
Sıhhatinde ya'ni ta'mir eyledi
Kabrini ol zübde-i ehl-i tûkâ
Böyle lâzımdır kişiye intibâh
Yohsa dünya varlığı ömrüm hebâ
Nûr-ı Tevhîd ile tenvîr eylesün
Hazret-i Allah kabrin dâ'imâ

Sene 1239/1823-1824

Yine hazirede H. 1214 (1799-1800) tarihli Seyyid Mehmed Baba'ya ait bir mezar taşı vardır. Bu zat Atatürk Kitaplığı OE_Yz_No: 1825'te kayıtlı "Hâlen Âsitâne-i Aliyye'de ve Civârında Vâki' Olan Dergâh ve Zevâyâ ve Mahall-i Zikrullah ..." başlıklı iki sayfalık, tarihsiz listede "Yedikulekapusı hâricinde vâki' Şütürşümâr[36] Mehmed Baba Dergâhı" olarak ismi geçen Mehmed Baba'dır ki, tekkenin ilk şeyhi olduğu anlaşılıyor. Anılan şahidenin çevrimyazısı şöyledir:

Merhûm ve mağfûrun leh
İlâ Rahmeti Rabbihi'l-Gafûr
Es-Seyyid Mehmed
Baba rûhiçün
El-Fâtiha sene 1214/1799-1800

33 "İstanbul'daki Tekke, Zaviye ve Hankahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", *VD*, c. 8, Ankara, 1981, s. 583-690.

34 Birçok yazma nüshası bulunan eserin İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, TY. 8872'de kayıtlı nüshasını kullandık.

35 Süleyman Besim Zeyli, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, TY. 202'de kayıtlıdır. Bu üç nüsha tarafımızdan hazırlanarak yayımlanmıştır. Bkz. Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Ali Sâtı' Efendi, Süleyman Besim Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmi' (İstanbul Câmileri ve Diğer Dînî-Sivil Mi'mârî Yapılar)*, İstanbul, 2001.

36 Lugatte, şütür: deve; şümar: sayı, sayıcı anlamındadır. Develeri sayarak kontrol eden bir görevli anlamında olabilir. Bazı eserlerde deve güden anlamında olduğu kayıtlıdır. Ali Aktaş Bey, develerin kendisini sevmesinden dolayı bu lakabın verildiğini söylemiştir.

Bektaşî dervişi

Seyyid Mehmed Baba'nın vefatından sonra posta Hüseyin Baba geçmiştir. Bu dönemde Yeniçeri Ocağı kaldırılmış ve Bektaşî tekkeleri kapatılmıştır. Kapatma kararı alınmadan önce sadrazam, şeyhülislam, kazaskerler, şûrâya mensup devlet adamları, Nakşî, Kadirî, Halvetî, Mevlevî ve Sa'dî tariklerine mensup şeyhlerin katıldığı bir meşveret meclisi toplanmıştır. Mecliste ilk sözü şeyhülislam almıştır:

Ma'lûmunuzdur ki, hazret-i Ali radıyallahu te'âlâ anh ve kerreme vecheh, taraf-ı hazret-i Fahr-i Âlem sallalahu te'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri 'efdal-ı a'mâl zikr ü tevhid olduğunu beyân ve tefhim ve hazret-i Ali'ye kelime-i tevhîdi telkin ve ta'lim buyurub bu vechile zikr-i cehrî delâil-i Kur'âniyeden sonra kavl ve fi'l-i Nebevî ile sâbit ve turûk-ı cehriyenin cümlesi hazret-i Ali'ye mensub olan turuk-ı nâzenînden münşa'ib olmağla, turûk-ı aliyyenin cümlesi hak ve Hacı Bektaş-ı Velî ve sâir turûkdan güzerân eden pîrân-i izâm ve e'izze-i kirâm kaddesallahu te'âlâ ervâhehüm cümlesi ehlullah ve kümmel-i ümmetden olup, onların kat'a diyeceğimiz yokdur. Lâkin turûk-ı aliyyeye sülûk ve intisap edenler usûl ve erkân-ı kadîmesi üzere gidip ibtidâ şer'-i şerîfe kemâliyle ittibâ lâzımeden ve hatta şerî'atda derece-i kerâhatde olan nesne tarîkatde haram menzilesinde olup bu cihetle turûk-ı aliyye havâss-ı ümmete mahsûse iken ba'zı cehele Bektâşîlik nâmıyla hevâ-yı nefsine tebe'an ferâizi edâ eylemek değil belki maazallahu te'âlâ tahlil-i muharremât ve istihfaf-ı ibadet ederek küfrü mü'eddî dürlü dürlü fısk ü fücûr u fezâhata tasaddî etmekde oldukları şâyi' ve mütevâtir olmağla sizler meşâyih-i turûk-ı aliyyeden olduğunuzdan bu hususda ma'lûmat ve mesmû'atınız nasıldır ve bu makûlelerin hakkında ne dersiniz?' diye lede's-su'al, meşâyih-i mumâ-ileyhimin ba'zıları, 'ol tâife ile ülfetimiz olmadığından hallerini hakikati üzere bilemeyiz' deyip sükûtu ihtiyâr ve ba'zıları 'vâkı'a Üsküdar tarafında o misillü münkerât-ı tevâtür işidilmektedir' diye fezâhatlarını ihbar kıldıkdan sonra ulema olumsuz görüşler ileri sürmüşler ve neticede şu kararlar alınmıştır: 'Altmış sene mukaddem olan Bektâşî tekkeleri kadîm i'tibar olunup muhdes oldukları ihbar olunan birkaç bâb tekkelerin hedmine taraf-ı fetvapenâhîden ve Bâb-ı Âlî'den me'mûrîn ta'yiniyle cümlesi hedm olunup kadîm ve muhdeslerinin içlerinde olan müteşeyyihân ve dervişân adında olan bed-endişânın sûret-i hâl ve sîret-i bâlleri cânib-i müftî-i dînden tahkik ve tedkik birle şerî'aten ve siyâseten cezâ-yı revâları lâzım gelenler icrâ ve miyânlarında nâdiren seniyy bulunup kendi halinde oldukları tebeyyün edenlerden sarf-ı nazar olunup ma'da râfiziyyü'l-i'tikad ve ilhâd-nihâd oldukları tahakkuk edenler mürted hükmünde olmalarıyla telkîn-i dîn olunarak vardıkları mahalde sû-i ef'allerini icraya muktedir olamamak içün Kayseriye ve Birgi ve Hâdim gibi makarr-ı ulemâ olan bilâda nefy ve ib'âd olunmak üzre şimdilik Âsitâne'de olanların izâlesine ber-vech-i meşrûh ittifak ve ittihad olunup…[37]

---

37 Es'ad Efendi, *Üss-i Zafer*, İstanbul, 1293, s. 207-209; aynı eserin Mehmet Arslan tarafından neşri, İstanbul, 2005, s. 173-175.

38 CDA. C. ZB, No: 46/2282.

39 Fahri Maden, *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları*, Ankara, 2013, s. 93. Ahmed Cevdet Paşa bu hususta şöyle der: "- Yedikule'deki Hüseyin Baba iki nefer hâdimiyle Hadim'e nefy olundu. Sairleri dahi sünnî kıyafetine girdi ve meydanda Bektaşî ziyy ve kıyafetinde kimse kalmadı", *Tarih-i Cevdet*, c. 12, İstanbul, 1309, s. 183.

40 Fahri Madan, *age.*, s. 95.

Erikli Baba Tekkesi

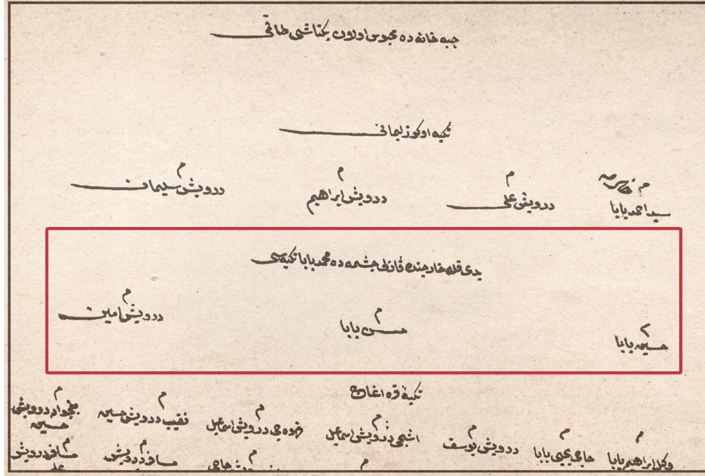
Bunun üzerine 60 yıldan eskiler bırakılmış ve diğerleri yeni sayılarak yıktırılmış, zararlı görülenler Kayseri, Birgi, Hadim gibi uleması fazla olan yerlere sürülmüştür. (Bu husustaki bir hüküm için bkz. Vesika No: 6)

Bu süreçte diğer İstanbul Bektaşî tekkelerinin babaları ve dervişleri ile Kazlıçeşme Bektaşî tekkesi şeyhi Hüseyin Baba, Hasan Baba ile Derviş Emin önce Darbhane'de hapsedilmiş,[38] burada dinî bir sorgulama ve imtihandan geçirilmiştir; sorgulama sırasında verdikleri cevaplar tatmin edici bulunmadığından takiyye yaparak ehl-i sünnet suretinde göründüklerine dair kanaat oluşmuş ve bir hafta içinde Hadim'e sürülmüşlerdir.[39] Ancak tüm Bektaşîler sürülmesi gereken kimseler olarak görülmemiş; hepsinin rafızî ve mülhid olmadığı, içlerinde iyi hal sahibi kimselerin bulunduğu söylenmiş; ehl-i sünnet itikadında ve kendi halinde oldukları anlaşılanlara dokunulmaması istenmiştir.[40] Halvetî şeyhlerinden olup, *Hediyyetü'l-İhvân* gibi fevkalade önemli bir eser bırakmış olan Muhammed Nazmî Efendi, anılan eserinde "Bektaşîlerden dört kişiyi tanıdığını, bunların ahkâm-ı şeriat ile âmil, tarikat âdabında kâmil olduklarını, bunlardan Derviş Mahmud isimli olanının, beş vakit namazını camide kılmaya çok dikkatli olduğunu, 'Hacdan sonra Resûlullah civârında bu cesedi defnetmezsem dervişlik bana haram olsun' dediğini ve H. 1070 (1659) yılında de gerçekten öyle olduğunu, yani Medine-i Münevvere'de vefat ettiğini" kaydetmektedir[41] ki, bu hususta çeşitli eserlerde zikredilen örnekler çoktur.[42]

Kazlıçeşme Bektaşî Tekkesi'nin durumunu muayene etmek üzere, hacegân-ı dîvandan ve mektubî-i defterî hulefasından Seyyid İbrahim Nazif Efendi ile hassa mimarları halifelerinden Tahir Efendi tekke mahalline gönderilmişler ve durumu bir deftere kaydederek yönetime sunmuşlardır. Bu defterde belirtildiği üzere tekke, muhdes olduğundan, yani son altmış yıl içinde yapıldığından yıktırılarak etrafı taş duvarla çevrili 390 zira' (295,62) m² arsasına el koyulmuştur. Arsa-

41 Dr. Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumu'nda Tasavvuf,* İstanbul, 2001, s. 416.

42 Bektaşîliğin yasaklandığı siyasî süreçte, yapılan yayınlarda çok aleyhte bir durum aksettirilmiş ise de bu gerçeklerin tamamını göstermiyordu. Bu hususa dikkat çeken Fahri Maden şöyle söyler: "Esad Efendi, Bektaşîleri yalan söyleyen, namaz kılmayan, oruç tutmayan kişiler olarak tarif etmekteydi." Oysa Bektaşîlerin Kur'an ve Peygamber'e inandıkları; Bektaşî dervişleri arasında dinin temel inanç ve ibadetlerinden olan gusül, abdest, namaz, oruç ve hac gibi vecibeleri yerine getirenlerin olduğu biliniyordu. Örnekler için bkz. Ahmet Yıldırım, "Alevî-Bektaşîlerin Dinin Temel Kaynaklarından Kur'an ve Sünnete Bakışı", *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevilik Sempozyumu-I (28-30 Eylül 2005) Bildiriler ve Müzakereler*, Isparta, 2005, s. 287-296; Cenksu Üçer, "Geleneksel Alevîlikte İbadet Telakkileri", *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevilik Sempozyumu-I (28-30 Eylül 2005) Bildiriler ve Müzakereler,* Isparta, 2005, s. 297-308 zikreden Fahri Maden, *age.*, s. 173; B. Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik, c. 1,* Ankara, 1998, s. 333'te dipnot.

da bulunan Eryek Baba ve Mehmed Baba'nın mezarları ile diğer birkaç mezara dokunulmamıştır. Enkaz ve taşlar H. Muharrem 1242'de (Ağustos 1826) Nuri isminde bir şahsa 300 guruşa satılmıştır.[43] Yapılan inceleme sonucu tekkenin Sultan Bayezid-i Velî vakfına ait yıllık 120 akçe geliri olan 12 dönümlük arsası anılan vakfa iade edilmiştir.[44] Daha Sultan II. Mahmud'un son zamanlarında Bektaşîlere karşı sert tutum gevşemeye başlamış, Sultan Abdülmecid'in tahta çıkmasıyla oluşan daha rahat bir ortamda, Bektaşîlerin faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu dönemde resmen Bektaşî tekkesi açma iznini alamadıklarından, ya eski Bektaşî tekkelerinde türbedâr olarak görev almışlar[45] veya tekkelerini Nakşî adıyla açıp içlerinde Bektaşî ayini icra etmişlerdir.[46]

H. 1270 (1853-1854) yılında Kazlıçeşme tekkesi, Perişan Mehmed Baba tarafından ihya edilmiştir.[47] *Bektaşî Sırrı* risalelerinin yazarı A. Rıfkı'dan itibaren, konuyla ilgili olarak yazanlarca, Kazlıçeşme dergâhının ikinci banîsi olan İşkodralı Perişan Mehmed Baba ile Konyalı Perişan Hafız Ali Baba birbiriyle karıştırılmış, Müfid Yüksel bu meseleyi derinlemesine araştırarak her iki Perişan Baba'nın ayrı ayrı şahıslar olduğunu göstermiştir.[48] İşkodralı es-Seyyid el-Hâc Perişan Mehmed Ali Baba'nın kabri Kazlıçeşme dergâhı haziresinde olup kitabesi şöyledir:

Hû Dost

Beni-i în dergâh ârif-i billah
El-Hâcc Mehmed Perişan Baba hazretlerinin
Vefâtına kendüsinin söylediği târihdir
Esef itme teselli bul neşr-i haşre delâletdir
Gelür diğer giden lâbüdd felekden itme şekvâyı
Kahr lûtf-ı celâlîdir cemâli ayn-ı bi'l-mutlâk
Sefer itse eğer merdüm bırakub köhne dünyâyı
Tutalım ten turâb oldı eğerçi mürg-i rûh ammâ
Karışdı Çarde Ma'sûma bulub Firdevs-i a'lâyı
Halim ve Hamid lebsün giyüb Seb'u'l-mesâniden
Libâsın tâzeler tahsîl idüb ism-i müsemmâyı
Çıkardım târihim rûşen ayn ra fâ ve çimden kim
Bi-hân Lâ Taknetû remzin gözet imrûz ferdâyı

Sene 1283
Ketebehü'l-fakîr Azîz

43 CDA. MAD, No: 9766, s. 338 (Bu belgenin aslı ve çevrimyazısı için bkz. Vesika No: 1; Vesika No: 2); Fahri Maden, agm., s. 123 ve orada zikredilen belge ve eserler.

44 Fahri Maden, agm., s. 123.

45 Mesela Beykoz Akbaba Tekkesi'ne atanan Perişan Baba, resmî olarak türbedar gözüküyordu (BOA. A.MKT. UM, No: 299/49; BOA. Ayniyat Defteri, No: 284, s. 33; Ayniyat Defteri, No: 287, s. 77). Bu üç vesikada Perişan Baba son derece saygıyla tavsif edilmektedir. (Vesika No: 38, 36, 37).

46 Fahri Maden, *age*, s. 207, 209, 214.

47 Müfid Yüksel, *Bektaşîlik ve Mehmed Ali Hilmî Dedebaba*, İstanbul, 2002, s. 205; Fahri Maden, agm., s. 124; Fahri Maden, *age.*, s. 225.

48 Bkz. Müfid Yüksel, *Bektaşîlik ve Mehmed Ali Hilmi Dedebeba*, İstanbul, 2002, s. 26-34; https://www.alevibektasi.eu/index.php ?option=com_content&view=article&id=680:kazl-cemeeryekerikli- baba-bektai-tekkesi&catid=38:2014-11-29-00-06-44&Itemid= 54; Fahri Maden, agm., s. 124.

Perişan Mehmed Baba ile İstanbul müftüsü arasında şöyle bir sohbet geçtiği rivayet olunur: İstanbul müftüsü Baba'yı bir ziyaretinde "Âlimler peygamberlerin vârisleridir" hadis-i şerifinden söz açmış, bunun üzerine Perişan Baba "Velîler peygamberlerin vârisleridir" demiş. Ardından Müftü Efendi kendisine delil teşkil eden kitapları sıralamaya başlayınca Perişan Baba, "Söze ne hacet" deyip yerden yumruk büyüklüğünde bir taş alarak, "Peygamber efendimiz bu devirde olsa idi bu taşı sıkıp su yapardı" demiş. Buna karşılık Müftü Efendi "Tabii ki yapardı" buyurmuş. Bunun üzerine Perişan Baba "O halde siz ulemâ-yı umûrdan sayıldığınıza göre buyurun taşı sıkıp suyunu çıkarınız" deyince Müftü "Ama bu imkânsız" cevabını vermiş. Bunun üzerine Perişan Baba taşı eline almış, sıkıp suyununu çıkararak bir bardağa doldurmuş. Bu durum karşısında Müftü Efendi kendisine nazar kılmasını söyleyince Perişan Baba "İşte bu imkânsızdır. Zira zât-ı âlîniz mucize[49] görüp iman ettiniz. İmanınız şüphelidir. Amma, sizi de taşraya atmayız" diyerek bardağı Müftü'ye uzatıp "Buyurun içiniz" demiş. Bu olaydan sonra vefat eden Müftü'nün cenazesi Perişan Baba tarafından yıkanıp hazırlamış ve tekkenin bahçesine defnedilmiş.[50]

Bektaşi dervişi

Perişan Baba'nın "Perişan" lakabı alması ile alakalı olarak şöyle bir kerameti rivayet edilir: Sultan Abdülaziz döneminde bir Hintli, gösteri yapması için saraya çağırılır. Ekâbirden herkesin bulunduğu yerde Hintli bazı gösterilerden sonra elindeki bir ipi havaya fırlatır ve bu ipe tırmanarak seyircilerin üzerine işemeye başlar. Padişah'a da birkaç damla gelince "Kaldırın bu edepsizi!" diye ferman buyrulur. Ateş ederler, ipe kılıç vururlar, düşmez. Bunun üzerine Padişah "İçinizde bir Müslüman yok mu bu kâfiri perişan etsin" deyince, orada bulunan Perişan Mehmed Baba, ayakkabısını fırlatır ve ayakkabısını kafasına vura vura Hintliyi yere indirir. Bu olaydan sonra lakabı "Perişan Baba" olur.[51]

Perişan Baba'nın vefatından sonra tekkeye Hafız Mustafa Baba bin Yahya postnişin olmuştur.[52] H. 1228'de (1813) İstanbul'da doğan Hafız Mustafa Baba, H. 1288'de (1872) vefat ederek tekkede defnolunmuştur. Mezar taşı kitabesi şöyledir:

49 Alevî inancında peygamberler gibi velilerin de harikulâde hallerine mucize denilirken, Sünnî inancında peygamberlerinkine mucize, velilerinkine keramet denilmektedir.

50 Şevki Koca, *Bektâşîlik ve Bektâşî Dergâhları,* İstanbul, 2005, s. 81-182'den naklen Fahri Maden, agm., s. 124-125. Dergâh haziresinde bu müftü efendinin mezar taşına rastlanmadı.

51 M. Şefik Korkusuz, *age.,* s. 734.

52 Fahri Maden, agm., b. 125; Aşağıda 21 No'lu vesika; Fahri Maden, *age.*, s. 225; Gülay Yılmaz, agm., s. 114;

Hû Dost
Tarîkat-ı Aliyye-i Nâzenîn-i
Bektâşîyeden işbu dergâh-ı
Feyz iktinâhın post-
Nişîni vâsıl-ı sırr-ı hakîkat-ı
Muhammedî vâkıf-ı rumûz-ı mesâlik-ı
Hayderî ârif-i billâh
Mürşid-i dil-âgâh nâşir-i
Meveddet-i Ehl-i Beyt-i Resûlullah
Es-Seyyid Hâfız Mustafa Baba
Hazretlerinin rûh-ı revânı
Şâd ola

Fî 15 Zilka'de sene 1288 [25.01.1872]
Ali Rıza

Döneminde resmî ismi Nakşî Dergâhı olan Kazlıçeşme tekkesinde Hafız Mustafa Baba'dan başka 25 derviş bulunmakta idi.[53]

Hafız Mustafa Baba, H. 27 Z 1284 (20 Nisan 1868) tarihinde bir vakıf kurmuştur. Vakıfta üç oda, iki abdesthane ve hela, bir kömürlük ve mutfak, iki kuyu, bir miktar avludan müteşekkil iki sokak kapılı, iki katlı bir ev ile 4000 guruş vakfetmiştir. Mehmed Baba, Perişan Baba ve Eryek Ahmed Baba türbelerinde türbedar olan zatın evde oturmasını, 4000 guruş rehn-i kavî (kıymeti borç miktarı veya daha az olan ve borçlunun borcunu ödemediği zaman kıymeti borcu karşılamaya kâfi olan rehindir) ve kefil-i melî (servet sahibi kefil) ve gerektiğinde ikisinden biri ile mütevellî tarafından onu on bir buçuk hesabıyla alâ vech-i helal (helal şekilde) istirbah olunup[54] gelirinden yıllık 12 vukiyye (15.396 kg) zeytinyağı satın alınıp her gece birer kandil yakılmasını ve yine gelirden Hacı Bektaş-ı Velî türbesinde türbedar olan zata yılda 30 guruş gönderilmesini, yine Hacı Bektaş-ı Velî türbesinde 10 Muharrem'de aşure pişirilip ziyaretçilere dağıtılmak için 320 guruş verilmesini ve kendisi hayatta oldukça kendisi, vefatından sonra Hacı Bektaş-ı Velî türbedarının inhasıyla mücerred, ehil, liyakatlı bir zatın mütevellî olarak yılda 20 guruş almasını şart koşmuştur. Bu vakfiye daha önce, Osmanlı Bektaşilik tarihi üzerinde birçok eseri, özellikle de tam bir liyakatla yazdığı değerli doktora teziyle tanıdığımız Fahri Maden tarafından *Vakıflar Dergisi*'nde yayımlanmıştır. Biz burada hem konunun bütünlüğü açısından hem de

Baha Tanman, agm., s. 242; Hür Mahmut Yücer, *age.*, s. 498; https://www.alevibektasi.eu/ index.php?option=com_content&view=article&id=680:kazl-ceme-eryekerikli-baba-bektai-tekkesi&catid=38:2014-11-29-00-06-44&Itemid=54

53 CDA. KK, No: 6290/1 İstanbul Tekkeleri Nüfus Vukûat Defteri, yayını için bkz. Ahmed Nezih Galitekin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul*, İstanbul, 2003, s. 272-273.

54 Para vakıflarının Osmanlı tatbikatında uygulanan işletme usullerinden en önemlisi, "muamele-i şer'iye" dedikleri usûldür. Bu şekilde elde edilen gelire "ribh=kâr", "nemâ=gelir"; parayı gelir getirmek üzere vermeye "istirbah=kâr getirmek için paranın işletmeye verilmesi", işletme tarzına da "muamele-i şer'iye" denilir. Vakıf paralarının borç yani kredi şeklinde verilmesi de "idâne" tabir edilir (Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda Ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara, 1988, s. 160. Ayrıca bkz. Prof. Dr. Murat Çizakça, *Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları*, İstanbul, 1993; Dr. İsmail Kurt, *Para Vakıfları*, İstanbul, 1996; İzzet Sak, Konya Vakıfları, Konya, 2005. 06-44&Itemid=54

bazı kelimelerin farklı okunması gerektiği düşüncesiyle yeniden (Vesika No: 4) yayımladık.

Hafız Mustafa Baba'nın vefatından sonra Kazlıçeşme Dergâhı'nda postnişinlik yapan zevatın ihtilafsız bir listesini yapabilmek şu aşamada imkânsız gürünüyor. Şu ana kadar görebildiğim vesikalara göre Hafız Mustafa Baba'nın H. 15 Za 1288'de (25 Ocak 1872) vefatından sonra türbedarlık makamına H. 10 Ca 1289'da (16 Temmuz 1872) Şeyh Abdullah Efendi b. İskender geçti (VGM. Defter No: 109, s. 19. Bkz. Vesika No: 5). Dr. Fahri Maden'in tespitine göre, Hafız Mustafa Baba'nın vefatından sonra, çok kısa bir süre Ganî Baba postnişinlik yapmış, H. 17 B 1289'da (20 Eylül 1872) vefat etmiştir. Mezar taşı kitabesi şöyledir:

Hû Dost
Bakma dehr-i bî-karârın vârına derviş isen
Er karındaşınla yâ Hû eyle dâ'im hasb-ı hâl
Ger gedâ ger şâh sen âlemde yok bil kendini
Hızır'a yoldaş olmasun tut gitme emr-i muhâl
İşte bak Yakovalı Baba Ganî'den al haber
Rihletin bângın duyunca murg-i rûhu açdı bâl
Ehl-i beyt-i hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş ile
Hayder-i safder ola yaver ona rûz-i su'âl
Söyledim cevherle Meylî fevtinin târihini
Vâsıl-ı kasr-ı cinân oldu Ganî Baba bu sâl
واصیل قصری جنان اولدی غنی بابا بو سال
Sene 17 B sene 1289 [20.09.1872][55]

Fahri Maden ayrıca şu bilgiyi de nakleder: Şevki Koca'ya göre Abdülgani Baba, Yalova tekkesi postnişini olup sadece mezarı Kazlıçeşme tekkesindedir.[56]

Ondan sonra türbedarlık görevi Seyyid Hacı Hasan Baba'ya geçmiş, ancak "mugayir-i âdâb-ı tarîkat" olması sebebiyle görevinden uzaklaştırılıp yerine H. 20 1293 (16 Şubat 1876) tarihinde Hacı İbrahim Münir Efendi b. Mehmed Paşa getirilmiştir.[57] Fahri Maden'in tespitine göre İbrahim Münir Efendi'den sonra Ahmed Baba (v. 1884) postnişin olmuştur.[58] Müfid Yüksel, Ganî Baba'dan sonra Ahmed Baba'nın şeyh olduğunu söyler.[59]

55 Ayrıca bkz. https://www.alevibektasi.eu/index.php? option=com_content &view=article &id=680:kazlceme-eryekerikli-baba-bektasi-tekkesi&catid= 38:2014-11-29-00-06-44& Itemid=54; Fahri Maden, *agm.¸* s, 125.

56 Şevki Koca, "Makedonya"da Bir Erenler Ocağı Sersem Ali Baba (Tetova) Dergâhı", *Cem*, sayı 120, s. 17'den naklen Fahri Maden, agm., s. 125.

57 CDA. EV. MKT. CHT, No: 437/7, 671/28, 402/140, İstanbul Müftülüğü Evkaf Müfettişliği, Defter No: 722, s. 73'ten naklen Fahri Maden, agm., s. 125; BOA. EV. MKT, No: 402/140; VGM. Defter No: 186, s. 80; Yılmaz Soyyer, *19. Yüzyılda Bektaşîlik¸* İzmir, 2005, s. 81.

58 Fahri Maden, agm., s. 125.

59 Müfid Yüksel, https://www.alevibektasi.eu/ index.php?option=com_content &view=article&id= 680: kazlceme- eryekerikli-baba-bektai-tekkesi&catid= 38:2014-11-29-00- 06-44&Itemid=54.

Ahmed'in kabir taşı kitabesi şöyledir:

Hû Dost
Bu mihre gelen virdi mevâlide düyûnun
Encâm kamû vârı koyub Hakk didi gitdi
Dil-i mürdesini eyledi irşâd-ı terbiye
Hidmetde henüz eyleme mutlak didi gitdi
Destin tutup encâm kulak virdim o şâha
Dünyâya esîr olma sakın bak didi gitdi
Bel bağladığım hidmetine eyledi makbûl
Allah kuluna cümleden eşfâk didi gitdi
Cevher ile yaz hatmine târih didik ey pîr
Nutkunla bu Ahmed dahi Hakk didi gitdi
نطقكله بو احمد دخی یا حق دسدی کتدی

Sene 1302 [1884-1885]

Alt satırdaki 1302 tarihinin 3'ünün tırnaklarından sağdaki olanı çok küçük olduğundan, dikkatle bakılmadığında 1202 olarak okunabilmektedir. Nitekim bazı araştırmacılar böyle okumuş ve tekkenin ilk şeyhi olarak bu zatı göstermişlerdir. 1302 tarihine gelince, rakamla 1302 yazılmakla beraber, şair tarih mısraının cevherle, yani noktalı harflerle yazıldığını belirtmektedir. Mısradaki noktalı harflerin ebcedî değeri ise 1272 çıkmaktadır. Bu hususta bilgisine müracaat ettiğim, konunun uzmanlarından Sosyolog Ali Aktaş, kütüphanesinde bulunan *Perişan Baba Erkânnamesi* isimli yazma eserin varak 14'ünde bu tarihin H. 1272 (1885) olarak kayıtlı bulunduğunu, tacından anlaşıldığı üzere bu zatın baba değil derviş olduğunu söylemiştir. Bu durumda bu zatın dergâhta şeyhlik yapmadığı anlaşılıyor.

Fahri Maden, Müfid Yüksel ve M. Baha Tanman 1890 yılında vefat eden Zikrî Baba'nın postnişinlik yaptığını kaydetmiştir. Papaz iken Müslüman olan Zikrî Baba H. 1307'de (1889-1890) vefat ederek tekke haziresinde defnolunmuştur. Mezar taşı kitabesi şöyledir:

Hû Dost
Münhasır idi velâ ecrine Zikrî-i şükrî
Hak erenler ide bu ârifi mihmân-ı rızâ
Mürşid-i kâmil idi oldı nazârdan pinhân
Semt-i kurba yürüdi aldı halvet hakkâ
Göçdi Adn'e bu kemerbeste-i dest u dâmen
Rûhunu şâd ide meydan-ı alîde Mevlâ
Destgîri ola Sultân Hacı Bektâş-ı Velî
Ravza-i kabrine fer vire çerâğ-ı fukarâ
Dem-i sûret-i Âl-i aba ile bu târih-i Eşref
Bula Câ sâhil-i ervahda Zikrî Baba
بوله جا ساحل ارواحده ذکری بابا
Sene 1307 [1889-1900]

Şair olan Mühtedî Zikrî Baba'nın bir nefesi:

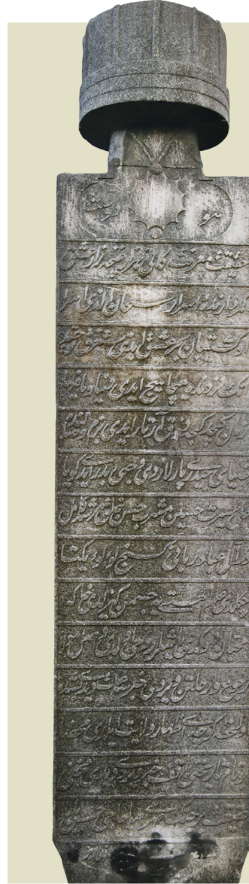
NEFES

Bu zümre-i gülşâha kızılbaşî disünler
Ol sâkî-i kevser-bûlar ayyâşî disünler
Hoş, fırka-i münkir bize kallâşî disünler
Ben fahr iderim kim bize Bektâşî disünler
Dergâh-ı Ali'nin bu da bir taşı disünler

Haber eylemedi kimse bana kendim özendim
Mürşid aradım bilmek için kendimi kendim
Dünyâda ve ukbâda ne be's var efendim
Eyzan (keza, yine)
Münkir gibi kat'-ı tarîk olmayayım
Câhil sıfat-ı a'dâya refîk olmayayım
Anlar gibi la'n içre garîk olmayayım
Eyzan
Rahmet Ali evlâdına düşmanına la'net
La'net o Yezid'in din ü imânına la'net
İkrârını inkâr idenin cânına la'net
Eyzan
Bu râh-ı Ali Zikrî ki erkân-ı velîdir
Âdâb ile erkân ile rûz-ı ezelîde
Bu oldu bizim kısmetimiz Kâlû belî'de[60]

60 Müncî Baba, *Tarîkat-i Aliyye-i Bektâşîyye*, İstanbul, 1338-1340, s. 30-31.

Zikrî Baba'nın vefatından sonra tekrar Hacı Hasan Baba posta oturmuş,[61] 1891 yılında halk kendisinden, yakındaki kabristanın taşlarını dergâha taşıyıp uygunsuz yerlerde kullandığı ve kabristan arsasını mera haline sokup koyun, inek otlattığı için şikâyetçi olmuştur.[62] Bunun üzerine yapılan araştırmada H. 1285'te (M. 1868-1869) anılan kabristandan 3500 arşın arsanın kabristana dahil edilip etrafının duvarla çevrildiği; kabir taşları çıkarılıp tekkenin abdesthane, mutfak ve bahçesi ile yeni yapılan çilehane ve ambarında kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu durum üzerine Meclis-i Meşayih, Şeyh Efendi'den mezar taşlarının kabristana ve 3500 arşın arsanın kendi vakfına iadesi istenmiş, aksi takdirde kanunen dava açılacağı bildirilmiştir. Hasan Baba, tekkede yeni göreve başladığını, mekânı bulduğu hal üzere kullandığını, herhangi bir inşaat yapmadığını, mezar taşları meselesinin doğru olmadığını, sadece tekke karşısındaki mezarlığın etrafına duvar çektirdiğini ve caddeye kaldırım taşı döşettiğini söylemiştir. Bunun üzerine hazine tarafından hususî bir memur tayin edilerek tekke çevresinin ve kabristanın keşfi yaptırılmıştır. Yapılan keşifte mutfak, iç ve dış duvarlar ve sair yapılarda yazı ve nakışı olmayan hayli küfeki taşı kullanıldığı, ancak bunların kabristan taşlarından alındığı belirlenmiş, kabristan arsasının ve taşların iadesi kararlaştırılmış, aksi takdirde dava açılacağı bildirilmiştir.[63] 27 Ocak 1892'de vefat eden Hacı Hasan Baba dergâhın haziresine defnolunmuştur. Mezar taşındaki kitabe şöyledir:

Hû Dost
Hakîkat ma'rifet kânı hezâr gonçe-zâr-ı aşk
Kim darende-i esrar-ı Sübhanellezî esra
O keştîbân-ı bahr-ı aşk idi müstağrak-ı tevhid
Anın nezdinde hiçâ hic idi dünya ve mâfiha
Zaman geçtikce zevk artar idi bezm-i visalinde
Ziya-yı Hayderî parladı vechi bedr idi gûya
Alî-sîret Hüseyin-meşreb Hasan-hulk mürşid-î kamil
Dürr-i Âl-i abâ ve rabbani genc lû'lü-î yekta
Çekildi alem-î mestiye cismin gizledi hâke
Mühibban döktü yaşlar ruhu oldu vâsıl-ı Mevla
Rücu' ve rihletin virdi haber saat dîdi beşde
O lâhza göçtü izhar-ı velâyet eyledi mahzâ
Bu tam tarihini hâtif haber verdi didi Mahfî
Hakikat burcunun mihri heyâ Hacı Hasan Baba
حقيقت برجنك مهرى هيا حاجى حسن

Sene 1309 fi 26 Cemaziyelahir yevm-i Salı saat beş [26.01.1892].

61 Müfid Yüksel, *age.*; Fahri Maden, agm., s. 126; Bandırmalızâde es-Seyyid Ahmed Münib Üsküdârî, *Mecmû'a-i Tekâyâ*, İstanbul, 1307, s. 13; Ahmed Nezih Galitekin, *age.*, s. 203.

62 Meşihat Arşivi, Defter No: 1764, s. 173; Fahri Maden, agm., s. 126.

63 Bkz. Vesika No: 20-21.

H. 16 Receb 1309 (1 Ocak 1892) tarihinde Kadiriyye'den Mehmed Tahir Efendi, Perişan Baba dergâhı postnişinliğinin uhdesine tevcih edilmesi hususunda bir arzuhal vermiş ise de türbedarlığın Münir Efendi üzerinde olduğu tespit edildiğinden isteği reddedilmiştir.[64]

Hasan Baba'nın vefatından sonra, taşradan Abdullah Baba namında biri türbedarlığa tayin olunmuş, H. 28 B 1309 (27 Şubat 1892) tarihinde Meclis-i Meşayih'e bir hayli mühürlü bir arzuhal verilerek meşihatin İbrahim Baba uhdesine tevcihi istenmiştir.[65] Bunun üzerine kötü hallerinden dolayı Abdullah Baba görevden uzaklaştırılıp –Hasan Baba hayatta iken İbrahim Münir Efendi lehine kasr-ı yed ettiğine dair verdiği arzuhal ile– vekâleten türbedarlık yapan İbrahim Münir Baba'ya görev tevcih olunmuştur.[66]

Hacı İbrahim Münir Baba 3 Nisan 1892'de kendi isteği ile türbedarlık ve meşihat cihetini bu göreve ehil ve müstahik Hafız Mehmed Nureddin b. Hüseyin'e bırakmıştır.[67]

Şevki Koca, Hacı Hasan Baba'dan sonra Perişan Baba'dan nasipli şair Usturgalı Hüsnî Baba'nın postnişin olduğunu ve kısa bir süre sonra Trablusgarb'a sürülerek 1894'de orada vefat etttiğini nakleder.[68]

Hafız Mehmed Nureddin Efendi çocuksuz vefat edince yerine 31 Mart 1903'te Hacı Hamdi Baba göreve getirilmiştir.[69] Dergâh haziresinde bulunan mezar taşı şöyledir:

Hû Dost
Bu fenâya geldi bunca enbiyâ ve evliyâ
Kâffesi de irci'î emrine itdi iktidâ
Şurdaki medfûn olan Hamdî Baba da lâ-cerem
Eyledi kurbullaha kün fe-kâne ilticâ
İşte bu dergâhda bir mürşid-i kâmil idi
Hem mücerred-i pâk idi hem râh-ı Hakk'a
Lâ-yu'âd âyin-i cemler bunda icrâ eyleyüb
Kâffe-i ervâh-ı ehlullâhı itdi pür safâ
Bu tarîk-i nâzenînde nâzenîn bir zât idi
Destgîridir anın lâ-şek Muhammed Mustafâ
Oldı hubb-ı hânedân-ı ehl-i beyt ile müdâm
Nâil-i eltâf u ihsân Aliyyü'l-Murtazâ
Çıkdı pist-i heşt sarf ile Harâbî târihi
Göçdi vuslat itdi Hakk'a mutlakâ Hamdî Baba
كوچدى وصلت ايتدى حقه مطلقا حمدى بابا
Sene 1327

64 Meşihat Arşivi, Defter No: 1764, s. 195; 1770, s. 211. (Bkz. Vesika: 10, 15)

65 Meşihat Arşivi, Defter No: 1764, s. 198.

66 Meşihat Arşivi, Defter No: 1764, s. 204; Defter No: 1770, s. 209 (Bkz. Vesika: 14-16). Meşihat Defteri, No: 1770, s. 209'da İbrahim Münir, İbrahim ve Münir isimli ayrı iki şahıs gibi kaydedilmiştir. Doğrusu İbrahim Münir Efendi tek kişi olup, Münir olarak gösterilen kişi de Abdullah Baba olacaktır.

67 İstanbul Müftülüğü Evkaf Müfettişliği Defter No: 738, s. 186; Defter No: 722, s. 73; BOA. EV. MKT. CHT, No: 437/7'den naklen Fahri Maden, agm, s. 126-127; Meşihat Defterleri, No: 1771, s. 25 (Bkz. Vesika No: 18).

68 Nakleden Fahri Maden, agm, s. 127; Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*, c. 4, Ankara, 2001, s. 180-182.

69 Fahri Maden, agm, s. 127; 18 ve 27 No'lu Vesikalar. Müfid Yüksel'e göre Hamdi Baba, Hacı Hasan Baba'dan sonra postnişin olmuştur.

Üç yıl sonra, 23 Eylül 1909 tarihinde görevi Derviş Abdullah Efendi devralmıştır.[70] Sadık Albayrak ve Müfid Yüksel tarafından yayımlanan, H. 26 Kânun-ı evvel 1334 (M. 26 Aralık 1918) tarihli *Meşâyihe Mahsus Terceme-i Hâl Varakası*'nda görülen kayıtlara göre, ismi Abdullah Baba b. İskender b. Salih Efendi'dir. Yanya'nın Premedi kazasında H. 1290'da (1873) doğmuştur. Selanik Mekteb-i Terakki ve Islahhane mekteplerinde okumuştur. Müfid Yüksel düştüğü bir notta, Abdullah Baba'nın Sabetaycı bir aileye mensup olduğu için Selanik'teki Sabetaycı-Kapancılara ait Mekteb-i Terakki'de okuduğunu; Hacı Bektaş-ı Velî dergâhı postnişini Hacı Feyzullah Baba'nın halifesi olduğunu; Ehl-i Sünnet ve Tarikat-ı Aliyye-i Bektaşîyye mensubu bulunduğunu ve H. 1328 Muharrem'inde (Ocak 1910) Kazlıçeşme dergâhı türbedârlığına atandığını kaydetmiştir. Yine aynı yerde, tekkede her akşam namaz vakti dervişan ve muhibbanla birlikte meydana girilip, mürşid tarafından münacaat ve Hazret-i Resûl-i Ekrem ile âl ve evladına eda-yı salavat ve nad-ı şerif kıraat olunduktan sonra bir saat miktarı murakabe ve gülbang-ı Muhammedî, ehl-i İslamın selâmeti ve padişah efendimizin ömr-i devlet için dua edilerek ayine son verildiğini; her sabah dahi şafaktan evvel meydana toplanılıp aynı ayin icra edildiğini; tarikata intisap edecek taliplere İlahî emirlere ve şer'-i şerifin hükümlerine uymak ve yasaklardan kaçınmak hususunda nasihatlar edildiğini; her tarikatta olduğu gibi Bektaşîlikte de müntesip olmayanların ayine katılamadığını; Rebîülevvel ayında Mevlud, Muharrem'de Kerbela şehitleri için mersiye okunduğunu; dergâh maddî sıkıntıya düşünce ancak muhibbandan yardım alındığını, bunun haricinde kimseden kesinlikle para talep edilmediğini ifade etmektedir.[71]

Tekkelerin kapatılmasından sonra Abdullah Baba H. 1 Muharrem 1358'de (21 Şubat 1939) vefat edene kadar tekkede kalmıştır. Mecidiyeköy Mezarlığı'na defnolunan Abdullah Baba'nın mezar kitabesi şöyledir:

Ey zâir
Karşında ve şu toprağın altında yatan merhûm ve mağfûr
Abdullah Baba'yı hayır duâ ile an
Katerin Dergâhı'nda Ca'fer Baba'dan tarîkata girip
Pirevi'nden de icazet alarak uzak oldu dünya muhabbetinden
29 sene mücerred Baba ve Kazlıçeşme Dergâhı'nda
Postnişîn iken göçmüş olan bu merhûmu rahmet ile
Yâd ve bir Fâtiha ile dilşâd eyle
Doğumu: 1290 Ölümü: 1 Muharrem 1358 [1939][72]

Kapatılarak anahtarları devlet görevlilerine teslim edilen Kazlıçeşme Bektaşî tekkesi, 1950 yılına kadar boş kalmıştır. Bu tarihte Mısır'daki Kaygusuz Abdal tekkesi postnişîni Ahmed Sırrı Baba'nın inhası ve Bedri Noyan Dedebaba'nın

70 Fahri Maden, agm., s. 127

71 Müfid Yüksel, *Bektaşîlik ve Mehmed Ali Hilmî Dedebaba*, İstanbul, 2002, s. 203-206.

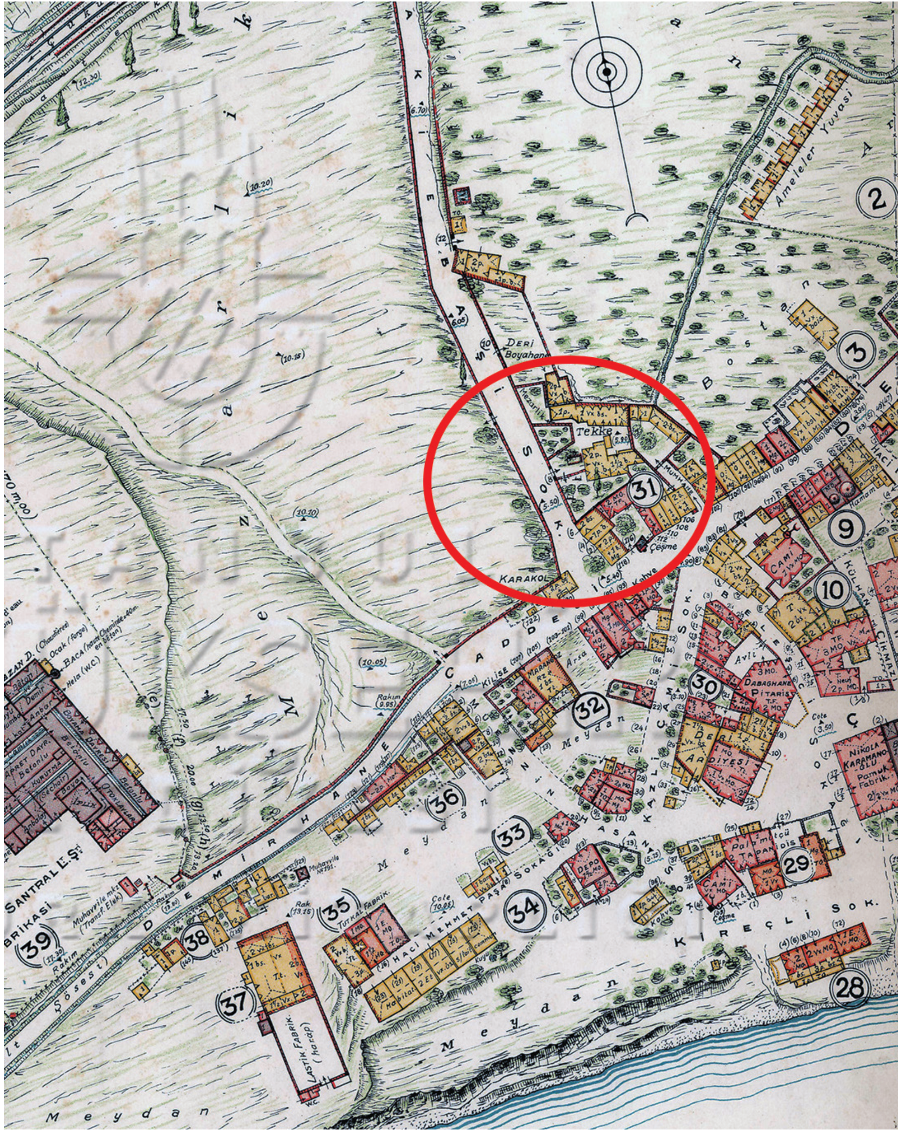
72 Müfid Yüksel, *age.*, s. 206; Bedri Noyan, *age.*, s. 194.

tasdikiyle Turgut Koca Baba şeyhliğe atanmış ve 1997'de vefat edene kadar görevini sürdürmüştür.[73]

1993'te kurulan Erikli Baba Türbe ve Tekkesi'ni Koruma, Yaşatma ve Kültür Dayanışma Derneği tarafından aslına uygun biçimde yeniden inşa ettirilen tekkenin iki katlı ana binası halen kültür faaliyetlerine sahne olmaktadır.

Kazlıçeşme Bektaşî Dergâhı'nın mimarî tavsifi Prof. Dr. M. Baha Tanman tarafından şöyle yapılmıştır:

> *Zatırbaşı sokağı üzerindeki basık kemerli avlu kapısı kesme küfeki taşı ile örülmüş, kilit kaşı çıkıntılı olan kemer ahşap bir flonton (üçgen alınlık) ile taçlandırılmıştır. Avlu girişinin karşısında, tekkenin ana binasının önünde Eryek Baba'nın üstü açık mezarı yer alır. Demir parmaklıklarla kuşatılmış olan kabrin ayak ve baş uçları, silindir biçiminde birer devşirme sütunla belirtilmiş, burada*

73 Fahri Maden, agm., s. 128-129; Hülya Küçük, *Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler*, İstanbul, 2003, s. 385.

Bostan

Muahharan inşa olunan semahane ve matbah

Mukaddemâ kabristan el-yevm bahçe

Muahharan inşa olunan dergâh dairesi

Hüseyin Efend

Bostan

Mine'l-kadîm şeyh dairesi

Mukaddemâ Sultan Bâyezid vakfından ahaliye mahsus kabristan olup el-yevm bahçe

Mine'l-kadîm matbah

Kabristan

Mezkûr mahallin karşısında bulunan kabristanın taşlarını ve mahall-i mezkûrun kabristan taşlarını mahall-i mezkûra muhafaza duvarı yapılmış olduğu

İspetalya caddesi

Bostan

Bâyezid vakfından ahaliye mahsus kabristan

Kazlıçeşme Bektaşî Tekkesi'nin tecavüzü hakkında bir kıt'a haritadır fî 22 Temmuz sene 313

> *gömülü olanın kimliğini açıklayıcı herhangi bir kitabeye yer verilmemiştir.*
>
> *İki katlı olan ana bina, düzgün olmayan 'L' biçiminde bir alanı kaplar. Zemin katındaki bazı kârgir duvarlar dışında bütünüyle ahşap iskeletli duvarlarla inşa edilmiş olan yapının üst katı güney (avlu girişi) yönünde, kare kesitli dikmelere oturan ve bütün cephe boyunca uzanan bir çıkma ile genişletilmiştir. Hareketli kitlesi ve dikdörtgen pencerelerinin sıralandığı cepheleri ile geçen yüzyıla ait herhangi bir meskeni andıran bu binanın kuzey kanadı çökmüş, geriye kalan ve son derecede harap durumda bulunan kısım da önemli ölçüde tadil edilmiş, sonuçta yapının içerdiği birimleri, özgün tasarımları ve fonksiyonları ile tanımlamak imkânı pek kalmamıştır. Ancak, mekânların arasındaki bağlantılara ve sözlü aktarımlara dayanarak, zemin kattaki sofanın sağında taamhane, kahve ocağı ve meydan odası türünden birimlerin sıralandığı, sofadan tamamen soyutlanmış ve bağımsız bir girişle donatılmış olan soldaki kanadın şeyh ikametgâhı olarak tasarlandığı, ayinlerin yapıldığı 'meydan' tabir edilen ibadet biriminin üst katta yer aldığı bilinmekte, yine bu katta, güney yönünde, yüklüklerle donatılmış odaların sıralandığı, çökmüş olan odaların duvarlarında da eklektik türde kalem işi bezemelerin varlığı teşhis edilmektedir.*[74]

Tekke haziresindeki 34 mezar taşının kitabeleri Zeytinburnu Belediyesi tarafından hazırlatılarak yayımlanmıştır.[75] Nicolas Vatin ve Thierry Zarcone 1991-1993 yıllarında yaptıkları çalışmada 44 mezar taşı tespit etmişler, kitabelerdeki şahıs isimlerini, yer adlarını ve tarihleri gösterir bir indeks hazırlamışlardır.[76] Tespit edildiğine göre burada önceleri daha fazla mezar taşı bulunuyorken çeşitli sebeplerle bir kısmı ortadan kalkmıştır.[77]

74 M. Baha Tanman, "Perişan Baba Tekkesi", *DBİA,* c. 6, İstanbul, 1994, s. 243; M. Baha Tanman, "Zeytinburnu İlçesi'ndeki Tekkeler", *Surların Öte Yanı Zeytinburnu,* haz. Burçak Evren, İstanbul, 2003, s. 98.

75 Süleyman Berk, *Zamanı Aşan Taşlar*, İstanbul, 2016.

76 Fahri Maden, agm., s. 129.

77 Yurdun hemen her yerinde birer hazine hükmündeki mezar taşlarının yok edilme hikâyesi tam bir fecaattir. Yerleri hiçbir şekilde doldurulamayacak bu tarih hazinelerinin kayıpları değerlerini bilenleri derinden yaralarken, cühela için hiçbir değer ifade etmemekte ve hoyratça yok edilmektedir. Mezar taşları hususunda çok zengin bir litaratür oluşmuş ve yıllar önce Kültür Bakanlığı yayınları arasında bir cilt bibliyografya yayımlanmıştı.

VESİKALAR

Vesika No: 1: ***CDA. MAD, No: 9766, s. 338***

Berâ ____yı

terkin şude an cânib-i vakf-ı şerîf Sultan [Bâyezid-i) Veli Hân be-arsa-i mezkûr der mahal-le-i Kaz[lı]çeşme hâric-i Yedikule ki pîş ezîn der uhde-i … [boş] nam Bektaşî şeyh-i tekke ki şeyh merkûm bâ-irâde-i seniyye diyâr-ı âhara nefy ve emlâkeş bahâ-i mîrî zabt ve tahrir şude ve bâ… adem-i mevcud ve türbe-i mezbûre cânib-i vakf-ı şerîf-i müşârün-ileyhe terk şude irade-i şâhâne ta'alluk kerde ve ilmühaber dâde fermude el-vâki' der sene 242 ber-mûceb-i defter-i müfredat ve takrir ve hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn ve bâ-fermân-ı şerîf

Yedikule'de Mehmed Efendi Tekyesi demekle ma'rûf tekyenin binâsı hedm olunarak enkâzı cânib-i mîrîden tâlibine füruht olunarak

Yalnız Arsası
Taraf-ı terbi'i
Zira'
390

1) Yedikule ve Eyyûb-i Ensârî ve Rumelihisarı ve Üsküdar taraflarında olup bundan akdem hedm olunan Bektaşî tekkelerinin keyfiyetleri 2) bi't-tahkik zâhire ihrâc olunması muktezâ-yı irâde-i seniyyeden olduğuna binâen hâcegân-ı dîvândan ve mektûbî-i defterî hulefâsından Seyyid İbrahim 3) Nazif Efendi ve hassa mi'mâr halifelerinden Tahir Efendi me'mûr kılınarak mahall-i merkûmeye gönderilmiş ve mumâ-ileyhima mahall-i mezkûreyi 4) bi'l-mu'âyene keyfiyetlerini mübeyyen terkim ve takdim eyledikleri defter nâtık olduğu üzre Sultan Bâyezid-i Velî Hân hazretleri vakf-ı şerîflerinden Yedi[kule] haricinde 5) Kazlıçeşme nâm mahalde olan Bektaşi tekkesinin binası hedm ile etrafı taş duvar olarak üç yüz doksan zirâ' arsa-i hâlî olmuş 6) ve arsa-i mezkûrun nihayet üç beş Bektaşi mezarından ibaret üzeri ve cevânib-i erba'ası mahfuz türbe hedm olunmamak ve kuyûda mürâca'at 7) olundukda türbe-i mezkûrun yalnız taş ve enkaz olduğunu mu'accele-i ma'lûme ile Nuri nam kimesneye füruht olunarak işbu sene-i 8) mübareke evâhir-i Muharrem'inde sûret verilmiş olduğu bâ-takrir lede'l-arz takrir-i mezkûr taraf-ı hazret-i sadâretpenâhîden sürhle işaret olunarak 9) rikâb-ı hümâyûn-ı şâhâneye arz olunduğu vakf olan hane ve arsa ve tarla ve bağların vâkıf-ı müşârün-ileyh tarafına ve mülk olanların dahi varis-i 10) ma'rufları var ise anlara terk olduğu sûretde cânib-i mîrîden zabt olunması mazmûnunda şeref-yafte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı 11) şâhâne mûcebince mantûk-ı münîfi icra olunmak bâbında sâdır olan fermân-ı âlî mûcebince mülteffâne kayd olunup vakf taraflarına âid olanlar 12) içün evkaf hazinesine başka vereselerine terki lâzım gelenler içün başka ilmühaberi ve cânib-i mîrîden zabtı icab edenlerin mürasele 13) kâimeleri verilmek fermân buyurulmağın mûcebince kayd olunup cânib-i mîrîden zabtı ve vereselerine terki lâzım gelenler için diğer ilmühaberleri 14) verilmiş olmağla bâlâda muharrer arsa taraf-ı vakf-ı şerîf-i mezkûra terk olunduğunu müş'ir ilmühaber kâimesi verildi

Fî 13 Receb sene 1242 [10.02.1827]

Vesika No: 2 ***CDA. MAD, No: 9731, s. 406***

Kuyûdât _________________________ ı
emlâk ve arazi-i tekyehâ-i arîf-i Bektâşîyân

An vakf-ı Sultân Bâyezid-i Velî

Emlâk-ı mezkûr sadâretden
Hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı şâhâne
mûcebince vakf-ı şerîf-i mezbûrdan terk olduğun ilmühaber
13 Receb 242 [10.02.1827

Yedikule'de Mehmed Efendi Tekkesi
Tekye-i mezbûrun binâsı hedm olunarak etrafı
taş dıvar olup cânib-i mîrîden Nuri
nâm kimesneye yalnız enkaz ve taşını
füruht olunmuş olduğu iihtiyâr
olunan arsa
bi-hisab-ı
zirâ'
390

Arsa-i mezkûrun nihayetinde üç beş Bektâşî mezarından
olup üzeri ve cevânib-i erba'ası mahfûz
bir aded türbe hedm olunmamış olduğu
ve irâdı olmadığı

Derkenar:

1)Yedikule ve Eyyûbü'l-Ensârî ve Rumelihisarı ve Üsküdar taraflarında 2) olup bundan akdem hedm olunan Bektâşî tekkelerinin keyfiyetleri 3) bi't-tahkik zâhire ihrâc olunması muktezâ-yı irâde-i seniyyeden olduğuna 4) binâen hâcegândan ve mektûbî-i çâkerî hulefâsından Seyyid İbrahim 5) Nazif Efendi ve hassa mi'mârî hulefâsından Tahir Efendi 6) me'mur kılınarak mahall-i merkûme gönderilmiş ve mumâ-ileyha mahall-i 7) mezkûreyi bi'l-mu'âyene keyfiyetlerini mübeyyen terkim eyledikleri defter 8) takdim-i huzûr-ı âlîleri kılınmış ve defter-i mezkûrda muharrer olduğu 9) üzre merhûm ve mağfûrun leh Sultân Bâyezid-i Velî tâbe serâhu 10) hazretleri vakfından Yedikule hâricinde Kazlıçeşme nâm mahalde 11) olan Bektâşî tekkesinin binâsı hedm ile etrafı taş 12) dıvar olarak üç yüz doksan zirâ' arsa hâli kalmış 13) ve arsa-i mezbûrun nihâyetinde üç beş Bektâşî mezarından 14) ibaret üzeri ve cevânib-i erba'ası mahfuz türbe hedm 15) olunmamış ve kuyûda müracaat olundukda tekke-i mezkûrun yalnız taş 16) ve enkâzı bi'l-müzâyede dört yüz guruşa Nuri nâm kimesneye 17) füruht olunarak işbu sene-i mübâreke Muharrem'inde sûret 18) verilmiş olduğu ve Südlüce… [alt kısmı konu harici olduğundan buraya alınmadı]

Vesika No: 3 ***CDA. HAT, No: 17453***

پادشاهم ٩

بنده وزیرم

همان بو تقریرك و فتوای شریفه منظور همایونم اولمشدر. بر موجب فتوای شریفه تنظیم و اجرالرینه ابتدار اولنسون

شوكتلو كرامتلو مهابتلو قدرتلو ولی نعمتم افندم

معلوم همایون ملوكانه‌لری بیورلدیغی اوزره درسعادتده و اسكداروده منهدم بكتاشی تكیه‌لرینك عرصه و ملك و زاویه‌دار
وهدم اولنیان تربه‌لرینك هدم و یاخود حالی اوزره براغلمسی و وقف اولان خانه و عرصه و تارلا و باغلرك جنتمكان مرحوم
ومغفور له سلطان بایزید ولی خان طاب ثراه حضرتلرینك وقفلری طرفندن و ملك اولانلرینك جانب میریه ضبط و یا اولادی
اونلرینك اولادلرینه تركی خصوصلرینه دائر جنده دفتردار افندی قوللرینك تقدیم ایدوب شرح اشارتیله مرفوع عتبه علیای
شاهانه‌لری قلنان بندبند برقطعه تقریری بالاسنه شرف افزای صدور اولان خط همایون شوكتمقرون ملوكانه‌لرنده وقف اولان
خانه و عرصه و تارلا و باغلرك وقف مشار الیه طرفندن و ملك اولانلرك دخی وارث معروفلری وار ایسه انلره ترك اولندیغی
صورتده جانب میریه ضبط اولنمق اوزره اجرا وهدم اولنیان تربه‌لرك صورت شرعیسی نه وجهله ایدوكی افندی داعیلرندن استفتا
اولنوب بعده اكا كوره اجرا اولنمق اوزره طرف همایونه كیفیتی عرض ایده‌سن دیو امر و فرمان بیورلمش اولمغله موجبنجه كیفیت سماحتلو
شیخ الاسلام افندی داعیلرندن استفتا اولندقده انلر دخی خصوص مذكورك صورت شرعیسی مبین لازم كلان برقطعه فتوای شریفه
ارسال ایتمش اولمغله منظور همایون ملوكانه‌لری بیورلمق ایچون عرض و تقدیم قلندیغی محاط علم عالیلری بیورلدقده امر و فرمان
حضرت من له الامرككدر

پادشاهم ولی نعمتم افندم قدرتلو مهابتلو كرامتلو شوكتلو

Hüve

Benim vezîrim

İşbu takririn ve fetva-yı şerîfe manzûr-ı hümâyûnum olmuşdur ber-mûceb-i fetva-yı şerîfe tanzim ve icralarına ibtidar olunsun

Şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velini'metim efendim pâdişâhım

Ma'lûm-ı hümâyûn-ı mülûkâneleri buyrulduğu üzre Dersa'âdet'de ve Üsküdar'da münhedim Bektaşi tekkelerinin arsa ve mülk ve zâviyedârlıkları ve hedm olunmayan türbelerinin hedm veyahud hâli üzre bıragılması ve vakf olan hâne ve arsa ve tarla ve bağların cennetmekân merhûm ve mağfurun leh Sultan Bâyezid Velî Hân tâbe serâhu hazretlerinin vakıfları tarafından ve mülk olanlarının cânib-i mîrîden zabt veya evlâdı olanlarının evlâdlarına terki hususlarına dair geçende defterdâr efendi kullarının takdim edüp sürh işaretiyle merfu'-ı atabe-i ulyâ-yı şâhâneleri kılanan bend bend bir kıt'a takriri bâlâsına şeref-efzâ-yı sudûr olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı mülûkânelerinde vakf olan hâne ve arsa ve tarla ve bağların vakf-ı müşârün-ileyh tarafından ve mülk olanlar dahi varis-i ma'rufları var ise anlara terk olmadığı sûretde cânib-i mîrîden zabt olunmak üzre icra ve hedm olunmayan türbelerin sûret-i şer'îsi ne vechile ise efendi-i dâ'îmizden istifta olunup ba'de ana göre icra olunmak üzre taraf-ı hümâyûnuma keyfiyeti arz edesin deyü emr ü fermân buyurulmuş olmağla mûcebince keyfiyet semahatlü şeyhülislâm efendi dâ'îlerinden istifta olundukda anlar dahi husus-ı mezkûrun sûret-i şer'îsini mübayin lâzım gelen bir kıt'a fetva-yı şerîfesini irsal etmiş olmalarıyla manzûr-ı hümâyûn-ı mülûkâneleri buyurulmak içün arz ve takdim kılındığı muhat-ı ilm-i âlîleri buyuruldukda emr ü fermân şevketlü kerametlü mehabetlü kudretlü velini'metim efendim pâdişâhım hazretlerinindir.

Vesika No: 4 ***VGMA, Defter No: 988, s. 139***

١٣٦

نامه روم ایلی

١٩١

[illegible] ١٢٨٩

مافيه من الوقف والشروط على النهج المشروح والمسطور
وقع لدى الحاكم المرسل المسجل لهذا الامر المحمل
ثم ما الى واحد بذلك فحرر حكمه
وانا الفقير الى ربه القدير حسام الدين
افندی زاده السيد حسن آغا
المفتش لامور الاوقاف
عفی لهما

نقود خالصه حامدیه و عقود جواهر ثنیه لایعد اول ذات پاك احد جناب الله الصمد
نثار ... [illegible] ... عبیسی لم یلد ولم یولد نظم جلیلی ایله منصوص
دیکاه احدیه رقم ومدار اولنورکه اقدس ذات ... [illegible] ... کریمه سیله واضح و روشندر که
ومبرهن واعظمیت شانه کبریائی ولم یکن له کفوا احد ... [illegible]
و درود ... [illegible] ... اول حبیب جناب پروردکار و رسول الثقلین احمد مختار صلی الله
تعالی علیه وسلم مادام الفلك الدوار ... [illegible] ... بزل وایثار اولنورکه
... [illegible] ... رسالتی خاتم النبیین و رحمة للعالمین عنوان مستطابیله ... [illegible]
ذات سعادتی لولاك لولاك لما خلقت الافلاك خطاب ... [illegible] ... مظهر و مشرفدر
و ... [illegible] ... مجموع آل واصحاب ... [illegible] ... اولنورکه ... [illegible]
ومشمول ... [illegible] ... محمد وقف الی الباب ... [illegible]
... [illegible] ... صاحب الخیرات و راغب المبرات حافظ مصطفی بابا ... [illegible] ... السید
... [illegible] ... نائب السید
... [illegible] ... صوب شرع انوردن ماذونا بالحکم ... [illegible]
... [illegible] ... استانبول ... [illegible] ... مصطفی بابانك ... [illegible]
... [illegible] ... اوطه ... [illegible] ... مجلس شریعه انور ... [illegible]
منزلده ذیل کتابده ... [illegible] ... والتکمیل ... [illegible] ... السید محمد
ذکری آتی ... [illegible] ... التسجیل ولاتمام امر الوقف ... [illegible]
افندی ابن الشیخ محمد صدقی ... [illegible] ... داود پاشا محکمه سی ... [illegible]
رجب الفردنك ... [illegible] ... مصطفی عاصم افندینك امضا ... [illegible] ... شرعیه ناطقه اولدیغی
مدرسینده برکت زاده السید مصطفی عاصم افندینك ... [illegible] ... اولادیه
... [illegible] ... ذکر اوطه ... [illegible] ... خطیب ... [illegible] ... طریق عام ... [illegible] ... احمد آغا
وبعضا عبد آغا ابن عنبر ... [illegible] ... طریق عام وبعضا قبرستانه ... [illegible]
ابن ... [illegible] ... واوطه ... [illegible] ... ممتاز
اوچ باب اوطه ... [illegible] ... مال ... [illegible]
توپسی مشتمل مالك اولدیغم ... [illegible] ... منزلی واطیب مال ... [illegible]

Vakf ____ ı

nukûd-ı mevkûfe 4000 guruş ve menzil-i bâb sâhibü'l-hayrât Hâfız Mustafa Baba ibn-i Yahya der mahall-i Otakcılar der mahall-i Kazlıçeşme nâm der hâric-i Bâb-ı Yedikule der İstanbul berâ-yı meremmât-ı türbe-i Mehmed Baba ve es-Seyyid el-Hâc Perişan Baba ve Eryek Baba der civãr-ı menzil-i minhü kayd şud vakfiye-i ma'mûlun biha be-kalem-i cihat-ı Mahmud Efendi şude fermûde bâ-arzuhâl-i hod ve bâ-i'lâm faziletlü es-Seyyid Mehmed Tevfik Efendi müfettiş-i evkâf ve bâ-hüccet-i sa'âdetlü Abdülhalim Efendi müsteşar-ı dâire-i mâliye-i evkâf ve kuyûd-ı defter-i hülâsa 444/7557 ve 51-5 atîk fî 10 Ca sene 1289 [16.07.1872]

1) Mâ fîhi mine'l-vakfı ve'ş-şurûti ale'n-nehci'l-meşrûhi ve'l-mebsûti
2) vaka'a lede'l-kâtibi'l-mürsel tescîlü hâze'l-emri'l-müseccel
3) sümme câe ileyye ve ahbera bi zâlike fe tesaddera hukmehû
4) ve ene'l-fakîru ilâ Rabbihi'l-Kadîr Hüsâmeddin
5) Efendizâde es-Seyyid Hasan Âgâh
6) el-müfettiş li-umûri'l-evkâf
7) gufire lehümâ

8) Nukûd-ı hâlise mehamid-i becid ve ukûd-ı cevâhir-i enbile(?) lâ yu'âd ol zât-ı pâk-i Ehad cenâb-ı Allahü's-Samed 9) dergâh-ı emcedine ref' ü med olunur ki akdesiyyet-i zât-ı ulyâsı lem yelid ve lem yûled nazm-ı celîli ile mensûs 10) ve müberhen ve a'zammiyyet-i şân-ı kibriyâsı ve lem yekün lehu küfüven ehad tetimme-i kerîmesiyle vâzıh ve rûşendir 11) vürûd -i bisyâr ve nuhbet-i bî-şümâr ol celîl-i cenâb-ı perverdigâr ve Rasûlü's-sakaleyn Ahmed-i Muhtâr sallallâhu 12) te'ala alleyhi ve sellem mâd dâme'l-fülki'l-devvâr efendimiz hazretlerinin ravza-i pür-envarlarına bezl ve isar olunur ki13) sadr-i menşûr-câh-ı risâleti hâtemü'l-nebiyyîn ve rahmeten li'l-âlemîn unvân-ı müstetâbıyla pür-zîb ü zebûr vaktine-i behiyye-i 14) zât-ı sa'âdeti levlâke levlâk le mâ halâktü'l-eflâk hitâb-ı müşkîn nisâbıyla mutarriz ve …. 15) ve sitâyiş-i bî-hisab mecmu'-ı âl ve ashâb-ı müşk-tâbına bahş ve … olunur ki her biri necm-i sipihr-i dîn 16) ve meş'al-ı şahrâh-ı ehl-i yakîndir ba'de îfâ-yı ayin-i merâsim vâcibü't-takdim bâ'is-i … şemâ-yı kilk-i 17) kavîm budur ki sâhibü'l-hayrât ve râgıbü'l-müberrât Hâfız Mustafa Baba ibn-i Yahya bin Mehmed vakf-ı âtiyyü'l-beyânın 18) mahallinde ketb ve tahrîriçün savb-i şer'-i enverden me'zûnen bi'l-hükm ta'yin ve irsâs olunan kâtib es-Seyyid 19) Hasan Kâmil Efendi'nin mahmiye-i İstanbul hısnı ebvâbından Yedikule Kapusı hâricinde Kazlıçeşme nâm 20) mahalde Otakcılar mahallesinde kâin mumâ-ileyh Hâfız Mustafa Baba'nın sâkin olduğu zikr-i âtî bir bâb 21) menzilde zeyl-i kitâbda muharrerü'l-esâmi müslimîn huzurlarında akd eylediği meclis-i şer'-i enver ve mahfil-i dîn-i münîf-i ezherde ezherde 22) zikr-i âtî vakfına li-ecli't-tescil ve'l-itmam emri'l-vakf ve't-tekmil mütevellî nasb ve ta'yin eylediği es-Seyyid Mehmed Vâsıf 23) Efendi ibn-i eş-Şeyh Mehmed Sıdkî mahzarında ikrar-ı sahîh-i şer'î idüp yedimde olup sene-i sâlife 24) Recebü'l-ferdinin on dördüncü günü târihiyyle müverraha ol târihde mahmiye-i mahkiyede Davud Paşa Mahkemesi nâibi bulunan 25) müderrisînden Bereketzâde es-Seyyid Mustafa Asım Efendi'nin imza ve hatemini hâvi işbu bir kıt'a hüccet-i şer'iye nâtık olduğu 26) üzre zikr olunan Otakcılar mahallesinde kâin iki tarafdan Zahri veled-i Hristo tasarrufunda olan bostan 27) ve ba'zen Said Ağa ibn-i Anber tasarrufunda olan mumhânenin hatab mahalli ve ba'zen tarîk-i âmm ve bir tarafdan Ahmed Ağa 28) ibn-i Hasan tasarrufunda olan mumhâne bağçesi ve taraf-ı râbi'i diğer tarîk-i âmm ve ba'zen kabristan ile mahdûd fevkânî 29) üç bâb oda ve iki abdesthâne ma'a memşâ ve bir kömürlük ve bir matbah ve iki bi'r-i mâ ve bir mikdar

الديكم نقد ايه الوقف درغيبك غلامنى حسبة لله تعالى وطلبا لمرضاة ربه الاعلى وقف صحيح شرعي
وحبس صريح مرعي مخلدا ايله وقف وحبس ابدوب شويله تعيين شروط وتعيين قيود ايلدكه منزل
مذكوري جوارنده مدفون محمد بابا والسيد الحاج برلشاده بابا وايك احمد بابا ترلرين تربه دارى اولنلره ومشروطه
موبد ... ساكنه ومتصله اوله ونقد مبلغ مذكور درغيبك
اولوب هر عصرده تربه دار اولنلر ذاته منزل مذكورده ... ممنوع اولنى اوده بركوچ حسابى اوزره
غلته دخى ... وكفيل ملى ولدى الحاجه بكيسنده برى ايله ... وغيره ... اشترا اولنوب
على وجه الحلال استربح اولنوب حاصل اولديغى غله ... ولايت الطولت القدره ... دفنه
تربه مذكوره دلرده ... بر عدد قنديل ايقاد اوله ... تربه شريفه مست تربه دار ... سنوى
حال عطرنان اولايه حجى كمنش ... الحاج خضرلرى تربه ... منزل مذكور عا خواطر وكلايه
اولفه ايصال واعطا اوله ... غله مقدوره ... محرم الحرام ... اوقف مذكور حيات اوله
زوارده اطعام اولنوب كافه لوازماتى ابكوده سنوى ... بايكى غله ... وبركه ... اثنان ... مجرد
بيه ولعبد الوفات ما اله حجى كمنش ... حضرلرى تربه شريفه سى تربه دارى ... ومروايم
واهل وارباب ومستحقه بركسنه ممنوع اولوب غله مذكوره ده سنوى بايكى غله ... وظيفه توليه اوله وقف
وكروه اعوام ابدا اجراى شرائط مذكوره منتظره اولواب منافع وقف مطلقا فقرا مسلمينه صرف اوله ووقفه
نلو بيمك تبديل وتغيير وتقليل وتكثيرى مرة بعد اخرى بدو مستجده اوله دلو تعيينه شروط وتعيينه قيود
برله موقوف مذكورلرى بونده اقدم متولى موصى اليه تسليم ايلديكن اولدخى تسلم وقبض وافاده سائره متوليلرى
تصرفارى مثللو تصرف ايلدى ايديكن عقب الصدور الشرعى امر وقف تمام وحال تسليم ايكم بولمشيكن واقف
معنى اليه بطلانه وقف نفوده وتعيين اولاده شروط وقيوده ولعت قول عدم لزوم كشف ومتولى موصى اليه
دخى مفتى ولزومه ذاهب اولان ائمه دينه قولارينه متقابلا برله كاتب معنى اليه حضورينده كما هو المسطور والمشهور
في الكتب المعتبره متن اثماره وهبرى متبضجم فصل وحسم طالبانه اولدقلرنده ملتمس موصى اليه دخى جانبه وقفى
اولى والتشبيه مبانى خبرى اخرى كوروب عالما بالخلاف الجارى بين الائمة الاسلاف ومراعيا بجميع
ما لابد منه في الحكم بالاوقاف على قول من يراه من الائمة المجتهدين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين وقف
مذكوران اولا صحته وثانيا لزومه حكم صحيح شرعى وقضا صريح مرعى ايلديكنى كاتب معنى اليه مكلف كتب وتحرير
ومصا مرسل امنا شرعه مجلس شرعه كلوب على وقوعه ازاله وتقرير ايتمكين بعد التنفيذ المعتبر الشرعى وقف مذكور
صحيح ولازم ومتحتم اولوب من بعد نقض وتحويلى محال وتبديل وتغييرى واقف معنى اليه عيره عديم الاحتمال
اولدى جرى ذلك وحرر في اليوم السابع والعشرين من ذى الحجة الشريفة لسنة اربع وثمانين وماتين والف

شهود الحال

[illegible]

١٣٩

havlı ve iki zukak 30) kapusını müştemil mâlik olduğum bir bâb menzili ve atyeb malı ve enfes menâlimden ifraz ve kemâl-i imtiyaz ile mümtaz 31) eylediğim nakd-i râbihü'l-vakf dört bin guruşu hasbeten li'l-lâh-i te'âlâ ve tâliben li-marzati rabbihi'l-a'lâ vakf-ı sahih-i şer'î 32) mü'ebbed ve habs-i sarîh-i mer'î-i muhalled ile vakf ve habs idüp şöyle ta'yin-i şurût ve tebyîn-i kuyûd eyledim ki menzil-i 33) mezkûru civarında medfûn Mehmed Baba ve es-Seyyid el-Hâc Perişan Baba ve Eryek Ahmed Baba türbelerinde türbedâr olanlara meşrûta 34) olup her asırda türbedâr bulunan zât menzil-i mezkûrda sâkin ve mutasarrıf ola ve nakd-i meblâğ-ı mezkûr dört bin 35) guruş dahi rehin-i kavî ve kefîl-i melî ve lede'l-hâce ikisinden biri ile bâ-yed-i mütevellî onu on bir buçuk hisabı üzre 36) ala vechi'l-helâl istirbah olunup hâsıl olan galle ve nemâsından senevî on iki vukiye revgan-ı zeyt iştirâ olunup 37) türbe-i mezkûrelerde beher gece birer aded kandil îkad oluna ve yine galle-i merkûmeden vilâyet-i Anadolu'da Ankara sancağında defîn-i 38) hâk-ı ıtırnâk olan Hacı Bektaş Velî kuddise sırrıhu'l-celî hazretleri türbe-i şerîfesinde türbedâr olan zâta senevî 39) otuz guruş irsâl ve i'tâ oluna galle-i merkûmeden beher sene Muharremü'l-harâmın onuncu günü menzil-i mezkûr aşura tabh ve gelen 40) züvvâra it'âm olunup kâffe-i levâzımâtı içün senevî üç yüz yirmi guruş verile vakf-ı mezkûr hayatda oldukca 41) ben ba'de'l-vefat müşârün-ileyh Hacı Bektaş Velî hazretleri türbe-i şerîfesi türbedârı bulunan zâtın inhâsıyla mücerred 42) ve ehl ve erbâb ve müstahik bir kimesne mütevellî olup galle-i mezkûreden senevî yirmi guruş vazife-i tevliyet ola ve mürûr-ı eyyâm 43) ve kürûr-ı a'vâm ile icra-yı şerâit-i mezkûre müte'azzire olur ise menâfi'-i vakf mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna ve vakf-ı 44) mezkûrun tebdil ve tağyir ve taklil ve teksiri merreten ba'de uhrâ yed ve meşinimde ola deyü ta'yin-i şurût ve tebyîn-i kuyûd 45) birle mevkûf-ı mezkûrları bundan akdem mütevellî-i mumâ-ileyhe teslim eyledikde ol dahi tesellüm ve kabz ve evkâf-ı sâire mütevellîlerinin 46) tasarrufları misillü tasarruf eyledi dedikde gıbbe't-tasdiki'ş-şer'î umûr-ı vakf tamam ve hâl-i teslim itmâm bulmuşiken vâkıf-ı 47) mumâ-ileyh butlan-ı vakf-ı nukûda vaktimizde olan şurût ve kuyûda ve ba'de kavl-i adem-i lüzûma teşebbüs ve mütevellî-i mumâ-ileyh 48) dahi sıhhat ve lüzûmuna zâhib olan eimme-i dîn kavilleriyle mukâbele birle kâtib-i mumâ-ileyh huzûrunda kemha hüve'l-mestûr ve'l-meşhûd 49) fi'l-kütübü'l-fıkhıyye müterâfi'an ve her biri mübtegâsınca fasl ve hasma tâliban olduklarında kâtib-i mumâ-ileyh dahi cânib-i vakfı 50) evlâ ve teşyîd ve mebânî-i hayrı ahrâ görüp âlimen bi'l-hilâfi'l-câri beyne'l-e'immeti'l-eslâf ve mürâ'iyyen bi-cemi' 51) mâ lâ budde minhü fi'l-hükm bi'l-evkâf alâ kavli men yerâhu mine'l-e'immeti'l-müctehidîn rıdvânullahi te'âlâ aleyhim ecma'în vakf-ı 52) mezkûrun evvelen sıhhatine ve sâniyen lüzûmuna hükm-i sahîh-i şer'î ve kazâ-i sarîh-i mer'î eylediğini kâtib-i mumâ-ileyh mahallinde ketb ve tahrir 53) ve ma'an mürsel ümenâ-i şer'ile meclis-i şer'e gelüp alâ vukû'ihi inha ve takrir itmeğin ba'de'l-tenfîzi'l-mu'teberri'ş-şer'î vakf-ğ mezbûr 54) salih ve lâzım ve mütehattim olup men ba'd-i nakz ve tahvili muhal ve tebdil ve tağyiri vâkıf-ı mumâ-ileyhden gayra adîmü'l-ihtimal 55) oldu çerâ zâlike ve hurrire fi'l-yevmi's-sâbi ve'l-işrîn min Zilhicceti'ş-Şerîfe li-sene erba'a ve semânîn ve mi'eteyn ve elf [27 Z 1284/20.04.1868]

Şuhûdü'l-hâl ____
Mahalle-i mezbûr imamı Hasan Efendi ibn-i Mustafa
Hüseyin Fahri Efendi ibn-i Hüseyin
Nüvvabdan Ahmed Efendi ibn-i Salih Hayri
Hafız Ahmed Efendi ibn-i İsmail
Ömer Ağa ibn-i Abdullah
el-Hâc Mehmed Efendi ibn-i el-Hâc Ali
İsmail Hakkı Efendi ibn-i Mehmed Salih
Ali Efendi ibn-i Hasan
Ahmed Cemal Efend ibn-i el-Hâc Ebubekir
ve gayruhüm

Vesika No: 5 ***VGMA, Defter No: 109, s. 19***

Vakıfı ismi: *Hafız Mustafa Baba*

Mahal ve Mevkii: *Yedikule hâricinde Kazlıçeşme nâm mahalde*

Şeyh-i Hâzırı: *Abdullah Efendi ibn-i İskender*

Evlâd-ı vakıfdan olup olmadığı: *Değildir*

Meşruta hanesi olup olmadığı: *Şeyhi ve meşruta hanesi olmadığı*

Şerâit-i Vakfiye: *Vâkıf-ı mumâ-ileyh 1284 tarihli vakfiye-i mukayyedesinde Otakcılar mahallesinde Kazlıçeşme nâm mahalde kâin menzilini civârında medfûn Mehmed ve Hacı Perişan Babalar türbesinin türbedâr olanları sâkin olmak üzre vakf etmiş ise de zâviyesi meşihati hakkında bir sarahat yokdur.*

Fî 19 Eylül sene 341 [1925]

Vesika No: 6 ***CDA. A_{DVNSASK_MHM_d 26, s. 15***

صورتی
غلطه قاضیسی افندی‌یه وطوبجی باشی اغایه — طوبجی باشیلرینه — صورتی غلطه قاضیسنه وویوده سنه — غلطه ویوده لرینك زیر اداره لرینه
زیر اداره لرینه دیه رك

صورتی
سر عسکر مشار الیه — عزتلو بوستانجی باشی اغایه بالمخابره بوغاز ایچینك روم ایلی طرفنده اولان محللرك کرك محلوق الرینه وکرك
چاوشوده بو مقدار قیون دیه رك

[illegible]

عزتلو دفتردار افندی ... کروهی زمانه بکتاشیلغی بولنه صابه دخی شرع شریفه منافی ومعاذ الله نقض کفری موادی استحلال
معلومکز اولدیغی وجهله بر مدتدنبرو بعض ملاحده ... ایچلرنده غایة شنیع اولان بر فاحش نفری بر مقتضای شریعت مطهره قتل واعدام ایله
محرمات وترك صوم وصلوة مثللو حرکات رویه اجترا ایلدکلرینه مبنی ... اعتقاد ایتمك اوزره مقر علما اوله محللرده نفی واجلا
جزای موافقی اجرا وقصور شیخ ودرویش نامنده وسائر بو طاقم ملاحده دخی تصحیح اعتقاد ... اولنه رق ساده دل اولان امت محمدیه
خارجنده وایوب واسکدار طرفلرنده وبوغاز ایچنده بولنانه بالجمله بکتاشی تکیه لری دخی هدم وامحا اولنه رق رفع والغا بو طائفه‌نك کروهنه
وعنایت حضرت باری شر وضلاللرندن قورتارلمق ایله ده طائفه شنیعه مرفوعه نام ونشانلری کلیا دوی ارضدن رفع والغا ... بو طاقم تکیه
مستند اولدقلرنده انلرك اعانه لریله ممالك محروسه ده بابا و ابدال ودرویش وسلطانه نامیله السنه نامده مذکور اولان بو طاقم تکیه
وخانقاه وزوایانك محلوله وتبدیلاته وفراغ وقصبری حاجی بکتاش وخانقاهنده سجاده نشینه اولنلر عرضیله توجیه اولنه دخی
بشقه عرض واعلام وعرضحالیه توجیه اولنمیه اوزره فرمان عالی اصدارینه اقلامه قید دوشیره رك بو وجهله ممالك محروسه ده
بعض اهل الله مجرد درونلرنده ذکر الله وعباداته وطاعاته ایتمك اوزره بنا واحیا ایلدکلری خانقاه وتکیه وزوایانك کندولری کبی
بر ملحد ومضل حقنده توجیه ایتدیروب اولوجهله اضلال عباد مسلمینه ساعی اولدقلری متحقق اولمقدیه ناك ایمدی کرك روم ایلی وکرك اناطولی
طرفلرنده بولنانك عرض وانها لریله شمدیه قدر توجیه اولنمش هر نقدر خانقاه وتکیه وزوایا واوائل جمله سنك بر بر قیدلرینی ومربوط
اولوبده فرا وفراغ واوقاف سائره کیفیاتنی وسائر عائداتلرینی قلملرنده ودفترخانهء عامره ده دخی درکنا رایتدیرجرك مجدداً مذاکره
اولندیغی وجهله کیفیت واقعه‌سنی افاده یه مبادرت ایله‌سز

استانبول وخواص رفیعه واسکدار وغلطه قاضیلری فضیلتلو افندیلره

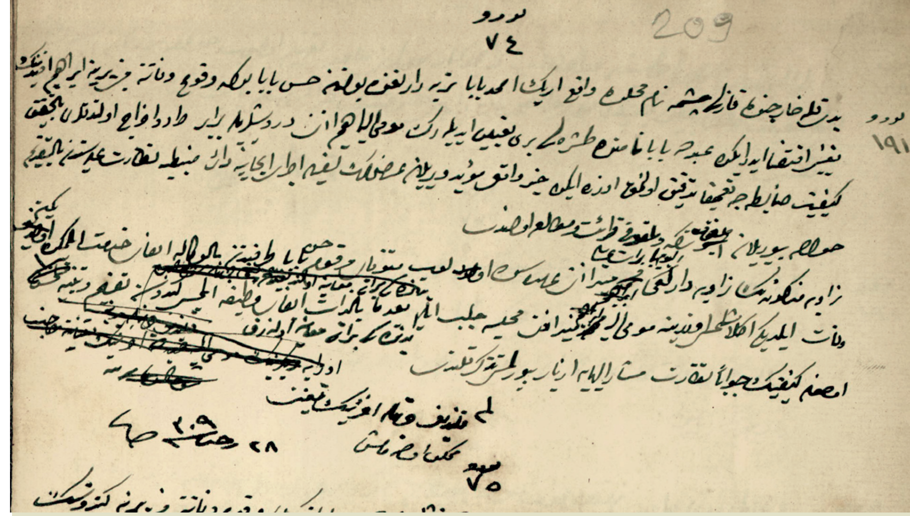
استانهء سعادتده کائن بالجمله اسواق ومحلات اهالیلرینك بر طاقم ملوثات ومزخرفاتدن تنظیف وتطهیریله امت محمدك
اذادن محافظه لری لوازمدن اولهرق بو خصوص مقدملری بیورلدیلر تحریریله اقتضا ایدنلره تنبیه وتأکید اولنمقده ایکن بو مدتنبرو
بو اصوله رعایت اولنه مدیغندن اکثر ناس منزللرینك جرکابی اسواقه اجرا وبعض خانه ودکانلرك اوکلرینه دخی مزبله القا
ایتمکده اولدقلرندن اسواق بازاردن مرور وعبور ایدن امت محمد متأذی اولمقده وخصوصیله ایام صیفده ظهور ایدن تعفنات
... اکثر ناسی مختل الدماغ ایتمکده اولدیغی ظاهر ونظافت اسلامیه یه یاقشمیان شو امر مکروهك دخی فیما بعد منع ودفعی

1) İzzetlü defterdar efendi

2) Ma'lûmunuz olduğu vechile bir müddetden berü ba'zı melâhide gürûhu zemâne Bektaşîliği yoluna saparak şer'-i şerîfe münâfi ve ma'azallahu te'âlâ küfrü mü'eddî istihlâl-i 3) muharremât ve terk-i savm salât misillü harekât-ı reddiyeye ictisar eylediklerine mebni içlerinden gâyet eşna' olan bir kaç neferi ber-muktezâ-yı şer'-i şerîf-i mutahhara katl ve i'dam ile 4) ceza-yı sezâları icra ve kusur şeyh ve derviş nâmında ve sâir bir takım melâhide dahi tashih-i i'tikad etmek üzre makarr-ı ulemha olan mahallere nefy ve iclâ ve İstanbul 5) hâricinde ve Eyyûb ve Üsküdar taraflarında ve Boğaziçi'nde bulunan bi'l-cümle Bektaşî tekkeleri dahi hedm ve imha olunarak sâde-dîl olan ümmet-i Muhammed bâ-avn 6) ve inayet-i hazret-i Bârî şer ve dalâletden kurtarılmış ise de tâife-i şerîre-i merkûme nâm ve nişanları külliyen rûy-ı arzdan ref' ve ilga olunan yeniçeri gürûhuna 7) müstenid olduklarından anların i'âneleriyle memâlik-i mahrûsada baba ve abdal ve derviş ve sultan nâmıyla elsine-i nâsda mezkûr olan bir takım tekke ve hânkâh ve zevâyânın mahlûlât ve tebdilen ve ferâğ ve kasr-ı yedi Hacı Bektaş Velî hânkâhında seccade-nişîn olanlar arzıyla tevcih olunarak 8) başka arz ve i'lâm ve arzuhal ile tevcih olunmamak üzre fermân-ı âlî ısdârıyla aklâma kayd düşürerek bu cihetle memâlik-i mahrûsada 9) ba'zı ehlullahın mücerred derûnlarında zikrullah ve ibâdât ve taat etmek üzre binâ ve ihya eyledikleri hânkâh ve tekke ve zevâyâyı kendüleri gibi 10) birer mülhid ve mudill habislere tevcih etdirüp ol vechile idlâl-i ibâd-ı Müslimîn sâ'î oldukları mutehakkik olmakdan nâşi imdi gerek Rumeli ve gerek Anadolu 11) taraflarında bunların arz ve inhalarıyla şimdiye kadar tevcih olunmuş her ne kadar hânkâh ve tekke ve zevâyâ var ise cümlesinin birer birer kaydlarını ve merbut 12) olan kurâ ve mezâri' ve evkâf-ı sâire keyfiyâtını ve sâir âidâtlarını kalemlerinden ve defterhâne-i âmireden derkenar etdirerek meclisde müzakere 13) olunduğu vechile keyfiyet ve iktizâsını ifadeye mübaderet eyleyesün deyü. Fî 18 Za sene 241 [24.06.1826]

Mülâhazât: Esas 19/2943 988/139 Türbedarlık olmak üzre mukayyed ve mevcuddur 10 Ca sene 1289 [16.07.1872]

Vesika No: 7 ***Meşihat Arşivi, Defter No: 1770, s. 209***

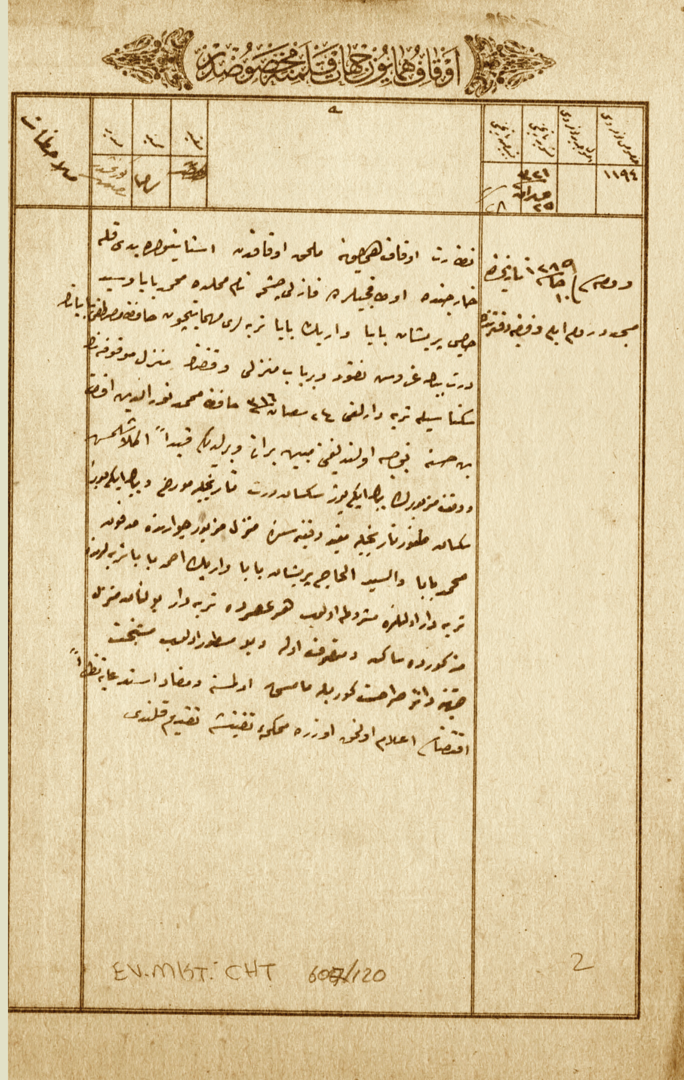

Yedikule haricinde Kazlıçeşme nâm mahalde vâki‘ Eryek Ahmed Baba türbedârlığında bulunan Hasan Baba bu kerre vukû’-ı vefâtına mebni yerine İbrahim Efendi’nin ta‘yini iktiza eder iken Abdullah Baba nâmında taşralı biri ta‘yin edilerek mumâ-ileyh İbrahim Efendi dervişleriyle beraber tard ve ihrac olundukları bi’t-tahkik keyfiyet zâbıtaca ta‘mikan tedkik olunmak üzre iken haber-i vâki‘i mü’eyyed verilen arzuhalin leffiyle icra-yı icabına dair Zabtiye Nezâret-i aliyyesine bi’t-takdim havale buyurulan işbu tezkire-i melfufeden ve melfûfu kıraat ve mütalaa olundu

Zaviye-i mezkûrenin zaviyedârlığı el-yevm bâ-berât-ı âlî Münir Efendi uhdesinde olup müteveffa-yı merkum Hasan Baba tarafından bi’l-vekâle ifa-yı hizmet eylemekte iken vekâlet eylediği anlaşılması üzerine mumâ-ileyh Münir Efendi meclise celb ile ba‘demâ bi’z-zât ifa-yı vazife eylemesi kendisine tefhim ve tenbih kılındığı cihetle âharının ta‘yini mümkün olamamış olmağla keyfiyetin cevaben nezâret-i müşârün-ileyhaya izbar buyurulması tezekkür kılındı.

28 Ramazdan sehe 309 [26.04.1892]

Vesika No:8 ***CDA, EV. MKT. CHT, No: 607/120***

EVKAF-I HÜMÂYÛN CİHAT KALEMİNE MAHSÛSDUR

Hüve

Hususi Numerosu: *1194*

Tesvid Tarihi: *25 Haziran sene 321*

Tebyiz Tarihi: *28 Haziran sene 321*

Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn'a mülhak evkâfdan İstanbul'da Yedikule hâricinde Otakcılar'da Kazlıçeşme nâm mahalde Mehmed Baba ve Seyyid Hacı Perişan Baba türbeleri mühimmâtıçün Hâfız Mustafa Baba'nın dört bin guruş nukûd ve bir bâb menzili vakfının menzil-i mevkûfenin sükenâsıyla türbedârlığı 24 Şaban sene 316 [07.01.1799] Hâfız Mehmed Nûreddin Efendi bin Hasan'a tevcih olunduğunu mübeyyen berâtı virildiği kayden anlaşılmış ve vakf-ı mezbûrun bin iki yüz seksen dört tarihiyle müverrah ve bin iki yüz seksen dokuz târihiyle mukayyed vakfiyesinde menzil-i mezbûr civarında medfûn Mehmed Baba ve es-Seyyid el-Hâc Perişan Baba ve Eryek Ahmed Baba türbelerinde türbedâr olanlara meşrûta olup her asırda türbedâr bulunan menzil-i mezkûrda sâkin ve mutasarrıf ola deyü mestûr olup meşihat cihetine dair sarahat görülememiş olmasına ve müfad-ı istid'âya nazaran iktizâsı i'lâm olunmak üzre mahkeme-i teftişe takdim kılındı.

Vesika No: 9 ***CDA, EV. MKT. No: 3350/100***

T.C. BAŞBAKANLIK
OSMANLI ARŞİVİ
DAİRE BAŞKANLIĞI
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
3350/100

Yedikule hâricinde Kazlıçeşme kurbünde kâin Perişan ve Eryek Baba efendilerin dergâh ve türbeleri türbedârlık ciheti uhdesine tevcih buyurulan Derviş Abdullah Efendi ibn-i İskender sulehâdan ve iffet ve istikametle muttasıf olup cihet-i mezkûrenin vazifelerini ifaya muktedir olduğunu tasdiken işbu ilmühaber memhûren tasdik kılınmışdır

Fî 16 Ramazan sene 327 fî 18 Eylül sene 325 [01.10.1909]

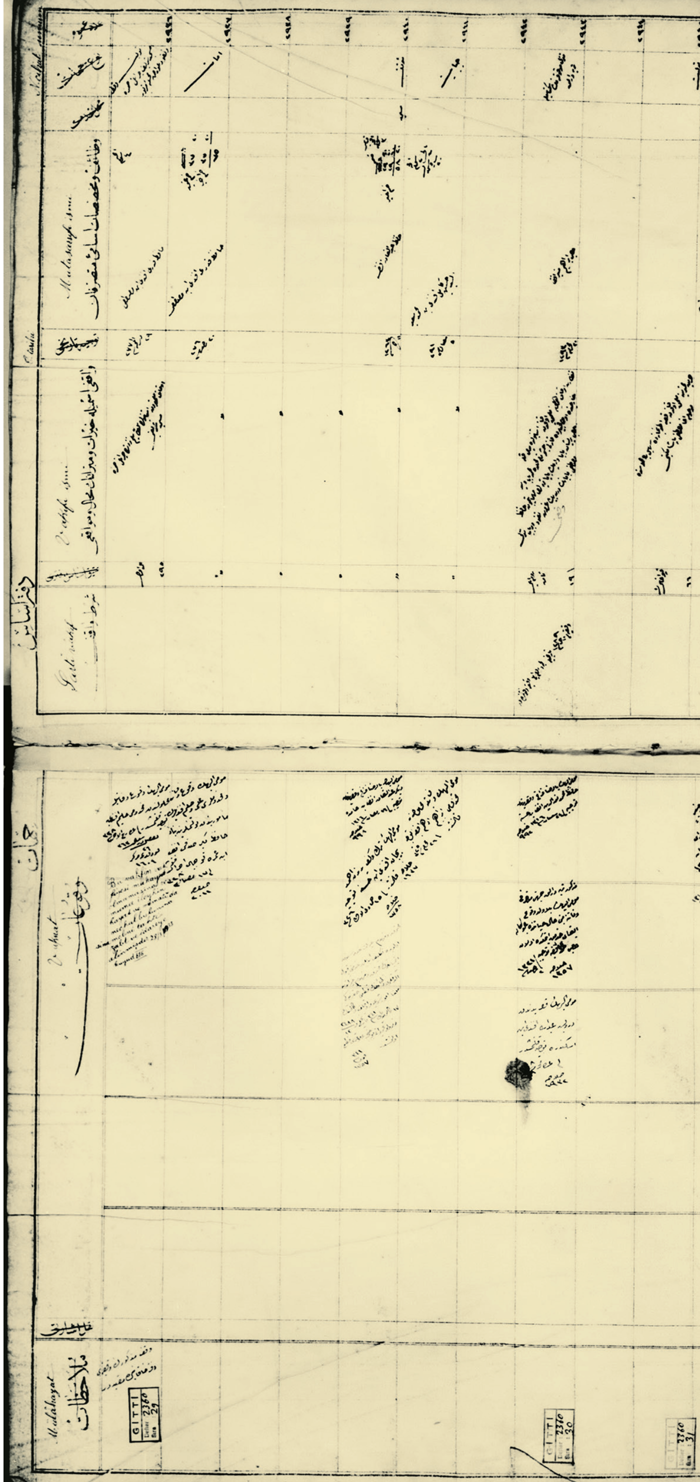
Mahalle-i mezkûr Komiser Mu'âvini
MÜHÜR (Mehmed Edib bin Süleyman)

Mahalle-i mezkûr eşrâfından
MÜHÜR (Mustafa Vasfi Mahmud)

Mahalle-i mezkûr eşrâfından
MÜHÜR (Osman Şehabeddin)

Bu dahi mahalle-i mezkûr eşrafından
MÜHÜR (Mehmed b. İhsan)

Vesika No:10 ***VGM_DEFTER_132_106***

Nev'-i Cihât: *Menzil-i merkûmenin süknasıyla türbedârlık*

Mutasarrıfı İsmi: *Hacı İbrahim Münir Efendi*

Tevcih Tarihi: *20 Muharrem 1293 [16.02.1876]*

Vâkıfı İsmiyle Hayrât ve Müberrâtın Mahall ve Mevâki'i: *Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn'a mülhak evkâfdan İstanbul'da Yedikule hâricinde Otakcılar'da Kazlı Çeşme nâm mahalde Mehmed Baba ve Seyyid Hacı Perişan Baba ve Eryek Baba türbeleri mühimmâtıçün Hâfız Mustafa Baba'nın dört bin guruş nukûd ve bir bâb menzili vakfı*

Atik Esas Defteri: *Rumeli Samin 191*

Şart-ı Vâkıf: *Vakfiyesi 10 Ca sene 1289 târihiyle Mücedded Rumeli Vakfiye Defteri'ndedir.*

Vukû'ât: *Mumâ-ileyhin bâ-rıza ferağ ve kasr-ı yedinden Hâfız Mehmed Nûreddin Efendi bin Hüseyin'e tevcih fî 24 Şaban sene 1316 [07.01.1899]. Hülâsa 992*

Mezkûr türbedârlık ciheti mutasarrıfı mumâ-ileyhin bilâ veled vukû'-ı vefâtına mebni hâl-i hayâtında bi'l-vekâle ifa-yı hizmet etmekde olan Hacı Hamdi Efendi'ye tevcih fî 2 Receb sene 1321 [25.09.1903]. Hülâsa: 1357

Mumâ-ileyhin kasr-ı yedinden Derviş Abdullah Efendi ibn-i İskender'e tevcih kılınmışdır

Fî gurre-i Muharrem sene …[mürekkep döküldüğünden yazı görülemiyor] Hülâsa: 1932

Vesika No: 11 ***A-B: CDA. EV. MKT. No: 1842-10***

Huzûr-ı âlî-i cenâb-ı meşihatpenâhîye

10 Eylül sene 308 [22.10.1892]
1047
Mehmed Kemalî

1) Yedikula'da Kazlıçeşme nâm mevki'de kâin kabristan taşları orada bulunan Bektaşi dergâhı postnişîni efendi tarafından dergâha nakl ile gayr-i münasib mahallerde isti'mal 2) edilmekde olduğundan ve postnişîn efendi kabristan derûnunda koyun ve ineklerini ra'î ile kabristanı âdetâ mer'a haline koyduğundan bahisle ahali-i mahalle tarafından verilen 3) şikâyetnâme üzerine icra edilen tahkikatda seksen beş tarihinde istihsal olunduğu dermiyan olunan irade-i seniyye mûcebince mezkûr kabristandan üç bin 4) beş yüz arşun mikdarı mahal dergâh-ı mezkûre ilâve ve etrafına taş dıvar keşide olunarak içinde bulunan kabir taşları çıkarılup 5) dergâhın matbah ve abdesthâne ve bağçesine vaz' ve tefriş ve bir mikdarı da müceddeden inşa olunan çilehâne ve hatab anbarına sarf olunarak 6) kabristan bağçe ve bostan olmalarına tebdil edilmiş idüği anlaşılıp halbuki kabristandan üç bin beş yüz arşun mahalline dergâha 7) ilâvesine dâir dermiyan olunan irade-i seniyyenin kaydı bulunamamış olduğundan postnişîn efendinin kabristan hakkında şu sûretle tecavüzkârâne 8) muâmelesi asla mücaz olamayacağı cihetle bu bâbda aleyhine ikâme-i da'va olunmak iktiza eder ise de ikâme-i da'va teklifine hacet kalmamak üzre 9) postnişîn efendinin Meclis-i Meşâyih'e celbiyle mezkûr kabristan taşlarının kabristana i'âdesi ve kaydı bulunmayan sâlifü'z-zikr irade-i seniyyeye 10) atıfla dergâha ilâve kılınan üç bin beş yüz zira' bostan ve bağçe hâline konulan sâir yerlerin hâl-i sâlifine irca'ı ve terki hususları 11) bi't-teklif kabul edildiği halde fî mâ ba'd böyle bir hareketde bulunmamak üzre kendüsine icra-ı tenbihâtla iktifa olunması ve şâyed kabul etmez ise 12) böyle mekâbir-i Müslimîni tahribe ve üzerlerinde esâmî-i mübâreke muharrer ve menkûş olan kabir taşlarını helâlara vaz'a cesaret 13) ve bu sûretle âmme-i ehl-i İslâma hakaret eden bir şahsın postnişînlikde ibkâsı câiz olamayacağından cihâtının uhdesinden ref'ine karar 14) verilmesi zımnında keyfiyetin meclis-i mezkûreye havalesiyle

بر قطعه [illegible]

[illegible] قبرستانده ~~[illegible]~~ [illegible] محکوم [illegible]

[illegible] قبرستانه [illegible] مذکور [illegible] قبرستانه [illegible]

[illegible] درگاه [illegible] قبرستانه [illegible] درگاه [illegible]

[illegible] قبرستانده [illegible] درگاه مذکور [illegible]

[illegible] قبرستانه [illegible] قبرستانده [illegible] مذکور [illegible] وعلاوه [illegible]

[illegible] درگاه [illegible] قبرستان [illegible] مذکور تاریخ [illegible] عبارت بولنمه

[illegible] مذکور [illegible] درگاه مذکور [illegible]

[illegible] اقامه دعوی [illegible] اعاده [illegible]

[illegible]

[illegible] بو بابده تبلیغ و تفهیمی ضمننده [illegible]

[illegible]

۱۹ [illegible] ۱۳۲۱ و [illegible] ۱۳۲۰

تاریخیله یازلمشدر

EV.MKT 1842/5

neticesinin inbâsı hakkında makâm-ı nezâretden takdim kılınan 6 Ağustos sene 307 tarih ve 29 numerolu 15) tezkireye müzeyyelen şeref-vârid olan 12 Teşrin-i evvel sene 307 tarihli cevâb-ı âlî-i meşihatpenâhîlerinden ol bâbda Meclis-i Meşâyih'den i'ta olunan müzekkire müteferri'âtıyla mezkûr 16) şeyh vekîli Hasan Baba celb ile keyfiyet kendisine ba'de't-tebliğ ol bâbda i'ta eylediği arzuhalde vekâlet-i mezkûre uhdesine 17) ihâle olunalıdandan beri bir gûne inşaatda bulunmayup dergâh-ı mezkûru bulunduğu hâl üzre kullanmakda idüğini ve kabristan taşlarını nakl 18) ve isti'mal etdirdiğine dâir olan ihbar hilâf-ı vâki' olup dergâhın karşısında olan mekâbir-i Müslimînin açık olan etrafına 19) yedinden muhafaza dıvarı inşa ve caddeye kaldırım ferş etdiği cihetle ihbâr-ı vâki'in kendüsine ta'alluk eder ciheti olmadığını beyân 20) olunduğu gösterilmiş ise de hazinece me'mur-ı mahsus i'zâmıyla icra olunan keşf ve mu'âyenede dergâh-ı mezkûrun dahil ve hâricindeki 21) dıvarlarda ve matbah döşemesi ve emsâli mahallerde ve yapılan havzında köfeki taşından bir hayli taş isti'mal olunduğu ve fakat bunlarda yazı ve sâire 22) mahkûk olmadığı görülmüş olacağı gibi ahali-i mahalle dahi bu taşların bir kısmı karşısındaki kabristandan 23) ve bir kısmı dergâha maklûb kabristan taşlarından alındığını beyan eylemiş olmalarına mebni mezkûr taşlar kabristan taşları 24) olacağı muhakkak ve dergâh-ı mezkûr ittisâlindeki kabristandan üç bin beş yüz zira' mahallin dergâha sûret-i kalbi 25) ve ilâvesine gelince ve seksen beş tarihinde mezkûr kabristan arsa-i hâliye nâmı verilüp dergâha ilâvesi hakkında 26) dermiyan olunan irade-i seniyyenin kaydı bulunamamış olduğundan mezkûr arsanın vakfına terki ve alınan taşların 27) i'âdesi ile beraber ba'demâ dahi bu gibi tecavüzât ve müdahelâtda bulunmaması zımnında dergâh-ı mezkûr meşihatine tenbihât-i 28) lâzıme icrası ve yine müdahaleye devam ile arsa ve taşları i'âde etmez ise aleyhine ikâme-i da'va 29) olunmak mukarrer bulunduğundan tebliğ ve tefhimi zımnında keyfiyetin huzûr-ı âlî-i fetvapenâhîlerine arzı ifade olunmağın ol bâbda.

İMZA
Mukayyid

Fî 10 Ra sene 1310 ve 19 Eylül sene 1308 [01.12.1892]
Tarihiyle yazılmışdır

Anadolu Otogar Camii

Camiler ve Mescidler

FATİH CAMİİ

Kazlıçeşme Mezarlığı'nın karşısında Zakirbaşı sokağında bulunan Fatih Camii'nin inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir; ancak bazı taşlarının 1450'li yıllara ait olduğu saptanmıştır. İstanbul'un fethi öncesinde Yedikule surlarının arkasında ordusuyla konaklayan Sultan II. Mehmed'in bu camiyi askerlerinin ibadetlerini yapmaları için inşa ettirdiği de rivayet edilir.

Kazlıçeşme Fatih Camii

Sultan II. Mahmud devrinde, 1813'te restorasyona tâbi tutulan cami, 1954'te bölge esnafının yardımlarıyla ikinci defa restorasyon geçirmiştir. Yapının sadece minaresinin alt gövdesi günümüze orijinal haliyle ulaşabilmiştir; minare genelin aksine caminin sağında değil, sol tarafındadır. Bunun sebebinin, başlangıçta sağ tarafında bulunan minarenin yıkılması sonucu sol taraftaki revakın minareye dönüştürülmesi olduğu düşünülmektedir.

Ahşap çatılı ve kâgir olan yapının içerisi 12 m genişlikte ve yaklaşık 11 m derinliktedir. Mihrap yuvarlak bir çukurdan ibarettir; minber, mahfil süsleri, tavanın kılçıklı pasaları ve yuvarlak kepçe sıvalı koltuk silmesi ampir üslubundadır. Restorasyonda ön tarafa geniş bir son cemaat mahalli eklenmiştir.

Bölgedeki büyük deri fabrikalarının arasında adeta kaybolmuş olan caminin uğradığı zarar, fabrikaların o bölgeden kaldırılmasıyla gözler önüne serilmiştir. Bu sebeplerle Zeytinburnu Belediyesi 2011'de restorasyon çalışmasını başlatmış ve cami 2013'te tekrar ibadete açılmıştır.

İLYASZADE CAMİİ

II. Bayezid veya Yavuz Sultan Selim devrinde inşa edildiği tahmin edilen külliyenin içinde yer alan İlyaszade Camii, İlyaszade Şücaüddin Efendi (v. 1514) tarafından kızı Sakine Hanım adına vakfedilmiştir. *Tezkiretü'l-Bünyân* adlı esere göre de Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir. Bina 1954'te gerçekleştirilen Topkapı yolu genişletme çalışmaları nedeniyle yıkılmış, Topkapı meydanı düzenleme çalışmaları kapsamında yeniden farklı bir çehreyle inşa edilmiştir.

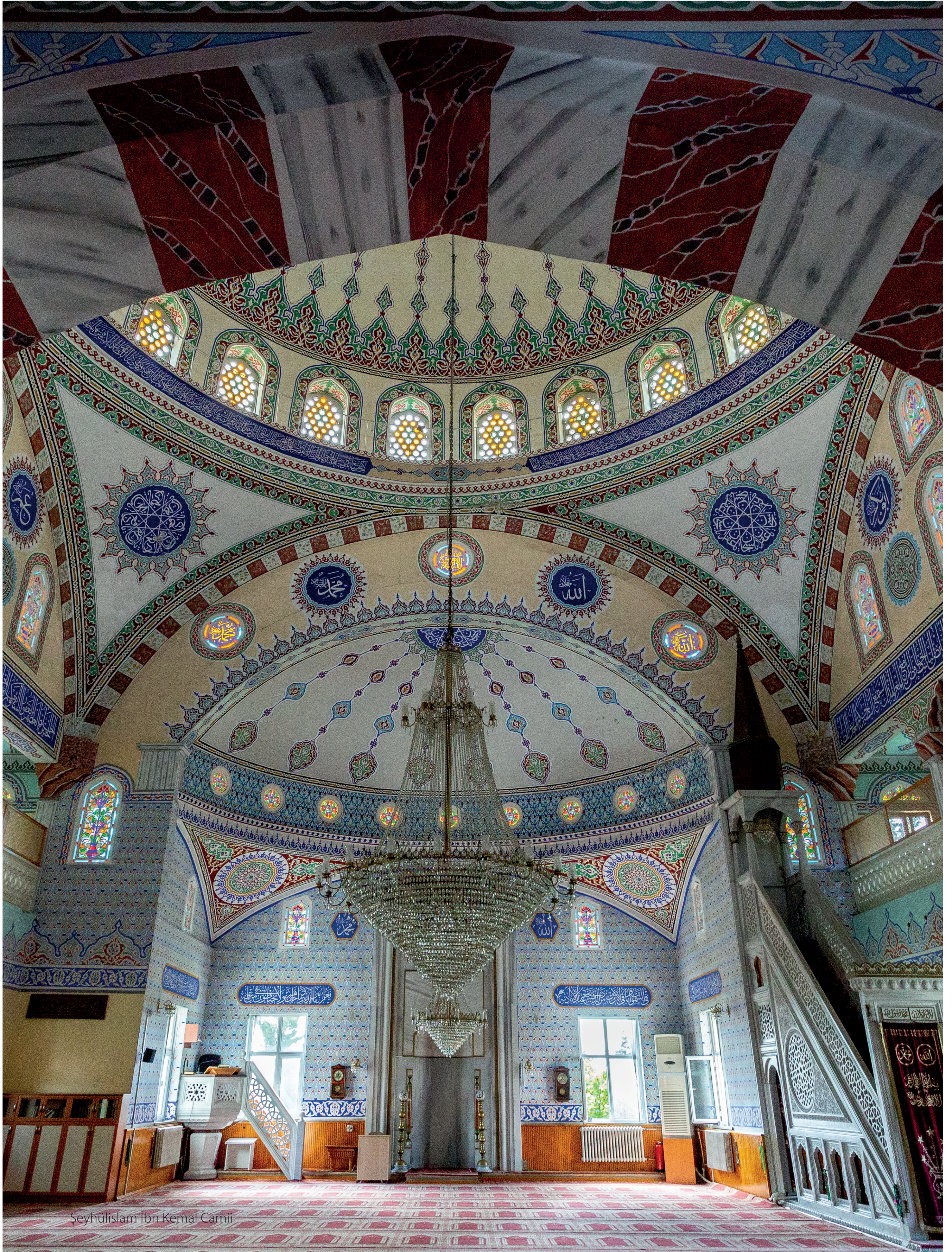
İlyaszade Camii

Ahşap çatılı, kiremit örtülü, ufak bir minareye sahip yapının sol tarafında bir sebil yer alıyordu. Yaklaşık dört yüz yıl işlevini devam ettiren cami Birinci Dünya Savaşı yıllarında bakımsız hale düşmüş, 1925'te kadro dışı bırakılmıştır. Vakfın mütevellisi olan aile fertleri ikamet ettikleri külliyeyi ayakta tutmaya çalışsalar da gayretleri yeterli olmamıştır. Civardaki yol açma ve genişletme çalışmaları sırasında, Topkapı surlarının hemen dış kısmında Edirnekapı, Maltepe, Davutpaşa ve Yedikule'den gelen yolların kavşağında bulunan yapının üzerinden bugünkü Londra asfaltı geçirilmiştir. Haziresindeki mezar taşlarının bir kısmı nakledilirken, arazinin kendisi de yolun altında kalmıştır (13 Haziran 1956).

İlyaszade Camii, Topkapı Kültür Parkı içinde Topkapı-Habibler tramvay istasyonunun Edirnekapı istikametinde 2006 yılında yeniden inşa edilmiştir.

ŞEYHÜLİSLAM İBN KEMAL CAMİİ

Şeyhülislam İbn Kemal Camii ve Müştemilatı Yaptırma Yaşatma Derneği tarafından 1980 yılında inşa edilmeye başlanan cami, 1987 yılında tamamlanarak

Şeyhülislam İbn Kemal Camii

ibadete açılmıştır. Mimarı Ömer Çırakçıoğlu'dur. Kanunî Sultan Süleyman döneminde 1526 yılında şeyhülislamlık makamına getirilen İbn Kemal'e atıfla camiye bu ad verilmiştir.

Zeytinburnu Kültür Vadisi Projesi dahilinde 2008 yılında onaylanan 2. Etap Merkezefendi Avan Projesi'nde yer alan yapı bir dönümlük arazi üzerine inşa edilmiştir; 500 m² iç mekanda 750 kişilik kapasiteye sahiptir. Betonarme inşa tekniğiyle yapılmış olup tek minare ve tek kubbeden meydana gelmektedir. Camiye ait bir dükkân, öğrenci yurdu ve kız kuran kursu bulunmaktadır.

MERZİFONLU KARA MUSTAFA PAŞA MESCİDİ

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Mescidi

Kazlıçeşme'de, aynı adı taşıyan çeşmenin biraz güneyinde yer alan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Mescidi, Kasaplar ve İskele Mescidi isimleriyle de anılmaktadır. 17. yüzyılın sonlarında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. 1780 yılında geniş çaplı bir onarım görmüş, zaman içinde harap olunca, son yıllarda tekrar onarılmıştır.

Orijinalinin fevkanî olduğu bilinen yapı, onarımdan sonra kare plana oturtulmuştur. Üstü ahşap tavanlı ve kiremit kaplı çatıyla örtülüdür. Batı cephesinde hafif bir çarpıklık görülmektedir. Bu cephede yer alan dikdörtgen açıklıklı bir kapıyla mescide girilir. İçeride, kuzey ve batı taraflarında dört tanesi serbest, iki tanesi duvara bitişik olan altı ahşap direkle taşınan *'L'* şeklinde ahşap bir mahfil vardır. Kuzey ve güneyde ikişer, batıda bir, doğuda dört pencere yer alır. Minber ve vaaz kürsüsü yeni yapılmıştır. Mihrap duvarında 1823 yılında yapılan ve üzerinde iki satırlık kitabesi bulunan ama bugün kullanılmayan bir çeşme yer almaktadır.

HACI MAHMUD AĞA MESCİDİ

Hacı Mahmud Ağa Mescidi, Sultan II. Mahmud döneminde Hacı Mahmud Efendi tarafından yaptırılmıştır. 15. yüzyılda yaşayan Şaban-ı Velî hazretlerinin bir müridi olduğu bilinen Hacı Mahmud Ağa, bugünkü Mevlevîhane caddesi üzerinde surlara yakın bir konumda bir mescid inşa ettirmiştir. Yapının mescid-tevhidhane olarak kullanıldığı vakıf kayıtlarında geçer.

17. yüzyılın üçüncü çeyreğinde, Yenikapılı Duhanî el-Hac İsmail Ağa (v.1772) tarafından mescide bitişik fevkanî (bodrum katlı) bir sıbyan mektebi de inşa ettirilmiştir. 19. yüzyılda, mescid-tevhidhanenin yeniden inşa olunduğu, bu defa yapıya şeyh ailesine ait harem-selamlık, mutfak gibi bölümlerin de eklendiği anlaşılmaktadır.

Hacı Mahmud Ağa Mescidi

Mescid binası zamanla değişikliğe uğradığından, 1874 yılında Şeyh Salih Efendi (v.1892) için Cemile Hanım adlı bir hayır sahibi tarafından tekke haline getirilmiştir. Böylelikle Şeyh Salih Efendi, Hacı Mahmud Ağa Tekkesi'nin kurucusu ve ilk postnişini olmuştur. 1925 yılında tekke ve zaviyelerin yeni kanun çerçevesinde hizmet dışı kalmasıyla birlikte, yapı kaderine terk edilmiştir. Geçen zaman zarfında etrafındaki imalathane ve ahırların faaliyetlerinden olumsuz etkilenen yapı Zeytinburnu Belediyesi tarafından aslına uygun olarak restore edilmiştir. Mescid ile cadde arasında kalan üçgen sahada halen iki adet mezar taşı yer almaktadır.

ANADOLU OTOGAR CAMİİ

Anadolu Otogar Camii, Merkezefendi mahallesinde, günümüzde Topkapı Kültür Parkı, Panorama 1453 Müzesi, Trafik Çocuk Eğitim Parkı ve Türk Dünyası Kültür Mahallesi gibi yapıların bulunduğu alanda yer almaktadır. Cami, bölgede bulunan eski otogar ve çevresinin oluşturduğu ihtiyaca binaen yapılmış olduğundan Otogar Camii olarak adlandırılmıştır.

Caminin ilk banisi Hacı Mehmet Bahattin Ulusoy'dur. Görülen lüzum üzerine 2000 yılında yıktırılan yapı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Selçuklu mimarisine benzer bir tasarımla tekrar inşa ettirilmiş ve 2003 yılı itibariyle ibadete açılmıştır. Tek minareli ve betonarme olarak inşa edilen caminin alt kısmında yalnızca cuma namazları için açılan yaklaşık 40 m^2'lik alanın dışında küçük bir mutfak ve duş yeri de mevcut olup, ihtiyaç duyan vatandaşlar buradan yararlanabilmektedir.

BELGRADKAPI CAMİİ

Belgradkapı Camii, Zeytinburnu Kazlıçeşme mahallesinde, İstanbul'un kara surları kapılarından biri olan Belgradkapı'nın karşısında yer almaktadır. Kültür Vadisi Projesi kapsamında, Zeytinburnu Şehir Atölyesi'nin (ZEŞAT) koordinasyonunda inşa edilen caminin mimarı Ayfer Mertler'dir.

Bodrum kat, zemin kat ve mahfilden oluşan yapının zemin döşemesi ve merdiven basamaklarının Marmara mermerinden yapıldığı bodrum katında depo ve lavabolar yer alır. Minare merdivenleri caminin dışa açılan ikinci kapısıdır. Zemin kat, son cemaat yeri ve harimi içerir. Son cemaat kısmı, ana giriş ve bu girişin sağında ve solunda bulunan alanlarla toplam 42 m²'dir. Bu alanda dört sütun ve bu sütunların arasında, mekana girişteki sert hatları yumuşatmak için kullanılmış olan Bursa kemerleri vardır. Cami için 120 x 200 cm açıklığa sahip ahşap doğrama ve bunların etrafında taş söveler kullanılmıştır. Pencere üstlerinde yine taştan kemer yer alır, kemer aynası ise çinidendir. Cami ana kapısı 175 x 270 cm ölçülerinde ve çift kanatlıdır. Ahşap kanatlı kapının etrafı taş söve ve kemerlerle hazırlanmıştır. Kapıdan içeri girildiğinde sağında ve solunda setleri bulunan dikdörtgen mekan, harime geçişi sağlar. Sağdaki setten aynı zamanda minare kısmına geçilir. Bu mekanda da Bursa kemerleri kullanılmıştır.

Sekizgen plana sahip 166 m²'lik harimde yaklaşık 230 kişi ibadet edebilmektedir. Son cemaatle birleşen bölüm sekizgenin içindedir. Harim kısmında altı adet pencere ve bu pencerelerin üstünde altı adet mahfil penceresi bulunur. Zemin kattaki pencereler ahşap, mahfil kattaki iç pencereler ise yuvarlak ve geometrik desenli alçı müzeyyendir. Harim, birbirine sivri kemerle bağı sekiz ayak üzerindedir. Kemerler duvarlardan öndedir, duvar yüzeylerinde kemere kadar çini kaplama yapılmıştır.

Mihrap, minber ve kürsü mermerdir. Klasik üslupta hazırlanan minber motifleri ve ölçüleri mekanın büyüklüğüyle orantılıdır. Mihrap klasik olmakla birlikte camiye uygun biçimde düzenlenerek hafifletilmiştir. Harim kısmında zemin halı kaplamadır; duvarlar yer yer taş, yer yer de çini kaplanmıştır. Tavanlar tezyinlidir.

Mahfil yaklaşık 48 kişinin ibadet edebileceği, 35 m²'lik alana sahiptir. Merdivenlerden devam edildiğinde minare şerefesine çıkılır. Mahfil 60 cm yüksekliğindeki korkuluklarla harimi görür. Burası aynı zamanda bayanlar için düşünülmüş alandır. Zemin döşemesi halı, duvarlar badanadır. Yer yer duvarlarda da tezyinat görülür. Bursa kemeri, mekanın sertliğini yumuşatmak için kullanılmıştır.

Dış cephelerde taş söve, taş kaplama ve taş çiniye başvurulmuştur. Çini ile verilen renk ve taş kaplamadaki farklı girinti ve çıkıntılar ışık gölge oyunu da sağlayarak zenginleştirilmiştir. Çatı örtüsü olarak kurşun kaplama düşünülmüş, harimi saran zengin taş kornişle bina zenginleştirilerek bitiş sağlanmıştır. Mahfil ve son cemaat bitiş kotları farklı tutularak cephede monotonluk kırılmıştır.

Belgradkapı Camii

Arakiyeci İbrahim Ağa Camii

ŞİNASİ ACAR

TOP KAPISI

Top Kapısı ya da Doğu Roma İmparatorluğu'ndaki[1] adıyla Romanos Kapısı, surlarla çevrili İstanbul'un sabah açılıp akşam kapanan 55 kapısından biridir; ancak bizim için özel bir önemi vardır: Fatih Sultan Mehmed (hd: 1451-1481), İstanbul'u kuşattığında karargâhını ve Macar Urban'ın Edirne'de döktüğü "büyük top"u Top Kapısı önünde konuşlandırmıştır. Bu büyük topun fetih mucizesindeki rolü tartışmalıdır ama Osmanlı ordusunun motivasyonu açısından yararlı olduğu kuşkusuzdur.[2] En ağır top atışları da buradan yapılmıştır. Öyle ki sonrasında buradaki mahallenin adı "Top Yıkığı mahallesi" olmuştur.

Arakiyeci İbrahim Ağa Camii
İbrahim Hakkı Konyalı Fotoğraf Arşivi

1 Fetih sırasında İstanbul'daki devlet, Bizans'ın değil, "Romalılar İmparatorluğu"nun ya da öteki adıyla "Doğu Roma İmparatorluğu"nun kalıntısıdır. Bizans adı, Alman tarihçi Hieronymous Wolf (1516-1580) tarafından ilk kez 1557'de, yani İstanbul'un fethinden 104 yıl sonra kullanılmıştır. Gerçekte Bizans, İstanbul'un kurulduğu yere yakın eski bir Rum kasabasının adıdır. Esasen İstanbul'da bir "Romalı" (Rum) iktidarı bulunduğu içindir ki fetihten sonra Fatih, "Padişah-ı Rum" unvanını almıştır. Fetihle Osmanlı devleti bir imparatorluk kimliği kazanmış, dünya tarihinde de Ortaçağ dönemi kapanmıştır.

2 Bu topun birkaç atıştan sonra parçalandığı söylenir.

Arakiyeci İbrahim Ağa Camii restorasyon sonrası

Topkapı Sarayı ile sözü edilen Top Kapısı arasında herhangi bir ilişki söz konusu değildir. Aslında Fatih'in yaptırdığı yeni sarayın adı Saray-ı Cedid-i Amire (Yeni Devlet Sarayı) idi. Buraya açılan "Ayia Barbara Kapısı"na sarayı korumak için yerleştirilen toplar, zamanla yeni sarayın Topkapı Sarayı olarak anılmasına neden olmuştur.

Top Kapısı, zamanla Topkapı oldu ve semte adını verdi. Uzun yıllar sessiz ve mütevazı bir yaşam sürdü. Ancak, 1950'li yılların sonlarına doğru açılan geniş Millet caddesi ve onun sur dışındaki devamı olan Londra Asfaltı'yla bu kimliğini yitirdi ve alışık olmadığı çalkantılı bir döneme girdi. Daha sonra açılan Rumeli otogarı, yanı başındaki açık pazarlar, genişletilen yollar, yeni tramvay hattı, geniş alt ve üst geçitler semti dağıttı, tanınmaz hâle getirdi. Son dönemde Rumeli otogarı ve bitişiğindeki açık pazarlar da kaldırılmış, sur dışındaki Topkapı birkaç cami dışında tamamen yıkılmış ve eski kimliğini tümüyle yitirmiştir.

KONUMU ve ÖZELLİKLERİ

Eminönü-Zeytinburnu tramvayının sur dışındaki ilk durağı olan Topkapı istasyonunda iner ve gidiş yönünden sağ tarafa bakarsanız, uzakta, mezarlığın önünde küçük, biblo gibi bir cami görürsünüz. Son elli yıldır semtte yaşanan bunca hengâmeye yabancı ve garip kalmış bu cami, içinde 16. yüzyılın en güzel çinilerini barındıran Arakiyeci[3] İbrahim Ağa Camii'dir. "Takkeci İbrahim Çavuş Camii" ve "Takkeci Camii" olarak da bilinir.

Arakiyeci İbrahim Ağa Camii mihrap ve minberi

Minber cemaate göre mihrabın sağ tarafında bulunan minber, hutbe okumak ya da vaaz vermek için çıkılan merdivenli yüksek kürsünün adıdır. Üstünde külahlı küçük bir sahanlığı bulunur. Caminin mermerden yapılmış olan minberi şebekeli korkuluğu, kafesli yanlıkları ve sade silmeleriyle pek zarif ve mütenasiptir.

Cami 1,15 m kalınlığında kesme taş ve iki sıra tuğla dizileriyle inşa edilmiştir. İç ölçüleri 11,70 x 11,20 m'dir. 7,75 m derinliğinde ahşap çatılı bir son cemaat mahalli, caminin önünü ve kısmen de yanlarını sarmaktadır. Ön ve yan saçak alınları üçgen biçimindedir. Caminin çatısı da ahşaptır, ancak özgün yapısının kubbeli olduğu sanılmaktadır. Son cemaat mahallinde yer alan dört alt pencerenin kemer aynalarına kondurulmuş celî sülüs yazıların döneminin en güzel örneklerinden olduğu söylenebilir.[4] Sağda bulunan minare kaidesinin bir eşi de solda yapılarak yapıda denge sağlanmıştır. Zarif ve mütenasip minare, kesme taştan, çok kenarlı bir gövdeye sahiptir ve şerefesinin altı mukarnaslıdır.

Cami, kare biçimindeki avlusunun içinde çapraz olarak durur. Avlunun Takkeci Camii sokağına, eski Londra Asfaltı'na ve güneye açılan üç kapısı vardır. Batı tarafı, Edirne istikametine giden çevreyoluyla kesilmiştir. Kuzey ve doğu duvarlarının kesiştiği köşeye çok sonraları (H. 1235/1820) Sadrazam Derviş Paşa tarafından bir çeşme yaptırılmıştır. Cami, Takkeci Camii sokağı ile eski Londra Asfaltı'nın kesiştiği köşede yer alan sebili ve arkasındaki küçük haziresi, avlu içindeki okulu, okulun bitişiğindeki su kuyusu ve ikinci sebiliyle bir yapılar manzumesi oluşturmaktadır.

Caminin içi 14 alt ve 14 üst pencereyle aydınlatılmaktadır. Alt pencereler söveli, demir parmaklıklı ve içeriden ahşap kepenklidir. Üst pencerelerden mahfile

3 Arapça "arak" sözcüğü "ter", "arakiye" de "terlik" anlamındadır ve kavuk giyilen dönemde başın üstüne yerleştirilen ve başın terini emerek kavuğun temiz kalmasını sağlayan, dövme keçeden yapılmış bir tür takkenin adıdır. Esas takke ise, evde kavuk çıkartıldığı zaman giyilir ve "kellepûş" olarak anılırdı. Arakiye ve takke, aynı esnaf tarafından yapılır ve satılırdı.

4 Bu pencere aynalarına sırasıyla Fatiha, İhlas, Felak ve Nas sureleri yazılmıştır.

(balkon) isabet edenler, kemersiz ve açılabilen kanatlara sahiptir. Mihrap üzerindeki revzenler,[5] yapıya ek bir güzellik kazandırmaktadır.

Bu kısa tanıtımdan sonra, caminin yapılış öyküsüne geçebiliriz.[6]

GİRİŞ KAPISI ÜSTÜNDEKİ İNŞA KİTABESİ

Ahşap cümle kapısı özgündür ve kendekârî[7] tekniğiyle yapılmıştır. 55 x 173 cm boyutlarındaki celî sülüs kitabe Şair Nûşî tarafından manzum yazılmış olup Türkçedir. Üç satırdan oluşur ve her satır dört bölüm hâlinde yazılmıştır. Birinci satırın üçüncü bölümündeki "Ta'mîrini gördürsen olmuşdu sene bin yıl" mısraı, caminin H. 1000 yılında tamamlandığını göstermektedir. Bu husus, kitabenin üçüncü satırının üçüncü bölümünde daha küçük ve rakamla yazılmış "Sene 1000" notuyla da teyit edilmektedir.[8]

Ancak, üçüncü satırın üçüncü bölümündeki "Bu câmi'in ihyâsı kıldı çün ânı irşâd" tarih mısraı, ebced hesabıyla 1002'ye karşılık gelmektedir. Bu çelişkinin nedenini bilmiyoruz, ancak *Hadîkatü'l- Cevâmî* (Camilerin Bahçesi) adlı ünlü

5 Farsça "revzen" sözcüğü "ışığın geçtiği delik" anlamındadır. Revzenler, alçıdan yapılmış kalın levhanın incelikle delinip oyularak açılan boşluklarına, arka yüzünden renkli cam parçaları yerleştirilerek yapılan süslemelerdir. Bir tür vitray çalışmasıdır. En çok camilerin ve köşklerin pencere boşluklarının süslenmesinde kullanılmıştır. Günümüzde revzen gövdeleri ahşap ya da sac kalıba dökülerek yapılmaktadır. Cami gibi, aynı tip revzenden çok sayıda üretilmesi söz konusu olan bir yapıda, geçmişte de kalıp kullanılarak dökülmüş olması akla yakın gözükmektedir.

6 Bu öykünün ne ölçüde gerçek olduğunu bilmiyoruz ama ilginç ve anlamlı olduğu kuşkusuzdur. Öykü, cami içindeki üzümlü çini panolardan yola çıkılarak yakıştırılmış olabileceği gibi, üzümlü çini panolar bu öyküyü unutturmamak için camiye özellikle koyulmuş da olabilir.

7 Bu sözcük dilimize kündekârî olarak yerleşmiş görünüyor. Ancak künde Farsçada "kütük, kalas, bukağı" anlamındadır. Öte yandan Arap harfleriyle yazılışı künde sözcüğüyle aynı olan -yine Farsça- "kende" sözcüğü "kazma, oyma, çukur" anlamında kullanılır. Dolayısıyla "kazma işi" anlamındaki bileşik sözcüğün doğrusunun kendekâri olarak söylenmesi gerekir. Farsçada aynı anlamda "kendegerî" sözcüğü de kullanılır.

8 Aslında burada "Sene 100" yazıyor. Bilindiği gibi, Arap yazısında sıfır "nokta"yla gösterilmektedir. Son noktanın sehven unutulduğu kanısındayız.

eserde binanın elf-i kâmilde, yani tam 1000 yılında bittiği yazılıdır. Kanımızca H. 1000 (1592) tarihinin doğru olması gerekir.

AHŞAP KUBBE

Arakiyeci İbrahim Ağa Camii kubbesi

Caminin iç hacmi yaklaşık 5,50 m çapında ahşap bir kubbeyle örtülüdür. Bu iç kubbe, yaldızlı çıtalarla dilimlenmiştir. Kubbe etekleri, yaldızlı iki sıra ahşap mukarnaslıdır. Kubbe göbeğindeki daire içinde İsra Suresi'nin 84. Âyeti "Kul küll [ün] ya'melu ala şâkiletih" (De ki: Herkes meşrebine [yaradılışına] göre iş yapar) dairesel olarak, güzel bir istifle dört kez yazılmıştır. Arakiyeci İbrahim Ağa'yı ne yazık ki Batı ölçütleriyle tanıma olanağından yoksunuz. Kanımızca en iyisi, onun karakter ve kimliğine bu eserini tahlil ederek ulaşmaya çalışmaktır. Kendisi de caminin en tepesine bu ayeti dört kez yazarak bize bunu duyurmak istemiş olmalıdır.

MİHRAP

İbrahim Ağa Camii mihrabının, malakârî[9] mukarnasları dışında, girintisi ve çerçevesi de nefis çinilerle bezenmiştir. Mihrap ayeti de çini üzerine celî talikle yazılmıştır.[10] Mihrap çinileri beyaz zemin üstüne yerleştirilmiş mavi enginar yaprakları, onların iki yanındaki uzun saplı, son derece zarif, mercan kırmızısı laleler ve hatayilerden oluşturulmuştur.

9 Malakârî (mala işi), alçıdan yapılmış kabartma süslemelere denir. Genellikle yapıların iç dekorasyonunda kullanılan bir süsleme tekniğidir. Birçok mihrabın mukarnasları bu şekilde alçıdan yapılmış ve üzerleri boyanarak süslenmiştir.

10 Âl-i İmran Suresi'nin 37. Âyeti'nden bir bölüm: "Kullemâ dahale aleyhâ Zekeriyyâ-l mihrâb" (Zekeriya ne vakit mabede girse).

Arakiyeci İbrahim Ağa Camii mihrap kitabesi

MİHRAP DUVARI YAN ÇİNİ PANOLARI

Mahfil, cami içini *'U'* biçiminde çevirmekte ve 10 ahşap sütun üstünde durmaktadır. Mahfilin konsolunu taşıyan ahşap çıkmaların ve konsol altlarının altın yaldızlı, narçiçeği renkli Edirnekârî işlemeleri ne yazık ki yeşil yağlı boyayla kapatılmıştır. Sağ dipteki kapıdan hem mahfile hem de minareye çıkılır.

RÜYANIN HİKMETİ

İbrahim Ağa'nın Top Kapısı dışında küçük bir evi, Arakiyeciler Çarşısı'nda ufak bir dükkânı, saf ve dürüst bir eşi, iki oğlan ve bir kız çocuğu vardır. Dükkânın-

da arakiye ve takke yapıp satarak mütevazı bir yaşam süren, kimseye muhtaç olmadan geçinip giden, herkesin sevip saydığı, namazında niyazında bir kişidir.

Bir gece rüyasında kendisine birkaç kez seslenilir: "Bağdat'a git, Medînetü's-Selâm Köprüsü'nden geçip İmam-ı Azam Kapısı'ndan gir. Köprünün tam karşısında hurma ağacına sarılmış bir asma var. O asmadan üç üzüm tanesi kopar ve ye; senin kısmetindir." İbrahim Ağa "Hayırdır inşallah" demekle birlikte bu seslenişe pek de önem vermez. Esasen gidecek hâli de yoktur. Ne bu yolculuğun masrafını karşılayacak parası vardır, ne de dükkânını yolculuk süresince 8-10 ay emanet edebilecek kimsesi. Üstelik bu süre içinde ailesine kim bakacaktır?

İbrahim Ağa aynı rüyayı bir süre sonra yine görüp yine üzerinde durmayınca, artık her gece görmeye başlar. Sonunda, bu işin içinde bir iş olduğunu sezmiştir. Ne olursa olsun Bağdat'a gitmeye karar verir. Arakiyeciler kethüdasına başvurur ve zamanı gelmiş bulunan hac farizasını yerine getirmek istediğini söyleyerek "sandık"tan, kendisine yetecek kadar borç para verilmesini rica eder. Kethüda her ne kadar "Haccın farz olması için kişinin buna kudreti olması gerekir. Ayrıca giderken ailesine bir yıllık nafakasını bırakmalı. Borçla hacca gidilir mi?" diyerek kendisini bundan vazgeçirmeye çalışırsa da, ısrarlarına dayanamaz ve bizzat kefil olarak istenen parayı verir. İbrahim Ağa hazırlıklarını tamamlar ve Bağdat'a gidecek bir kervana katılır. Uzun ve zahmetli bir yolculuktan sonra, dört ayı aşkın bir süre sonunda Bağdat'a ulaşır. Rüyasında seslenildiği gibi Medînetü's-Selâm Köprüsü'nden geçerek İmam-ı Azam Kapısı'na varır. Gerçekten, köprünün tam karşısında, hurma ağacına sarılmış bir asma ve üzerinde iri taneli salkımlar vardır. Rahat bir nefes alır.

Önce bir aşçı dükkânına girip karnını doyurur. Bu arada aşçı yamağına karşıdaki hurma ve asmayı göstererek bunların kimin malı olduğunu sorar. Yamağın, sahipsiz olduklarını söylemesi üzerine asmanın yanına gider ve salkımından üç üzüm tanesi koparıp yer. Rüyasında isteneni yerine getirmiş, içi iyice rahatlamıştır. Sonra dükkâna dönerek aşçıya, İstanbul kervanının ne zaman kalktığını sorar. Günlerden cumadır. Aşçı, kervanın cuma namazından sonra kalktığını, ancak bulundukları kapıdan geçmediğini, şehrin öbür ucundaki Acemçarşısı Kapısı'ndan çıktığını söyler. Bu konuşmaya kulak misafiri olan bir zat "Sen herhalde yabancısın, o kapı tarifle bulunmaz, ben de o tarafa gidiyorum, seni götüreyim" deyince, birlikte yola koyulurlar. Yolda giderken, kendisine yardımcı olan kişi, İstanbul'dan o gün biraz önce geldiğini ve hemen geri dönmek istediğini öğrenince hayretler içinde kalır. İbrahim Ağa bunun üzerine bütün macerayı ona anlatmak zorunda kalır. Bu, adamı büsbütün şaşırtmıştır: "Darılma ama senin herhalde aklından zorun var. Bir rüya için bu külfet ve zahmete katlanılır mı? Örneğin, ben bir yıldır aynı rüyayı görüyorum. Rüyamda bana 'İstanbul'a git, Topkapı'da Arakiyeci İbrahim Ağa'nın evinin bodrumunda üç küp altın var, çıkar al' diyorlar. Ama ben, senin gibi divane olmadığımdan hiç aldırış etmiyorum..." İbrahim Ağa o an kısmetinin ne olduğunu anlar ve hiç sesini çıkarmaz. Zaten Acemçarşısı Kapısı'na da varmışlardır. İstanbul'a gidecek kervana katılır.

İstanbul'a varınca dostlarına, yolda hastalandığı için Hicaz'a kadar gidemeyip geri döndüğünü söyler. Evde kimsenin bulunmadığı bir sırada bodrumdaki küpleri arar ve bulur. Duyarlarsa elinden alırlar korkusuyla kimseye bir şey söylememeye karar verir. Karısının ağzı sıkı biri olmadığını bildiği için, küplerden ona da söz etmez. Altınların bir bölümünü fırsat buldukça daha emin bir yere taşır ve 1572 yılında bu camiyi yaptırmaya başlar. Hem dikkat çekmemesi açısından hem de yapının her şeyiyle bizzat ve titizlikle ilgilendiği için caminin yapımı 20 yıl sürer.

Caminin ibadete açılmasından üç yıl sonra, 1595'te İbrahim Ağa vefat eder ve sebilin arkasına gömülür. Sağlığında caminin yönetim ve bakım giderleri için bir vakıf kurmuştur. Vefatından sonra annesi Emine Hatun, kızı Ayşe ve oğulları Halil Çavuş ve Mustafa Subaşı, kendilerine düşen miras paylarını bu vakfa ilave etmişlerdir. Bu husus cami içindeki, girişten itibaren ilk sıradaki sağ ve sol alt pencerelerin alınlıklarına yazılmıştır.[11] Avlunun kuzey duvarı içinde, kısmen kalan haziredeki H. 1173 (1759) tarihli "Takkeci İbrahim Camisi şeyhi Ali Efendi"nin kabir taşı kitabesinden, binanın Halvetî tekkesi olarak da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Cami avlusunun kuzey kapısının üstünde Sultan II. Mahmud'un (1808-1839) tamir kitabesi vardır. Şair Aynî tarafından manzum olarak yazılan kitabenin sonundaki "Takyeci Câmi çıkdı yaşa tekmîl oldu" tarih mısraı, bu onarım ve yenileme işleminin H. 1236'da (1820/21) bitirildiğini göstermektedir.

ÜZÜMLÜ ÇİNİ PANO ve SALKIMLARIN YAKINDAN GÖRÜNÜŞÜ

İbrahim Ağa Camii'nin bize göre en güzel çinileri bu panolardır. Beyaz zemin üstüne yeşil asma dalları ve yaprakları, hafif kabarık mercan kırmızısı üzüm salkımları ve zarif küçük mavi çiçekler işlenmiştir. Panoyu kırmızı rozetler, palmetler, yeşil enginar yaprakları ve beyaz çinbulutları içeren bir pervaz kuşatır.

PENCERE ARALARINDAKİ VAZOLU ÇİNİ PANOLAR

Caminin doğu ve batı duvarlarındaki pencerelerin arasında yer alan vazolu panolar olağanüstü güzel-

liktedir. Büyük panoda, ayaklı bir meyve tabağı üstüne, mercan kırmızısı yüzeyi işli iki kulplu bir vazo oturtulmuştur. Vazodan çıkan erik ve nar çiçekleri ile hançer yapraklar bütün panoya yayılır. Ayrıca vazonun iki yanında, yerden çıkan, birbirinden zarif sümbül, lale, karanfil ve gül goncaları görülür.

Arakiyeci İbrahim Ağa Camii üzüm salkımları panoları

Arakiyeci İbrahim Ağa Camii pencere aralarındaki vazolu çini panolar

PENCERE ALINLIKLARINDAKİ ÇİNİ PANOLAR

Caminin doğu ve batı duvarlarının hafif sivri kemerli pencere alınlıklarındaki çini kompozisyonları beyaz zeminlidir. Üzerlerine nar ve enginar çiçekleri yerleştirilmiş, ayrıca rozet, palmet ve hançer yapraklarla bezenmiştir. Kemer bordürleri lacivert zemin üstünde kırmızı beyaz çiçekler ve yapraklarla süslüdür. Kemer köşeliklerinde, mercan kırmızısı üzerine beyaz çinbulutları resmedilmiştir.

CAMİNİN EŞSİZ ÇİNİLERİ

Yavuz Sultan Selim (hd: 1512-1520) İran seferi dönüşü Tebriz'den getirdiği sanatkârlardan birkaç kâşigeri (çini ustası) İznik'e yerleştirir. Bu tarihten başlayarak İznik çinileri ünlenir ve İstanbul'da yapılan camilerin, türbelerin Topkapı Sarayı'nda inşa edilen odaların, kasırların tümü burada üretilen çinilerle süslenir. Hele 1600'den sonra İznik'teki kâşî kârhanelerine (çini atölyeleri) talep o denli artar ki mirî binalara ait çiniler bitirilmeden dışarıya çini satılması yasaklanır.

Türk çini sanatı en parlak dönemine 16. yüzyılda ulaşmıştır. Altın yaldız ve tek renkli örnekler giderek ortadan çekilmiş, sarı renge rastlanmaz olmuş, "yaprak yeşili" ve "mercan kırmızısı" ön plana geçmiştir. Çağın gözde rengi, İznik atölyelerinin buluşu olan mercan kırmızısıdır. Bezemede gül, lale, karanfil, mine, sümbül, bahar çiçeği ve servi ağacıyla sık karşılaşılır. Yer yer haşhaş, nar, hanımeli, papatya, leylak, enginar ve üzümler de görülür. Rumî ve hatayîler de bu yüzyılda çokça kullanılmıştır.

16. yüzyılda sırlar son derece parlak ve temizdir. Sıraltı tekniği çok ileri bir düzeye ulaşmıştır. Çini levhalara önce astar çekilmekte, sonra motiflerin kenar çizgileri çizilmekte ve içleri boyanmaktadır. Bezemesi biten levhalar sır içine batırıldıktan sonra fırına verilmekte, eriyen ve pişen sır, ince ve saydam bir cam tabakasına dönüşmektedir. Böylece çinilerin uzun süre sağlam kalması, boyalarının korunması ve renklerinin ilk günkü parlaklığını koruması sağlanmaktadır.

Caminin dört duvarını da çevreleyen ve pencerelerin kemer tepelerine değin yükselen zengin çini panoları ve çini mihrabı, döneminin en güzel İznik çinileriyle kaplıdır ve hepsi olağanüstü güzelliktedir. Bu çiniler yüzyılın en karakteristik eserlerinden olup teknik, renk ve kompozisyon bakımından benzerlerine büyük üstünlük gösterir. Caminin içi neredeyse hiç boş yer kalmamacasına çiniyle bezenmiştir. Pencere aralarındaki çini panoların her biri bir çiçek bahçesini andırır. Mavi şakayıklar, bahar çiçekleri, mercan kırmızısı laleler, karanfiller, beyaz çinbulutları, enginar çiçekleri, mavi sümbüller ve diğerleri, inanılmaz bir ahenkle ve çok dengeli bir biçimde yerleştirilmişlerdir. Mihrap duvarının iki köşesindeki panolarda, camiyi yaptıranın gördüğü rüyayı anımsatmak üzere, üzüm salkımları ve asma yaprakları görülür. Mihrap duvarındaki pencerelerin

11 Bu iki kitabede ve caminin inşa kitabesinde İbrahim Ağa'dan "İbrahim Çavuş" olarak söz edilmektedir. Derviş Paşa Çeşmesi'nin karşı köşesindeki sebilin manzum kitabesinde ise, satırlar arasındaki boşlukta, üstte "İbrahim" altta "Ağa" yazılmıştır.

Cami haziresi

kemer aynalarına, son cemaat yeri duvarı yazılarıyla aynı karakterde, celî sülüs güzel yazılar yazılmıştır.

Ne acıdır ki caminin emsalsiz çinilerinin yarıya yakını sökülüp çalınmış ve daha sonra yerlerine taklitleri koyulmuş durumdadır. Bunlardan kimilerinin Gülbenkyan tarafından Lizbon'daki Salazar Müzesi'ne verildiği bilinmektedir. Sökülen çinilerin kimi yerleri de boştur. Kalan çinilerin de güvende olduğu söylenemez. Ne yazık ki yaşadığımız dönemde -maddî ya da manevî- her değer yalnızca parayla ölçülmekte, paraya dönüştürülmekte ve toplumsal sahiplenme anlayışı giderek yok olmaktadır.

SEBİL ve HAZİREDEKİ KABİRLER

Derviş Paşa Çeşmesi'nin karşı köşesinde İbrahim Ağa'nın diğer sebili ile kendisinin ve oğlu Halil Çavuş'un kabirleri bulunmaktadır. Üzerindeki kitabeden, bu sebilin H. 986 (1578) yılında, camiden 14 yıl önce yapıldığı anlaşılmaktadır.

Sebilin arkasında bulunan İbrahim Ağa'nın kabri mermer lahit biçimindedir. Baş taşı ve ayak taşı sekizgen formdadır. Arapça yazılmış celî sülüs kitabesinin son bölümündeki "…tahriren fi iyyel (?) min şehr-i rebî'-ul evvel sene erba'a ve elf" (1004 yılı Rebiyülevvel ayının başlarında yazıldı) ifadesinden, İbrahim Ağa'nın H. 1004 (1595) yılında öldüğü anlaşılmaktadır. Adı açıkça zikredilme-

12 Kitabenin çevriyazısı şöyledir:

Yâ ilâhî neccinâ mimmâ nehâf, işbu çeşme sahibini kıl belâlardan mu'âf / Âna hem ilm ü amel eylesin nasîb, habibin hürmetiyçün yâ mucîb

Hediyye sundu sun'undan sana lutfeyleyip Allah / Sebilhânesin yapdın ki suyun kıldın sebilullah

Ola âbı hayât her kim gelip içerse bu sudan / Şarâb-ı havz-ı kevserden suna yârın Habîbullah

Hudâ bâ-hubb hayr-i visâl-i cûdan eyle müstedâm / Ki yapdı bir sebîlhâne, dahî bir âlî beytullah ->

Caminin sebil kuyusu ve kitabesi

mekle birlikte, bu mezarın kendisine ait olduğu konusunda herkes hemfikirdir. Yanındaki daha küçük kabirde ise, oğlu Halil Çavuş'un yattığı ve H. 995 (1587) yılında, babasından sekiz yıl kadar önce vefat ettiği, Türkçe kitabesinde açıkça yazılmıştır.

KUYU ve SEBİL KİTABESİ[12]

Caminin kıble tarafındaki okulun bitişiğindedir. Yanında bir su haznesi vardır. Demir parmaklıklı sebil penceresinin yanında 165x93 cm boyutlarında bir mermer kitabe mevcuttur. Şair Nûşî tarafından yazılmış celî sülüs kitabede, sebilin Hi. 1002 (1593/94) yılında hizmete alındığı, üstten altıncı satırın sol tarafındaki "Dedi tarihini Nûşî, içip âb-ı sebilinden / Hasan Hüseyn'in aşkına açılsın bu sebîlullah" tarih mısraının altında rakamla da yazılmıştır. Kitabenin sonunda Hz. Muhammed'in bir hadisi Arapça olarak yazılmıştır ki anlamı şöyledir: "Bir gayrimüslime su veren 1 yıl, dört ayaklı bir hayvana su veren 20 yıl, bir ağaca su veren 40 yıl ve bir Müslüman'a su veren 70 yıl oruç tutmuş gibi olur."

Dem-i âhirde yârâb âna îmânı yoldaş et / Çün adın sen kodun yârâb İbrahim ü Halîlullah

Dedi târihini Nûşî, içip âb-ı sebîlinden: "Hasan Hüseyn'in aşkına açılsın bu sebîlullah"

Sene 1002

Kale-n nebî sallallâhu aleyhi ve sellem: "Men saka kâfir[en] fe-kennemâ sâme savm sene[tin]

Ve men saka behime[ten] fe-kennemâ sâme ışrîn sene[ten] / Ve men saka şecara[ten] fe-kennemâ sâme

erbaîn sene[ten] ve men saka mümin[en] fe-kennemâ / sâme seb'în sene[ten]." Sadaka Rasûlullah

Zeytinburnu Kitabeleri

ORHAN SAKİN

Osmanlı döneminde Zeytinburnu bölgesi daha çok fabrikalar ve sanayi tesisleriyle tanınmıştı. Ancak günümüzde servi ağaçları içindeki tarihi mezarlıkları yanında tarihi mekânlarıyla dikkat çeker hale gelmiştir. Bunların bazıları Osmanlı döneminde de ünlü tarihî ve kültürel merkezlerdir. Mesela Merkezefendi Camii ve Dergâhı, Takkeci İbrahim Çavuş Camii, Yenikapı Mevlevihânesi gibi tarihî mekânlar ve eserler bunların en tanınmışlarıdır. Bu çalışmamızda, söz konusu tarihî eserlerdeki kitabelerin okunuşlarını vermeye çalışacağız.

A. CAMİ KİTABELERİ

1. Merkezefendi Camii Avlu Giriş Kapısı Kitabesi

Kitabenin orta kısmında Sultan II. Mahmud'un tuğrası bulunmaktadır. Tuğranın okunuşu: *"Mahmud Han bin Abdülhamid el-Muzaffer dâima-Adlî"*

Merkez-i pergâr-ı şevket kutb-i vakt-i saltanat
Mihver-i çerh-i velâyet Hazret-i Mahmûd Han

Ol-şehinşâh-ı kerâmet-menkıbet tecdîd edip
Koymadı mülkünden aslâ köhne kalmış bir mekân

Edicek ihyâ Cenâb-ı Merkez'in dergâhını
Beyt-i ma'mûr-i surûr oldı kulûb-ı sâlikân

Sâyesinde ol şehin tecdîd olundukça binâ
Şevket u ömrün füzûn etsin Cenâb-ı Muste'ân

Geldi bir pîr-i suhân Ziver dedi târihini
Yapdı zîbâ hânkâh-ı Merkezî kutb-i cihân [1]

1252[2]

1 Kitabenin okunuşu ile ilgili bkz. Baha Tanman, "Zeytinburnu İlçesi'ndeki Tekkeler", *Surların Öte Yanı Zeytinburnu*, Zeytinburnu Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2005 [s. 166-2015], s. 203.

2 1836-37.

2. Takkeci İbrahim Çavuş Camii

a) Ana Kapı Kitabesi

Binâ-yı ezel urdı bu câmie çün bünyâd
İbrâhim Çavuş yabdı dünyâda kodı bir ad
Ta'mîrini gördürsün olmuşdı sene bin
Mü'minlere beytu'llâh yabdı bunu bir üstâd

Mahşer güni oldukda karşu gele bu câmi
Hak emriyle ide senün ruhın olsun şâd
Beş vakt cema'atle her kim kıla câmide
Afv ide günahın Hak isyândan ola âzâd

Yâ İlâhi neccinâ mimmâ nehâf işbu câmi'in sâhibine kıl belâlardan muâf
Bu cami'in hakkında Nûş dedi târîhin
Bu cami'in ihyâsı sene 100 kıldı çün anı irşâd
Hem ana ilm u amel eyle nasîb habîbinin hürmeti-çün yâ Mucîb"

3 Bu cami hakkında geniş bilgi için bkz. İ. Aydın Yüksel, "Takyeci İbrahim Çavuş Camii", *Lâle Mecmuası,* sayı 3, Kasım 1985, s. 2-10; Şinasi Acar, *Osmanlı'dan Bugüne Gözümüzden Kaçanlar,* Yem Yayınları, İstanbul, 2013, s. 24- 35.

b) Kuzey Avlu Giriş Kitabesi

Yâ hû

Câmi'u'n-nûr-ı hilâfetdir o Sultan Mahmûd
Ki yerin mahz-ı irfânına kandîl oldı
Öyle bir kıble-i hâcât-ı mülk-i meserret kim

Beyt-i ma'mûrda hayrâtına tehlîl oldı
Kıldı bu ma'bedi tecdîd ile vakfın ihyâ
Ahsen-i vechile nev sûrete tebdîl oldu

Şarkdan garba değin cum'a güni her iydın
Heb meğâbirde anın hilyesi tertîl oldu

Aynî târîhi didi secde-i şükr itdi imâm
Takyeci Câmi'i çıkdı başa tekmîl oldı

c) Revaklı Avluda Pencere Üzerindeki Kitabeler

(Sağdan sola doğru sırasıyla)

> *Bismillahirrahmanirrahim. el-Hamdu li'llâhi rabbi'l-âlemîn. er-Rahmâni'r-rahîm. Mâliki yevmi'd-dîn. İyyâke na'budu ve iyyâke nesta'în. İhdinâ's-sırâte'l-mustakîm. Sırâte'llezîne en'amte aleyhim gayri'l-ma'dûbi aleyhim velâ'd-dâllîn. Âmîn.*[3]
>
> *Bismillahirrahmanirrahim. Kul Huvallahu ehad. Allahu's-samed. Lem yelid ve lem yûled. Ve lem yekun le-hû küfuven ehad.*[4]
>
> *Bismillahirrahmanirrahim. Kul e'ûzu birabbi'l-felak. Min şerri mâ halak. Ve min şerri ğâsikin izâ vekab. Ve min şerri hâsidin izâ hased.*[5]
>
> *Bismillahirrahmanirrahim. Kul e'ûzu bi-rabbi'n-nâsi. Meliki'n-nâsi. İlâhi'n-nâs. Min şerri'l-vesvâsi'l-hannâs. Ellezî yuvesvisu fî sudûri'n-nâsi. Mine'l-cinneti ve'n-nâs.*[6]

d) Mihrab Kitabesi

Kullemâ dehale aleyhâ Zekeriyyâ'l-mihrâb.[7]

3 Fatiha Suresi.
4 İhlâs Suresi.
5 Felak Suresi.
6 Nas Suresi.
7 Âl-i İmran Suresi: 37.

e) Mihrabın İki Tarafında Pencere Üzerindeki Kitabeler

(Sağdan sola doğru sırasıyla)

-Bismillahirrahmanirrahim

-Lâilâhe illalahu'l-meliku'l-hakku'l-mubîn

-Muhammedun resûlu'llâhi sâdiku'l-va'di'l-emîn

-Ve salla'llâhu alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ecma'în

f) Minber Kitabesi

Lâilâhe illallâh Muhammedun resulullâh

İş bu sâhibu'l-hayrât İbrahim Çavuş'un kızı Âişe ve vâlidesi Emine Hatun bu hayrâta dâhildir. Ümiddir ki hayır dua eden imanla haşr ola.

İş bu sâhibu'l-hayrât İbrahim Çavuş'un oğlu şehîd olan Mustafa Subaşı ve Halil Çavuş dahi bu hayrâta dâhildir. Hayır duâ eden imanla hayr ola.

3. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii Minare Kaidesindeki Kitabe

Mâşaallah
1195[8]

Vedûd ihsân eyle cennet-i firdevsi
Sâhibu'l-hayrât Kara Mustafa Paşa Merzifonî
Gurre M. [Muharrem] Sene 1239 [9]

4. Kazlıçeşme Camii Kitabesi

"Men benâ beyten li'l-lâhi bena'l-lâhu beyten fi'l-cenneti" [10]

8 1780-1781

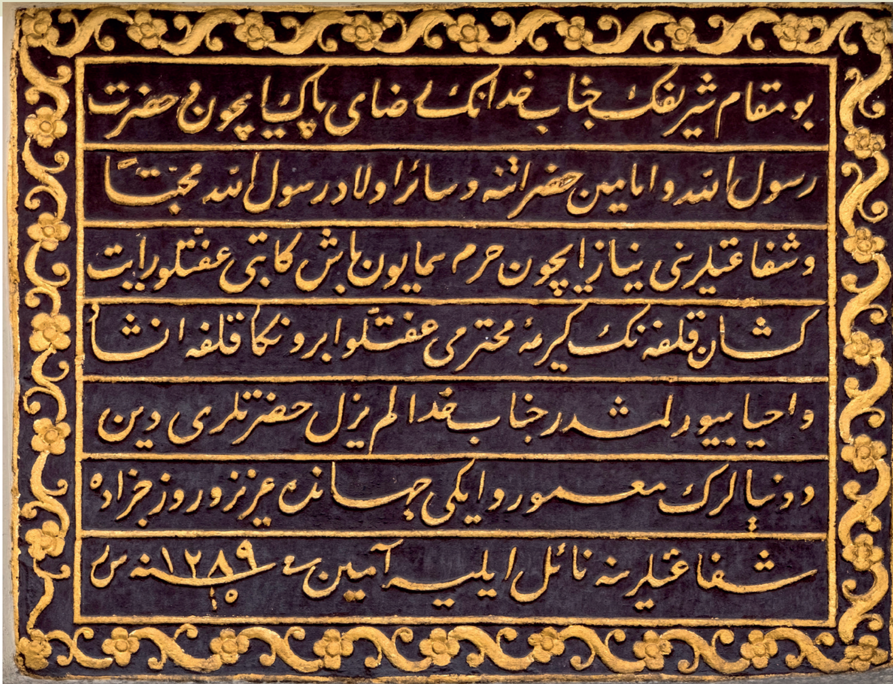
9 7 Ekim 1823

10 *Hadîs-i şerif:* Kim Allah için bir mescid inşâ ederse, Allah da ona Cennet'te bir ev yapar.

B. TÜRBE KİTABELERİ

1. Seyyid Nizam Türbesi Kitabesi

Bu makâm-ı şerîfin Cenâb-ı Hudâ'nın rızâ-yı pâki-çün hazret-i Rasûlullah ve İmâmeyn hazarâtına ve sâir evlâd-ı Rasûlullah'a muhabbeten ve şefa'atlerini niyâz içün Harem-i Hümâyûn Başkâtibi İffetli Râyet-Keşân Kalfa'nın kerîme-i muhteremi İffetli Ebrû-nigâr Kalfa inşâ ve ihyâ buyurulmuştur. Cenâb-ı Hudâ-yı lem-yezel hazretleri din ve dünyâların ma'mûr ve iki cihânda azîz ve rûz-i cezâda şefâ'atlerine nâil eyleye. Âmin. Fî 15 Ş. [Şa'bân] sene 1289[11]

2. Merkez Efendi Türbesi Saçağı Yazısı

"Bes tevessül sana bu türbe-i iksîr-i turâb/
Bundadır sür yüzüni Merkez-i kutbu'l-aktâb"

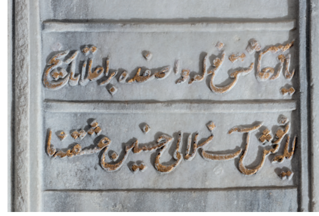

11 18 Kasım 1872.

C. ÇEŞME VE SEBİL KİTABELERİ

1. Merkezefendi Çeşmesi Kitabesi

Yazsa âşık n'ola Vâsıfda bir a'lâ târîh
Eyle nûş âb-ı zülâl-i Hasaneyn aşkına mâ

2. Takkeci İbrahim Çavuş Sebili Kitabesi

Yâ İlâhi neccinâ mimma nehâf
İşbu çeşme sahibine kıl belâlardan mu'âf

Hem ana ilm u amel nasib eylesun
Habîbinin hürmeti-çün Mucîb

Hediyye sundı sun'undan sana lutfeyleyub Allah
Sebilhânesin yabdun ki suyın kıldun sebîlullah

Âb-ı hayât ola her kim gelüb içerse bu sudan
Şarâb-ı havz-ı kevserden suna yarın Habîbullah

Hudâyâ sâhib-i hayrın vücûdun müstedâm eyle
Ki yabdı bir sebilhâne dahî bir âlî Beytullah

Dem-i âhirde Yâ Rab ana îmânı yoldaş et
Çün adın sen kodın Yârab İbrâhim Halîlullah

Dedi târîhini Nûşî içüb âb-ı sebîlinden
Hasan-Hüseynin aşkına açılsın bu sebîlullah (Sene 1002)[12]

Kâle'n-nebiyyu sallahu aleyhi vesellem
Men sekâ kâfiren fe keennemâ sâme savmen senetin
Ve men sekâ behîmeten fe keennemâ sâme işrîne seneten
Ve men sekâ şecereten fe keennemâ sâme
Erbeîne seneten ve men sekâ mü'minen fe keennemâ
Sâme seb'îne seneten sadaka Resûlullah[13]

12 1593-94

13 *Hadis-i şerif:* Bir kâfire su veren, bir sene oruç tutmuş gibi, koyun kuzu gibi bir hayvanı sulayan, yirmi sene oruç tutmuş gibi, bir ağacı sulayan, kırk sene oruç tutmuş gibi, bir mü'mine su veren, yetmiş sene oruç tutmuş gibi olur

3. Derviş Paşa Çeşmesi Kitabesi

Tuğra

Mahmud Han bin Abdülhamid el-Muzaffer dâimâ-Adlî

Himmeti fahr-i âlem hazret-i Derviş Paşa'nın
Nice hayrâtı kıldı vâkı'a İslâmbol'u ihyâ

Suyun meşrebce buldu teşnegân füzûn olsun
Bu semti de zülâl-i şefkatiyle eyledi irvâ

Hüdâ meşkûr ide sa'yin bi hakk-ı Sûre-i Kevser
İki âlemde me'cûr eyleye lutfı ile Mevlâ

Erenler himmetiyle söyledim târihini Hayrî
Zülâl-i cûdini Derviş Paşa eyledi icrâ

Fî Câ [Cemâziyelevvel] 1235[14]

14 Şubat-Mart 1820.

4. Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi Kitabesi

Bezmiâlem Vâlide Sultan kerem-pirâyedir
Mâder-i zî-şân-ı şahinşâh-ı yenbû'-u'l-nevâl

Şâh-ı âlem Hazret-i Abdülmecid Han'ın olur
Hayr-ı câri yed-i ahd-i şevketinde meryem misâl

Mâder-i zî-şânı ile ol Şehinşâhı zamân
Kıldılar icrâ-yı hayrâta cihânda bezl-i mâl

Öyle nev-âsâr-ı hayrât-ı cihân-pirâye kim
Göricek eyler du'â tahsîn idüp ehl-i kemâl

Vâlide sultân o şâhın vâlid-i zî-şânının
Rûhunı ihyâya yapdı çeşme-i hayr-iştimâl

Kevser akdıkca bu zîbâ çeşmeden şâdân olur
Cennet-i a'lâda rûh-ı Han Mahmudi'l-hisâl

Menbâ'-ı mâu'l-hayât olsa sezâ bu ayn-i pâk
Cân viren atşâna âb-ı sâfîdir bî kıyl u kâl

Vâlidi buldukça cennetde safa-yı selsebîl
Mâderiyle ol şehî hayy ide Rabb-i lâ-yezâl

İç bu sudan oku üç ihlâsla bir fâtiha
Rûhuna Mahmud Han'ın kıl anınla arz-ı hâl

Cevherîn târihini Ziver dedim içüb suyun
Kevser olsun ruhuna Mahmud Han'ın bu zülâl

1259[15]

15 1843-1844.

5. Hacı Bayram Çeşmesi Kitabesi

"Hacı Bayram Çeşmesi, 955"[16]

6. Kazlı Çeşme Kitabesi

Kim nazar itdi bu âb-ı sâfiye
Dedi buna kevser olmaz kâfiye

Gördi bir âşık dedi târîhini
Nûş eden yârâna sahhâ âfiye, Sene 953[17]

İki beyit arasında daha ince yazı ile yazılmış olan beyit:

"Mehmed Bey ki fakih-i iştihârî
Getürdi âleme bir mâ-i cârî"

16 1548-1549.

17 1546-1547.

7. Seyyidnizam Sarnıcı Kitabesi

"Ve mine'l-mâi kulli şey'in Hayy"
Susuzluktan bırakmaz ba'de-zâ renc
Nizameddin es-Seyyid'de bu saharnıc

Hudâya dergâhında eyle makbûl
Şu hayr-ı Âdile Sultân'ı meczûl

O âliyyişânın âdâtı kerâmât
Dolu nisan lutfundan müberrât

Bihâr-ı himmet-i hayrâta mahsûr
Bu bâlâ katresini dürr-i menşûr

Okunsun nâmı haşre tek necâbet
Su hayrât oldı târih inâyet
Fî Zilkaade sene 1307[18]

D. YENİKAPI MEVLEVÎHANESİ KİTABELERİ

1. Cümle Kapısı Kitabesi

Kıldı bu tekyeyi mânend-i cinân Han Mahmûd
Kevseri eyledi bâbında revân Han Mahmûd
Eyleyip Hânkah-ı Bâb-ı Cedîd'i tecdîd
Etdi irfânını dünyâya beyân Han Mahmûd

Edip izhâr-ı kerâmet ne gönüller yapdı
Nice esrâr-ı nihân kıldı 'ayân Han Mahmûd
Baylar şimdi bu dergâha gedâdır yâ Hû
Fukarâya olalı kehf-i emân Han Mahmûd

Dem çeker nâmına gül-bâng-ı şân eflâk
Hücerât içre dedikçe dedegân Han Mahmûd
Buldı hüsn-i diğeri Devlet-i Osmâniyye

18 20 Haziran 1890.

Virdi ân saltanata ân-be-ân Han Mahmûd
Himmetin aldı yine Hazret-i Mevlânâ'nın
Ola eltâf-ı Hudâ'ya nigerân Han Mahmûd
Feyz alıp şems-i hakîkâtden o bedr-i tâ-bân
Rûz şeb bin sene itsün leme'ân Han Mahmûd

Şeref-i nâm-ı hümâyûnla şöhret buldı
Hâmeme olsa n'ola vird-i zebân Han Mahmûd
Mevlevîhâne'ye İzzet dedi pîrim târîh
Yapdı bu dergehi sultân-ı cihân Han Mahmûd
1232[19]

2. Hünkâr Kapısı Kitabesi

Tuğra (Ortada):
Mahmud Han bin Abdülhamid el-Muzaffer dâima-Adlî

Kutb-ı cihân-bân-ı zamân Sultân Mahmûd'un felek
Devrânını dehre n'ola kılsa medâr-ı iftihâr

Monlâ vü Şems'e ideli ol mihr-i şevket-ihtirâm
Çarh üzre olmuş mevlevî mâh ile mihr-i tâb-dâr

Sît-i kudûm-i şevketi verdikçe dehre velvele
Bu devr-i şevk içre semâ' itse n'ola ehl-i diyâr

Hep na't-hân-ı vasfıdır ol kutb-ı devrânın cihân
İtsün du'âsın ehl-i dil âyîn her leyl ü nehâr

Yapmışdı yigirmi bir sene akdem bu dergâhı o şeh
Şimdi yine tecdîdine sarf etdi nakd-i bî-şümâr

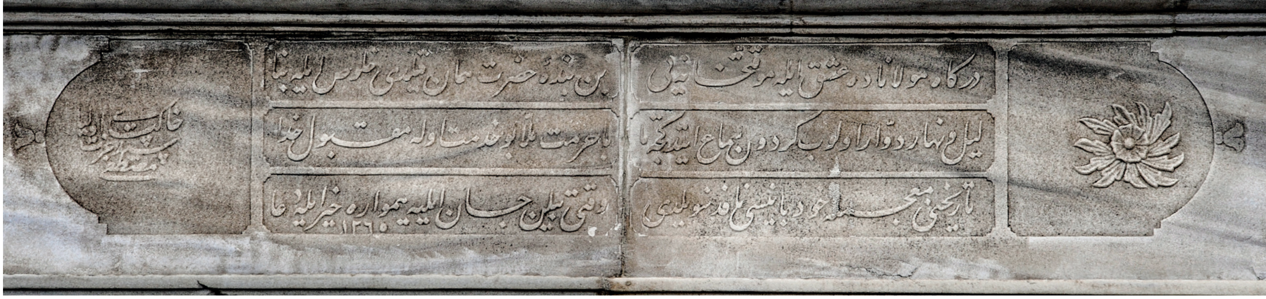
Âlem dü-bâlâ şevk ile giydi külâh-ı mefharet
Uşşâkın ihyâ ideli cân u dilin ol tâc-dâr

Sultân Veled devrinde tâ gül devri âheng oluna
Ol şâhın ahd-i şevketi nusretle olsun nev-bahâr

Zîver güher-veş çıkdı bir târîh genc-i hâmeden
Kıldı iki kerre binâ bu hânkâhı şehriyâr 1253[20]

19 1816-1817
20 1837-38

3. Muvakkithâne Kitabesi

Dergâh-ı Mevlânâ'da aşk ile muvakkit-hâneye
Ben bende-i hazret hemân kıldı hulûs ile binâ

Leyl ü nehâr devvâr olup gerdûn semâ' itdükde tâ
Bâ-hürmet-i Mollâ bu hidmet ola makbûl-ı Hudâ

Târîhini mucemle hod bânisi Nâfiz söyledi
Vakti bilen cân eyleye hem-vâre hayr ile du'â

[Kitâbenin sol boşluğunda]: *Hâkipây-i evliyâ Seyyid İzzet Mustafa*

4. Abdurrahman Nâfiz Paşa Kütüphanesi Kitabesi

Erenler himmetiyle sâye-i Abdülmecîd Hân'da
Müşîr-i Nâfizü el-emr eyleyüb ihyâ kütüphâne

Bu dergeh cânları da müstefîd-i ilm ü fazl oldu
Ne a'lâ yâdigâr-ı hayrdır erbâb-ı irfâna

Azîzim gel okı tahsîl-i ilm ü dânişe sa'y it
İzâ'a kılma vaktin vâkıf ol esrâr-ı pîrâna

Olundukça tetebbu' bu mahalde nüsha-ı edvâr
Dedem bânîsinin nâmıyla şen olsun semâ'-hâne

Şefî' olup o düstûr-ı be-nâma hazret-i monlâ
Ola zikr-i cemîli zîver-efzâ bezm-i devrâna

İdâd-ı cevherîden add olunsa Câzimâ şâyân
Hıtâmında iki târîh yazdım müstemendâne

Kütüb-hâne binâ olundı cânlar dergehe gelsin
Derûn-ı dergehe çesbân makâm oldı kütüb-hâne

Ketebehu'l-fakîru'l-hakîr Mehmed Rif'at 1267[21]

5. Mevlevîhâne Tekke Giriş Kapısı Kitabesi

Tuğra "Mehmed Reşâd Han bin Abdülmecîd Han el-Muzaffer dâimâ"

Zîb u bahş-ı hilâfet-i uzmâ
Kutb-ı devr-i zamân u zıll-ı Hudâ

Hazret-i Hân Mehmed el-Hâmis
Mahzar-ı feyz u lutf-i Mevlânâ

Dil-virân-ı âşıkânı yapub
Muhterik âsitânı kıldı binâ

İtdi bâb-ı cedîd-i aşkı küşâd
Oldı zâhir kerâmeti Hakkâ

Ömr-i şahânesi füzûn olub
Sâyesinde cihân ola ihyâ

Dedi İsmet tamâmına târîh
İtti dergâhı padişâh inşâ 1330[22]

6. Matbah Girişi Kitabesi

Her ki dâd-ı ikrâr incâ mahrem-i esrâr şod
Kalb-i ân ez- aşk-ı âteş-bâzi pür envâr şod[23]

21 1850-1851

22 1911-1912

23 Burada ikrar veren sırların mahremi olur
Kalbi, ateşbazın aşkından pür nûr olur.

7. Tekke Mescidi Kaide Kitabesi

Harâba müşrif olmuşdı bu âlî Mevlevîhâne
Hüdâ tamirin ilhâm itdi bir bânî-i zî-şâne

Mısır vâlî-i vâlâ-şânı İsmail Paşa kim
Mücerred rûh-i Mevlânâyı şâd itdi muhibbâne

Mücedded Tekye-i Bâb-ı Cedîdi yapdı eyvallah
Muvaffak oldı celb-i kalb-i dervişâna merdâne

Yeni bir resme koydı dest-i mi'mâr mürüvvetle
Terâvet virdi Nîl-i lutfı döndürdi gülistâne

Olur bu asitâna baş kesen elbette ser-efrâz
Döner her zerre bunda şevk ile şems-i dırahşâne

Nevây-ı nây-ı mutrıbdan meğer çerh istimâ' etmiş
Safâsından sema' eyler girüb meydân-ı devrâne

8. Semâhane Girişi Kitabesi

Üstte-ortada: *Yâ Hazret-i Mevlânâ kuddise sirruhu*

Olmuşdı bundan akdem virân bu astâne
Tecdîdi oldı mülhem kalb-i şeh-i cihâne

Dergâh-ı Ârif-i Rûm olsun mu lâne-i bûm
Etmişdi çerh-i meş'ûm mürgâne aşiyâne

Mollaya hürmet itdi tevsie himmet itdi
Hakkâ kerâmet itdi ol hüsrev-i yegâne
Mahmud Hân-ı âgâh yani halîfetullah
Devrinde bunca dergâh fetholdı aşikâne

Tevsî-i mülk-i devlet etmektir anda hikmet
Zirâ hümâ-yi himmet ahdında buldı lâne

Aldı semâzenler meydanını erenler
Pervâne der görenler döndükce yâne yâne

Hurşîd kaldı bî-tab yandı yanında mehtâb
Kandil-i bâb u mihrâb fer verdi ferkadâne

Şems anda mevlevîdir tennûre pertevidir
Bir sırr-ı mânevîdir kim çıkmış âsumâne

Bahre dönüb bu meydan mevc urdu mağz-ı Kur'an
Daldı niheng-i irfân deryây-ı bigirâne

Mıtrıb çalub nevây-ı yâd eyle kutb-ı nâyı
Peyveste kıl duâyı âmin-i kudsiyâne

Döndükçe çerh-i gerdân dönsün anınla devrân
Mazhar olub o hâkan eltâf-ı müsteâne

Envâr-ı Şems-i Tebriz tarihim etdi lebrîz
Devr-i Semâya döndü bâb-ı semâhâne[24]
1232[25]

24 Kitabe hasar görmüş haldedir. Kitabenin okunuşu ve ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Rıza Özcan, *Meşk-i İstanbul Yenikapı Mevlevihanesi Restorasyonu 2005-2010*, İstanbul 2015, [s. 102-114], s. 104-105

25 1816-1817

9. Sarnıç Kitabesi

Eser-i hayr-ı Mehemmed Ali Paşa'dır bu
Nola âyende vü revende olur ise irvâ

Hizmetdir ki pîrâyla sezâ fahr etse
Böyle bir sahr-ı şehin-şâh-ı kerâmet-pîrâ

Sebkat itdi ger mâzendesini ihsânı
Hâtem ü bermek ü ma'n itsün artık da'vâ

Ravza-i hazret-i pîrânda bu âb-ı latîf
Kevser-i cennet-i a'lâ ile oldı hempâ

[okunamaz halde] âlemi tâ haşre kadar
Menba'-i cûd u atâ eyleye zâtın Mevlâ

Keremin belki Lebibâ o sipeh-salârın
Sayıma kâbildi sayılsa katarât

Düşicek mısrâ' elde yegâne târîh
Oldı üçler dahi târîh-i digerle güyâ

İtdi sahrıncı Mehemmed Ali Paşa îcâd
Kıldı dergâhı şu sahrınc-ı vâlâ

E. ABDÜLBÂKİ PAŞA DARULKURRASI KİTABESİ

Selâmun aleykum tıbtum fedhulûhâ hâlidîn. 1027[26]

F. ZEYTİNBURNU BELEDİYE BAŞKANLIK BİNASI KİTABESİ

Sultân-ı âsumân-câh Abdülhamid Hân'ın
Envâr-ı lutf u adli tutdı cihânı yer yer

Tedbîr-i hikmetidir mahz-ı hayât-ı devlet
Te'sîr-i himmetidir ruh-i kıvâm-ı leşker

Nev-hastahâne yapdı evvelkiden mükemmel
Bünyân-ı dilnişîn hayrân olur görenler

Eczâ-sarây-ı dünyâ oldukça hikmet-ârâ
Tevfîkın îde Mevlâ ol şehr-yâre yâver

Abd-i hakîri Muhtar târîhin etdi inşâ
Vâlâ binâ olundu sıhhat-sarây-ı asker

Mısrî-zâde Ali Rıza Üsküdârî 1311.[27]

26 Zümer Süresi: 73. Tarih 1617-1618.

27 1893-1894.

G. YEDİ ŞEHİTLER MEZARLIĞI KİTABESİ

Gâzî-i feth ki Sultân Mehemmed Han ile
Bu yedi kimse berâber anın ile var imiş

Cümlesi birden şehâdet şerbetin nûş eyleyüp
Yedikule hâricinde bunca yıl esrâr imiş

Zâhire hak-makâle kimdir sebeb ittim suâl
Nâm-ı hurşîd-i cihân gitti ol absâr imiş

Bir büyük zât-ı kirâmı derc idüp itmiş cevâbın
Her birisi râh-ı hakda doğrusu dündâr imiş

Kudsî-i bî-çâre sormuş târîhin itmâmını
Belhî sorardı Mısrî târîhin izhâr imiş
1297[28]

KAYNAKÇA

- Acar, Şinasi, *Osmanlı'dan Bugüne Gözümüzden Kaçanlar,* İstanbul, 2013.
- Mazak, Ferda, *Sultan II. Mahmud'un Kızı Âdile Sultan,* İstanbul, 2000.
- Tanman, Baha,"Yenikapı Mevlevihânesi", *IX. Vakıf Haftası Kitabı,* Ankara, 1992.
- ---------------------, *"Zeytinburnu İlçesi'ndeki Tekkeler", Surların Öte Yanı Zeytinburnu,* Zeytinburnu Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2005.
- Özcan, Ali Rıza, "Kitabeler ve Hatlar", *Meşk-i İstanbul Yenikapı Mevlevîhanesi Restorasyonu 2005-2010,* İstanbul, 2015.

28 1880

Balıklı Ayazması

BURÇAK EVREN

Asıl adı "hayat veren kaynak" ya da "yaşam bağışlayan kaynak" anlamındaki "Zoodokhos Peges" olan Balıklı Ayazması, İstanbul'un en tanınmış ayazmalarından biridir. Silivrikapı dışında Zeytinburnu'nda, Merkezefendi ve Silivrikapı mezarlıkları arasında, Kozlu-Ayazma yolu üzerindeki Balıklı dinî kompleksinin içinde, İmparator I. Leon döneminde (457-474) inşa edilmiş olan Panagia Kilisesi'nin yanındadır. Şehrin dışında yer alan bu bölge, kilise ve ayazma yapıldıktan sonra önem kazanmıştır.

I. Leon'un ayazmayı inşa ettirmesiyle ilgili çeşitli söylentiler vardır. Bunlardan biri şöyledir: Gençliğinde işsiz ve çok yoksul olan Leon, sıcak bir yaz gününde ayazmanın yapılacağı yerde gezinirken gözleri görmeyen bir ihtiyara rastlar. Adam ondan, kendisini gölgelik bir yere götürerek su içirmesini ister ama civarda ne gölgelik bir yer, ne de su içilecek bir çeşme ya da birikinti vardır. Leon ihtiyar adamın isteğini yerine getirememenin üzüntüsünü yaşarken, gökten ilahî bir ses duyar. Bu ses ona civarda bir kaynağın var olduğunu söyleyip yerini tarif eder; bu kaynakta yüzlerini yıkarlarsa ihtiyarın gözlerinin açılacağını, kendisinin de ileride imparator olacağını anlatır. Nitekim kaynağı bulup yüzlerini yıkarlar ve ihtiyarın gözleri açılır. Bu durumda kendisinin de imparator olacağına inanan Leon hiç zaman yitirmeden orduya yazılır ve erlikten sonra kademe kademe generalliğe kadar yükselir. Bu esnada İmparator Markianos'un bir ihtilalle devrilmesi üzerine 457'de onun yerine geçerek imparator olur. Böylece ilahî sesin yıllar önce söylediği mucize gerçekleşir. Bu olayı anlatan bir tablo bugün kilisenin içinde bulunmaktadır.

I. Leon bu olayların ardından duyduğu minnet borcunu ödemek üzere, kaynağı bulduğu yere bir ayazma yaptırır. Ayazma inşa edildikten sonra çeşitli dönemlerde doğal afetler, istilalar, kuşatmalar ve ihmalkârlıklar nedeniyle yıkılır, yakılır ve bakımsız hale gelir, bu yüzden de defalarca onarılmak ve yenilenmek zorunda kalır. İlk yenileme işlemi, tarihçi Prokopios'a göre 6. yüzyılın ilk çeyreğinde İmparator I. İustinianos (527-565) döneminde gerçekleştirilir. İmparator derdine derman olan bu ayazmayı 560 yılında Ayasofya'dan arta kalan mimarî malzemeyle yenilettiği gibi yanına da küçük bir şapel yaptırır.

Tarihçi Edwin A. Grosvenor'a göre, kilise ve kutsal su, İmparator ve karısı Theodora ile asiller tarafından bir sağlık merkezi olarak kullanılmıştır.

705 yılında surlara kadar dayanan Bulgar-Slav ordusu tarafından tahrip edilen, sonraki dönemde 26 Ekim 741'de yaşanan depremden de büyük zarar gören ayazma ve kilise, 787'de İmparatoriçe İrene'nin (797-802) girişimiyle ikinci kez onarıma tabi tutulur. Bir başka depremde tekrar zarar görüp, bu kez de 869'da İmparator I. Basileios'un (867-874) emriyle onarılır. I. Basileios ayrıca, ayazmanın yakınına bir yazlık saray yaptırır, saraya gidiş gelişlerinde sık sık ayazmaya da uğrar. Kevork Pamukciyan, Balıklı Ayazması'nın Mekedonyalı Basileios'un her ilkbaharda istirahat için gittiği bir mesire yeri olduğunu belirterek şunları yazar:

> *Uruc-ı İsa yortusunda imparator muhteşem bir alayla ayazma kilisesini ziyaret ederdi. İmparator bazen ata binmiş olduğu halde şehri boydan boya kat ederek Silvirikapısı'ndan ayazmaya gider, bazen de gemi ile Marmara sahilinde, Mermer Kule'nin yanında, bakiyesi hâlâ mevcud bulunan rıhtıma yanaşır ve oradan ayazmaya kadar olan mesafeyi atla kat ederdi.*

9 Eylül 1934 tarihinde sur kapılarına dayanan Bulgarlar, kente zarar vermemekle birlikte ayazmayı ve yanındaki binaları bir kez daha tahrip ederler. Bunun üzerine yeniden onarılan ayazma 13. yüzyılın başlarına kadar sağlam kalır; İstanbul'un Latinler tarafından istilası sırasında (1204-1261) yağma edilen yapılardan biri olunca bir kez daha onarılır ve 1422 yılına dek kullanılır. Bu tarihe kadar sur dışında yerleşimin güvenli olmadığı, tüm yapıların terk edildiği ve halkın daha güvenli bir alan olan sur içine taşındığı bilinmektedir.

8 Haziran 1422'de İstanbul'u kuşatan II. Murad karargâhını bu bölgede kurar. II. Mehmed'in şehri fethettiği günlerde geçtiği iddia edilen bir olaya göre, bir adam bu ayazmanın yakınlarında balık kızartırken, birisi ona şehrin Türkler tarafından alındığını söyler. Buna inanmayan adam "Şu tavada kızaran balıkların canlanarak bu tavadan sıçrayacaklarına ne kadar inanırsam, bu söylediğinize de o kadar inanırım!" diye yanıt verir. Bu söz üzerine, kızarmakta olan balıklar canlanarak tavadan dışarı sıçrar. O günden bugüne de ayazmadaki balıkların sıçradığı söylenir.

İstanbul Osmanlıların eline geçtikten sonra ayazma ve yanındaki yapılar uzun bir süre bakımsız kalır. 1727'de Derkos (Terkos) Metropoliti Nikodimos, kendi alanı içinde kalan ayazma, kilise ve şapelin onarılması için III. Ahmed'den izin alır ve topladığı bağışlarla yapıları onarır. 18. yüzyıldan sonra, havuzundaki balıklardan dolayı Müslümanlar tarafından "Balıklı Ayazma" olarak adlandırılan ayazma, gerçek adı unutularak bu adla anılmaya başlar.

Balıklı Ayazması fetihten sonra da çok sayıda onarım görür. Bunlardan biri de 1793'te III. Selim'in (1789-1807) izniyle yapılır. 15 Temmuz 1793'te başlayan çalışmalar dört gün içinde tamamlanır. Onarım işlemi dönemin ünlü mimarlarından Hacı Komninos Kalfa tarafından 5750 kuruşa gerçekleştirilir. Bu paranın 1677 kuruşu malzemeye, geri kalanı amele ve ustalara verilmiştir.

21 Mart 1821'de İstanbul'da çıkan olaylar sırasında ayazma ile kilise de zarar görür. Bundan on iki yıl sonra, I. Konstantios'un patrikliği zamanında onarım işlemlerine izin verilir ve ayazmaya yardım toplamak için bir de heyet oluştu-

Balıklı Ayazması, dış avlu

rulur. Reşad Ekrem Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi*'nde bu heyetin 26 Temmuz 1833'te Samatya'da oturan Karamanlı Rumlara hitaben bir beyanname yayınlandığını yazar. Beyanname Yunan alfabesiyle Türkçe olarak şöyle yazılmıştır:

> *Evloyimeni Hırıstiyanlar...*
>
> *Bu okuyan Patrik Apodiksi'nin mevhumu budur ki şevketli, iyanetli, merhametli padişah-ı âlempenah hazretleri Sultan Mahmud efendimiz bize ettiği türlü be türlü inayetlerden maada bu inayeti dahi ihsan eyledi ve Balıklı Ayazması'nın eklisesi yapılmaya nutk-ı hümayun eyledi. Onun için cümlenizin malumu olup Barii tealla hazretlerine niyazlar ve dualar idesiz. Allah bir gününü bin eyliye, düşmanlarını kahreyleye. Âmin.*
>
> *Kaldı ki madem ki Balıklı Kilisesi kefş olundu [keşf olundu] ve birkaç günden sonra başlanacak harc-ı külli olacak, cümlenizden ne ki virecek olursanız Fener semtinde naspolunan spitalia [hastane] mütevellilerinden muteber Hacı Anesti, Hacı Anna fahri kimselere getirip onlara teslim eyliyesiz ve Balıklı'da götürmeye isteyen kimseler o tarafta naspolunan iki muteber kimselere Hacı Manolaki'ye ve İplikce Konstandios'a teslim eyleyesiz, böyle malumunuz olup işbu yardımınızı minval üzere idesiz ve patrik efendimizin duaları üzerinizde olsun.*

Balıklı Ayazması
T.Allom, Wellcome Koleksiyonu

Ayazma ve kilise kısa sürede toplanan yardımlarla 2 Şubat 1835'te ziyarete açılır, ne var ki bu kez de 1894'teki depremden büyük zarar görür. Son kez, 1955'teki yangında zarar görmesi üzerine 1960 yılında onarıma tabi tutulur.

Eremya Çelebi Kömürciyan, *İstanbul Tarihi*'nde ayazmayı şöyle anlatır:

> *İki tarafımızda Müslüman mezarlıkları vardır. İleride de Balıklı denen Rum ayazması görülür. Burası daha evvel Panagia adlı bir manastırdı. Ayazmada vuku bulan mucizevi şifalar birçok kimseler tarafından nakledilmektedir. Burası 'altın havuz' demek olan Hırisupiyi dahi tesmiye edilir. Yarı ölü bir halde olan bir hasta, bu şifa verici su ile dirilmiştir. Rivayete göre, bu havuzun tavanında, kemere bağlı iki karış büyüklüğünde bir sandık vardı. Buradan bir demir halka ile asılı idi ki bizim zamanımızda, ziyarete gelenlerin çocukları ona ip bağlarlar ve sallanıp oynarlardı. Remille adlı bir Frenk mühendisi, bir gece burada beklemiş ve halka ile sandığı hiç belli etmeden kaldırmıştır. Kemerde bugün, altın kimya ile dolu sandığın yeri pencere gibi açıktır. Çocukluğumuzda burada iri ceviz ağaçları bulunuyordu. Bu ağaçların dipleri kazılarak altın ve gümüş çıkartılmıştır.*

P. A. Dethier ise *Boğaziçi ve İstanbul* adlı yapıtında Balıklı Ayazması'na dair şunları söyler:

> *Deutera Kapısı'ndan sonra gelen Sely(m)bria [sivil amaçlı] Kapısı'nın bir diğer adı da Peghe'dir (Ayazma); çünkü kapı buradan 15 dakika kadar uzaktaki mucizevi Balıklı Ayazması'na açılır. Görkemli bir saray eskiden bu ayazmadaki mucizelerin tanığı olmuştu, ancak fetihten bu yana bir başka mucize saf kitleleri ayazmaya topluyor. Balıklı Ayazması'nda insanların hayranlıkla seyrettiği mucizevi balıklar bulunur.*

Dethier, balıkların canlanmasına ilişkin söylentiyi anlattıktan sonra bu konuya ilişkin şöyle bir yorum da getirir:

> *... İşe bakın ki balıklar o an canlanıp tavadan dışarıya sıçramışlar. Bu balıklar 420 yıldır ayazmada sonsuz bir mucize gibi sıçrayıp oynarlar. Gerçekte durum elbette ki bir başkadır. Osmanlı ordugâhının büyük bolumu Konstantinopolis'in fethi sırasında Marmara'dan Haliç'e uzanan alana yayılmış bulunduğundan burada, efsanenin mal edilebileceği bir Rum papaz (kalojeri) bulunmuş olamaz. Balıklı'da nisan balığından başka şeyler avlamak isteyenlere, ayazmanın aynı adı taşıyan kilisesindeki eski bir İrene tasvirine iyice bakmasını öneririz. Bu tasvirdeki eski ayazma, saray, sivri kuleleri olan Yedi Kule Sarayı ile birlikte Bizans'ın eski surları görülür. Ayazmayı gezenler, İanina Paşası Tepedelenli Ali ve ailesinin Sely(m)bria Kapısı önündeki kilise avlusunda yer alan mezarlarına işaret ederler.*

Eremya Çelebi Kömürciyan, ayazmanın yanında bir mezarlıktan da söz eder:

> *Binlerce millettaşımızın medfun bulunduğu mezarların arasında ilerleyelim. Mezarlıkta Surp Kevork, Surp Sarkis, Surp Nigoğos ve Surp Asvadzadzin kiliselerine ait ayrı ayrı bölümler vardır ki buralarda her bir kiliseye mensup*

Balıklı Ayazması, 1877

yerli adamlar gömülmüştür. Bunlardan başka sayısız meçhul garipler de bu mezarlıkta medfundur. Birçok mezar taşlarının sahipleri meçhuldür; fakat zenginlerin taşları yazı ve alametler sayesinde sahiplerini belirtirler. Burada birçok piskoposlar ile vardapetler ve şehitler medfundur. Bunların hayatlarını anlatan yazılar, mezar taşlarına hakkedilmiştir.

…Mezarlıkta bazı koca kalfaların mezarları müzeyyen bir haldedir. Fakat, Hazret-i İsa'nın sözüne göre bu adamların cesetleri bu mezarların altında tefessüh etmiştir.

İnciciyan en eski mezar taşının 1551 tarihini taşıdığını fakat mezar taşı bulunmayan veya toprağa gömülü bulunan daha eski mezarların da mevcut olduğunu iddia eder.

Ayazmaya atfedilen en büyük mucize Tettalos isminde bir kişiye aittir. Rivayete göre, Tettalos tedavi olmak için Balıklı Ayazması'na giderken Büyükçekmece civarında ağırlaşır; ölümden kurtulamayacağını anlayınca yanındakilerden ölüsünün ayazmaya götürülmesini ve orada üzerine üç kova su dökülmesini ister, kısa bir süre sonra da ölür. Cenazesi ayazmaya götürülür, vasiyet ettiği gibi üzerine üç kova su dökülür. Bundan sonra mucize gerçekleşir, Tettalos dirilir ve keşiş olarak yaşamının sonuna kadar ayazmanın yanındaki kilisede kalır. 1833'te yapılan bir onarım sırasında bulunan mezar taşının da kilisenin avlusuna koyulduğu iddia edilmektedir.

Balıklı Ayazması'nın 1950 yılındaki durumunu Hakkı Göktürk, *İstanbul Ansiklopedisi*'nde şöyle anlatır:

> *Ayazmaya 19 basamaklı taş merdivenle inilir. İçi yüksek kemerle örtülüdür. Kapıdan girilince sağda dört ince mermer sütun üzerinde gayet kıymetli bir örtü vardır; önünde dört musluklu, taş işçiliği pek nefis mermer tekne bulunmaktadır. Bu kısmın her iki yanında sekizer mermer basamaklı merdiven olup sağdaki merdiven ve demir parmaklıklı bir kapıdan geçilerek on bir basamaklı ikinci bir taş merdivenle kilisenin kadınlar yerine çıkılır. Ayazmanın asıl zikre değer hususiyeti, teknenin mermer korkuluğunun arkasına rastlayan havuzdur. Havuzun yanına, korkuluğun arkasından dört demir çubuk basamaklı merdivenle inilir. Büyük olan havuz, binanın altında olduğundan üstü kapalı, basık olup bodur sütunlarla bezenmiş ve mermer döşelidir. Havuzun ağzı bir camekân ve tel kafesle örtülmüştür. İçerisi elektrikle aydınlatılmıştır. Ayazmanın sol tarafında bulunan mermer ikonostasiyon fevkalade müzeyyendir. Ayazmanın tavan ve duvarları da gayet güzel kalem işleri ile tezyin edilmiştir. Balıklı Ayazması, eskiden panayırı en parlak olan bir ayazma idi.*

ΜΡ ΘΥ
Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ
ἌΓΓΕΛΟΣ ΚΥΡΙΟΥ
ἌΓΓΕΛΟΣ ΚΥΡΙΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ
ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ

Balıklı ya da Panagia Pege Kilisesi

BURÇAK EVREN

Zeytinburnu'nda Rum Ortodoks Mezarlığı'nın yanında, Balıklı caddesi ile Seyyidnizam caddeleri arasında yer alan Panagia Pege Kilisesi, Panagia Topkapı, Balıklı Kilisesi ve Zoodohos Peye Kilisesi adlarıyla da bilinmektedir. Tarihî, hemen bitişiğindeki Balıklı Ayazması ile koşutluk gösterir; kuruluş nedeni de Zoodokhos Peges (Hayat Veren Kaynak) yani Balıklı Ayazması'nınkiyle aynıdır.

Panagia Pege Kilisesi, İmparator Leon (457-474) tarafından yaptırılmış, I. İustinianos (527-565) tarafından da genişletilmiştir. Janin, binanın genişletilmesi sırasında Ayasofya'dan arta kalan malzemenin kullanıldığını yazmaktadır. Kilise ve kutsal su, İmparator ve eşi Theodora döneminde sağlık merkezi olarak kullanılmıştır. Kilise de yanındaki ayazma gibi çeşitli dönemlerde yağma, saldırı, deprem ve ihmalkârlık nedeniyle tahrip edilmiş ve çeşitli onarımlar görerek günümüze kadar gelmiştir. Tahrip nedenleri ile onarım tarihleri Balıklı Ayazması'nınkiyle aynıdır.

Kilisenin gördüğü onarımlardan en önemlileri 8. yüzyılda İmparatoriçe Eirene (797-902), 9. yüzyılda İmparator I. Basileios (867-886), 10. yüzyılda İmparator Romanos Lakapenos (920-944) dönemlerine denk gelmektedir.

II. Murad'ın (1421-1444) İstanbul'a gelişinde bu kilisede kaldığı ya da civarda karargâh kurduğu iddia edilir. Schneider ise İstanbul'un fethinden sonra binanın yıkıldığını yazar. Kilise, 1726-1727 yıllarında Terkos Metropoliti tarafından yeniden inşa ettirilir, fakat ömrü pek uzun olmaz. Bundan sonra I. Konstantios (1830-1834) ve II. Mahmud döneminde (1808-1839) temellerinden itibaren yeniden yapılır. Son onarım 1960 yılında gerçekleşmiştir.

Kilisenin onarım ve inşasıyla ilgili üç kitabe mevcuttur. Kitabelerden ilkinde şunlar yazılıdır:

> *Adı Pege (kaynak) olan bu kilise eskiden neşeliydi, hem de büyüktü. Şimdi de yüce devletin ve bilge Patrik Konstantios'un buyruğu ile, yerden fışkıran eski temelleri üzerinde yeniden inşa edilerek, şu gördüğünüz biçime sokuldu, başkanlarının, inançlı mütevelli heyeti üyelerinin ve bütün soyun işbirliğiyle. Her birinin adı gök defterine yazıldı, seve seve yaptığı katkılar için. Sen de, ey su ile mucize yaratan kraliçem, koru her turlu tehlikeden herkesi, koru şu dillere destan evini de, şu dizeleri yazanı da. Temmuz 1834.*

İkinci kitabe de şöyledir:

> *Bu kutsal kilise, ünlü eski kilisenin ortaya çıkartılan kalıntıları üzerinde, hastane mütevelli heyeti üyeleri sayın Hacıanesti İoannu, Hacımanolaki Kamara, Konstantinos İoannis İplikçi ve Dimitritionos Harkaroulos'un teşvikleriyle; Hacımanolakis Kamaras, Konstantionos İoannis İplikçi ve Yeorgios Fotiadis ile mimar Nikolaos Pağcıoğlu ve mimar Marki Kalfa'nın gözetiminde Temmuz 1833'te inşa edildi ve açılış 2 Ocak 1835'te yapıldı.*
>
> *Ve tükenmeyen bağışların kaynağı sen Meryem, senin bu kutsal tapınağına katkı sağlayanları kolla, ört ve koru, onlara tükenmez kaynağından serinlik sağla.*
>
> Üçüncü kitabede ise şunlar yazmaktadır:
>
> *Bu kilise merhum Niğdeli Minas K. Maksimaidis'in katkılarıyla 1933'te dekore edilmiştir.*

Kilisenin en ilginç yönü, dış avlusunu süsleyen, üzeri yazı ve şekillerle yontulmuş mermer mezar taşlarıdır. Eski Rum mezarlığından sökülüp burada döşeme olarak kullanılan mezar taşlarının üzerindeki yazılar Karamanlıcadır. Ölenin kimi özellikleriyle ölüm tarihlerini belirten bu taşların üzerinde ayrıca ölenin mesleğini simgeleyen çeşitli şekiller yer almaktadır. Reşad Ekrem Koçu, döşeme olarak kullanılan bu mezar taşlarının üzerindeki kimi kitabeleri eski tulumbacı destanlarına benzetmiştir.

Kitabenin birinde şunlar yazılmıştır:

Gel gönül ibret al ... serimden
Fark et ölümü asla çıkarma dilinden
Ah o zalim humma düşmedi peşimden
Aniden ayırdı yarenimden eşimden.

Bir diğerinde ise şu dizeler görülür:

Gece gittim ateş taliminin karşısına
Taş kışlada bir fişek vurdu başıma
Yeni girmiştim yirmi beş yaşıma.

Panagia Pege Kilisesi'nin mimarîsi Bazilikal plan tipinde, 33 x 19 metre boyutlara sahip kilise, yüksek duvarlarla çevrili bir avlunun merkezindedir. Ayazma binaya kuzeybatı köşesinden bitişiktir. Batıda teras şeklinde bir açıklık vardır. Bu açıklığın alt bölümünde, din büyüklerinin ilginç bir mermer işçiliğine sahip mezarları görülür. Kilise doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. İki yüzü kırma çatı ile örtülmüştür. Apsisi yarım konik bir çatıya sahiptir.

Zafer Karaca, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri* adlı kitabında kiliseyi ayrıntılı olarak tasvir etmiştir:

> *Dıştan sıvasız olan yapı, açık renkte düzgün kesme taş ile inşa edilmiştir. Pencereler ve dıştaki girişlerin lento ve söveleri taştır. Yapıya saçak altında iki duş silme arasında dış bükey silme dolanır. Kuzey, güney ve doğu cephe-*

lerde, alt hizada bir düz silme vardır. Silmelerin malzemesi taştır. Kilisenin avlusunda zemine döşenmiş olan mermer mezar taşları, kazıma tekniğinde, Karamanlıca yazıtlıdır.

...

Silivrikapı'daki Panagia Kilisesi'nin örtü sistemi ahşap üzerine alçı kaplamadır. Orta nef ve yan neflerin örtüsü beşik tonozdur. Orta nefin tonozu, sütunlar hizasındaki takviye kemerleri ile dilimlenmiştir. Tonozun doğudan üçüncü ve beşinci sütunlar arasında kalan bölümü, ters yöndeki bir başka tonoz ile çapraz tonoza dönüştürülmüştür. Apsisin örtüsü içte yarım kubbedir. Narteksin örtüsü, doğu ve batısındaki duvar payelerine oturan takviye kemerleri ile beş bölüm olarak dilimlenmiştir. Her bölümün örtüsü haç tonozdur.

Kilisenin naosa açılan dört girişinden üçü batıda narthekste, biri kuzeyde yer alır. Batıdaki girişlerin biri eksende, ikisi yanlarda nefler hizasında ve simetriktir. Kuzeydeki giriş ise eksenden batıya yakındır. Eş boyutlu olan girişler, basık kemerli dikdörtgen açıklıklardır. Kuzeyde üstte galeriye açılan dikdörtgen bir giriş vardır.

Balıklı Rum Kilisesi, iç avlu

...

Kabartma ve çökertme tekniğinde geometrik ve bitkisel motiflerle bezeli ikonostasiste, alttaki büyük çerçevelerde soldan sırayla Hagia Theodora, Hagios Demetrios, Hagios Nikolaos, Hagios Basileios, Zoodokhos Pege, Meryem ve çocuk İsa, İsa, İoannes Prodromos, Hagios Konstantinos ve Helene, Hagios Elephterios, Meryem ve Çocuk İsa, Mikhael ve Gabriel tasvirleri, üstte küçük ikonalarda, İncil'den bayram sahneleri ve üçgen alınlıkta Son Akşam Yemeği tasviri yer almaktadır. Genellikle 1834 tarihini taşıyan bu ikonalardan Hagios Basileios ikonası, kabartma tekniğinde gümüştür.

Naosta, kuzeydeki taşıyıcı sıranın doğudan beşinci sütununa oturan mermer ambon ve güneydeki sıranın üçüncü sütunu önündeki mermer despot koltuğu, kabartma ve çökertme tekniğinde bitkisel ve geometrik motiflerle bezelidir. Ambon yüzlerinde İncil yazarları, kemer yayları arasındaki madalyonlarda havariler, duvarlarda Tevrat konulu tasvirler vardır. Naosta örtü kemerler, duvarlar ve galeri korkuluğu boyama tekniğinde geometrik motiflerle kaplanmıştır. Kilisedeki tasvirlerin malzemesi yağlıboyadır. Pencerelerde renkli cam kullanılmıştır.

Manastır Kafe

Seyyidnizam mahallesinde bulunan iki katlı yığma yapı Balıklı bölgesinin ekmek ihtiyacını karşılayan bir fırın olarak hizmet vermekteydi. Yıllar içinde kullanılamaz bir hal almıştı.

Binanın döşeme, tavan ve çatısı Zeytinburnu Belediyesi tarafından dış cephe karakteri korunup günümüz şartlarına uygun olarak yenilenmiştir. Tesisat ve merdiven yeniden yapılarak çok amaçlı kullanıma uygun hale getirilmiştir. Balıklı fırınının güney cephesinde, fırına ait olduğu düşünülen basık kemerli bir yapı yer almaktadır. Birinci katta dikdörtgen, taş söveli ve eşit aralıklı üç pencere bulunmaktadır. Tarihî Balıklı fırını bugün Manastır Kafe ismiyle sakin, nezih bir kafeterya olarak hizmet vermektedir.

MANASTIR
Cafe & Restaurant

Ἀφιέρωμα οἰκογένεια Β. Κοραιίδη
G. Reizis

Ο ΑΡΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ
Ω
Ο Ν
IC XC

Kiliseler

AYA PARASKEVİ KİLİSESİ

Kazlıçeşme'de, Demirhane caddesi üzerinde bulunan Aya Paraskevi Kilisesi'nin tarihiyle ilgili bilgiler çok kısıtlıdır. Bizans dönemine ait olduğu tahmin edilen yapı, kozmopolit bir bölge niteliğindeki Zeytinburnu'nda Müslüman-Hıristiyan kaynaşmasının simgelerinden biri olmuştur. Kazlıçeşme Fatih Camii ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii arasında yer alan kilisenin etrafında Perişan Baba Tekkesi ve Derya-i Ali Baba türbesi gibi yapılar bulunmaktadır. Camiler ile kiliselerin yan yana bulunması Osmanlı İmparatorluğu ve devamı olan Türkiye Cumhuriyeti toplumundaki hoşgörünün ve çokkültürlülüğün adeta bir delili niteliğindedir.

Aya Paraskevi Kilisesi

Sık sık anlatılan şu rivayet, yapının birlikte yaşama kültürünün sembollerinden biri olduğunun bir diğer kanıtıdır: Geçmiş dönemde Aya Paraskevi Kilisesi'nde ayinler, Ortodoks geleneğinde olduğu gibi pazar günleri değil, cuma günleri yapılmıştır. Bu da şu olay neticesinde gerçekleşmiştir: Sultan II. Mehmed, İstanbul'un fethi sırasında otağını Aya Paraskevi Kilisesi'nin karşısındaki mezarlığın olduğu alana kurdurmuştur. Bir cuma günü, Fatih'in yanındaki yardımcılarından bazıları Aya Paraskevi Kilisesi'nin camiye çevrilmesini ve namazın burada kılınmasını önermiştir. Fatih Sultan Mehmed bu teklife hiddetle karşı çıkarak kilisenin az ilerisine bir namazgâh yapılmasını emretmiş, İstanbul'un ilk camisi olarak bilinen Kazlıçeşme Fatih Camii bu olay üzerine inşa edilmiştir. İstanbul'un fethinden sonra seçilen ilk patrik olan Gennadius da Fatih Sultan Mehmed'e şükranlarını göstermek için bu kilisedeki pazar ayinlerinin cuma günleri yapılmasını emretmiştir. Şimdilerde ise ayinler, bölgedeki Rum nüfusunun kayda değer ölçüde azalmasından dolayı sadece 26 Temmuz günü, Paskalya Bayramı'nda yapılmaktadır. Bu tarih aynı zamanda kilisenin kuruluş yıldönümü olarak kabul edilmektedir.

Aya Paraskevi Kilisesi

Çok küçük bir kilise olan Aya Paraskevi, kesme taştan yapılmıştır, ancak bu taşlar zarar görmüştür. Yanında küçük bir bahçesi bulunan kilisenin bir de ayazmasının olduğu bilinmektedir. Günümüzde kullanılamayan bu ayazmayla ilgili ilginç bir hikaye anlatılır: Bizans'ın güçlü olduğu dönemlerde, Azize Cuma isimli, hastaları iyileştirmesiyle tanınan, kendisini Tanrı'ya adamış bir kadın, şu an kilisenin bulunduğu yerde yaşamaktadır. Bu mucizelerden haberdar olan dönemin Bizans imparatoru, Azize Cuma ile alakalı bilgi toplanmasını istemiş ve kadının körlere şifa olduğunu öğrenmiştir. Kendisi putperest olduğu için kin duyduğu Azize'yi yanına çağırtarak gözlerinin kör edilmesi emrini vermiştir. Gel zaman git zaman Azize Cuma, Persler ile yapılan bir savaşta imparatorun gözlerinin kızgın yağla kör olduğunu öğrenmiş ve kilisenin ayazmasından bir testi şifalı su alarak hemen onun yanına gitmiştir. İmparator çaresizlik içinde şifalı suyu gözlerine sürmüş, gözlerinin eski hâline gelmesi üzerine iman ederek putperestlikten vazgeçmiştir. Bir diğer rivayet de Fatih Sultan Mehmed'in kilisenin ayazma kısmını kapattırıp korumaya aldırdığı yönündedir. Bu ve bunun gibi hikayelere binaen kilisenin bir adı da Azize Cuma Kilisesi'dir.

Aya Paraskevi Kilisesi 6-7 Eylül olaylarından itibaren yakın zamana kadar gerçekleşen birtakım toplumsal hadiselerde defalarca zarar görmüş, en son 2015'te Nevruz kutlamalarında yağmalanmıştır.

BALIKLI ERMENİ KİLİSESİ

Zeytinburnu Kültür Vadisi Projesi 5. Etap bölgesinde, Seyyidnizam mahallesinde bulunan Balıklı Ermeni Kilisesi, İstanbul'un en eski Ermeni mezarlıklarından olan Balıklı Ermeni Mezarlığı'nın hemen sağ tarafındadır. Surp Sarkis Anıt Mezar Şapeli olarak da adlandırılan bu yapı, 1985 yılında Sarkis Gövderelioğlu tarafından annesi Atin Hanım adına inşa ettirilmiştir. Boğos-Atin Gövderelioğlu çiftinin tek çocuğu olan Sarkis Gövderelioğlu tekstil işiyle uğraşan bir işadamıydı. Hayatta kaldığı süre boyunca hayırseverlik faaliyetleri içinde bulunmuş, Zeytinburnu'ndaki Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi'nde yaşlılar için bir de huzurevi inşa ettirmiştir. Geçirdiği kalp krizi sonucunda hayatını kaybeden Sarkis Gövderelioğlu, yaptırdığı kilisenin altında, anne ve babasının mezarlıklarının arasına gömülmüştür.

Mimar Yetvart Şahbaz'ın tasarladığı Balıklı Ermeni Kilisesi, Türkiye'de inşa edilen en yeni kilise olduğu için modern kilise mimarisinin tek örneğidir. Görünümü açık şekilde ters çevrilmiş bir kitaba, çan kulesi de bacaya benzer. Önünde, kilisenin yapımına izin veren Türkiye Ermenileri Patriği Şınorhk I. Kalusdyan'ın bir büstü, şapelin altında da yapıyı inşa ettiren ailenin mezarları bulunmaktadır. Mezara doğru aşağıya inerken sağ taraftaki duvarda kilisenin yapım aşamalarını gösteren fotoğraflar izlenir. Sol taraftaki duvarda ise kiliseyi inşa ettiren Sarkis Gövderelioğlu'nun fotoğrafı yer alır.

Balıklı Ermeni Kilisesi

KAYNAKÇA

- Arseven, C. Esad, *Eski İstanbul (Abidat ve Mebanisi)*, İstanbul, 1989.
- Benay, S., *Le Monastere de la Source Constantinople,* Echos d'Orient.
- Dethier, P.A., *Boğaziçi ve İstanbul (19. Yüzyılın Sonu), Eren Yayıncılık*, İstanbul, 1993.
- Eyice, Semavi, *İstanbul Petit Guide*, İstanbul, 1955.
- İnciciyan, P.Ğ., *18. Asırda İstanbul,* İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1976.
- Koçu, Reşat Ekrem, *İstanbul Ansiklopedisi,* c. 4, İstanbul, 1960.
- Karaca, Zafer, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- Karakaya, Enis, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* c. 2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1994, s. 24.
- Pamukciyan, Kevork, *İstanbul Yazıları*, Aras Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Pamukciyan, Kevork, *Zamanlar, Mekânlar, İnsanlar,* Aras Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Balıklı Rum Hastanesi

NURAN YILDIRIM

Balıklı Rum Vakfı Hastanesi, Yedikule'de Ortodoks Rum cemaatine ait dini kompleksin içindedir. Cemaatin iç dayanışma amacıyla kurduğu bu dinî kompleksin temeli, İmparator I. Leon döneminde (457-474) yapılmış olan Panagia Kilisesi (Panagia Peye ve Zoodohos Peye) ile "Zoodokhos Peges" (Hayat Veren Kaynak) adlı ayazmaya dayanır. Yanında Rum Ortodoks mezarlığı bulunan Panagia Kilisesi depremler, Latin istilası gibi nedenlerle birkaç kez yıkılmış ve yeniden yapılmıştır. Avlusundaki küçük mezarlıkta 20 Rum patriği yatmaktadır. Kilise ve ayazma şehir dışında kalan bu bölgeye önem kazandırmıştır; sularının kimi hastalıklara şifa verdiği kabul edilen ayazma 18. yüzyıl başlarından itibaren havuzundaki balıklar nedeniyle halk arasında "Balıklı Ayazma" adıyla tanınmış, esas adı unutulmuştur.[1] İstanbul'un fethinden sonra, Eğrikapı'daki Panayia Suda (Notre Dame/Meryem Ana) Kilisesi'nin avlusundaki ahşap misafirhane ve müştemilatlar tedavisi mümkün olmayan akıl hastalarına barınak olmuştur.[2]

1700'lü yıllarda tüm Osmanlı coğrafyasında olduğu gibi İstanbul'da da sık sık veba salgınları çıkmaktaydı. Rum cemaati, I. Mahmud zamanında, Bizans imparatorlarının ilkbaharda dinlenmeye gittiği bir mesire yeri olan Yedikule/Küçük Balıklı'da bir veba hastanesi açtı (1753). Hastane için bu bölgenin seçiminde veba hastalarını şehirden uzaklaştırma tedbirinin yanında ayazmanın şifa dağıtmasının da etkisi olduğu düşünülmektedir.

Günümüzde Zeytinburnu ve çevresine ayrım yapmadan şifa dağıtan Balıklı Rum Vakfı Hastanesi'nin temelinde, 1753'te Yedikule/Küçük Balıklı'da açılan bu hastane ile birlikte Rum milletine (Rum Ortodoks cemaati) sağlık hizmeti vermek amacıyla kurulmuş diğer Rum hastaneleri yatmaktadır. Bunlardan biri, 1762'de Georgios Stavrakis'in girişimiyle Galata/Kemeraltı'nda faaliyete geçirilen Denizciler Hastanesi'dir (Ospitali ton Gemitzidon). Bu hastane 1900'e yakın bir tarihte yıkılıp yerine Büyük Millet Han/Büyük Balıklı Han yaptırılmıştır.[3] Uzun yıllar işyeri olarak kiralanan ve günümüzde (2018) otel olarak kullanılmakta olan Büyük Balıklı Han'ın mülkiyeti ve geliri Balıklı Rum Hastanesi Vakfı'na aittir. Üçüncü hastane Stavridromiu, 1779 yılında Beyoğlu'nda Ortodoks Kilisesi'nin himayesi altında yine vebalılar için kurulmuştur. 1802-1804 yıllarında bu hastanenin

1 Burçak Evren, "Balıklı Ayazması/Balıklı Holy Spring", *Surların Öte Yanı Zeyinburnu/ The Other Side of City Walls Zeytinburnu*, haz. Burçak Evren, 3. baskı, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul, 2006, s. 40-55.

2 Ritzo, "L'Oeuvre Medicale et Hygienique de S.M.I. Le Sultan Abd-ul-Hamid Khan II 1876-1900", *Gazette Medicale d'Orient*, c. 45, sayı 13 (31 Ağustos 1900), s. 243-248. Akıl hastaları yüzünden 1816'da Balıklı Rum Hastanesi'ne bağlanmıştır. Bkz. www.baliklirum.com/VakifTarihce.aspx, Erişim 21 Mayıs 2018.

3 Ritzo, agm., s. 243-248.

başhekimliğini yapan İtalyan doktor Eusebio Valli (1762-1816), vebaya karşı bir ilaç bulduğunu ileri sürerek Galata'daki Rum Hastanesi'nin başhekimliğini yapan İtalyan doktor Antonio Pezzoni ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda ilaç araştırmaları yürütmek için izin aldı. Dr. Valli 1803 veba salgını sırasındaki çalışma ve deneyimlerini 1805 yılında İtalya'da *Sulla Peste di Constantinopoli del MDCCCIII* adlı güncesinde yayımlayacaktı.[4] 1900 yılında bu hastanenin yerinde Aya Triada Rum Ortodoks Kilisesi (L'Eglise de la Sainte Trinité) vardı.[5] Dördüncü hastane, Büyükada'daki (Prinkipo) St. Georges des Cloches Manastırı'ndaydı.[6]

III. Selim'in fermanıyla yasal bir statü kazanan bu hastaneler 1794'te kurulan ortak bir fona ve Yedikule'deki hastaneye bağlanıp, "Ulusal Hayırseverlik Kurumları" (Ethnika Philanthropica Katastimata) adını aldı.

KURULUŞ DÖNEMİ

Hastanenin adı Osmanlı Devleti'nin resmî yazışmalarında, "Yedikule Haricindeki Rum İspitalyası, Rum Milleti Hastanesi, Rum Milleti İspitalyası, Rum cemaati İspitalyası, Balıklı'daki Rum İspitalyası" olarak geçer. Rum cemaatinin Yedikule (Heptapyrgio) yakınlarında "Küçük Balıklı" adını verdiği bölgede yapılan hastane, Altınkapı/Yaldızlı Kapı (Porte Doree) yani Yedikule Kapısı'ndan birkaç adım ötedeydi.

Rum Patrikhanesi'nde korunmakta olan tasarruf senedi ve vakıf defterlerinde, hastanenin üzerinde bulunduğu arazinin Sultan Bayezid-i Veli (II. Bayezid)

4 Nil Sarı ve Şeref Etker, "19. Yüzyıl Başında İki İtalyan Hekimin Türkiye'de İlaç Araştırmaları", *V. Türk Eczacılık Tarihi Kongresi Bildiri Özetleri,* 25-26 Mayıs 2000, İzmir, s. 20.

5 Ritzo, agm., s. 243-248.

6 Aynı yerde.

Vakfı'ndan Yedikule'de "bağan-ı İstanbul" (İstanbul bağları) cibayetine[7] bağlı tahminen 24 dönümlük üç parça olduğu görülmektedir. Bu arsanın tamamı 25 Temmuz 1733 tarihli senetle, "laşeleri vaz' ve ilka içun mehafir olmak üzere" (hayvan leşlerini bırakıp atmak üzere) Rum taifesine tayin ve tahsis olundu. Birinci parça Kara İsmail Efendi, İbrahim ve Süleyman Bey adlı şahısların tarlaları ve yolla çevrili, tahminen 4 dönümdü. İkinci parça Kara İsmail Efendi, Elhac İbrahim, Süleyman Bey ve Debbağ Elhac İbrahimoğulları'nın tarlaları olup yolla çevrili, tahminen 8 dönümdü. Üçüncü parselde ise Veli Efendi, İbrahim Ağa, Sarı Abdullahoğlu Seyid Osman Beylerin tarlaları ile Veli Efendi'nin bostanı yer alıyordu; iki tarafı yolla kuşatılmıştı ve tahminen 12 dönümdü. Arsanın tahsisinden bir süre sonra elindeki senedi kaybeden Patrikhane yeniden senet talebinde bulundu. Vakıf defterine bakıldığında, yıllık 240 akçe öşür bedelle mukataalı[8] olarak 25 Ağustos 1837 tarihli ikinci bir senetle bu üç parselin yeniden Rum milletinin tasarrufuna verildiği anlaşılır. Yedikule haricinde bulunan 1733 ve 1837 tarihli iki senet mucebince mukataa-yı zemine[9] rabt ile tasarruf hakkı Rum milletine verilmiş olan duvarla çevrili arsa sadece Rum cemaati arasında "Küçük Balıklı, Küçük Valukli, Mikro Valoukli, Mikri Pigi" adlarıyla bilinirdi. Osmanlı Devleti kayıtlarında böyle bir isim yoktu.[10]

Bu arsaya 1753'te bakkallar loncasının yaptırdığı küçük ahşap hastane binası, tahminen 1790'da çıkan bir yangında kül olunca, Patrik VII. Neophytos tarafından yeniden inşa ettirilmiştir (1793).[11] O dönemde sık sık baş gösteren veba salgınlarında hastalığa yakalanan cemaat mensuplarına hizmet veren hastane, surlar boyunca uzanan büyük yolun kenarındaydı. Hasta bakımı genelde hastanede veba tedavisi görmüş ve hayat boyu bağışıklık kazanmış eski hastalar tarafından yürütülürdü. Doktorlar hasta koğuşlarına giderken, vebanın yayılmasına engel olduğuna inanılan tafta kumaşından yapılmış ceketler giyer, hasta vizitinden sonra da vebadan korunmak için alkol alırlardı.[12]

Bir süre sonra hastanenin yakınında Ermeni Hastanesi (Surp Pırgiç) hizmete girdi (1834). Ermeni Hastanesi'ni Yedikule kapısına bağlayan yol, Rumların veba hastanesinin yanından geçiyordu. Bu durumdan huzursuzluk duyan Ermeni cemaati bir heyet oluşturarak, tedavi veya ziyaret amacıyla Ermeni Hastanesi'ne gelenlerin vebaya yakalanma riski taşıdığını ileri sürüp, Rum Veba Hastanesi'nin daha uzak ve tenha bir yere nakledilmesini talep etti (1836). Rum cemaati bu isteği haklı buldu ve anayoldan uzak yeni bir hastane yapılmasına karar verildi.[13] 1837 yılında II. Mahmud'dan ferman alınıp mevcut yapı yıktırıldı, 200 metre uzağına yeni bir bina yapılmaya başlandı. Yağcıoğlu ve Poyrazoğlu adında iki Rum mimar tarafından gerçekleştirilen inşaat, iki yıl sürdü ve 1839'da tamamlandı. "Panoliko" adı verilen yeni hastanenin binası taştan, günümüze kadar ulaşan küçük kilisesi mermerden yapılmıştı. İnşaat masrafları için toplanan yaklaşık 500.000 altının 20.500 altınını Rum bakkallar loncası bağışlamıştı. Onları sarraflar, duvarcılar, bahçıvanlar, tütüncüler, kürkçüler, kuyumcular, çuhacılar, abacılar, meyhaneciler izliyordu. Hastanenin toplam maliyeti 1.173.255 Osmanlı altınına ulaşınca inşaat borçlanma suretiyle bitirildi.

7 "Cibayet": Bayezid-i Veli vakfı münasebetiyle kullanılan tabirlerdendir. Vakfın büyüklüğü nedeniyle vakfa bağlı emlak ve araziler bulundukları bölgelere göre sınıflandırılıp bu isimle anılırdı; "Kasımpaşa cibayeti", "Galata cibayeti" gibi. Vakıf gelirleri cibayetlerdeki kâtip ve tahsildarlar (cabiler) tarafından toplanırdı. Evkaf Nezareti kurulunca vakıfların bu yeni kuruma bağlanmasıyla "cibayet" tabiri de kalkmıştır. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 1, MEB, İstanbul, 1947, s. 287.

8 "Mukataa": Arsası vakıf, üzerindeki bina ve ağaçlar mülk olan akar. Bunlarda bina ve ağaçların maliki arsa için yıllık bir kira verirdi. Verilen kira yerin icarı olduğundan buna "icare-i zemin" (yer kirası) denirdi. Bkz. Pakalın, *age.*, c. 2, s. 578.

9 "Mukataa-i zemin"; arazi-i emiriye üzerine cemaatler namına yapılan mektep, hastane, mabet gibi hayır ve din kurumları münasebetiyle alınan vergi. O yerlerde hazinenin inkıtaa uğrayan aşar vergisi karşılığı olduğundan, bunun yerine "bedel-i öşür" de denirdi. Bkz. Akalın, *age.*, c. 2, s. 579.

10 CDA. Y.A.RES. 95/46, Şura-yı Devlet'in 28 R. 1316 [15 Eylül 1898] gün ve 1671 numaralı mazbatası ile 23 CA. 1316 [9 Ekim 1898] tarih ve 1615 numaralı arz tezkiresi; İ.ADL.MZB. 1317/RA-10, 21 RA. 1317 [30 Temmuz 1899].

11 Ritzo, agm., s. 243-248.

12 Trompoukis ve Marketos, agm., s. 116-117.

13 Fokion Sideropulos, *Ta Etnika Filantropika Katasti Matastin Konstantinopoli. Nozokomeo Valukli* (İstanbul'daki Ulusal Hümanist Kurumlar-Balıklı Hastanesi), Atina, 1999.

Hastane inşaatı bittiğinde, karantina teşkilatı kurulmuş, veba tehlike olmaktan çıkmıştı. Bu yüzden, diğer Rum hastanelerinde kalan hastalar, akıl hastaları, yaşlılar, dullar, yetimler, sakatlar ve yoksullar hiçbir ayırım gözetilmeden, 14 Şubat 1839 günü Panaliko'ya yerleştirildi. Küçük yetimleri yaşlarına pek uygun olmayan hastane ortamından çıkarmayı düşünen Patrik IV. Germanos, 1852 yılında erkek çocuklar için hastaneye yakın bir yerde yetimhane ile Aziz Anargiri Kilisesi'ni yaptırmaya başladı fakat kilisenin tamamlandığını göremeden vefat etti. Yeni binada yetimler, kadınlar, yaşlılar ve akıl hastaları farklı bölümlere yerleştirildi. İdeal olmamakla beraber, en azından hastalar ile hasta olmayanlar arasındaki bu basit ayrım bir organizasyonun başlangıcı kabul edilir.[14] Yetimler 1853 yılında yeni yetimhaneye taşınıp hastaneden tamamen ayrıldılar.

YAPILANMA VE GELİŞME

Hastane faaliyete geçtikten sonra, Galata'daki Denizciler Hastanesi'nden Dr. Piniatelis başhekim, Dr. Aleksandros Paspatis hekim olarak Panoliko'da görevlendirildi (1840).[15]

O dönemde hastanelerde dâhiliye ve cerrahi olmak üzere iki koğuş bulunurdu. 1846'dan sonra doktorlar ile mütevelli heyeti arasında yapılan fikir alışverişleri sonunda hastane organizasyonunda değişiklikler yapıldı. O zamanlar İstanbul doktorları hastane yönetimine ve inşaatların planlanmasına sınırlı katkıda bulunurken, mütevelli heyeti ilk kez İstanbul'daki Rum Ortodoks doktorlara, özellikle Stephanos Caratheodoris (İstepan Karatodori) ve Constantinos Caratheodoris (Konstantin Karatodori) ile Saranthis Archigentis (Arşijen Serandi) gibi saray doktoru ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane profesörleri olan "resmî doktorlara" danışarak, hastanede görevlendirilmek istenen Dr. Alexandros Valvis'in mesleki becerileri hakkındaki görüşlerini sormuştu. Dr. Piniatelis hastalanınca yerine Dr. Valvis atandı (1846). Aynı yıl Dr. Alexandros Valvis'in çabalarıyla gece hemşireliği servisi kuruldu.[16]

Sürmekte olan Kırım Savaşı bitince Dr. Valvis, Üsküdar'daki İngiliz Hastanesi'nin bütün demir yataklarını satın aldı. Çevredeki bataklıklar ve Velizade/Veliefendi mezbahası hijyenik kurallarla bağdaşmasa da hastane bir gelişme sürecine girmişti. 1833-1859 arasında Panaliko'ya 755 hasta ile 2.987 pansiyoner girip çıkmıştı. En kalabalık dönem 1853-1958 yıllarıydı. Bu yoğunluğun nedeni, kolayca anlaşılacağı gibi Kırım Savaşı'ydı.[17]

Rum Ortodoks cemaatinin seçkin üyelerinden oluşan "hastane mütevelli heyeti" (*ephoria*) patrik tarafından yönetiliyordu. 1862 yılından itibaren kamu yararını gözeten kurumların denetimi ve hastaneleri yöneten mütevelli heyetlerinin seçimleri Ortodoks patriğinin sorumluluğuna geçti. 12 Haziran 1862'de hastanenin tıbbî hizmetlerini düzenleyecek bir "Daimî Komite" (Permanent Board) kuruldu. Bu komitede Alexandros Paspatis, Spyridon Mavrogenis ve Xenophon Zographos gibi üç seçkin Rum Ortodoks doktor yer alıyordu. Hastanedeki tıbbî hizmetler, zaman zaman yenilenen iç hizmet yönetmeliklerine göre organize

14 Ritzo, agm., s. 244.

15 Apostolos Poridis, "Balıklı Rum Vakfı Hastanesi [1838]", *Ülker Erke'nin Yorumu ve Fırçasıyla Türkiye'de Sağlık Kurumları*, ed. Nil Sarı, İstanbul 2002, s. 87-88.

16 Trompoukis ve Marketos, agm., s. 116-117.

17 Ritzo, agm., s. 244.

ediliyordu. 1 Haziran 1821'de hastane yöneticisi Rahip Pangratios'un hazırladığı ilk yönetmelikle, ölülerin gömülmesi ve ciddî hastaların diğer hastalardan ayrılması gibi basit düzenlemeler yapıldı. Bunu 1864, 1887, 1911 ve 1914'te yürürlüğe girerek uzun yıllar geçerliliğini koruyan nizamnameler izledi. Mütevelli heyetinin hazırladığı 15 Ocak 1864 yönetmeliğiyle hastaların kabul ve taburcu edilme prosedürleri tanımlanmış, ayrıca birer "dahiliye" ve "cerrahi" kliniği açılması öngörülmüştü.[18]

1870 Haziran'ında, hastane bahçesine ruhsatsız olarak bir bina yapılmaya başlandığı tespit edilince inşaat durduruldu ve Zabtiye Müşirliği ile Şehremaneti memurlarının binayı incelemesi istendi. Bu inceleme sonunda, bina yapılan arsanın vakfa dahil olup olmadığı, diğer milletlerle/cemaatlerle ilgisinin bulunup bulunmadığı, halen ve gelecekte bir mahzuru, kimsenin sağlığına bir zararı olup olmadığı anlaşıldı ve Padişah'ın iradesiyle inşaata devam edileceği bildirildi. İstanbul'daki diğer cemaatlerin temsilcilerine de irade alınmadan herhangi bir inşaat yapılamayacağı hatırlatıldı.[19] Ruhsatsız inşa edilen bina yaşlılar ve sakatların yerleştirildiği, zamanla artan ihtiyaç doğrultusunda sürekli genişletilen bina olmalıdır.[20]

1877-1879 yıllarında hastanede 1 müdür, 1 sertabip, 1 sercerrah, 1 cerrah, 3 eczacı, 1 hademe, 6 mubassır-ı hastegân (hastabakıcı) ve 10 kişi de mubassır yardımcısı olarak çalışmaktaydı.[21]

18 Trompoukis ve Marketos, agm., s. 115-117.

19 CDA. C.DH. 11528, 21 RA. 1287 [21 Haziran 1870].

20 Ritzo, agm., s. 244.

21 *[Devlet Salnamesi]*. 1294, Def'a 32. Halet Efendi Matbaası [1294/1877], s. 604.

Nisan 1882'de açılan psikiyatri kliniği, hastanenin üçüncü kliniği olarak faaliyete geçti. 10.000 altına mal olan psikiyatri kliniğinin bu tarihte 176 erkek, 87 kadın hastası vardı; başına da İstanbul'un ilk nöropsikiyatristi Simonas Apostolidis tayin edilmişti.[22] Aynı yıl hastaneye ilave edilen inek ahırı ile hastalara, kaymağı alınmamış saf ve sağlıklı süt sağlanmaya başlandı.[23] Daha sonra hastane bahçesine yeni bir koğuş, kilisenin avlusuna iki papaz odası ve hastaneye bitişik

22 Ritzo, agm., s. 244-245. Trompoukis ve Marketos, agm, s. 118. Apostolos Poridis, agm., s. 89.

23 Ritzo, agm., s. 245.

tarla üzerine bir ahır yapılmasına izin verildi.[24] Mandıra (1885), müdüriyet ve müracaat binaları, çamaşırhane, etüv odası faaliyete geçti (1886).[25] Etüv odasına 1892'de yerleştirilen Genest-Hercher etüvü, İstanbul'da kurulan ilk etüvdür. Ermeni Hastanesi de hastanenin yatak takımlarıyla hasta giysilerini burada dezenfekte etmekteydi.[26]

Ertesi yıl Ağustos 1893'te başlayan kolera salgınında Rum Patrikhanesi 11 Eylül 1893 tarihli yazısıyla, Yedikule'deki Rum Milleti Hastanesi'nde şüpheli hastalığa yakalanmış biri olduğunu, böyle hastaların ayrıca tedavi edilmesi gerektiğini bildirip koleraya yakalananlar için çadır gönderilmesini istedi. Ayrıca hastane içindeki harap salonun yıkılıp yeniden yapılması, eski Balıklı Kilisesi avlusuyla karşısındaki mezarlık duvarlarının tamiri için de ruhsat talep ediyordu. Şura-yı Devlet'in uygun görmesi üzerine hem salonun yapımına ruhsat verildi hem de yeteri kadar çadır gönderildi. İstanbul'da yayımlanan *Kostantinopoli* gazetesi ise, rutubete ve hava akımlarına maruz olan çadırların uygun olmadığını dile getirip, Avrupa'nın medeni merkezlerinde salgın çıkar çıkmaz derhal her hastanenin yanı başında koleralılar için tahta barakalar inşa edildiğine dikkat çekiyordu.[27]

1894 DEPREMİ

7 Temmuz 1894 Tarihli *İkdam* gazetesindeki bir habere göre, Rum Hastanesi şehre uzak olduğundan Beyoğlu tarafında uygun bir yerde hastaneye bağlı özel bir şube/hastane açılması düşünülmekteydi. İnşaatı İstanbul'un tanınmış bankerlerinden Zafiropulo'nun da bulunduğu bir heyet üstlenmişti. Paris'te bulunan Zafiropulo inşaat için kalfalarla müzakere etmekteydi. Ancak üç gün sonra İstanbul'un başına gelen felaket yeni hastane düşüncesini unutturdu. 10 Temmuz 1894 günü şehir şiddetli bir depremle sarsıldı; birçok bina yıkıldı, pek çoğu da kullanılamaz hale geldi. Deprem, gelişmeye başlamış olan hastaneye büyük zarar verdi. Cerrahi kliniği tahrip oldu. Üç katlı büyük taş yetimhane binasından geriye yalnızca giriş katı kaldı. Kullanılamayacak hale gelen yerlerin yıkımı için 5.000 liraya ihtiyaç olması, zararın boyutu hakkında bir fikir vermektedir. Hastane yönetimi, açıkta kalan 700'ü aşkın hasta ve muhtaç için Şehremaneti'nden çadır istedi ve bir taraftan da baraka yaptırmaya başladı. Depremin verdiği zarar, hastanenin gelişiminde duraklamaya neden olmuştu. Önce yaraların sarılması gerekiyordu. Hastanenin kaynakları, beslemek zorunda olduğu insanlardan, önlemek istediği yoksulluktan ve sarması gereken yaralardan çok çok azdı. Her gün 400 hasta, 400 akıl hastası, 100 yaşlı ve sakat, 150 yetim ve 150 görevli olmak üzere 1200 kişinin ihtiyacı karşılanmak zorundaydı.[28] Osmanlı Hükümeti hastaneye düzenli olarak 75 okka ekmek ve 50 okka et gönderiyor, gelen her şey gümrük vergisinden muaf tutuluyordu.[29]

Deprem bir yandan hastane yapılarına zarar verirken bir yandan da hayırsever Rumları harekete geçirerek binaların yenilenmesine yol açtı. Babıâli, Şişli'deki Rum Mezarlığı karşısındaki arsaya yapılmak istenen hastanenin inşasına, depremin yaraları sarıldıktan sonra, 1903 yılında izin verecekti.[30]

24 CDA. İ.ADL.MZB. 1318/S-02, 2 S. 1318 [1 Haziran 1900]. Yapılacak binaların mesaha cetvelleri, Şura-yı Devlet'in 20 M. 1318 (20 Mayıs 1900) tarih ve 565 sayılı mazbatası ile 2 S. 1318 (1 Haziran 1900) tarihli irade.

25 Lefkoma, *Balıklı Rum Hastanesi,* İstanbul, 1904 (Rumca).

26 Ritzo, agm., s. 245.

27 CDA. A.MKT.MHM. 591/16, 2 RA. 1311 [14 Eylül 1893].

28 CDA. Y.MTV. 99/71, 9 M. 1312 [13 Temmuz 1894]; Ritzo, agm., s. 245.

29 Ritzo, agm, s. 244-245.

30 CDA. BEO. 2208/165536, 9 Ş. 1321 [3 Ekim 1903].

YETİMHANEYİ YENİLEME ÇABALARI ve YETİMHANENİN NAKLİ

Hastanenin ilk kuruluşundan beri kucak açtığı yetimler için 1853 yılında yapılan bina depremde yıkılınca, hemen önündeki Küçük Balıklı arsasına yeni bir yetimhane yapılmak istendi. Bunu haber alan Mirahor Rum mahallesi sakinleri, Adliye ve Mezahib Nezareti'ne başvurarak Sultan Bayezid Han vakfından olan bu arsanın mahallelerine kabristan olarak tahsis edildiğini ileri sürdüler; ancak Evkaf Nezareti bu arsanın kabristan olarak tahsis edildiğine dair bir kaydın bulunmadığını, Rum cemaati adına kaydedilmiş olup idaresinin de Patrikhane'ye ait olduğunu bildirdi. Bunun üzerine bir anlaşmazlık çıkması muhtemel görüldüğünden, Müslümanlar ile diğer ahalinin rencide olmaması için detaylı bir inceleme yapılması emredildi.[31]

Patrikhane'den istenen tasarruf senedinin sureti ile vakıf defterleri incelendiğinde, Sultan Bayezid-i Veli Vakfı'na bağlı Yedikule'deki tahminen 24 dönümlük üç parça arazinin tamamının 1733 yılında Rum taifesine tayin ve tahsis olunduğu görülür. Zamanla Patrikhane'deki senet kaybolunca yeniden senet talebinde bulunulması üzerine 1837 tarihli ikinci bir senetle bu üç parselin yeniden Rum milletinin tasarrufuna verildiği anlaşılır. Bu arada Defter-i Hakani Nezareti Senedat İdaresi, Küçük Balıklı arsası namıyla bir kayda tesadüf edilmediğini, bu senedin Yedikule haricinde Fatih Sultan Mehmed Han mahallesinde İspitalya Caddesi 43 numaradaki Rum maşatlığı (kahve ile beraber) ve 44 numaradaki Rum maşatlığına ait olduğunu, bu mahallerin tahrir sırasında Rum cemaatine mahsus olarak yazdırıldığını bildirdi Bu kez Küçük Balıklı denen ve üzerine Rum yetimhanesi yapılmak istenen arsanın burası olup olmadığı araştırılıyordu. Araştırma sonunda Küçük Balıklı'nın senette zikredilen üç arsadan biri olduğu ve daha önce eytamhane yerinde bulunan Rum Hastanesi'nde vefat edenler yanında Mirahor mahallesinin Rum cenazelerinin de buraya defnedildiği, 40 yıl önce ölü gömmeye son verilip arsanın eytamhane ihtiyaçlarına tahsis edildiği öğrenildi.

Yetimhane yapılmak istenen arsanın Mirahor mahallesine ait mezarlık olduğu iddiası üzerine Patrikhane-i Millet-i Rum, 1 Temmuz 1899 tarihli yazısıyla arsa hakkında aşağıdaki bilgileri vererek, öteden beri Rum milletine ait bulunmuş olan bu arsaya yeni bir eytamhane inşası için muamelelerin çabuklaştırılıp tamamlanmasını istirham etti.

> *Yedikule haricinde bulunan ve 1733 ve 1837 senelerine ait iki senetle tasarruf hakkı Rum milletine verilmiş olan duvar ile çevrili arsa sadece Rum cemaati arasında 'Küçük Balıklı' adıyla bilinir. Yetimhane yapılmak istenen kısım bu mevki'in senedinde yer alan üç arsadan biridir. Bu üç arsanın hepsi Rum milletine ait olup bir mahalleye mahsus değildir. Halen bu arsanın önünde bulunan eytamhane yerinde daha önce eski Rum Hastahanesi vardı. Bu arsa da hastahanede vefat edenlerin defnine kabristan ittihaz olunarak eytamhanenin ihtiyaçlarına ve yetimlerin tenezzühlerine tahsis edilmişti. Takriben üç sene önce hastanenin diğer binalarıyla beraber bu arsa da duvar*

31 CDA. İ.ADL.MZB. 1316/Ş-07, 7 Ş. 1316 [21 Aralık 1898].

ile çevrilmiş ve hastanede bulunan senedi ile mukataasının hastane tarafından ödendiğine dair makbuzlar ilgili memura gösterilip tasdik ettirilmiştir. Mirahor'da Aya Kostantin Kilisesi cenazeleri diğer Rum mahallelerinin cenazeleri gibi Balıklı Mezarlığı'na defnolunduğundan bu kilisenin orası için bir senedi ve hakk-ı tasarrufu olmadığı anlaşılmıştır.

Şura-yı Devlet, Mirahor mahallesine kabristan tahsis edildiği iddiası kanıtlanamayan bu arsa üzerindeki ihtilafın Patrikhane ile Mirahor mahallesi Hıristiyan ahalisi arasında olduğuna dikkat çekerek, mahalle halkı iddialarında ısrar ederse ilgili mahkemeye müracaat hakları olduğunu hatırlatıp Küçük Balıklı arsasının usulü dairesinde mukataaya rabt edilip üzerine yetimhane inşa edilmesini uygun buldu. Konuyu 29 Mart 1900 günlü oturumunda ele alan Meclis-i Vükela da Şehremaneti'nin tahkikatı sonunda bu arsanın İslam kabristanı olmadığının kesinlikle anlaşıldığını vurgulayarak, ruhsatın Padişah'ın iradesine bağlı olduğuna karar verdi. Bunun üzerine, 30 Temmuz 1899 tarihli iradeyle bu tartışmalı arsaya yeni bir yetimhane binası yapımına izin verildi.[32] Ancak daha sonra yeni yetimhane yapımından vazgeçildi ve Büyükada'da Hristos (İsa) Manastırı civarında Palas Şirketi'ne ait bina kiralandı ve yetimhanenin buraya taşınması için ruhsat istendi. Binanın etrafındaki çamlık mesire yeri olduğundan yetimhane için uygun görülmediyse de Patrikhane'nin ısrarlı girişleri sonunda buraya taşınma izni verildi. Üstelik binanın o tarihe kadar birikmiş emlak ve diğer vergi borçları da Padişah'ın sadakası olarak burada kalacak olan yetimlere bağışlandı. Bunun üzerine Rum Patriği 8 Temmuz 1902 tarihli yazısıyla Padişah'ın sadık Rum tebaasına gösterdiği bu lütfa teşekkür etti.[33] Kiralanan bina, 1898 yılında dönemin tanınmış mimarı Alexandre Vallaury'ye yaptırılan Prinkipo Palas'tır. Patrik III. İoakim, ünlü banker Yorgi Zarifi'nin eşi Eleni Zarifi'yi ikna ederek, otel olarak kullanılmasına izin verilmeyen binanın satın alınmasını sağladı. Yetimhane 1902 yılında Eleni Zarifi'nin bağışladığı bu binaya taşındı. Daha sonra Heybeliada'ya nakledilen yetimhane 1960'lı yıllarda kullanıma kapatılmıştır.[34]

HASTANE GELİRLERİ

Osmanlı Devleti'nin sınırlı katkıları yanında hastane gelirinin esasını, zaman zaman yapılan büyük bağışlar dışında Patrikhane'den özellikle Rumların yaşadığı yörelere gönderilen resmî görevlilerin topladığı sadaka ve bağışlar oluşturuyordu.

Osmanlı Devleti, Rum Hastanesi'nde yatan hastalara yardım olmak üzere her yıl 500 kıyye duhan (tütün) veriyordu. 1873'te tütün inhisar altına alınıp hastalar bu yardımdan mahrum kalınca Patrikhane tütünün askerler için tayin edilen özel fiyattan hastalara da verilmesini istedi, fakat bu talep reddedildi.[35] Devletin hastalara tütün vermesi bugün garip gelse de o dönemde bunun önemli bir yardım olduğu anlaşılıyor. Babıâli ayrıca hastalar için düzenli olarak 75 okka ekmek ve 50 okka et göndermekte, hastaneye gelen her şeyi gümrük vergisinden muaf tutmaktaydı.[36]

Hastaneye yardım ve bağış toplayan Patrikhane görevlilerinin güçlüklerle karşılaştığı da oluyordu. Örneğin 1886'da, Midilli adasına gönderilen hastane görev-

32 CDA. Y.A.RES. 95/46, Şura-yı Devlet'in 28 R. 1316 [15 Eylül 1898] gün ve 1671 numaralı mazbatası ile 23 CA. 1316 [9 Ekim 1898] tarih ve 1615 numaralı arz tezkiresi. İ. ADL.MZB. 1317/RA-10, 21 RA. 1317 [30 Temmuz 1899] Yedikule haricinde Küçük Balıklı nam arsanın İslam kabristanı olmadığı mütehakkim olduğu halde Rum yetimhanesinin inşasına ruhsat itasına dair evrakı ihtiva eder. Elhac İbrahim Nazır-ı Haremeyn-i Şerifeyn imzalı ve 23 CA. 1253[25 Ağustos 1837] tarihli vakıf senedinin sureti; Defter-i Hakani Nezareti'nin 25 Z. 1316 [6 Mayıs 1899] tarih ve 20 numaralı yazısı; Babıâli Daire-i Umur-ı Dahiliye Mektubi Kalemi'nin 3 ZA. 1316 [15 Mart 1899] tarihli ve 3 numaralı yazısı; Patrikhane-i Millet-i Rum (İstanbul) 21 S. 1317 [1 Temmuz 1899] tarihli ve 298 sayılı yazısı; Babıâli Daire-i Umur-ı Dahiliye'nin 9 RA. 1317 [18 Temmuz 1899] tarih ve 1830 numaralı yazısı; Meclis-i Mahsus'un 18 RA. 1317 tarih [27 Temmuz 1899] ve 796 numaralı mazbatası; Sadaret'in 18 RA. 1317 [27 Temmuz 1899] tarih ve 796 sayılı arz tezkiresi ile altında 21 RA. 1317 [30 Temmuz 1899] tarihli irade. MV. 99/65, 27 ZA. 1317 [29 Mart 1900] tarihli Meclis-i Vükela mazbatası.

33 CDA. Y.MTV. 229/75, 28 M. 1320 [7 Mayıs 1902]; Y. PRK.AZN. 23/19, 2 R. 1320 [9 Temmuz 1902].

34 Oğuz Ceylan, "Büyükada Rum Yetimhanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* c. 2, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı, İstanbul, 1994, s. 354.

35 CDA. A.MKT.MHM. 463/13, 11 B. 1290 [4 Eylül 1873].

36 Ritzo, agm., s. 245.

Balıklı Rum Hastanesi şapeli

lilerinden Sofokli Duka bir telgraf çekerek, yerel yönetimin bağış toplamasına engel olduğunu bildirince Patrik Yovakim, hastanenin bağış ve sadakalarla yönetildiğini vurgulayıp adı geçen görevlinin daha önce olduğu gibi yardımseverlerden bağış toplamasına izin verilmesini istedi. Midilli mutasarrıfı da Duka'nın elinde yardım toplama izni olmadığını bildirdi. Bunun üzerine Patrikhane bu görevlilerin yakalarında "Millet Hastahanesi" ibaresi bulundurmasını kararlaştırdı ve Midilli'ye gönderilecek Kostantinu Hıristo adında ikinci bir eleman için izin belgesi istedi.[37] Rum Patrikhanesi 1893 yılında, cemaatin mektep ve hastanelerine yardım olmak üzere İstanbul'da bulunan bütün Rum kiliselerinin ruhanî idarelerinde bulunan Hıristiyan ahaliden üç sınıf itibarıyla hane başına 120, 60 ve 20 kuruş toplanmasına karar verdi, ancak bu girişim adeta hükümet içinde hükümet demek olacağından kabul görmedi ve reddedildi.[38] 1907'de elinde Patrikhane'den verilmiş ilmühaberle iane toplamaya teşebbüs eden Dimitri Grigoryadi ile Yorgi Papadopulo Efendilerden Dimitri'ye, Kasımpaşa'da ilmühaberi Nezaret'ten tasdik edilmediği gerekçesiyle engel olunmaya çalışıldı. Bunun üzerine ilgililere Zabtiye Nezareti'nin 3 Eylül 1902 tarihli tezkiresiyle, Rum Hastanesi için yardım toplanmasına mâni olunmamasının emredildiği hatırlatıldı. Sadece Patrikhane mührü olmayan ilmühaberlerin geçersiz olduğu bildirildi.[39] Hastane ile Rum kiliselerine İstanbul ve Boğaziçi'nde kutuyla yardım toplanması için yapılan başvuru, kutunun Patrikhane'den mühürlü olması ve kutuyu gezdiren şahsın elinde ismi yazılı ve mühürlü bir belge bulunması şartıyla kabul edildi.[40]

38 CDA. İ.HUS. 1310/N-77, 29 N. 1310 [16 Nisan 1893].

39 CDA. ZB. 390/19, 12 ZA. 1323 [25 Ağustos 1907].

40 CDA. ZB. 21/65, 10 Mayıs 1323 [23 Mayıs 1909].

Patrikhane-i Millet-i Rum, 17 Haziran 1912 günlü yazısıyla, ihtiyarî yardım toplamak üzere hastane çalışanlarından Kostantin Hristo Efendi'nin İzmit ve Çatalca sancaklarına gönderileceğini bildirdi; ayrıca hem Hristo Efendi'nin bu görevini belirten bir yazı hem de kendisine kolaylık ve yardım gösterilmesi için bu sancaklara birer emr-i âli yazılmasını istedi. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye Dairesi, 4 Ağustos 1912'de İzmit ve Çatalca mutasarrıflıklarına birer yazı göndererek Hristo Efendi'nin Rum Hastanesi'ne yardım toplamak amacıyla o taraflara geleceğini bildirdi. Ayrıca bu kişi hakkında gerekli muamelenin yapılması ve kolaylık gösterilmesi istendi. Ertesi yıl Hristo Efendi yine hastaneye yardım toplamak için bu kez Konya ve Ankara vilayetlerine gönderildi.[41]

Hastaneye gelir sağlamak için tutulan diğer bir yol da özel sigara kâğıdı ve kibrit kutuları imal ettirip satmaktı. Bunlara basılacak amblemler ilgili makamlarca onaylandıktan sonra üretime geçildi. 1901 yılında bir sigara kâğıdı amblemi onaylanırken,[42] kibrit kutularına koyulmak üzere seçilen hasta resimleri uygun görülmemişti. Bunların yerine Balıklı Hastanesi binalarından birinin resmiyle birlikte, "Balıklı Hastahânesi menfaâti için" ibaresinin ilaveten yazılması halinde ruhsat verilmesinde sakınca olmadığı bildirilmişti.[43]

HEMŞİRE OKULU

Hasta bakımına yeni bir düzenleme getiren Dr. Valvis, tamamı erkek olan hastabakıcılara gece nöbeti koydu. 15 Ocak 1864 yönetmeliğinde yer alan "Her klinik, cinsiyeti hastalarının cinsiyetine bağlı olmak üzere kendi hemşiresine sahip olmalıdır" hükmüne rağmen bu madde, hemşireliğin kadınlar için saygıdeğer bulunmaması yüzünden uygulanamıyordu. Aynı yılın ortalarında Paspatis, kadın hemşirelerin işe alınmasını teklif etti. Bu teklifte, Kırım Savaşı sırasında sık sık Üsküdar'daki İngiliz hastanesini ziyaret eden Paspatis'in Batı Avrupa standartlarında hemşireliğin evrimini gözlemlemesinin yanında Florence Nightingale'in çalışmalarının dünya çapındaki yansımaları da rol oynamış olmalıdır. Ancak hemşireliğe istekli Rum kadın yok denecek kadar azdı. Erkek hastabakıcılardan daha yüksek maaş ödenmesine rağmen sadece bir kadın hemşire işe alınabilmişti. Kadın hastalarla kadın hemşirelerin ilgilenmesinin zorunluluk haline gelmesi için epey zaman geçmesi gerekecekti.

Hemşireler İstanbul'un Rum basınında yapılan duyurularla aranıyor, atanan hemşireler hastane doktorları tarafından eğitiliyordu. 1903'ten sonra hastane kompleksinde açılan "Hemşire Okulu", 1908'in Aralık ayında Atina Tıp Fakültesi mezunu Dr. Eleni Skalleri'nin yönetimine verildi. Eleni Skalleri hastanenin ilk kadın doktoruydu. 1914 yönetmeliğiyle yasal statü kazanan bu okulda doktorlar eğitim veriyordu ve hem kadın hem de erkek hastabakıcılar eğitime katılmak zorundaydı.[44]

41 CDA. DH.MTV. 35/3, 28 C. 1331 [4 Haziran 1913].

42 CDA ZB. 361/62, 13 Teşrinisani 1317 [26 Kasım 1901].

43 CDA. ZB. 362/80, 6 Teşrinievvel 1320 [19 Ekim 1904].

44 Trompoukis ve Marketos, agm., s. 123-124.

HASTANE BİNALARININ YENİLENMESİ

1894'teki deprem felaketinden sonra Aleksandros Mavrokordatos, Andreas Singros, Yorgi Zarifi gibi zengin Rumların cömert bağışları sayesinde hastanede bir yenilenme dönemi başladı. Deprem felaketi kuruluşun 1902-1914 yılları arasında bir altın çağ yaşamasına yol açtı. Depremin hemen ardından, hastanenin dördüncü servisi olan göz kliniği faaliyete geçti (1894). Bu klinikten önce oftalmolojik vakalar cerrahi kliniğinde "oftalmolojik-cerrahi klinik" adlı özel bolümde kabul edilirdi. Kliniğin ilk oftalmoloğu Bistis'ten sonra ünlü Dr. Alexandros Trantas oftalmolojik araştırmalarını bu serviste yapmıştır.[45]

1896'da silindirleri, sıkma makineleri, kurutucuları ve sepetleriyle İstanbul'un en mükemmel çamaşırhanesi kuruldu. Makineler buharla çalışmakta ve günde 1200 kişinin ihtiyacını kolaylıkla karşılamaktaydı.[46] Aynı yıl, hastane binası yanındaki arsaya, "emraz-ı asabiye ve dimağiye vesair bazı hastalıklar ile malul olanların suret-i mahsusada tedavisi"ni sağlamak üzere kârgir birer katlı üç adet ahşap hastane inşası için ruhsat istendi. Binaların 500 liralık tahmini inşaat gideri Rum cemaatinden iki hayırsever tarafından ödenecekti. Yapılan incelemede bir mahzur görülmediğinin bildirilmesi üzerine, 31 Ocak 1896 tarihinde, gönderilmiş olan planlara ve ölçülere uygun binaların yapımı için irade çıktı.[47] Bu binalar 1895 yılında Ermeni Patrikhanesi'nden 500 altına satın alınan arsaya inşa edildi.[48] Üç oda, banyo, mutfak ve tuvaletleri olan, bahçe içinde müstakil evlerden oluşan bu pavyonlarda akıl hastaları aileleriyle birlikte kalmakta ve ev ortamında tedavi görmekteydi. Bu üç bina Andreas Singros'un bağışlarıyla yapıldı. Daha sonra eklenen dört bina ise Zanni Mavrokordato tarafından yaptırılmıştır (1908).[49]

Bu evler ilerleyen dönemde (1970) ekonomik sebepler yüzünden kullanılamaz olmuş, bir süre hastane çalışanlarına lojman olarak verilmiş, daha sonra "Anatolia Bağımlılık Klinikleri" adıyla alkol ve uyuşturucu bağımlılarının tedavilerine ayrılmıştır. Türkiye'nin bu ilk özel uyuşturucu ve alkol tedavi merkezi günümüzde aynı isimle faaliyetini sürdürmektedir (2018).

Rum Patrikhanesi, 1896'da Balıklı'daki Rum İspitalyası müştemilatından olan Veli Efendi caddesinde 4 ve İspitalya caddesinde 43 ile 44 numaralı mukataalı arazinin etrafını 4 metre yüksekliğinde ve 500 metre uzunluğunda bir duvarla çevirmek için başvurup krokisini gönderdi. Şehremaneti'nce yapılan incelemede bu alanın münazaalı bir arazi olmadığı görüldü. Şura-yı Devlet'in sadece duvar yapımıyla sınırlı ruhsat verilebileceğini bildirmesi üzerine 9 Mayıs 1896 tarihli iradeyle yalnız duvar yapımı için izin verildi.[50] Yeni gelen hastaların giderek artması nedeniyle mütevelli heyeti, ikinci bir dahiliye servisi açma gereği duydu (Ekim 1896). Bunu Temmuz 1897'de açılan üçüncüsü izledi. Birinci ve ikinci dahiliye klinikleri Alexandros Melachrinos ve Athanassios Christidis'in yönetimine verildi ve üçüncü dahiliye koğuşunun başına da Dimitrios Evelpidis getirildi.[51]

20. yüzyıl sonlarında nezle, romatizmal hastalıklar ve özellikle akıl hastalıklarında son derece yaygın kullanılan hidroterapi yöntemini uygulamak üzere, Andreas Singros'un bağışlarıyla bir hidroterapi servisi kuruldu (1896).[52]

45 Trompoukis ve Marketos, agm., s. 114-119.

46 Ritzo, agm., s. 246.

47 CDA. İ.ADL.MZB. 1313/Ş-20, 15 Ş. 1313 [31 Ocak 1896].

48 Sideropulos, *age.*

49 www.baliklirum.com/VakifTarihce.aspx, Erişim 21 Mayıs 2018.

50 CDA. İ.ADL.MZB. 1313/ZA-12, 26 ZA. 1313 [9 Mayıs 1896].

51 Trompoukis ve Marketos, agm., s. 119.

52 Ritzo, agm., s. 246; Trompoukis ve Marketos, agm., s. 120.

Rum Hastanesi'nin depremde yıkılan dairesinin hastaneye ait arsa üzerine yeniden inşası ve bazı ilaveler yapılması için ruhsat verilmesi hakkında Rum Patrikliği'nden yapılan başvuru, Şura-yı Devlet'in 20 Mayıs 1900 günlü oturumunda müzakere edildi. Divan-ı Hümayun kayıtlarından 13 Kasım 1887 tarihinde hastane bahçesine yeni bir koğuş, kilisenin avlusuna iki papaz odası ve hastaneye bitişik tarla üzerine bir ahır inşası için ruhsat verilmesine irade çıktığı anlaşılmaktadır. Bu kez duvarla çevrili hastane bahçesine iki katlı bir bina, iki konut, dört çamaşır ambarı, iki cerrahi koğuşu, ortası iki katlı iki yanı birer katlı bir hastane, tehlikeli akıl hastaları için birer katlı iki kârgir bina, şüpheli hastalığa yakalananların tedavilerine mahsus tek katlı bir köşk, salgın ve bulaşıcı hastalıklar için sekizer yataklı birer katlı iki ahşap koğuş yapımı için ruhsat isteniyordu. Tahmini inşaat bedeli olan 3.880 Osmanlı altınının hastane sandığından ödeneceği bildirildi. Gönderilen haritalara ve belirtilen ölçülere sadık kalınmak ve inşaat masrafları yazıldığı gibi ödenip bu vesileyle kimseden cebren yahut başka suretlerle baskı yaparak para alınmamak şartıyla ruhsat verilmesi uygun bulundu. Bu mazbata üzerine 1 Haziran 1900 tarihinde yapım iradesi çıktı.[53]

Hastanede 1903 yılında 4000, 1904'te ise bunun iki katı hasta yatarak tedavi görmüştü. 1904'te dahiliye, göz, zührevi hastalıklar, erkek ve kadınlara ait ayrı ayrı bulaşıcı hastalıklar, hariciye, akıl hastalıkları, hafif akıl hastalıkları servisleri ile fizik tedavi merkezi (1896), ameliyathane ve meyithane (morg) bulunmak-

53 CDA. İ.ADL.MZB. 1318/S-02, 2 S. 1318 [1 Haziran 1900]. Yapılacak binaların mesaha cetvelleri vardır.

Balıklı Rum Hastanesi
çeşmesi

taydı. Ayrıca müdüriyet ve müracaat binaları, çamaşırhane, etüv odası (1886), mutfak, yetimhane (1853), yetimhane faaliyet binası (1853), ihtiyarhane, kalorifer dairesi (1896) ve mandıra da (1885) mevcuttu.

Cerrahi servisi 1865'ten beri Dr. Antonios Siotis, Dr. Michael Psallidas ve Dr. Antonios Dallas tarafından yönetiliyordu. Pek çok zor vakada başarılı operasyonların gerçekleştirildiği bu serviste Dr. Siotis, 1870'te ilk kez Lister'in asepsi-antisepsi yöntemini kullandı. Dr. Dallas 1880'de ilk total histerektomi (rahmin tamamının alınması) operasyonunu gerçekleştirdi. Hastanenin 1902 yılında kavuştuğu modern aseptik ameliyathane, Amvrosios Mavrokordato anısına çocukları tarafından yaptırıldı.[54] Aynı yıl zorlu giriş sınavını başaran Dr. Tomazos Sgourdeos cerrahi servisine atandı. 1887 nizamnamesi ile hastaneye alınacak doktorlara üç mütevelli ve doktorlar huzurunda sınav mecburiyeti getirilmişti. Dr. Sgourdeos'un hastanede çalıştığı 25 yılda büyük ün kazanan cerrahi servisine Anadolu, Ege adaları ve Trakya'dan günde ortalama 150 cerrahi vaka geliyordu.[55]

Sabah gazetesi 6 Ekim 1904 tarihli nüshasında, İstanbul'un tanınmış bankerlerinden Teodor Mavrokordato'nun, Londra'da ölen kardeşi Nikola Mavrokordato adına Yedikule Rum Hastanesi kompleksinde "verem illetine müptela olan" hastaların tedavisi için bir pavyon inşa edilmek üzere 10.000 lira vermeyi taahhüt ettiğini duyurdu. Bu tedavihane ameliyat pavyonları bitişiğinde inşa edilecekti. Ertesi yıl verem pavyonunun inşası için teşebbüse geçildi. Rum Patrikhanesi, Yedikule Rum Hastanesi müştemilatından olup senetle hastane mütevellilerinden Banker Teodor adına kayıtlı olan 35 dönüm tarlanın, 1000 metre uzunluğunda ve 3 metre yüksekliğinde bir duvarla çevrilerek, içine sadece verem illetine müptela olanların tedavilerine mahsus olmak üzere sekiz daire yapılmasını kararlaştırdı. İlk etapta inşaat masrafı tedarik edilmiş olan iki daire ile duvarın inşasına ruhsat isteniyordu. Yapılan incelemede iki dairenin 438.000, duvarın 131.250 olmak üzere toplam 569.450 kuruşa mal olacağı belirlendi. İki dairenin masrafı Mavrokordato ailesi tarafından ödenecekti. Sultan Bayezid Vakfı'ndan yıllık 150 akçe mukataa ile Rum Hastanesi mütevellilerinden Banker Teodor'un tasarrufunda bulunan tarla ise Rum Hastanesi bitişiğindeki yolun karşısında Balıklı Kilisesi'ne giden Balıklı caddesi 12 numaradaydı; civarında bina olmadığı için duvarla çevrilmesinde bir sakınca görülmemişti. Şura-yı Devlet'in 21 Nisan 1905 tarihli oturumunda alınan bu kararın ardından çıkan irade ile gerekli izin verildi.[56] Yapımı tamamlanan pavyonlar, "Mavrokordato Hastanesi" adıyla tüberküloz hastalarına ayrıldı. Aslında Zoeros Paşa 1897 yılında tüberkülozlu hastaları geçici olarak diğer hastalardan ayırmıştı. Dr. Siotis'in bulaşıcı hastalıklar, tüberkülozlular ve şüpheli vakalar için ayrı servisler önerisi de Mavrokordato Hastanesi ile hayata geçirilmiş oldu.

Mavrokordato Hastanesi'nin pavyonları, Birinci Dünya Savaşı (1914-1919) sırasında kışla olarak kullanıldı. 20 Kasım 1918'de İstanbul'da hizmete giren Yunan Kızılhaçı bu binalara yerleştirdiği 350 yatağa hasta kabul etti. Savaştan sonra

54 www.baliklirum.com/VakifTarihce.aspx, Erişim 21 Mayıs 2018.

55 Lefkoma, *age.*

56 CDA. İ.ADL.MZB. 1323/RA-11, 15 RA. 1323 [20 Mayıs 1905].

Near East Relief, Mavrokordato Hastanesi'nin iki binasını iki yıllığına kiralayıp burada 1 Temmuz 1920 günü "Near East Relief Tüberkülozlu Çocuklar Hastanesi" adıyla bir hastane açtı.[57]

Sonraları aradan yol geçmesi sebebiyle hastane ile bağlantısı kesilen Mavrokordato Hastanesi'nin beş pavyonu 1950 yılında kurulan Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastanesi'ne kiralandı ve Rum Hastanesi'nde bu servisler kaldırıldı. Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastanesi halen bu binalarda hizmet vermektedir.

1909'da eski ihtiyarhane binası yıkılıp yerine, Pandoleon Mavrokordato'nun anısına 214 yataklı (150 erkek, 64 kadın) yeni bir ihtiyarhane yapıldı.[58] Aynı yıl Şura-yı Devlet'in 27 Mart 1909 tarihli oturumunda hastane bahçesindeki eski binalar arasına yapılmak istenen eczane görüşüldü. 2.700 liralık tahmini inşaat masrafı, Rum cemaatinin muteber kişilerinden Anstanyus Okinidi (?) Efendi tarafından ödeneceğinden, gösterilen ölçülerde inşasında bir mahzur görülmediği belirtildi ve 23 Nisan 1909 tarihli irade ile yapımına izin verildi.[59] Sakız Adası'ndan tüccar Skouloudis'in yaptığı bağışla,[60] hastane bahçesinde "emraz-ı ayniyeye mahsus kârgir bir daire" (göz hastalıkları kliniği) yapımı için izin alındı ve inşaata başlandı (12 Ekim 1909).[61] Emraz-ı dahiliye (iç hastalıkları) pavyonunun yıkılıp yerine kârgir ve makineli bir mutfak yapılması, Sultan Mehmed Reşad'ın 13 Aralık 1911 tarihli iradesiyle mümkün oldu.[62] Ardından radyoloji servisi yeni araç gereçle ve cihazlarla modernize edildi (1912). Radyoloji servisinde çalışan Dr. Dimitrios Kilaiditis, bağırsağın karaciğer ve diyafram arasındaki yanlış pozisyonunu tanımlayan "Kilaiditis sendromu" ile dünya radyoloji literatürüne girmiştir.[63] 1912 sonlarında bu kez "emraz-ı dâhiliye" dairesinin yenilenmesi gündeme geldi. 4365 m^2'lik arsanın sahibi olan Sultan Bayezid Vakfı adına, o günkü kıymetinin binde onu nispetinde yıllık 2200 kuruştan icare-i zemin tahsis olunmak üzere üç katlı kârgir bir bina yapılmasına Şura-yı Devlet kararına dayanılarak ruhsat verildi.[64] 1914'te hastane kompleksi içinde bulunan, "Balıklı denmekle mâruf" Meryem Ana Kilisesi'nin avlusundaki kârgir bina üzerine "hey'et-i müstevliyeye" (bulaşıcı hastalıklara) mahsus ahşap bir kat ilavesi için izin alındı.[65]

Birinci Dünya Savaşı'nda hastane Osmanlı coğrafyasının birçok yerinden gelen hastaları tedavi edip yetimleri ve öksüzleri barındırdı. 1939 yılında hükümet yönetim kurullarını dağıtarak azınlık vakıflarının yönetimini tek bir mütevelliye verince hastane maddî bakımdan zor günler yaşadı.[66]

Uzun yıllar Rum cemaatinde "Valuklı Hastanesi" adıyla anılan hastaneye 1925 yılından sonra resmen "Balıklı Rum Hastanesi" ismi verildi.[67]

İkinci Dünya Savaşı seferberliğinde muhtemel bir savaşa karşı Trakya'da hazırlanan seyyar hastaneler ile sıhhiye bölüklerinden İstanbul'a sevk edilen zayıf ve verem şüpheli hastaların tedavisi için Balıklı Rum Hastanesi'nin üç pavyonu orduya verildi. 1940'ta bu üç pavyonda "Yedikule Askeri Hastanesi" adıyla 200 yataklı bir hastane açıldı. Seferberlik sona erince Rum Hastanesi mütevelli he-

57 "Near East Hospital For Tubercular Children, Yedi Koulé, Constantinople (From Near East Relief)", *The Orient,* c. 7, sayı 51, 17 Kasım 1920.

58 www.baliklirum.com/VakifTarihce.aspx, Erişim 21 Mayıs 2018.

59 CDA. İ. ADL.MZB. 1327/R-01, 2 R. 1327 [23 Nisan 1909].

60 Trompoukis ve Marketos, *age,* s. 119.

61 CDA. İ.ADL.MZB. 1327/N-16, 14 N. 1327 [29 Eylül 1909]; DH. MUİ. 22-1/36, 27 N. 1327 [12 Ekim 1909].

62 CDA. DH. İD. 47-1/33, 21 Z. 1329 [13 Aralık 1911].

63 http://syndrome.org/chilaiditi-syndrome/. Erişim 22 Mayıs 2018.

64 CDA. DH. İD. 47-2/6, 24 Z. 1330 [4 Aralık 1912].

65 CDA. DH. İD. 162-2/58, 19 Z. 1332 [8 Kasım 1914].

66 www.baliklirum.com/VakifTarihce.aspx, Erişim 21 Mayıs 2018.

67 Constantinos Trompoukis ve Spyros Marketos, "The Greek Ortodox Hospital of Yedikule (Balıklı) in İstanbul: A Medical History During The Ottoman Empire", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları,* c. 5, ed. Nil Sarı, İstanbul, 1999, s. 113-114.

yetinin isteği üzerine pavyonlar boşaltıldı, hasta askerler 1948 yılında Selimiye Kışlası'na nakledildi.[68]

1950 genel seçimlerinden sonra iktidara geçen Demokrat Parti döneminde yönetim kuruluna 15 kişi seçilince hastane yeniden bir gelişme dönemine girdi fakat ardından 6-7 Eylül 1955'te İstanbul'da Rum azınlığa karşı gerçekleştirilen olaylar, daha sonra Kıbrıs'ta Tbp. Bnb. Nihat İlhan'ın eşi ve üç çocuğunun Rumlar tarafından katledilmesi hadisesi hastaneyi olumsuz yönde etkiledi. İstanbul'daki Rum ailelerin bir kısmı yurtdışına gidince bağışlar ve hasta sayısı azaldığı için bazı servisler kapatıldı. 1991'de seçilen yedi kişilik yönetim kurulu, etkin ve yoğun bir çalışmayla mevcut binaları restore etti, servisler ıslah edildi, Anatolia Bağımlılık Klinikleri ile geriatri ve fizik tedavi servisleri kuruldu. Hastane modern cihazlarla donatıldı.[69]

Yedikule'de faaliyete geçen ahşap veba hastanesinden itibaren büyüyüp yenilenerek günümüze ulaşmayı başaran Balıklı Rum Vakfı Hastanesi, 265 yıldır bir yandan çevre halkına hizmet ederken diğer yandan sanat, edebiyat ve kültür dünyasının tanınmış isimlerine kucak açmıştır. Ünlü edebiyatçı Rıfat Ilgaz burada tüberküloz tedavisi gördü (1952). İlk kadın tiyatro sanatçımız Afife Jale (1902-1941), sinema ve dublaj sanatçısı Abdurrahman Palay (1923-2002), gazeteci Celalettin Çetin (1928-2006) bu hastanede hayata veda ettiler.

Balıklı Rum Vakfı Hastanesi günümüzde din ve ırk ayrımı gözetmeden hasta kabul etmekte olup, alkol ve madde bağımlılığı, dahiliye, genel cerrahi, nöroloji servislerinde toplam 222 yatakla hizmet vermektedir. Ayrıca 125 yataklı ihtiyarhanede hasta ve sağlıklı yaşlı Rumlar bakılmaktadır. 300 kadar yatağı olan huzurevi ise herkese açıktır (2018).

68 Kemal Özbay, *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri*, c. 3, 2. Kitap, *Hastaneler*, İstanbul, 1981, s. 320-321.

69 www.baliklirum.com/VakifTarihce.aspx, Erişim 21 Mayıs 2018.

Zeytinburnu

Yedikule Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi

NURAN YILDIRIM

II. Mehmed, İstanbul'u fethettiğinde Galata halkının kaleyi sulh yoluyla teslim etmesi üzerine 1453 yılında verilen "Galata Ahitnâmesi" ile Galata halkına; kiliselerinin camiye çevrilmemesi, âyinlerini eskiden olduğu gibi yapmaları, mal güvenliği ve serbestçe ticaret yapma, kendi cemaat işleriyle ilgilenmek üzere bir kethüda seçme hakları verilmiştir. Galata halkından Yeniçeri yapılmak üzere oğlan da talep edilmeyecekti. Bu ayrıcalıklar Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan; Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve Katolikler ayrıcalıkların tanınmasıyla kendi kilise, okul ve hastanelerini açıp yönetmeye başlamış, Ermeni cemaati de din, eğitim ve sağlık alanlarında örgütlenme olanağı bulmuştur.

Ermeni cemaatinin İstanbul'daki bilinen ilk sağlık kurumu, yapımı 1743 yılında başlayan ve 1751'de tamamlanan Narlıkapı Hastanesidir. Deniz kenarında S. Ohannes Kilisesi bünyesinde kurulan 24 yataklı mütevazi bir hastaneydi, kilisenin karşısındaki bina da akıl hastalarına ayrılmıştı. 1777'de yenilenen hastane binasını deniz dalgalarından korumak amacıyla sahil doldurulmuştu. 18. yüzyıl sonlarında hastane yenilenmiş ve yatak sayısı 100-120'ye yükselmişti. Ayrıca 10-15 yaşlı ve 20-25 akıl hastası da hastanede barınmaktaydı.

Narlıkapı Hastanesi açıldıktan bir süre sonra, ikinci hastane Beyoğlu'nda faaliyete geçmiştir. Düşkünlerin de barındığı Beyoğlu Hastanesi Osmanlı Devleti kayıtlarında, "Ermeni Tekkesi" yer almaktadır. Kilise kompleksleri içinde yer alan bu hastaneler Hıristiyanlığın hastalar yanında, ihtiyarlar, kimsesizler, yetimler ile yoksullara gösterdiği şefkatin (charite) bir yansıması kabul edilir. Zamana yenik düşen Beyoğlu Hastanesi, 1794 yılında Şınorh Amira Miricanyan tarafından onarılıp yenilenmiş, hastalarının Surp Pırgiç Hastanesi'ne nakledildiği 1839'dan sonra ise yoksul ailelere barınak olmuştur. Daha sonra Agop Ağa Mubahyacıyan tarafından onarılıp uzun süre okul olarak kullanılmıştır. 1895'te yıkılan hastanenin yerine Ohannes Eseyan ve Mıgırdıç Eseyan'ın katkılarıyla Eseyan Okulu ve S. Harutyun Kilisesi yapılmıştır.

O zamanın ulaşım koşullarında İstanbul'daki bu iki hastanenin birbirinden uzak olması hem idarelerini zorlaştırıyor hem de hizmette verimliliği önlüyordu. Ayrıca hastane olarak inşa edilmemiş mekânlar, gelişen Ermeni cemaatinin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktı.

Yeni bir hastanenin yapımını, Narlıkapı'daki S. Ohannes Kilisesi'nde cemaat ileri gelenlerinin katıldığı, "Vortvots Vorodman" yortusunda ayin törenini bastıran bir akıl hastasının çığlığı tetikledi. Bu çığlıktan etkilenen, II. Mahmud'un Maliye Nazırı Kazaz Artin Amira Bezciyan'ın[1] öncülüğü ve girişimiyle başlayan çalışmalar 1831 Eylül'ünde kuruluş kararının Patrik Stepannos Ağavni tarafından tasdik edilmesi ve Sultan II. Mahmud'un iradesiyle hayata geçirilme aşamasına geldi. İstanbul'da artan varlıklı Ermeni nüfusun kaliteli sağlık hizmeti talebinin etkisi de gözden uzak tutulmamalıdır.

Yeni hastanenin fikir babası Kazaz Artin Amira Bezciyan inşaat çalışmalarının da öncüsü oldu. Yapım kararı alındıktan sonra, hastanenin nereye inşa edileceği tartışılmaya başladı. İlk önerilen yer Kınalıada oldu, fakat ulaşım problemi nedeniyle bu öneri kabul görmedi. 5 Ocak 1832 günü Kazaz Artin Amira Bezciyan'ın evinde gerçekleştirilen ikinci toplantıda en uygun yerin Yedikule olduğunda birleşildi ve Kazlıçeşme ile Yedikule arasındaki Leblebicioğlu bostanı seçildi. Sultan Bayezid evkafından olan Leblebicioğlu bostanı bu tarihte hastanenin kurulma çalışmalarına katılan Garabed Amira Arzumanyan'ın oğlu Ohannes Amira'nın tasarrufundaydı. Patrik Stapannos Ağavni'nin, Ermeni milletinin hastalarını yatırıp tedavi edecek bir hastaneleri olmadığı gerekçesiyle yaptığı yazılı başvuru üzerine, eski Ermeni maşatlıkları yanında bulunan bu bostan, 3.000 kuruş bağış ve her yılın muharrem ayında ödenecek senelik 750 kuruş icare-i vahide ile üzerine yapılacak hastane binaları ve ekilecek ağaçların mülkiyeti Ermeni milletine ait olmak kaydıyla 19 Temmuz 1833 tarihli vakıf senediyle mukataaya bağlandı. Hemen ardından, II. Mahmud'un 4 Ağustos 1833 (17 Rebiülevvel 1249) tarihli fermanıyla izin verildi.

Kazaz Artin Amira Bezciyan'ın yaptığı en büyük bağışı, sarrafların yüklü yardımları izledi. Garabed Amira Balyan ile Ohannes Amira Serveryan gibi dönemin ünlü mimarlarının üstlendiği ahşap hastanenin yapımı sürerken İstanbul'da çıkan veba salgını durumu zora soktu. Bunun üzerine Mikayel Amira Pişmişyan, vebalıların tedavisi için Narlıkapı Hastanesi'nde olduğu gibi hastane içinde iki oda ayrılmasını önerdi. Kazaz Artin Amira Bezciyan'ın bunun diğer hastaları tehlikeye atacağı ve hastalığın önce hastaneye sonra da şehre yayılmasını kolaylaştıracağı gerekçesiyle öneriye karşı çıkması üzerine başka bir çözüm arandı. Sonunda hastaneye yürüyerek beş dakika uzaklıkta bulunan ve Baruthane-i Âmire Barutçubaşısı Boğos veled-i Simon'un tasarrufunda olan İskender Çelebi arazisinde sahile yakın ayrı bir vebahane inşa edilmesi kararlaştırıldı. 1833 yılının son günlerinde Surp Hagop Vebahanesi için gerekli izin alındı ve bina ahşap olarak yapılmaya başlandı.

Surp Pırgiç (Aziz Kurtarıcı/Hz. İsa) Hastanesi adı verilen hastane, 31 Mayıs 1834 günü Hampartsum Yortusu'nda görkemli bir törenle açıldı. Narlıkapı ve Beyoğlu Hastanelerindeki 350 hasta ve yaşlı hastaneye nakledildi. Hastane yapımına büyük emek veren Kazaz Artin Amira Bezciyan, eserinin faaliyete geçtiğini göremeden 3 Ocak 1834'te vefat etmesi cemaati çok üzmüştü. Hastane faaliyet geçtikten hemen sonra, hastanede ölen kimsesizlerin mirasının hastaneye

1 Amira, Padişah tarafından üst düzey Ermenilere verilen şeref payesidir. "Emir veya âmir" anlamında olup yüz kişiye verilmiştir.

1990'larda Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi

kalması için yapılan başvurunun kabul edilmesiyle hastaneye bir gelir kaynağı yaratılmış oldu.

19 Mart 1834'te Patrikhane'de yapılan, Amiralar ve esnafların çoğunluğu oluşturduğu toplantıda hastaneyi yönetecek on kişilik bir mütevelli heyet seçildi. Mütevelli heyetinin yaptığı işbölümünde Mikayel Pişmiş Amira, Surp Pırgiç Hastanesi'nin ilk nezaret-i mütevellisi oldu. Ohannes Amira Aznavuryan da Surp Hagop Manastırı mütevelliliğine getirildi. Mikayel Pişmiş Amira hastane arsasının yanında bulunan Kirişçi çayırı ile Kirişçi tarlasını hastaneye katarak ileriki yıllardaki gelişimi etkileyecek önemli bir iş yaptı. Bu dönemde hastanenin temel ihtiyaçları Mikayel Pişmiş Amira'nın sarraf arkadaşları tarafından temin ediliyordu. Hastane başhekimliğini de yine onun özel doktorları üstlendi ve bu görevlerini 1846 yılına kadar sürdürdüler. Erkek hastalar *"Selamlık"*, kadın hastalar ise *"Haremlik"* adı verilen iki ayrı bölümde tedavi ediliyordu.

Hem tıbbî hem de ruhani işlevleri olan Surp Pırgiç Hastanesi ile Surp Hagop Vebahanesi aynı zamanda "Vank/Manastır" olarak adlandırılıyordu. II. Mahmud'dan alınan bir fermanla hastanedeki kiliseye papazlar atanması ve ruhani faaliyetlere karışılmaması sağlandı.

Osmanlı Devleti yazışmalarında, *"Ermeni Milleti Hastahanesi"* adıyla anılan[2] hastanenin geliri, gelişmesine ve modern cihazlar almasına yetmiyordu. Ön-

2 CDA (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri) İ. HR. 235/13958, 19 ZA. 1285 [3 Mart 1869].

celikle Narlıkapı ve Beyoğlu Hastanelerine her yıl vergi ödeyen esnaf ve sanatkârların aynı katkıyı bu hastane için de sürdürmesi sağlandı. Sürekli kaynak sağlamanın temel yollarından biri de hastaneye taşınmaz varlıklar kazandırmaktı. 1839 yılına kadar görevde kalan Mikayel Amira Pişmişyan'ın çabaları sonunda kısa sürede hastaneye 20 parça mülk vakfedildi. Böylece vakıf sandığına 296.749 kuruşluk bir gelir eklendi. Bu kalıcı gelirlere, 26 Haziran 1836'da hastane bünyesinde açılan "mumhane" katıldı. Mumhane bir yandan hastanenin mum ihtiyacını karşılarken bir yandan da bütün Ermeni Apostolik Kiliselerine mum satarak gelir sağlıyordu. Mumhane zamanla hastanenin en önemli gelir kaynağına dönüştü.

Tek mütevelli olan Mikayel Amira Pişmiş'in istifası üzerine bu görevi önce Hazar Ağa (1839-1842) ardından da Misakyan (1842-1844) devralmıştır. Sultan Abdülmecid döneminde hastane mütevelli heyeti başkanlığını yapan (1844-1848), Barutçubaşı Boğos Amira Dadyan'ın Baruthane'deki başarılı yönetimi ve amcası İznik Çuha Fabrikası kurucularından Ohannes Amira Dadyan'ın hizmetleri Padişahı çok memnun etmişti. 1845 yılında Samatya'da çıkan yangında ev ve işyerlerini kaybeden Ermeniler hastaneye taşınmıştı. Bu yüzden hastanenin kısıtlı olanakları yetersiz kalınca Ohannes Amira Dadyan'ın yardım talebi üzerine Sultan Abdülmecid, hastaneye günde 15 okka et ve 37,5 okka ekmek gönderilmesini emretti. Bu yardım Sultan Abdülaziz döneminde 1869'dan itibaren günlük 30 okka et ve 200 okka ekmek şeklinde artarak devam etti. II. Abdülhamid döneminde, kimi zaman azalıp kimi zaman artarak verildi. Meclis-i Vükelâ, 1916'da hastaneye yardım olarak 100 lira ödenmesini kararlaştırdı.[3] Fakat Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra hastaneye yapılan yardımların tamamı kesilmiştir.

Ermeni cemaatinin, evlilik akdi gelirleri gibi iç kaynaklarının bir bölümü de Patrikhane'yle yapılan işbirliği sonucu hastaneye yönlendirildi. Kudüs Patrikhanesi'nden yıllık 12.000 kuruş sağlandı. Osmanlı Devleti'nde sanayii faaliyetlerinin kontrolünü üstlenmiş olan Dadyan ailesi üyeleri, hastaneye senelik 50-60.000 kuruş yardım etmekteydi. Ayrıca hastanedeki yetimlere, yönetmekte oldukları Hereke ve Zeytinburnu fabrikalarında iş sağlayarak dolaylı bir katkı sağlıyorlardı. Bu dönemde (1846-1850) hastanenin başhekimliğini de Dadyan ailesinin özel doktoru Fransız asıllı Dr. Karones üstlenmişti. Bakırköy Baruthanesi'nin de doktorluğunu yapan Dr. Karones, Samatya'daki cemaat okulunun da Fransızca öğretmeniydi.

1848 yılında hastanede bir eczane açıldı, ertesi yıl da hastane yönetimini düzenleyen bir yönetmelik hazırlandı. 1850'de bu kez bir teftiş komisyonu kurularak hastanenin gelir ve gideri düzenle olarak tutulmaya başlandı. Önceleri Avrupalı hekimlerin yönettiği hastanenin ilk Ermeni başhekimi Dr. Agop Hovhannesyan oldu (1850-1851). Zaman içinde doğan ihtiyaçlar nedeniyle genişletilen hastaneye 1851'de akıl hastaları için ayrı bir pavyon eklendi. Aynı yıl hastanede barınan çocuklara eğitim vermek ve meslek kazandırmak amacıyla terzi ve kundura atölyeleri kuruldu, ancak bu girişim amacına ulaşamadı ve her iki atölye de bir

3 CDA. MV. 202/48, 28 B. 1334 [31 Mayıs 1916].

buçuk yıl sonra kapandı. 1851'de hastane bünyesine taşınan ruhban okulu "Cemaran", öğrenci sayısının 700'e yükseldiği 1860 yılında kapatıldı.

1854 yılında hastanedeki yetimlerin eğitim görmesi için kurulan Ziraat Okulu'nda bahçıvanlık, bağcılık, çiftçilik, hayvancılık, ipekçilik, ipekböceği yetiştiriciliği gibi işler öğretilmeye başlandı. Surp Hagop Manastırı yanına eklenen birkaç oda eğitim veren bu okul, artan harcamalar ve hastanenin mali yapısının bozulması nedeniyle kapatıldı. Bu dönemde hastanenin başhekimliğini 1859 yılına kadar görev başında kalacak olan bir Macar hekim yapıyordu. Harcamaların artması hastalara gösterilen bakımın bozulmasına yol açtı ve hastanede barınanların sayısı 350'nin altına düştü. Bu durum karşısında mütevellilerin çoğu istifa etti. 1855'te seçilen yeni mütevelli heyeti Ermeni cemaatinin hastaneye katkısını sağlamak ve masrafları olabildiğince kısmak yoluna gitti; ancak mali sorunların bir türlü çözüme kavuşturulamaması üzerine 1856'da bir "İktisadi Kurul" oluşturuldu. Bu kurul hastanenin 40.000 kuruşluk borcunu kapattı. Alınan yerinde önlemler hastanenin 1858-1859 yıllarında en parlak dönemini yaşamasını sağladı. Pek uzun olmayan bu zaman diliminde hastanenin üçte ikisi yenilendi. 1859'da hastane bünyesindeki Surp Hagop Kilisesi içinde Jarankavorats Ruhban Okulu faaliyete geçti; ancak bu parlak dönemi bu kez kapasiteyi aşan sayıda kabul edilen yoksul öğrencilerin getirdiği mali sıkıntılar izledi, tıbbi hizmetler de aksamaya başladı. 1860'ta yıl sonu itibarıyla var olan 1 milyon kuruş borç, cemaat arasında huzursuzluk yaratmaktaydı. Bu yıllarda satın alınan Arabyan Matbaası hurufatıyla hastanede bir matbaa kuruldu (1859). Bir süre hastanenin takvimini basan matbaa, önce başkasına kiralanır sonra da kapatıldı.

Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi afişi

1860 ve 1863 yıllarında, cemaat hayatının bütün alanlarına dair sorunları çözmek amacıyla bir "Milli Kanunname" (Anayasa) hazırlandı. 1863 anayasasının 44. ve 51. maddeleri hastane yönetimiyle ilgiliydi. 1860 anayasasına göre seçilen yönetim döneminde hastanenin su sorunu çözüldü; aynı yıl ilk kez hastanenin temizliğinden, giyim ve eşya bakımından sorumlu bir kadınlar heyeti kuruldu. Ayrıca kadınlar haftada bir gün, giysi temini ve dikimi ile yatakların yenilenmesini üstlendiler, temizlik için de hizmetçilerini gönderdiler. "Mavi Melekler/Bayan Yardımseverler" adıyla anılan yirmi kişilik bu kadınlar topluluğu 1865-1866 yıllarına kadar hastane için her yıl 30-40.000 kuruş toplamayı başardı. Hastanede barınan genç kızların evlilik masraflarını da kendi bütçelerinden karşıladılar.

Başhekim Dr. Elias'ı (Harutyan Cayyan, 1861-1863), hastanenin Patrikhane desteğiyle çalışacak bir "Yardım Heyeti" tarafından yönetilmesini önerisi üzerine Ocak 1862'de faaliyete geçen Yardım Heyeti, 1861'den önceki borçlardan

sorumlu olmadığını belirtti. 1862 yılında hastane yararına Naum Tiyatrosu'nda düzenlenen gösteriden 160.000 kuruş elde edildi, ancak Yardım Heyeti amaçladığı hizmet seviyesini yakalayamadığı ve cemaatin güvenini kazanamadığını ileri sürerek 15 Nisan 1862'de istifa etti. Seçilen yeni heyet de görevden ayrılınca 1863 yılından itibaren Patrikhane görevlilerince yönetilen hastane aynı yıl Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın bağışladığı 40.000 kuruşla rahatladı. Nisan 1863'te Şark Tiyatrosu'nda düzenlenen gösteriden elde edilen 10.000 kuruşla da erzak alındı.

1864'te Dr. Mikayel Rafaelyan başhekimliğe getirildikten altı ay sonra istifa etti. Sırasıyla Dr. Mikayel Horasancıyan, Dr. Hovsep Nurican ve Dr. Krikor Mozyan ücretsiz olarak başhekimlik görevini yürüttüler. Sağlık hizmeti yanında barınma hizmeti de veren hastane, hâlâ ihtiyacı olan mali kaynaklara ulaşamamış olmanın sıkıntısını yaşıyordu. Bu yetersizliğe hastane personelinin cahilliği ve doktorların ilgisizliği de eklenince, akıl hastalarının zincirlendiğini ve hastanenin adeta bir cezaevine dönüştürüldüğünü gören idare heyeti doktorlara ihtar verdi. Aynı yıl Boğos Amira Dadyan'ın ölümünden sonra kesilen et ve ekmek yardımı Sultan Abdülaziz'in emriyle bu kez paraya dönüştürülerek yeniden verilmeye başlandı ve Abdülaziz'in annesi de 20.000 kuruş bağışladı. Bu yardımların getirdiği ferahlama uzun sürmedi. Patrikhane hastaneye her ay vermekte olduğu 20.000 kuruşu ödemeyince, 1864'ün Eylül ayında idare heyeti istifa etti. 350 kişiyi barındıramaz duruma gelmiş olan hastaneye gelir temini için 1864-1865 yıllarında 20.000 hisse senedi çıkarıldı. Bu dönemde Kudüs Patrikhanesi de yiyecek yardımında bulundu. Yılların bakımsızlığı nedeniyle yer yer yıkılan ve oturulamayacak kadar eskiyen hastane binaları, toplanan bağış ve yardımlarla onarılıp yenilendi. 16 Mayıs 1866'da yeni bir hastane tüzüğü hazırlandı.

14 Ağustos 1872'de Aksaray-Yedikule arasında işlemeye başlayan, Karapano Efendi'nin kurduğu İstanbul Tramvay Şirketi atlı tramvaylarıyla hastaneye ulaşımı kolaylaştırdı. 1873 yılında Rumeli demiryolunun yapımı için hastane bahçesinin bir bölümü 7.600 kuruş karşılığında verildi. Bu süreçte Dr. Baronik Mateosyan, başhekimliği döneminde (1868-1873) hastanede gerçekleştirdiği cesur ameliyatlarla dikkati çekiyordu. Yeni hastane tüzüğünün getirdiği önemli yeniliklerden biri de yetimlerin eğitilip meslek sahibi olmaları için hastanede atölyeler kurulmasıdır. Surp Pırgiç Hastanesi sadece hastaların değil, Anadolu'dan ve İstanbul'dan toplanan yetimlerin de sığınağı olmuştu. 1871 yılında yapılmış olan yetimhane binasında barınan yetimler; terzilik, kunduracılık, marangozluk, demircilik, dokumacılık (çuha, ipek, havlu, kumaş), matbaacılık, tenekecilik atölyelerinde meslek edinen yetimler, ürettikleriyle bir yandan hastanenin bir yandan da Surp Hagop Okulu ve Yetimhanesi'nin ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Ayrıca dışarıdan alınan siparişlerle hastaneye gelir getiriyorlardı. O sırada açılan Bezciyan Okulu öğrencilerinin çoğu yetimhane çocuklarıydı. Dahiliye Nazırının, 13 Mart 1906 yazısıyla talep ettiği hastane ve yetimhane çalışanları listesinde, dört eczacı şakirdi (öğrencisi), üç tenekeci şakirdi, bir doğramacı şakirdi bulunmaktaydı.[4]

26 Ocak 1874'te hastane yararına ilk kez bir balo düzenlendi, ancak davete

3 CDA. A. MKT. MHM. 635/1, 17 N. 1323 [15 Kasım 1906].

henüz balo kültürü olmayan Ermenilerden çok yabancılar katıldı ve Beyoğlu Lüksemburg salonu doldurulamadı. 1875 yılı sonlarına doğru başlayan ve etkisi birkaç yıl süren kıtlık hastaneyi ciddi olarak sarstı; hastanenin elinde bulunan hisse senetleri, faizlerin düşmesiyle değersiz kâğıtlara dönüştü. Bu arada Sarkis Balyan, Surp Hagop Manastırı'nı onardı. Ardından hastanenin tüm birimlerinde başlatılan organizasyon çalışmaları kapsamında mutfak düzenlendi ve yeni personel alındı (1878). Yine bu yıllarda yeni akıl hastalıkları servisi oluşturmak isteyen Rum Hastanesi, Ermeni Kudüs Patrikhanesi Vakfı'ndan arsa satın almak istedi ve bu istek olumlu karşılandı. Rum Patrikhanesi bu arsaya karşılık olarak Ermeni Patrikhanesi'ne 200 Osmanlı altını bağışladı. 1880 yılında hastaneye yapılan et ve ekmek yardımını kesen II. Abdülhamid hastanenin hizmet veremez duruma düştüğünü duyunca, iki yıl sonra bu yardımı yeniden başlattı. II. Abdülhamid döneminde hastaneye Osmanlı arması kullanma izni verildi.

Dr. Vensan Ormanyan, başhekimliği sırasında (1880-1889) sağlık hizmetlerinin en iyi şekilde sürdürülebilmesi için, artık çok yıpranmış olan ahşap hastane binalarının yenilenmesini sağlamaya çalıştı. Bu çerçevede Hagopyan, Gülbenkyan ve Uncuyan pavyonları inşa edildi. 1889-1891 yılları arasında yeni akliye ve ihtiyarhane binaları tamamlandı. Bu binalar sonraları banyo, mutfak ve giyimhane olarak kullanılmıştır.

1834-1886 yılları arasında hastaneye kabul edilen 56.400 hastanın çoğu Anadolu'dan, bir kısmı da İstanbul'dan başvurmuştu. Başhekim Dr. Gobernik Hünkârbeğendiyan'ın önerisi üzerine 1891'den itibaren başhekimlik üçe bölündü ve dahiliye, hariciye/cerrahi ve asabiye servisleri ayrı başhekimler tarafından yönetilmeye başlandı.

1 Şubat 1890-1 Haziran 1891 arasındaki sürede cerrahi kliniğinde gerçekleştirilen sekiz ameliyatın tıbbi değerlendirmesi, 23 Ekim 1891 tarihinde Société Impérial de Médecine'da sunuldu ve bu cemiyetin yayın organı *Gazette Médicale d'Orient*'da yayınlandı.[5]

Yenilenen hastane binaları 1894 depremini hafif hasarla atlattı. 1895'te Gülbenkyan kardeşlerin, genç yaşta ölen ağabeyleri Hovhannes Gülbenkyan'ın anısına bağışladığı 500 Osmanlı lirası ile yetimhane Surp Hagop Manastırı'na taşındı ve *"Surp Hagop Yetimhanesi"* adıyla anılmaya başlandı. II. Abdülhamid, Kasım 1904'te yetimhaneye 100 lira bağışladı.[6]

1896'da hastanede bir hemşirelik bölümü açıldı. Bölümün ilk rahibe hemşireleri mesleki formasyonlarını Dr. Harutyan Tiryakyan'dan aldılar. 1898-1907 yıllarında Badrik Gülbenkyan başkanlığında görev yapan mütevelli heyeti zamanında yetimhanenin koşulları düzeltildi.

Hastane 1900'den itibaren her yıl bir salname yayınlamaya başladı. 1900-1910 Yılları arasında düzenli olarak yayınlanan salnameler, birbirine eklenen savaşlar nedeniyle uzun süre basılmadı; Cumhuriyet'ten sonra yeniden yayımlandı (1924-1949). Bu salnamelerde, çocuk bakımından Ermeni mutfak kültürüne, kiliselere, yetimhanelere, Osmanlı elçilerine, yüksek görevlerde bulunan Erme-

5 "Variétés. Compte-rendu du service chirurgical de l'Hôpital National Arméniaen St. Pergitche de Yédi-Koule, depuis le 1 Février 1890 jusqu'an 1 Juin 1891", *Gazette Médicale d'Orient,* vol.XXXIII, nu 18 (15 Novembre 1891), s. 286-287 ; nu. 19 (30 Novembre 1891), s.301-304 ; nu. 20 (15 Décembre 1891, s. 318-319 ; nu.21(30 Décembre 1891), s. 334-335.

6 CDA. Y. PRK. AZN. 24/17, 18 N. 1322 [26 Kasım 1904].

nilere, iş yaşamına ait reklamlara ve değişik konularda fotoğraflara yer verilmiştir. 1900-1910 yıllarına ait salnamelerinin tıpkı basımları ve dizini 13 cilt halinde yayınlanmıştır.

1904'te genel cerrahi, 1905'te göz ve kulak burun boğaz servisleri tesis edildi. Hastane binası, Surp Pırgic Kilisesi ve eczane binası yenilendi. Yeni binada Hovhannes ve Mikayel Hagopyan, Serope ve Sarkis Gülbenkyan, Apik ve Mateos Uncuyan adlı üç bölüm vardı. Dr. Mikayel Horasancıyan'ın babası adına yaptığı bağış ve onun ölümü üzerine de vârislerinin katkılarıyla yeni bir eczane binası yapıldı. Hastaneye bir etüv makinesi getirtildi. Yenilenen binalar 3 Aralık 1906 günü hizmete girdi.

1907-1909 mütevelli heyeti döneminde devlet et ve ekmek yardımını keserek yerine yılda 4.000 altın ödemeye başladı; bu yardım 1909'da 2.585 altına düştü. Gelir azalmasına karşılık hastanede barınanların sayısı 957'ye ulaştığından Surp Hagop Yetimhanesi kapatıldı. Erkek çocuklar Şişli'deki Karagözyan'a, kızlar da Ortaköy'deki yetimhaneye gönderildi. 1913'te laboratuvar kuruldu ve bir morg inşa edildi.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Mikayel Hagopyan pavyonu savaş yaralılarına tahsis edildi. Savaş sırasında Anadolu'dan Ermeni yetimlerin gönderilmesi üzerine yetimhane yeniden faaliyete geçirildi. 1919'da deri hastalıkları servisi açıldı. Artık çok yıpranmış olan yetimhane ve okul binalarında Rus göçmenler kalıyordu (1920-1922). Hastane 1920-1921 yıllarında Ermeni Kızılhaç İdaresi tarafından yönetildi. 1923'de röntgen ve kadın hastalıkları servisleri faaliyete geçti.

Ermeni diasporası 1920'de Boston'da Surp Pırgiç'e Yardım Kurumu'nu faaliyete geçirdi. Bunu Los Angeles, Detroit, San Francisco, Oakland, Lolans, Cleveland, Ohio, Kahire ve İskenderiye'de kurulan yardım kurulları izledi.

1925 yılında hastanede şu ana binalar vardı: Uncuyan (erkek cerrahi, kadın cerrahi ve iç hastalıkları), Gülbenkyan (ameliyathane, erkek iç hastalıkları), Hagopyan (kadın cerrahi ve iç hastalıkları), Margosyan (doğumhane, erkek tüberküloz), Nersesyan (erkek ihtiyarhanesi, kadın tüberküloz), kadınlar ihtiyarhanesi. Ayrıca eczane, sterilizasyon bölümü, Serviyan tarafından yaptırılmış olan bulaşıcı hastalıklar bölümü, morg, röntgen bölümü, laboratuvar, yönetim ve misafir odaları, Surp Pırgiç Kilisesi, çamaşır dikimevi, çamaşırhane, hamam, kiler, mutfak ve hayvan barınakları.

Hastane 1934'ten bu yana cemaat üyeleri tarafından seçilen yönetim kurullarıyla idare edilmektedir.

Tarihi boyunca cemaatin beklentilerine cevap vermeye çalışan ve çok amaçlı sosyal bir kurum olma niteliğini koruyan hastanede, kurulduğu tarihten beri var olan huzurevi, günümüzde de yaşlılar ile düşkünleri barındırmaktadır. Hastane tarihi binalarında modern araç gereçlerle donatılmış servislerine hasta kabul etmekte, poliklinik hizmeti vermektedir.

Hastanede, Bedros Şirinoğlu'nun bağışları ve Arsen Yarman'ın katkılarıyla dü-

zenlenmiş olan "Bedros Şirinoğlu Müzesi" bulunmaktadır. 5 Aralık 2004 günü törenle açılan müze iki kısımdır. Birinci kısımda kurucuların ve bağışlarıyla hastaneye hayat veren hayırseverlerin portreleri ile fotoğrafları sergilenmektedir. İkinci kısım beş bölümdür. Birinci bölüm; kuruluş dönemi, binaların yapım ve onarımlarına ilişkin fermanlar, hastaneye bağışlanan mülklere ait hüccetler, tapular, diplomalar ve vakıf defterlerine ayrılmıştır. İkinci bölümde, hastane kilisesinde yapılan âyinlerde kullanılan dini objelerle, kıyafetler sergilenmektedir. Üçüncü bölümde, 19. ve 20. yüzyıllarda Fransa'da özel olarak yaptırılmış olup hastanenin amblemini taşıyan porselen ilaç kaplarıyla cam etken madde kavanozları, tıbbi araç-gereç, ilaçlar, kimyasal ve bitkisel droglar teşhir edilmektedir. Dördüncü bölümde, 18-20. Yüzyıllara tarihlenen İznik ve Kütahya çinileriyle 1850 yılında Fransa'dan ithal edilmiş, hastanenin büyük beyaz çini sobası, gümüş kandiller, buhurdanlıklar, din görevlilerinin giysileri, gümüş kutsal kaseler, Ermenice kutsal kitaplarla eski eşyalara yer verilmiştir. Beşinci bölümde ise Ermeni sanatçıların yağlıboya tabloları sergilenmektedir.

KAYNAKÇA

- Bulunur, K. İlker: "II. Mehmed Tarafından Galatalılara Verilen 1453 Ahidnâmesi ve Buna Yapılan Eklemeler Hakkında Yeni Bilgiler", *Tarih Dergisi*, Sayı. 50 (2009/2), İstanbul 2010, s. 59-85.
- Koptaş, Rober. "Bir Başka Gözle Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi'nin İlk Yılları: Kiminin Şefkat Evi, Kiminin Dert Yuvası." *Toplumsal Tarih*, Sayı. 148 (Nisan 2006), s.32–39.
- Köseyan, Varujan: "Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Tarihçesine Kısa Bakış", Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi 1900-1910 Salnamelerinde İlan ve Reklamlar", *Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Dergisi Eki* (Eylül 1999), s. 2-6 (Tercüme: Püzant Akbaş).
- *Osmanlı'dan Bugüne 180 Yıllık Bir Öykü Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi.* [İstanbul] 2012.
- Pamukciyan, Kevork, "Yedikule Ermeni Hastanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi¸* c. 7, Tarih Vakfı, İstanbul, 1994, s. 460.
- *Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi 1900-1910 Salnâmeleri Dizin.* İstanbul, Mart 2012.
- *Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Vakfı Bedros Şirinoğlu Müzesi.* Ed. Bianka Yelegen. [İstanbul] Mayıs 2007.
- Yarman, Arsen, O*smanlı Sağlık Hizmetlerinde Ermeniler ve Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Tarihi¸* Ermeni Hastanesi Vakfı, İstanbul, 2001.
- Yıldırım, Nuran: "Salgın Afetlerinde İstanbul", *Afetlerin Gölgesinde İstanbul.* Ed. Said Öztürk, İstanbul Kültür AŞ. İstanbul 2010, s. 109-184.

ZEYTİNBURNU
BELEDİYESİ
www.zeytinburnu.bel.tr

Zeytinburnu Hastanesi

NURAN YILDIRIM

Zeytinburnu Hastanesi'nin tarihi, yörede bulunan, barut, top, silah ve mühimmat üreten askerî sanayi kurumlarıyla iç içedir. Bu askerî kurumların başında Baruthane-i Âmire (Bakırköy Baruthanesi) gelir. Bakırköy Baruthanesi, Kazlıçeşme ile Bakırköy (Makri karyesi) arasında bulunan İskender Çelebi bahçesinde, Aralık 1698'de yapılmaya başlandı. 1725 yılında çıkan bir yangın sonunda yandıysa da derhal tamir ettirilerek Eylül 1727'de tekrar faaliyete geçti. Sultan III. Selim devrinde Baruthane Nazırlığı kurulunca nazırlığa tayin edilen eski Başdefterdar Mehmed Şerif Paşa (Nisan 1794), Bakırköy Baruthanesi'ne cami, kasr-ı hümayun (padişah kasrı) ve daha birçok bina yaptırarak burayı büyük bir tesis haline getirdi. Daha sonra mekân bazı ilavelerle genişletildi.[1] Bu arada Baruthaneler Nezareti'nin lağvedilmesine karar verildi ve burada sürdürülen işler, Mühimmat-ı Harbiye Nezareti'ne bağlandı (1835).[2] Ardından Bab-ı Âli'ye çağrılan Mühimmat-ı Harbiye Nazırı Emin Efendi'ye hil'at giydirilip yeni görevi tebliğ edildi, son Baruthaneler Nazırı Said Muhib Paşa'nın memuriyet nişanı da geri alındı.[3] Bunu Bakırköy Baruthanesi'nin Mühimmat-ı Harbiye Nezareti emrinde bulunan Tophane-i Âmire Müşiriyeti'ne bağlanması izledi.[4]

Zeytinburnu Hastanesi, 1978

1 Semavi Eyice, "Baruthane", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul, 1992, s. 94-96.

2 CDA. C.AS. 32900, 12 Ra. 1251 [8 Temmuz 1835].

3 CDA. HAT. 28884, 1253 [1837].

4 Eyice, agm. İleriki yıllarda baruthane, Askerî Fabrikalar İdaresi'ne geçmiş, ardından geniş arazisiyle Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu'na devredilmiştir. Bu sonuncu kurum, içindeki binalarla araziyi Türkiye Emlak ve Kredi Bankası'na satmış, Bakırköy Baruthanesi'nin bulunduğu yere Ataköy siteleri inşa edilmiştir. Bkz. Eyice, agm. Günümüzde Bakırköy Baruthanesi ünitelerinden İspirtohane, Ataköy 9. Kısım'dadır. Baruthane binalarından biri Yunus Emre Kültür Merkezi olarak kullanılmaktadır. Baruthaneden kalan 59.800 metrekarelik alanda bulunan ihata duvarı, birkaç bina, Baruthane Kulesi (Kasr-ı Hümayun) ile çeşme, 7 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 22 Nisan 2009'da aldığı kararla, birinci grup eser olarak tescil edilmiştir.

Mart 1846'da, Zeytinburnu'ndaki Baruthane-i Âmire civarında faaliyet göstermekte olan Küçük Demir Fabrikası'nda Akka Kalesi için imal edilen 150 adet tunç top, 8.421 keseye mal olmuştu. Bu maliyetin yüksekliğine dikkat çeken Tophane-i Âmire Müşiri Ahmed Fethi Paşa, demir topların daha ucuza mal olacağını dile getirip yeni bir demir top fabrikası kurulmasını önermişti. Bunun üzerine Nisan 1846'da Padişah, yeni bir demir top fabrikasının yapımı için irade verdi,[5] aynı yıl hastanenin hemen yanı başında Zeytinburnu Fabrika-i Hümayunu (Zeytinburnu Demir Fabrikası) faaliyete geçti.[6] Zeytinburnu Demir Fabrikası'nda mavzer tüfekleri için kasaturalar,[7] martini fişekleri,[8] silah ve mühimmat imal edilirdi.[9] Fabrika ayrıca, Tersane-i Âmire için de eşya üretmekteydi.[10]

1868'de Zeytinburnu'ndaki Tophane-i Âmire'ye bağlı Tüfenghane-i Âmire Fabrikaları'nda kaynakhane, çarkhane, çakmakhane, kundakhane, açkıhane, eğehane tezgâhları ile kapsül fabrikası ve kılınç fabrikası faaliyetteydi. 1870'te bunlara demirhane, bakırhane, çelikhane, haddehane eklenmişti. Ayrıca Hazine-i Hassa'ya bağlı Bez Fabrika-i Hümayunu da çalışmaktaydı. 1877'de de dökümhane, güllehane, şarapnelhane, peşrevhane (ok yapım yeri), metalik fişenghanesi, kal'hane (söküm yeri) ve muayenehane şubeleri vardı.[11] Bunlara ilaveten, yeni yaptırılmış olan Zeytinburnu Fişeng Fabrikası, 7 Mart 1881 günü törenle hizmete girdi. Günde 325.000 fişengin imal edileceği bu fabrikanın beş bölümü vardı. Tavhanede 16 tav ocağı, 6 tathir fıçısı bulunuyor, diğer dört bölümde de çeşitli tezgâhlar faaliyet gösteriyordu. Ayrıca, "çarkhane, makine mahalli, kapsülhane, kurşunhane" birimleri de fişenghaneye bağlıydı.[12]

1795-1796 yıllarında hizmete girmiş olan Azatlı Baruthanesi de mücavir alandaydı.[13] Azatlı Baruthanesi'ndeki Daire-i Hümayun 1824 yılında tamamlandı.[14] Küçükçekmece'nin kuzeyinde, göle 4 kilometre uzaklıktaki bu fabrikaya en yakın askerî merkez Zeytinburnu idi. Zeytinburnu'nun mühimmat üretimi yapan bir askerî sanayi merkezi olduğu bu dönemde, yörede bu fabrikalar ile tezgâhlarda çalışan askerler ve bu kurumları muhafaza için bölgede konuşlanmış muhafaza taburlarından oluşan askerî bir nüfus bulunmaktaydı. Ocak 1900'de Baruthane-i Âmire Muhafaza Taburu'ndan 154 nefer, Padişah'ın Sirkeci'de vermiş olduğu iftar yemeğine katılmıştı.[15] Tophane-i Âmire Müşiriyeti'nin 21 Ağustos 1893 tarihli yazısından anlaşıldığına göre, Zeytinburnu Fabrika-i Hümayunu'nu muhafazaya memur, Asakir-i Nizamiye-i Şahane'nin yattığı koğuş zamanla yetersiz kalınca, yanına bir koğuş daha yaptırılmış ve askerlerin yeni koğuşa taşınması için irade çıkmıştı.[16]

Bölgede, Muhafaza Taburu'ndan başka Sanayi Alayı askerleri de bulunmaktaydı. Bu askerî birliklerin ihtiyaçları, yörede kurulan hizmet birimleriyle sağlanmaya çalışılırdı. Mesela Tophane-i Âmire'ye mensup askerlerin ekmek ihtiyacını karşılamak üzere Zeytinburnu'nda iki fırın inşası kararlaştırılmıştı.[17]

Fabrikaların yayıldığı bölge askerî alan olduğundan sivillerin girmesi yasaktı. Rum cemaati her yıl 26-27 Temmuz (7-8 Ağustos 1890) günlerinde, Baruthane-i Âmire içinde bulunan Ayastefanos Karyesi (Yeşilköy) caddesi üzerinde bulunan

5 CDA. İ.MSM. 24/617, 21 R. 1262 [18 Nisan 1846].

6 Dr. Macridy Pacha (Inspecteur des Hopitaux), Notice sur les hôpitaux militaires de Constantinople", *Gazette des Hôpitaux Civils et Militaires de l'Empire Ottoman,* 1e Année, Nr. 17, 15/27 Mart 1888, s. 1-4; Mücteba İlgürel, Zeytinburnu'nda Bir Demir Fabrikası", *Tarih Boyunca İstanbul Semineri, 29 Mayıs-1 Haziran 1988. Bildiriler,* İstanbul, 1989, s. 155-161.

7 CDA. Y.PRK.AZJ. 14/88, 2 C. 1306 [3 Şubat 1889].

8 CDA. Y.MTV. 64/41, 15 Z. 1309 [11 Temmuz 1892].

9 CDA. Y.PRK.ASK. 101/84, 7 C. 1312 [16 Aralık 1893].

10 CDA. A.MKT.MHM. 381/18, 2 M. 1284 [6 Mayıs 1867]. Zeytinburnu Demir Fabrikası, Cumhuriyet'e kadar üretime devam etmiştir. 1920'li yıllarda artık demir ızgara ve kapak imal etmekteydi. BOA. DH.MB. HPS. 83/94, 15 Ra. 1340 [16 Kasım 1921].

11 *[Devlet Salnamesi] 1285 (1868) Def'a: 23.* İstanbul, 1285 (1868), s. 148-149; *1287 (1870) Def'a: 25*, İstanbul 1287 (1870), s. 160-161; *1293 (1876) Def'a: 31.* İstanbul 1293 (1876), s. 104; *1294 (1877) Def'a:32.* İstanbul, 1294 (1877), s. 274.

12 CDA. Y.PRK.MYD. 1/87, 5 R. 1298 [7 Mart 1881].

13 Eyice, agm, s. 94-96.

14 CDA. HAT. 29283, 1240 [1824-25].

15 CDA. Y.PRK.ZB. 24/3, 10 N. 1317 [12 Ocak 1900].

16 CDA. Y.MTV. 81/63, 9 S. 1311 [22 Ağustos 1893].

17 CDA. A.MKT.MHM. 320/19, 14 B. 1281 [13 Aralık 1864].

Restorasyon sonrası Zeytinburnu Hastanesi

ayazmada ayin yapmak için önceden izin alırdı. 1890'da, her yıl olduğu gibi bu ayazmada ibadet etmelerine izin verilmişti.[18]

Baruthanelerde ve silah fabrikalarında, barut ve ateş esaslı üretim yapıldığından sık sık patlamalar olur ve yangınlar çıkardı. Bir gece Azatlı Baruthanesi'nin hasta odalarında yangın çıkmış, alevlerin barut mahzenlerine sirayet etmesi önlenmiş fakat yedi sekiz ahşap amele odası tamamen yanmıştı.[19] Baruthaneler Nezareti bu ahşap odalar ile Azatlı Baruthanesi'nde bulunan kasr-ı hümayunun ve nâzır dairesinin kaza yangınlarına uğramaması için baruthane dışındaki harman yerine nakledilmesini ve rüzgârlı havalarda bacalardan çıkan kıvılcımlar yangına neden olabildiğinden, Azatlı köyünde bulunan beş-altı çiftçi ailesinin de başka bir yere iskân edilmesini istemişti.[20]

İş kazalarında yaralananlar ile herhangi bir şekilde hastalananların şehir merkezindeki askerî hastanelere götürülmesi o dönemde çok zaman alan bir işti. Bu nedenle önceleri hasta koğuşları kullanılmıştı. Zeytinburnu Fabrika-i Hümayunu'nda çalışmaktayken görevine son verilen Tabip Dimitraki de muhtemelen fabrikanın hasta koğuşunda görevliydi (1853).[21]

ZEYTİNBURNU HASTANESİ

Zeytinburnu'ndaki askerî fabrikalar ve tezgâhlarla birlikte çalışanların da artması nedeniyle hasta koğuşu yetersiz kalmış ve bir hastaneye ihtiyaç duyulmuş olmalıdır. Zeytinburnu Hastanesi'nin açılış tarihi bilinmemekle beraber Sultan III. Selim döneminde, Baruthane-i Âmire'nin ıslahı ve Azatlı Baruthanesi'nin kuruluşunu izleyen yıllarda hizmete girdiği ileri sürülmüştür.[22] Kimi kaynaklar hastanenin Sultan II. Mahmud döneminde Tophane-i Âmire'ye bağlı olarak Cebehane Hastanesi adıyla faaliyetine devam ettiği kanısındadır. Açılış tarihi bilinmeyen Cebehane Hastanesi hakkında ulaşılan en eski arşiv belgesi 1828 (1244) tarihlidir.[23] Bu hastanenin daha sonra Mühimmat-ı Harbiye (Askeriye)

18 CDA. Y.PRK.ASK. 63/9, 18 Z. 1307 [5 Ağustos 1890].

19 CDA. HAT. 29290 1240 [1824-25].

20 CDA. HAT. 31849, 1244 [1828-29].

21 CDA. A.MKT.DV. 67/44, 30 RA. 1269 [11 Ocak 1853].

22 Sedat Kumbaracılar, "İstanbul'da Askeri Hastanelerin Kuruluşu", *Dirim*, c. 26, sayı 7-8, Temmuz-Ağustos 1951, s. 145-146; Birol Çetin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Barut Sanayii 1700-1900*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s. 23-29.

23 A. Süheyl Ünver, "Osmanlı Tababeti", *Tanzimat I.* İstanbul, 1940, s. 950-51.

Hastanesi adını aldığı kabul edilir. *Takvim-i Vekayi*'de yayımlanan, dönemin hekimbaşısı Abdülhak Molla'nın jurnallerine göre, 1831-1834'te Mühimmât-ı Harbiye (Askeriye) Hastanesi'ne toplam 2.799 hasta girişi yapılmıştır. Bu jurnallerde Zeytinburnu Hastanesi yer almamaktadır.[24]

Hastaneler Müfettişi Makridi Paşa, hastanenin ilk olarak Zeytinburnu'ndaki fabrikaların müdürlüğünü yapan Halil Paşa'nın konağında faaliyete geçtiğine işaret etmektedir; Paşa müşirliğe yükselip Tophane-i Âmire'nin başına geçince Zeytinburnu'ndan ayrılmış, konağı hastane olarak kullanılmaya başlanmıştı.[25]

Maliye Nezareti'nin Meclis-i Vâlâ'ya havale edilen takririnde, 1863 yılında Zeytinburnu Fabrika-i Hümayunu yanındaki uygun bir yerde, Harbiye Nezareti tarafından bir hastane inşa edilmiş olduğu belirtilmiştir.[26] Bu yıllarda iki salonu, beş odası, iki koridoru, bir eczanesi, mutfağı[27] ve çamaşırhanesiyle 75 yatağa sahip olan hastanede iki hekim, iki eczacı, iki cerrah, iki tımarcı ve diğer hizmetliler çalışırdı. Bunların dışında sanayi taburunun bir hekimi ve bir eczacısı da hizmet vermekteydi.[28]

Hastanenin önünde, ekili geniş bir arazi bulunmaktaydı, arkasında ise denize uzanan büyük bir üzüm bağı vardı. İstanbul-Dedeağaç hattında işleyen Rumeli Şimendiferi buradan geçer fakat hastanede durmazdı.[29] Bu hattın yedinci istasyonu Yedikule, sekizinci istasyonu ise Zeytinburnu'ydu.[30] Zeytinburnu Fabrikası'nda çalışan Ispartalı Ali'nin tren altında kalıp ezilmesi, askerler arasında huzursuzluk çıkarmıştı.[31]

1880 yılında hastane hekimleri ve memurları, hastane mutfağı ile diğer bazı duvarlarıyla koğuşları üzerindeki çatıların ve kiremitlerin tamire ihtiyacı olduğunu bildirmişlerdi. Hastane duvarları çatısına kadar iki parmak ayrılmış olduğundan tehlike arz etmekteydi. Bunun üzerine Ebniye Komisyonu'nun yaptırdığı keşifte, tamir için 12.807 kuruş gerektiği anlaşıldı. Bu miktarın mümkün mertebe azaltılmasına gayret olunmak şartıyla tamirat masrafı Tophane-i Âmire'nin bütçesine dahil edilerek işe başlanması emredildi.[32]

Bir iki yıl sonra Zeytinburnu Hastanesi heyet-i tıbbiyesi, hasta koğuşları altında bulunan kafeshanenin (çamaşır kurutma yeri) hastaların sağlığına zararlı olduğunu, ayrıca yangın tehlikesi taşıdığını bildirerek, hastane dışında bir kafeshane yapılmasını ve saka hayvanları ahırının da tamir edilmesini istedi. Bu istek uygun görüldüğünden kafeshane inşası ile ahır tamiratına başlanması emredildi.[33] Fakat hastane binasından şikâyetlerin ardı arkası kesilmiyordu. Ertesi yıl da bina duvarlarının dışarıya meyletmesi nedeniyle çatının yıkılmaya yüz tuttuğu, eczane mutfağının ocak kemerinin çatladığı ve tamir olunmadığı takdirde yıkılıp birçok masrafla beraber kazaya sebep olabileceği bildirilmişti. Bunun üzerine 7.378 kuruşa mal olacak tamirlerin yapılmasına irade çıktı.[34] Ardından tavan ve döşemelere ek olarak pencere çerçevelerinin tamiratı için 23.443 kuruş harcanmasına izin verildi.[35]

1899 yılında Padişah, İstanbul ve çevresindeki askerî hastaneleri teftiş etmesi için bir komisyon görevlendirdi. Komisyon raporunda, Zeytinburnu Hastanesi

24 *Takvim-i Vekayi*, no. 3, 7,11, 15, 17, 23, H. 1247 [1831-32]; no. 50, 51, 54, 56, H. 1248 [1832-33] ve no. 60, 62, 65, 67, 71, 73, 82, H. 1249 [1833-34].

25 Dr. Macridy Pacha, agm., s. 1-4.

26 CDA. MVL. 855/6, 29 M. 1280 [16 Temmuz 1863].

27 Bu senelerde yatan hastaların ilaçları, eczanenin arka tarafında bulunan ocakta şuruplar ve benzeri ilaçlar pişirilerek yapılırdı.

28 Dr. Macridy Pacha, agm., s. 1-4.

29 Aynı yerde.

30 *Salname-i Devlet-i Âliye-i Osmaniye (1297). Def'a 35*, İstanbul 1297 [1880], s. 495.

31 CDA. A.MKT.MHM. 458/71, 17 Ca. 1290 [13 Temmuz 1873].

32 CDA. İ.DH. 808/65321, 23 B. 1297 [1 Temmuz1880].

33 Yapılan keşifte, kafeshane yapımı ve ahır tamiratının 21.362 kuruşa mal olacağı anlaşılmıştır. BOA, İ.DH. 878/70069, 5 Ca 1300 [14 Mart 1883].

34 CDA İ.DH. 929/73666, 30 Z. 1301 [20 Ekim 1884].

35 CDA. İ.DH. 1921/89509, 23 Ca. 1304 [17 Şubat 1887].

koğuşlarının dar, ecza deposunun da uygunsuz bir yerde olduğunu bildiriyor ve hastaneye ilave baraka inşa edilmesini tavsiye ediyordu. Tophane Müşiri, o tarihe kadar birkaç yüz bin kuruş sarf edilerek hastane binasının onarıldığını, bahçelerinin de ıslah edildiğini ileri sürerek o civarda hava bakımından hastanenin bulunduğu yerden daha latif bir mevki olmadığını, bu yüzden binanın terk edilip başka bir yerde hastane yapılmasını uygun görmediğini bildirdi. Ardından dar koğuşların 8 arşın eklenerek genişletilmesini tavsiye etti. Koğuşların genişletilmesi 98.091 kuruşa mal olacaktı ve tasarrufa daha uygundu. Padişah II. Abdülhamid koğuşların genişletilmesini emretti.[36]

II. Abdülhamid'in hastaneye Hafız Osman hattıyla basılı iki adet büyük cüz-i şerif, iki adet delail-i şerif ve Osman hattıyla yirmi adet kelam-ı kadim hediye ettiğine dair, 4 Temmuz 1886 tarihli makbuz

Şevketlû Padişahımız Efendimiz Hazretleri'nin vakf-ı şeriflerine mahsus makbuz ilmühaberidir

Cild. 6, Numero. 23

Aded takım: 2 Hafız Osman hattıyla matbu kebir cüz-i şerif, 20 kelam-ı kadim Hafız Osman hattıyla, 6 delail-i şerif.

Taraf-ı eşref-i hazreti padişahiden hedâyâsı emr ü fermen buyrulan hatm-i şerif cüz'ünden bervech-i bâlâ iki takım cüz, yirmi kelam-ı kadim ve delâil-i şerif / aded Zeytinburnu Hastahanesi'ne hediye-i Şahane olmak üzere Kitabî-i Hazret-i Şehriyari Ahmed Efendi yediyle teslim olunduğunu mübeyyin işbu sened-i âcizanemiz / takdim kılındı

22 Haziran 1302 [4 Temmuz 1886]

CDA. Y.PRK.M. 2/50, 2 L. 1303

36 CDA. İ.DH. 1153/90177, 17 M. 1307 [13 Eylül 1889].

YENİ HASTANE BİNASI

Birkaç ay içinde giren, çıkan ve toplam hasta sayısı ile ölenlere bakıldığında 75 yataklı hastanede her ay ortalama 145 hastanın yattığı anlaşılmaktadır.

Tarih	Önceki Aydan Kalan	Duhul	Yekûn	Huruc	Ölen
Haziran 1881	*69*	*115*	*184*	*115*	*4*[37]
Ekim 1883	*23*	*115*	*138*	*95*	*1*[38]
Mayıs 1887	*18*	*112*	*130*	*102*	*1*[39]
Ağustos 1887	*25*	*116*	*141*	*101*	*1*[40]
Şubat 1888	*49*	*86*	*135*	*89*	*3*[41]

Bu hasta sayısı karşısında yetersiz kalan eski hastane binası tamiratlarla da toparlanamaz hale gelmişti. Koğuşları genişletmenin de çare olamayacağı anlaşılmış olmalı ki az bir zaman sonra, hastalar Zeytinburnu Fabrika-i Hümayunu dahilindeki bir koğuşa nakledildi ve hastane yıktırıldı. Daha geniş bir alana ihtiyaca cevap verecek yeni bir bina yapımına başlandı, fakat ne gariptir ki Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde, yeni binanın yapım sürecine ait belgeler pek azdır.

Merkez kumandanı Ferik Kâzım, Mabeyn-i Hümayun Başkitabet Dairesi'ne çektiği 9 Mayıs 1893 tarihli telgrafta, Zeytinburnu Fabrika-i Hümayunu'ndaki hastane koğuşunda kazara yangın çıktığını ancak sirayet etmeden söndürüldüğünü bildirmişti.[42]

Yeni hastane inşaatının devam ettiği Ekim 1893'te İstanbul'da kolera salgını hüküm sürmekteydi. Bu arada koleraya yakalandığından şüphe edilen iki kişi, fabrika içindeki hastane koğuşunun bitişiğinde küçük bir odaya yatırılmıştı. Bu küçük oda hastane koğuşundan sadece tahta bir perdeyle ayrılmış olduğundan, bunun korunma kurallarına uymadığı dile getirilmiş, böyle şüpheli hastaların tedavileri için eski hastane binası sırasındaki evlerden birinin kiralanması ve fabrika dışında acilen bir baraka yaptırılması istenmişti. Bulaşıcı hastalıklara karşı çok hassas olan II. Abdülhamid, Tophane-i Âmire Müşiri Zeki Paşa'nın bu isteğinin yerine getirilmesini ve 18.700 küsur kuruşa mal olacağı anlaşılan barakanın hemen inşa edilmesini emretti.[43]

Kolera salgını 1894'te sona erdikten sonra 1895'te de parlayıp sönmelerle devam etti. Ocak 1895'te aralarında Zeytinburnu Hastanesi'nin de bulunduğu, İstanbul'daki askerî hastanelerden gönderilen günlük musap (koleraya yakalananlar) jurnallerinde, Zeytinburnu Hastanesi'nde koleraya yakalanan kimse bulunmadığı bildirilmiştir.[44] Hastane Ocak 1895'ten önce muhtemelen 1894 ortalarında yeni binasına taşınmıştı.

Yeni hastane, saltanat devrinin tipik ve klasik resmi binaları tarzında, köşk şeklinde yapılmış olup 150 yataklıydı. Birinci katında geniş bir salon ile sağlı sollu koridorlar boyunca sıralanmış büyük koğuşlar bulunmaktaydı. Depo ve müşte-

37 *Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye*, sene 10, no. 111, 31 Mayıs 1297 [12 Haziran 1881], s. 72.

38 *Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye*, sene 11, no. 127, Eylül 1298 [Ekim 1883], s. 168.

39 *Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye*, sene 16, no. 182, Nisan 1303 [Mayıs 1887], s. 63.

40 *Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye*, sene 16, no. 186, Ağustos 1303 [Ağustos 1887], s. 191.

41 *Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye*, sene 16, no. 192, Şubat 1303 [Şubat 1888], s. 374.

42 CDA. Y.PRK.ASK. 90/33, 23 L. 1310 [10 Mayıs 1893].

43 CDA. İ.TPH. 2/16, 14 R. 1311 [25 Ekim 1893], BEO. 302/22631, 19 R. 1311 [30 Ekim 1893].

44 CDA. Y.PRK.ASK. 102/52, 12 B. 1312 [9 Ocak 1895].

milat olarak kullanılan bodrum katı, üst katla aynı tertip ve teşkilatta olmasına karşın pencereleri üst katın pencerelerinden küçüktü.[45]

Hastane Kapısındaki Kitabe

Sultan-ı âsuman-gâh ʻAbdülhamîd Hân'ın
Envâr-ı lûtf u ʻadli tutdı cihânı yer yer
Tedbîr-i hikmetidür, mahz-ı hayât-ı devlet
Te'sîr-i himmetidür rûh-ı kıvâm-ı leşker
Nev hasta-hâne yapdı evvelkiden mükemmel
Bünyan-ı dil-nişîne hayrân olur görenle
Eczâ-serâ-yı dünya oldukca hikmet-ârâ
Tevfîkin ide Mevlâ ol şehriyâre yâver
ʻAbd-i hakîri Muhtar târihin etdi inşâ
Vâlâ bina olundı bu sıhhat-serâ-yı ʻasker (1311)

Nizamiye kapısı üzerindeki, Üsküdarlı Mısrîzâde Ali Rıza Efendi hattıyla yazılmış kitabede yer alan, Muhtar Bey'e ait mısraların sonuncusu, her harfin bir sayıya tekabül etmesi esasına dayanan ebced hesabıyla, hastanenin tamamlandığı 1311 (1893) yılını göstermektedir. Ekim 1893'te inşaatın devam ettiği belliyken hastanenin aynı yıl faaliyete geçmiş olması mümkün görünmemektedir. Nitekim hastane hekimleri Şubat 1894'te, "hastanenin su ihtiyacını temin etmekte olduğu kuyunun suyu yaz aylarında azalıyor ve su tedarikinde müşkilat çekiliyor" gerekçesiyle inşaatı devam etmekte olan hastaneye bir su sarnıcı yapılmasını istemişlerdi. Yapılan keşifte, büyük kısmı yer altında kalacak bir sarnıcın 24.288

45 CDA. Y.PRK.ASK. 240/74, 27 C. 1324 [18 Ağustos 1906]; Kemal Özbay, "Zeytinburnu Asker Hastanesi (Mühimmat-ı Harbiye)", *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri,* c. 3, 2. Kitap, Hastaneler (I-Z), İstanbul, 1981, s. 337-338.

kuruşa mal olacağı tahmin edildi ve elzem olduğu için yapımına irade çıktı.[46] Ancak 1906'da hastaneyi teftiş eden Tophane-i Âmire Sertabibi Mehmed Emin bin Muhammed'in raporunda, hastanenin ihtiyacı olan suyu tek bir kuyudan temin ettiğini ve bunun da yetersiz olduğunu dile getirmesinden, bu sarnıcın yapılmadığı anlaşılmaktadır.[47]

Tophane-i Âmire'ye bağlı Bahrisiyah [Karadeniz] Boğazı Hastahanesi, Gümüşsuyu Hastahanesi ve Zeytinburnu Hastahanesi için gerekli olan yeni tıbbî eczanın listesi

CDA. Y.PRK.ASK. 240/74, 27 C. 1324 [18 Ağustos 1906]

Hastane faaliyete geçtikten birkaç yıl sonra Kasım 1897'de çıkan fırtınada, kiremitler ve saçaklar hasar gördü, tamire muhtaç hale geldi. Hastane hekimlerinin, mutfak ve çamaşırhane ocaklarında kok kömürü kullanılması için gerekli tadilatın yapılması istekleri yerinde bulundu ve gerekli tamiratla birlikte mutfak ve çamaşırhane ocaklarında tadilat yapılması emredildi.[48] Sonraları hastane hamamı ve mutfağının 22.838 kuruşa tamir edilmesine karar verildi. Masraf Tophane-i Âmire bütçesinden ödenecekti.[49]

1906 yazında II. Abdülhamid, Tophane-i Âmire Sertabibi Mehmed Emin bin Muhammed'e Tophane-i Âmire Müşiriyeti'ne bağlı hastaneleri teftiş ederek noksanlarını ve yatan askerlerin ihtiyaçlarını tespit edip bildirmesini emretti. Mehmed Emin Paşa 18 Ağustos 1906 tarihli raporunda, bu hastanelerin tıbbî eczalarıyla sıhhî levazımatının uzun yıllardır Rum milletinden ecza-yı tıbbiye müteahhidi Eczacı Dimitraki Meziki tarafından sağlandığını, o yıl açık eksiltmeye katılan Beşiktaş'taki Eczacı Kâzım Bey'in, Meziki'nin [Merkez Ecza Deposu sahibi Messiki] kontratından %52,5 indirim yapması nedeniyle hazineye 15.000 liradan

46 CDA. İ.TPH. 2/24, 6 Ş. 1311 [12 Şubat 1894].

47 CDA. Y.PRK.ASK. 240/74, 27 C. 1324 [18 Ağustos 1906].

48 CDA. *İ.TPH. 6/11, 15 C. 1315 [11 Kasım 1897].*

49 CDA. İ.TPH. 14/40, 1 C. 1323 [3 Ağustos 1905].

fazla bir yardımı olduğunu dile getiriyor ve bu paranın gerek Tophane-i Âmire gerekse Nizamiye İdaresine bağlı hastanelerdeki hastaların elbiselerine harcanması için izin istiyordu.

Mehmed Emin Paşa'nın Zeytinburnu Hastanesi hakkındaki tespitleri şöyleydi: Zeytinburnu Hastanesi 75 yataklıyken yıkıldıktan sonra, yeni yapılan binasında 150 yatakla hizmete devam etmektedir. Fakat yatak sayısı artmış olduğu halde 75 yataklıyken tahsis edilmiş olan aylık 800 kuruş tahsisatı arttırılmamıştır. Hatta ihtiyaçlar karşısında cüzi kalan bu tahsisat bile Nisan-Mayıs 1906'dan beri alınamadığı için hasta askerlerin istirahatleri temin edilememektedir. Yönetmeliğe göre hastanedeki hastalar ve hademenin her yıl almaları gereken dört takım elbiseden ancak bir takım verilebilmiş, pabuç ve çorap ise hiç verilmemiştir. Bu yüzden hastalar çıplak ayakla gezmektedir. Karyolalar, minderler ve yatak takımlarından pek çoğu noksan olduğu gibi mevcutların çoğu tamire muhtaç vaziyettedir. Bakır takımlar da noksandır. Hastanenin cerrahî ve tıbbî araç gerece ihtiyacı vardır. Koğuşlara muşamba döşenmelidir. Hastanenin suyu yalnız bir kuyudan sağlanmakta ve bu da yetersiz kalmaktadır. Hastanenin yanındaki Zeytinburnu Fabrika-i Hümayunu'na getirilmiş olan memba suyundan hastanenin de yararlanması sağlanmalıdır.

Sertabip, raporuna Tophane-i Âmire'ye bağlı hastaneler için gereken yeni tıbbî ecza listesini de eklemişti.[50]

Bu rapordan anlaşıldığı kadarıyla 1906 yılında Zeytinburnu Hastanesi, diğer hastaneler gibi tahsisat yetersizliğinden, zorluklar içinde hizmet vermeye çalışmaktaydı.

1908 yılında İstanbul'da kolera vakaları görülmeye başlayınca, Zeytinburnu Hastanesi hekimleri Şerefeddin Paşa, Binbaşı Fethi ve Kolağası İslam Beyler, Zeytinburnu Fabrika-i Hümayunu'nu dolaşıp teftiş etmişler, şüpheli hastalık (kolera) belirtileri müşahede ettiklerinden, fabrikada çalışanların dışarıya çıkarılmaması için tenbihatta bulunmuşlardı.[51]

1911'de İmalat-ı Harbiye Müdüriyet-i Umumiyesi'ne bağlanan hastane, Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarında hizmete devam etti. İstanbul'u işgal eden İtilaf Devletleri temsilcilerinin kimi askerlerini Kuleli Askerî İdadisi'ne yerleştirmesi üzerine açıkta kalan askeri öğrenciler Zeytinburnu Hastanesi'ne taşındı (1918). Daha sonra İstanbul Hükümeti tarafından lağvedilen hastanenin bir kısım çalışanı Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele'ye katıldı (1920).

CUMHURİYET DÖNEMİ: ZEYTİNBURNU ASKERİ HASTANESİ

Hastane Osmanlı döneminde Zeytinburnu Hastanesi olarak anılıyorken Cumhuriyet'ten sonra Zeytinburnu Askerî Hastanesi adını aldı. Cumhuriyet'in ilk on yılında kapalı kalıp, Çorlu Asker Hastanesi'nin bir kısım personelinin gönderilmesiyle 1933 yılında açılış hazırlıklarına başlandı. Çalışmalar tamamlandıktan sonra, 2 Nisan 1935 günü hastane yeniden 100 yatakla faaliyete geçti. Bodrum katındaki odalar kel ve uyuzlu hastalarla müşahede altında tutulacaklar için

50 CDA. Y. PRK.ASK. 240/74, 27 C. 1324 [18 Ağustos 1906] .

51 CDA. Y.PRK.ASK. 253/57. Yaveran-ı Hazret-i Şehriyariden Tophane-i Âmire-i Mülûkaneleri ve Umum Mekâtib-i Askeriye-i Şahaneleri Nazırı Zeki imzalı ve 17 Z. 1325/8 Kânunusani 1323 [21 Ocak 1908] tarihli tezkire.

Restorasyon sonrası

hazırlandı, müştemilat kullanılır hale getirildi. Ana binanın sağındaki iki büyük koğuş ameliyat ve pansumanhanesiyle hariciye (cerrahi) kliniğine, diğer oda ve koğuşlar ise iç hastalıkları, göz ve kulak burun boğaz servislerine tahsis edildi. 1936 yılında Operatör Dr. Hamdi Bako, daha önce Tekirdağ Hastanesi'nde saklanmakta bulunan hastaneye ait cerrahi malzemeyi getirtip cerrahi servisinin faaliyetini geliştirdi. Bu yıllarda röntgen cihazı ve laboratuvar bulunmadığı için radyolojik inceleme ve biyomedikal analizler o sıralarda İstanbul'da bulunan Gülhane Askerî Tıp Akademisi'nde yapılmaktaydı.

1939'da Başhekim Yarbay Osman Kâmil Galatalı, hastane yakınındaki çimento fabrikasından temin ettiği "komşu hakkı" çimentolarla bodrum katı, hamam, mutfak, çamaşırlık gibi müştemilatı yeniden yaptırıp eksikleri tamamlarken, Ana Bakım Tamir Fabrikası'ndan da büyük yardımlar sağladı.

İkinci Dünya Savaşı seferberliğinde, hastane kadrosu 200'e çıkartılarak uzman ve yedek tabiplerle takviye edildi. 1940'ta hastanenin Pınarhisar'a intikal emri gelince hazırlıklar yapıldı, ancak hareket edileceği sırada emir ertelendi. Beş altı ay sonra ikinci bir emirle hastane önce Vize'ye sonra da Çerkezköy'e intikal ettirildi. Burada 5. Piyade Alay Kışlası'na yerleşti, kadrosu 300'e çıkartıldı ve "As. Posta 102" koduyla adlandırıldı.

1941'de birlikler Çakmak Hattı gerisine çekildiği sırada, Zeytinburnu Askerî Hastanesi bütün personeliyle Sirkeci-Haydarpaşa yoluyla Geyve'ye intikal ettirilip iki okul ve bir cami ile birkaç büyük binaya yerleştirildi. Aynı yıl Kasta-

monu'ya göç emriyle X. Kolordu'ya bağlandı. Çankırı'ya, buradan kara yoluyla Kastamonu'ya gelen hastane, Taşköprü yolu üstündeki eski Gureba-Frengi Hastanesi'ne yerleşerek, Kastamonu Asker Hastanesi adını aldı. Buradan da Kütahya'ya intikal emri geldi.

İkinci Dünya Savaşı seferberliğinin zorlu koşullarında sık sık yer değiştiren hastane her yönden çöküntüye uğradı. Savaş bittikten sonra, 1947 yılında, Çengelköy Hastanesi bir kısım malzeme ve personeli ile Zeytinburnu Hastanesi'ne nakledildi, iki yıl sonra da lağvedilerek bütün personeliyle Zeytinburnu Hastanesi'ne katıldı. Bu koşullarda hizmet ve personel düzeni ile tedavi ve bakım hizmetlerinin istenen düzeye çıkartılması güçleşti. Buna ilaveten hekimlerin bir bölümü başka görevlere atandı (1950).

1953'te başhekim Albay Taceddin İz, arkadaşları Dr. Şahap Göngün, Dr. Cihat Sak, Dr. Muammer Kalaç, Dr. Ahmet Algan, Operatör Rahmi Yalçın'dan oluşan genç ve enerjik bir ekiple hastaneyi kalkındırmak için yoğun çabalar harcandı. Bir yıl içinde bina temelden onarıldı, ameliyathane ve laboratuvar yeni alet ve cihazlarla donatıldı. Daha sonra, dış barakada bulunan idare ve personel odaları ana binaya yerleştirildi. Deniz cephesine aşağı inen setler yapıldı, ağaçlar diktirildi, bodrum kısmı hastaların hizmetine açıldı. Hekimlerin dinlenebileceği ve sağlık kurulunun çalışabileceği ayrı bir bölüm yapıldı. Restore edilen müştemilat bölümü, deniz cephesinin en uç kısmında yemek salonuyla birleştirildi.

Ordu Kumandanı, ciddi çalışmalarla meydana getirilen bu eserden çok memnun kalmıştı. Ancak o sıralarda İstanbul Üniversitesi'nde okuyan subay çocuklarına açılması düşünülen yatılı yurt için yer bulunamaması hastanenin sonu oldu. Aynı günlerde Ordu Sağlık Başkanı Galip Göker Paşa'nın (ö. 1964), barış döneminde İstanbul'a üç askerî hastanenin yeterli olduğunu ileri sürmesi nedeniyle Zeytinburnu Askerî Hastanesi yurt yapılmak üzere 1956 yılında lağvedildi. Hastanenin evrak ve kayıtları Eskişehir ve Ankara İncesu evrak mahzenlerine gönderildi. Bu asırlık hastanenin kapısı böylece kapandı.[52]

Tanınmış hekimlerimizden Rahmi Duman (Yd. Tğm. 1940), Fahreddin Kerim Gökay (Yd. Yzb. 1941, kısa süre), Nuri Fehmi Ayberk (Yd. Yzb. 1940-1941) askerliklerini bu hastanede yapmışlardı.

Hastane binası günümüzde Zeytinburnu Belediye Başkanlığı olarak kullanılmaktadır.

Zeytinburnu Hastanesi Görevlileri

İtalyan tebaasından Eczacı Guiseppe (Vefat, 1877).[53]
Tabip Kolağası Selami Efendi (Binbaşılığa terfi, 1885).[54]
Tabib-i evvel Bnb. Salim Efendi (Nişan, 1887).[55]
Tabib-i evvel Bnb. Salim Efendi (Kaymakamlığa terfi, 1895).[56]
Hakkı Bey (Tabipliğe tayin, 1898).[57]

52 Özbay, agm., s. 338-346.

53 CDA. HR.TH. 25/38, 23.10.1877.

54 CDA. İ.DH. 942/74577, 13 C. 1302 [30 Mart 1885].

55 CDA. İ.DH. 1020/83222, 3 R. 1305 [19 Aralık 1887].

56 CDA. İ.TAL. 69/15, 12 B. 1312 [9 Ocak 1895].

57 CDA. MF.MKT. 387/35, 19 L. 1315 [13 Mart 1898].

Etibbadan Solkolağası Hakkı Efendi (Mecidi nişanı, 1899).[58]

Kâtip Mehmed Said Efendi (Rütbe-i rabia tevcihi, 1899).[59]

Tabib-i evvel Kym. Salim Bey (Miralaylığa terfi, 1901).[60]

Tabip Solkolağası Fahri Efendi (Taltif, 1902).[61]

Eczacı Kolağası İbrahim Efendi (Bir rütbe terfi, 1902-1903).[62]

Tabib-i evvel Miralay Ahmed Salim Bey (Taltif, 1904).[63]

Sercerrah Kolağası İbrahim Efendi (Bir derece terfi, 1908).[64]

Tabib-i sani Bnb. Fethi Efendi (Emekliye ayrılma, 1909).[65]

Dahiliye Zabiti Topçu Kolağası Mehmed Ağa (Emekliye ayrılma, 1909).[66]

Tabib-i evvel Kym. Abdullah Nazmi Bey (Emekliye ayrılma, 1910).[67]

Serhademe Süleyman Ağa (Zayiinden 5. rütbe Mecidi nişanı, 1922).[68]

Zeytinburnu Hastanesi Tabib-i Evvelleri/Başhekimleri[69]

1860: *Kym. Kâmil*

1866: *Kym. Nikolaki*

1867: *Miralay Raşid*

1871: *Kym. Aleksandır*

1873: *Bnb. Ali*

1875: *Kym. Kazaski*

1879: *Miralay Salih*

1882-83: *Kym. Aziz*

1884-85: *Bnb. Mehmed Nami*

1886-1894: *Bnb. Salim*

1895-1906: *Miralay Ahmed Selim*

1907: *Bnb. Mehmet Tahsin*

1908: *Kym. İhya* (İttihatçı-politikacı)

1909: *Kym. Abdullah Azmi*

1910: *Bnb. Neşet*

1911-1913: *Tbp. Bnb. Fethi-Bnb. Mehmet Hilmi*

1915-1920: *Bnb. Burhan*

1935-1938: *Bnb. Cemil*

1938: *Yb. Sabri Ertenü*

1939-1940: *Yb. Osman Kâmil Galatalı*

1940-1941: *Bnb. Ata İsmail Börtecene*

1942-1945: *Alb. Niyazi Emrullah Boysan*

1947: *Alb. Fazıl Ersin*

1947-1948: *Alb. Osman Kâmil Galatalı*

1948-1950: *Alb. Ahmet Arif Ural*

1950-1952: *Yb. Mithat Ülker*

58 CDA. BEO. 1361/102016, 19 R. 1317 [27 Ağustos 1899].

59 CDA. İ.TAL. 185/8, 27 R. 1317 [4 Eylül 1899].

60 CDA. İ.TAL. 249/31, 4 M. 1319 [23 Nisan 1901].

61 CDA. İ.TAL. 278/36, 26 S. 1320 [4 Haziran 1902].

62 CDA. Y.PRK.BŞK. 68/56, 1320 [1902-03].

63 CDA. İ.TAL. 333/46, 23 RA. 1322 [7 Haziran 1904].

64 CDA. İ.TAL. 446/22, 2 S. 1326 [6 Mart 1908].

65 CDA. İ.AS. 95/18, 19 L. 1327 [3 Kasım 1909].

66 CDA. İ.AS. 97/19, 3 ZA. 1327 [16 Kasım 1909].

67 CDA. BEO. 3768/282562, 13 C. 1328 [22 Haziran 1910].

68 CDA. BEO. 4719/353901, 13 M. 1341 [5 Eylül1922].

69 1299 [1882]-1328 [1912] yılları arasında yayımlanmış olan *Devlet Salnameleri*'nde, Tophane-i Âmire başlığı altında, Zeytinburnu Hastanesi hakkında verilen bilgiler ile Özbay, agm, s. 345'teki liste karşılaştırılarak hazırlanmıştır.

1952-1955: *Alb. Tacettin İz*
1956: *Alb. Şahab Göngül*
1956-1957: *Alb. Muzaffer Tezonar*

NURİ FEHMİ AYBERK (1896-1975)

İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi'ni bitirdi (1919). Göz hastalıkları ihtisasını Gülhane'de yaptıktan sonra Viyana'ya giderek buradaki göz kliniklerinde bilgisini artırdı. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde trahom mücadele reisliği yaptı. Trahom (1927) ve Muhtasar Oftalmoloji (1932, ikinci baskı 1942) adlı kitaplarının ardından Madrid'de toplanan Uluslararası Oftalmoloji Kongresi'ne katıldı (1933).

Hükümet adına Suriye, Filistin, Mısır, Tunus, Balkan devletleri, Macaristan ve Polonya'yı dolaşarak trahom mücadelesi hakkında incelemeler yaptı.

1943 senesinde, sahibi olduğu Göz Kliniği Mecmuası'nı yayımlamaya başladı.

Kaynak: Fethi Erden, *Türk Hekimleri Biyografisi*, İstanbul, 1948, s. 29-30.

FAHRETTİN KERİM GÖKAY (1900-1987)

İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi'ni bitirdi (1922). Raşit Tahsin'in (Tuğsavul) yanında "emraz-ı akliye ve asabiye" yani nöropsikiyatri ihtisası yaptı. Bilgisini artırmak amacıyla Münih, Hamburg ve Viyana'da psikiyatri kliniklerinde ve laboratuvarlarda çalıştı. Doçentlik (1926), profesörlük (1933) ve ordinaryüs profesörlüğe yükseldi (1942).

İstanbul valiliği ve belediye başkanlığı yaptığı senelerdeki hizmetleri ve alkol bağımlılarıyla olan mücadelesiyle ün kazandı. Yeni Türkiye Partisi'nden İstanbul milletvekili seçildi. İmar-İskân Bakanlığı (1962-1963) ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı yaptı (1963). Avrupa Konseyi üyeliğine seçildi (1964). Uzun seneler Yeşilay'ın genel başkanlığını sürdürdü.

Kaynak: Fethi Erden, *Türk Hekimleri Biyografisi*, İstanbul, 1948, s. 101-102.

Dikkat

İstanbul Yedikule Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi

NURAN YILDIRIM

İnsanların toplu olarak yaşamaya başladığı zamanlardan beri var olan verem, Avrupa'da ölümcül şekilde yayılırken, Osmanlı İmparatorluğu'nun da korkulu hastalıklarından biriydi. Hatta saraya kadar girmiş, II. Mahmud'un annesi Nakşıdil Sultan, Sultan II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid'in yaşamlarının son bulmasına neden olmuştu. Sultan Abdülmecid 39 yaşında veremden öldüğünde 18 kadınının dokuzu vereme yakalanmıştı. Bunlar arasında Sultan II. Abdülhamid'in annesi Tirimüjgân, Sultan Vahideddin'in annesi Gülüstü de vardı. Saraydaki zayıf bünyeliler ile veremliler, havası iyi gelir düşüncesiyle Uludağ-Kadıyaylası'na gönderilirdi. II. Mahmud hastalığının son devresinde Çamlıca'ya gitmişti.

Osmanlı Devleti'nde verem, 19. yüzyılın son on yılından itibaren, bu hastalığın orduda yayılmaması için neler yapılması gerektiğinin soruşturulmasıyla gündeme geldi. Yerlere tükürmenin yasaklanması ve umumî yerlere tükürük hokkaları koyulması bu konuyla mücadelenin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Gıda maddeleri üretip satan esnafın sağlık bakımından denetlenerek veremlilerin mesleklerinden men edilmesi, süt veren hayvanların muayeneye tabi tutulması gibi tedbirlerle hastalığın yayılması önlenmeye çalışıldı.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında "Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti" kurulmuş (20 Nisan 1918) fakat İstanbul'un işgali üzerine dernek ve dispanseri çalışamaz hale gelmişti (1920).[1]

MAVROKORDATO HASTANESİ'NDEN YEDİKULE VEREM HASTANESİ'NE

1904 yılında İstanbul'un tanınmış bankerlerinden Teodor Mavrokordato, Londra'da ölen kardeşi Nikola Mavrokordato adına Balıklı Rum Hastanesi'ne "verem illetine müptela olanların tedavisine mahsus" bir yer yapılması için para bağışlamıştı. Önce hastane bahçesindeki 35 dönümlük alana sekiz pavyon yaptırılması ve çevresine de bin metre uzunluğunda ve üç metre yüksekliğinde bir duvar örülmesi planlandı. Her biri 2.600 altına mal olacak pavyonlardan 1.252 m^2 üzerine inşa edilecek iki pavyonun masrafı Mavrokordato ailesinin bağışıyla

1 Nuran Yıldırım ve Mahmut Gürgan, *Türk Göğüs Hastalıkları Tarihi,* ed. Muzaffer Metintaş, Türk Toraks Derneği, Aves Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 13-14, 35-36.

karşılanacaktı. Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi'nin 21 Nisan 1905 günlü mazbatasıyla verdiği onay üzerine 5 Mayıs 1905 tarihinde bu iki pavyonun yapımı için irade çıktı. Ertesi yıl kalan altı dairenin yapımı için izin istendi. Bu altı dairenin toplam maliyeti olan 14.500 lira Mavrokordato kardeşlerden Todoraki ve Pandelaki tarafından ödenecekti. Yapılan incelemede, binaların yapımında bir sakınca görülmeyince, cebren para toplama yoluna gidilmemesi şartıyla 16 Haziran 1906 tarihli irade ile inşaata izin verildi.[2]

Verem ve diğer bulaşıcı hastalıkların tedavi edildiği bu pavyonlar, "Mavrokordato Hastanesi" adıyla anılmaya başlandı. Mavrokordato Hastanesi'nin beş pavyonu, Birinci Dünya Savaşı yıllarında (1914-1918) kışla olarak kullanıldı. 20 Kasım 1918'de İstanbul'da hizmete giren Yunan Kızılhaçı bu binalara yerleştirdiği 350 yatağa hasta kabul etmeye başladı. Savaş bitince "Yakındoğu Yardım Vakfı/Near East Relief", Mavrokordato Hastanesi'nin iki binasını iki yıllığına kiralayıp burada 1 Temmuz 1920 günü, İstanbul'daki azınlıkların tüberkülozlu çocukları için Near East Relief Tüberkülozlu Çocuklar Hastanesi'ni açtı. Kurtuluş Savaşı'nın ardından yeniden Rum Hastanesi'ne bağlanan Mavrokordato Hastanesi'nin üç pavyonu, İkinci Dünya Savaşı seferberliğinde muhtemel bir savaşa karşı hazırlanan seyyar hastaneler ile sıhhiye bölüklerinden İstanbul'a sevk edilen zayıf ve verem şüpheli hastaların tedavisi için orduya verildi. 1940'ta bu üç pavyonda Yedikule Askeri Hastanesi adıyla 200 yataklı bir hastane açıldı. Seferberlik sona erince Rum Hastanesi mütevelli heyetinin isteği üzerine pavyonlar boşaltıldı, hasta askerler Selimiye Kışlası'na nakledildi (1948).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda ülkede en çok görülen hastalıklardan biri de veremdi. İstanbul'da tüberkülozdan ölenlerin sayısı diğer bulaşıcı hastalık-

2 CDA. DH. MKT. 1095/2, 5 CA. 1324 [27 Haziran 1906].

lardan ölenlerin beş katına ulaşmıştı. Dr. Behçet S. Uz'un girişimiyle, ilk verem mücadele derneği olan *İzmir Veremle Mücadele Cemiyet-i Hayriyesi* kuruldu (1923). Bunu *Heybeliada Sanatoryumu* (1924) ile çeşitli yerlerde açılan dispanserler izledi. 1949'da Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın girişimiyle toplanan *"Verem İstişare Komisyonu"* ile savaşa hız verildi. Komisyon yurt geneline yayılan bir savaş programı hazırladı. Dernekler-bakanlık işbirliği ile genişleyen mücadele bütün yurda yayıldı. Bu kapsamda Mavrokordato Hastanesi'nin altı pavyonu Balıklı Rum Vakfı'ndan kiralandı.[3]

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1949 yılının son aylarında Mavrokordato Hastanesi'ne ait pavyonlarda 300 yataklı Yedikule Verem Hastanesi'ni faaliyete geçirdi. Başlangıçta bir tecrithane olarak kullanılan hastane, zamanla modern araç gereçlerle donatılarak tam teşekküllü bir göğüs hastalıkları hastanesine dönüştürüldü. 1959'da Ortadoğu'nun tek tüberküloz menenjit çocuk servisine sahip olan hastanede 110 yataklı bir kadınlar pavyonu, üç erkek servisi ve modern bir ameliyathane bulunuyordu. İyileşmeye yüz tutmuş kadın ve erkek hastalara biçki, dikiş, nakış, radyo, bobinaj, elektrik, marangozluk, matbaacılık ve daktilo dersleri verilmekte, hayatlarını kazanmalarını sağlayacak meslekler edindirilmekteydi. Okul çağına gelen çocuklara da okuma yazma öğretilerek emsallerinden geri kalmamaları sağlanıyordu.[4]

1963 yılında yeni bir bina eklenen hastane 1970'te özel dal eğitim hastanesi olmuş ve o zamandan beri, göğüs hastalıkları ile göğüs cerrahisi alanlarında 300'ün üzerinde uzman hekim yetiştirmiştir.

3 Yıldırım ve Gürgan, *age.,* s. 50, 122-124.

4 *Türkiye Sağlık Rehberi (Tesisler),* ed. Hakkı Edremitli, haz. Mazhar Önad-Fuad Muhasiboğlu, İstanbul, 1959, s.173-174.

1980'de bünyesinde Göğüs Cerrahi Merkezi kurulan hastane "Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastanesi ve Göğüs Cerrahi Merkezi" adını aldı ve giderek gelişti. 1985'te kadro yatak sayısı 620, fiili yatak sayısı 431'di. Sekiz servise ilaveten ampiem, astım, çocuk göğüs hastalıkları ve göğüs cerrahisi servisleri dahil toplam 12 servisle verem dışı akciğer hastalarına da hizmet vermekteydi. Aynı yıl poliklinikte 13.228 hasta muayene edilmiş, 3.334 kişi taburcu olmuş, 199 kişi de vefat etmişti. 49 küçük, 129 orta, 162 büyük olmak üzere 340 ameliyat yapılmıştı. Kan merkezi de bulunan hastanede en çok görülen hastalıklar tüberküloz, akciğer kanserleri, KOAH, akciğerin suppuratif hastalıkları ile akciğer kistleriydi. 16 uzman doktor, 13 asistan doktor, bir diş hekimi, beş eczacı, 83 hemşire, 215 yardımcı hizmetli ve iki şoför kurumda hizmet vermekteydi.[5]

2002 yılında hastanede numaralarıyla anılan sekiz servis, hem Mavrokordato Hastanesi olarak kullanılmış pavyonlarda hem de hazineye ait parsel üzerine yapılan ek binalarda hizmet vermekteydi. Bunlardan 1. servisin kadın bölümünü Ataköy Rotary Kulübü yaptırmıştı. Üç servisin ve mescit, hemşire lojmanı, kreşin bulunduğu üç bina Semiha Şakir tarafından yaptırılıp bağışlanmıştı (1984). Modern çamaşırhane de bağışlarla faaliyete geçirilmişti. Yeni binalardan birinde 5. ve 6. erkek servisleri faaliyet göstermekteydi. 1., 2. ve 3. cerrahi servisleri ise Mavrokordato Hastanesi'ne ait tarihî bina ile buraya geçişi olan ve Başhekim Dr. Orhan Taşçı zamanında (1994) yapılan yeni binada hizmet vermekteydi. Bunlar dışında, 7. servis ve 8. servis binalarıyla, idare ve acil servis binaları modern

5 İstanbul Tabip Odası, *İstanbul Tıp Kataloğu* 86/87, s. 45.

sistemlerle donatılmış ama tarihî dokusu bozulmamış mekânlardaydı. Ayrıca biyokimya ve mikrobiyoloji laboratuvarlarına ait iki küçük bina ile müstakil ve modern bir mutfak vardı. Bu sekiz servis yanında cerrahi göğüs hastalıklarına ait üç servis ve bir de acil serviste, 391 yatakla hizmet verilmekteydi. Hastanede 37 göğüs hastalıkları uzmanı, 66 asistan, 13 göğüs cerrahı, 1 kardiyovasküler cerrah, 1 çocuk hastalıkları uzmanı, 6 pratisyen hekim, 4 diş hekimi, 2 eczacı, 4 anestezi uzmanı, 2 patolog, 2 bakteriyolog, 1 biyokimya uzmanı, 2 psikiyatrist, 90 hemşire, 36 ebe hemşire çalışmaktaydı. 8.846 kişi yataklı tedavi görmüş, 378 büyük ameliyat, 234 orta ameliyat ve 246 küçük ameliyat yapılmıştı.[6]

2002 YILINDA EN ÇOK GÖRÜLEN HASTALIKLAR

	Erkek	Kadın
Tüberküloz	1402 (39 ölüm)	144 (8 ölüm)
Trakea, bronş ve akciğer kanserleri	1178 (61 ölüm)	100 (6 ölüm)
Pnömöni	208 (116 ölüm)	80 (9 ölüm)
KOAH	1993(47 ölüm)	750 (9 ölüm)
Diğer solunum sistemi hastalıkları (yaralanma ve trafik kazaları)	119 (6 ölüm)	43 (1 ölüm)
Spontan pnömöni toraks	259 (ölüm yok)	24 (ölüm yok)
Akciğer plörezi	119 (3 ölüm)	64 (1 ölüm)

6 Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastanesi ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi İstatistik Birimi Sorumlusu Hatice Erdem ile 2002'de yapılan görüşme.

LACİVERT BİNA

Hastane 2005 yılında İSO 9001/2000 uluslararası kalite belgesi almıştır. 2011 yılında faaliyete geçen 200 yataklı yeni binasında akciğer nakli ünitesi, kemoterapi ünitesi ve cerrahi yoğun bakım ünitesi hizmete girmiş, daha sonra da ileri teknolojiyle donatılmış laboratuvarlar, solunumsal yoğun bakım ünitesi, pulmoner rehabilitasyon ünitesi ve ileri bronkoskopi üniteleri açılmıştır (2015).

Verem hastanesi olarak faaliyete geçmiş olan hastane, günümüzde çok az sayıda tüberkülozlu hastaya hizmet vermekte olup daha çok akciğer ve göğüs kafesindeki diğer organların hastalıkları için çözüm merkezidir. 2018'de yaklaşık olarak 363.605 poliklinik hizmeti verilmiş, 6.165 bronkoskopi ve 4.525 ameliyat yapılmış olup, 11.333 yataklı tedavi hizmetiyle hem Türkiye'nin hem de Avrupa'nın en büyük göğüs hastanesi konumundadır.

Zeytinburnu'nda çamlarla kaplı 60 dönümlük bahçesi, tarihi günümüze bağlayan eski ve modern binalarıyla, 406 yatakla Türkiye'nin dört bir tarafından gelen hastalara kucak açan hastane günümüzde şu birimlerde hizmet vermektedir: algoloji, çocuk sağlığı ve hastalıkları, fizik tedavi ve rehabilitasyon, genel cerrahi, göğüs cerrahisi, göğüs hastalıkları, iç hastalıkları, immünoloji ve alerji hastalıkları, kalp ve damar cerrahisi, kardiyoloji, kulak burun boğaz hastalıkları, nöroloji, radyasyon onkolojisi, psikiyatri.

Hastanede engelli bireyler için gerekli düzenlemeler yapılmış, özel bir poliklinik odası ve özel ihtiyaçlara cevap verebilecek araç gereç temin edilmiştir. Görme engellilere ayrılan özel asansörde Braille Alfabesi ile katları belirten sistem bulunmaktadır. Engelli bireylere sağlık hizmeti sunacak personele yılda iki kez hizmet içi eğitim verilmektedir. Hasta kayıtta çalışan personel, işitme engellilerle iletişim kurabilmek amacıyla eğitim almıştır.

Sağlık Bakanlığı tarafından sağlık turizmi için seçilen hastanede her yılın mayıs ayı son cumasına tekabül eden Yedikule Günü'nde bilimsel ve sosyal etkinlikler düzenlenmektedir.[7]

7 http://yedikulegogus.saglik.gov.tr/TR,18114/tarihcemiz.html; http://yedikulegogus.saglik.gov.tr/TR,18121/hizmet-verdigimiz-bolumbranslar.html, Erişim: 5 Haziran 2018.

İstanbul Hıfzıssıhha Enstitüsü Müdürlüğü

İstanbul Hıfzıssıhha Enstitüsü Müdürlüğü, Kültür Vadisi bölgesinin içinde, Seyyidnizam caddesi ile 10. Yıl caddesi arasında, Semiha Şakir Huzurevi ve Biruni Üniversitesi'nin yakınında bulunur.

İstanbul 1 No'lu Halk Sağlığı Laboratuvarı olarak 1971 yılında hizmete açılmış, Sağlık Bakanlığı'nın emriyle, 1928 yılında Ankara'da kurulmuş olan Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı örnek alınarak 1979 yılında İstanbul Bölge Hıfzıssıhha Enstitüsü Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür. Bölgesindeki 10 ilin halk sağlığı laboratuvarları, bilimsel ve teknik yönden bu enstitüye bağlanmıştır. 1993 yılında idari açıdan Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı'na bağlanan enstitü, hizmetlerini 2012 yılına kadar bu kurumsal yapıda yürütmüştür.

2012 yılında 81 ilin halk sağlığı müdürlükleri kurulmuş ve Hıfzıssıhha Enstitüsü müdürlüklerinin kurumsal yapısı sona ermiştir. Enstitü de İstanbul Halk Sağlığı Müdürlüğü'ne bağlı bir halk sağlığı laboratuvarı halini almıştır. Laboratuvar bugün, atık suların ve yüzey sularının mikrobiyolojik ve kimyasal analizlerini yapmakta, işçi sağlığı ve güvenliğiyle ilgili çalışmalar yürütmekte, teşhise yardımcı test, analiz ve görüntüleme hizmetleri sunmaktadır.

Semiha Şakir Huzurevi

1985 yılında hayırsever merhume Semiha Şakir tarafından yaptırılan Semiha Şakir Huzurevi muhtaç kimselere hizmet vermektedir.

4317 metrekarelik bir alana inşa edilmiş olan binada hem süit hem normal odalar mevcuttur. 76'sı normal bakım, 16'sı özel bakıma ayrılmış 90 yatağa sahiptir. Bodrum katında özel bakım ünitesi, sekiz adet iki kişilik oda, dinlenme salonu, tuvalet ve banyo, sağlık servisi, misafir odası, morg, iş atölyesi, arşiv, depo, teknisyen odası, çamaşırhane vardır. Zemin katta, özel bakım hizmeti alan huzurevi sakinlerine ait dört adet tek kişilik oda, standart hizmet alan yaşlıların kaldığı iki adet tek kişilik oda bulunmaktadır. Birinci katta dokuz adet tek kişilik oda, on iki adet çift kişilik oda ve dinlenme salonu; ikinci katta ise on bir adet tek kişilik oda, on iki adet çift kişilik oda ve bir de dinlenme salonu yer almaktadır.

Ni'me'l-ceyş Kabir ve Makamları

SÜLEYMAN FARUK GÖNCÜOĞLU

"Ni'me'l-ceyş", Osmanlıların 1453 tarihindeki İstanbul kuşatmasında bulunan askerlere verilen addır. Hz. Muhammed bir hadis-i şerifinde İstanbul'un bir gün fethedileceğini bildirmiş, bu fethi gerçekleştirecek kumandanı "ni'me'l-emir" (mutlu komutan), askerleri de "ni'me'l-ceyş" (mutlu asker) olarak nitelendirmiştir. Bu adlandırma sadece İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedildiği son kuşatma için kullanılmaktaysa da Ahmed Süheyl Ünver, Fatih'ten önceki kuşatmalara katılan askerler için de kullanılması gerektiğini söylemektedir.

1453 yılından önceki kuşatmalara katılmış olan askerlere "evvelûn", Fatih dönemi askerlerine de "âhirûn" denilmesi bundan dolayıdır. Ayrıca, "âhirûn" kelimesinin ebced hesabıyla İstanbul'un fetih tarihinin hicrî karşılığı olan 857 yılına denk düştüğü bizzat Fatih Sultan Mehmed Han tarafından tespit edilmiştir.

Ni'me'l-ceyş kavramı, her ne kadar "mutlu asker" anlamında kullanılmışsa da İstanbul'un kuşatmalarında bulunan ya da şehit olan bilginleri, şeyhleri, devlet adamlarını da kapsamaktadır. Yine kuşatmalarda şehit olan birçok kişi kendi ismiyle değil, İstanbul halkının ilk hemşehrileri olarak, bu tabirle anılmıştır.

Ni'me'l-ceyşten sayılanların bir kısmı İstanbul'un kuşatılması sırasında, çoğunluğu da şehre girerken karşılaşılan direniş sırasında şehit olmuştur. Şehre girildikten sonra çatışmalar bir müddet gruplar hâlinde sokak içlerinde de devam etmiş, bu çatışmalarda şehit olanlar bulundukları yerlerde defnedilmiştir. İstanbul halkı şehit olanlar için türbeler yaptırmış, onları mukaddes kabul ederek "baba, dede" lakaplarıyla anmıştır. Bu kişilerin yattığı yerler halk tarafından uğurlu kabul edilmiş ve makamları o semtin insanları tarafından korunmuş, ziyaret yeri olarak kabul görmüştür.

Mahalle içlerindeki bu makamlar zamanla yatır ve adak yeri olma özelliğini de kazanmış, dilek sahipleri yatırlara mum dikerek, dualarla adaklar adayarak bu-

raları ziyaret etmiştir. Tarihî yarımada içinde bulunan ni'me'l-ceyş kabirlerinden birçoğunun hayali şahıslara atfedildiği sanılmaktadır. Hemen hemen hiçbirinin asıl isminin bilinmeyişi birtakım rivayetlerin doğmasına sebep olmuş, daha sonra da her makam orada gömülü olduğu öngörülen ni'me'l-ceyş'in halk tarafından verilen adıyla anılır olmuştur.

Uzun yıllar ni'me'l-ceyş kabirlerinin çoğu, o kişinin kurucusu olduğu mescidin vakfı tarafından veya o semtin manevi sahibi olarak görülmesi sebebiyle orada ikamet edenlerce korunur ve kabrin bakımı yapılırdı. Silivrikapı, Edirnekapı ve Eğrikapı semti ahalisi ramazan aylarında, bayram ve kandil günlerinde bu kabirleri ziyaretsiz ve Fatiha'sız bırakmazdı.

İstanbul'un ilk mescidlerinin yakınlarında olan makamlar 1912'den itibaren toplumsal himayeden mahrum kalmaya başlayacaktır. Bunlar, Balkan Harbi yıllarının İstanbul'a getirdiği inanılmaz göç ve sosyal doku içerisindeki keşmekeşin yaşandığı tarihlerdir. Bu dönemde cami avluları, mescidler ve medreseler İstanbul'a gelen göçmenlerin meskeni hâline dönüşecektir. Buna en iyi örnek, 16. yüzyıl eseri olan Topkapı Takkeci İbrahim Ağa Camii'nin 1910-1930 tarihlerinde Balkan göçmenleri için mesken olarak kullanılmasıdır.

Birbiri ardısıra devam eden savaş yılları ni'me'l-ceyş ziyaretlerini olumsuz etkilemiş olsa da, Mollagürani semtinde Sarı Musa, Hırkaişerif'te Koyun Baba, Silivrikapı dışında Fatih'in topçubaşısı Esad Ağa, Şehzadebaşı'nda Uryan Dede, Eminönü'nde Arpacılar Camii altında Şeyh Mehmed Geylani ziyaretleri devam etmiştir.

SAKA ALİ BABA

Alperenlerdendir. İsmi Ali'dir; İstanbul'un fethi sırasında orduda sakabaşı olarak vazife yaptığı için Saka Ali Baba veya Derya Ali Baba adıyla meşhur olmuştur.

Doğum yeri, doğum ve vefat tarihi kesin olmamakla birlikte fetih sonrası gazi olarak İstanbul'da vefat ettiği bilinmektedir. Türbesi Kazlıçeşme'dedir.

İstanbul'un fetih kuşatması sırasında bazı kimseler, "Ordu susuz kalmak tehlikesiyle karşı karşıya, kuyular boş, çeşmeler akmıyor" şeklinde bir söylenti yayarak ordu içerisinde huzursuzluk çıkarmaya yönelirler. Ordunun sakabaşısı Ali Baba bu söylenti üzerine sırtında kırbasıyla Sultan II. Mehmed Han'ın huzuruna çıkarılır. Genç padişah ne kadar telaşlı ve üzüntülüyse, kendisi o kadar soğukkanlı ve sakin durmaktadır. En ufak bir endişe izi taşımamakta, her zamanki mütebessim hâliyle padişahın yüzüne bakmaktadır. Padişah onun böyle kritik bir anda gayet sakin olduğunu görünce iyice celallenir ve "Olanlardan haberin yokmuş gibi duruyorsun Ali Efendi! Asker susuzluktan kırılıyor. Neden gerekli tedbiri almazsın da bizi müşkül hâle düşürürsün? Bu hâle nasıl çare bulacağız?" der.

Sakabaşı Ali Efendi, "Devletlû padişahım! Merak etmeyiniz, su çok" diye cevap verir. Daha da hiddetlenen Sultan "Ne biçim laf edersin? Sen askerle alay mı edersin?" der. Sakabaşı Ali Efendi arkasını padişaha dönüp, sırtındaki su kırbasını ondan tarafa çevirir ve "Ben yalan söylemem sultanım. Bakın isterseniz ne kadar çok suyumuz var" diye cevap verir. Sakabaşı Ali Efendi'nin bu sözünden bir şey anlamayan Sultan kırbaya baktığında bir de ne görsün? Kırbanın içinde bir derya, büyük bir okyanus görünmektedir. Göz alabildiğine uzanan su, bir değil, binlerce orduyu doyuracak kadar çoktur. Gözlerine inanamayan Padişah, yanındakilerin de bu kırbanın içine bakmalarını emreder. Sırasıyla kırbanın içine eğilip bakan devlet erkânı da büyük bir şaşkınlık ve hayret içinde aynı manzarayı görecektir.

Elekçi Baba Türbesi

Sakabaşı Ali Efendi, "Ey cihan padişahım! İstediğin kadar su işte burada. Fakat ben askere suyu doyumluk veremiyorum. Çünkü onlar kahramanca savaşıyor, yorulup terliyorlar. Eğer istedikleri kadar suyu versem hepsi hastalanıp yatacaklar. Sonra da zaferimiz tehlikeye düşecek" der ve sırtındaki kırbayı hızlıca yere bırakır. Kırbanın düşüp parçalandığı yerde bir su kaynağı ortaya çıkar. Şırıl şırıl akan bu kaynaktan ordunun su ihtiyacı giderilir. Bu hadise üzerine Sultan, Sakabaşı Ali Efendi'ye "Derya Ali Baba" ismini verir.

İstanbul'un fethi sonrası Kazlıçeşme arazisi Derya Ali Baba'ya tahsis edilecek ve kendisi tarafından vakfedilecektir. Deryaî Baba'nın içinde bir çeşme de bulunan türbesi Demirhane caddesi üzerinde, Kazlıçeşme otobüs durağının yanındadır.

ELEKÇİ BABA

Bu zatın Hazreti Eba Eyyubu'l Ensari ile gelen mücahitlerden olduğu ifade edildiği gibi, Fatih Sultan Mehmed Han'ın alemdarı Muslihüddin Dede isminde bir asker olduğu da iddia edilmektedir.

Silivrikapı dışında, sandukası üzerinde elekler bulunan ahşap türbesi 1925 yılında mum dikme neticesinde tutuşmuş ve yanmıştır.[1]. Kitabesinde "Ebu'l-feth Sultan Mehmed Han Hazretleri'nin alemdarlarından Merhum Elekli Muslihüddin Dede, ruhuna el Fatiha 857" yazmaktadır.

ESED AĞA

Silivrikapı dışında, Seyyid Nizam Hazretleri'ne ait türbe ve tekke karşısındaki köşede, Fatih Sultan Mehmed Han'ın topçubaşılarından Esed Ağa'nın kabri bulunmaktadır.

Kabir taşında pek sade ve itina gösterilmemiş bir istifle "Sultan Mehmed Han-ı Fatih Hazretleri'nin topçubaşısı Esed Ağa ibn-i Beri sene hicrî 978/miladî 1570, tamiri sene Safer 1265/miladî 1848" yazılıdır.

1570 yılı Sultan III. Mehmed dönemine tekabül etmektedir; dolayısıyla kabir ya bu devirde tamir görmüş veya tarih yanlış kazınmıştır.[2]

TOP DÖKÜMCÜSÜ AHMED USTA

Surların dışında ilk şehit düşenlerdendir. Kabri Yedikule Kapısı yanındadır; kitabeden anlaşıldığı üzere H. 1297'de (1880) yenilenmiştir. Türbesi yıkılmıştır, kabrin üstü açıktır.

YUSUF DEDE

Yedikule Surları dışında şehit düşen, fetih gününün mutlu askerlerindendir.

KAZLI DERGÂHI HAZİRESİ

Yedikule dışında Kazlıçeşme mahallesi Zakirbaşı sokağında yer alan Perişan Baba, Erikli Baba yahut Zâkirbaşı Tekkesi olarak bilinen bu tasavvuf merkezi, tarihi İstanbul fethi ile başlayan yerlerdendir. Erenler-Abdalan ve Bektaşiyan zümresine dayanır. *Oruç Bey Tarihi*'nde,[2] "Hicretin 856 senesinde gazayı ekberdir deyüp şeyhlerden, âlimlerden, tekye-nişinlerden, abdallardan hazır olup, İstanbul üzerine yürüdü" denmektedir.

Hâlen hazirede ve büyük mezarlıkta görülen Bizans döneminden kalma mermer sütun ve eski kabirler, surlara pek yakın bu yerin geçmişini hatırlatmaktadır. Tekkeye münhasır bir kitabe yoktur.

Tekke, üzerinde kaz kabartması olan meşhur Kazlı Çeşme'nin gerisinde yer al-

1 Süheyl Ünver, *İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar*, Ankara, 1976, s. 34.

2 Necdet İşli, "Zeytinburnu Tekkeleri", *Zeytinburnu Kültür Vadisi Kitabı*, baskıda (yayınlanmakta olan makalesinden yararlanmamızı sağladığı için tarihçi Necdet İşli'ye teşekkür ederim); Edirneli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi,* yay.haz. Atsız, İstanbul, 1972, s. 108.

maktadır. Haziresi mezar kitabeleri yönünden yegâne kaynaktır. 15. ve 16. yüzyıllarda tekkenin karşısında yer alan büyük mezarlığın da bu tesisle birlikte anıldığı hatırlanırsa, mezarlıkta bulunan 16. yüzyıldan kalma küfeki taşların buraya defnedilmiş kişilere ait şahideler olduğu anlaşılır.[3]

TOPKAPI SURDIŞI

Eski Çırpıcı yolunda Merkezefendi'den gelen yolun ana kavşağa yakın bir noktasında bir kar kuyusu bulunmaktaydı. Bunun hemen yakınında yer alan mezarlık ise Fetih Şehitliği Mezarlığı olarak bilinen bir ni'me'l-ceyş kabristanıydı. Mezarlığın küfeki taşları kitabesizdi. Surlara uzak ve mezarlıklar haricinde bir şehitlik olan bu mezarlığa kadar yol, kısmen adi kaldırım, yer yer de Sultan Mahmud kaldırımı tabir olunan tabla gibi iri ve düzgün kayalarla döşeli idi.[4] Bu mezarlık ortadan kaldırılmıştır.

Derya Ali Baba kabri

3 Necdet İşli, "Zeytinburnu Tekkeleri", *Zeytinburnu Kültür Vadisi Kitabı*, baskıda.

4 Şinasi Akbatu, "Çırpıcı", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 7, İstanbul, 1965, s. 3949 ve "Çırpıcı Caddesi", *age*, s. 3950-3951; İsmail Fazıl Ayanoğlu, *Vakıf Hayrat Fişleri 26.08.1959*; Hayri Necdet İşli, *Vakıf Hayrat Fişleri 01.03.1995* tarihli tespitler; Süleyman Faruk Göncüoğlu, *Zeytinburnu Yollar ve Kapılar*, İstanbul, 2013, s. 156.

YEDİ ŞEHİTLER

Yedi Şehitler Mezarlığı

Yedi Şehitler Mezarlığı, Zeytinburnu'nun, Kazlıçeşme semtinde Abay caddesi üzerindedir. İstanbul'un fethinden sonraki ilk şehitlik kabul edilen mezarlıkta medfun bulunanların, İstanbul'un fethi sırasında şehit düşen askerler (Ni'me'l-ceyş) olduğu düşünülmektedir. Ön cephesindeki 1822 tarihli tamir kitabesinde şu ifadeler yer almaktadır:

''Gâzî-i feth ki SultânMehemmed Han ile,
Bu yedi kimse berâber anın ile var imiş''
''Cümlesi birden şehâdet şerbetini nûş eyleyüp
Yedikule hâricinde bunca yıl esrâr imiş''
''Zâhire hak-makâle kimdir sebeb ittim sual
Nâm-ı hurşîd-i cihân ol absâr imiş''
''Bir büyük zât-ı kirâm derç idüp itmiş cevâbın
Her birisi râb-ı hakda doğrusu dündâr imiş''
''Kudsî-i bîçare sormuş tarihin itmâmını
Belhi sorardı Mısrî tarihin izhâr imiş''

Kaynaklarda Hacı Ivaz adındaki bir Allah dostunun fetihten yıllar sonra mezarların yerini belirlediği ve korunaklı hale getirdiği geçmektedir.

Yedi Şehitler Mezarlığı, 1993 yılında Kazlıçeşme tarihî bölgesi büyük restorasyonunda tamir görmüştür. İlerleyen yıllarda Kültür Vadisi Projesi kapsamında yeniden restore edilen mezarlık, Erikli Baba Tekkesi ve Derya-i Ali Baba türbesi arasında yer almaktadır. Yanında Yedikule İplik Fabrikası kalıntısı bulunmaktadır. Kazlıçeşme, Fatih Camii ve Aya Paraskevi Ayazması gibi tarihî yapılara komşudur.

HATİCE ÖZYEGEN
D.1887 – Ö.1938
GAZİANTEPLİ
JİN. OP. DR.
M.ORHAN BİLGE
D.1904 – Ö.29.10.1992
AZİZE BİLGE
HATİCE
BİNBAŞI

Müslüman Mezarlıkları

MERKEZEFENDİ MEZARLIĞI

Merkezefendi Mezarlığı, Merkezefendi türbesinin çevresinde oluşmuş ve zamanla genişlemiştir. Merkezefendi Külliyesi'nde üç bölüm halinde konumlanmış olan mezarlıklardaki toplam 1091 mezar taşıyla sur dışında en çok Osmanlı dönemi mezar taşına sahip mezarlıktır.

En eskisi 1694-1695 tarihli olan mezar taşları 18. ila 19. yüzyıllara uzanır ve orta tabakaya aittir. Pek çoğunda isim görülebilirken, bazılarında ise kişilere ait hususi bilgiler olmakla birlikte isimler tespit edilememektedir. Mezarlıklar eski mermer taşları, mermer pehle, mermer başı taşı ve mermer ayak taşlarından oluşmuştur.

Birinci bölümde bulunan mezarlık, kuzeydoğu yönünde cami-tevhidhane ile çilehane arasında yer almaktadır. Hazire, sıvalı kâgir duvarla çevrilidir. Hazirenin içerisinde yenilenen ve eski mermer taşları olmak üzere toplam 150 adet mezar bulunmaktadır. Eski mezarların büyük çoğunluğu cami-tevhidhane ile hazirenin kesiştiği alandadır. Buradaki mezarların bir kısmının yalnızca baş taşları günümüze ulaşmıştır.

İkinci bölümde bulunan mezarlık, güneybatı yönünde cami-tevhidhane ile Merkezefendi caddesi arasındaki üçgen alanda yer alır. Minare bu hazire alanı içerisindedir. Hazirede yenilenenler ve eskiler bir arada olmak üzere toplam 27 adet mezar bulunmaktadır. Eski mezarların büyük çoğunluğu üçgen alanın uzun kenarında hazire girişindedir.

Üçüncü bölümdeki mezarlık, diğerlerine göre en küçüğü olup cami-tevhidhane giriş kapısının sağındadır. İçerisinde dokuz adet mezarlık bulunmaktadır. Merkezefendi Külliyesi yapılarının restore edildiği dönemde, taşları zamanla kırılmış ve bozulmuş olan mezar taşlarına yönelik gerekli tamirler gerçekleştirilmiş ve mezarlıkları çevreleyen demir korkuluklar yeniden yapılmıştır.

ESKİ KOZLU MEZARLIĞI

Eski Kozlu Mezarlığı, Yedikule surları karşısında, 10. Yıl caddesi üzerinde uzanır ve ortasından geçen yolla ikiye ayrılır. Mezarlığın bir tarafını Silivrikapı ve Ayvalık Mezarlığı ile Balıklı Rum Mezarlığı ve Tıbbi Bitkiler Bahçesi çevrelemektedir. Diğer tarafının etrafında ise Süryani Kadim Mezarlığı ve Yeni Kozlu Mezarlığı bulunmaktadır.

Girişin hemen devamında, yeşil kubbeli büyükçe bir şadırvan vardır. Mezarlığın adalarını ve caddelerini dolaştıkça yol kenarlarında eski ya da yeni birçok hayrat görülmektedir. Yine mezarlık boyunca servi ağaçlarının yanında az da olsa çınarlar ve meyve ağaçları da bulunmaktadır.

Eski Kozlu Mezarlığı'nda bir sanat eseri özeniyle yapılmış çok sayıda mezar taşı göze çarpmaktadır. Kadınlara ait olanlar daha çok işlemelidir ve baş kısımlarında çiçek ve yaprak oymaları vardır. Erkeklerin mezar taşlarının baş kısımlarında ise fes ve sarık şeklinde figürler yer almaktadır. Bunların içinde önemli kişilerin de mezarları bulunmaktadır. Örneğin baş kısmı sarık şeklinde hazırlanmış olup işlemeleriyle göze çarpan bir mezar taşı, Kanunî Sultan Süleyman'ın imam-ı evveli ve hocası Mevlan Bektaş Efendi hazretlerine aittir.

YENİ KOZLU MEZARLIĞI

Merkezefendi mahallesinde yer alan Yeni Kozlu Mezarlığı, Eski Kozlu Mezarlığı ile Tahir Efendi Mezarlığı arasında Dedeler Mezarlığı'na da yakın bir konumdadır. 66.000 m^2'lik bir alanı kaplar ve Osmanlı döneminden kalma, en eskisi 1665-1666 tarihli olan toplam 424 adet mezar taşı içerir. Bu taşların büyük kısmı, civardaki mezarlıklarda yeni mezarlar için açılan yerlerden toplanıp buraya getirilmiştir.

Zeytinburnu Kültür Vadisi I. Etap Kültür Aksı Sağlıklaştırma Avan Projesi kapsamında Yeni Kozlu Mezarlığı da diğer mezarlıklar gibi düzenlemeye tabi tutulmuştur.

DEDELER MEZARLIĞI

Mevlevî dedelerinin yakınları, akrabaları ve Mevlevî tarikatına bağlı kişilerin gömülü olduğu Dedeler Mezarlığı, Merkezefendi mahallesinde Mevlevîhane caddesi üzerinde, Yeni Kozlu Mezarlığı'na yakın bir konumdadır. Toplamda 13.350 m²'lik bir alanı kaplar; içerisinde 18. yüzyıl ve sonrasına ait 43 mezar taşı mevcuttur.

Dedeler Mezarlığı, Zeytinburnu Kültür Vadisi I. Etap Kültür Aksı Sağlıklaştırma Avan Projesi kapsamında düzenlenerek kent hayatına dâhil edilmiştir.

SİLİVRİKAPI AYVALIK MÜSLÜMAN MEZARLIĞI

Seyyidnizam mahallesinde bulunan Silivrikapı Ayvalık Müslüman Mezarlığı, Yeni ve Eski Kozlu Mezarlıklarının bulunduğu alana yakın bir konumdadır. Ayrı ayrı dört kısımdan oluşur ve toplam alanı 54.400 m²'dir. Mezarlıktaki toplam 255 eski mezar taşından en eskisi 1659-1160 tarihlidir. Diğereri ise daha çok 17. yüzyıl ve sonrasına aittir.

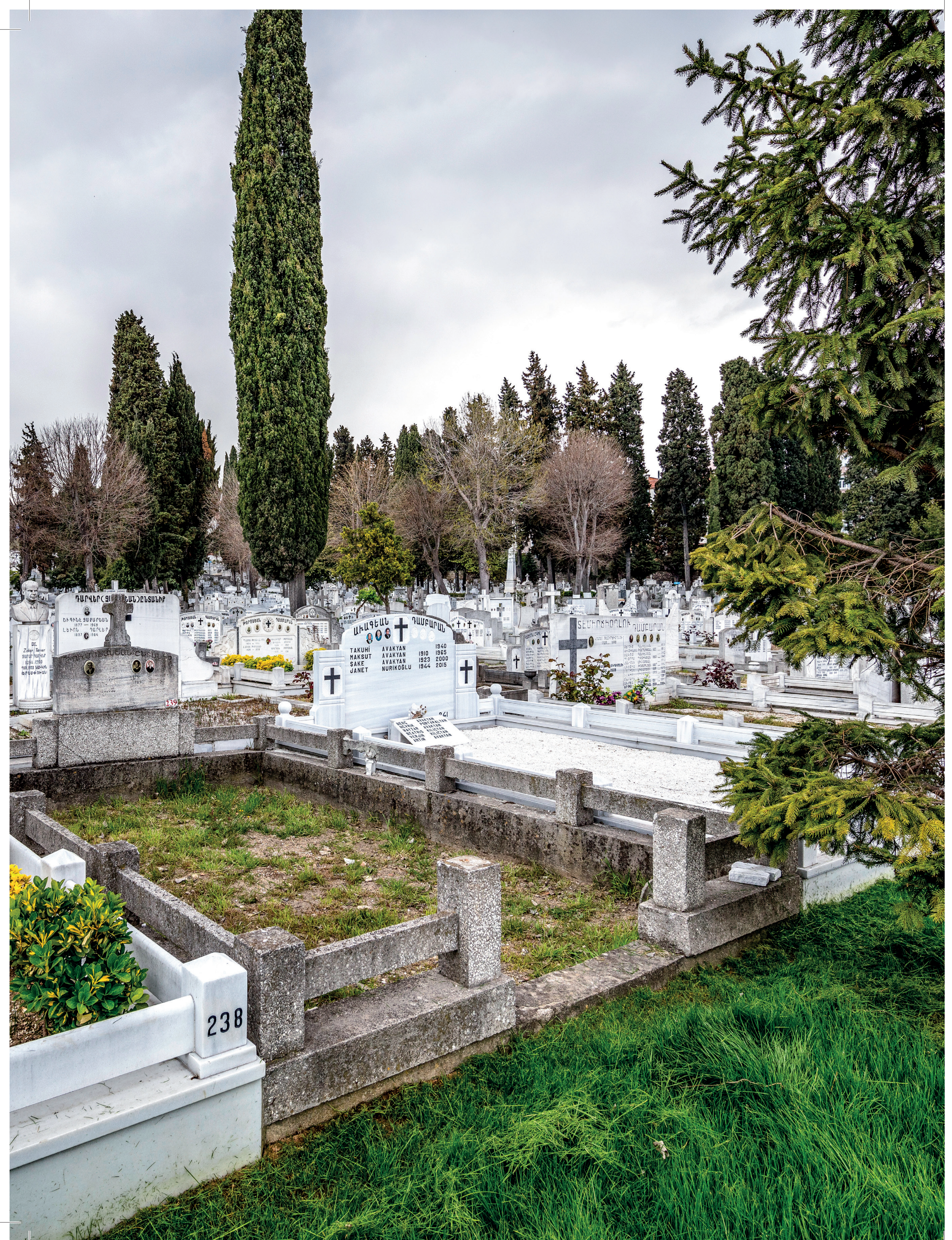
Bu mezarlıkta yatan en meşhur isim, Sultan II. Mahmud döneminde isyan eden Tepedelenli Ali Paşa'dır. II. Mahmud tarafından Yanya'da idam ettirildikten sonra kesik başı buraya gömülen Ali Paşa'nın iki oğlu ve bir torununun kesik başları da yine aynı mezarlıktadır. 2013 yılında Arnavutluk başbakanı Sali Beşira, Tepedelenli Ali Paşa'nın "bakiyye-i ızâm"ını talep etmiş fakat bu talebi reddedilmiştir.

Silivrikapı Ayvalık Müslüman Mezarlığı, Zeytinburnu Kültür Vadisi I. Etap Kültür Aksı Sağlıklaştırma Avon Projesi kapsamında düzenlenmiştir. 2007 yılında onaylanan bu düzenleme kapsamında mezarlığın giriş ve kapıları, duvarları, aydınlatma elemanları, oturma mekânları, çeşme gibi donatıları yenilenmiştir.

TAHİR EFENDİ MEZARLIĞI

Merkezefendi mahallesi 10. Yıl caddesi üzerinde Yeni Kozlu Mezarlığı'na yakın bir konumdaki Tahir Efendi Mezarlığı, Çürüklü Mezarı olarak da adlandırılır. 3.340 m²'lik bir alanı kaplayan mezarlıkta 18. yüzyıl ve sonrasına ait toplam 43 mezar taşı bulunmaktadır.

Tahir Efendi Mezarlığı, 2007 yılında onaylanan Zeytinburnu Kültür Vadisi I. Etap Kültür Aksı Sağlıklaştırma Avan Projesi kapsamında düzenlenerek yenilenmiştir.

ԱՒԱԳԵԱՆ ԴԱՄԲԱՐԱՆ
TAKUHİ AVAKYAN 1940
MAKSUT AVAKYAN 1910 1965
ŞAKE AVAKYAN 1923 2000
JANET NURİKOĞLU 1944 2015
238

Balıklı Ermeni Mezarlığı

Bu mezarlık Bedrosyan Karabetyan'ın belirttiğine göre, 1554 yılı Mahkeme-i Şer'iye kararı neticesinde Ermeni cemaatine tahsis edilmiştir. Cumhuriyet sonrası yapılan ilk imar yolu düzenlemesi sonucu büyük ve küçük diye ikiye ayrılmıştır. İstanbul'un; Narlıkapı, Kumkapı, Yenikapı, Gedikpaşa ve Samatya semtlerinde ikamet etmiş Ermenilerin defin alanı olarak yüzyıllardır kullanılmaktadır. Büyük Ermeni Mezarlığı kısmı yirmialtı parselden oluşurken Küçük Balıklı kısmında herhangi bir taksimat söz konusu değildir.

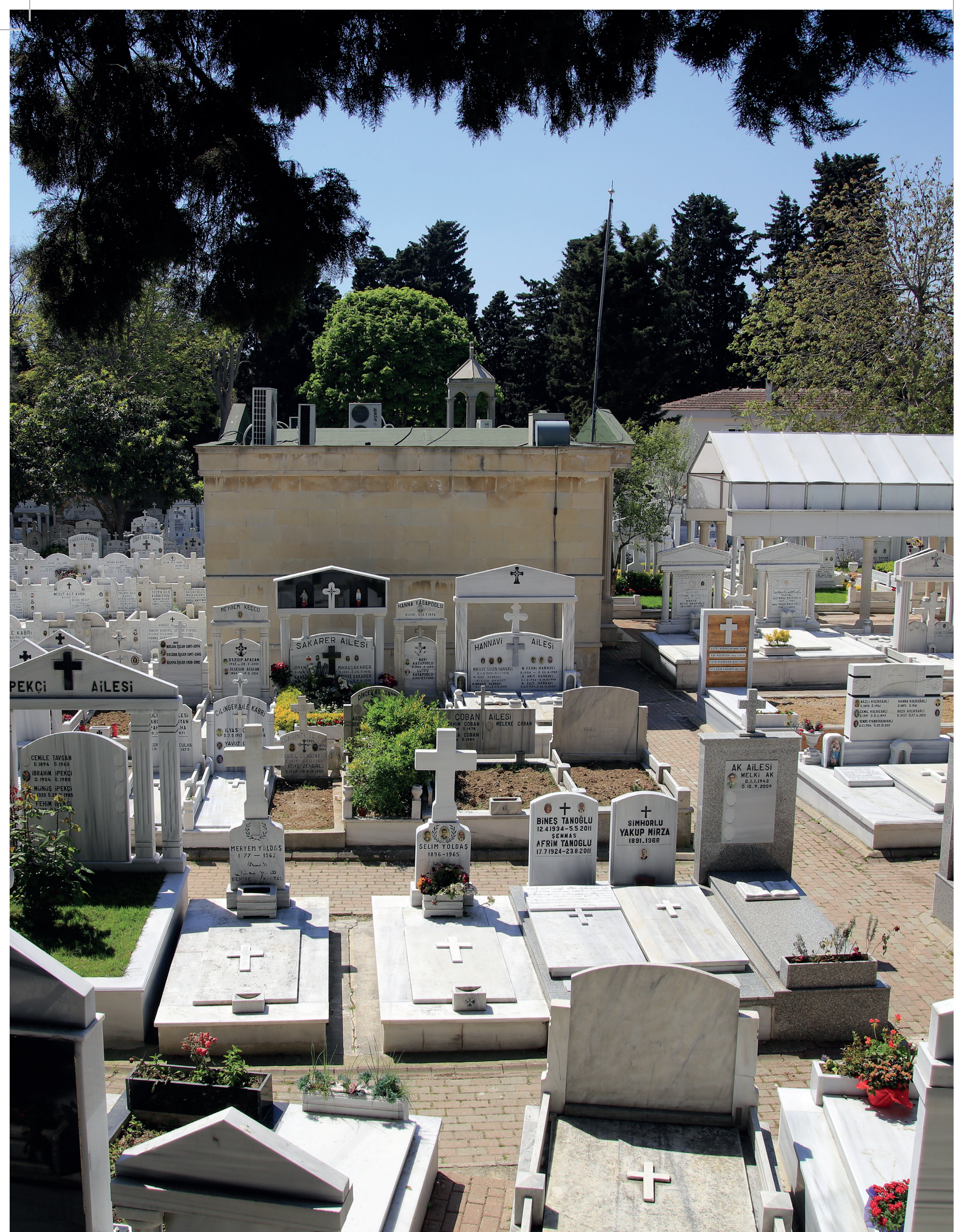
Mezarlık alanı içerisinde bulunan ve yaşam ağacını tasvir eden anıt yapının kitabesinde şunlar yazmaktadır:

> *Haç, yaşam ağacına dönüşüyor. Yaşam ağacı Rabbimiz İsa Mesîh'i temsil eder. Kutsal İncil'de dünyadaki bütün kuşların (insanların ruhları) ağacın (onun) gölgesinde huzur bulacağı yazılmaktadır. Haçın altındaki bölüm dünyayı simgeler ve onun üstünde kurtarıcının haçı yer alır. Onun yanındaki kemer ise cenneti simgeler. Kurtuluşumuzun fidyesi Rab İsa Mesîh'in çarmıha gerilmesidir ve her kim ki O'na iman eder, O'nun gölgesi altında huzur bulacaktır.*

Ermeni harfleriyle Türkçe yazılı mezar taşları İstanbul'da yer alan Ermeni mezarlıkları içinde en çok burada bulunur. Mesela, Edirnekapı Mezarlığı'nda yer alan Ermeni harfleriyle Türkçe yazılmış kitabe sayısı altı adet iken burada yirminin üzerindedir. Mezarlıktaki en eski yapı Divrikli Bağdasar'ın gelini olduğu düşünülen Zartar'ın 1618 yılına ait mezar taşıdır. Mezarlık içinde bulunan yollara Ermeni cemaati tarafından önemli görülen Surp Mateos, Surp Ğugas, Surp Ğevont, Surp Neragasi, Surp Lusavoriç, Surp Horenasi, Surp Vartan, Surp Ohannes, Surp Margos, Surp Mesrop, Surp Arisdakes, Surp Yeğişe, Surp Dırtat, Surp Hosrovı Tuğt, Surp Nerses, Surp Vırtanes gibi azizlerin isimleri verilmiştir.

17. yüzyıl müelliflerinden Eremiya Çelebi Kömürcüyan'ın *İstanbul Tarihi* adlı eseri, Balıklı Ermeni Mezarlığı hakkındaki en eski kaynaklardan biridir.

PEKÇi AiLESi
MEYREM KECCO
SAKARER AiLESi
HANNA KASAPOĞLU
HANNAVi AiLESi
COBAN AiLESi
CEMILE TAVSAN
AK AiLESi
MELKi AK
D.I.I.1943
Ö.15.9.2009
MERYEM YOLDAŞ
1877 — 1962
SELIM YOLDAŞ
1896-1965
BiNEŞ TANOĞLU
12.4.1934-5.5.2011
ŞEMMAS
AFRiM TANOĞLU
17.7.1924-23.8.2011
SiMHORLU
YAKUP MiRZA
1891-1966

Süryani Kadim Mezarlığı

Seyyidnizam mahallesinde bulunan Süryani Kadim Mezarlığı, Balıklı Rum ve Ermeni mezarlıkları ile Eski Kozlu Mezarlığı arasındaki bölgededir. Bulunduğu yer tarihte Kozlu Mezarlığı bölgesinde Rumlara ait bir araziyken, Rumlar tarafından Süryani Vakfı'na verilmiş ve 1960 yılında bu alan tesis edilmiştir. Türkiye'deki Süryaniler "Türk Süryani Kadim Cemaati" olarak da bilindiğinden mezarlık da bu şekilde adlandırılmıştır.

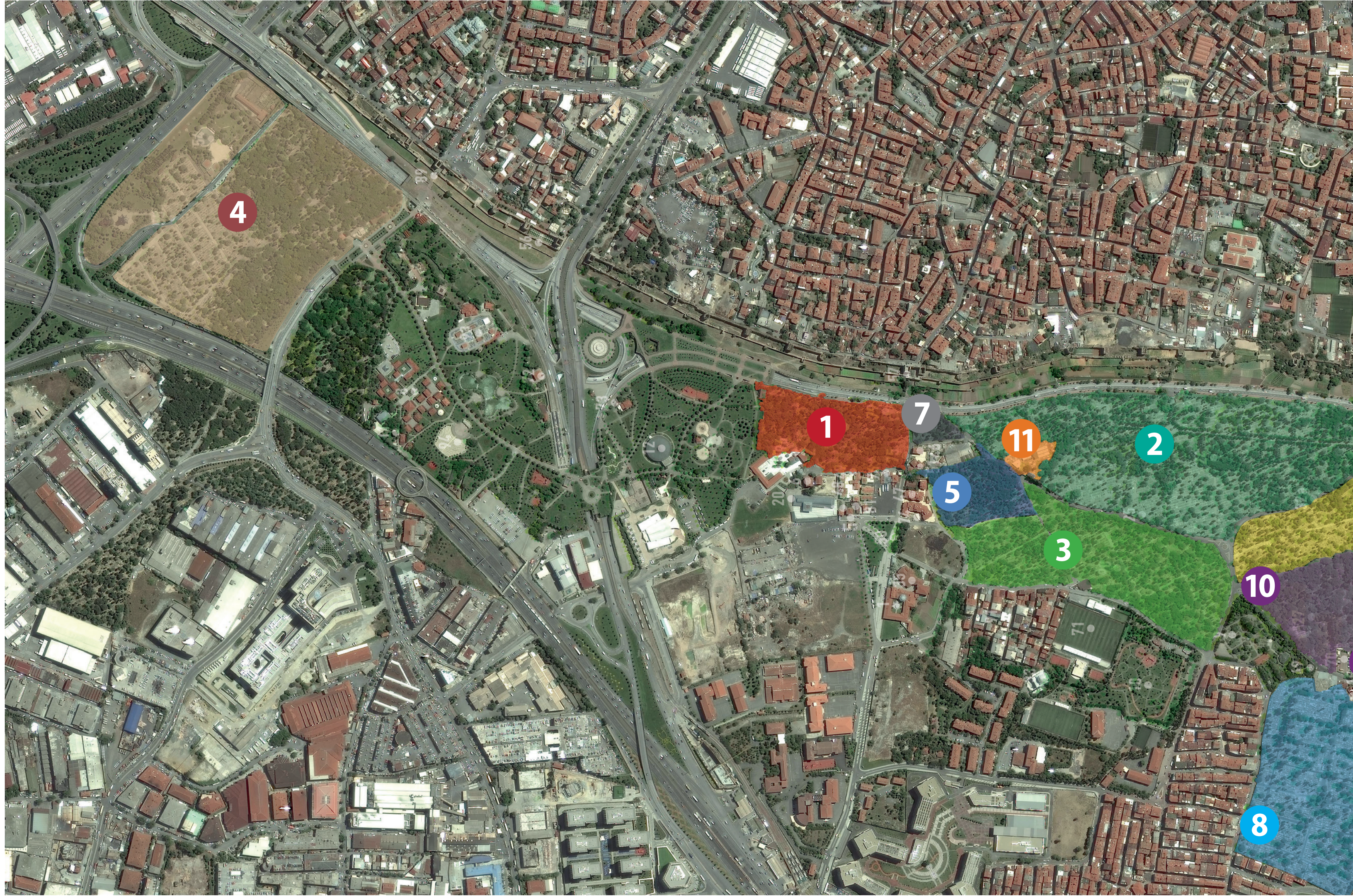
Tanınmış Süryani ailelerin fertlerinin defnolunduğu mezarlığın orta kısmında bir şapel bulunmaktadır. Etrafı Müslüman mezarlıklarına göre daha yüksek duvarla çevrilidir ve taşların üzerinde, defnedilen kişilerin resimleri bulunmaktadır. Mezar taşları diğer gayrimüslim mezarlıklarındakilere göre oldukça lüks ve gösterişlidir; çoğunda ince taş işçiliği örnekleri görülür. Büyük bölümü Türkçe olan mezar taşlarında bazen Süryani alfabesi ile yazılmış metinler de bulunmaktadır.

Balıklı Rum Mezarlığı

Seyyidnizam mahallesinde Süryani Kadim Mezarlığı ile Balıklı Ermeni Mezarlığı arasındaki bölgede bulunan Balıklı Rum Mezarlığı, Silivrikapı Ayvalık Mezarlığı'na da komşudur. Bahçesinde patriklerin medfun olduğu Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırı'nın hemen aşağısında yer alır ve arazisi Balıklı Rum Vakfı'na aittir.

Etrafı yüksek duvarlarla çevrili olan mezarlık, Ermeni ve Süryani mezarlıklarına göre biraz daha bakımsız kalmıştır. Üst kısımlarında nispeten eski mezar taşlarına rastlansa da çoğunlukla yeni yapılmış mezar taşları görülür. Çeşitli figürlerle süslenmiş olan ve özellikle haç motifinin neredeyse ana unsuru teşkil ettiği mezar taşlarının üzerinde, defnedilen kişilerin resimleri de yer alır. Diğerlerine oranla, eski Rum mezar taşı kitabelerinde sanatsal bir üslup zenginliği bulmak mümkündür. Yeni mezar taşları arasında da heykel titizliğinde yontulmuş olanları görülebilir.

4
1
7
11
2
5
3
10
8

Zeytinburnu Mezarlıkları

1 MERKEZEFENDİ MEZARLIĞI

Niyazi Mısri *(v. 1694) Mutasavvıf*
Kayışzade Osman Efendi *(v. 1698) Hattat*
Aşçı Ahmet Dede *(v. 1847) Mevlevî dedesi*
Abdurrahman Nâfiz Paşa *(v. 1853) Maliye nazırı*
Seyyid Mehmed Hulûsî Efendi *(v. 1874) Hattat*
Medenî Aziz Efendi *(v. 1895) Bestekâr*
Tanburî Cemil Bey *(v. 1916) Bestekâr*
Giriftzen Asım Bey *(v. 1929) Bestekâr*
Abdullah Cevdet, *(v. 1932) Yazar-şair*
Musa Süreyya Bey *(v. 1932) Bestekâr*
Mehmet Şemsettin Efendi *(v. 1936) Postnişin*
Ahmet Avni Konuk *(v. 1938) Mevlevî dedesi*
İsmail Saib Sancar *(v. 1940) Hafızü'l-kütüp*
Rıza Nur *(v. 1942) Siyasetçi*
Sami Yetik *(v. 1945) Ressam*
Zeynelabidin Cünbüş *(v. 1946) Lutiye*
Suud Yavsi Efendi (Mehmet Suud) *(v. 1948) Hattat*
Kenan Büyükaksoy (Rifaî) *(v. 1950) Mutasavvıf*
İsmail Habip Sevük *(v. 1954) Yazar*
Abdülhak Adnan Adıvar *(v. 1955) Akademisyen*
Hakkı Tarık Us *(v. 1956) Gazeteci-yazar*
Nuri Halil Poyraz *(v. 1956) Bestekâr*
İbnü'l Emin Mahmud Kemal İnal *(v. 1957) Münevver*
İbrahim Çallı *(v. 1960) Ressam*
Saadettin Kaynak *(v. 1961) Bestekâr*
Mükrimin Halil Yinanç *(v. 1961) Akademisyen*
Abdülhak Şinasi Hisar *(v. 1963) Yazar*
Halide Edip Adıvar *(v. 1964) Yazar*
Halim Özyazıcı *(v. 1964) Hattat*
Hamdullah Suphi Tanrıöver *(v. 1966) Siyasetçi*
Ahmet Ateş *(v. 1966) Yazar*
Tahsin Öz *(v. 1973) Akademisyen*
Sabahattin Eyüboğlu *(v. 1973) Yazar*
Orhan Ural *(v. 1978) Karikatürist*
Ekrem Hakkı Ayverdi *(v. 1984) Mimar*
Bahir Şereftuğ *(v. 1986) Semazen*
Muharrem Nuri Birgi *(v. 1986) Büyükelçi*
Samiha Ayverdi *(v. 1993) Yazar*
Mehmet Kazım Büyükaksoy *(v. 1993) Kütüphaneci*
Alaaddin Şensoy *(v. 1997) Bestekâr*
Arif Sami Toker *(v. 1997) Bestekâr*
Nuri Arlasez *(v. 2000) Koleksiyoner*
Şeyh Köse Muhittin Efendi *(v. 2000) Koleksiyoner*
Toktamış Ateş *(v. 2013) Akademisyen*
Necmettin Erbakan *(v. 2011) 23. Başbakan*
Fahri Biçer *(v. 2017) Avukat*
Lütfi Kibiroğlu *(v. 2017) Siyasetçi*

2 ESKİ KOZLU MEZARLIĞI

Bosnevî Hamza Bâlî Hazretleri *(v. 1573) Din alimi*
Nurettin Topçu *(v. 1971) Mütefekkir*
Osman Tezkan *(v. 1977) Son Mevlevî dedesi*
Metin Oktay *(v. 1991) Futbolcu*
Faruk Sümer *(v. 1995) Akademisyen*
Erol Taş *(v. 1998) Aktör*
Tarık Timurtaş Uçar *(v. 2000) Vaiz*
Turan Yazgan *(v. 2012) Akademisyen*

3 YENİ KOZLU MEZARLIĞI

Seyid Hüsamettin Öztürk *(v. 1925) Din âlimi*
Mehmed Halit Bayrı *(v. 1958) Halk bilimci*
Burhan Arpad *(v. 1994) Gazeteci - yazar*
Metin And *(v. 2008) Sanat tarihçisi*
Bilge Seyidoğlu *(v. 2014) Akademisyen*

Zeytinburnu Mezarlıklarında Medfun Meşhur Simalar

4 YENİ TOPKAPI MEZARLIĞI

Adnan Menderes *(v. 1961) 9. Başbakan*
Hasan Polatkan *(v. 1961) Siyasetçi*
Fatin Rüştü Zorlu *(v. 1961) Siyasetçi*
Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu, *(v. 1970) Yazar*
Abdülkadir Duru *(v. 1989) Gazeteci-Yazar*
Halil Turgut Özal *(v. 1993) 8. Cumhurbaşkanı*
Hasan Doğan *(v. 2008) TFF Başkanı*
Osman Olcay Yazıcı *(v. 2010) Şair-yazar*
Aydın Menderes *(v. 2011) Siyasetçi*
Nevzad Yalçıntaş *(v. 2016) Siyasetçi*
Orhan Okay *(v. 2017) Akademisyen*

5 DEDELER MEZARLIĞI

Burhan Öcal *(v. 2009) Türbedar*

6 SİLİVRİKAPI AYVALIK MEZARLIĞI

Tepedelenli Ali Paşa *(v. 1822) Siyasetçi*
Şemseddin Yeşil *(v. 1968) Din âlimi*

7 TAHİR EFENDİ MEZARLIĞI

Naşit Özcan *(v. 1943) Tuluat sanatçısı*
Ahmet Tahir Özyazıcı (Konevî) *(v. 1944) Din âlimi*

8 BALIKLI ERMENİ MEZARLIĞI

Meğrili İstefanos *(v. 16?) Patrik*
Erzincanlı Kot Karabet *(v. 1623) Kilikya Katolikosu*
Kiragos *(v. 1642) Patrik*
Sivaslı Toros *(v. 1656) Kilikya Katolikosu*
Eremya Çelebi Kömürciyan *(v. 1695) Tarihçi*
Bağdasar Tıbir *(v. 1768) Yazar*
Edirneli Agop Kalfa *(v. 1803) Hassa mimarı*
Misak Medzarents *(v. 1908) Şair*
Krikor Çulhayan *(v. 1935) Bestekâr*
Garbis Cancikyan *(v. 1946) Şair*
Nubar Tekyay *(v. 1955) Müzisyen*
Zakar Tarver *(v. 1960) Siyasetçi*
Nubar Terziyan *(v. 1994) Aktör*
Hrant Dink *(v. 2007) Gazeteci-yazar*
Sarkis Çerkezyan *(v. 2009) Yazar*
Agop Katoğyan (Kolsuz Agop) *(v. 2018) Tabip*

9 BALIKLI RUM MANASTIRI HAZİRESİ

Anthimos *(v. 1842) Patrik*
Meletios *(v. 1845) Patrik*
IV. Germanos Bızantios *(v. 1853) Patrik*
I. Konstantios *(v. 1859) Patrik*
II. İoakim *(v. 1878) Patrik*
V. Dionisios *(v. 1891) Patrik*
III. İoakim *(v. 1912) Patrik*
V. Anthimos Tsatsou *(v. 1914) Patrik*
V. Grigorios *(v. 1924) Patrik*
VI. Konstantinos *(v. 1925) Patrik*
III. Vasilios *(v. 1929) Patrik*
III. Fotios *(v. 1935) Patrik*
I. Veniamin *(v. 1946) Patrik*
V. Maksimos *(v. 1972) Patrik*
I. Athinagoras *(v. 1972) Patrik*
I. Dimitrios *(v. 1991) Patrik*

10 BALIKLI RUM MEZARLIĞI

Vasilios G. Mutsoglou *(v. 1958) Eğitimci*

11 SÜRYANİ KADİM MEZARLIĞI

Abdülnur Aydıner *(v. 1964) Vâkıf*
Sait Özkök *(v. 2011) İşadamı*
Yakup Tahincioğlu *(v. 2013) İşadamı*
İbrahim Asil *(v. 2013) Kuyumcu*
Lütfi Özkök *(v. 2016) İşadamı*
Sait Koç *(v. 2018) Kuyumcu*

YENİKAPI
MEVLEVİHANESİNİN
AŞÇISI
AHMET DEDE
HİCRİ.1225:MİLADİ.1847

Aşçı Ahmed Dede Türbesi

Yenikapı Mevlevîhanesi dervişlerinden Aşçı Ahmed Dede'nin medfun bulunduğu türbedir. Sahîh Ahmed Dede ve Seyyid Ahmed Dede isimleriyle de anılan Ahmed Dede, 1742 yılında Kütahya'nın Köprüören (Köprüviran) kasabasının Kükürtlü köyünde doğmuştur. Dedesi, Halvetî şeyhlerinden Ahmed Efendi'dir (ö. H. 1151/1738). Babası Seyyid Ömer Dede (H. 1187/1773) ise bir Mevlevî olup, Sakıp Dede'nin müritlerindendir. Annesi Pirli Oğlu İmam Ahmed Efendi'nin hemşiresi Hatice Hatun'dur. Şerife Emine isminde, kendisinden iki yaş büyük bir de ablası vardır.

Ahmed Dede'nin doğumundan önce annesi ve babası arasında, bir erkek çocukları olması arzusuyla şöyle bir konuşma geçer: "Eğer bir oğlumuz olursa, onu Hz. Mevlânâ'ya bağışlayalım; onun hizmetkâr olsun." Bundan iki yıl sonra H. 1155/1742 yılı Recep ayının ilk cuma günü, Regaip gecesi bir oğulları olur; babası, ismini Seyyid Ahmed koyar.

H. 1157/1744 yılında, Seyyid Ömer Dede, oğlu Ahmed'le birlikte Konya'ya gelir ve daha önce verdikleri sözü ağabeyi Seyyid Ebubekir Dede'ye anlatır. Meseleyi anlattıkları Türbedar Pehlivan Dede ve Çelebi Hacı Muhammed Arif Dede, küçük Ahmed'i Mevlevîliğe kabul ederek, başına sikke giydirir. Ahmed henüz 22 aylıktır. H. 1159/1746'da amcası Seyyid Ebubekir Dede'nin Yenikapı Mevlevîhanesi'ne şeyh olmasıyla, artık gerçek Mevlevî dervişliği başlamıştır. Babası onu elinden tutarak amcasına teslim eder. Aşçı Ahmed Dede, H. 1191/1777'de kısa bir süre Kütahya Mevlevîhanesi'nde Şeyh Halis Dede'nin hizmetinde bulunur. H. 1200/1785'te 46 yaşına geldiğinde evlenmeye karar verir ve İstanbul eşrafından merhum Hakkak Seyyid Hacı Ahmed'in kızı Şerife Emine Hatun'la evlenir. Bu evlilikten doğan Muhammed Kudretullah daha sonra Galata Mevlevîhanesi'ne şeyh olacaktır. Aşçı Ahmed Dede, Yenikapı Mevlevîhanesi'nde aşçıbaşı olarak hizmete devam etmektedir. Amcası, Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Seyyid Ebubekir Dede, oğlu Ali Nutkî 'yi doğumundan hemen sonra, terbiye etmesi için halifesi ve manevî evladı Ahmed Dede'ye teslim eder. Aşçı Ahmed Dede bu görevi bir şeref kabul ederek Ali Nutkî 'nin terbiye ve talimi için büyük gayret sarf eder. Ali Nutkî 14 yaşındayken babası Ebubekir Efendi'nin vefatı (H. 1189/1775) ile Ebu Bekir b. Arif Çelebi tarafından Yenikapı Mevlevîhanesi'ne şeyh tayin edilir. Bu esnada Aşçı Ahmed Dede, bir taraftan dergâhın idaresi, derviş ve dedelerin terbiyesi ve tarikata girişleriyle uğraşırken, diğer taraftan da kendisine emanet edilen genç şeyhin talim ve terbiyesini üstlenmiştir. Daha sonra, kadirşinaslıkla bağdaşmayan bir üslupla, hayatını talim ve terbiyesine adamış olduğu amcazadesi Ali Nutkî tarafından aşçıbaşısı olduğu Yenikapı Mevlevîhanesi'nden uzaklaştırılacaktır.

H. 1229/1813 yılında vefat eden Aşçı Ahmed Dede, Mevlevîlik tarihi ile ilgili *Mecmûatu't-Tevârihi'l-Mevlevîye* isimli bir eser kaleme almış, hayatı hakkındaki bu kısıtlı bilgilere bahsedilen eserinden ulaşılmıştır.

Aşçı Ahmed Dede'nin türbesi, Merkezefendi Mezarlığı içerisinde, Tarihî Merkezefendi Fırını'nın tam karşısında bulunmaktadır.

Hayrat Sahibi ve Hattat Bir Şeyhülislam: Veliyyüddîn Efendi

TAHSİN ÖZCAN

Veliyyüddîn Efendi, Osmanlı Devleti'nin 18. asırda yetiştirdiği ve şeyhülislamlık makamına kadar yükselen değerli bir ilim adamıdır; aynı zamanda devrin önemli hattatları arasında sayılır. 75. şeyhülislam olan Veliyyüddîn Efendi, İstanbul Silivrikapı'da Yaylak semtinde dünyaya gelmiştir.[1] Doğum tarihî hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi verilmez. Ancak, Şemdanizâde tarafından verilen, 87 yaşında vefat ettiği bilgisinden hareketle doğum tarihinin H. 1095 (1683-1684) civarı olduğunu tahmin edebiliriz.

Babası yeniçerilerin altmış dördüncü solak ortası ihtiyarlarından Solakbaşı Hacı Mustafa Ağa'dır. Kaynaklarda verilen bilgilerden, dedesi Hacı Hüseyin Ağa'nın da yeniçeri olduğu ve solakbaşılık görevinde bulunduğu anlaşılmaktadır.[2] Veliyyüddîn Efendi'nin vakıf mühründe de dedesinin adının Hüseyin Ağa olduğu görülmektedir.[3] Bu bilgiler dışında ailesi hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Şemdanizade, Halep kadılığından alınmasını anlatırken kendisinden Ekşiaşzade Veli Efendi diye bahseder. Bu ifadeden, ailenin Ekşiaşzade adıyla tanındığı anlaşılmaktadır.[4]

Ayasofya Camii mihrab nişinde bulunan Veliyyüddîn Efendi hattı ile celi talik levha

1 *Vâsıf Tarihi*'nde doğum yeri için "Silivrikapısı dâhilinde Yaylak semtinde" denilmektedir. Diğer kaynaklarda ise semtin ismi "Yayla" olarak verilir. Bkz. Ahmed Vâsıf, *Tarih-i Vâsıf,* c. I, Darü't-Tıbaatü'l Âmire, İstanbul, 1219 (1804), s. 320. *Vâsıf Tarihi*'nde Veliyyüddîn Efendi'nin vefatı ile ilgili bilgiler verildikten sonra terceme-i hâli de ayrıntılı olarak anlatılır. Bkz. c. I. s. 320-321. Veliyyüddîn Efendi'nin hayatı için ayrıca bkz. Tahsin Özcan, "Veliyyüddîn Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 43, İstanbul, 2013, s. 40-42. Süleyman Berk tarafından da Veliyyüddîn Efendi'nin hayatı kısaca özetlenerek hattatlığı hakkında bilgi verilmekte, hat örneklerinden görüntüler paylaşılmaktadır. Bkz. Süleyman Berk, *İstanbul'un 100 Hattatı,* İBB Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2012, s. 71-72.

2 Uzunçarşılı'nın verdiği bilgilere göre, yeniçeri ocağının 60-63. ortalarına solak ortaları ismi verilir, bunların kumandanlarına da solakbaşı denirdi. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV, II. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 488, dn 1. Bu bilgilere göre Veliyyüddîn Efendi'nin hem babası hem de dedesi yeniçeri birliklerinin komuta kademelerinde hizmet etmiştir. Yeniçerilerin genellikle devşirme kökenli olduğunu dikkate aldığımızda Veliyyüddîn Efendi'nin ailesinin de devşirme kökenli olması ihtimal dâhilindedir.

3 Veliyyüddîn Efendi Kütüphanesi'ndeki kitapların üzerinde görülen vakıf mühründe şu ibare yer almaktadır: "Vakf-ı Şeyhülislâm Veliyyüddîn Efendi ibnü'l-merhûm el-Hâc Mustafa Ağa ibnü'l-merhûm el-Hâc Hüseyin Ağa. Sene 1179". Bkz. Günay Kut ve Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984, s. 108-109.

Veliyyüddîn Efendi'nin çocukluğu ve eğitimi hakkında da kaynaklarda bilgi verilmez. Ebezade Abdullah Efendi'nin şeyhülislamlığı döneminde babasının Silivrikapı'da Arabacı Bayezid mahallesinde yaptırdığı medreseye ibtidâ-i hâric derecesi verilmiş ve Veliyyüddîn Efendi de burada bir süre müderrislik yapmıştır. Ancak, eğitimini tamamladıktan sonra bu aşamaya gelinceye kadar yaptığı görevler ve müderrislik hizmetleri hakkında bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Bazı kaynakların "ibtidâ babasının yaptırdığı medresede müderrislik yaptığı" şeklindeki anlatımları ise medrese eğitimini tamamlayan bir kişinin müderrislik için geçmesi gereken aşamalar dikkate alındığında yukarıdaki bilgi ile çelişmektedir.[5]

Veliyyüddîn Efendi dönemin önemli devlet adamı Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın dikkatini çekerek himayesine girmiş ve bir süre sonra Harameyn Evkafı müfettişliğine getirilmiştir. Usulüne uygun şekilde süresini tamamladıktan sonra H. 1142'de (1729-1730) Halep kadılığına tayin edilmiş, kısa bir süre sonra patlak veren Patrona Halil İsyanı esnasında (H. 1143/1730) bu görevden uzaklaştırılmıştır.

Şemdânîzâde bu olayı "…Vezirin ta'allukâtından olan Ekşiaşzâde Veli Efendi'ye Haleb kazası verilmişidi, âhara tevcih olunmağla Veli Efendi şe'âmet-i müdâhaneye uğradı" şeklinde anlatır.[6] Aynı olay *Vâsıf Tarihi*'nde "…ve hengâm-ı fetretde zûr-ı bâzû-yı serkeşân ile mansıbı alınup…",[7] *Devhatü'l-Meşâyih*'te de "…Fetret-i Ahmedî vukûunda tuğâtın ibrâmlarıyla mansıbı âhara nasîb olup …" ifadeleriyle kaydedilir.[8]

Dört ay sonra Galata kadılığına getirilen Veliyyüddîn Efendi, daha sonra Kahire ve Medine-i Münevvere kadılıkları yapmış, bu sırada hac vazifesini de ifa etmiştir. İstanbul kadılığı payesini aldıktan sonra, Şaban 1169'da (Mayıs 1756) Anadolu kazaskerliğine tayin edilmiştir. Anadolu kazaskerliğine getirilişi için "Veliyyüddîn Efendi Sadr-ı Anadolu'ya zînet" şeklinde tarih düşülmüştür.[9]

19 Şaban 1171'de (28 Nisan 1758) Rumeli kazaskeri olan Veliyyüddîn Efendi, kısa bir süre görev yaptıktan sonra III. Mustafa'ya verilen ve kendisini rüşvet almakla itham eden bir arzuhal sebebiyle 28 Zilkade 1171'de (3 Ağustos 1758) azledilerek Manisa'ya sürgün edilmiştir.[10] Uzunçarşılı, Rumeli kazaskerliğinden azlini "…Bu son hizmette iken pâdişâhın bir biniş günü verilen uydurma arzuhallerle irtikâbından şikâyet edilmesi üzerine tayininden yüz gün sonra 28 Zilkade 1171'de (3 Ağustos 1758) azlolunarak Manisa'da ikamete memur oldu" şeklinde anlatır.[11]

Müstakimzâde ile Vâsıf, Rumeli kazaskeri olduktan altı ay sonra azledildiği bilgisini vermekle birlikte,[12] tayin ve azil tarihleri dikkate alındığında bu makamda geçirdiği sürenin üç ay dokuz gün olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda Uzunçarşılı'nın "tayininden yüz gün sonra" azledildiği yönündeki ifadesi daha isabetlidir. Şemdânîzâde, Veliyyüddîn Efendi'nin adaletperver bir kişiliğe sahip olduğunu ve doğruları söylemekten çekinmediğini belirtir ve bu nedenle kendisini sevmeyenlerin asılsız ithamlarda bulunduklarını, aleyhinde uydurulan 28 ayrı istidanın olduğunu nakleder. Şemdânîzâde azlinden sonra Manisa'ya gönderildiğini kaydederse[13] de Vâsıf bir yerde Bursa'ya gönderildiğinden bahseder,

4 Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Târihi Mür'i't-Tevârih*, haz. M. Münir Aktepe, c. 1, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1976, s. 11-12.

5 *Sicill-i Osmânî*'de Veliyyüddîn Efendi'nin tahsilden sonra babasının yaptırmış olduğu medreseye müderris olduğu bilgisi verilmektedir. Uzunçarşılı da aynı ifadeleri tekrarlamaktadır. Buna göre Veliyyüddîn Efendi'nin kariyerine babasının yaptırdığı medresede başladığı düşünülebilir. Bu durumda diğer kaynaklarda verilen "ibtidâ-i hâric" rütbesiyle babasının medresesinde müderrisliğe başladığı bilgisi ile bu ifadeler çelişkili bir durum ortaya çıkarmaktadır. Veliyyüddîn Efendi'nin bu medresede ibtidâ-i hâric rütbesiyle müderrislik yaptığı bilgisini doğru kabul edersek, bu aşamaya gelinceye kadar başka yerlerde de birtakım görevlerde bulunmuş olması gerekir. Bkz. Ahmed Vâsıf, *age*, s. 320; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c. 4, İstanbul, 1311, s. 614, Uzunçarşılı, *age*, s. 488; Müstakimzade Süleyman Saadeddin, *Devhatü'l-meşâyih*, *Çağrı Yayınları*, İstanbul, 1978, s. 102.

6 Şem'dânî-zâde, *age.*, s. 11-12.

7 Ahmed Vâsıf, *age.*, s. 321.

8 Bkz. Barbara Kellner-Heinkele, *Devhatü'l-Meşâyıh Einleitung und Edition*, Stuttgart, 2005, 473 (vr.61r).

9 Bkz. Kellner, *age*.

10 Şem'dânî-zâde, *age.*, c. 2, A, 11.

11 Uzunçarşılı, *age.*, s. 488.

12 Bkz. Müstakimzâde, *age.*, s. 102; Ahmed Vâsıf, *age.*, s. 321.

13 Şem'dânî-zâde, *age.*, c. 2, A, 11.

terceme-i hâlini aktarırken de Manisa'ya gönderildiği bilgisini verir.[14] *Sicill-i Osmânî*'de ise "…Töhmet-i irtikâb ile azl olunup Gelibolu'ya te'bîd edildi" denerek Gelibolu'ya gönderildiği belirtilir.[15]

İsmail Asım Efendi şeyhülislam olduğunda Veziriazam Ragıp Mehmed Paşa ile birlikte padişah III. Mustafa tarafından huzura kabul edildiği gün Veliyyüddîn Efendi'nin durumu gündeme getirilmiş ve her ikisi de affını talep etmişlerdir. Bunun üzerine affedilen Veliyyüddîn Efendi, yaklaşık bir yıllık sürgün hayatından sonra 1 Zilhicce 1172'de (26 Temmuz 1759) İstanbul'a dönmüştür.[16]

Kısa bir süre sonra da, 28 Cemaziyelâhir 1173'te (16 Şubat 1760) (Danişmend'e göre 29 Cemaziyelâhir/17 Şubat)[17] Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi'nin vefatı üzerine onun yerine şeyhülislamlığa getirilmiştir. Şeyhülislam oluşu hakkında Müstakimzâde "Hoş-nüvîs-i ulemâ (1173)"[18] ve Bursalı Halil Resâ Efendi "Ola dâim Veliyyüddîn Efendi sadr-ı fetvâda (1173)"[19] şeklinde tarih düşmüşlerdir. *Devhatü'l-meşâyih* zeylinde ayrıca şu tarihler de kaydedilmiştir: "Fazl-ı Rabbânî (1173)"; "Beher şehr ü vilâyetde okunsun sâl-i bâlâsı, Veliyyüddîn Efendi müfti-i dîn-i Muhammed'dir (1173)"; "Veliyyüddîn Efendi'nin oldu iftâ ile nâm-ı âver".[20]

Şeyhülislam tayin edildiği sırada hasta olduğu için saraya gidememiş ve iyileşinceye kadar konağında oturmasına izin verilerek padişahın huzurunda giyilmesi âdet olan şeyhülislamlık kıyafeti ferve-i beyza evine gönderilmiştir. Bu durum meşihat tarihinde ilk ve son defa yaşanmıştır. Şemdânîzâde bu olayı şöyle nakleder:

> *…İmâd-ı Rûm şeyhü'l-hattatîn Veliyyüdîn Efendi fetvaya da'vet olundukda temarüz edicek, hil'at-ı beyza Hünkâr çuhadarı Ağa yediyle, Silivri-kapısı'nda vâki' hanesine isal ve ilbas olundu.*[21]

Uzunçarşılı da bu tarihî hadiseyi şu şekilde anlatır:

> *İsmail Âsım Efendi'nin vefatı üzerine şeyhülislamlık Veliyyüddîn Efendi'ye verilmek istenmiş ve kendisine kapıcılar kethüdası gönderilerek davet edilmişti; fakat beş on günden beri hasta olup inip binmeğe kudreti olmadığını ve söz arasında padişahın bu teveccüh ve inayetinin hastalığın sıhhate dönmesine vesile olduğunu beyan ettiğinden, kapıcılar kethüdası avdetinde keyfiyeti aynen arzetmesi üzerine, bu sözler hoşuna giden III. Mustafa iyi oluncaya kadar evinde oturmak üzere şeyhülislamlara mahsus ferve-i beyza denilen hil'ati evine göndermek suretiyle seleflerinden hiçbirisine nasip olmayan teveccüh ve iltifatı göstermiştir.*[22]

Aynı hadise Müstakimzâde tarafından da şöyle nakledilir:

> *Ferve-i beyzâ-i fetvâ saâdethâne-i ikbâl-âşiyânelerine irsâl ile kâmrâh ve veliyyü'n-niam-i simât-ı halâvet-menât-ı ulemâ olduklarında kalem-i kesîrü'l-bâl ve kesîrü'l-vebâl 'hoş nüvîs-i ulemâ (1173)' tarihiyle zabt-i sâl eylemişdi. Vâkıâ huzûr-ı müstevcibü's-sürûr-ı şehriyârîde ilbâs-ı tekrîm olunmak kânûn-ı kadîm iken bir mikdâr şikestegî-i mizâcları illet-i müstakılle olup bu gûne ikrâmla dahi istînâs-ı ta'zîm olunması hasîsa-i zât-ı kerîmleridir.*[23]

14 Bkz. Ahmed Vâsıf, *age.*, s. 161-162, 321.

15 Bkz. *Sicill-i Osmânî*, s. 614.

16 Ahmed Vâsıf, *age*, s. 161-162..

17 İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1967, s. 539.

18 Müstakimzâde Süleyman Saadeddin, *Tuhfe-i hattâtîn*, *Devlet Matbaası*, İstanbul, 1928, s. 751; Ahmed Vâsıf, *age.*, s. 321.

19 Müstakimzâde, *Devhatü'l-meşâyih*, s. 102; Ahmed Vâsıf, *age.*, c. 1, s. 321.

20 Kellner, *age.*, s. 475 (v.61v).

21 Bkz. Şem'dânî-zâde, *age.*, c. 2, A, 37.

22 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 489. Ayrıca bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara, 1965, s. 191-192.

23 Kellner, *age*, s. 475 (v.61v). Ayrıca bkz. Müjgan Cunbur, "Şeyhülislâm Veliyyüddîn Efendi Vakıfları ve Kütüphanesi", *Necati Lugal Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1968, s. 165-189, 169.

Veliyyüddîn Efendi'nin bu ilk şeyhülislamlığı bir yıl altı ay on sekiz gün sürmüştür. Ancak, asabi karakterli oluşu, mizacının sertliği, hiddet ve şiddet dolu tutumu nedeniyle 6 Safer 1175 (6 Eylül 1761) Pazar günü Sultan III. Mustafa tarafından azledilmiştir. Azil tarihî Ahmed Vâsıf, Mehmed Süreyyâ, Müstakimzâde ve Şemdânîzâde tarafından 5 Safer (5 Eylül) olarak verilmektedir.[24] Müstakimzâde tarafından da "Zuhûr-ı Celâl (1175)" şeklinde tarih düşülmüştür.[25] Azlinden sonra önce Maltepe'ye gönderilmiş, daha sonra irade-i hümayun ile hacca gitmesine izin verilmiş ve mevsimi gelinceye kadar Bursa'da ikameti istenmiştir.

Bir süre sonra affedilerek tekrar İstanbul'a dönen Veliyyüddîn Efendi, 24 Zilkade 1180 (23 Nisan 1767) Perşembe azledilen Dürrîzâde Mustafa Efendi'nin yerine ikinci defa şeyhülislamlığa getirilmiş, bunun için de "Müfti'l-hattât (1180)" şeklinde tarih düşülmüştür. Müstakimzâde Süleyman Sa'deddîn de bu tayin için "Kalem tekerrürüne hüsn-i hatla sâlin / Yazar ki buldu velîsin yetîme-i fetvâ (1180)" şeklinde tarih düşürmüştür.[26]

Uzunçarşılı, Veliyyüddîn Efendi'nin şeyhülislâm oluşu esnasında icra edilen merasimi teşrifat defterinden aktararak ayrıntılı bir şekilde anlatır:

> *24 Zilkade 1180 yevm-i pençşenbe. Yevm-i merkumda semâhatlü Şeyhülislâm Dürrîzâde Mustafa Efendi Hazretleri azlolunup yalısında istirahat etmeleri fermân-ı Hümâyun buyrulmağın ale's-seher reîsülküttâb Ömer Efendi varub Efendi-i müşârun ileyh hazretlerine gâyetü'l-gâye nazikâne ihbâr ve sahilhânelerine teşrif buyurmalarının fermân-ı Hümâyun buyrulduğunu iş'âr eylediklerinde Cebeali (Cibali) Yenikapısı iskelesinden kendilerine mahsus olan kayıklarına süvâr ve yalnızca sahilhane-i saâdetlerine azîmet buyurduklarında mûmâ ileyh reîsülküttâb efendi doğru semâhatlü Veliyyüddîn Efendi'nin hâne-i saâdetlerine varup davet ve saat nehârî üç buçukta iken doğru Bâb-ı Âsâfî'ye teşrif buyurduklarında kethüdâbey ve Çavuşbaşı ve tezkire-i evvel ve sânî ve mektûbî efendiler tarafından mûtad üzere saray kapısı (Bâbıâlî) önünde muhzır ağa ve odabaşı ağa, arz-ı hâlciler köşesinde istikbâl ve binek taşına gelince sadrâzam kendisini binek taşında karşılayıp önüne düşüp arz odasına girip oturduktan sonra Bâbıâlî ricâli Veliyyüddîn Efendi'nin eteğini öpmüşlerdir.*
>
> *Bundan sonra kahve ve tatlı merasimi yapılmış, yemek yenilmiş. Karakulak vasıtasıyla huzura kabulleri müsaadesi gelince sadrazam ile birlikte alayla saraya girip eşref saatte pâdişah tarafından kabul olunmuşlardır. Evvelâ sadrazam kürk giymiş arkasından Veliyyüddîn Efendi'ye beyaz çuhaya kaplı bol yenli samur kürk ilbâs olunarak biraz tevakkuftan sonra evvelâ şeyhülislâm çıkıp Dârüssaâde ağası odasında oturmuş arkasından veziriâzam da gelmiş şerbet ve buhur merasiminden sonra yine beraberce Bâbıâlî'ye gelip arz odasında oturmuşlar ve Bâbıâlî ricâli tarafından tebrik merasimi yapılmıştır.*
>
> *Şeyhülislâm'ın avdeti esnasında sadrazam tarafından yeşil çuhaya kaplı bol yenli bir samur kürk bohça içinde olarak teşrîfâtî efendi ile huzûr-ı âsâfîye getirilip Veliyyüddîn Efendi'ye gösterildikten sonra –çünkü sadrazamlar kendi huzurlarında şeyhülislâma kürk giydirmek âdet değildi– adamlarına teslim*

24 Şem'dânî-zâde, *age.*, c. 2, A, 42. Danişmend, Ahmed Vâsıf'ın verdiği azil gününün 5 Safer Pazar gününe denk geldiği bilgisinden hareketle pazar gününün o ayın 6'sına tesadüf ettiğini belirtir: Bkz. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, s. 540.

25 Müstakimzâde, *Tuhfe-i hattâtîn*, s. 751.

26 Müstakimzâde, *age.*, s. 751. Ayrıca bkz. Kellner, *age.*, s. 475 (v.61v).

olunmuş ve avdet esnasında sadrazam kendisini yine binek taşına kadar teşyî' eyleyip yine sadrazam tarafından verilen abayı ve saçaklı ile müzeyyen donanmış atı da alarak araba ile konağına gitmiştir.[27]

Veliyyüddîn Efendi'nin şeyhülislamlığa getirilişi *Çeşmizâde Tarihi*'nde de benzer ifadelerle anlatılır ve bundan duyulan memnuniyet dile getirilir:

"Ba'dehû mûmâileyh Reîsülküttâb Efendi ol mahalden doğru, bundan akdem mesned-i vâlâ-yı fetvâdan infisâl ile saâdethâne-i humâ-âşiyânelerinde güzârende-i eyyâm u leyâl ve devâm-ı devlet-i cenâb-ı velî-nimet da'avâtına sübha-gerdân-ı iştiğâl olan saâdetlu Veliyyüddîn Efendi hazretlerin hânelerinden alup Saray-ı sadrıâlî'ye azîmet ve ba'de'l-vusûl bir mikdâr celse-i istirâhat buyurulup ba'de salâti'z-zuhr Sadrazam hazretleriyle hem-inân Saray-ı hümâyûn'a revân oldular. Huzûr-ı şehenşâh-ı felek-bârgâha şerefyâb-ı vüsûl olduklarında müşârünileyh dâîlerin hüsn-i iltifât-ı pâdişâhâneleriyle kâmyâb ve duâ-yı hayr-ı icâbet-âsârların isticlâb akîbinde dûş-ı takvâpûş-ı istihkâklarına ilbâs buyurulan ferve-i beyzâ-yı semmûr ifâde-i ma'nâ-yı nûr ale'n-nûr eyledi. Inde't-tahkîk ol zât-ı memdûhü's-sıfatın mansıb-ı celîl-i Fetvâ'da tekerrürleri zâika-i erbâb-ı isti'dâda kand-i mükerrerden elezz ü ihlâ ve derûn-ı ashâb-ı istihâle safâ-bahş u şevk-efzâ olmuşdur.[28]

Ancak Veliyyüddîn Efendi'nin ikinci şeyhülislamlığı da uzun sürmemiştir. Göreve gelişinden bir yıl altı ay iki gün sonra, 13 Cemaziyelahir 1182 (25 Ekim 1768) Salı günü, yaşlılığından kaynaklanan rahatsızlığı sonucunda seksen yedi yaşında vefat etmiştir. Vefatı hakkında *İlmiye Salnamesi*'nde "İllet-i pîrîden tahlîs-i girîbân edemeyerek irtihâl-i dâr-ı bekâ eyledi" denmektedir.[29] Ahmed Vâsıf, vefatını "Müşârunileyh pîr-i fâni ve bâliğ-i nisâb-ı zendegânî olup bu def'a vücuduna târî olan maraz u sakam ilâve-i derd-i şeyhûhet ve herem olup" ifadeleriyle anlatır.[30] Şemdânîzâde ise son zamanlarında önemli işlerle ilgili olarak

27 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 491-492, dn 2; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 193-194, dn 5. Uzunçarşılı bu bilgileri Maliyeden Arşive Devredilen Teşrifat Defteri No: 29, 26'dan nakletmektedir.

28 Bkz. Çeşmîzâde Mustafa Reşid, *Çeşmî-zade Tarihi*, haz. Bekir Kütükoğlu, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1959, s. 26-27. Şemdânîzâde tarafından da Veliyyüddîn Efendi'nin şeyhülislâmlığa gelişi yine benzer ifadelerle anlatılır ve "Bu vakta gelince bu misilde Sadr-ı fetvâ tebdil olduğu yok idi" yorumu yapılır. Bkz. Şem'dânî-zâde, *age.*, c. 2, A, s. 102.

29 *İlmiye Salnamesi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1334, s. 534.

30 Ahmed Vâsıf, *age.*, s. 320.

Şeyhülislam

padişahın Pîrîzâde Osman Sahib Efendi'yi dinlediğini, Veliyyüddîn Efendi'nin ise pek karışmadığını söyler; vefatını da bununla ilişkilendirir.[31] Vefat tarihî *Sicill-i Osmânî*'de 3 Cemaziyelahir (15 Ekim) olarak verilmektedir. Vefatı için de "Mevt-i Reîsi'l-ulemâ'i'l-kirâm (1182)" ve "Rıhlet-i Mürşid (1182)" şeklinde tarih düşülmüştür.[32] *Devhatü'l-Meşâyih Zeyli*'nde de "Nevverallâhu Teâlâ merkadehû (1182)" şeklinde tarih düşüldüğü kaydedilir.[33]

Veliyyüddîn Efendi'nin cenaze namazı, vefatının ertesi günü Koca Mustafa Paşa Camii'nde devrin sadrazamı ile kazaskerlerin de hazır bulunduğu bir cemaat tarafından kılınmıştır. Mezarı Eyüp'te Otakçılar civarında bulunan Murad Efendi (Mehmed Murad Buhârî) Zâviyesi'ndedir.[34] Mezar yerini sağlığında kendisinin hazırlattığı kaydedilir. Mezar taşındaki talik kitabede şu metin yer almaktadır:

"Hüve'l-bâkî,
Sâniyen mesned-ârâ-yı sadr-ı fetvâ iken
Vedâ-yı âlem-i fâni eden Şeyhülislâm
Merhûm ve mağfur Veliyyüddîn Efendi
Rûhiçün el-fâtiha.
Sene 1182"[35]

Nakşibendîyye-Müceddidîyye'yi Anadolu'ya getiren Murad Buharî'ye intisap eden kişiler arasında Veliyyüddîn Efendi'nin de ismi geçmektedir.[36] Bu konuyla ilgili olarak *Devhatü'l-Meşâyih Zeyli*'nde "Tarîka-i aliyye-i hâcegân-ı Nakşibendiyândan da ber-murâd-ı zâhir u bâtın-ı azîzân olanlardandır" denmektedir.[37]

31 Şemdânîzâde, Rus harbine giden süreçte olayların gelişimini uzun uzun anlatır ve Veliyyüddîn Efendi hakkında da şu bilgileri verir: "… Çünki padişahların umûr-ı seferiye gibi ekber husûsuna Müftî Veliyyüddîn Efendi karışmayup, böyle umûr-ı mu'azzamayı Osman Molla görmeğle, Veliyyüddîn Efendi Sadr-ı fetvâ'dan ve mansıb-ı hayatdan bîzâr olup, seksen yedi yaşında bir pîr-i mübârek infi'âl ve bîmâr olup, ummân-ı rahmetde gavta-hor olunmalarıyla nâm-ı şânı nigâşte-i tevârîh ve nigâşte-i seng-i mezâr oldu." Şem'dânî-zâde, *age.*, c. 2, A, s. 113.

32 Müstakimzâde, *Tuhfe-i hattâtîn*, s. 751.

33 Kellner, *age.*, s. 477 (v.62r).

34 Mezarın bulunduğu yer günümüzde Eyüp'te Nişanca semtinde Davutağa caddesi üzerindeki Şeyh Murad Dergâhı haziresi olarak tarif edilmektedir. Acar, mezarın haziredeki yerini de tarif ederek giriş yolunun sol tarafında, en dipte ayrı bir bölümde bulunduğunu belirtir. Oğlu Kazasker Mehmed Emin Efendi de yanında medfundur. Bkz. M. Şinasi Acar, *Ünlü Hattatların Mezarları Gelimli Gidimli Dünya*, Gözde Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 56-57. Bayrak mezarın yerini "Mezarı, Eyüp Nişancası'nda Şeyh Murat Tekkesi yanındaki evin içindedir" şeklinde tarif etmektedir. Bkz. M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, Türkiye Anıtlar Derneği, İstanbul, 1979, s. 73.

35 Acar, *age*, s. 56-57; Ali Nihat Kundak, "Eyüp'te Medfun Şeyhülislâm Veliyyüd-dîn Efendi ve Oğlu Mehmed Emin Efendi", *IX. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler 13-15 Mayıs 2005*, İstanbul, 2005, s. 338-351, 340.

36 Halil İbrahim Şimşek, "Murad Buhârî", *DİA*, c. 31, İstanbul, 2006, s. 62-64, 62.

37 Kellner, *age.*, s. 477 (v.62r). Ayrıca bkz. Cunbur, agm., s. 171.

Şeyhülislamlık süresi III. Mustafa döneminde iki defada toplam üç yıl yirmi gün (veya üç yıl bir ay) olarak hesaplanmaktadır.[38] Müstakimzâde bu süreyi iki defada toplam yedi yıl bir ay olarak vermekteyse[39] de bu bilgi yanlıştır.

Veliyyüddîn Efendi'nin iki oğlu da ilmiye mensubu olup çeşitli hizmetlerde bulunmuşlardır. Büyük oğlu Mustafa Reşid Efendi, müderrislik yapmış ve H. 1181'de (1767-1768) babasının sağlığında vefat ederek Fatih'te defnedilmiştir. Veliefendizâde namıyla bilinen küçük oğlu Mehmed Emin Efendi'nin ulema arasında müstesna bir yeri olduğu ve hakkında menkıbeler nakledildiği görülmektedir. Üç defa Rumeli kazaskerliği yapan Hacı Mehmed Emin Efendi'nin vefat tarihinin Şeyh Murad Dergâhı haziresindeki mezar taşında 22 Şevval 1220 (13 Ocak 1806) olduğu görülmektedir.[40] Babasının vefatından sonra vakıflarının mütevelliliğini üstlenen ve kütüphanesine yaptığı ilavelerle daha da zenginleşmesini sağlayan Mehmed Emin Efendi'nin "Deli Efendi" adıyla meşhur şakacı mizaca sahip bir kişi olduğu anlatılır. Çocuğu olmadığı için Veliyyüddîn Efendi'nin soyu devam etmemiştir.[41]

ŞEYHÜLİSLAMLIK DÖNEMİNDEKİ HİZMETLERİ

Veliyyüddîn Efendi şeyhülislamlık makamında önemli hizmetlerde bulunmuştur. O dönemde geçimlerini yazdıkları fetvalardan aldıkları üçer akçe gibi cüzi paralarla sağlamaya çalışan İstanbul fetvahanesindeki müsevvitlerin geçim şartlarının iyileştirilmesi için teşebbüste bulunmuş, bu amaçla Bolu kazasının şer'î hasılatını fetvahaneye arpalık olarak tahsis ettirmiştir. Buradan elde edilecek 500 kuruş hasılatın beşte biri fetva eminine tahsis edilmiş, kalan miktar ise müsevvitlere verilmiştir.[42] *Çeşmizade Tarihi*'nde bu tahsisin Şeyhülislamın kıyamete kadar hayırla anılmasını sağlayacak bir hizmet olduğu anlatılır.[43]

Veliyyüddîn Efendi'nin şeyhülislamlık makamındaki önemli hizmetlerinden biri de yetkisiz kişilerin doktorluk yapmasının önüne geçilmesine yönelik tedbir alınmasıdır. O dönemde tıp eğitimi almadığı halde hekimlik yapan kişilerin yaygınlaştığı ve tedavi edeceklerini söyleyerek insanlara zarar verdikleri anlaşılmaktadır. Veliyyüddîn Efendi bunun engellenmesi için hekimlerden oluşan bir komisyon kurulmasını ve bu yolla sahtekârlığın önüne geçilmesini sağlamıştır. Konuyla ilgili olarak hekimbaşı Kâtibzâde Mehmed Refî' Efendi'ye 1182 yılı Muharrem ayı sonlarında (Haziran 1768) gönderilen bir hükümde Müslüman, Yahudi ve Hıristiyanlardan tababet iddiasıyla dükkân açarak tıp bilgisi olmaksızın hekimlik yapan kişilerin verdikleri zarardan bahsedilmektedir.

Bu şekilde hekimlik yapanların dükkânlarının kapatılması ve hekimlik yapmalarının engellenmesi istenmekte ve devlet adamlarından bunlar için ricacı olanların ricalarının dinlenmemesi emredilmektedir. Hükmün sonunda yer alan ifadelerden, konunun şeyhülislam Veliyyüddîn Efendi'nin işaretiyle gündeme geldiği anlaşılmakta ve onun işareti doğrultusunda gerekli tedbirlerin alınması istenmektedir.[44]

Veliyyüddîn Efendi ile Râgıp Paşa'nın birlikte hareket ederek Anadolu'daki bir kargaşa ve isyan hareketini nasıl önledikleri Şemdânîzâde tarafından ayrıntılı olarak

38 Danişmend, *age.*, s. 540.

39 Müstakimzâde, *Devhatü'l-meşâyih*, s. 102.

40 Mehmed Emin Efendi'nin mezar taşının resmi için bkz. Kundak, agm., s. 340.

41 Kundak, agm, s. 349-350. Kundak, Mehmed Emin Efendi'nin hayatı, hizmetleri ve hayratı hakkında bilgi verir. Metrukatı ile ilgili kayıtlardan (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.6092'de kayıtlı *Silsilenâme* isimli eser içinde "Veliyyüddîn Efendizâde'nin Son Metrûkâtı 1217 (1802-1803)" ve Rumeli kazaskeri olduğuna dair bir belgeden (İstanbul Müftülüğü Şer'iye Sicilleri Arşivi, İstanbul Mahkemesi, 5/765, vr.1b) bahseder.

42 Çeşmîzâde, *age.*, s. 67-68; Şem'dânî-zâde, *age.*, c. 2, A, 100; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 490.

43 Çeşmîzâde, *age*, s. 68. Şem'dânî-zâde de *Târihi Mür'i't-Tevârih*'te (II, A, 100) konuyu benzer ifadelerle anlatır.

44 Bkz. Ahmet Refik (Altınay), *Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1930, s. 214-215.

anlatılır. Sultan III. Mustafa bazı davranışları nedeniyle ve devlet ricali ile anlaşmazlığa düştüğü için Larendeli Sarı Abdurrahman Paşa'nın katlini emretmiştir. Ancak Veliyyüddîn Efendi ile Râgıp Paşa, Abdurrahman Paşa'nın affedilmesini sağlayarak bir isyana dönüşme potansiyeline sahip olayların yatıştırılmasına vesile olmuşlar, böylece Anadolu'da büyük bir kargaşanın önüne geçmişlerdir.[45]

Veliyyüddîn Efendi, Sultan III. Mustafa döneminde Ruslarla savaş yapılmasını istemeyen devlet ricalinin tarafında yer almış ve savaşa muhalefet etmiş, dönemin veziriazamı Muhsinzâde Mehmed Paşa ile birlikte savaş yapılmasına karşı çıkmışlardır. Şemdânîzâde, buna karşılık Pîrîzâde Osman Sâhib Molla'nın şeyhülislam olma beklentisiyle Rusya ile savaş için fetva verdiğini 1182 (1768-1769) yılı olaylarını anlatırken aktarır.[46] Daha sonra girilen savaşın yol açtığı neticelere bakıldığında Veliyyüddîn Efendi'nin bu konudaki görüşünde ne kadar isabetli olduğu anlaşılmaktadır.

HAYRATI ve ÇIRPICI (VELİEFENDİ) ÇAYIRI

Hayır sahibi bir kişiliğe sahip olan Veliyyüddîn Efendi'nin birçok hayratı bulunmaktadır. Hayatı boyunca hayır yapmaktan geri kalmamış ve gittiği her yerde imkânları nispetinde yardımlarda bulunmuş, hayır müesseselerine katkı yapmıştır. Yardımseverliğinin derecesini göstermesi açısından, hakkında anlatılan bir hadiseyi hatırlatmak yeterli olacaktır. Rivayete göre Veliyyüddîn Efendi, Ramazan ayında konağında namaz kıldıran hocayı sevindirmek için köyünde bir ev yaptırmıştır.[47] Asıl hayratı ise bizzat kurduğu ve asırlardır hizmet eden vakıflarıdır.

Veliyyüddîn Efendi'nin kurduğu vakıflarla ilgili vakfiyelerin çeşitli tarihlerde genişletilerek düzenlendiği anlaşılmaktadır. Cunbur, Veliyyüddîn Efendi'nin vakıflarına ait farklı tarihlerde düzenlenmiş altı ayrı vakfiyeden bahseder ve vakfedilen emlak hakkında bilgi verir. Buna göre İstanbul'da muhtelif yerlerde çok sayıda ev (menzil), oda, dükkân, arsa, bostan, su kuyusu, dolap, havuz, çeşme, bağ, ahır, samanlık vb. emlakini kurduğu vakıfları için vakfetmiştir.[48]

Veliyyüddîn Efendi'nin tespit edilen en eski tarihli vakfiyesi, Mısır kadılığı yaptığı sırada düzenlenen 15 Cemaziyelâhir 1133 (13 Nisan 1721) tarihli vakfiyedir. Veliyyüddîn Efendi, babasının yaptırdığı ve kendisinin de müderrislik yaptığı Arabacı Bayezid mahallesindeki medresede çalışan görevliler için bazı bağışlarda bulunmuştur. Vakfiyedeki bilgilerden medresenin bir dershanesinin ve dört hücresinin bulunduğu anlaşılmaktadır.[49]

Veliyyüddîn Efendi, şeyhülislamlıktan azlinden sonra Bursa'da ikameti sırasında da Abdal Murad Zaviyesi'ne yol yaptırmıştır. Bu yol için dönemin şairlerinden Elîfîzâde Feyzi şu şekilde tarih düşürmüştür: "Açdı dervişâne yol, Abdal Murâd'a bir Velî." Ayrıca, Edirnekapı ile Otakçılar arasında Bâhir Mustafa Paşa'nın yaptırdığı Nakşibendî tekkesine minber koydurmuştur. Vakfiyesindeki bilgilerden Mehmed Murad Buhârî Dergâhı'nda da (Şeyh Murad Tekkesi) bir mescid-tevhidhane yaptırdığı anlaşılmaktadır. Sayılanlara ek olarak Koca Mustafa Paşa Camii avlusuna

45 Bkz. Şem'dânî-zâde, *age.,* c. 2, A, s. 42-44.

46 Şem'dânî-zâde, *age.,* c. 2, A, s. 10-113; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* s. 489, dn 2.

47 Cunbur, agm., s. 172.

48 Cunbur, Veliyyüddîn Efendi'nin Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan vakfiyelerini tespit ederek ayrıntılı bir şekilde değerlendirmekte, vakfiyelerin fiziki özellikleri ve içerikleri hakkında bilgi vermektedir. Bkz. Cunbur, agm., s. 172, 174-175.

49 Vakfiye ile ilgili bilgiler Cunbur tarafından (agm, 172) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Harameyn Vakıf Defterleri, No: 3 (Yeni no: 736/751) 55-58'den aktarılmıştır.

da bir muvakkithane ilave ettirdiği kaydedilir.[50] Bütün bunlara ek olarak en önemli hayratı İstanbul'da, Zeytinburnu ile Bakırköy arasında kalan Çırpıcı Çayırı ve civarında bulunan mesire yeri ve çeşmesi ile ilgili vakfıdır.[51] Veliyyüddîn Efendi'nin Galata kadısı olduğu sırada tesis edildiği anlaşılan bu vakıf, Osmanlı toplumunda merkezî bir yere sahip olan vakıf kurumunun en muhteşem ve müstesna örneklerinden biridir.

Veliefendi Çayırı ve çeşmesi zamanla İstanbul halkı tarafından manilere ve destanlara konu olacak derecede sevilen bir mesire yeri haline gelmiştir. Sultan III. Mustafa dönemine ait bir mecmuada yer alan Veliefendi Çeşmesi ile ilgili Bekçi Baba'ya ait mani bu konuda güzel bir örnektir:

Bir çeşme olunmuş bina
Gayet safa geldi bana
Dört tarafı çayır çemen
Yapanlara ettim dua

Fildamına yakın mahal
Yapılmış hakka bî-bedel
Etrafına birkaç sofa
Bina eylemişler güzel

Hayli ağaçlar dikilmiş
Seyrine asker çekilmiş
Bir tarafı çayırlıktır
Bir taraf bostan ekilmiş

Goncadardır dolaşması
Bir iki bayır aşması
Adın sordum dedi biri
Veli Efendi Çeşmesi

Görünce medhini ettim
El kaldırıp dua ettim
Suyu âb-ı hayat gibi
Nûş eyleyip safa ettim

Mermer oluktan su akar
Durmuş âlem seyre bakar
Ol mahallin yok nazîri
Otları misk gibi kokar

Ol çeşmenin yok nazîri
Seyreden olur esîri[52]

Veliefendi Çayırı veya Çırpıcı Çayırı olarak bilinen bu alan günümüzde de, adını Veliyyüddîn Efendi'den alan semtte, Veliefendi Hipodromu adıyla at yarışlarının yapıldığı bir yer olarak kullanılmaktadır.[53]

50 Cunbur, agm., s. 170; Semavi Eyice, "Koca Mustafa Paşa Camii ve Külliyesi", *DİA,* c. 26, Ankara, 2002, s. 133-136, 1; M. Baha Tanman, "Şeyh Murad Tekkesi", *DİA,* c. 39, İstanbul, 2010, s. 62-64.

51 Veliefendi Çeşmesi ve Çayırı ile ilgili vakfiye hakkındaki bilgiler de yine Müjgan Cunbur tarafından aktarılmıştır. Bkz. Cunbur, agm., s. 173.

52 Bkz. Cunbur, agm., s. 173; Recep Sadri Sayıoğulları, *Türk Ta'lik Yazı Ekolünün Doğuşunda Şeyhülislâm Veliyyüddîn Efendi,* basılmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Eski Yazı (Hat) Anasanat Dalı, İstanbul 1991, s. 25-26. Bu mani Süheyl Ünver'in notlarından aktarılmaktadır. Bkz. A. Süheyl Ünver, "Şeyhülislâm Veliyyüddîn Efendi" Dosyası, Süleymaniye Kütüphanesi, A. Süheyl Ünver Bölümü, nr. 322.

53 Veliefendi Çayırı'nın bugünkü durumu ile ilgili olarak bk. Ali Rıza Özcan, *Hürriyet Tarih,* 29 Ocak 2003, s. 8-11; http://www.haber7.com/neler-oluyor-hayatta/haber/736154-unlu-sehulislamin-arazisinde-at-yarisi (erişim tarihi: 07.04.2017).

Veliyyüddîn Efendi hattı ile Üsküdar Ayazma Camii kitabesi

VELİYYÜDDÎN EFENDİ KÜTÜPHANESİ[54]

Veliyyüddîn Efendi'nin önemli bir hizmeti de yaptırdığı kütüphane ile vakfettiği kitaplarıdır. Sultan II. Bayezid'in vakfiyesindeki şart gereğince şeyhülislamlar İstanbul'daki Bayezid Medresesi'nde müderris olarak ders verirlerdi. Veliyyüddîn Efendi sadece müderrislik yapmakla yetinmemiş, Sultan II. Bayezid Külliyesi'ne zengin bir kütüphane kazandırmıştır. Ali Emîrî Efendi *İlmiye Salnâmesi*'nde kütüphaneden "Veliyyüddîn Kütüphânesi ile'l-ebed nâmını ibkâ edecek en güzîde bir âbide-i marifetdir" şeklinde bahseder.[55]

Vâsıf Efendi de Veliyyüddîn Efendi'nin kütüphanesini şöyle anlatır:

> *Sultân Bâyezid Câmi'î dâhilinde bir kütüphâne-i bedî'u'l-inşâ binâ ve derûnuna nefâyis-i kütüb imlâ ve bâliğan mâ belağ vakfını tertîb ile ihrâz-ı dest-mâye-i senâ idüb ekser mahallerde bulunmayan kütüb-i nâdire o kütübhânede mevcûd ve izdihâm-ı taleb ile dâimâ istifâde-i ulûm olunduğu meşhûd olup…*[56]

Veliyyüddîn Efendi, ilk şeyhülislamlığından azlinden sonra düzenlediği 3 Rebiyülevvel 1175 (2 Ekim 1761) tarihli bir vakfiye ile Âtıf Efendi Kütüphanesi'ne 150 kitabını vakfetmiş ve kütüphane görevlilerinin ücretlerine ilaveler yapmıştır. Vakfiyeye göre, birinci hafız-ı kütübe (kütüphaneciye) sekiz akçe, ikincisine altı akçe ve üçüncüsüne beş akçe gündelik ücret tahsis edilmiştir.[57]

Şeyhülislamlığa ikinci defa tayin edildiğinde bu vakfından vazgeçen Veliyyüddîn Efendi yeni bir vakıf tesis etmiştir. Bayezid Camii'nin sağ tarafına bitişik olarak tek kubbeli bir kütüphane binası yaptırmış ve kitaplarını bu kütüphanede toplamıştır. Kütüphane için tanzim edilen vakfiyede yer alan bilgilere göre, kütüphane binası 229,5 zira' arsa üzerine altta iki mahzen ve üstte iki kubbeli

54 Veliyyüddîn Efendi'nin kütüphanesi için bkz. İsmail E. Erünsal, "Veliyyüddîn Efendi Kütüphanesi", *DİA*, c. 43, İstanbul, 2013, s. 42.

55 *İlmiye Salnâmesi*, s. 534.

56 Ahmed Vâsıf, *age.*, c. 2, s. 321.

57 Cunbur, agm., s. 179-180; İsmail E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II, Kuruluştan Tanzimata Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1988, s. 105; Erünsal, "Âtıf Efendi Kütüphanesi", *DİA*, c. 4, İstanbul, 1991, s. 60-61.

kârgir bir bina olarak inşa edilmiştir. Vefatından üç ay önce düzenlenen bu vakfiye 3 Cemaziyelâhır 1182 (15 Ekim 1768) tarihlidir. Veliyyüddîn Efendi'nin ev, dükkân, arsa ve bostandan oluşan çok sayıda gayrimenkulünü kütüphanesi için vakfettiği görülmektedir. Kütüphanenin giderlerinin karşılanması için devlet tarafından da bazı tahsisler yapılmıştır.[58]

Veliyyüddîn Efendi Kütüphanesi olarak bilinen bu kütüphanede iki hafız-ı kütüb ve iki mustahfız ile temizlik (ferraş) ve kapıcılık (bevvab) görevi yapacak bir kişi görevlendirilmiştir. Vakfiyede, hafız-ı kütüb ile diğer görevlilerin taşıması gereken şartlar ve çalışma koşulları ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir. Benzer vakıflardan farklı olarak Veliyyüddîn Efendi'nin kütüphanesinde ehil olan kişilerin görevlendirilmesini istediği; müderrislik, kadılık, imamlık, şeyhlik gibi başka görevi olan kişilerin ek iş olarak kütüphane görevi yapmasını istemediği görülmektedir. Ayrıca, boşalan hizmetlerin babasının kadrosu denerek küçük yaştaki çocuklara verilmesine karşı çıktığı gibi, hizmetin vekâletle veya nöbetleşe yapılmasına da izin vermemiştir. Hafız-ı kütüblerin ücretlerinin başka işe ihtiyaç duymayacak düzeyde olması sağlanmıştır. Bu amaçla hafız-ı kütüblerin her birine birer ev ile birinci hafız-ı kütübe 120, ikinciye 110, mustahfızlara 40'ar ve kapıcıya 10 akçe gündelik tayin edilmiştir.[59]

Veliyyüddîn Efendi vakfiyesinde kütüphaneciliğin babadan oğula geçmesinin mahzurlarına dikkat çekerek, diğer vakıflarda örf haline gelen bu uygulamaya karşı çıkmakta ve ehil kişilerin görevlendirilmesini şart koşmaktadır:

> *Ve hizmet-i mezkûrede istihdâm racul-i tâm ve sâhib-i ikdâm olmakdan lâzım ve lâbüd olmağın sabî ve mürâhık makulesine tevcîh olundukda, bi'n-nefs edâ-i hizmete liyâkatleri olmayacağı zâhir olmağla, mechûlü'l-ahvâl bigâne tevkiline muhtâc olacakları bâhir ve muhâfaza-i kütübde kusur olacağı bedîhî olmağın bi-emrillâhi Teâlâ hâfız-ı kütüblerden biri fevt oldukda sabî ve mürâhık ve nâ-ehl ve nâ-müstahık evlâdına evkâf-ı sâirede cârî olan örf-i belede binâen hâfız-ı kütüblük ciheti babası ciheti deyû ol makule evlâdına verilmeyüp erbâb-ı istihkâkdan sâhib-i liyâkat kimesnelere verile.*[60]

Kütüphanenin çalışma usulü ile ilgili kurallar da vakfiyede ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Buna göre, kütüphanedeki kitaplar dışarıya verilmeyecek, ancak kitapların okunması ve istinsah edilmesi konusunda okurlara her türlü kolaylık gösterilecektir. Kütüphane cuma günleri dışında haftanın her günü gün doğuşundan bir saat sonra açılacak ve hiç kimse gelmese bile kapatılmayıp gün batımından bir saat öncesine kadar açık tutulacaktır.[61]

Vakfiyede, kitapların her yılın muharrem ayında sayımının yapılması istenmiş, yıllık sayımlar ve bakımlar için de ayrıca ücret tayin edilmiştir. Sayımı yapacak müfettiş için vakfiyede belirlenen ücret 40 kuruştur.[62] Cunbur, Veliyyüddîn Efendi'nin kendi kütüphanesinde topladığı kitapların sayısını vakfiyedeki ifadelerden hareketle 1690 cilt olarak verir, ayrıca vakfiyesinin sonunda kitapların bir listesinin bulunduğunu ancak bu listenin günümüze ulaşmadığını belirtir.[63] Buna karşılık Erünsal, sözü edilen bu listenin vakfiyenin bir kopyasında mevcut olduğu bilgisini verir. Vakfiyede 1690 kitabın listesinin yer aldığını, Âtıf Efendi

58 Erünsal, *age.*, s. 533; Cunbur, "Şeyhülislâm Veliyyüddîn Efendi Vakıfları ve Kütüphanesi", s. 177-178; Sayıoğulları, *age.*, s. 31.

59 Erünsal, *age.*, s. 373, 406-407; Cunbur, agm., s. 179-180.

60 Erünsal, *age.*, s. 407.

61 Cunbur, agm., s. 182.

62 Erünsal, *age.*, s. 444, 454.

63 Cunbur, agm., s. 181.

Kütüphanesi'ne vakfedilip daha sonra Veliyyüddîn Efendi'nin kendi kütüphanesine aktardığı kitapların sayısının da 150 olduğunu kaydeder.[64]

Bu bilgiler ışığında kütüphanenin kuruluşunda kitap sayısının 1840 olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, kütüphanedeki kitapların satır sayısını, cilt ve tezhip özelliklerini belirten bir kataloğunun da bulunduğu anlaşılmaktadır. H. 1248'deki (1832-1833) sayımdan sonra hazırlanan bu katalogda, kitapların bibliyografik künyeleriyle birlikte boyları da tespit edilmiş, "kıt'a-i mutavassıta" (orta boy), "kıt'a-i rub'" (dörtte bir) ve "kıt'a-i kebîre" (büyük boy) gibi ifadelerle kitaplar kaydedilmiştir.[65] Gustav Flügel, Viyana İmparatorluk Kütüphanesi'nde bulunan *Şeyhülislâm ve Müfti'l-enâm Veliyyüddîn Efendi Merhumun Vakfetdiği Kütübleri Beyân* başlıklı bir fihriste dayanarak, kütüphanedeki kitapların sayısını 1770 olarak tahmin etmektedir.[66]

Veliyyüddîn Efendi'nin kendisinden sonra kazaskerlik makamına kadar yükselen küçük oğlu Veli Efendizâde Mehmed Emin Efendi, aynı zamanda vakfının mütevelliliğini de yaptığı kütüphaneyi ilave ettiği kitaplarla daha da zenginleştirmiş ve önemli yazma kütüphanelerden biri haline getirmiştir. Mehmed Emin Efendi'nin bu amaçla yüksek paralar ödeyerek nadir eserleri kütüphaneye kazandırdığı ve bazı eserleri istinsah ettirdiği anlatılır ve birçok yerde bulunmayan nadir eserlerin bu kütüphanede mevcut olduğu kaydedilir. Ahmed Vâsıf bu durumdan övgü ile söz eder:

> *…Hâlen reîsü'l-ulemâ Mehmed Emin Efendi cenâbları birkaç seneden berû kütüb-i girân-bahâ iştirâ ve pederleri merhumun kitâbhânesine vaz' ile hakk-ı bünüvveti icrâ etdiklerinden fazla talebe ve sâyirîn suâl edüp kütübhânede bulunmayan kitâbları ilâ yevminâ hâzâ ya aynen veya tahrîren tedârik ve izâfe eyledikleri meşhûr ve mütevâtirdir.*[67]

Şevval 1231'de (Ağustos 1816) Fatih Camii'nde bulunan Töşköprîzâde İbrahim Efendi, Halil Efendi, Fenârîzâde Şemseddin, Tatar Abdullah ve Ebûbekir Efendi b. Hasan Paşa koleksiyonlarının Veliyyüddîn Efendi Kütüphanesi'ne nakledilmesiyle kütüphane daha da zenginleşmiştir.[68] H. 1248'de (1832-1833) teftiş mahkemesinden gönderilen Mevlânâ Mustafa Efendi ve hafız-ı kütübler tarafından kütüphanedeki kitapların sayımı yapılmıştır.[69]

H. 1304 (M1886-1887) yılında Sultan II. Abdülhamid tarafından hazırlatılan *Defter-i Kütüphane-i Veliyyüddin* adlı katalogdaki son kayıt numarası 3033'tür. Muhtelif hatlardan oluşan 8 eser ile Ahmet Cevdet Paşa'nın bağışladığı 182 eser ve çeşitli şahısların bağışladığı 32 eser de kataloğa ayrıca eklenmiştir.[70] Cevdet Paşa'nın bağışladığı kitaplardan on tanesi, Ârif Hikmet Bey'in Medine'deki kütüphanesine vakfettiği kitaplar oldukları anlaşıldığından daha sonra Medine'ye gönderilmiştir.[71] Maarif salnamelerinde yer alan kayıtlarda kütüphanede 1863'te 3304, 1877'de 3344, 1898 ve 1910'da ise 3484 kitabın mevcut olduğu görülmektedir.[72]

Veliyyüddîn Efendi Kütüphanesi'nin masraflarının karşılanması için Sultan Bayezid Evkafı'na 1150 kuruş ilave gelir tahsisi yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu para-

64 Erünsal, *age.*, s. 105. Erünsal'ın verdiği bilgiye göre, kitapların listesi Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, nr. 745, 107 ve devamında yer almaktadır. Âtıf Efendi Kütüphanesi'ndeki kitapların listesi de İstanbul Müftülüğü Şer'iye Sicilleri Arşivi, Evkâf-ı Hümâyun Müfettişliği Mahkemesi, nr. 164, vr. 381b-384b'de mevcuttur. Bkz. Erünsal, *age.*, s. 241, dn 1275.

65 Erünsal, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, s. 485-486.

66 Bkz. Cunbur, agm, s. 183.

67 Ahmed Vâsıf, *age.*, c. 1, s. 321-322; Cunbur, agm., s. 181-182; Erünsal, *age.*, s. 242.

68 Evkâf-ı Hümâyun müfettişi Sıdkızâde Ahmed Reşîd tarafından bu koleksiyonların sayımı yapılarak müstakil bir kataloğu hazırlanmıştır. Bkz. Erünsal, *age.*, s. 288. Ayrıca bkz. İsmail E. Erünsal, "Katalog", *DİA*, c. 25, Ankara, 2002, s. 24-28.

69 Erünsal, *age*, s. 291.

70 Bkz. *Defter-i Kütüphane-i Veliyyüddîn*, Mahmut Bey Matbaası, Dersaâdet, 1304 (İstanbul, 1888). Kütüphanenin matbu kataloğunun kapağında 1175 olarak verilen kuruluş tarihi (târîh-i te'sîsi) Veliyyüddîn Efendi'nin Âtıf Efendi Kütüphanesi'ne ilave olarak yaptığı ilk vakfının tarihidir. Kendi kütüphanesinin tarihi ise vakıf mührüne göre 1179 ve vakfiyesine göre ise 1182'dir. Kütüphanede dinî ilimlerin hemen her alanı ile ilgili kitaplar bulunduğu gibi matematik, hendese, hesap, coğrafya, tarih, edebiyat, tıp gibi alanlara ait kitapların da yer aldığı görülmektedir. Ayrıca, Mushaf-ı Şerîf nüshaları

Sultan III. Mustafa

nın 960 kuruşu hafız-ı kütübler ile ferraş ve bevvabın tahsisatı için tayin edilmiştir. Ayrıca, Eyüp'teki Şeyh Murad Efendi Zaviyesi'ndeki fukaranın taamiyeleri için günlük altışar akçe harcanmak üzere yıllık 150 kuruş, yine kütüphanedeki kitapların sayımı ve tamiri için yıllık 40 kuruş, surre için yıllık 100 kuruş, Şeyh Murad Efendi Zâviyesi'nde mevlid gecesinde yemek, şeker, şerbet, gülsuyu ve sair harcamalar için 100 kuruş tahsisat ayrıldığını görüyoruz.[73]

Vakfın yönetimini (tevliyetini) sağlığında kendisi üstlenen Veliyyüddîn Efendi, vefatından sonra bu görevi oğlunun ve onun soyundan gelenlerin sürdürmesini

kaydedildikten sonra "Kütübü's-semâviyye" başlığı altında İncil, Tevrat, Zebur metinleri veya tercümelerine de yer verilmiştir. Günay Kut matbu kataloğun yanında kütüphaneye ait yazma fihristin varlığından da bahseder: *Defter-i Kütüphâne-i Veli Efendi der kurb-i Câmi-i Bâyezid Hân*, Beyazıt-Veliyyüddîn Efendi, nr. 3290. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan iki vakfiyeye de işaret eder: Şeyhülislâm Veliyyüddîn Efendi Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter 740, s. 529-547 (1172/1758-1759 tarihli) ve Defter 745, s. 102-107 (1175/1761-1762 tarihli). Bkz. Kut ve Bayraktar, *age.*, s. 108-109.

71 Erünsal, *age.*, s. 311.

72 Cunbur, agm., s. 184.

73 Erünsal, *age.*, s. 533; Cunbur, agm., s. 184-185.

istemiş, vakfın denetiminin (nezaret) ise şeyhülislamlar tarafından yapılmasını şart koşmuştur. Vakfın gelirlerinden artan kısmının muhafaza edilerek uygun yerlerden gelir getirecek mülk alınması ve vakfa ilave edilmesi de ayrıca şart koşulmuştur.[74]

Kütüphane görevlilerinin tayin işlemlerinde son derece titiz davranıldığı ve tayinlerin vakfiyeye uygun olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Erünsal, Veliyyüddîn Efendi Kütüphanesi Vakfı'ndaki bir göreve tayin için vakıf mütevellisi Mehmed Şerif Efendi'nin gönderdiği bir arzın hangi işlemlerden geçtiğini tespit ederek ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadır. Buna göre, tayin işleminde her aşamada titiz bir incelemenin gerçekleştirildiği, önce böyle bir kadronun tespit edilemediği görülmektedir. Ancak, daha sonra yapılan incelemede Veliyyüddîn Efendi'nin ve yakınlarının vakıflarının II. Bayezid Vakfı'na mülhak olduğundan kayıtlarının Harameyn Muhasebesi'nde bulunduğu anlaşılmış ve bu dairede yapılan inceleme sonucunda atama gerçekleştirilmiştir.[75]

Emsalleriyle karşılaştırıldığında hem sayı olarak hem de sahip olduğu nadir ve kıymetli elyazmaları eserler nedeniyle oldukça önemli bir kütüphane özelliğine sahip olan bu kütüphane 1924 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiş ve Bayezid Umumi Kütüphanesi Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. Daha sonra Beyazıt Devlet Kütüphanesi adını alan bu kütüphane Kültür Bakanlığı bünyesinde Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'nın oluşturulmasıyla birlikte yeniden yapılandırılmıştır. Son düzenlemeyle kütüphanedeki yazma eserler Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nden ayrılarak Beyazıt Yazma Eserler Kütüphanesi adıyla Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'na bağlı bir kütüphaneye dönüştürülmüştür.[76]

HATTAT VELİYYÜDDÎN EFENDİ

Kaynaklarda Şeyhülislam Veliyyüddîn Efendi'nin eser telif ettiğine dair herhangi bir bilgi yer almaz. Buna karşılık hat alanındaki maharetiyle meşhur olmuştur.[77] Özellikle celî hattın büyük ustaları arasında sayılır. *Tuhfe-i Hattâtîn*'de bununla ilgili olarak "Bilhassa kamış kalem tabîr olunan celî hatda yegâne-i bî-bahâne idi" denmektedir.[78]

Veliyyüddîn Efendi talik hattında da maharet sahibi olup talik ile yazılmış değerli yazıları bulunmaktadır. Talik hattındaki yeri ve mahareti hakkında Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan bir risalede şu ifadeler yer alır:

> *…İmâd-ı Rûm Veliyyüddîn Efendi merhumun her kalemde yed-i ulyâları yani hurde ve meşklerde ve kıta'âtda kemâl-i mahâretleri olup ale'l-husûs hatt-ı celîye kemâl mertebe ihtimâm ve dikkatleri olmağla eser-i celîleri çok rânâ ve cümleye müraccah ve müstesnadır… Dâhil oldukları mârifethâne-i dakâyık ve hakâyıka bir fert dahî nâil olamamıştır.*[79]

Veliyyüddîn Efendi, İmad el-Hasenî ekolünün temsilcileri olan ve talik hattının Osmanlı toplumunda yayılmasına öncülük eden Durmuşzâde Ahmed Efendi[80] (ö. 1129/1717) ile Kazasker Abdülbâki Arif Efendi (ö. 1742) gibi ustaların öğrencisi olmuş, onlardan hat meşk etmiştir. Özellikle talik hattının Türk estetiği-

---

74 Ayrıntılı bilgi için bkz. Cunbur, agm., s. 185-186.

75 Bkz. Erünsal, *age.,* s. 349-350.

76 http://www.beyazit.yek.gov.tr/ (Erişim tarihi: 12.04.2017). Erişimin sağlandığı tarihte kütüphanenin kuruluş çalışmaları sürdüğü için web sitesinde sadece Türkiye Yazma Eserler Kurumu Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi ibaresi ve altında "Yapım Aşamasında" notu mevcuttu.

77 Şeyhülislam Veliyyüddîn Efendi hat sanatındaki yeri nedeniyle bir yüksek lisans tezine de konu olmuştur. Bkz. Recep Sadri Sayıoğulları, *Türk Ta'lik Yazı Ekolünün Doğuşunda Şeyhülislâm Veliyyüddîn Efendi,* basılmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Eski Yazı (Hat) Anasanat Dalı, İstanbul 1991.

78 Müstakimzâde, *Tuhfe-i hattâtîn,* s. 750.

79 İbrahim Edhem, *Rûh-ı Ta'lîk,* TSM, Hazine Kitapları, nr. 2325, v.14a'dan nakleden: Sayıoğulları, *age.,* s. 16.

80 Muhittin Serin, "Ahmed Efendi, Durmuşzâde", *DİA,* c. 2, İstanbul, 1989, s. 59.

81 Mehmed Süreyya, *age.,* s. 614.

82 Bkz. Ahmed Vâsıf, *age,* c. 1, s. 321; Müstakimzâde, *Tuhfe-i hattâtîn,* s. 750. Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri* (Ankara 1982) isimli albümünde Veliyyüddîn Efendi'nin ta'lîk karalamalardan oluşan bir yazısına da yer vermiştir. Bkz. 15 numaralı eser.

83 Sayıoğulları, *age.,* s. 40-41; Münir Aktepe, "Ahmed III", *DİA,* c. 2, İstanbul, 1989, s. 34-38; Berk, *age.,* s. 57.

ne uygun bir karakter kazanmasında öncü bir rol üstlenmiştir. Bu nedenle İmad el-Hasenî'ye atıfla Veliyyüddîn Efendi de İmâd-ı Rûm unvanıyla anılır ve iki ekol arasında bir geçiş dönemi sanatçısı olduğu kaydedilir. *Sicill-i Osmânî*'de bu konuda "Hatt-ı ta'lîkde misli nâdir olup şîve-i Îrâniyâna mâlik idi" denmektedir.[81] Hat sanatında ve talik hattındaki mahareti nedeniyle kaynaklarda uzun uzun övgülere mazhar olduğu görülmektedir.[82]

Yetiştirdiği hattatlar arasında Mustafa Tayyibî, Seyyid Mehmed Said, Osman Efendi, Mustafa b. Hüseyin, İsmail b. Osman ve Mehmed Hüdâdât Bey gibi isimler sayılmaktadır. Ayrıca, dönemin padişahlarına da hat dersi vermiştir. Sultan III. Mustafa ile III. Ahmed'in Veliyyüddîn Efendi'den hat meşk ettiği kaydedilir.[83] Meşhur hattat Yesârî Mehmed Efendi de hat meşk etmek için Veliyyüddîn Efendi'ye müracaat etmiş, ancak elinin sakat olması nedeniyle bu talebi kabul edilmeyerek Dedezâde'ye gönderilmiştir. Veliyyüddîn Efendi, durumuna bakarak "Bu çocukta istîdât gözükmüyor"[84] diye reddettiği Yesârî Mehmed Efendi'nin icazet merasimine davet edildiğinde, hat alanındaki kabiliyetini ve icazet yazısının güzelliğini görünce "Bunu yetiştirmek şerefi bize nasip olacaktı, gaflet edip reddettik" diyerek pişmanlığını ifade etmiştir.[85] Talik hattındaki maharetini gördükçe Yesârî Mehmed Efendi'yi kabul etmediği için hayıflandığı ve "Allah bu zâtı bizim kibirli burnumuzu kırmak için göndermiştir" dediği de rivayet edilir.[86]

Veliyyüddîn Efendi'ye ait çeşitli yazı örnekleri Topkapı Sarayı Müzesi,[87] Türk ve İslam Eserleri Müzesi,[88] Süleymaniye Kütüphanesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyyüddîn Efendi Bölümü'nde, Fatih Millet Kütüphanesi'nde ve bazı özel koleksiyonlarda mevcuttur. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde ise *Murakkaât-ı İmâd el-Hasenî* (F.Y., nr.1428) ve *Murakkaât-ı Hurufât-ı Mehmed Esad Yesârî* (F.Y., nr.1433) içinde, imzasını taşıyan örneklerin yanında kendisine ait murakkaat mecmuası da yer almaktadır *(Murakkaât-ı Veliyyüddîn, F.Y., nr.1225)*.[89]

Şevket Rado da Medine'ye gittiğinde Ravza-i Mutahhara'nın yanında bulunan Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey'in kütüphanesinde Veliyyüddîn Efendi'nin yazılarından oluşan nefis bir albümü zevkle seyrettiğini anlatır.[90] Süheyl Ünver, Veliyyüddîn Efendi'nin kendi yazılarının yanında başka hattatların yazılarından oluşan zengin bir hat koleksiyonu bulunduğundan bahseder, ancak kütüphanesinde bazı örneklerine rastlanan bu koleksiyonun vefatından sonra muhafaza edilemediği ve muhtemelen vârisleri tarafından satıldığı değerlendirmesinde bulunur.[91]

Hat sanatındaki mahareti döneminin hayır sahiplerinin de ilgisine mazhar olan Veliyyüddîn Efendi'nin mimari eserlere de yazılarıyla katkıda bulunduğu görülmektedir. O dönemde yaptırılan birçok mimari eserin kitabesi ile hatları Veliyyüddîn Efendi tarafından yazılmıştır. Bunlar arasında Hekimoğlu Ali Paşa'nın yaptırdığı sebil ve çeşmesi ile camiinin avlu kapıları üzerindeki hatlar, Nuh Efendizâde Sadrazam Ali Paşa'nın camiinin sebili, çeşmesi ve avlusunun iki kapısı üzerindeki tarihleri ve yazıları sayılabilir. Nevşehirli Damad İbrahim Paşa Sebili ile Darülhadis Çeşmesi kitâbeleri, Veliyyüddîn Efendi Kütüphanesi kitabesi ve Eyüp'te Baba Haydar mahallesinde Şeyhülislâm Seyyid Mustafa Efendi'nin

84 Berk, *age.,* s. 79.

85 Bu sözler Süheyl Ünver'in notları arasında yer almaktadır. Nakleden: Cunbur, "agm., s. 172.

86 Acar, agm, s. 56. İbnülemîn Mahmud Kemal İnal'in verdiği bilgilere göre, Yesârî Mehmed Efendi'nin vücudunun sağ tarafının yarısı felçli ve sol tarafında da titreme mevcuttu. Sol eliyle hat yazmaya çalışırdı. Yine de özellikle talik hattında büyük maharet kazanmış ve önemli hattatlar arasında yerini almıştır. Şeyhülislâm Veliyyüddîn Efendi'nin Yesârî Mehmed Efendi'nin hâlini ve hat sanatındaki maharetini gördükçe "Cenâb-ı Hak bu zâtı bizim enf-i istikbârımızı kırmak için göndermiştir" dediği anlatılır. Cevdet Paşa'nın tarihinden nakleden: İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar,* MEB Yayınları, İstanbul, 1970, s. 535.

87 Bkz. *Ta'lîk Harflerinin Meşk ve Talim Albümü,* Topkapı Sarayı Müzesi, Güzel Yazılar Bölümü, nr. 220; *Mail Kıta Meşki,* Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine Kütüphanesi, nr.2 312.

88 Bkz. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, *Karalama Mecmuası, Murakka'lar,* nr. 2444.

89 Sayıoğulları Veliyyüddîn Efendi'nin İstanbul'daki talik yazıları, kütüphane koleksiyonları ve özel koleksiyonlardaki yazıları hakkında ayrıntılı bilgi verir. Bkz. *age.,* s. 42 vd.

90 Şevket Rado, *Türk Hattatları,* Tifdruk Matbaacılık, İstanbul, 1984, s. 171. Sayıoğulları bu albümü bugün bulunamayan yazılar arasında sayar. Bkz. *age.,* s. 91.

91 Bkz. A. Süheyl Ünver, "Şeyhülislâm Veliyyüddîn Efendi" Dosyası, Süleymaniye Kütüphanesi, A. Süheyl Ünver Bölümü, nr. 322.

Veliyyüddîn Efendi'nin mâil nesta'lik kıt'ası

yaptırdığı Tamışvar (Şeyhülislâm Mustafa Efendi) Tekkesi'nin kapısı üzerindeki manzum kitabe de Veliyyüddîn Efendi'nin bilinen yazıları arasında yer alır.[92]

Sultan III. Mustafa'nın 1174 yılı Cemaziyülevvel ayının sonlarında (Ocak 1761) Üsküdar'da validesi Mihrişah Emine Sultan ile büyük kardeşi merhum Şehzâde Süleyman için yaptırdığı Ayazma Camii'nin Sadrazam Râgıb Mehmed Paşa'ya ait olan tarih kitabesi de o tarihte şeyhülislâm olan Veliyyüddîn Efendi tarafından yazılmıştır.[93] Şemdânîzâde bundan övgüyle söz eder:

> *… ve müşârun-ileyh Râgıb Paşa asrın sultânü'ş-şuarâsı olmağla: 'Sadr-ı asrı bendesi Râgıb dedi târihin/Câmi-i ra'nâ binâ-i Şâh Sultan Mustafa' deyû inşâ ettiği târihi, asrın şeyhülislâmı ve Rûm'un İmâd'ı Veliyyüddîn Efendi tahrîr edüp, ketebehû Veliyyüddîn deyû işâret etti. Vâki' bir sâhibü'l-hayr padişaha bu sa'âdet nasîb olmamıştır ki, veziri târih inşâ edüp, müftîsi tahrîr edüp, ketebehû vaz' ede ve ketebehû tahrîri müftîlere ve hattatlara mahsus iken Veliyyüddîn Efendi ikisini dahi cem' etmesi, bu ecilden padişah bu târihi ma'bed-i mezkûrun bâb-ı mihrabına, haceri hâk ve altun ile terkim ettirdi.*[94]

Ayrıca, Fatih Sultan Mehmed tarafından silahhane olarak düzenlenen Aya İrini'nin III. Ahmed döneminde yapılan onarımına dair tarih kitabesi de Veliyyüddîn Efendi'ye aittir.[95] Berk, Veliyyüddîn Efendi'nin Ayasofya Camii mihrap nişinde bir celî talik zerendud levhasının bulunduğunu da kaydeder.[96]

Süheyl Ünver'in notlarından Veliyyüddîn Efendi'nin lalelere ve lale yetiştirmeye özel bir merakı olduğu da anlaşılmaktadır. Veliyyüddîn Efendi'nin yaşadığı döneme adını veren lalenin 35 farklı cinsini yetiştirdiği anlatılır. Bunların isimlerinin bir listesi Tabîb Mehmed Aşkî tarafından verilmektedir.[97] 1728 yılında saray için sipariş edilen lale soğanları arasında Veliyyüddîn Efendi'nin bizzat yetiştirdiği "lema-ı feyz" ve "nahl-i işve" adlı lalelere ait soğanlar da yer almaktadır.[98]

91 Bkz. A. Süheyl Ünver, "Şeyhülislâm Veliyyüddîn Efendi" Dosyası, Süleymaniye Kütüphanesi, A. Süheyl Ünver Bölümü, nr. 322.

92 Kundak, agm., s. 346; Derman, *age.*, s. 15; Rado, *age*, s. 170; M. Baha Tanman, "Şeyhülislâm Mustafa Efendi Tekkesi", *DİA*, c. 39, İstanbul, 2010, s. 96-97.

93 Semavi Eyice, "Ayazma Camii", *DİA*, c. 4, İstanbul, 1991, s. 230-231. Bu kitabenin metni şöyledir: "Muktedâ-yı ehl-i sünnet câmi'-i mecmû'-u hayr/Kıldı çün bu ma'bed-i zîbâyı inşâ bî-riyâ/Sadr-ı asrı bendesi Râgıb didi târîhin/Câmi'-i ra'nâ binâ-i Şâh Sultan Mustafa/1174 (1761)/Ketebehû ed-dâ'î/Veliyyüddîn/Ufiye anhü." Bkz. Sadi Bayram, Adnan Tüzen, "İstanbul-Üsküdar Ayazma Camii ve Ayazma Camii İnşaat Defteri (Üsküdar Sultan III. Mustafa Camii)", *Vakıflar Dergisi*, s. 22, 199-288, 203.

94 Şem'dânî-zâde, *age.*, c. 2, A, s. 39.

95 Ali Rıza Özcan, *age.*, s. 11.

96 Bkz. Berk, *age.*, s. 71. Burada "Bârekellahu Teâlâ" ibaresinin yer aldığı levhanın bir resmi de yer almaktadır.

97 Tabîb Mehmed Aşkî, *Esâmi-i Lâle*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y., nr. 1498'den nakleden: Sayıoğulları, *age.*, s. 36 vd.

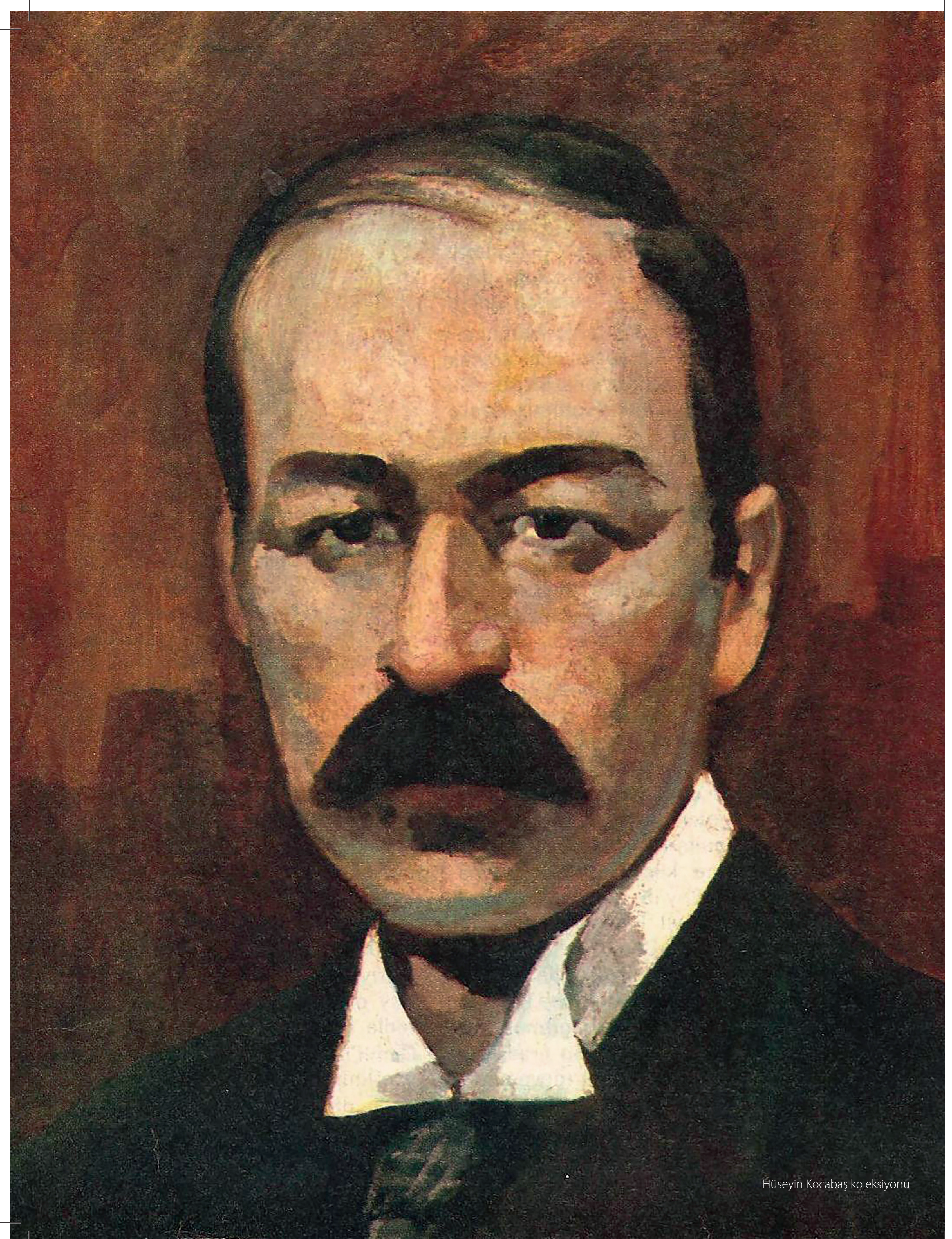
98 Sayıoğulları, *age.*, s. 35; Ahmet Refik, *age.*, s. 96-97.

KAYNAKÇA

- *Defter-i Kütüphane-i Veliyyüddîn*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1887.
- *İlmiye Salnamesi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1334.
- Acar, M. Şinasi, *Ünlü Hattatların Mezarları Gelimli Gidimli Dünya*, Gözde Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Ahmed Vâsıf, *Tarih-i Vâsıf*, c. I, Darü't-Tıbaatü'l Âmire, İstanbul, 1219 (1804).
- Aktepe, Münir, "Ahmed III", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 2, İstanbul, 1989, s.34-38.
- (Altınay), Ahmet Refik, *Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1930.
- Altunsu, Abdülkadir, *Osmanlı Şeyhülislamları*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1972.
- Bayrak, M. Orhan, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, Türkiye Anıtlar Derneği, İstanbul, 1979.
- Bayram, Sadi, Adnan Tüzen, "İstanbul-Üsküdar Ayazma Camii ve Ayazma Camii İnşaat Defteri (Üsküdar Sultan III. Mustafa Camii)", *Vakıflar Dergisi*, sayı 22, s. 199-288.
- Berk, Süleyman, *İstanbul'un 100 Hattatı*, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2012.
- Cunbur, Müjgan, "Şeyhülislâm Veliyyüddîn Efendi Vakıfları ve Kütüphanesi", Necati Lugal Armağanı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1968, s. 165-189.
- Çeşmîzâde Mustafa Reşid, *Çeşmî-zade Tarihi*, haz. Bekir Kütükoğlu, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1959.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1967.
- Derman, M. Uğur, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982.
- Erünsal, İsmail E., *Türk Kütüphaneleri Tarihi II¸ Kuruluştan Tanzimata Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1988.
- __________, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.
- __________, "Âtıf Efendi Kütüphanesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 4, İstanbul, 1991, s. 60-61.
- __________, "Katalog" , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 25, Ankara, 2002, s. 24-28.
- __________, "Veliyyüddîn Efendi Kütüphanesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 43, İstanbul, 2013, s. 42.
- Eyice, Semavi, "Ayazma Camii", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 4, İstanbul, 1991, s. 230-231.
- __________, "Koca Mustafa Paşa Camii ve Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 26, Ankara, 2002, s. 133-136.
- Haskan, Mehmet Nermi, *Eyüplü Meşhurlar*, c. 2, Eyüp Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Hattatlar*, MEB Yayınları, İstanbul, 1970.
- Kellner-Heinkele, Barbara, *Devhatü'l-Meşâyıh Einleitung und Edition*, Stuttgart, 2005.
- Kundak, Ali Nihat, "Eyüp'te Medfun Şeyhülislâm Veliyyüd-dîn Efendi ve Oğlu Mehmed Emin Efendi", *IX. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler* 13-15 Mayıs 2005, İstanbul, 2005, s. 338-351.
- Kut, Günay ve Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri¸* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c. 4, İstanbul, 1311.
- Müstakimzade Süleyman Sadeddin, *Devhatü'l-meşâyih*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1978.
- __________, *Tuhfe-i hattâtîn*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.
- Özcan, Ali Rıza, *Hürriyet Tarih¸* 29 Ocak 2003, s. 8-11.
- Özcan, Tahsin, "Veliyyüddîn Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*

(DİA), c. 43, İstanbul 2013, s.40-42.

- Rado, Şevket, *Türk Hattatları*, Tifdruk Matbaacılık, İstanbul, 1984.
- Sayıoğulları, Recep Sadri, *Türk Ta'lik Yazı Ekolünün Doğuşunda Şeyhülislâm Veliyyüddîn Efendi¸* basılmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Eski Yazı (Hat) Anasanat Dalı, İstanbul 1991.
- Serin, Muhittin, "Ahmed Efendi, Durmuşzâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 2, İstanbul, 1989, s. 59.
- Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Târihi Mür'i't-Tevârih¸* haz. M. Münir Aktepe, İstanbul, c. 1 (1976), c. 2.A (1978).
- Şimşek, Halil İbrahim, "Murad Buhârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 31, İstanbul, 2006, s. 185-187.
- Tanman, M. Baha, "Şeyh Murad Tekkesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 39, İstanbul, 2010, s. 62-64.
- __________, "Şeyhülislâm Mustafa Efendi Tekkesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)¸* c. 39, İstanbul, 2010, s. 96-97.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1965.
- __________, *Osmanlı Tarihi¸* c. 4, 2. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Ünver, A. Süheyl, "Şeyhülislâm Veliyyüdîn Efendi Dosyası", Süleymaniye Kütüphanesi, A. Süheyl Ünver Bölümü, nr. 322.

Hüseyin Kocabaş koleksiyonu

Tanburî Cemil Bey
(1871-1916)

MEHMET GÜNTEKİN

Bütün Türk musikîsi tarihinin en büyük saz sanatkârlarından birisi olan Cemil Bey'in ilgi çekici ve ütopik hayalleri vardı: Okyanusun ortasındaki bir transatlantiğin bacalarına bağlayacağı düzenekten elde edeceği seslerle yapacağı müziği uçsuz bucaksız denizlere ve göklere dinletmek istiyordu. "En önemli eseri" diye nitelenen oğlu Mesud Cemil'in yakın arkadaşı ünlü şair Nâzım Hikmet ise "Sanatkârın Ölümü" adlı şiirinde onu "Gökler geri alıyor yeryüzünden sesini" mısraıyla değerlendirecekti.

Türk musikîsi tarihinin en meşhur virtüözü ve bestekâr Cemil Bey, Mollagürani semtinde doğdu. Babası çeşitli kademelerdeki devlet görevleri yanında Tahran sefirliği görevinde de bulunan Tevfik Bey, annesi, Adile Sultan'ın Çerkes cariyelerinden Zihniyar Hanım'dır. Dedesi Mustafa Reşid Efendi de Sadrazam Hüsrev Paşa'nın kethüdasıydı.

Henüz üç yaşındayken babasını kaybetti. Amcası Refik Bey'in himayesinde tamamladığı ilköğreniminin ardından, dönemin ortaokulu olan rüştiyeye başladı. Musikîsever bir aile çevresinde yetişti. Annesi Zihniyar Hanım, Adile Sultan Sarayı'nın kızlardan kurulu saz takımında lavta çalmıştı. Büyük ağabeyi Reşad Bey âşık sazı, küçük ağabeyi Ahmed Bey de tanbur çalıyordu. Küçük yaşta musikîde "harika çocuk" özellikleri sergiledi. Basit malzemelerden oyuncak çalgılar yaparak ilk musikî eğilimlerini gösterdi. 10 yaşındayken tanbura başladı.

Amcasının oğlu Mahmud Bey'e keman dersi veren Kemanî Aleksan Efendi'den Hamparsum ve Batı notalarını öğrendi. Ayrıca, amcası Refik Bey'in kızlarına piyano dersleri veren öğretmenlerden genel musikî bilgileri yönünden yararlandı. Yenilik fikirleriyle yetişmiş tipik bir Tanzimat aydını olan amcası Refik Bey'in Horhor'daki konağı, küçük Cemil'i kültür yönünden de etkileyen bir ortam oldu; bu evde Fransızca öğrenmeye başladı.

Amcası Refik Bey'in, dönemin "hafiye" diye anılan karanlık adamları tarafından zehirlenerek öldürüldüğüne dair söylentiler çıktığında 13 yaşında olan Cemil, sonraki dört yılı amcasının oğlu Mahmud Bey'in himayesinde geçirdi. Tanbur çalmadaki yeteneğini gören Mahmud Bey onu bir musikî toplantısında ünlü bestekâr Tanburî Ali Efendi'yle tanıştırdı. Ali Efendi, alışılmadık bir kıvraklıkla

çaldığı tanburu dinleyince takdir ve teşvik ettiği Cemil'e, genel musikî bilgileri ve fasıl musikîsiyle ilgili incelikler konusunda yararlı oldu.

Gösterdiği olağanüstü musikî yeteneği kulaktan kulağa yayılan Cemil, 18 yaşına girdiğinde ünlü ve önde gelen bir tanburî olarak kabul edildi. 20 yaşına geldiği zaman kemençe, lavta ve viyolonselde de üstün bir yetenek olduğunu gösterdi.

Osmanlı sarayına yakın çevrelerde tanbur ve kemençe dersleri verdi. İstanbul'un seçkin musikî meclislerinde sanatını sergiledi. Dönemin lisesi olan idadîdeki öğreniminden sonra bir yıl kadar, bugünkü adı Siyasal Bilgiler Fakültesi olan Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne'de okudu. 19 yaşında Harbiye Nezareti'nde kâtip olarak memuriyete başladı. 1901'de Saide Hanım'la evlendi. Bu evlilikten, ünlü musiki adamı Mesud Cemil doğdu.

30 yaşında ününün doruğuna ulaştı. II. Abdülhamid tarafından çağrıldığı sarayda tanbur, yaylı tanbur ve kemençe çaldı. Aslında Türk musikîsinden hazzetmeyen padişahın, duyduğu memnuniyetle memuriyet görevini başkâtipliğe yükseltmesine ve İkinci Mecidi Nişanı'yla ödüllendirmesine rağmen, saray çevresinden daima uzak kalmayı tercih etti. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra devlet kadrolarında yapılan tasfiye sırasında işten çıkarıldı. Dönemin padişahı V. Mehmed Reşad'ın Muzıka-yı Hümayun'a girme teklifini, protokol kurallarıyla bağdaşmayan mizacından dolayı kabul etmedi. Kendisinin ve ailesinin geleceği konusunda güvence vererek Kahire'ye götürmek üzere İstanbul'a özel yatını gönderen Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa'nın cazip davetini de reddetti.

Cemil Bey, döneminin en belirgin özellikleri olan bohem ve romantik hayat tarzını temsil eden, özgür yaradılışlı ve başına buyruk bir sanatçıydı. Memuriyetten çekildikten sonra yalnızca musikîyle uğraştı. Geçimini sağlamasında yüksek devlet görevlerinde bulunan dostlarının da yardımı oldu. Sanatına hayran olan, dönemin önde gelen devlet adamlarından Yanyalı Ferik Mustafa Paşa, en büyük koruyucusuydu.

1909'da İstanbul Tepebaşı Tiyatrosu'nda mızraplı tanbur, yaylı tanbur ve kemençeyle verdiği konserler, İstanbul'da halka açık ilk çağdaş konserlerdi. Türk tiyatrosunun temel kurumu olan Darülbedayi'nin musikî bölümünde öğretmenlik yaptı. Ayrıca özel dersler verdi ve birçok öğrenci yetiştirdi. Tanburda Refik Fersan, Faize Ergin, halasının oğlu Tanburî Hikmet Bey, Kadı Fuad Efendi ve kemençede Fahire Fersan, öğrencilerinden birkaçıdır.

1910-1914 yıllarında Alman Blumenthal kardeşlerin İstanbul temsilcisi olduğu Orfeon plak şirketi adına kovanlara ve plaklara taksimler ve saz eserleri kaydetti. Plakları, ustalığının günümüze canlı belgeler halinde ulaşmasını sağladı. Kendisinden sonraki saz sanatçıları onun musikîsini plaklarını dinleyerek inceleme imkânına sahip oldular. Hocalık formasyonu hayatıyla sınırlı kalmadı ve ölümünden sonra da devam etti; yaşadığı ve ölümünden sonraki dönemlerin hemen bütün saz sanatçılarına hocalık etmiş sayılması bu sebepleydi. Adının efsane haline gelmesinde ve etkisinin kalıcı olmasında, gramafonun yaşadığı devirde kazandığı yaygınlık etkili oldu.

Tanburi Cemil Bey'in makamı, tasarım: Aydın Yüksel

Birinci Dünya Savaşı'nın ağır şartları, zaten zayıf bir bünyesi olan ve içki iptilası sebebiyle erken yaşta yıpranan Cemil Bey'in sağlığını iyice bozdu. O sırada iktidarda bulunan İttihad ve Terakki Fırkası yönetimi, verem teşhisi koyulan Cemil Bey'i tedavi için İsviçre'ye göndermeye karar verdiyse de o, İstanbul'dan ayrılmak istemedi ve kısa bir süre sonra da öldü.

Cemil Bey, Türk musikisi tarihinin en ünlü virtüözüydü. Türk musikîsinin ana sazı olan tanburun yüzyıllara dayanan geleneksel icrasında devrim yaptı. Bol ve neredeyse kesintisiz mızrap vuruşları ve alışılmışın dışında bir sol el tekniğiyle sağladığı yer yer hırçın ve şaşırtıcı bir kıvraklığa tekabül eden bir tavrı oluşturdu, sergiledi ve en çok tercih edilen tarz haline getirdi. Az mızrap vuruşuyla bol enin elde etme esasına dayanan ve nispeten dingin bir müzikalitenin ifadesi olan eski tavrın farklı güzelliğini ortadan kaldırması gerçek bir kayıp olmuşsa da, ortaya koyduğu varlık kaçınılmazdı ve erişilmesi güç bir icra zirvesi oluşturdu. Kemençe, lavta, rebab ve viyolonselde de büyük başarı gösterdi. Keman, ud ve kanun da çalabilir ama bu sazları sevmezdi. Çöğür, tar, bağlama, cura, divan sazı, Karadeniz kemençesi, bozuk ve zurna gibi halk sazlarını da çalabiliyordu.

Bestelediği saz eserleri, sözlü eserlerinden çok daha önemlidir. Geleneksel Türk musikîsi disiplini içinden yetişmiş, ancak İstanbul'un çokrenkli şehir yapısına ait folklorik dokuya ilgisiz kalmadığı gibi ondan alabildiğine etkilenmiş, ilgi duyduğu Batı musikîsinden de bestekârlık altyapısında yararlanmıştır.

Türk musikîsinin 19. yüzyılın sonlarında Hacı Ârif Bey'in sürükleyici müzik varlığıyla yaşadığı değişimin birçok özelliği Cemil Bey'in musikîsinde ve üslubunda da görülür. Hacı Ârif Bey'in sözlü müzikte yaptığı köklü değişimi saz musikîsinde gerçekleştiren de Cemil Bey'dir. Bu iki karizmatik isim, 19. yüzyılın son çeyreğinde kendine özgü bir "İstanbul musikîsi"nin ortaya çıkmasının en önde gelen iki lokomotifi olmuşlardır.

Musikî konularında İstanbul gazetelerine yazılar da yazan ve *Sabah* gazetesinde Rauf Yekta ile kalem tartışmalarına giren Cemil Bey'in makam seyirlerini gösterdiği nazarî eseri *Rehber-i Musikî* iki kez basıldı. Başladığı musikî sözlüğü ile kemençe metodunu ise bitiremedi.

Cemil Bey'in etkileyici hayat hikayesine, Yahya Kemal Beyatlı ve Nâzım Hikmet gibi Türk şiirinin büyük ustaları tarafından da ilgisiz kalınmamış, onun derin ve karizmatik varlığını mısralara işleyen önemli edebî eserler vücuda getirilmiştir. "En önemli eseri" diye nitelendirilmiş olan oğlu, büyük müzisyen Mesud Cemil'in kaleme aldığı *Tanburi Cemil'in Hayatı* adlı kitap da bir edebî şaheser olarak nitelendirilir.

Hattat Halim Bey Cağoloğlu'daki ofisinde çalışrken

Hattat Mustafa Halim Özyazıcı (1898-1964)

HALÛK PERK

smanlı'nın son, Cumhuriyet'in ilk önemli hattatlarından Mustafa Abdulhalim Özyazıcı, 1928 harf devriminden sonra hat sanatının yasaklanması ve işsiz kalması üzerine Mısır'da hat hocalığı yapmak için İstanbul Mısır Konsolosluğuna yazdığı 8 Ağustos 1929 tarihli mektupta kendini şöyle tanıtır:

TERCEME-İ HÂL

Cenâb-ı Kâdir-i mutlak, Rabb'im, Hâlik'ım hazretlerine nasıl arz-ı ubûdiyet edebilirim ki, merâhim ü ihsân-ı Rabbâniyesi bir ummân-ı bî-kerân ve arzuhâle aczim bî-pâyândır.

Pederim Hacı Cemal Efendi, pederi Rıfat Ağa, pederi Hacı Arif Efendi olup mûmâileyhin sulbünden 1215 târîh-i Hicrîsinin fî 20 Şa'bân ve Rumî 1313 Kânûn-ı Sânî'sinin fî 23'üncü günü [4 Şubat 1898] İstanbul'da Etyemez Bayezid-i Cedid mahallesinde dünyâya geldim.

Aksaray'da kâin Gülşen-i Ma'ârif Mekteb-i husûsîsinde altı senelik ibtidâ-i tahsîlimi bi'l-ikmâl 1329 [1911] senesinde aliyyü'l-a'lâ derecede şehâdetnâme ahzıyla neş'et eyledim. Aynı sene Sanâyi'-i Nefîse Mekteb-i Âlîsi'ne kabûl edildim. 1330 [1912] senesinde Şeyhülislâm-ı sâbık ve Evkâf Nâzırı Hayri Efendi'nin himmetiyle, müdürlüğe ta'yîn kılınan merhûm Hattât Arif Hikmet Bey'in gayretiyle küşâd edilen Medresetü'l-Hattâtîn'e otuz dokuz numara ile hutût-ı mütenevvi'a talebesi kaydedilerek tâ bidâyet-i tahsîliyem esnâsında yazıya olan meyl ü hevesim dolayısıyla bir kat daha şevk u sa'y ü gayretle devâma başladım. Medresedeki gayretim mu'allimînin nazar-ı dikkatini mûcib olmağla henüz altı aylık bir müddetde bi't-tevcîh ilk defa olarak fî 13 Safer sene 1332 [13 Ocak 1914] târîhinde sadr-ı esbak merhûm Said Halim Paşa'nın emr-i âlîleriyle Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi'ne çerâğ buyuruldum. 1332 [1916] senesinin Mart bidâyetinde Harb-i Umûmî ve seferberlikle emsâlim misillü iştirâk ederek bi'l-müsâbaka Matba'a-i Askeriye hattâtlığına ta'yîn kılındım. Bu meyânda Evkâf-ı İslâmiye Matba'ası hattâtlığını da îfâ etmekde idim. Fî 20 Zilhicce sene 1336 ve fî 7 Teşrîn-i Evvel 1334 [7 Ekim 1918] senesinde Medresetü'l-Hattâtîn'den hatt-ı celî ve tuğrâ-yı hümâyûndan icâzetnâme ahzına muvaffak ol-

dum. Umûmî seferberliğin hitâmıyla fî 27 Şubat sene 1340 [7 Şubat 1924] târîhinde terhîs olunarak Bâbıâli Câddesi'nde husûsî sûretde bir yazıhâne açarak çalışmakda bulunuyordum. Bu sûretle piyasada bulunan Zelliç Birâderler, Hanri Zelliç, Ahmed İhsan, Beşiktaş, Hilâl Matba'alarıyla 1927 senesi Haziran bidâyetinden i'tibâren vâki' olan teklîf üzerine Devlet Matba'ası hattâtlığını öğleye kadar îfâ edilmek üzere kabûl eyledim. Son inkılâba kadar bu vazîfede bulunmakla berâber el-yevm yazıhânemde de çalışmakdayım. Mısır Hükûmet-i Kraliyesi İstanbul Konsoloshânesi vâsıtasıyla Mısır'a azîmet etmek isteyen hattâtların birkaç yazılarıyla mürâca'at eylemeleri iltimâsına binâen bu meyânda âcizâne hutût-ı mütenevvi'ada yazdığım birkaç eserimi takdîm etmekle işbu da've icâbetle fahr u mübâhât eylerim.

Fî 8 Ağustos sene 1929
İstanbul'da Hekimoğlualipaşa'da,
Kâtib Muslihiddin mahallesinin Gülhan sokağında
51 numaralı hânede mutasarrıfen sâkin
Bâbıâli câddesinde İhsan Kırâathânesi karşısında 24 numarada
Hattât Mustafa Halim

Hattat Halim Bey öğrencileriyle çalışırken. En soldaki, Ali Alpaslan'dır.

ترجمهٔ حال

جناب قادر مطلق، ربم، خالقم حضرتلرینه نصل عرض عبودیت ایده بیلورم که مراحم واحساناتنه بی بر عمادلی کران وعرض حاله
عجزم بی پایاندر.

پدرم حاجی جمال افندی پدری رفعت آغا پدری حاجی عارف افندی اولوب موسی البرهان صلبنده در (١٣١٥) تاریخ هجرینك
٢٠ شعبان ورومی (١٣١٣) قانون ثانینك ٢٣نجی گونی استانبولده أتيمز بایزید جدید محله سنده دنیایه گلدم.
آقسرایده کائن گلشن معارف مکتب خصوصیسنده آلتی سنه لك ابتدائی تحصیلمی بالاکمال [١٣٢٩] سنه سنده علی الاعلی درجه شهادتنامه
اخذیله نشئات ایلدم. عینی سنه صنایع نفیسه مکتب عالیسنه (شیمدی آقادمی) قبول ایدلدم [١٣٣٠] سنه سنده شیخ الاسلام سابق
واوقاف ناظری خیری افندینك همتیله، مدیرلگه تعیین قلنان مرحوم خطاط عارف حکمت بگك غیرتیله کشاد ایدیلان مدرسة الخطاطینه
اولونر طقوز نومرو ایله خطوط متنوعه طلبه سی قید ایدیله رك تا بدایت تحصیلیم اثناسنده یازی یه اولا میل وهوسم طولاییسیله برقات دها
شوق وسعی وغیرتله دوامه باشلادم، مدرسه ده کی غیرتم معلملرینك نظر دقتنی موجب اولدقلرندن هنوز آلتی آی ایچنده بر مدتده بالتوصیه
ایلك دفعه اوله رق ١٢ صفر ١٣٣٢ تاریخنده صدر اسبق مرحوم سعید حلیم پاشانك امر عالیلریله دیوان همایون قلمنه چراغ ایدلدم.
١٣٣٢ سنه سنك مارتی بدایتنده حرب عمومی وسفربرلگه امثالم مثللو اشتراك ایده رك بالمسابقه مطبعهٔ عامره خطاطلغنه تعیین قلندم.
بو میانده اوقاف اسلامیه مطبعه سی خطاطلغنی ده ایفا ایتمکده ایدم. ٢٠ ذی الحجه ١٣٣٦ده ٧ تشرین اول ١٣٣٤ سنه سنده مدرسة الخطاطینده
خط جلی وطغرای همایونده اجازتنامه اخذینه موفق اولدم، عمومی سفربرلگك ختامیله ٢٧ شباط ١٣٣٤ تاریخنده ترخیص
اولنه رق باب عالی جاده سنده خصوصی صورتده بر یازیخانه آچارق چالیشمقده بولنیوردم، بو صورتله یاپیسه ده بولنان
زه للیچ برادرلر، هارتی زه للیچ، احمد احسان، بشیکطاشیه، هلال مطبعه لریله ١٩٢٧ سنه سی حزیران بدایتنده اعتبارا واقع اولان
تکلیف اوزرینه دولت مطبعه سی خطاطلغنی اوگله یه قدر ایفا ایدلمك اوزره قبول ایلدم، صوك انقلابه قدر بو وظیفه ده بولنمقله
برابر الیوم یازیخانه مده ده چالیشمقده یم. مصر حکومت قرالیه سی استانبول قونسولوسخانه سی واسطه سیله مصره عزیمت ایتمکلیگیمه
خطاطلرك بر قاچ یازیلریله مراجعت ایلمه لری التماسنه بناءً بو میانده عاجزانه خطوط متنوعه ده یازدیغم بر قاچ اثرمی تقدیم ایتمکله
اشبو دعوته اجابتله کسب فخر ومباهات ایلدم.

استانبولده حکیم اوغلی علی پاشاده، کاتب مصلح الدین محله سنك طلحانه
سوقاغنده ٥١ نومرولی خانه ده متصدفاً ساکن
باب عالی جاده سنده احمد ذاکر خانی قارشوسنده
٢٤ نومروده خطاط مصطفی حلیم

٨ اغستوس ١٩٢٩

Terceme-Hâl

Halim Bey'in kendisine ait
"Hattat Mustafa Halim" yazılı mühür çalışması.

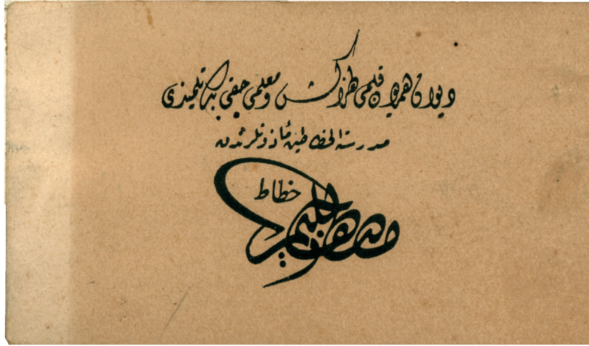

Halim Bey'in kendisine ait
"Hattat Mustafa Halim" yazılı mührü.

HAT EĞİTİMİ

Hattat Halim Efendi'nin yazıya karşı merakı Gülşen-i Maarif Rüşdiyesi'nde başlamıştır. Babası Hacı Cemal'in de teşviki büyüktür. İlk güzel yazı derslerini rüşdiye okulundaki hat hocası Hamit Aytaç'tan almıştır. Hamit Bey, Halim'in sanat dehasını sezerek onunla özel olarak ilgilenmiştir. Halim Efendi'nin resme de yeteneği vardır. Gençken kurşun kalemle yaptığı anatomik insan kafası bu yeteneğinin bir göstergesidir.

Halim Efendi Medresetü'l Hattatîn'de dört yıl eğitim görerek konularında zamanın en önemli hocalarından dersler almıştır. Sülüs ve nesih yazıyı Hasan Rıza (1849-1920) ve Hacı Kâmil'den (1861-1941), talik yazıyı Hulûsi Efendi'den (1869-1940), celî sülüs ve tuğrayı Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey'den (1872-1946), divanî ve celî divanî yazıyı Ferid Bey'den (1858-1925), rık'ayı Said Bey'den (1860-1938) öğrenerek 26 Eylül 1918'de mezun olmuştur.

Halim Bey'in kartviziti

"Divân-ı Hümâyûn Kalemi Tuğrakeş ve Mu'allimi Hakkı Bey tilmizi [talebesi] Medresetü'l-Hattâtin me'zûnlarından Hattât Mustafa Halim"

HOCALIĞI

1946 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne eski güzel yazılar öğretmenliğine tayin edilen Özyazıcı, yaş haddinden emekliye ayrıldığı 1963 yılına kadar hat öğretti ve yazdı. Akademi Müdürlüğünün müsaadesiyle başka fakültelerden gelen öğrencilere de yazı öğretmiştir. Hattâ mimarlık fakültesi öğrencilerine "Sizin eliniz çizime yatkındır, gelin hat öğrenin" ısrarında bulunmuştur. Bu dönemde Mihrimah Sultan Camii Medresesi'nde de meraklılarına yazı dersleri vermiştir. Geleneksel bir icazetnamesi olmayan Halim Hoca birçok hattat yetiştirmiştir: Saim Özel, Ali Alparslan, Aydın Yüksel, Ömer Faruk Atabek, Yusuf Tavaslı, Süleyman Kayıran, Hüseyin Tulpar, Mustafa Bekir Pekten, Ali Rüştü Oran, Orhan Okay, Mahmut Öncü, Hasan Çelebi, Sadi Belger, Naci Okcu, Mustafa Uğur Derman, Müşerref Çelebi, Şevket Özdem bu hattatlardan bazılarıdır.

SANATI

Hattat Halim Efendi, bütün hat çeşitlerini çok hızlı bir biçimde ve neredeyse düzeltmesiz yazmakta ustadır. Necmeddin Okyay'ın ifadesiyle "yazıyı yenmiş, kalemi kendine esir etmiş" kudretli bir hattattır. Güzel yazılarını hızlı yazması sebebiyle "serîü'l-kalem" olarak vasıflandırılmıştır. Değerli hat eserlerinin bozuk ve yıpranmış yerlerini asıllarından fark edilmeyecek şekilde düzeltmekte büyük hüner sahibidir.

İslam hat sanatında Aklâm-ı sitte (Altı kalem) denilen sülüs, nesih, muhakkak, reyhânî, tevkî' ve rıkaa' dışında ta'lik, dîvânî ve rık'ayı da aynı kolaylıkla yazmıştır. Ta'lik yazıyla az ilgilenmiş olmasına rağmen kıymetli eserler vermiştir. Dîvânî yazıyı Divan-ı Hümayun'da memur olarak çalıştığı dönemde geliştirmiştir. Rık'a yazısı da görenleri kıskandıracak kadar güzeldir.

Her kalınlıktaki kalemi, kalem hakkını vererek, harflerin hareket ve canlılığını kaybetmeden kullanmasını bilmiştir. Harflerin istifteki yerleri ve duruşları ideal ölçülerdedir. Bu nedenle gubârî inceliğindeki yazılarından en kalın celîlerine kadar, bütün eserlerinde mükemmelliğe ulaşabilmiştir.

Emin Barın'ın anlattığına göre "kompozisyonu önce kurşunkalemle çok basit şekilde tasarlar, kamış kalem kalınlığını seçer ve derhal yazıya geçer. Harf veya kompozisyondaki herhangi bir bozukluğu tashih etmektense, yeniden yazmayı tercih eder. Yazılarında pek az tashih yapar ve yaptığı zaman da bu hiç belli olmazdı".

Halim üstad yazacağı yazının tertibini zihninde tasarlıyor, kurşun kalemle kâğıda kabataslak yerleştiriyor, celî yazı kalemini eline alıp hemen yazmaya başlıyor, hızı hiçbir zaman çirkin yazı çıkmasına neden olmuyordu.

Halim Efendi'nin kamış kalemdeki ustalığı kurşunkalem eskizlerinde görülmemektedir. Özensizliğinin sebebi sadece tasarımını nasıl yerleştireceğini planlamasıdır. Kurşunkaleme ait eskizlerde kesik kesik, parça parça olan çizgiler, iş kamış kaleme geldi-

Halim Bey'in Hilmi Kitabevi için hazırladığı 1928 tarihli alfabe levhası

Halim Bey Zeytinburnu'ndaki bağ evinin bahçesinde köpeği karabaş ile

ğinde akışkan, pürüzsüz, kendinden emin ve kararlı bir estetiğe bürünmektedir.

Tarihi eserlerin ve yeni yapılan camilerin kitabe, kubbe ve kuşak yazılarını büyük bir ustalıkla yazan Halim Efendi'nin yeteneği, bir başkasının günlerce çalıştıktan sonra ortaya çıkarabileceği istifi tek kalemde yazıverecek seviyedeydi. Bir sureyi, verilen ölçüye göre müsvedde yapmadan istif etmek ve istediği yerde bitirmekte pek ustaydı. Yazı tarihimizde en çok celî yazan hattat olmuştur.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı Abide ve Yapı İşleri Müdürlüğü'nce cami ve diğer yapılarda yazı yazması ve/veya düzeltmeler için Hattat Halim'den yeterlilik belgesi istenmiştir. Üstad 25 Haziran 1960 tarihinde kaleme aldığı sitemli ve etkili cevabî mektubunda camilerde yazdığı celî yazılar hakkında da bilgi vermiştir. Üstadın celî hatlarının bulunduğu camiler şunlardır: Yavuz Sultan Selim Camii, Bayezid Camii, Davutpaşa Camii, Hekimoğlu Ali Paşa Camii, Sokullu Mehmed Paşa Camii (Unkapanı), Sokullu Mehmed Paşa Camii (Azapkapı), Ayasofya Camii, Sultan Ahmed Camii, Süleymaniye Camii, Bali Paşa Camii, Mahmud Paşa Camii, Örücüler Camii (Mercan Ağa Camii), Beyoğlu Ağa Camii, Üsküdar Çinili Cami, Hoca Paşa Camii, Kadırga Şehid Mehmed Paşa Camii, Ankara Hacı Bayram-ı Veli Camii, Ankara Maltepe Camii (Hocanın en son yazdığı kuşak yazısı-

dır), İzmir Alsancak Hocazade Ahmet Ragıp Üzümcü Camii, Denizli Delikliçınar Camii, Edirne Selimiye Camii, Edirne Havsa Sokullu Camii, Rize Şeyh Camii, Ravza-i Mutahhara, Adapazarı Kuzuluk Camii, Bandırma Hacı Ali Camii, Arnavutköy Tevfikiye Camii, Bilecik, Menemen camileri.

GRAFİK ÇALIŞMALARI

Hattat Halim Efendi'nin hat yazılarından başka çok sayıda grafik çalışması vardır. Her biri özel tasarım gerektiren bu tür grafik çalışmalarında da dönemin en fazla eser veren hattatıdır. Grafik çalışmaları konuları da oldukça çeşitlidir. Kitabeler, mezar taşları, kitap-dergi kapakları, diploma, kartvizit, antet, mühür, isim-antet başlık, ilan-reklam-afiş-logo çalışmaları bunlardandır.

Halim Üstad "keferelerden daha iyi yazarım" dediği Latin harflerle de gayet güzel grafik çalışmaları yapmıştır. Hakiki Ali Haydar Bey'in Kolay Elifba ve Kur'an-ı Kerim Elifbası, Ahmet Cevdet Bey'in Güzel Elifbası ve Altın Elifbaları gibi Arap harfli alfabe çalışmaları bulunan üstad, harf devriminden sonra da Latin harfli alfabe ve levhalar hazırlamıştır.

ZEYTİNBURNU'NDAKİ BAĞ EVİ

1928'deki harf devriminin kültür ve sanat düşmanlığına dönüştürülmesi üzerine Halim üstad 1928'de Topkapı dışında şimdiki Tercüman sitelerinin bulunduğu Tepebağ semtinde içinde iki katlı bir bağ evi olan 21 dönümlük araziyi satın almıştır. Duvarlarını ailesiyle beraber örmüş, on dönümünde üç bin kütüklük bir bağ yapmış ve yaklaşık otuz çeşit üzüm yetiştirmiştir. Burada bağ olmaz diyen komşular hayrete düşmüşlerdir. Halim Efendi bu dönemde yazdığı birçok yazının ve evrakın altına "Sabıkan hattat halen bağban Mustafa Halim" veya "Sabıkan hattat bağban Mustafa Halim" imzasını atmıştır.

Süheyl Ünver 28 Temmuz 1964 Salı günü bağ evinde Halim Hoca'yı ziyareti esnasında tuttuğu notlara şu tespitleri yazmıştır:

> *Hattat Halim'in bağına geldik. Yazı odasını süpürüyordu. Gittiğimize memnun oldu. Hayatımız boyunca böyle hep birbirimizi aradık. Birbirimizden hiç incinmedik. Vaktiyle sur içindeki İstanbul'un yegâne sayfiye yerlerinden biri olan bu Tepebağ'da Halim'in bağı on beş dönümlük bir yerdi. Yeni Londra asfaltı üstünde ve hemen de yanında. Köşkü harap ve bakımsızdı, kendisi de yalnızdı ve üzgündü. Bahçesinde otuz çeşit üzüm vardı. Onlarla meşguldü. Duvarlarını yıkmışlar. Üzüm zamanı çapullanmaktan kurtaramıyordu. Sakin, havlamayan cinsten bir köpeği vardı. Bahçesinde meyve ağaçları da çoktu. Tanıdıklarının ölümlerinden pek müteessirdi, yalnız kaldım diyordu. İkinci hanımı da ölünce, önceki gibi üçüncüden de bahtiyar olamamıştı. Velhasıl bir şikâyetler kompleksi içinde idi. Dert yandı. Yazı odası perişandı. Ufak bir iskemleye oturup yazı malzemesini dizinin üstüne koyup yazıyordu. Lakin kalemi müthiş kuvvetli idi. Onun yazdığını yazacak kimse yoktu. Boş vakit bulursa yazıyla meşguldü. Yaz kış buradaydı. Odunları kendisi hazırlardı. Issız bir ortamda korkmadan yaşıyordu* (Serin'den nakil)

"Hüseyin radiyallahu anhu 1357" (celî sülüs)

Halim imzalı kalıpta ayrıca "Galata'da Azapkapı Camii Şehr-i ramazanü'l-mübarek" kaydı okunmaktadır.

Hattat Halim bir pazar günü akşamı bağ evinden çıkıp yolun karşı tarafına geçmekte iken araba çarptı ve on gün ölüm kalım mücadelesi sonunda 30 Eylül 1964 tarihinde vefat etti. Cenazesi 2 Ekim 1964 günü Cuma namazını müteakip Sümbül Efendi Camii'nden alınarak Silivrikapı Kozlu Mezarlığı'nda defnedildi.

Necmeddin Okyay, Halim Efendi'nin vefatı için şu tarihi düşürmüştür:

Necmiyâ! Hattat Halim Bey oldu mağfur-ı ilâh
İlm-i hattın en büyük üstadı idi göçdü vah (1384)

KAYNAKÇA

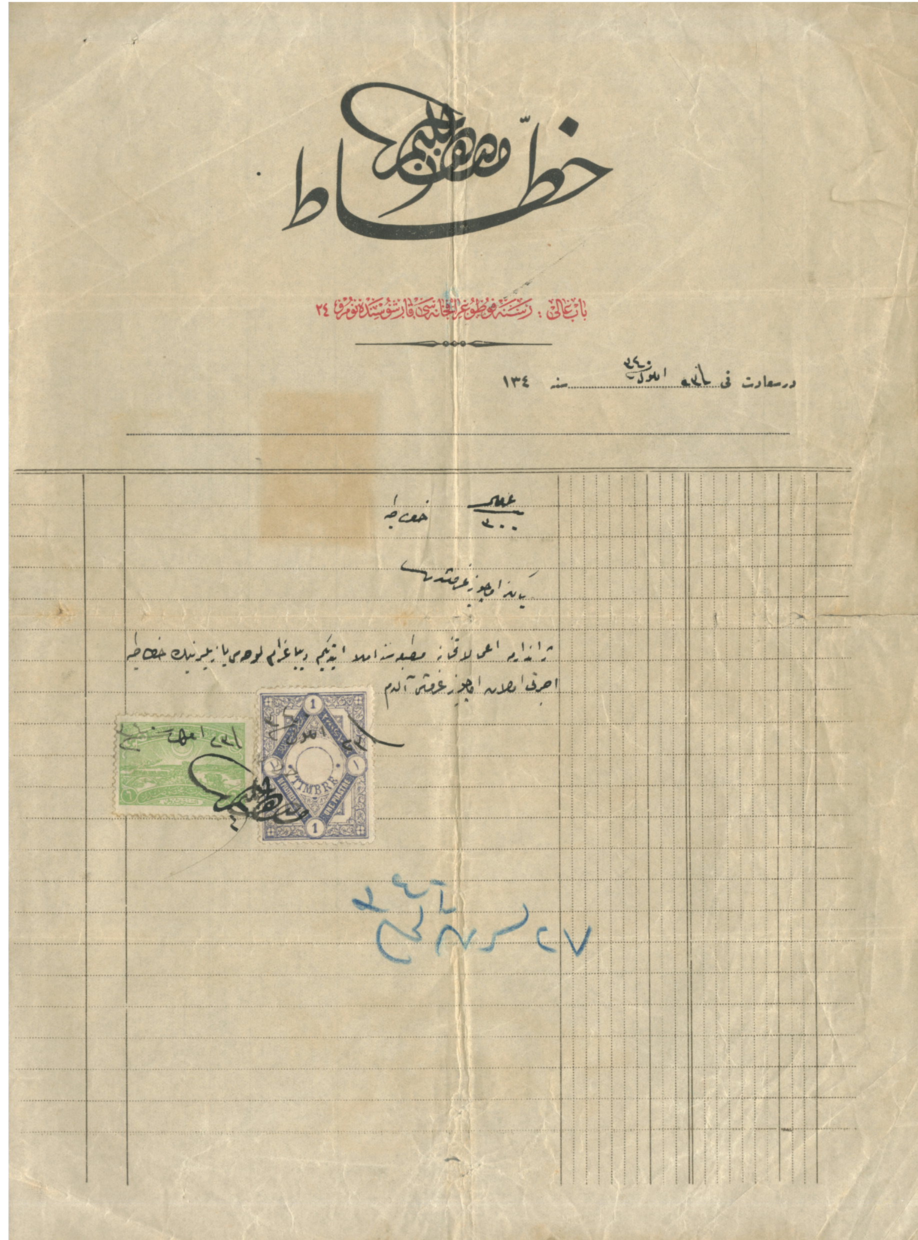
- Bilen, Yusuf, *Hattat Mustafa Halim Özyazıcı Hayatı Sanatı ve Eserleri,* yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erzurum.
- Derman, Uğur, *Hattat Halim Efendi,* İstanbul.
- İnal, Mahmud Kemal, *Son Hattatlar,* İstanbul.
- Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar,* İstanbul.

Halim imzalı celî sülüs cami kubbe yazı kalıbı.

'Eûzu bi (A)llâhi s-semî'ü'l-'alîm Bismi(A)llâhi'r-rahmâni'r-rahîm(i) Elem tera enna(A)llâhe sehhara lekum mâ fî-l-ardi velfulke tecrî fî-lbahri bi-emrihi veyumsiku-ssemâe en teka'a 'alâ-l-ardi illâ bi-iżnih(i) inna(A)llâhe bi-nnâsi leraûfun rahîm(un). Sadaka(Allâhu'l- 'azîm ve balaga Resûle'n-nebiyyü'l-kerîm.
Mustafa Halîm 1328 [1910/1912] (Kurân: Hac 22:6)

(Her şeyi gören bilen Allâh'a sığınırım. Esirgeyen bağışlayan Allâh'ın adıyla. Görmüyor musun ki, Allah bütün yerdekileri ve emri uyarınca denizde akıp gitmekte olan gemileri sizin hizmetinize vermiştir. İzni olmaksızın yerin üzerine düşmesin diye göğü O tutuyor. Şüphesiz ki Allah, insanlara karşı çok esirgeyici, çok merhametlidir.)

Halim Üstad'ın grafik çalışmaları sebebiyle Jandarma İmalâthane Matbaası'na kestiği 27 Eylül 1340 [23 Eylül 1924] tarihli 300 kuruşluk faturası.

Hattat Mustafa Halim

Bâbıâli: Resne Fotoğrafhanesi karşısında, numara 24

Dersaadet, fî 23 Eylül sene [1]340 [23 Eylül 1924]

300 kuruş hattatiye

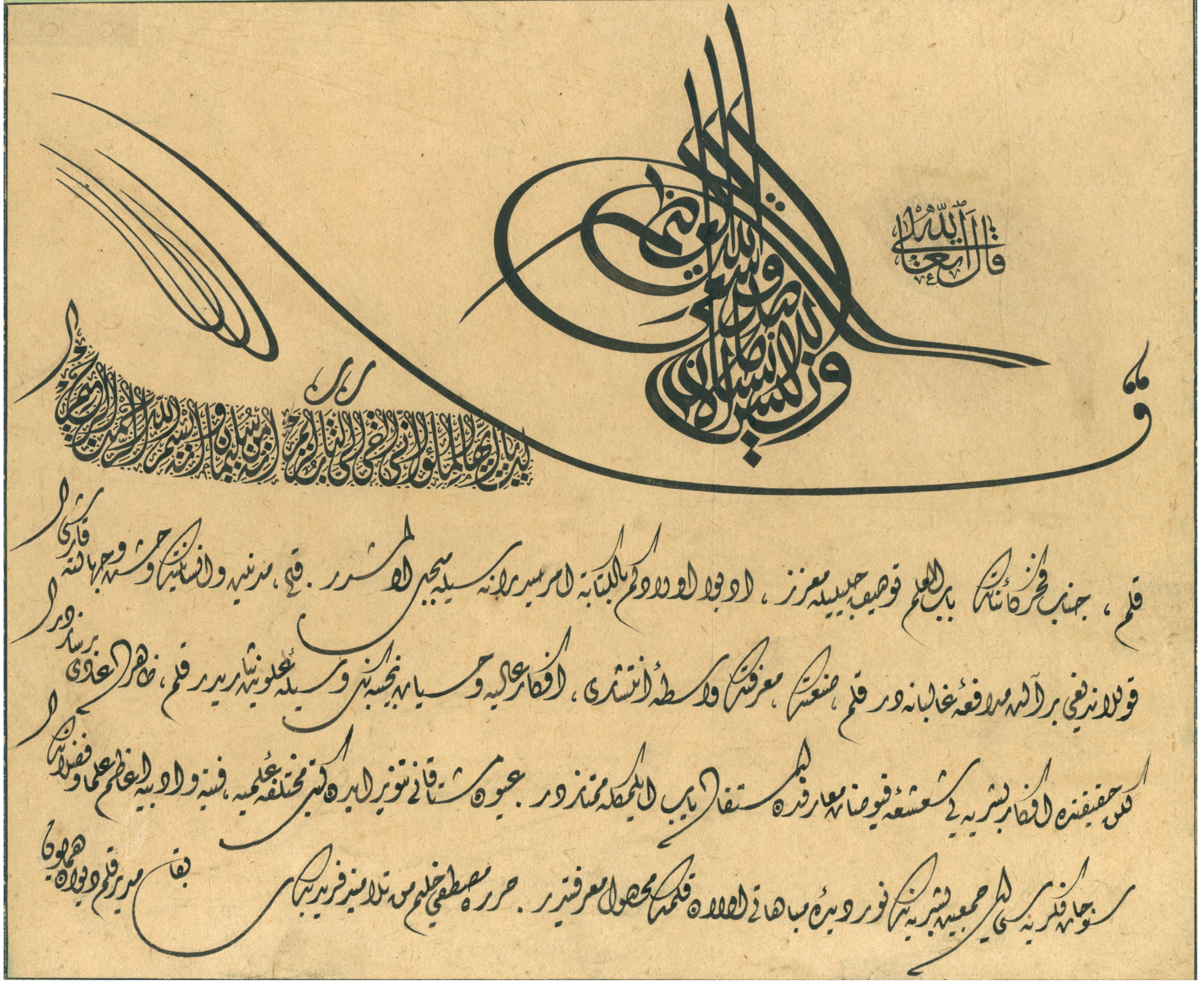
Yalnız üç yüz kuruştur.

Jandarma İmalâthane Matbaası'na imlâ ettiğim diyagram levhası yazılarının hattatiye ücreti olan üç yüz kuruşu aldım.

Fî 23 Eylül sene [1]340 [23 Eylül 1924] (İki adet pul)

Mustafa Halim

27 Teşrin-i Sânî sene [1]340 [27 Kasım 1924]

Kâlallâhû Te'âlâ: "Ve en leyse li'l-insâni illâ mâ-se'â". (Tuğranın sağı) (Necm suresi: 39)

"Doğrusu insana çalışmasından başka bir şey yoktur".

"Kâlet yâ eyyühe'l-meleü innî ülkiye ileyye kitâbün kerîm. İnnehû min Süleymâne ve innehû Bismillâhirrahmânirrahîm". (Tuğra) (Neml suresi: 29-30)

"Sebe Hükümdarı Belkıs dedi ki: Beyler, ulular! Bana çok önemli bir mektup bırakıldı. Mektup Süleyman'dandır; Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlamaktadır.)_

Kalem, Cenâb-ı Fahr-ı Kâinât'ın "bâbü'l-ilm" tavsîf-i celîliyle mu'azzez "üdyû evlâdüküm bi'l-kitâbeti…" emr-i haydârânesiyle mübeccel olmuşdur. Kalem, medeniyet ve insâniyetin vahşet ve cehâlete karşı kullandığı bir âlet-i müdâfaa-i gâlibânedir. Kalem, san'atın, ma'rifetin vâsıta-i intişârı, efkâr-ı âliye ve hissiyât-ı necîbenin vesîle-i ulviyet-nisârıdır. Kalem, zâhirde âdî bir sâzdır. Lâkin hakîkatde efkâr-ı beşeriyeyi şa'şa'a-i füyûzât-ı ma'ârifden istifâde-yâb eylemekle mümtâzdır. Uyûn-ı müştâkâtı tenvîr eden kütüb-i muhtelife-i ilmiye, fenniye ve edebiye e'âzım-ı ulemâ ve fudalânın sünûhât-ı fikriyesi ise cem'iyet-i beşeriyenin nûr-dîde-i mübâhâtı olan kalemin mahsûl-i ma'rifetidir.

Hurrirehû Mustafa Halim min telâmîzi Ferid Bey sâbıkan Müdîr-i Kalem-i Dîvân-ı Hümâyûn

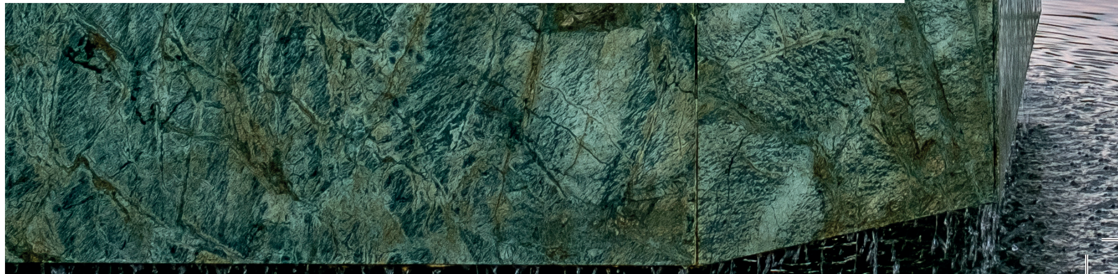
(Yazan, Divan-ı Hümâyûn Kalemi eski Müdürü Ferid Bey'in öğrencilerinden Mustafa Halim)

Adnan Menderes Anıt Mezarı

1960 askerî darbesi sonrasında iktidarına son verilip idam edilen Demokrat Parti lideri Adnan Menderes'in kabrinin bulunduğu Merkezefendi mahallesi Edirnekapı mevkiinde bir anıt mezar inşa edilmiştir.

1899 yılında Aydın'da doğan Ali Adnan Ertekin Menderes'in babası İzmirli Kâtipzade İbrahim Ethem Bey, annesi Aydınlı Hacı Ali Paşazadelerden Tevfika Hanım'dır. Adnan Menderes küçük yaşta anne ve babasını kaybetti, dedesinden kalan Aydın'daki Çakırbeyli Çiftliği'nde hayatını sürdürdü. İzmir İttihat ve Terakki Mektebi'nde başladığı öğrenimine İzmir Amerikan Koleji'nde devam etti. 1935 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. İstiklal Harbi'nde gösterdiği başarılardan dolayı İstiklal Madalyası almaya layık görüldü. 1930 yılında kısa süre Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda görev aldı, partinin kendini feshetmesinden sonra Cumhuriyet Halk Fırkası'na geçti. 1945 yılına kadar TBMM'de komisyon raportörlüğü yapan Adnan Menderes, 7 Ocak 1946'da siyasi hayatına başlayan Demokrat Parti'nin kurucuları arasında yer aldı. Zamanla Celal Bayar'dan sonra ikinci adam konumuna yükseldi; 14 Mayıs 1950 seçimlerinde oyların yüzde 53,5'ini alarak iktidar oldu. On senelik Demokrat Parti Hükümeti'nin tek başbakanı olan Adnan Menderes, 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle iktidardan indirildi. 17 Eylül 1961 tarihinde asılarak idam edildi. TBMM 1990 yılında çıkardığı yasayla Adnan Menderes ve onunla birlikte idam edilenlere itibarlarını iade etti.

İzzet Yağcı ve Bayram Yağcı tarafından tasarlanan anıt mezar Osmanlı ve Selçuklu mimarîsinden örnekler taşımaktadır. Bir karenin köşelerinin kırılmasıyla oluşturulmuş, kenarları eşit olmayan bir sekizgen formundadır; önünde bir tören alanı yer alır. Anıt mezarda Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'a ait olan mermer kaplı üç lahit bulunmaktadır. Yapının çatısı betonarme olarak inşa edilmiştir ve sekiz adet ayak üzerinde yükselmektedir.

Turgut Özal Anıt Mezarı

Türkiye Cumhuriyeti'nin sekizinci cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın kabri, 1998 yılında Bayındırlık Bakanlığı tarafından Topkapı Vatan caddesi üzerinde inşa ettirilen anıt mezardadır.

Turgut Özal 1927'de Malatya'da dünyaya geldi; babasının Ziraat Bankası memuru olması dolayısıyla 4 yaşındayken ailesiyle Bilecik'in Söğüt ilçesine taşındı. İlkokulu Silifke'de, ortaokulu Mardin'de okudu; paralı yatılı olarak Konya Lisesi'nde birinci sınıfı bitirdi, daha sonra devam ettiği Kayseri Lisesi'nden mezun oldu. 1950 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Mühendisliği Bölümü'nden diplomasını almasının ardından Ankara Elektrik İşleri Etüd İdaresi'nde mühendis olarak göreve başladı. 1952'de mühendislik ekonomisi alanında uzmanlık eğitimi için ABD'ye gönderildi, geri döndüğünde Elektrik İşleri Etüd İdaresi Genel Müdür Yardımcılığı'na atandı.

1961 yılında askerlik hizmetini Milli Savunma Bakanlığı Bilimsel Danışma Kurulu üyesi olarak yerine getiren Turgut Özal, kuruluşunda aktif rol üstlendiği Devlet Planlama Teşkilatı'nda 1967-1971 yıllarında müsteşarlık görevini yürüttü; Ekonomik Koordinasyon Kurulu, Para ve Kredi Kurulu, RCD Koordinasyon Kurulu ve AER Koordinasyon Kurulu başkanlıklarını üstlendi. 1971-1973 yılları arasında Dünya Bankası danışmanlığı yaptı, 1979'da Başbakanlık Müsteşarı oldu. 1980 askeri darbesinden sonra kurulan hükümette ekonomik işlerden sorumlu başbakan yardımcısı olarak atandı. Bu görevinden 1982 yılında istifa ederek Anavatan Partisi'ni kurdu. 1983'te yapılan serbest genel seçimlerde hükümeti kurmakla görevlendirildi ve Türkiye'nin 19. başbakanı oldu. Uzun süre başbakanlık görevini sürdürdükten sonra 31 Ekim 1989'da Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. cumhurbaşkanı seçildi ve 17 Nisan 1993 günü rahatsızlanarak vefat edene kadar bu göreve devam etti.

Şanlı Mimari tarafından tasarlanan anıt mezar, sekiz adet 32 metre yüksekliğinde bakır kaplanmış konstrüksiyon ayak, kurşun kubbe ve kubbenin altında ayaklara asılmış üç metre çapındaki kurşun küreden oluşmaktadır. Turgut Özal'ın kişisel özelliklerini ve Türk-İslam müşterekliğini yansıtan anıt mezarda ayakların göğe yükselişi Türkiye sınırları içerisindeki çok kültürlülüğü, tepedeki örtü ise bu çokluğun aynı çatı altında toplanmasını ifade etmektedir. Çatı ve örtülü silindirik yapılar Türklerin Orta Asya'da kullandığı çadırları hatırlatmaktadır. Proje, Türk mimarîsinin kaynaklarına günümüz malzemeleriyle atıfta bulunmasıyla, geleneksselliği ve çağdaşlığı birarada barındırmaktadır.

ERBAKAN
AİLESİ
PROF DR.
NECMETTİN ERBAKAN
D.29.10.1926 Ö.27.2.2011
RUHUNA FATİHA
AHMET
TOKATLI EĞLENCE AİLESİ

Necmettin Erbakan Kabri

Türkiye'nin 54. hükümet başbakanı, akademisyen, mühendis ve işadamı Necmettin Erbakan'ın mezarı Merkezefendi'de bulunmaktadır.

Necmettin Erbakan, 29 Ekim 1926 tarihinde Sinop'ta, Hâkim Mehmet Sabri Bey ile Kamer Hanım'ın oğlu olarak dünyaya geldi. Baba tarafı Adana'nın Kozan ilçesinin tanınmış ailelerindendir. Kayseri'de başladığı ilköğrenimini babasının tayini nedeniyle Trabzon'da tamamladı. İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi'nden 1954 yılında mezun oldu. Üniversite tarafından 1951'de gönderildiği Almanya'da Aachen Teknik Üniversitesi'nde doktorasını tamamladı; DVL Araştırma Merkezi'nde Prof. Dr. Schmidt ile çalışmalar yaptı. 1953'te doçentlik sınavını vermek üzere İstanbul'a döndü. Bir sonraki yıl, 27 yaşında İTÜ'de doçent oldu. Araştırmalar yapmak üzere tekrar Federal Almanya'nın Deutz fabrikalarına gitti. Leopard tanklarını geliştirme çalışmasında araştırma başmühendisi olarak görev aldı. 1956-1963 yılları arasında 200 ortaklı ilk yerli motoru üretecek olan Gümüş Motor'u kurdu ve motor üretimini gerçekleştirdi. 1965'te profesör unvanını aldı. 1967'de TOBB genel sekreterliğine seçildi.

1969'da Adalet Partisi'nden milletvekili aday adaylığı Süleyman Demirel tarafından veto edilen Necmettin Erbakan, Konya'dan bağımsız aday oldu ve milletvekili seçildi. 1970'te Milli Nizam Partisi'ni (MNP) kurdu, ancak parti kısa bir süre sonra Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı. 11 Ekim 1973'te MNP kadrosuyla Milli Selamet Partisi'ni (MSP) kurdu. 1974-1978 döneminde üç ayrı koalisyon hükümetinde başbakan yardımcılığı yaptı. 1982 Anayasası gereğince on yıl siyaset yapma yasağı aldı, 1987'de halk oylamasıyla tekrar siyasete döndü. 19 Temmuz 1983'te kurulan Refah Partisi'ne daha sonra genel başkan seçildi. 1991 seçimlerinde Konya'dan milletvekili oldu. DYP ile kurduğu REFAHYOL hükümetinde 28 Haziran 1996'da başbakan olarak göreve başladı; 18 Haziran 1997'de görevinden istifa etti. 2001 yılında kurulan Saadet Partisi'nin genel başkanlığını üstlendi.

Necmettin Erbakan, solunum ve kalp yetmezliği rahatsızlığı sebebiyle kaldırıldığı Ankara'daki Güven Hastanesi'nde 27 Şubat 2011 sabahı hayatını kaybetti. Vasiyetine uygun olarak resmî devlet töreni tertip edilmedi ve 1 Mart 2011 günü Merkezefendi Mezarlığı'na defnedildi. Mezarına, sevenleri tarafından Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden getirilen topraklarla birlikte Kudüs, KKTC ve Boşnak lider Aliya İzzetbegoviç'in mezarından getirilen topraklar serpildi.

Panorama 1453 Tarih Müzesi

Bin yıllık Doğu Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasının ve Osmanlı Devleti'nin imparatorluk hüviyetine bürünmesinin başlangıcı kabul edilen İstanbul'un fethini canlandırmak üzere 2003'te Haşim Vatandaş tarafından bir müze yapılması fikri gündeme getirilmiştir. Bu teklif kabul görmüş ve Haşim Vatandaş'ın proje koordinatörlüğünde, Özkul Eren'in tasarım ve Mimar Hilmi Şenalp'in içerik danışmanlığında, Erhan Afyoncu ve Coşkun Yılmaz'ın birlikte oluşturduğu projenin yapımına 2005'te başlanmıştır. Müzenin panoramik çalışmalarına sekiz sanatçı katılmıştır. 2008'de bitirilen Panorama 1453 Tarih Müzesi, fethin 555. yıldönümü şerefine 31 Ocak 2009 tarihinde açılmıştır.

Türkiye'nin ilk panoramik müzesi olma özelliği taşıyan bu kültürel tesis, eski Trakya Otogarı'nın bulunduğu alana inşa edilmiştir. Müze binası fetihten sonra Osmanlı askerlerinin kente ilk girdiği yer olan Silivrikapı'ya ve surlara bakacak şekilde konumlandırılmıştır. Bugün Topkapı Parkı içerisinde yer alan müzede on bin figür yer almaktadır. Surların yıkılmış kısımları, İstanbul'un ilk belediye başkanı Hızır Bey'e sunulan surların tamiratıyla ilgili rapora göre çizilmiştir. Panoramik resimler otuz sekiz metre çaplı bir yarım küre üzerinde yer almaktadır. Yarım kürenin iç yüzeyini kaplayan resim 2.350 m², resim ile ziyaretçi platformu

arasındaki üç boyutlu nesnelerin bulunduğu platform 650 m^2'dir. Bu sayede ziyaretçileri Sultan II. Mehmed ve ordusundaki askerlerinin tekbir sesleri kuşatmaktadır. Top seslerinin, mehter takımına ait namelerin ve atların kişneme seslerinin verilmesiyle ziyaretçiler sanki İstanbul'un fethine şahit olmaktadır. Resimlerde kullanılan pigment mürekkep canlılığını yüz yıl koruyabilmektedir.

Müze kapısından içeriye girdikten sonra ziyaretçileri fethi betimleyen üç aşamalı haritalar ve döneme ait tarihî bilgiler karşılamaktadır. Buradan ana salona inilen merdivenlerin duvarlarında Rumeli ve Anadolu hisarlarını ve gemilerin karadan çekilmesini tasvir eden kabartmalara yer verilmiştir. Kabartmaları yapan sanatçılar, vefa borcu olarak müze inşası esnasında vefat eden işçinin yüzünü eserlerine işlemişlerdir. Fatih Sultan Mehmed'in solunda, elinde kılıç tutan ikinci kişi, bu işçiyi temsil etmektedir. Giriş ve merdiven bölümlerini geçtikten sonra müzenin esas kısmına girilmektedir.

Dünyanın üzeri kapalı tek panorama müzesi unvanına sahip olan Panorama 1453 Tarih Müzesi, Zeytinburnu sınırları içerisinde Topkapı Kültür Parkı'nın kıymetli bir parçasıdır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde faaliyet gösteren müzeye toplu taşıma araçlarıyla kolaylıkla ulaşmak mümkündür.

Türk Dünyası Kültür Mahallesi

Türk Dünyası Kültür Mahallesi, Topkapı Kültür Parkı içerisinde, geçmiş yıllarda Topkapı Otogarı olarak kullanılan alanda İstanbul Büyük Şehir Belediyesi tarafından oluşturulmuştur. Fatih'in İstanbul'un fetih hazırlıkları sırasında otağını kurmuş olduğu, tarihî bir önem taşıyan bu alanda Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, R.F. Tataristan, R.F. Başkurdistan kültür evlerinin ve Balkanlar'daki Türk varlığını temsilen bir Balkan evinin bulunduğu bir "mahalle" meydana getirilmiştir. Mahallede "yurd" denen iki otantik Türk çadırı bulunmakta olup, Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a hediye ettiği yurd da sergilenmektedir.

Türk Dünyası Kültür Mahallesi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Türk cumhuriyetlerine tahsis ettiği evlerde ülkelerin kültürlerini yansıtan sergiler açılmakta ve dil kursları verilmekte, buraların mutfakları ve sanatları tanıtılmaktadır. Ayrıca Türk cumhuriyetlerine özgü ev eşyası, günlük hayatta ve özel günlerde kullanılan giysiler, takılar, müzik aletleri, oyuncaklar, halılar, kilimler, mutfak eşyası, av ve tarihî savaş malzemeleri sergilenmektedir. Sergilenen eşyanın önemli bir kısmı Türk cumhuriyetlerinden getirilmekte ve hediyelik eşya evinde kâr amacı güdülmeden satılmaktadır. Türk dünyasına özgü Sabantuy, Nevruz ve ülke bağımsızlık günleri gibi bayramlar her yıl Topkapı Kültür Parkı Kültür Evleri'nde düzenlenen törenle kutlanmaktadır.

Kırgız keçe çadırı

AZERBAYCAN KÜLTÜR EVİ

Azerbaycan Kültür Evi'nde Köroğlu ve Bebek gibi halk kahramanlarına ait portreler ve Azerbaycan tarihi hakkında geniş bilgiler içeren panolar yer almakta, Azerî müziğinin vazgeçilmez enstrümanlarından tar, kanvas, kamança, balaban gibi sazların el yapımı örnekleri sergilenmektedir. Azerî müzik tarihiyle ilgili kayda değer bir arşiv de bulunmaktadır.

KAZAKİSTAN KÜLTÜR EVİ

Kazakistan Kültür Evi'nde tarihi Kazak Hanlığı'na ait kılıç kalkan oyununda kullanılan kılıç ve kalkanlar sergilenmekte ve bu oyuna ait görseller yer almaktadır. Türk geleneklerinden biri olan avcılığı kullandıkları araç gereçlerle geliştiren Kazaklara ait geyik boynuzundan deri kaplı oklar ve yaylar, yine avcılıkta kullanılan yırtıcı kuş, özellikle de kartal yetiştiriciliğine dair ilginç bilgilerin ve görsellerin yer aldığı panolar sergilenen parçalar arasındadır. Ayrıca evlerde Kazak millî müziğinin vazgeçilmez enstrümanlarından dombıra ve kobuz, Kazak Kent Orkestrası minyatürü ve Kazak müziği hakkında ayrıntılı bilgilerin bulunabileceği kitapçıklar bulunmaktadır.

Bunların dışında ziyaretçiler Kazak devlet büyüklerini ve mimarî eserlerini tanıtıcı, İpekyolu'nun tarihi hakkında kaynaklık edecek birçok malzemeden faydalanabilmektedir. Kazak göçebe hayatının en önemli unsurlarından olan yayla çadı-

Kırgız keçe çadırı içi

rının bir örneği, Kazak evinin yanında, Kazakistan'dan getirilerek aslında uygun şekilde tamamen keçe ve ahşap malzemeyle, hiç çivi kullanılmadan kurulmuştur.

KIRGIZİSTAN KÜLTÜR EVİ

Türk Dünyası Kırgız Evi'nde Kırgız sözlü ve yazılı edebiyatı hakkındaki kaynakları ve Cengiz Aytmatov külliyatını içeren, kapsamlı bir Kırgız edebiyatı köşesi oluşturulmuştur. Küçük bir Kırgız sanat müzesi sayılabilecek mekânda Kırgız ressamlarına ait tabloların yanında, sosyal hayatın vazgeçilmezlerinden olan at oyunlarına, at güreşlerine, ulak oyunlarına ait resimler, geyik ayağından yapılmış özel at kamçıları yer almaktadır. Bunun dışında keçeden üretilmiş el yapımı çapanlar (saygın misafirlere giydirilen bir kaftan türü), terlikler, kalpaklar, şırdaklar (el halısı), Kırgızlara has Ulupamir Kültür Şöleni'nden halk oyunu, at yarışı, ulak, ozan atışmalarını gösteren fotoğraflar bulunmaktadır.

ÖZBEKİSTAN KÜLTÜR EVİ

Türk Dünyası Özbekistan Evi'nde Amir Timur anıtı, Kazıdade'nin ve Ali Kuşçu'nun da çalışmalar yaptığı 15. yüzyıla ait Rasathane, 16. yüzyıla ait Kukeldaş Medresesi ve 2007 yılında İslam Kültür Merkezi seçilen Ebu Bekir Ğaffal tarafından 16. yüzyılda inşa edilmiş Hastimam (Hz. İmam) Medresesi gibi Özbek mimarisini temsil eden birçok eser tanıtılmaktadır. Ayrıca, meşhur Özbek sofrasının bir örneği olan Özbek pilavı için özel yapılmış tabaklardan, fincan takımla-

KKTC Kültür Evi

rından oluşan Piyale çinilerinin nadide numuneleri ve Özbek mutfağı tarihinin, yöreye ait yemek tariflerinin bulunduğu kitaplar yer almaktadır.

İpekyolu'nun geçtiği Özbek topraklarında ipekten kadifeye çeşitli kıymetli kumaşlar üstüne yapılmış işlemeler, Özbek el sanatı ürünü cepkenler, takkeler, örtüler canlı bir kültürün örnekleri olarak Kültür Evi'nde ziyaretçilere sunulmaktadır.

TÜRKMENİSTAN KÜLTÜR EVİ

Türk Dünyası Türkmenistan Kültür Evi'nde Türkmen kültür ve edebiyatının seçkin örnekleri sergilenmektedir. Bölgeye ait koyun ve devetüyünden halılar, Ahal Teke cins atlarını temsil eden maketler, pencere ve kapıları süslemekte kullanılan el dokuması halıdan yapılan saçaklar, Türkmen paralarından (manat) oluşan bir koleksiyon, görülebilecek ilginç örnekler arasındadır. Bunun dışında nesli tükenmiş hayvanlar için bastırılmış gümüş pullar, yün patikler, bayrak bayramından görüntüler, geyik boynuzundan kuzu emzikleri, Sultan Sencer'e ait türbe maketi, halı tezgâhları, kök boyası örnekleri, Türkmen gelinlerine has özel takılar, geleneksel kıyafetler giydirilmiş mankenler sergilenmektedir.

KKTC KÜLTÜR EVİ

KKTC Kültür Evi'nde bölgeye has el işlemesi örtüler, özel üretim sabunlar, tarihî buğday orakları, su kabağından çalgılar, el yapımı hasır sepetler, süpürgeler ve değişik süs eşyası sergilenmektedir.

Hoca Ahmed Yesevi Türbesi maketi

TATARİSTAN KÜLTÜR EVİ

Tataristan Kültür Evi'nde yörenin ilginç mimarî eserlerine ait görseller, Tatar dünyasını tanıtan kapılar, broşürler, çağdaş Tatar ressamlara ait kataloglar, Tatar porselen tarihi ve Tatar millî müziği üzerine yazılmış kitaplar yer almaktadır. Ayrıca yöresel kıyafetlerden oyuncak bebeklere, deriden yapılmış duvar süslerinden kilimlere, tespihlerden semaverlere kadar çok çeşitli eşya sergilenmektedir. Kadınlar için tasarlanmış ziynet eşyası ve geleneksel Tatar el işlerini gösteren tablolar da Tatar kültürünü yansıtan unsurlar olarak Kültür Evi'nde yer almaktadır.

BAŞKURDİSTAN KÜLTÜR EVİ

Başkurdistan Kültür Evi'nde farklı bal çeşitleri, gelinler için özel olarak gümüş ve mercandan hazırlanmış başlık ve takılar, damatlar için gümüş kemerler ve tilki derisinden yapılmış tumak adı verilen başlıklar yer almaktadır. Ayrıca bölgenin 7 harikasının yer aldığı sergiye yer verilen köşenin hemen yanında, Kaşgarlı Mahmud'un *Divan-ı Lûgati't-Türk* adlı sözlüğünde Başkurdistan'dan bahsedilen metinler ve bu coğrafyaya ait çizimler sergilenmektedir.

Amfi Tiyatro

Topkapı Parkı içinde yer alan Topkapı İBB Kültür Parkı Amfi Tiyatro 2009 yılında hizmete girmesiyle birlikte İstanbul'da açık hava oyunlarının ve programların sergilendiği bir odak noktası olmuştur. Etrafında Panorama 1453 Tarih Müzesi, Türk Dünyası Kültür Mahallesi, bisiklet yolları ve el sanatları çarşısı gibi sosyal alanlar bulunan açık hava tiyatrosu yaklaşık 1500 kişi kapasitelidir.

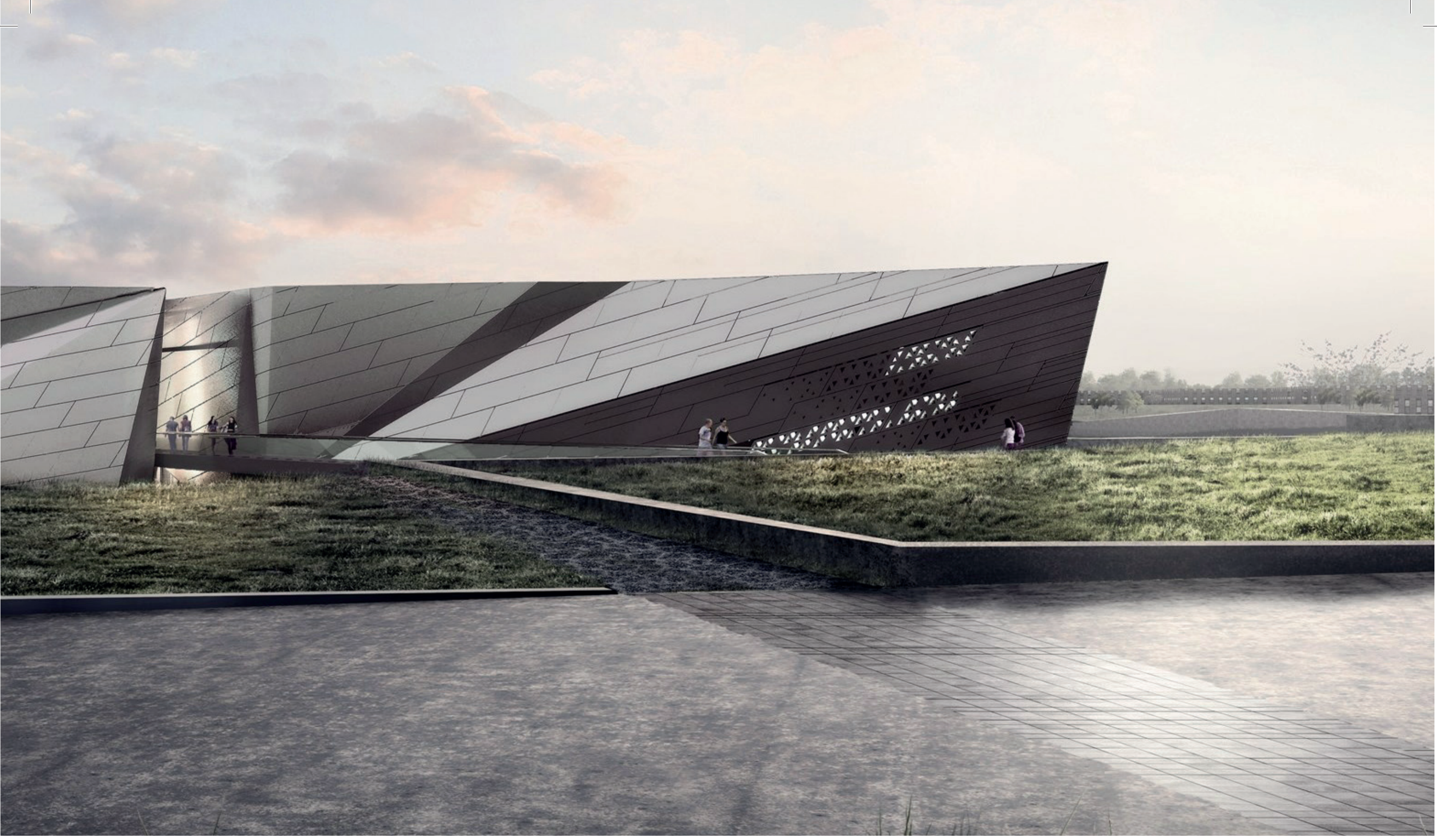
Önceleri nevruz bayramı kutlamalarına da ev sahipliği yapan İBB Kültür Parkı Amfi Tiyatrosu'nda, İBB Kültür A.Ş. ev sahipliğinde cuma, cumartesi ve pazar akşamları Yeşilçam'ın kült filmleri ücretsiz olarak gösterilmektedir.

İstanbul Kent Müzesi

Tarih Vakfı'nın fikrî öncülüğüyle başlayan Kent Müzesi çalışmaları 1993 yılına dayanmaktadır. Müze için ilk düşünülen yer Darphane-i Amire binaları olmuş ama bu proje gerçekleşmemiştir. 2005'te dönemin Kültür ve Turizm Bakanı, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı ve Tarih Vakfı Başkanı tarafından imzalanan protokolle, İstanbul Kent Müzesi'nin birlikte yapılması kararı alınmıştır. 2006'da müze için Sirkeci Garı önerilmiş ve projenin 2010 İstanbul Kültür Başkenti etkinliklerine yetişmesi planlanmıştır ama plan hayata geçirilememiştir. 2013'te düzenlenen bir çalıştay neticesinde müzenin Topkapı minibüs garajının üstündeki İBB Park Sosyal Tesisleri'nin bulunduğu yere inşa edilmesi kararlaştırılmıştır.

Topkapı Panorama 1453'ün yanına yapılacak olan İstanbul Kent Müzesi, kentin 8500 yıllık tarihini üç boyutlu olarak anlatacak şekilde planlanmıştır. Kent Müzesi'nin 38 bin m² inşaat alanına ve 45 bin m² kalıcı açık alana, 6.763 m² kalıcı ve 1.460 m² geçici sergi alanına, 7.600 m²'lik bir terasa sahip olması ve kütüphane, çocuk atölyesi, gösteri salonu, kafe ve restoranları içermesi düşünülmüştür. Müze içerisinde büyük bir İstanbul maketi ve makette İstanbul'un önemli simgeleri yer alacaktır. Ayasofya, Beyazıt Kulesi, Galata Kulesi gibi sonradan değişiklikler yapılan önemli tarihî eserlerin ilk ve şimdiki hallerinin yan yana sergilenmesi; Bizans ve Osmanlı döneminde mahalle hayatı, insanların kılık kıyafetleri, pazar alanları ve kullanılan araçların sembolik olarak canlandırılması ve farklı dönemlerin yansıtıldığı odalara giren ziyaretçilerin kendilerini o dönemin içinde bulması amaçlanmaktadır. Müze içinde İstanbul'un 39 ilçesine birer yer ayrılmakta, ilçelerin her birinin elektronik çekmecesi bulunmaktadır.

Bu çekmeceler, ilçe belediyeleri tarafından ilçeye has özellikler ve projelerle donatılacak şekilde hazırlanmıştır.

46 bölümden oluşması planlanan İstanbul Kültür Müzesi'nde Marmaray'dan Süleymaniye Camii'ne, Ayasofya'dan Boğaziçi'ne İstanbul'un kültürü, eğlencesi, işgal ve kurtuluş yıllarına dair birçok bölümün yer alması düşünülmektedir. Ayrıca müzenin yanında bir gökevi (gezegenevi, planetoryum) yapılması planlanmıştır. Kubbe şeklinde düzenlenecek gökevinin tavanına güneş, yıldızlar, gezegenler ve diğer gök cisimlerinin yapay görüntüsünün yansıtılmasıyla gezegenlerin uzay boşluğundaki hareketleri gerçekçi bir şekilde gözlenebilecektir. Gökevinde astronomi ve uzay bilimleri ile ilgili bilgiler verilecektir.

Müze içinde, önemli olayların ve önemli kişilerin hayatlarının film ve belgesel gösterimleri ve canlandırmalarla anlatılacağı, Emek Sineması örnek alınarak tasarlanmış bir bölüm bulunacak, klasik otomobillerin ve eski toplu taşıma araçlarının sergilendiği bir alan tasarlanacaktır.

Kültür Vadisi'nin en önemli mekanlarından biri olacağı düşünülen İstanbul Kent Müzesi'nin yılda bir milyona yakın turist çekmesi hedeflenmektedir.

Adile Mermerci Anadolu Lisesi

Adile Mermerci Anadolu Lisesi, Zeytinburnu'nda İhsan Mermerci Lisesi'nin bünyesinde iki derslikle 1990 yılında eğitim ve öğretime başlamıştır. 2005 yılında Comenius projesine katılmış, Hollanda ve Macaristan'a öğrenci göndermiştir. Lise 2015 yılında İSMEP tarafından depreme karşı güçlendirilmiştir.

Bir resim ve müzik sınıfı, on sekiz derslik, iki fen laboratuvarı, bir spor salonu, konferans salonu ve kütüphane bulunan lisede dört yüzden fazla öğrenciye eğitim verilmektedir.

Borsa İstanbul Zeytinburnu Anadolu Lisesi

Borsa İstanbul Anadolu Lisesi, Kazlıçeşme semtinde yer almaktadır. Okulun binası 1929 yılında Atatürk'ün yerli sermayeyi ve sanayiyi teşvik etmesiyle kurulan ve kendi döneminde Türkiye'nin en büyük tekstil şirketi olan Mensucat Santral A.Ş. tarafından inşa ettirilerek Milli Eğitim Bakanlığı'na bağışlanmıştır. Şirketin kurucusu ve sahibinin adını taşıyarak, Ali Fuat Bezmen Ortaokulu ismiyle 1965 yılında eğitim ve öğretim hayatına başlayan okul, ilerleyen dönemde Ali Fuat Bezmen Ortaokulu ve Mensucat Santral Ortaokulu olarak eğitim ve öğretim hayatına devam etmiş, 1986-1987 öğretim yılında Mensucat Santral Lisesi'ne dönüştürülmüştür. 2001-2002 öğretim yılında yabancı dil ağırlıklı lise bölümü de açılmış, adı 2005-2006 öğretim yılında Zeytinburnu Anadolu Lisesi olmuştur. Zeytinburnu Belediyesi'nin çalışmaları kapsamında yenilenen bina 2012-2013 öğretim yılında kullanılmaya başlanmıştır. Okulun adı 2014'te Borsa İstanbul Zeytinburnu Anadolu Lisesi olarak değiştirilmiştir.

23 derslik, 1 fen laboratuvarı (kimya-biyoloji), 2 bilişim teknoloji laboratuvarı, 1 kütüphane, 1 resim odası, 1 müzik odası, 1 çok amaçlı salon ve 1 yemekhanesi bulunan okul, 41 öğretmen ve 703 öğrencisiyle tam gün eğitim vermektedir.

Zeytinburnu Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi

Zeytinburnu İmam Hatip Lisesi 1975-1976 öğretim yılında Nuri Paşa mahallesindeki mütevazı bir binanın okula dönüştürülmesiyle açılmıştır. 1994'te ise Okul Koruma Derneği öncülüğünde 2000 metrekare alan üzerine kurulmuş yeni binasına taşınan Zeytinburnu İmam Hatip Lisesi'nin adı 2013'te Zeytinburnu Kız İmam Hatip Lisesi olarak değiştirilmiş ve bu tarihten itibaren okul sadece kız öğrencilerin kayıt yaptırabildikleri bir eğitim kurumu olmuştur. Sonraki yıllarda anadolu lisesi hüviyetini alan okul, depreme dayanıksız olduğu gerekçesiyle Zeytinburnu Belediyesi tarafından yeniden inşa edilmiştir. Bina içerisinde 65 modern derslik, modern laboratuvarlar, kütüphane ve yemekhanenin yanında 120 kişi kapasiteli güvenli bir yurt hizmete açılmıştır.

Avrupa Kent Koleji

Avrupa Koleji Okulları merkez kampüsü olan Avrupa Kent Koleji 1997 yılında eğitim ve öğretim hayatına başlamıştır. Kazlıçeşme'de bulunan okulun kurucusu Sur Eğitim Tesisleri A.Ş. sahibi Talip Emiroğlu'dur. Kampüste yer alan tarihî yapının arsası, Sultan II. Bayezid tarafından Balıklı Vakfı'na yetimhane yapılmak üzere bağışlanmış, 1725 yılında başlayan inşaat, Osmanlı Devleti'nin kontrolü ve desteği ile tamamlanmıştır. Binada kimsesiz çocukların barınması ve eğitimleri sağlanmıştır. Tarihî yapı ilk kez 1907 yılında restore edilmiş, 1939 yılında boşaltılarak öğrenciler Büyükada'ya nakledilmiştir. II. Dünya Savaşı'nda Türk Silahlı Kuvvetleri'ne verilen yetimhane binası dâhiliye hastanesi olarak kullanılmıştır.

25.000 metrekarelik kapalı alana sahip okul; spor salonu, konferans salonu, satranç odaları, hobi odaları, görsel sanatlar odası, müzik odaları (keman, bağlama, gitar ve orff) ve kütüphane ile bilgisayar, fen ve matematik laboratuvarlarına sahiptir. Almanca eğitim veren okulun müfredatı Alman Milli Eğitim Bakanlığı ve Goethe Enstitüsü'nün desteği, Avrupa Birliği Dil Komisyonu'nun onayıyla belirlenmiştir.

Avrupa Meslek Yüksekokulu

Avrupa Meslek Yüksekokulu, Avrupa Eğitim Vakfı tarafından 2010 yılında kurulmuş bir vakıf okuludur. Yüksekokul, sekiz adet eğitim sağlık programı ile hizmet vermektedir. Başta Balıklı Hastanesi'nde olmak üzere öğrencilerine staj imkânı sunmaktadır.

Yüksekokul, ABD'deki Kent State Üniversitesi ile imzalanan işbirliği anlaşmasına göre öğrencilerini belli şartlarda staj ya da lisans eğitimi için ABD'ye göndermektedir.

Avrupa Kent Koleji ile birlikte 30 dönüm arazi üzerine kurulu okulda derslikler dışında iki konferans salonu, kapalı ve açık spor alanları mevcuttur.

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Fatih Sultan Mehmet Han, Nurbanu Valide Sultan, Sinan Ağa Bin Abdurrahman, Hatice Sultan ve Hacı Abdülaziz Ağa Mazbut Vakıfları ile birlikte 2010 yılında açılmış bir vakıf üniversitesidir. Üniversite; Rektörlüğün bulunduğu Fatih Yerleşkesi, Haliç, Kandilli, Küçük Çamlıca, Üsküdar (Atik Valide), Altunizade ve Topkapı yerleşkelerinden oluşmaktadır. Zeytinburnu'nda Kültür Vadisi bölgesinde yer alan Topkapı Yerleşkesi tarihî Yenikapı Mevlevîhane binasını kullanmaktadır.

Tekkelerin kapatılmasını izleyen yıllarda uzun süre çocuk yurdu olarak kullanılmış olan Yenikapı Mevlevîhanesi'nin ahşap semahanesi, 9 Eylül 1961'de çocukların çıkardıkları yangında yanmıştır. Ayakta kalabilen dedegân hücreleri ve matbahı da 7 Mayıs 1997'de kundaklanmış, Mevlevîhane geçirdiği bu yangınlar nedeniyle tamamen kullanılamaz hale gelmiş ve kapatılıp kaderine terk edilmiştir. 2005 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü ve yerel yönetimlerin işbirliğiyle başlatılan restorasyon çalışmaları 2009 yılında tamamlanmış ve bina 2010 yılında tüm müştemilatıyla Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir.

Biruni Üniversitesi

Biruni Üniversitesi Dünya Eğitim Vakfı tarafından kurulmuş, 2014-2015 öğretim yılında açılmıştır. Bünyesinde, tamamı sağlık alanında olmak üzere 6 fakülte, 1 meslek yüksekokulu ve 3 enstitü ile bir adet tıp fakültesi hastanesi ve diş hekimliği fakültesi hastanesi bulunmaktadır. Üniversite kampüsü Marmaray'ın Kazlıçeşme istasyonuna yaklaşık on dakika mesafededir.

Üniversite, ismini, tıp, eczacılık, astronomi, matematik, coğrafya gibi birçok alanda eser vermiş olup tarihe "Evrensel Deha" olarak kaydedilen Ebu Reyhan el Biruni'den almıştır.

Yeni Yüzyıl Üniversitesi

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Vatan Sağlık ve Eğitim Vakfı tarafından kurulmuş, 2010-2011 öğretim yılında açılmıştır. Bünyesinde on fakülte, iki meslek yüksekokulu ve üç enstitü bulunmaktadır.

Üniversitenin merkezi Topkapı'da bulunan Dr. Azmi Ofluoğlu Yerleşkesi'dir. 20.500 metrekarelik alanda dersliklerden başka sağlık, fen ve bilgisayar laboratuvarları, atölyeler, TV, radyo ve fotoğraf stüdyoları, kütüphane, konferans salonu, dans salonu, yemekhane ve kafeler mevcuttur.

Cevizlibağ Yerleşkesi'nde tıp, moleküler biyoloji ve genetik, biyomedikal mühendisliği, beslenme ve diyetetik, eczacılık, adlî genetik gibi bilim dallarına ait projelerin çalışıldığı Yaşam Bilimleri ve Teknolojileri Laboratuvarı ve Adli Bilimler Laboratuvarı bulunmaktadır.

İstinye Üniversitesi

Zeytinburnu’nda yer alan İstinye Üniversitesi Topkapı Kampüsü 2016-2017 eğitim-öğretim yılında açılmıştır.

Liv Hospital, Medical Park ve VM Medical Park hastane markalarını tek çatı altında buluşturan MLPCare Grubu’nun bünyesindeki 21. Yüzyıl Anadolu Vakfı tarafından açılan üniversite sağlık alanında eğitim vermektedir. Topkapı kampüsünde beş lisans, altı ön lisans sağlık programıyla eğitim vermektedir. Üniversite, kendi hastanelerinde staj imkânı sağlamaktadırlar.

50.000 metrekare kapalı alana sahip olan İstinye Üniversitesi Topkapı Yerleşkesinde, derslikler dışında 47 laboratuvar, kütüphane ve yemekhane bulunmaktadır. Kampüs, Bağcılar-Kabataş tramvayına ve metrobüse on dakikalık yürüme mesafesindedir.

Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi

Topkapı Matbaacılar Sitesi yanında yer alan Koç Üniversitesi eğitim ve araştırma hastanesi Eylül 2014'te faaliyete geçmiştir. 2016 yılı itibariyle hastanede, 404 tek kişilik yatan hasta odası, 73 yoğun bakım ünitesi (366 yetişkin ve 111 çocuk), 13 ameliyathane ve 14 müdahale odası bulunmaktadır.

Hastane Sağlık Bilimleri Yerleşkesini de barındırmaktadır. 220.000 metrekarelik bir alanı kapsayan yerleşke; tıp okulu, hemşirelik okulu, araştırma laboratuvarları ve İleri Öğrenme Merkezi'ni içine almaktadır.

Cevizlibağ Atatürk Kız Öğrenci Yurdu

Cevizlibağ Atatürk Kız Öğrenci Yurdu, Kredi Yurtlar Kurumu'na bağlı olarak hizmet veren bir yükseköğrenim öğrenci yurdudur. 1966 yılında açılan yurt binası, 2012'de depreme karşı riskli olduğu gerekçesiyle yenilenmek üzere yıktırılmıştır. İstanbul Valiliği İstanbul Proje Koordinasyon Birimi'nce yenilenmesi tamamlanan bina, 2015'te kız öğrenci yurdu olarak tekrar hizmete açılmıştır.

Cevizlibağ Kız Öğrenci Yurdu, 110 bin metrekarelik alanda inşa edilmiştir ve 3.500 kişiye modern şartlarda barınma imkânı sağlamaktır. Kültür Vadisi bölgesinde, Cevizlibağ metrobüs durağı ile tramvay durağının karşısındadır.

Fatma Akbalık Kız Öğrenci Yurdu

Zeytinburnu Belediyesi tarafından 24 bin metrekarelik bir alan üzerine inşa edilen Fatma Akbalık Kız Öğrenci Yurdu 414 yatak kapasitesi, spor salonu ve kütüphanesi ile yüzlerce öğrenciye hizmet verecek şekilde planlanmıştır.

Yedikule Bostanları

İstanbul sur içini ve Boğaz'ın iki kıyısını çevreleyen bostanlar Bizans döneminden itibaren şehrin tarım faaliyetleri için birer merkez olmuş, üretimde kullanılan yöntemlerin nesilden nesile aktarılmasını sağlayarak, kent insanının güvenilir gıdaya erişmesine katkıda bulunmuştur. Bizans İmparatoru VII. Konstantin Porphyrogenitus için 10. yüzyılda kaleme alınan ve Konstantinopolis'teki tarım faaliyetleriyle ilgili bilgilerin derlendiği 20 ciltlik *Geoponica* adlı kitap, bu dönemde 13 kilometrelik bir alanda uzanan şehir bostanlarından bahseder.

16. yüzyıla ait belgelerden, Osmanlı döneminde İstanbul'daki vakıfların bugün Yenikapı adıyla anılan Langa bölgesinde arazilerinin olduğu ve bu arazilerde bostancılık yapıldığı anlaşılmaktadır. Yüzyılın sonlarına doğru nüfus artışıyla birlikte tarımsal üretim alanları Yedikule surlarına doğru genişlemiştir.

Yedikule bostanları ve bostancıları hakkında en ayrıntılı ve kapsamlı bilgilere 1735 tarihli bir kefil defterinde rastlanır. Söz konusu kayıtlarda bu bostanlarda çalışanlar isim ve memleketleriyle listelenmekte, usta-çırak ilişkisi ile bu bostanların işletilmesi gibi konularda bilgiler verilmektedir. Defter kayıtları, sur içinde bulunan 344 adet bostandan dokuzunun Yedikule Kapısı'ndan Silivrikapı'ya kadar uzanan sur dibi bölgesinde olduğunu, bostancıların büyük çoğunluğunun Makedonya bölgesinden geldiğini gösterir. Bundan yaklaşık 150 yıl sonrasına, 1883'e ait bir İstanbul haritasında ise sur içi bölgesinde 102 adet bostan görülecektir.

1634-1635 tarihli Bayrampaşa Vakfiyesi'ne göre, sur içindeki tarımsal alanlar sur duvarına kadar ulaşmıştır. Vakfiyede aktarılan tasvirler, meyve bahçelerinin bugünkü Belgradkapı, Panagia Rum Kilisesi ve Hacı Piri Camii arasında kalan üçgen içinde bulunduğunu gösterir. Bu dönemde şehirdeki tarım arazilerin genişlemiş ve üretim artmıştır.

İstanbul'un yerli halkı arasında ilk sebze meyve üreticileri Rumlar ve Ermeniler olmuş, sonraları Bulgarlar ve Arnavutlar da mesleği öğrenenler arasına girmiş-

tir. Bostancılar loncalarda örgütlenmiş, elde ettikleri gelirlerle kale surlarının tamirine katkı sağlamışlardır.

1950'lerin ikinci yarısından sonra Karadeniz'den İstanbul'a göçüp bostan sahiplerinin yanında işçi olarak çalışmaya başlayan bir grup, deneyimlerini bu alana taşımıştır. Önceleri yazlık işçi olarak çalışan bu kişiler ilerleyen yıllarda şehre yerleşmiş, 1980'lerde Arnavutların ve Bulgarların bostanlarını satması üzerine bu mekânlardaki üretim faaliyetlerini devralmışlardır.

Bir bölümü 1960'larda yıkılan Yedikule Bostanları ve diğer İstanbul bostanları 1985 yılında UNESCO Kültür Mirası listesine alınmıştır.

Yedikule Bostanları'nın içinde bulunduğu tarihî yarımadanın tamamı, İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.07.1995 gün ve 6848 sayılı kararıyla 1. derece arkeolojik sit alanı olarak ilan edilmiştir. Haziran 2013'te "Yedikule bostanları Yenileme Projesi" adı altında büyüklüğü 70.000 metrekare olan bir rekreasyon projesi kabul edilmiştir. Proje kapsamında kentsel tarım parkı olarak tasarlanan alanda sera ve atölyeler, pazar, dinlenme alanı, farklı yaş grupları ve engelli çocuklar için oyun, basketbol antrenman alanları, bisiklet yolu, hasat lokantası, şifalı ve çiçekli bitkiler bölümlerinin yer alacağı kaydedilmiştir.

2014 yılında Harvard Üniversitesi, yaz okulu kapsamında İstanbul'un tarihî bostanları üzerine bir ders tasarlamıştır. "Şehir ve Tarım: İstanbul'un Tarihî Bostanlarını Korumak ve Çalışmak" başlıklı bu ders kapsamında altı hafta boyunca Yedikule Bostanları'na odaklanan öğrenciler, Bizans ve Osmanlı dönemlerinden kalma haritalar ve belgeleri incelerken, Yedikule bostancılarından geleneksel tava sulama yöntemlerini öğrenmiş, bostanların güncel haritalarını çıkartmış ve burada yetiştirilen ürünleri incelemiştir.

Parklar ve Bahçeler

YEDİKULE SOĞANLI BİTKİLER PARKI

İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Yedikule semtinde 26 dönüm arazi üzerine kurulan Yedikule Soğanlı Bitkiler Parkı'nın 3 dönümlük kısmı çiçeklendirilmiştir. Lale başta olmak üzere 79 farklı türden 264 bin çiçek bulunmaktadır. Parkta bulunan 461 ağacın çoğu da çiçek açan türlerden seçilmiştir.

Parkta yılda üç kez dikim yapılmakta ve lale, sümbül, nergis, muskari, yıldız, şakayık, begonya, kardelen, kış çiğdemi, şahtacı gibi bitkiler yetiştirilmektedir.

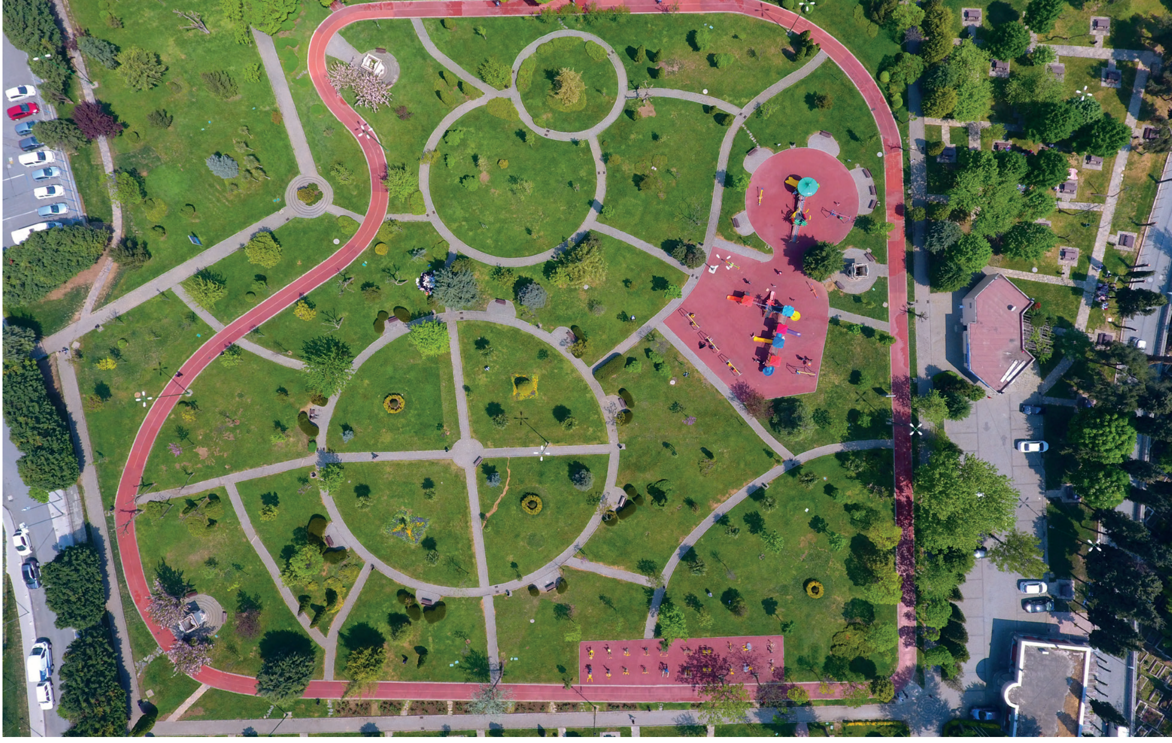

700. YIL PARKI

Kazlıçeşme mahallesinde 17 bin m^2’lik bir alanda kurulu olan 700. Yıl Parkı, ilçenin yeşil kuşak alanlarından biridir. İstanbul’un turizm potansiyeline destek sağlamak, sosyal ve kültürel faaliyet alanları oluşturmak amacıyla Zeytinburnu Belediyesi tarafından Kültür Vadisi Projesi 4. Etap kapsamında hazırlanan 700. Yıl Parkı Yakın Çevresi Yenileme Avan Projesi’yle park ve çevresi düzenlenmiştir.

Parkın içinde çocuklar için oyun, yetişkinler için oturma alanları; restoran, gölet, köprü, pergolalar, kameriyeler; engelli, yaşlı ve çocukların rahatlıkla kullanacağı gezi parkurları bulunmaktadır. Alanın aydınlatması gece kullanımına imkan vermekte, park içinde hoparlörlerle müzik yayını yapılmaktadır. Gürültüyü önleyecek bir düzende uygulanan peyzaj işlevsel alanların özelliklerini dikkate alarak tasarlanmıştır. Bölgenin iklim ve doğasına uygun bitki türleri tercih edilmiştir. Park, bütün bu yönleriyle İstanbul’un diğer parkları arasında ayrıcalıklı bir yer edinmiştir. 700. Yıl Parkı’na diğer semtlerden vasıtayla kolayca ulaşılabilmektedir.

MERKEZEFENDİ PARKI

Merkezefendi mahallesinde yer alan Merkezefendi Parkı 49.500 m²'lik bir alana yayılır. İçinde Zeytinburnu Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü'nün de yer aldığı parkın dört adet giriş kapısı ve araçlar için otopark mevcuttur.

Park, tasarımı ve içerdiği öğeler bakımından her yaş grubundaki kullanıcıya hitap etmektedir. İçinde yürüyüş yolları, koşu parkurları, spor alanları, oturma ve dinlenme alanları, çocuk oyun alanları, lokanta, büfe, güvenlik kulübeleri ve hizmet binasının yanında banklar, piknik masaları, çöp kutuları, aydınlatma araçları gibi donatı elemanları bulunmaktadır. Lokantanın yanında süs havuzu, oyun alanlarının yakınında ise çeşmeler vardır.

Parkın yolları tasarlanırken engelliler, yaşlılar ve çocuklar dikkate alınmıştır. Tabelalar ve yönlendirme levhaları kullanıcı için kolaylık sağlamaktadır. Döşemeler, alan kullanım özelliklerine göre seçilmiştir. Uzun yürüme yolları çevresinde oturma ünitelerine yer verilmiştir.

Park alanları tasarlanırken gürültü, gölge ve mahremiyet gibi özellikler dikkate alınmıştır. Bodur duvarlar parkın sınırlarını belirtmektedir. Oyun alanlarını gürültüden korumak için yapılan bitkilendirme, çevredeki konutlarla parkın arasında bir tampon oluşturmaktadır. Bitkilendirmede çevre şartlarına uygunluk yanında renk ve doku özellikleri dikkate alınmıştır.

TÜRK BAHÇESİ TEMA PARKI

Yedikule Mezarlığı'nın arkasında bulunan Türk Bahçesi 8 dönümlük bir alana yayılır. Eski Türk evlerinin avlularından esinlenerek inşa edilmiş olan parkta, geleneksel Türk bahçe ve avlu kültürünün harmanlandığı görülür. Orta kısmında iki adet süs havuzu bulunan avluda, mermerden inşa edilmiş olan revakın iç kısmında Türk el sanatlarına ait dokuma, boyama ve çini eserlerine rastlanır. Park içinde mermer, granit, çakıl mozaik gibi taşlarla yapılmış ve Selçuklu mimarisinden esinlenmiş yıldız desenleri dikkat çeker.

Tema parkında meyve ağaçları ve süs bitkileri bulunmaktadır. Bahçenin etrafı yeşil çit sıralarıyla çevrilmiş olup, lale ve gül bitkilerine yer verilmiştir. Bahçede ayrıca, asma, arkatlar ve dinlenme salonları bulunmaktadır.

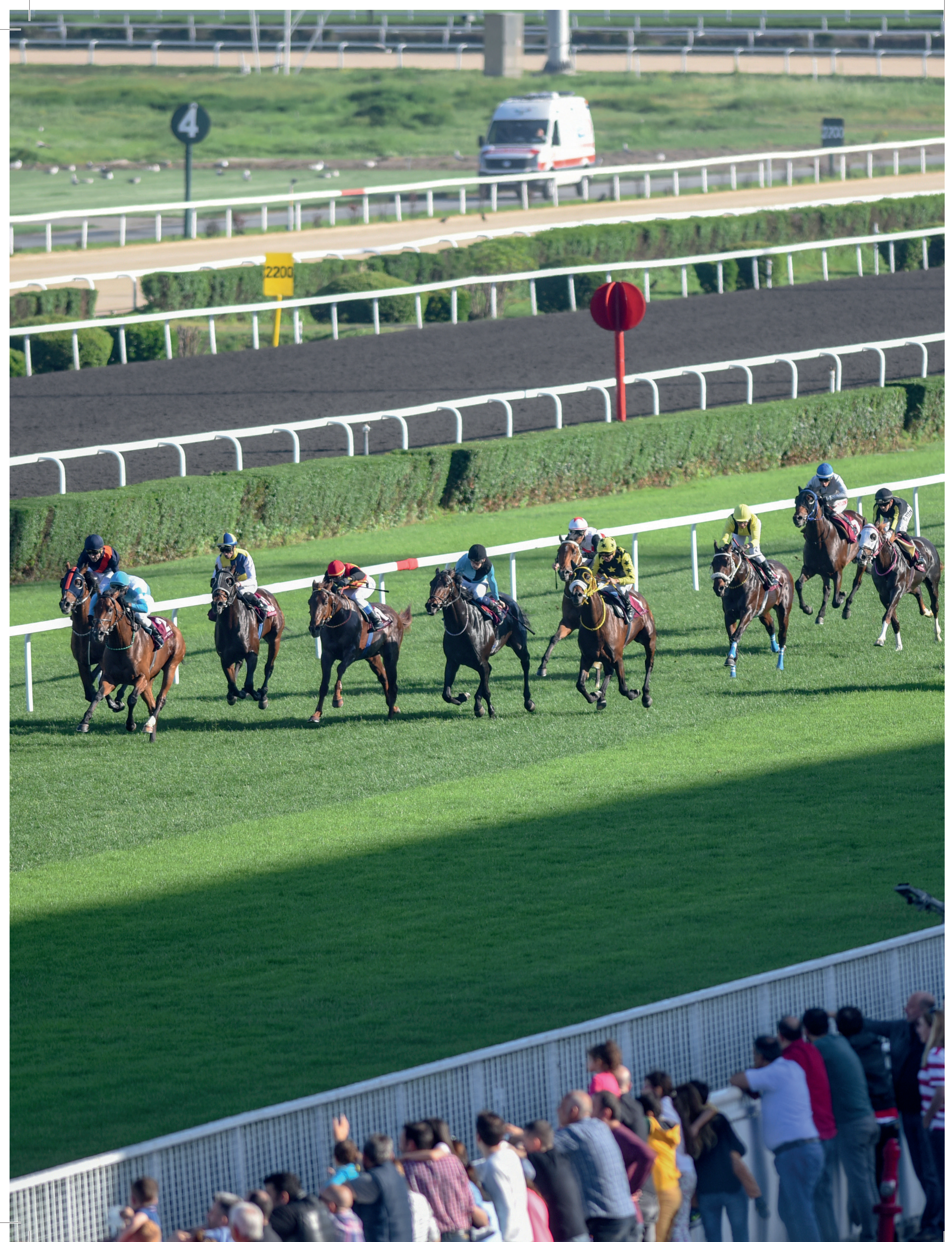

İBB TOPKAPI ÇOCUK TRAFİK EĞİTİM PARKI

İBB Topkapı Çocuk Trafik Eğitim Parkı, çocukları trafik konusunda eğitmek ve bilinçlendirmek amacıyla 2010 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından hayata geçirilmiştir.

Topkapı Maltepe mahallesinde yer alan park, 6.500 m²'lik bir alanda, 5 ila 12 yaş arasındaki asgari 100 çocuğun aynı anda eğitim alabileceği ve engelli çocukların da yararlanabileceği şekilde tasarlanmıştır. İçinde eğitim pisti, trafik işaretleri, sinyalizasyon sistemi, bisiklet yolları, yaya geçitleri, hemzemin geçitler, yaya kaldırımları, eğitim sınıfları ve laboratuvarları bulunmaktadır. Park, idari bina, hastane, okul, konukevi, alışveriş merkezi, garaj, gözetleme kulesi gibi küçük yapıların yer aldığı minyatür bir şehir planına sahiptir.

Öğretmenler, trafik polisleri ve animatörler eşliğindeki eğitim süresi, gelen öğrenci sayısına göre değişmekle beraber yaklaşık 40 dakikadır. Teorik bilgilerden sonra akülü arabalarla trafik polisleri nezaretinde uygulamalı eğitim alan çocuklara katılım sertifikası verilmektedir. Parkta yılda 150 bin çocuk eğitim almaktadır.

4
2200

İstanbul'da At Yarışları: Byzantion'dan Veliefendi Hipodromu'na

REŞAT KÖSTEM

Veliefendi Hipodromu 1900'lerin başlarından günümüze uzanan köklü tarihiyle bir atçılık ve yarışçılık merkezidir. At yarışları, hipodromun içinde bulunduğu Zeytinburnu ilçesinin sosyal ve ekonomik hayatında etkin bir role sahiptir.

Her kent, izlerini taşıdığı medeniyetler ve buna bağlı sosyal yaşamıyla kendine özgü bir yapı oluşturur. İstanbul dediğimizde de 1800 yıllık zaman diliminde Bizans, Roma ve Osmanlı gibi kökleri çok eskiye dayanan üç imparatorluğa başkentlik yapmış bir kentten söz ediyoruz. Bir başka deyişle İstanbul, yalnızca imparatorlukların değil, bu medeniyetlerin de başkentidir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Dersaadet'in ünlü çayırları arasında Göksu, Kağıthane ve Büyükdere'nin yanı sıra Zeytinburnu'ndaki Çırpıcı Çayırı da yer alıyordu. Kent günümüzdekine göre çok daha fazla yeşil alana sahipti. Çayırlar ise halkın en çok tercih ettiği sosyalleşme, dinlence ve eğlence alanlarıydı. Saydığımız bu çayırların bir başka ortak özelliği de hepsinde at yarışlarının düzenlenmiş olmasıdır.

Bu yazıda, Yahya Kemal'in dediği gibi "bu şehrin sonu gelmez güzellikleri" arasında yer aldığına inandığımız Veliefendi'yi ve onunla özdeşleşen at yarışlarının tarihsel sürecini anlatmaya çalışacağız. Bunu yaparken Bzyantion dönemi, sonrasındaki Roma ve Osmanlı medeniyetlerinin at yarışlarını nasıl etkilediğini de göz önünde bulunduracağız.

1700 YIL ÖNCE YAPILAN HİPODROM

Berlin-Bağdat Demiryolu yapımı ve Marmaray kazılarındaki bulgular, İstanbul'un temellerinin MÖ 4000'lere, at yarışları ve ilk hipodroma ilişkin bilgiler de Antik Roma dönemi ve MS 2. yüzyıla kadar uzandığını kanıtlamaktadır.

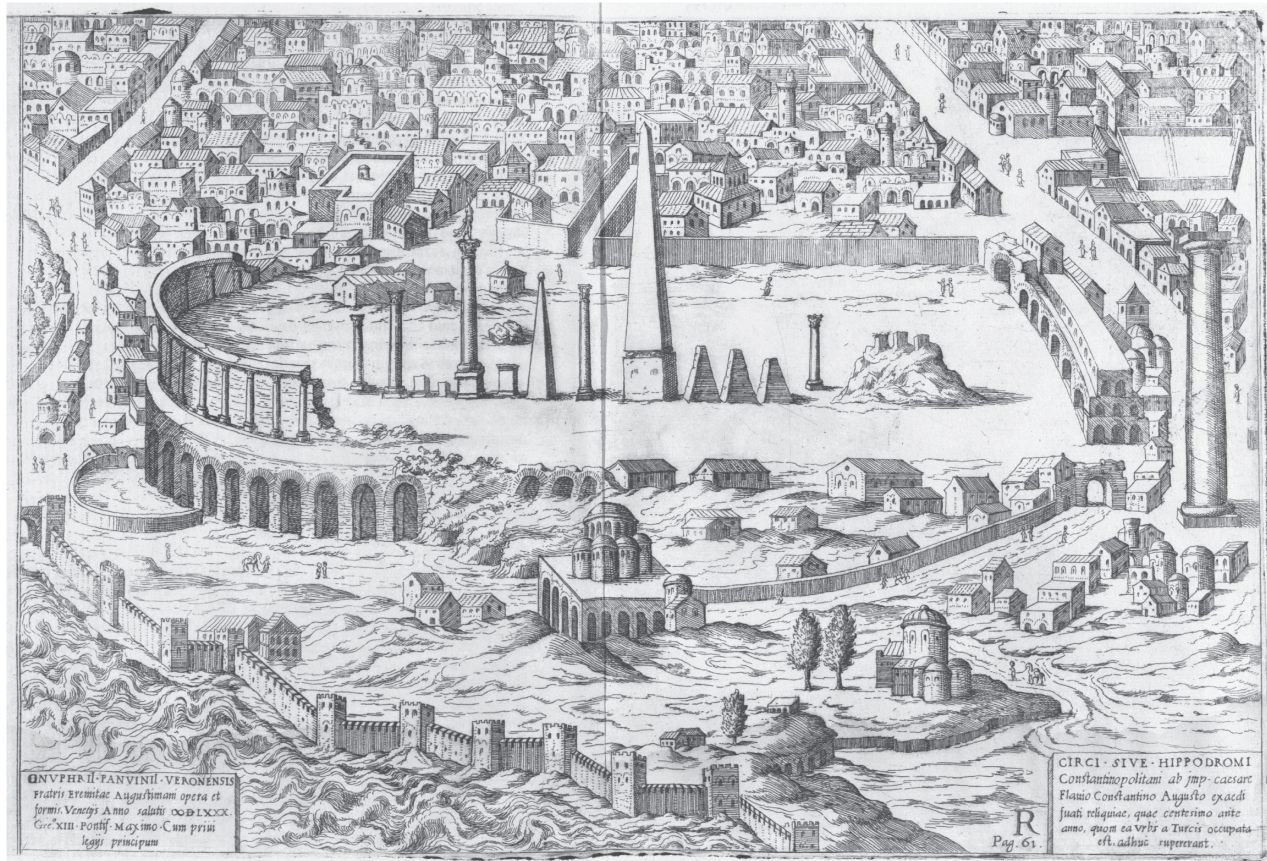
Günümüz İstanbul'unun temeli olan "Byzantion", Megaralılar tarafından MÖ 667'de, tarihî yarımadanın doğusunda Sarayburnu civarında kuruldu. MÖ 478'de Spartalı Pausanlılar tarafından ele geçirildi, ancak onların yönetiminde sadece iki yıl kaldı. MS 196'da Roma İmparatoru Septimus Severus, zorlu bir savaş sonrası kenti Megaralılardan aldı. Severus'un hem savaşta yerle bir ettiği kenti yeniden kurması hem de halkını mutlu etmesi gerekiyordu. Bu düşün-

ceyle imar faaliyetleri başlatıp, görkemli tapınaklar, senato binası, agoralar ve Roma'da bulunan *"Circus Maximus Hippodrome"* benzeri bir arena yapılmasını istedi. Hipodrom, Yeni Roma'nın (Nea Roma) merkezi olarak seçilen alanda yer alıyordu. Konstantinus'un da çabalarıyla, Geç Antik Çağ'ın en büyük değil ama en görkemli hipodromu günümüzün Sultanahmet Meydanı'nda inşa edilecekti.

Hipodromda dört atın çektiği, iki tekerlekli arabalarla yapılan yarışların dışında gladyatör dövüşleri, çeşitli akrobasi ve dans gösterileri, tiyatro, vahşi hayvanların mücadele ettiği yarışlar, egzotik hayvanların sergilenmesi gibi çeşitli etkinlikler de sürdürülüyordu. Kentin kalbi sayılan hipodrom, bu işlevlerinin yanı sıra ülkenin siyasî yaşamında da önemli bir unsurdu. Tarihçi Alfred Rambaud bunu "Tanrı'nın Ayasofya'sı, İmparator'un trinikulumu [Büyük Saraydaki yemek odası] varsa, halkın da Hipodrom'u vardır" diyerek açıklıyordu.[1]

12. yüzyıldan itibaren yeni spor gösterilerinin yaygınlaşması arabalı yarışlara olan ilgiyi azalttı. 1204 yılındaki Haçlı istilasından sonra da birçok sosyal faaliyetle birlikte hipodrom eğlenceleri de kent hayatından silindi.

Konstantinopolis Hipodromu
Onorfio Panvinio, 16. yy

HİPODROM'DAN ATMEYDANI'NA

Konstantinopolis zenginliği, barındırdığı tarih ve doğal güzelliğiyle dillere destan bir kentti. Fakat başta IV. Haçlı Seferi olmak üzere, savaşlar ve iç çekişmeler bu

1 Seza Sinanlar, *Atmeydanı,* Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 37.

güzelliğe büyük zarar verdi. Kenti 1453 yılında fetheden Fatih Sultan Mehmed, Ayasofya, surlar ve değerli yapıların bir an evvel onarılmasını emretti. Harabeye dönmüş Hipodrom ve İmparatorluk Sarayı ise bu alan yeniden düzenleneceği için onarılmadı. Eski Hipodrom, sınırları az da olsa daraltılarak bırakıldı. Böylece, Osmanlı döneminde Atmeydanı olarak isimlendirilen alan şekillendi.

Yenilenen meydan, Bizans döneminde olduğu gibi, devlet-halk ilişkisinin kurulduğu, hanedan törenlerinden çoğunun gerçekleştiği bir kamusal alan kimliğini taşıyordu. Özellikle 17. yüzyılın ilk çeyreğine kadar şenliklerin, kutlamaların merkezi konumundaydı. Düğünler, ramazan eğlenceleri, kandil kutlamaları, çeşitli atlı oyunlar ve gösterilerin yanı sıra ayaklanmalar, cezalandırmalar da 18. yüzyıl sonuna kadar burada gerçekleşti.

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethi sonrası 1460'larda yapımına başlanan ve 1478'de tamamlanan Topkapı Sarayı, imparatorluğun idare, eğitim, sanat merkezi olarak kullanıldı ve aynı zamanda padişahın konutu oldu. Bu nedenle, Atmeydanı'nın "imparatorluğun kalbinin attığı yer" olduğunu söyleyebiliriz.

Fetihten yaklaşık dört yüz yıl sonra Sultan Abdülmecid'in Dolmabahçe Sarayı'na yerleşmesiyle Atmeydanı söz ettiğimiz özelliğini yitirdi. 1862 yılında atlı cirit oyunu II. Mahmud tarafından yasaklandı; bunu takiben 1863'te açılan Sergi-i Umumî-i Osmanî sonrası park hâline getirilmesi bu meydanın önemini azalttı. Günümüzde ise İstanbul'a gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerin ilk uğrak yeri, açık hava müzesi görünümündeki Sultanahmet Meydanı ve etrafındaki tarihî eserlerdir.

ŞENLİKLER ATMEYDANI'NDA, AT YARIŞLARI KAĞITHANE'DE

Atmeydanı'nı Bizans Hipodromu'ndan ayıran temel fark, bir at yarışı alanı olarak kullanılmamasıdır; çünkü meydanın at yarışı yapılabilecek büyüklükte bir pisti yoktu. Fatih Sultan Mehmed, Topkapı Sarayı'na taşındıktan sonra, Bab-ı Hümayun'dan girilen ilk avluyu saray halkı için at binme sahası olarak ayırmıştı. Kabak Meydanı'nda da atlı cirit ve kabak oyunu oynanıyor, saray halkı Atmeydanı'nı fazlaca kullanmıyordu.

O yılların at yarışları, uzun bir doğal pisti olan Kağıthane'de koşuluyordu. Örneğin Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzadelerinin Atmeydanı'ndaki sünnet düğünleri sonrası at yarışları Kağıthane'de düzenlendi. Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın Padişah III. Ahmed için yaptırdığı Sadabad Köşkü'nün açılışında ve Patrona Halil İsyanı'nda adeta yıkıma uğrayan bu köşkün 1793 yılında III. Selim tarafından yenilenip açılışında yapılan at yarışları da büyük ilgi gördü.

SULTAN ABDÜLAZİZ VE ÇAĞDAŞ YARIŞÇILIK HEDEFİ

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk hipodrom, 1850 yılında, İzmir Paradiso'da (Şirinyer), Levantenler tarafından inşa edildi. Aynı tarihlerde Paterson, Rees, Alyotti, Whitthall gibi ünlü Levanten ailelerinin girişimleriyle bir de at yarışı kulübü oluşturuldu. "Symrna Races Club" (İzmir Yarış Kulübü) adı verilen bu kuruluş,

Türkiye'de Batılı anlamda at yarışlarını (1856) düzenleyen ilk sivil toplum örgütüydü. Sultan Abdülaziz'in İzmir'de izlediği (1863) yarışları çok beğenmesi, kısa bir süre sonra İstanbul'da Dersaadet Cemiyet-i Sipahiyesi'nin kuruluşunun ve Kağıthane Çayırı'nda programlı at yarışları düzenlemesinin yolunu açtı.

VELİYYÜDDÎN EFENDİ VE VELİEFENDİ ÇAYIRI'NDAKİ YARIŞLAR

Çırpıcı Çayırı'nın bir bölümü ve hipodrom, Osmanlı İmparatorluğu'nun 75. şeyhülislamı Veliyyüddîn Efendi'ye atıfla "Veliefendi" olarak adlandırılır. Asker kökenli bir aileden gelen Veliyyüddîn Efendi, medrese eğitimi sonrası müderrislik, kadılık, kazaskerlik ve şeyhülislamlık gibi üst düzey devlet görevlerinde bulunmuştur; ayrıca döneminin en önemli talik yazı ustalarından ve lale yetiştiricilerinden biri olarak bilinir. Veliyyüddîn Efendi, bağışta bulunup topluma yararlı olmak amacıyla kurduğu vakıflarıyla da ünlüdür. 18 Temmuz 1732 tarihinde kurduğu, Çırpıcı Çayırı'nın güneyindeki alan ve oradaki çeşmeyi kapsayan vakfiyesi ünlüdür. Söz ettiğimiz alan bu tarihten sonra Veliefendi Çayırı olarak anılmaya başlamıştır.

Veliefendi Çayırı'na iki yarış pisti, iki tribün ve bir hakem kulesi yapılarak günümüzde de kullanılan hipodromun ilk temellerinin atıldı. Pistlerden biri engelli, diğeri de düz koşular için düzenlenmişti. 2400 metrelik koşu pisti, günümüzdeki çim pistin içine rastlayan kısımda yer alıyordu ve doğal çayırdı. Veliefendi Çayırı yarış tarihimizdeki yerini almaya hazırdı artık.

Osmanlı Arşivi'nde bulunan III. Ahmed dönemine ait, 19 Nisan 1714 tarihli belgede "Masraf kaydı. Bin yüz yirmi altı şehr-i rebiyyülâhirde vaki Ceyb-i Hümâyûn ve bâzı kullarına ihsan buyurulan ecnâs-ı mukuddur ki zikr olunur. Dördünde Çırpıcı Çayırı'na yetiş olup, at koşusu oldukta evvel gelen adama elli guruş ve on bir nefer adama kırkar guruş … ihsan buyurulmağın Silahdar Ağa mârifetiyle verilen…" denerek, Çırpıcı Çayırı'nda yapılan at ve atletizm yarışlarına katılanlara padişah adına verilen para ödüllerinden söz etmektedir.[2]

Cem Atabeyoğlu, 1911'de kurulan Islah-ı Nesl-i Feres [At Neslini Geliştirme] Cemiyeti tarafından, Veliefendi Çayırı'na tahta tribünler yaptırıldığını ve Ağustos 1911'de İstanbul'un ilk at yarışlarının burada düzenlendiğini belirtir.[3] Reşat Ekrem Koçu ise ilk yarışların, 8 Ekim 1912'de başlayan Balkan Savaşları'nın hemen öncesinde yapıldığını ve ilk günün öyküsünü 1913 tarihli *Servet-i Fünun Yıllığı*'ndan alıntı yaparak şöyle anlatır:[4]

> *Geçen sene İstanbul hayatında neşeyi artıran bir yenilik ortaya çıktı. Şimdiye kadar Moda'da, Büyükada'da, devr-i Hamid'de bile nasılsa müsaade edilerek kayık ve kotra yarışları yapılmış fakat at yarışları İstanbul hayatı için tamamıyla meçhul bir zevk kalmıştı.*
>
> *İşte, geçen sene, Veliefendi mevkii bu eğlence için pek müsait bulunarak, orada bir tertip heyetinin idaresinde icra olundu. Bütün İstanbul halkı, akın akın o havaliye hücum etti.*
>
> *Fakat ne yazık ki, ikinci yarış, birdenbire bir bela gibi görünen harp sebebiyle,*

2 CDA. MA.D. 2357_7, 19 Nisan 1714.

3 Cem Atabeyoğlu, "Veliefendi Hipodromu", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 7, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı, İstanbul, 1994, s. 377.

4 Reşat Ekrem Koçu, "At Yarışları", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 3, İstanbul, 1960, s. 1339.

Jean Baptiste van Mour, Rijks Müzesi, 18. yüzyıl

yalnız tayyarelerin iştirakini, başarı için her şeyin yapıldığını vaat eden duvarlardaki ilanlardan ibaret bir eseri hayat gösterebildi.

Yarış beygirleri muharebeye sevk olundu ve o zevklere bedel İstanbul halkı, ne yazık ki düşmanımızın payitaht kapılarına gelmesine sebep olan feci, kanlı diğer bir yarışta, bir harp yarışında hazır bulundu.

Harbin hayırlısıyla hitamından sonra, yarışlara tekrar başlanması en halisane temennidir.

Sonraki günlerinde, savaş nedeniyle yarışlar yapılamadı. Balkan Savaşı'nın 10 Ağustos 1913'te Bükreş Antlaşması'yla sonuçlanması üzerine 6 Ekim 1913 tarihinde Islah-ı Nefs-i Feres Cemiyeti Yarışları'nın yeniden başladığını ve o yıl "talih bileti" adıyla müşterek bahis uygulamasına geçildiğini görüyoruz.

Padişahın himayesindeki yarışlara hanedan büyük ilgi gösteriyordu. Sadrazam, nazırlar, üst düzey devlet görevlileri, yabancı ülke elçileri ve elçilik görevlileri düzenli olarak yarışlara geliyordu ve çoğunun yarış atları da vardı. Halkın büyük ilgi gösterdiği yarışlar için Sirkeci'den özel trenler kalkar; Şirket-i Hayriye vapurları Boğaziçi'nden Veliefendi'ye seferler düzenlerdi.

1913 yılı yarış programına 4 yaşlı safkan Arap tayları için büyük bir koşu koyuldu. O yıllarda Arap tayları 4 yaşında koşmaya başlıyor ve Osmanlı toprağı olan Arabistan'dan, özellikle Musul ve Halep'ten çok güzel atlar geliyordu. Bu koşu, Batı ülkelerinde 3 yaşlı İngiliz taylarının en önemli koşusu olan Derbi'den esinlenilerek yarış programına alınmıştı. İlk Arap Derbi'sini Ahmed İzzed Paşa'nın

Musul'dan getirip Akif (Akson) Bey'e sattığı Meşkur, jokeyi Koşucu Bekir'le kazanmış, bir sonraki yılda da İlyas Bey'in Mahbup adlı tayı galip gelmişti.

Islah-ı Nefs-i Feres Cemiyeti'nin adı, 7 Haziran 1916 tarihli genel kurulda "At Neslinin Islahı Cemiyeti ve Sipahi Ocağı" olarak değiştirildi. Sadrazam Talat Paşa 1917 yılı bütçe görüşmelerinde, Sipahi Ocağı'nı yarış ve yetiştiricilik konularında önemli girişimlerde bulunmak amacıyla kurduklarını ve ülkede böyle kulüplerin bulunmadığını söylüyordu.

19 Ocak 1917 tarihli padişah iradesiyle, Veliefendi Çayırı'ndaki Hazine-i Hassa'ya ait bazı yerlerin Sipahi Ocağı'na devrine karar verildi. Yaklaşık 514 dönümlük bu araziye 10 bin Osmanlı lirası değer biçildi ve ödemeyi Hazine-i Maliye, Hazine-i Hassa'ya aynı değerde taşınmazlar vererek yaptı. 1918 yılı Ocak ayında, Sipahi Ocağı adına yapılan 297 dönümlük kamulaştırmayla birlikte hipodrom alanı 811 dönüme, buranın toplam değeri de 62.900 liraya yükseldi. Konu Meclis-i Vükela'da 10 Haziran 1919 tarihinde görüşüldü ve kamulaştırma bedelinin 55.676 lirasının ödendiğine karar verildi.[5] Sipahi Ocağı 1916 ve 1917 yıllarında Birinci Dünya Savaşı'nın olumsuz koşullarına rağmen Veliefendi yarışlarını gerçekleştirdi.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Sipahi Ocağı dağıldı ve yarışları düzenleyemeyecek kadar zayıfladı. Bu nedenle Meclis, Veliefendi yarış yerinin idaresini Şehremaneti'ne (Belediye) önerdi, ancak sonuç alamadı.

Duraklama yılları, İstanbul'un değişik çayırlarındaki koşularla geçti. Köy yarışı niteliğindeki koşulara Arap atları ile yerli yarım kan atlar katılıyordu. Bu dönemde, Rus Devrimi sonrası (1920-1921) ülkelerinden göçen Beyaz Rusların düzenlediği arabalı (trot) yarışlar yapıldı. Taksim Stadı atletizm pistinde, daha sonra Veliefendi'de oluşturulan kum pistte koşulan arabalı yarışlara Hacı Bekirzade Ali Muhiddin Bey, Akif Bey, Camfesci Adil Bey gibi atçılar da ilgi gösteriyordu.

Islah-ı Nesl-i Feres Cemiyeti ve Sipahi Ocağı dönemi yarışları için, "Arap atının altın çağı" diyebiliriz. Enver Paşa'nın ahırında Mesut, Süleyk ve Maşallah; Şehzade Abdülhalim Efendi'nin ahırında Geyik ve Reyhan; Akif (Akson) Bey'in ahırında Meşkur, Merzuk; Manisalı Tevfik Bey'in ahırında Mebruk ve Yegâne öne çıkan safkan Arap atlarıydı.

İSTANBUL'UN İŞGAL GÜNLERİ VE MAKRIKUEY RACING SYNDICATE

Göç alan ve işgal altındaki Payitaht'ta zor günler yaşanıyorken, Britanya'daki Yarış Yeri İşletmecileri Birliği Başkanı Sir Loftus Bates ile anlaşma sağlanarak, 1922 yılında Veliefendi Yarışları yeniden başladı. "Makrikuey Racing Syndicate" (MRS/Bakırköy Yarış Sendikası) adı verilen bu işletme, bir beton tribün ve yurtdışından getireceği atlar için ahır yaptırdı. Eski çayır pist ve tırıs yarışlar için yapılan kum pist değiştirilmedi. Engelli koşu pisti düzeltilerek üzerine gübre serildi ve idman pisti olarak kullanıldı. Yarış pisti, haftanın bir günü paralı idmanlara açılıyordu.

MRS Yarışları, İngiltere'deki gibi komiserler kurulu ve hakemlerin yönetiminde

5 Murat Candemir, *İstanbul'da Mesire Kültürü: Çırpıcı ve Veliefendi Çayırları*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

1930'larda Sipahi Ocağı

ve oradaki kurallara göre koşuluyordu. Her haftanın programında safkan İngiliz atları için koşu vardı ve sendikanın yurtdışından getirdiği atlar koşuyordu. MRS'nin Avrupa ve Mısır'dan getirip burada sattığı atlar koşulara yeni sahiplerinin adına katılıyor, kazandıkları ikramiyeleri de satış bedelleri ödeninceye kadar işletme alıyordu. Hacı Bekirzade Ali Muhiddin Bey, sendikadan satın alıp Neriman adını verdiği kısrağıyla, 1927'de ilk kez koşulan Gazi Koşusu'nu kazandı. Dönemin en ünlü safkan Arap atı ise Erenköylü Hüseyin Bey'in Tayyar'ıydı. MRS kira sözleşmesi sürmesine karşın, işgalin kırılması ve başarısızlığı nedeniyle, sonraki yıllar Veliefendi'de yarış düzenlemedi.

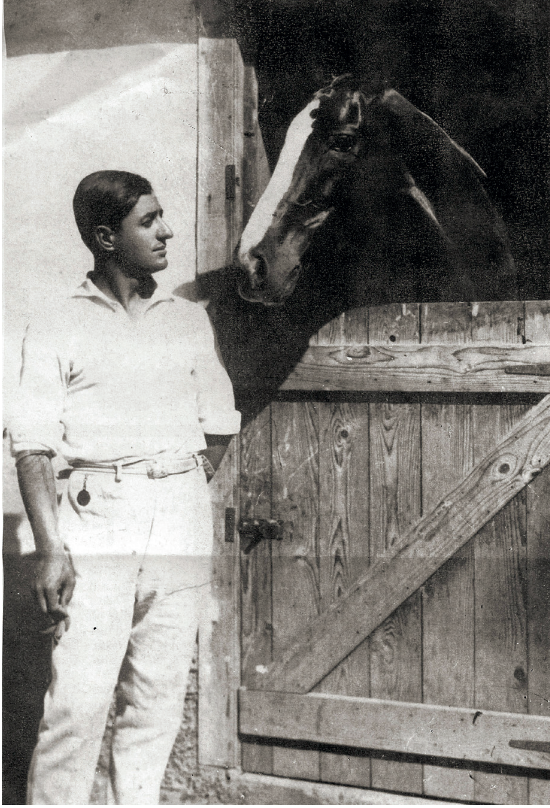
AT YARIŞLARININ BAŞKENTİ

Yarışçılığımızda büyük bir değişimin yaşandığı 1926 yılında, 904 sayılı Islah-ı Hayvanat Kanunu çıkarıldı ve Batı ülkelerindeki jokey kulüpler gibi, yarış otoritesi yetkilerine sahip Yarış ve Islah Encümeni kuruldu. Encümen, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in himayelerinde, Başbakan İsmet (İnönü) Paşa'nın başkanlığında kurulmuştu. Böylece, at yarışları devlet güvencesine kavuşacak, at sahipleri önlerini görebilecekti. Encümen Ankara, İstanbul ve İzmir'in yanı sıra Bursa, Adana, Samsun, Konya ve daha birçok ilde at yarışları düzenlenmeye başladı.

1927 yılı yarış programına Gazi Mustafa Kemal'in onayıyla koyulan Gazi Koşusu, Ankara'da koşulmaya başladı. Daha önce de belirttiğimiz gibi ilk Gazi Koşusu'nu Hacı Bekirzade Ali Muhiddin Bey'in Neriman isimli kısrağı, jokeyi İhsan (Atçı) Bey'le kazandı. 1929 yılında Celal (Bayar) Bey'in sahibi olduğu Cap Gris Nez, bir yıl sonra da İsmet (İnönü) Paşa'nın Olgo'su Gazi Koşusu'nu kazanan isimler oldu. Sonraki yıllarda yarış programına alınan ve klasik koşular olarak adlandırılan Erkek ve Dişi Tay Deneme koşuları ile Kısrak ve Ankara koşuları da

Ankara'da koşulmaya başlandı. Böylece at yarışlarının da başkenti Ankara oldu ve İstanbul ikinci planda kaldı.

Ankara'da at yarışlarının düzenlenmesi için hipodrom yapımına başlandı. Gazi Paşa hipodromun yapımıyla ilgileniyor, inşaat alanında incelemelerde bulunuyor ve gerekli talimatları veriyordu. Hipodrom, Makine Kimya Enstitüsü'nün (İmalat-ı Harbiye) arkasındaki Muhafız Alayı eğitim alanına inşa edildi. İki dönemeci de dar ve keskin olan 1800 metrelik bir pist yapıldı. Hipodrom kısa sürede tamamlanıp, koşulara hazır duruma getirildi.

İlk Gazi Koşusu'nu kazanan at Neriman

İlk yarış günü 3 Haziran'dı; ilk Gazi Koşusu da 10 Haziran 1927 Cuma günü bu hipodromda gerçekleştirildi.

Sıradan bir Orta Anadolu kenti görünümündeki Ankara'nın ülkeye yakışır bir başkente dönüşmesi, içinde hipodrom da bulunan bir spor merkezi yapılması Atatürk'ün projeleri arasındaydı. Bunun için uluslararası konkur açıldı ve İtalyan Şehir Mimarı Paolo Vietti-Violi'nin 19 Mayıs Stadyumu, Paraşüt Kulesi, Atış Poligonu ve Ankara Şehir Hipodromu'nu kapsayan spor merkezi projesi kabul edildi. Atatürk Orman Çiftliği'nde 1934 yılında başlayan inşaat, iki yıl gibi kısa bir sürede tamamlandı. Ankara'da 1936 yılı ilkbahar at yarışları, Şehir Hipodromu'nda yapıldı ama Atatürk bazı eksikleri bulunduğu için hipodroma bu dönemde gelmedi; ancak tüm eksikler tamamlandığında, sonbahar sezonunun 3. haftası (18 Ekim 1936) hipodroma gelerek koşuları izledi.

Ankara Hipodromu mimarisiyle Avrupa'nın önde gelen hipodromları arasındaydı ama zamanla ortaya çıkan çarpık kentleşmeden ne yazık ki nasibini aldı. Kente yeni yollar kazandırmak için önce sınırları daraltıldı, 1979 yılında da, hiçbir zaman gerçekleşmeyen projeler nedeniyle yarış yapılamaz hâle getirilip kapatıldı. Ankara'da 75. Yıl Hipodromu'nun açılışına (1998) kadar, yirmi yıl süreyle at yarışları yapılmadı. Böylece Türkiye Cumhuriyeti, en güzel hipodromunu ve Atatürk'ün özenerek yaptırdığı bir eseri yitirdi.

VELİEFENDİ'DE YANGIN

1927 yılından itibaren Ankara'da ilkbahar ve sonbahar, İstanbul'da da yaz sezonu yarışları koşuluyordu. Önemli koşular Ankara'daydı ama müşterek bahisler yönünden en başarılı sezonlar İstanbul'da yaşanıyordu. Bu başarıda, 1939 yılında Veliefendi Hipodromu'nun işletme hakkını Sipahi Ocağı'ndan alan Fikret Yüzatlı ve 1943'ten itibaren işletmeciliği üstlenen Yarış Atı Yetiştiricileri ve Sahipleri Derneği'nin payı büyüktü.

1949 yılı İstanbul yaz yarışlarını, geçmiş yıllarda olduğu gibi, Türkiye Yarış Atı

Yetiştiricileri ve Sahipleri Derneği düzenliyordu. 10 Temmuz Pazar günü başlayan ilk hafta koşuları genellikle favorilerin birinciliğiyle sonuçlandı. İkinci hafta Citadel'ın favori Adalı'yı geçtiği koşuda bir start problemi yaşandı ama koşu tekrarlanıp Citadel yine kazanınca sonuca pek itiraz eden olmadı. Üçüncü hafta koşularında da genellikle beklenen sonuçlar alındı. Sıra 31 Temmuz günkü dördüncü hafta yarışlarına gelmişti.

Birinci koşuda Burak ve Bahtiyar, beklendiği gibi ilk iki sırayı paylaştılar. Olaylara neden olan ikinci koşunun öyküsünü Nimet Üyken'den dinleyelim:

> *Koşunun favorileri Kontes (Comtesse) ve iyi form gösteren Missouri idi. Ancak Kontes geç çıkıp geriden takip eden bir kısrak, Missouri ise start alamayan bir attı. Start verildi ve Kontes çıkmadı. Missouri ise adeta geri döndü. Diğer atlar koşuya başladılar.*[6]

1800 metrelik koşuyu düzgün start alan atlardan *Mimi* kazanırken, *Belle Rose* ikinci olmuştu. Nimet Üyken koşu sonrasındaki olayları da şöyle anlatır:

> *Bu netice halk üzerinde büyük bir menfi tesir yaptı. İlk önce hakem kulesi önünde toplanıp protestoda bulunuldu. Sonra mısır koçanları ve taşlar atılmaya başlandı. Hadiseler birbirini kovaladı ve evvela protesto şeklinde başlayan hareket tahribe ve neticede ahşap kısımların yakılmasına kadar vardı. Bu hadisede pek çok tanınmış kimse, sonradan, mahkemeye sevk edilmiştir.*[7]

İlk Gazi Koşusu
Mustafa Kemal Atatük
ve İsmet İnönü

Koşudaki start sorunu nedeniyle çıkan olaylar tüm çabalara karşın yatıştırılamayınca, tribünler, hakem kulesi, bilet satış yerleri ve Veliefendi'deki tüm barakalar yakıldı. Gelen itfaiye araçlarının da hortumları kesilince, yangın uzun süre söndürülemedi. Yönetici ve çalışanların özverisiyle, olası bir talan önlendi ama yangının verdiği maddî ve manevî hasar büyüktü.

Veliefendi'de yaşanan olaylar, at yarışlarının kamuoyunda pek de var olmayan saygınlığını yerle bir etmişti. Bu olay basından ve kamuoyundan büyük tepki alınca at yarışları süresiz olarak durduruldu. Turizm Bakanlığı artık gazetelerde yer bulamayan at yarışlarına bundan böyle radyo programlarında da yer verilmeyeceğini kamuoyuna duyurdu. Atatürk'ün deyişiyle modern toplumların sosyal ihtiyacı olan at yarışları, toplumdan dışlanmaya doğru gidiyordu. Yaşanan bunca olumsuzluğun sonucunda, hükümet at yarışlarını süresiz olarak yasakladı. Türkiye Yarış Atı Yetiştiricileri ve Sahipleri Derneği'nin girişimleriyle,

6 Nimet Üyken, *TJK Tarihçesi, TJK Yayınları,* İstanbul, 2000.

7 Üyken, *age.*

Veliefendi Hipodromu

Bakanlar Kurulu'nun durumu yeniden değerlendirmesi üzerine at yarışlarının 4 Eylül 1949'da yeniden başlamasına karar verildi.

VELİEFENDİ HİPODROMU'NUN YENİLENMESİ

1912 yılından beri at yarışlarının yapıldığı Veliefendi'yi gerçek bir hipodroma dönüştürme zamanı gelmişti. 1922'de MRS'nin yaptırdığı yanları açık beton tribün, Cumhuriyet döneminde elden geçirilerek kullanılmaya devam edilmişti. İstanbul yarış sezonlarında tribünün yetersiz kalması nedeniyle, portatif oturma yerleri ekleniyordu. Türkiye Jokey Kulübü yönetimi yeni hipodrom için hemen çalışmalara başladı ve hipodrom alanı içindeki Sipahi Ocağı'na ait 49.400 metrekarelik bölüm satın alındı.

Ankara Hipodromu, Dolmabahçe Stadyumu, Spor ve Sergi Sarayı gibi ünlü yapıların mimarı Vietti Violi, Veliefendi Hipodromu'nun projelendirmesi için İstanbul'a davet edildi ve bu konuda anlaşma sağlandı. Kısa vadeli çözüm olarak da eski tribünün yanına beton bir tribün daha yapıldı. Vietti Violi'nin tasarladığı yeni hipodromun yapımına kaynak yetersizliği nedeniyle uzun süre başlanamadı. 1966'da seçilen Türkiye Jokey Kulübü Yönetim Kurulu ise Veliefendi Hipodromu inşaatının hemen başlanmasına karar verdi.

Vietti Violi'nin projesinde tribünler ve finiş şimdiki Türkiye Jokey Kulübü Lokali'nin bulunduğu sahil kesiminde yer alacak, pistler İzmir'deki gibi soldan dönüşlü olacak ve 1200 metrelik düz bir pist yapılacaktı. Orta alanda flamingoların yüzdüğü gölet, süs havuzları ve dinlence yerleri planlanmıştı. Bu proje büyük bir

yatırım gerektirdiğinden, İstanbul Hipodrom Müdürlüğü'nde olağanüstü genel kurul toplandı. Yönetim, tribünler denize hayli yakın olduğu için projenin uygulanmasına sıcak bakmıyordu. Türkiye Jokey Kulübü Yönetim Kurulu üyesi Cemal Kura konuşmasında "Tren yolu tarafında yapılacak tesisler için en az 30 milyon lira gerekli; bulunması imkânsız. Peyderpey inşaat yapılmaya kalkılsa bile yıllar sürer" diyerek, 5-5,5 milyon liralık yatırımla, eski tribünlerin yerine öncelikle ilk bloğun yapılmasını önerdi.[8] Bu tribün, sıkı bir çalışmayla, 1967 İstanbul Yarış Sezonu'na da yetişebilecekti. Oylamada Yönetim Kurulu'nun önerisi kabul edildi.

1966'da projesi oluşturulan Veliefendi Hipodromu'nun birinci tribünü 1968 yılı Gazi Koşusu günü –bazı eksiklerine rağmen– açıldı, ikinci tribün ise 1988'de hizmete girdi. Hipodrom'da yapılan ilk Gazi Koşusu'nu Burhan Karamehmet'in sahibi olduğu Asuvan kazandı. Sonrasında da 1969'da Palet, 1970'te Sadettin, 1971'de Minimo, 1972'de Akkor, 1973'te Karayel ve 1974'te Nadas, Gazi Koşuları'nı kazanan isimler oldular. 1975-1979'da yeniden Ankara Hipodromu'na alınan Gazi Koşusu, 1980'den bu yana Veliefendi Hipodromu'nda devam ediyor.

Veliefendi Hipodromu 1990 yılından bu yana aralıklarla da olsa uluslararası koşulara da ev sahipliği yapmaktadır. Yarışseverler bu koşularda yurtdışından gelen nitelikli safkanları yakından izleme olanağı bulurlarken, atlarımızın başarılarıyla da övünç duymaktalar.

1968-1988 yıllarında süren inşaat ve eklemelerle yaklaşık yirmi yılda tamamlanan Veliefendi'nin çağdaş bir hipodrom görünümü vermediğini söyleyebiliriz. Hipodrom, gerekli ünitelere –koltuk sayısı dışında– ya sahip değildir ya da sahip olduğu üniteler yetersizdir. Hipodromlar misafirlerine uzun süreli ve nitelikli hizmet verebilen, kentin cazibe merkezleri olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akson, Sait, *Yarışçılık Anıları*, TJK Yayınları, İstanbul, 2015.
- Candemir, Murat, *İstanbul'da Mesire Kültürü: Çırpıcı ve Veliefendi Çayırları*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.
- Erk, Nihal, "Memleketimizde At Yarışları ile İlgili İlk Derneğin Kuruluşu", *AÜ Veteriner Fakültesi Dergisi,* c. 3-4, sayı 9, Ankara, 1962, s. 32-37.
- Güven, Özbay, *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1992.
- Köstem, Reşat, *Tarihsel Sürecinde Atçılığımızın Yapısı ve Yarışçılığımızın Oluşumu*, TJK Yayınları, İstanbul, 2000.
- Sinanlar, Seza, *Atmeydanı: Bizans Araba Yarışlarından Osmanlı Şenliklerine*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Tutel, Eser, *At Yarışları ve Atlı Sporlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Ünver, Süheyl, "Her Devirde Kağıthane", *Vakıflar Dergisi (Tıpkı Basım)*, sayı 10, Ankara, 2006, s. 435-461.
- Üyken, Nimet, *TJK Tarihçesi*, TJK Yayınları, İstanbul, 2000.
- Yıldırım, Nahit, *Constantinopolis Hipodromu*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Konya, 2013.

8 Üyken, *age.*

Güreş Sahnesi (Er Meydanı)

Türklerin millî güreşi olarak bilinen ve elbiseli bir şekilde icra edilen kuraş ve aba güreşleri Zeytinburnu Belediyesi ve Afganistan-Türkiye Dostluk Konseyi'nin katkıları ve Türkmen, Özbek ve Afgan Türklerinin katılımıyla Kazlıçeşme'deki bu noktada gerçekleştirilmektedir. Her yıl düzenlenen güreş şenliklerini üç bini aşkın sporsever takip etmekte ve müsabakayı kazanan sporculara çeşitli ödüller verilmektedir.

Zeytinburnu Buz Hokeyi Takımı

2009 yılında Zeytinbuırnu Belediyesi tarafından geri dönüştürülebilir atıkları doğaya kazandırmak amacıyla başlatılan “Doğaya destek sizden, buz pateni biletiniz bizden” projesi kapsamında Zeytinburnu’nda bir mobil buz pisti kurulmuştur. Geri dönüştürülebilir kâğıt, cam, karton gibi atıkları getiren herkes belediye tarafından kurulan mobil buz pistinde ücretsiz olarak kayma şansını elde etmiş ancak bir süre sonra bu piste madde bağımlısı gençler zarar vermeye başlamıştır. Durumun önüne geçmek için madde bağımlısı gençlerin de projeye dahil edilmesi kararlaştırılmış ve dönüştürülebilir atık getirmeleri halinde bedava bilet alabilecekleri söylenmiştir. Projeye dahil edilen gençler kısa bir süre içinde yüzlerce atık getirerek hem projeye katkı sunmuş hem de kendileri paten kaymayı öğrenmiştir. Bu durumu gören Zeytinburnu Belediyesi de madde bağımlısı gençlerden bir buz hokeyi takımı kurmaya karar vermiştir. Uyuşturucu ve madde bağımlısı, sigara içen, okullarına devam etmeyen yirmi kadar genç, kurulan buz hokeyi takımına katılmıştır. Gençler yoğun bir rehabilitasyon süreci sonunda, birer buz hokeyi oyuncusu olma yönünde önemli adım atmıştır.

2010 yılı sonunda madde bağımlısı gençlerden oluşturulan buz hokeyi takımı antremanlara başlayarak Türkiye Buz Hokeyi Federasyonu'nun düzenlediği liglere katılmak için başvurmuş ve onay almıştır. Zeytinburnu Buz Hokeyi Takımı katıldığı ilk müsabakayı 31-1 gibi farklı bir sonuçla kaybetmiş, ancak bu mağlubiyet oyuncuların hevesini kırmamıştır. Zeytinburnu Belediye Başkanı Murat Aydın oyunculara maçta atılan tek golün ilerideki başarılar için bir işaret olduğunu telkin etmiştir. İlk iki sezonda ligde oynadığı bütün maçlarını kaybeden

Zeytinburnu Buz Hokeyi Takımı, takıma katılan profesyonel oyuncularla birlikte 2013-2014 sezonunda Türkiye Buz Hokeyi 1. Ligi'nde ikinci sırayı alarak süper lige yükselme başarısını göstermiştir. Ertesi sezon da şampiyonluğunu ilan ederek bir hayali gerçekleştirmiştir.

Takip eden üç sezonda süper lig kupasını müzesine götüren Zeytinburnu Buz Hokeyi takımı 2015-2016 sezonunda ise Türk buz hokeyi tarihinde ilk kez Kıtalararası Buz Hokeyi Kupası'nda grubunu namağlup birinci sırada tamamlayarak bir üst gruba çıkma başarısını göstermiştir.

Bir çevre projesi ile başlayan bu başarı hikayesinin geldiği noktada Zeytinburnu Buz Hokeyi takımının başlıca hedefi, Rusya, Belarus, Finlandiya, Çin, Slovakya gibi ülke takımlarının yer aldığı Kontinental Hockey League (KHL)'e girebilmektir.

Zeytinburnu Bisiklet Yolu Projesi (Zeybis)

İstanbul'da gün geçtikçe içinden çıkılmaz bir hal alan trafik problemine bir alternatif olarak Zeytinburnu Bisiklet Yolu Projesi hazırlanmış, bu kapsamda ilçe genelinde 43 noktaya istasyonlar kurulmuştur. İstasyonların her birinde 10'ar bisiklet bulunması planlanmaktadır.

Zeytinburnu Bisiklet Yolu Projesi oluşturulurken Paris modeli örnek alınmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile ortak yürütülen projenin uygulayıcısı İSPARK'tır. Zeytinburnu Belediyesi ilçe genelinde yol, yeşil alan, meydan tarzı yerlere kurulan istasyonlar için muvafakat vermektedir. Bu proje Akıllı Bisiklet Paylaşım sistemi olarak uygulanmakta ve toplu taşımaya entegrasyon kolaylığı sağlanarak motorlu taşıt kullanımının azaltılması amaçlanmaktadır. Zeytinburnu'nun herhangi bir yerinde bulunan bisiklet istasyonundan verilen kart yardımıyla alınan bisiklet ilçedeki herhangi bir istasyona bırakılabilecektir. Proje kapsamında yatay ve düşey yol işaretleriyle araç ve bisiklet trafiğinin bir arada akması sağlanacaktır.

"Kolay ulaşım, sağlıklı hayat" anlayışıyla Zeytinburnu Belediyesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından hayata geçirilen Zeytinburnu Bisiklet Yolu Projesi (ZEYBİS) ile ilçede trafik sorununu gidermek için alternatif bir ulaşım modeli oluşturulması planlanmaktadır.

ZEYTİNBURN
MERKEZEF
2016 - 2017 S
Tüm Takıml
Başarılar D
Marat Aydın
ZEYTİNBURNU BELEDİYES
MERKEZEFEND
STADI
10
11
8

Merkezefendi Spor Tesisleri

Zeytinburnu Belediyesi tarafından 2013 yılında inşaatı tamamlanan Merkezefendi Spor Tesisleri'nin açılışı Mart 2013'te gerçekleşmiştir.

Yaklaşık yirmi dönüm arazi üzerine inşa edilen tesiste dört kulüp binası, dört soyunma odası, iki hakem odası, kafe ve mescid bulunmaktadır. 500 kişilik kapalı tribünü bulunan tesis, ilçedeki amatör spor kulüplerinden dokuzuna ev sahipliği yapmaktadır.

Merkezefendi Spor Tesisleri, Merkezefendi Parkı'nın yanında yer almaktadır.

EĞİTİM
2.KULVAR
EĞİTİM ve SERBEST
YÜZME KULVARI
3.KULVAR

Merkezefendi Yüzme Havuzu Kompleksi

Zeytinburnu Belediyesi tarafından 2018 yılında hizmete açılan Merkezefendi Yüzme Havuzu Kompleksi, Merkezefendi eski muhtarlık binası ve etrafındaki adalardan kazanılan 2 dönüme yakın bir alan üzerinde iki katlı olarak inşa edilmiştir.

Yarı olimpik ölçülerdeki yüzme havuzunun üst katında Merkezefendi Bilgi Evi, Aile Sağlığı Merkezi ve yeni muhtarlık binası yer almaktadır.

Zeytinburnu Belediyesi'ne ait iki yüzme tesisinden biri olan havuz her yaştan vatandaşa hizmet vermektedir. Yüzme dersleri Zeytinburnu sakinlerine cüzi fiyatlarla sunulmaktadır.

Zeytinburnu Stadyumu

Zeytinburnuspor

ERDEM Z. İSKENDEROĞLU

Zeytinburnuspor, Kirazlıbahçe semtinin ileri gelenlerinden, Sümerbank Fabrikası ustabaşısı Kemal Alev'in başkanlığında Şinasi Çevik ve Ali Altan Erinsel tarafından kuruldu. 15 Ağustos 1953 tarihinde lacivert-beyaz renkleriyle "Zeytinburnu Gençlik" adıyla kurulan kulüp futbol, basketbol, voleybol, atletizm ve güreş branşlarında faaliyet gösterecekti, fakat bir yıl sonra bu takımlar lağvedildi.

Zeytinburnuspor arması

Kulüp, 1960'larda İstanbullu futbolseverlere adını duyurmaya başladı. O yıllarda kulüpler arası birleşmeler kabul görüyordu; Zeytinburnu Gençlik de 1962 yılında yapılan bir kongreyle "Zeytinburnu Mithatpaşaspor" adını aldı ve sarı-yeşil olarak belirlenen renkleriyle müsabakalarına devam etti. Kulüp başkanlığını İlhami Dernekbaşı, başkan yardımcılığını Nejat Altınçizme üstlendi. İdare heyetinde Veli Duman ve Cihan Yılmazoğlu da bulunuyordu. İlerleyen dönemde Şerafettin Doğan, Zeki Atamer, İrfan Ergüder, Zeki Eğit, Demir Cesur, Veli Duman ve Hasan Bostancı da kulüp başkanlığını üstlendiler. 1968'de takımın renkleri ve amblemi değiştirildi. Yeni amblemi dönemin yöneticisi Veli Duman'ın oğlu Tamer Duman, Fenerbahçe Spor Kulübü'nün ambleminden esinlenerek çizmişti. İlk kulüp binası ve lokali, Zeytinburnu Meydan sokaktaki Kirazlıbahçe Kahvehanesi'ydi. Lokal daha sonra 14. sokak girişine taşındı.

1984 yılında Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın 3. Lig'in kurulması için emir vermesiyle bir yasa tasarısı hazırlandı. Bu dönemde Belediye Başkanı Dr. Muzaffer Çavuşoğlu, Veli Duman, Hasan Bostancı ve Recai Kurtbil'in girişimleriyle Mithatpaşaspor Kulübü, Zeytinburnuspor Kulübü adı altında profesyonel liglere ilk adımını attı ve kulüp başkanlığını Hasan Bostancı üstlendi. 1. Dönem Belediye Başkanı Dr. Muzaffer Çavuşoğlu ve Belediye Encümeni Başkanı Veli Duman'ın girişimleriyle, Ermeni Vakfı'na ait olan bir bostan Zeytinburnuspor Stadı olarak düzenlendi. Ligler başladıktan kısa bir zaman sonra yapılan genel kurulda Dr. Muzaffer Çavuşoğlu, Hasan Bostancı'nın ardından başkanlığa seçildi.

Zeytinburnuspor, 1984 yılında tekrar başlatılan Türkiye 3. Ligi'ne, 2. Grup'tan katıldı. 3. Lig'de ilk sezon beşinci, ikinci sezon ikinci oldu. Üçüncü sezon şampiyon olarak 2. Lig'e yükseldi. 2. Lig'de ilk yıl ikinciliği elde etti, sonraki sezonda şampiyon oldu. Zeytinburnuspor bu şampiyonlukla Brezilyalı bir takımın ardından altı sezon içinde Amatör Küme'den 1. Lig'e çıkan ikinci takım olma unvanını kazandı. Birinci dönem Belediye Başkanı Dr. Muzaffer Çavuşoğlu döneminde iki yıl, ikinci dönem Belediye Başkanı Hasan Yılmaz döneminde iki yıl, üçüncü dönem Belediye Başkanı Dr. Adil Emecan döneminde de ise bir yıl 1. Lig'de oynadı.

1986-1987 sezonunda stadın kale arkası ve hastane tarafında tribün inşaatı başlatıldı. Zeytinburnuspor sezon sonunda 3. Lig 10. Grup'ta şampiyon olarak 2. Lig'e yükseldi. İki yıl sonra ise 2. Lig ikincisi olarak tarihinde ilk kez Türkiye Süper Ligi'ne yükselme başarısını gösterdi. 1988-1989 sezonunda Zeytinburnu Stadı'nda çim zemin çalışmalarına başlandı. Bu arada maçlar deplasmanda oynanıyordu. Onuncu hafta çim saha tamamlandı; 3-1 galibiyetle sona eren Altınordu maçında çim sahanın ve yeni tribünlerin açılışıyla Zeytinburnuspor tarihine bir imza daha atmış oldu. Kulüp sporcuları başarılı oyunlarıyla taraftarı öyle etkiliyordu ki, deplasmanda dahi 20 otobüs dolusu taraftar maçı izliyordu.

Lacivert-beyazlılar iki sezon oynadıkları Süper Lig'e 1990-1991 sezonu sonunda veda etti. Nihayet 1995-1996 sezonunda 1. Lig'de bir kez daha şampiyon olarak, yeniden Süper Lig'e yükseldiler. Türk futbolu için mihenk taşı olan 1996-1997 sezonunda Milli Takım ilk kez Avrupa Şampiyonası'nda yer almış, her ne kadar kötü bir performans sergilese de büyük bir başarıya imza atmıştı. O sezondan itibaren tüm 1. Lig kulüplerinin, hakları kadarıyla yayın gelirlerinden yararlanmalarını sağlayan "havuz sistemi"ne geçildi. Ayrıca kısaca "3+1" olarak bildiğimiz ve bir kişi kulübede olmak şartıyla dört yabancı futbolcunun kadroda bulunması kuralı Türkiye liglerinde ilk kez bu sezondan itibaren uygulanmaya başladı. Sözünü ettiğimiz sezona Ahmet Bulut, Gürses Kılıç, Hasan Yazıcı, Galip Gündoğdu, Slobodan Dubajic, Ahmet Arslaner, Ersin Güreler, Onur Tütüncü, Mehmet Kabak, Bülent Bilgir, Ali Nail Durmuş, Mamadou Diallo, Nedim Tutic, Mathias Cvikl kadrosuyla başlayan Zeytinburnuspor'un antrenörlüğünü de Bahri Kaya üstlenmişti. İlk hafta Ankaragücü karşısında 4-1'lik bir mağlubiyet yaşandı. İkinci hafta Bursa karşısında yenilgiye uğrandı. Üçüncü hafta Vanspor beraberliği umut verse de mağlubiyetler arka arkaya geldi. Dokuzuncu hafta sonunda teknik direktör Bahri Kaya ile yollar ayrıldı; onun yerine Güvenç Kurtar getirildi, ancak o da meselenin çözüme ulaşmasını sağlayamadı. Takım ilk galibiyetini ancak 17. haftada evinde karşılaştığı Antalyaspor karşısında (2-1 skorla) alabildi; 20. haftada, yine evinde Vanspor'u 2-1 yendi. Sonrasında ise yine bir mağlubiyetler serisi geldi: 6-1, 0-1, 4-1… 34 hafta sonunda 2 galibiyet, 5 beraberlik, 27 mağlubiyet ile 2. Lig'in yolunu tutan takım, 1999-2000 futbol sezonu sonunda 3. Lig'e düştü. İlerleyen sezonlarda 2. ve 3. Lig arasında bir asansör takım hüviyetine büründü; 2010-2011 sezonunda Spor-Toto 3. Lig 3. Grup'ta sonuncu olarak Bölgesel Amatör Lig'e düştü. Artık takım son sürat inişe geçmişti. Önce İstanbul Süper Amatör Lig, ardından 1. Amatör Küme geldi.

Zeytinburnuspor
1988 - 1989 sezonu

Zeytinburnuspor 2005-2006 sezonunda tekrar 3. Lig şampiyonu oldu ve bunun ardından kulüp başkanı Mustafa Günaydın tarafından 2006 yılı Dernekler Yeni Kanunu gereğince tüzüğün çok önemli maddeleri yeniden şekillendirildi. Avukat Tamer Çetin'in ikinci kez kulüp başkanı olduğu dönemde takımın yasal zeminde halen Mithatpaşaspor Kulübü olarak devam eden ismi Zeytinburnu Spor Kulübü olarak tescil ettirildi.

Zeytinburnuspor 22 sezon içerisinde beş kez şampiyonluk elde etti; son kez de 3. Lig C Grubu'nda Pendikspor'un ardından ikinci şampiyon takım olarak altıncı defa ipi göğüsledi. 3. Lig'de mücadele ederken, 2010-2011 sezonunda oynadığı 34 lig mücadelesinde 7 puan toplayarak Amatör Lig'e, play-out maçında normal süresi 0-0 biten maçta Bağcılar karşısında üç gol birden yiyerek de İstanbul Süper Amatör Lig'e düştü. Süper Amatör'de ise ikinci döneme son sıralarda girdiği halde ikinci dönem İstanbul Kastamonuspor hariç bütün maçlarından puan alsa da son hafta İstanbul Kastamonuspor'un Ortaköyspor'la berabere kalmasıyla birlikte tarihinde ilk kez 1. Amatör Küme'ye düştü. 1. Amatör Küme'deki ilk sezonu 12. Grup'ta geçiren ve Çankırı Marufspor ve Yıldırım Bosnaspor'un ardından üçüncü olan Zeytinburnuspor, 2014-2015 sezonunda aynı grupta mücadele etti, sezonun 17. haftasında Fatih Hilalspor deplasmanında 3-3 berabere kalarak Süper Amatör Lig'e yükselmeyi garantiledi. Ancak 2015-2016 sezonunda Süper Amatör 7. Grup'ta 12. yani sondan ikinci olan takım yeniden 1. Amatör Lig'e düştü.

Zeytinburnu Spor Kulübü'nün altyapısından çıkan futbolcular arasında Emre Belözoğlu gibi dünya futboluna mâl olmuş isimler vardır. Fenerbahçe'li Serkan, Samsunspor'lu İsmail ve İstanbulspor'lu Nesim bunlardan bazılarıdır. Zeytinburnu Spor Kulübü, genç takım düzeyinde büyük kulüplere oyuncu vermeye bugün de devam etmektedir. Kulüp İstanbul 1. Amatör Lig'de mücadele etmektedir.

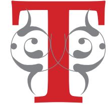
ZEYTİNBURNU SPOR KULÜBÜ LİG MÜCADELELERİ

- Süper Lig: 1989-1991, 1993-1995, 1996-1997
- 1. Lig: 1987-1989, 1991-1993, 1995-1996, 1997-2000
- 2. Lig: 1984-1987, 2000-2002, 2006-2010
- 3. Lig: 2002-2006, 2010-2011
- Bölgesel Amatör Lig: 2011-2012
- İstanbul Süper Amatör Lig: 2012-2013, 2015-2016
- İstanbul 1. Amatör Lig: 2013-2015, 2016, 2017

Abdi İpekçi Spor Salonu

ürk sporunun ve basketbolunun en önemli yapılarından olan Abdi İpekçi Spor Salonu, 100. Yıl caddesi üzerinde, Kazlıçeşme Marmaray İstasyonu'na yürüme mesafesindedir. Abdi İpekçi Spor Salonu, Kültür Vadisi içindeki İstanbul surları, Yedikule Zindanları, Balıklı Rum Hastanesi gibi tarihî yapılarca çevrelenmiş haldedir.

Birçok önemli maç ve turnuvaya ev sahipliği yapan salonun yapım kararı 1979'da alındı, aynı yıl menfur bir saldırı sonucu hayatını kaybeden gazeteci Abdi İpekçi'nin ismi yapımı tamamlandıktan sonra salona verildi. İnşaat süreci tartışmalı başlayan salonun yapımı bürokratik engeller dolayısıyla sık sık durmak zorunda kaldı ve 10 yıl sonra tamamlanabildi. Salonun açılışı, 3 Haziran 1989 tarihinde Amerikalı Harlem Wizards ile Washington Generals takımları arasında oynanan gösteri maçıyla gerçekleşti. Fakat salonda oynanan ilk uluslararası resmî müsabaka bir basketbol karşılaşması değildi; 1989 Hentbol Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası 1. tur rövanş maçında Arçelik, İtalyan takımı Siracusa'yla karşılaştı ve böylece yeni salonun ilk uluslararası müsâbakası gerçekleşmiş oldu. 1989-90 sezonundan itibaren Türkiye Basketbol Ligi maçları da artık Abdi İpekçi Spor Salonu'nda oynanmaya başlandı. Salon, açıldıktan sadece 3 yıl sonra ise ilk kez uluslararası bir organizasyona ev sahipliği yaptı ve Joventut, Estudiantes, Milano ve Partizan'ın yer aldığı 1992 FIBA Avrupa Ligi (şimdiki adıyla THY Euroleague) Final Four'u Abdi İpekçi'de düzenlendi. Tarihler 2001 yılını gösterdiğinde, basketbolda Avrupa'nın en büyük turnuvası olan Avrupa Basketbol Şampiyonası, Abdi İpekçi Spor Salonu'nda o zamana kadar düzenlenen en üst düzey organizasyon olarak kayıtlara geçti. Bu şampiyona aynı zamanda ülkemiz basketbolu açısından çıkışa geçtiğimiz dönem olarak nitelendirilebilir. 12 Dev Adam sloganıyla yürütülen tanıtım çalışmaları ve Yugoslavya'ya kaybedilen final karşılaşması sonrası Türkiye A Millî Basketbol takımımız, Avrupa ikincisi olarak tarihe adını yazdırdı. 2010 yılına gelindiğinde Abdi İpekçi Spor Salonu millî takımlar seviyesinde en önemli organizasyonun bir parçası oldu. 2010 Dünya Basketbol Şampiyonası'nda, Amerika Birleşik Devletleri, Slovenya, Brezilya, Hırvatistan, İran ve Tunus'un yer aldığı B Grubu maçlarına ev sahipliği yapan salon, ülkemizin final oynadığı bu organizasyonda da yer alarak bir kez daha önemli takımlarla Türk ve yabancı basketbol severleri buluşturdu. Anadolu Efes ve Galatasaray basketbol takımları maçlarını halen bu salonda oynamaktadır. Ayrıca salon; 2004 Eurovision Şarkı Yarışması, 2010 Disney on Ice ve 2011 CirqueduSoleil–Saltimbanco gibi spor dışı birtakım organizasyonlara da ev sahipliği yaptı.

2017 yılında Abdi İpekçi Spor Salonu'nun yıkılıp yeniden projelendirilmesi kararlaştırıldı; bu çerçevede aynı yere birkaç antrenman salonuyla birlikte çok daha büyük kapasiteli bir spor kompleksi yapılması planlanmaktadır.

OTOPARK

Yeni Zeytinburnu Stadyumu Projesi

Avrupa standartlarında inşaası planlanan ve projeleri tamamlanan yeni Zeytinburnu Stadyumu'nun kısa zamanda bitirilmesi öngörülmektedir. Kazlıçeşme mahallesinde 124.068 m^2 inşaat alanına sahip stadyum bünyesinde spor salonu, sosyal tesis ve otopark bulunacak. 17 bin seyirci kapasiteli stadyum binasında ise kütüphane, kafeterya, mescit, kulüp ofisleri, protokol tribünü ve localar, soyunma odaları ve teknik ofisler yer alacak.

C&S
MEŞHUR MERKEZ 1903
KÖFTECİSİ
TARİHİ
MERKEZ EFENDİ KÖFTECİSİ
Ahmet Usta'nın Yeri
TARİHİ
MERKEZEFENDİ
KÖFTECİSİ
AHMET
USTA'NIN

Merkezefendi Köftecileri

SÜLEYMAN FARUK GÖNCÜOĞLU

Mimar Sinan'ın ellerinden çıkan Merkezefendi Külliyesi, aynı zamanda yemek kültürünün bir parçası. Bugün kime "Merkez Efendi…" ile başlayan bir cümle kursanız arkasından gelecek olan kelime bellidir: Köfte. Gurmelere göre, Türk mutfağının en popüler yemeği olan köftenin yaklaşık 300 çeşidi vardır.

Merkezefendi köftesinin kökeni aslında köftesiyle meşhur olan İnegöl'ün hikayesiyle harmanlanıyor. Bugün uzun kuyrukların oluşmasına neden, köftenin mucidi İsmet Tatlıdil. Bu talep 1917 yılında onun İnegöl'de kurduğu geleneksel köfte lezzetine dayanıyor. Ailenin İstanbul'a gelmesiyle İsmet Bey'in oğulları Fahri ve Rahmi kardeşler Merkezefendi Camii'nin yanında ilk dükkânlarını 1962 yılında açıyorlar. Köfteleri lezzeti ve rayihasıyla kısa sürede İstanbulluların beğeni ve takdirini kazanıyor. Bir asra dayanan ve üç kuşaktır hizmete devam eden Tarihî Merkezefendi Köftecisi bugün bir mekân ismi olmaktan çıkmış ve bir marka olmuş durumda.

"Her etten köfte yapılmaz, pişirmesinin de ayrı bir ilmi var."

Bir başka tarihî köfteci ise rahmetli Ahmet İlçi Usta'nın lezzetini bugünlere taşıyan dükkânı. Derme çatma mekânında bir masa ve dört sandalyeyle köfteciliğe başlayan Ahmet Usta 1960'larda köftesini meşhur eder. Şimdi günde yüzlerce porsiyon köfte servis eden Ahmet Usta yıllardır değişmeyen lezzetinin sırrını şöyle açıklar: "Eti, yıllardır değiştirmediğim kasaptan alıyorum. Her etten köfte olmaz. Köfte dananın kaburgası ve kuzunun boşluğundan yapılmalı. Pişirmesinin de ayrı ilmi var." Ahmet Usta'nın vefatından sonra işini oğulları Levent ve Bülent kardeşler devralır.

Bugün Merkezefendi'de birçok köfteci hizmet vermektedir.

Belgradkapı Sosyal Tesisleri

Kültür Vadisi bölgesinin 10. Yıl Caddesi hattında, kara surlarının Belgrad Kapı ismiyle bilinen mevkiinde yer alan Belgradkapı Sosyal Tesisleri, Zeytinburnu Belediyesi tarafından 2016 senesinde yapılmıştır. Yedikule'deki Belgrad Kapı, içeriden surlara çıkmak üzere yapılmış ikinci büyük askeri kapı olup 5. yüzyıla tarihlenir. Osmanlı döneminde önem kazanmış ve kullanıma açılmıştır. Kanunî Sultan Süleyman'ın Belgrad'ı fethettikten sonra yanında getirdiği esnafı buraya yerleştirmiş olması nedeniyle bu isimle anılır.

Belgradkapı Sosyal Tesisleri, 32.643 m² yeşil alan içerisinde inşa edilmiştir. Toplam kullanım alanı 839 m² olan tesis, 80 kişilik Kırmızı, 140 kişilik Yeşil salonlarıyla toplamda 220 kişiye hizmet vermektedir. Kırmızı Salon'da yemek yiyen misafirlere "kırmızı şifa", Yeşil Salon'da yemek yiyen misafirlere ise "yeşil şifa" adı verilen, tamamen doğal, şifalı bir içecek sunulmaktadır.

Her gün 10.00-22.00 saatlerinde faaliyet gösteren tesiste ücretsiz otopark ve çocuk parkı bulunmaktadır. Tesis Belgradkapı Camii'ne komşudur.

Deniz

Deniz Feneri Derneği

Deniz Feneri Derneği, 1996 yılının Ramazan ayında "Şehir ve Ramazan" adlı bir televizyon programıyla çalışmalarına başlamış, daha sonra bu program "Deniz Feneri" ismiyle haftalık olarak yayınlanmıştır. 2002'de aynı isimle kurulan dernek, bağış toplama ve yardım faaliyetlerini Türkiye'de ve yurtdışında bugün de kesintisiz sürdürmektedir.

Deniz Feneri Derneği yardıma muhtaç ailelere gıda, eğitim, barınma, sağlık ve para yardımı yapmaktadır. Ayrıca misafirhaneler, aşevleri, giyim mağazaları açmakta ve meslek edinme programları yürütmektedir. 54 farklı ülkede yardım faaliyeti yürüten derneğin birçok ülkede su kuyuları, okullar, hastaneler, sağlık ocakları ve yetim yurtları açmaktadır.

2003 ve 2008 yıllarında Deniz Feneri Derneği'nin ev sahipliğinde Yoksulluk Sempozyumu düzenlenmiş, Yoksulluk Araştırmaları Merkezi (DEYAM) kurularak akademik araştırmalar ve faaliyetler yapması sağlanmıştır.

Deniz Feneri, hiçbir ayrım gözetmeksizin aynî ve nakdî her türlü yardımı gerçek ihtiyaç sahiplerine en kaliteli şekilde ulaştırma anlayışıyla ve her ayrıntının kayıt altında tutulduğu sistemiyle 2007'de TBMM Üstün Hizmet Ödülü'nü almaya hak kazanmıştır. Yardım faaliyetleri ve gerçekleştirdiği projeler, Bakanlar Kurulu kararıyla kamu yararına çalışan ve izin almadan yardım toplama yetkisini haiz dernek statüsü almasını sağlamıştır. Son yıllarda ayda 8 bin ila 10 bin ihtiyaç sahibine yardım ulaştıran Deniz Feneri Derneği'nin genel merkezi Kazlıçeşme mahallesindedir.

Doctors Worldwide
YERYUZU
DOKTORLARI
DOCTORS WORLDWIDE

Yeryüzü Doktorları Derneği

Yeryüzü Doktorları (Doctors World Wide), refahın ve yoksulluğun dünyada adil dağılmadığını düşünen, sağlık hizmetine ulaşamayan tek bir insan kalmayıncaya dek iyilik ve sağlık yoluna çıkmış bir grup yardım gönüllüsü doktor tarafından Nisan 2000'de İngiltere'de kurulmuştur. İnsanların temel sağlık ihtiyaçlarının tam olarak karşılanamadığı durumlarda, kısa vadeli acil müdahale, yardım ve tedavi hizmetleri, hastalık ve salgınların önlenmesi amacıyla genişletilmiş tıbbî yardım ve bakım hizmetleri ile felakete uğrayan ülke veya bölgenin sağlık sisteminin ve tıbbî hizmetlerin yeniden düzenlenmesini sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur. Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA) ve Afet Yönetim ve Koordinasyon Ofisleri'nin (UNDAC) eğitim ve tatbikatlarına iştirak eden, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'ne istişarî statüde üye olan yardım teşkilatının Türkiye şubesi 2004'te "Yeryüzü Doktorları Türkiye" adıyla kurulmuştur. Projeler yürütülürken, ulusal aktörlerden TC Sağlık Bakanlığı, TİKA, AFAD ve Türk Kızılayı ve üniversitelerle işbirlikleri yapılmakta, ulusal STK'larla proje temelli faaliyetlerde bulunulmaktadır. Derneğin 15 bini aşkın gönüllüsü vardır ve bunların 3000'den fazlası hekimdir.

Yeryüzü Doktorları, Türkiye, İngiltere, Pakistan, Somali, Kenya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Gazze'de olmak üzere toplam yedi farklı operasyon merkezinde Suriye, Yemen, Somali, Kongo DC, Uganda, Çad, Nijer, Tanzanya, Afganistan, Kenya, Filistin ve Pakistan başta olmak üzere 40'tan fazla ülkede yardım faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Dört kıtada aktif olarak çalışarak, korunmasız ve kötü koşullarda yaşayan yerel halka, sağlık hizmetleri ve tıbbî yardım sağlamaktadır. Aynı zamanda uzun yıllardır anlaşmazlık içinde bulunan Suriye, Filistin gibi bölgeler için insanî sorumluluk çağrısı yapmaktadır.

AYRILIKCESMESI

Marmaray Kazlıçeşme İstasyonu

AKIN KURTOĞLU

Kentin her iki yakasında hizmet veren banliyö tren hatlarını birleştirerek yekpare bir aks haline getirecek olan Marmaray çalışmalarının başlaması dolayısıyla 1 Mart 2013 gününden itibaren banliyö hattının Halkalı-Kazlıçeşme arasındaki kesiminde seferler durdurularak trenler Yedikule'ye kadar gelmeye başladı. 12 Ağustos 2013'te de Yedikule-Sirkeci hattında tren işletilmesine son verildi. Banliyö treni yolcularına kolaylık sağlamak amacıyla Eminönü'nden "BN1" ve "BN2" numaralarıyla hareket ederek Zeytinburnu yoluyla sahilden Halkalı ve Küçükçekmece'ye ulaşan sık seferler ihdas edildi. Ayrıca "BN3" numarasıyla Yenikapı-Zeytinburnu-Halkalı otobüs seferleri çalışmaya başladı.

Sirkeci-Üsküdar arasındaki Boğaz geçişi de dahil olmak üzere Marmaray'ın Kazlıçeşme-Ayrılıkçeşme arasındaki 13,6 kilometrelik bölümü 29 Ekim 2013 tarihinde hizmete açıldı. Anadolu yakasından Avrupa yakasına denizin altında çift tünelle üç istasyon geçerek ulaşan Marmaray, surları aştıktan sonra yeryüzüne çıkarak Kazlıçeşme istasyonuna varmaktadır. 3600 kişi kapasiteli setlerle 06:00-24:00 saatleri arasında her 10 dakikada bir gerçekleştirilen seferlerle Kazlıçeşme'den Sirkeci 9 dakikaya, Üsküdar 12 dakikaya, Ayrılıkçeşme 16 dakikaya düşmüştür. Gebze ile Halkalı arasında uygulanan Marmaray projesi Zeytinburnu sakinlerine İstanbul'un güney sahilleri üzerinde diledikleri noktaya tek bir tren kullanarak ulaşma imkânı vermektedir.

Marmaray Kazlıçeşme İstasyonu'na yolcu getirip götürmek amacıyla, İETT İdaresi tarafından 27 Ocak 2014 tarihinden itibaren 5 besleme hattı açıldı. "MR10" numarasıyla Zeytinburnu-Kazlıçeşme, "MR11" numarasıyla Cevizlibağ-Kazlıçeşme, "MR12" numarasıyla Vezneciler-Edirnekapı-Kazlıçeşme, "MR20" numarasıyla da Yenibosna Metro-Kazlıçeşme ve "97E" numarasıyla Kemerburgaz Üniversitesi-Güneşli-Kazlıçeşme entegre hatları devreye girdi. Bunlara zaman içinde "MR30"-Basın Sitesi-Kazlıçeşme, "48A"-Göktürk Köyü-Kazlıçeşme, "85C"-Davutpaşa-Kazlıçeşme ve "97E"-Güneşli-Mahmutbey-Kazlıçeşme besleme hatları ilave oldu.

İstanbul ulaşım haritasından bir kesit

ZEYTİNBURNU İÇİN PLANLANAN YENİ METRO HATLARI

Yakın gelecekte Zeytinburnu iki yeni metro hattına kavuşacaktır. Bunlardan biri Yenikapı-Zeytinburnu-İncirli uzatması, diğeri Boğaz geçişli Kazlıçeşme-Söğütlüçeşme-Kadıköy metro hattı olacaktır. Hacıosman'dan Yenikapı'ya inen "M2" metrosunun bu noktadan itibaren batıya doğru beş istasyon daha devam etmesi, Kocamustafapaşa, Silivrikapı, Zeytinburnu ve Osmaniye istasyonlarından geçerek İncirli aktarma noktasında son bulması planlanmaktadır. Projeyle ilgili etüt çalışmaları devam etmektedir.

Kazlıçeşme-Kadıköy metro hattı ise İstanbul'un kuzey yerleşmeleri üzerinden geniş bir yay çizerek geçecek geometride şekillenmektedir. Zeytinburnu sahilinde Kazlıçeşme Marmaray İstasyonu'ndan hareket ederek Topkapı, Bayrampaşa, Gaziosmanpaşa, Kağıthane, 4. Levent yoluyla Boğaz'a ulaşacak, oradan tüpgeçitle Anadolu yakasına atlayarak Rasathane, Göztepe, Merdivenköy, Söğütlüçeşme yoluyla Kadıköy sahiline ulaşacaktır. Proje etüt aşamasındadır.

Dizin

A

B

C

D

E

F

G

H

I

İ

K

L

M

N

O

Ö

P

R

S

Ş

T

U

Ü

V

Y

Z